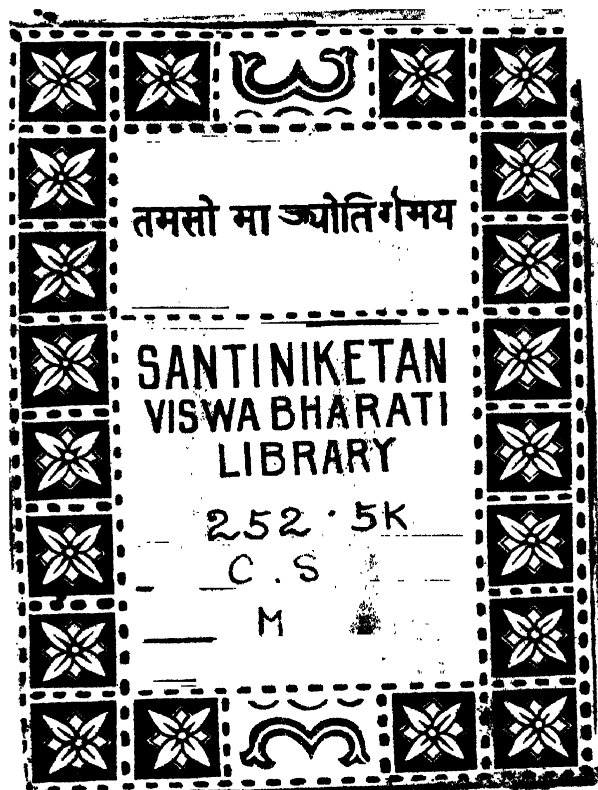

तमसो मा ज्योतिर्गमय
SANTINIKETAN
VISWA BHARATI
LIBRARY
252.5K
C.S
M

Vol. X.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTÁCARIYA UPASÈNA THÈRA'S

SADDHAMMAPAJJÓTIKÁ

OR

THE COMMENTARY TO THE

MAHÁ-NIDDÈSA

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA, SUTTA PITAKA.

EDITED BY

BÓRUGGAMUVE ÁCÁRYA SIRI RÈVATA THÈRA

Subhaddràràma Pirivena, Nugègoda, Colombo.

FINALLY REVISED BY

Tripitaka Wàgîswaràcàrya

MAHAGODA SIRI ÑANISSARA THÈRA,

Pradhàna Nàyaka of Western and Sabaragamuwa Provinces,
Principal, Vidyôdaya Oriental College, Colombo.

PUBLISHED BY THE TRUSTEES

DR. CHARLES ALWIS HEWAVITARNE,
SRINATH KUMARADAS MOONASINGHE ESQ.

THE TRIPITAKA PUBLICATION PRESS,
SARASWATI HALL, PETTAH,
COLOMBO (CEYLON).

B. E. 2464.
C. E. 1921.

THE LATE

MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875. DIED 17TH JANUARY, 1913.

PREFATORY NOTE.

WITH this issue of the Maha Niddesa Commentary I have the pleasure to bring out the tenth Volume of the Simon Hewavitarne Bequest. The editing of this work was done by Boruggamuve Revato Thero, the chief disciple of Heyyantuduve Devamitta Nayaka Thero, the Director of the Vidyodaya Pirivena, Maligakanda, Colombo. The final revision has been done by Mahagoda Nanissara Nayaka Thero, the learned Principal of the Pirivena. This Volume is a further proof of the high standard of Pali scholarship attained at this great Pirivena.

The learned editor has been associated with the work of the Tripitaka publications from the beginning and is the head of the Committee entrusted with the supervision of the publications. At the end of the Culla Niddesa Commentary it is said, that the Niddesa Commentaries were written by Upasena Thero in the twenty-sixth year of the King Siriniwasa Sirisangabo at the Bhattisena Pirivena at Anuradhapura. The learned editor considers this king to be Aggabodhi I., who according to Wijesinha reigned from 564 to 598 A.C. As the name Siriniwasa Sirisangabo does not occur in the Mahavansa, the occurrence of the name in the Commentary will be of great value in historical research. The name Siriniwasa is, as is well known, applied to King Mahanama the son of Buddhadasa. There was a Baddha Senapati Pirivena at Polonnarua built in the time of Sena I. mentioned in Mahavansa chap. 50, verse 82, but this according to the learned Editor has no connection with the Bhattisena Pirivena mentioned in this Commentary. This Commentary known as the "Saddhamma Pajjotika" has gone out of use among students and copies are very difficult to obtain and this is the first time that the work has been printed. The learned editor draws attention in his preface to the difficulties that he had to encounter and in his modest way begs for the indulgence of the learned public. He deserves their thanks for the great service he has done in placing

before the public a work which under other circumstances might have entirely disappeared. I am happy to be in a position to place before the public the tenth Volume so soon after the VIIIth Anniversary of the death of my brother and as his Trustee I beg to thank the learned Thero for the services that he has rendered in making the Tripitaka Publication a success.

C. A. Hewavitarne.

April 16, 2464/1921

විඤ්ඤාපනං.

PREFACE.

සිරිඝනසුගතතථාගතස්ස නිබ්බාණමතදායකස්ස බුද්ධස්ස භගවතො ආණාවොහාරපරමත්ථදෙසනාසඞ්ඛාතං තෙපිටකං බුද්ධවචනං බුද්ධධම්මො නාම. තයිදං බුද්ධවචනං ධම්මක්ඛන්ධවසෙන චතුරාසීති සහස්සසඞ්ඛාතං හොති, තෙසු ද්වාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි බුද්ධෙනෙව භගවතා මහාකාරුණිකෙන සමන්තචක්ඛුනා දෙසිතානි, ද්වෙ ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි අනුබුද්ධෙහි සාරිපුත්ත මොග්ගල්ලාන සවිට්ඨ කොට්ඨිත රෙවත මහාකස්සපානුරුද්ධානන්දාදීහි මහාඛීණාසවෙහි චතුසච්චබුද්ධෙහි පකාසිතානි, තානි ච බුද්ධෙන භගවතා පටිග්ගහිතත්තා චෙව තස්ස භගවතො අජ්ඣාසයානුකූලත්තා ච බුද්ධවචනානෙව හොන්ති.

වුත්තං හි:

"ද්වාසීතිං බුද්ධතො ගණ්හිං ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො
චතුරාසීති සහස්සානි යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො"ති.

තෙසු ච නිද්දෙසො පන බුද්ධානුබුද්ධෙන සාරිපුත්තෙන අග්ගසාවකමහාඛීණාසවෙන පවුත්තං මහානිකායානං ඛුද්දකනිකායන්තොගධෙසු ඛුද්දකපාඨාදීසු පණ්ණරසසු පොත්ථකෙසු සුත්තනිපාතපරියාපන්නානං අට්ඨකපාරායණවග්ගානං කාමසුත්තාදීනං සුත්තානං ඛග්ගවිසාණසුත්තස්ස ච අත්ථජොතනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණමුඛෙන වවත්ථාපිතො චෙව ධම්මසංගීතිකාරකෙහි මහාකස්සපාදීහි මහාඛීණාසවෙහි ඛුද්දකනිකායන්තොගධං කත්වා සඞ්ගායිතො ච භවති, තස්ස නිද්දෙසස්ස අත්ථවණ්ණනාභූතායං නිද්දෙසට්ඨකථා පන සද්ධම්මත්ථප්පකාසනෙ පජ්ජොතසදිසත්තා සද්ධම්මපජ්ජොතිකාති සඞ්ඛංගතා වත්තතීති විඤ්ඤූහි සම්භාවිතා.

සා ඛො පනෙසා සද්ධම්මපජ්ජොතිකා නාම නිද්දෙසට්ඨකථා කස්මිං කාලෙ කෙනාචරියවරෙන රචිතාති?

කාවීරට්ඨ බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආයස්මතා භදන්තාචරිය ධම්මපාලජිනත්‍රජෙන සුද්ධානුරුද්ධපුරමාගම්ම ඉතිවුත්තක උදාන චරියාපිටක ථෙරගාථා ථෙරීගාථා විමානවත්ථු පෙතවත්ථු නෙත්ති අට්ඨකථා ච, මහානාමත්ථෙරවරාචරියෙන පටිසම්භිදට්ඨකථා ච, උපසෙනාභිධානෙන පිරචිතෙතන ථෙරෙන නිද්දෙසට්ඨකථා ච, බුද්ධදත්තාචරියෙන බුද්ධවංසට්ඨකථා ච, අඤ්ඤතරාචරියෙන අප

දානට්ඨකථා ච රචිතාති නිද්දිට්ඨත්තා උපසෙනත්ථෙරෙන රචිතාති ඤායතෙ; එත්තිකාහි පනට්ඨකථාහි ඛුද්දකනිකායට්ඨකථා සඞ්ගහිතා පරිපුණ්ණා වත්තන්ති විභූසිතා මොහන්ධකාරනාසිනී දෙවමනුස්සානං හිතසුඛසාධනී. තථාපි අනුරාධපුර මහානාගරඤ්ඤො ඤාතිභූතෙන උපතිස්සත්ථෙරෙන මහානිද්දෙස චූළනිද්දෙස බුද්ධවංසට්ඨකථායො රචිතාති එකච්චෙ වදන්ති. සිරිනිවාසස්ස සිරිසඞ්ඝබොධිස්ස රඤ්ඤො අභිසෙකතො ඡබ්බීසතිමෙ වස්සෙ උපසෙනෙනාචරියෙන ඉමිස්සා පනට්ඨකථාය රචිතභාවො එත්ථෙව ඔසානනිගමනෙ නිද්දිට්ඨො; තථාපි සිරිනිවාසසිරිසඞ්ඝබොධීති එකස්සපි රඤ්ඤො නාමං මහාවංසෙ න දිස්සතෙ. සචෙ සො සිරිනිවාසසිරිසඞ්ඝබොධිරාජා කිර පඨමො අග්ගබොධිරාජාති මන්තබ්බො. කස්මාති චෙ.?

මහානාමකාලතොප්පභුති යාව පඨමඅග්ගබොධිරාජා එත්ථන්තරෙ පඤ්චවීසාධිකඑකසතසංවච්ඡරානි චෙව තෙවීසති රාජානො ච අහෙසුං. රිතෙ අග්ගබොධි රාජමහා න එතෙසෙව කොපි රාජා වීසතිවස්සාධිකං කාලං රජ්ජං කාරෙසි, අග්ගබොධිරාජා පන චතුත්තිංස වස්සානි රජ්ජසිරිමනුභවි. රඤ්ඤා පනානෙන සිරිසඞ්ඝබොධී නාමෙන පරිවෙණම්පි කාරිතන්ති දිස්සතෙ. තස්මායං අග්ගබොධිරාජා සිරිනිවාසසිරිසඞ්ඝබොධිරාජාති විස්සුතොති ඤාතබ්බො. තස්මා මහානාමරාජකාලෙ බුද්ධඝොසාචරියෙන විසුද්ධිමග්ගාදි අට්ඨකථායො ච ධම්මපාලාදීහි සෙසට්ඨකථායො ච අනුරාධපුරමහාචෙතියස්ස පච්ඡිමභාගෙ හත්ති සෙනාභිධානෙන අමච්චෙන කාරාපිතෙ මහාපරිවෙණෙ අධිපතිභූතෙනානෙන උපසෙනත්ථෙරවරෙන අයමට්ඨකථා ච යථාවුත්තස්ස සිරිනිවාස සිරිසඞ්ඝබොධි සඞ්ඛාතස්ස අග්ගබොධිරඤ්ඤො අභිසෙකතො ඡබ්බීසතිමෙ වස්සෙ රචිතාති නිච්ඡෙතබ්බං. අයමාචරියඋපසෙනත්ථෙරො පන බුද්ධඝොසධම්මපාලාචරියා විය මහාපඤ්ඤවෙය්‍යත්තියෙන සමන්නාගතො අච්චන්තනිපුණත්ථදස්සී අප්පටිහතඤාණො මහාපඤ්ඤො මහාපණ්ඩිතොති ඤායතෙ, තතොයමට්ඨකථාපි බුද්ධඝොසාචරියස්ස අට්ඨකථායො විය විසිට්ඨා පසත්ථතරා නානාසුඛුමවිචිත්තනයෙහි සමලඞ්කතා විබුධජන මනප්පසාදකාරිණී.

සා පනායං සද්ධම්මපජ්ජොතිකා නාමට්ඨකථා අතිගම්භීරසුඛුමත්ථජොතිකා ලඞ්කා ස්‍යාම මරම්මරට්ඨාදීසු පඨනපාඨනවසෙන අපරිසීලනතො අතිදුල්ලභා භවත්‍යපාකටා, ස්‍යාම මරම්ම ඉංගලීසක්ඛරෙහි ච න තාවෙසා මුද්දාපිතා. සායං අට්ඨකථා පමාදපතිතලිපිවසෙන අතිසයෙන ආකුලව්‍යාකුලීභූතා ඌනාතිරෙකාවපාඨජටාජටිතා කෙසම්පි පුථුජ්ජනභූතානං චිත්තවික්ඛෙපකාරිණී සහස්සසඞ්ඛෙහි බුද්ධානුබුද්ධකෙහි ඛලිතෙහි සම්පරිකිණ්ණතමපත්තා චාහොසි, කිං බහුනා.

ඉමිස්සාට්ඨකථාය සංසොධනෙ උස්සුක්කමාපන්නොහං ජුබාසීනස්ස සුධාසීනං සහව්‍යතමුපපන්නස්ස සිරිසුගතසාසනවුද්ධිකාමස්ස මහාසයස්ස සයිමන්හෙවාවිතාරණාභිධානස්ස සොගතස්ස අනුමතියා

පතිට්ඨාපිතාය තිපිටකමුද්දපනසභාය අජ්ඣක්ඛභූතස්ස භවතො චාර්ලස්අල්විස්හෙවාවිතාරණ සමාඛ්‍යස්ස ලොකහිතකරණාභිරතස්ස ආඞ්ගලවෙජ්ජාචරියස්ස අජ්ඣෙසනමපටිච්ච තස්සා තිපිටකමුද්දපන සභාය අනෙනාගතොව සමානො අසොද්ධසම්පි පොත්ථකානං සොධන මුද්දපනෙ උපත්ථම්භභූතොව කතිපයෙහි සීහලක්ඛර පොත්ථකෙහි ච මරම්මක්ඛරපොත්ථකෙන ච සංසන්දයං යථාබලං සත්ථාගමම්මවිලොමසං උපපරික්ඛයං පටිසඞ්ඛරණමකාසිං.

ඉමිස්සා පන සුද්ධියා විජ්ජොදයපරිවෙණෙ උපප්පධානෙනාචරියෙන ආයස්මතා රතනසාරත්ථෙරෙන ච සුද්ධිපත්තාවලොකනෙන කතමනුග්ගහමෙත්ථ සමනුස්සරාමි.

සබ්බත්ථ පත්ථටයසොඝොසෙන පණ්ඩිතසිරොමණිනා සිරිඥාණිස්සරාභිධානෙන විජ්ජොදයමහාවිජ්ජාලයාධිපතිනා තිපිටකවාචිස්සරාචරියෙන පධානයතිසඞ්ඝපතිනා ඔසානසිද්ධිපත්තාවලොකනෙන චෙව ඌනාතිරෙකදෙසාපහරණෙන ච අතිසයෙනානුග්ගහො කතො පටිග්ගහීතා චායං.

ඛුද්දකනිකායන්තොගධො නිද්දෙසො පන එකොයෙව, තථාපි ච මහානිද්දෙසචූළනිද්දෙසවසෙන විසුං ච වොහරීයතෙ, තථෙව අට්ඨකථාපි මහානිද්දෙසට්ඨකථා චූළනිද්දෙසට්ඨකථාති ද්විධාපි භවති, එකජ්ඣං ලිඛිතපොත්ථකානිපි දිස්සන්තෙ, අම්හෙහිපි විසුංයෙව යොජෙත්වා මහානිද්දෙසට්ඨකථා චූළනිද්දෙසට්ඨකථාති පොත්ථකද්වය වසෙන අභිසංඛතා.

යදෙත්ථ සන්ති අසුද්ධානි චාමෙහානි අදිට්ඨානි දෙසදූසිතට්ඨානානි දස්සෙන්තු තානි පණ්ඩිතා ලොකහිතත්ථාය, පුන මුද්දපනෙ තෙස මුපයොගො සියා

නිට්ඨාපිතායං සුද්ධි සම්බුද්ධපරිනිබ්බාණා චතුස්සතාධිකානං ද්වින්නං වස්සසහස්සානමුපරි චතුසට්ඨිතමෙ වස්සෙ මාඝමාසෙ සුක්කපක්ඛෙ තතියෙ ගුරුවාරෙති දට්ඨබ්බං.

Boruggamuwe Revata Thero

2464
1921. 5. 17.

සූචිපත්‍රං.

CONTENTS.

මරම්මසීහලක්ඛරපොත්ථකානං
විසදිසක්ඛරට්ඨානානි.

මරම්ම.	සීහල.
පථම	පඨම
අවිතරුග	අවීතරුග
විපසී	විපස්සී
පථවී	පඨවී
විහිසා	විහිංසා
සඩි	සඩිං
පති	පටි
සමා	සම්මා
ජිවො	ජීවො
අඪ	අට්ඨ
ඛිණාසව	ඛීණාසව
නිවරණ	නීවරණ
මකට	මක්කට
බලිබොධ	පලිබොධ
අසාදනුපස්සි	අස්සාදනුපස්සී
ථාන	ඨාන
පතිකම්ම	පටිකම්ම
සතීයති	සටීයති
පාතිමොක්ඛ	පාටිමොක්ඛ
අත්ථ	අට්ඨ

එතාදිසානි බහූනි වචනානි හොන්ති.

සඞ්කෙතලක්ඛණානි.

ABBREVIATIONS.

සී. I. කොලම්බනගරෙ විජ්ජොදයපරිවෙණපොත්ථකාලය

සී. II. විජයාරාමවිහාරතො ලද්ධපොත්ථකං. [පොත්ථකං.

සී. III. බෙල්ලන්විල බොධිසමීපාරාමවිහාරතො ලද්ධපොත්ථකං.

සී. IV. කොලම්බනගරෙ රාජකීයපොත්ථකාලතො ලද්ධපොත්ථකං.

ම. V. මරම්මක්ඛරපොත්ථකං.

සද්ධම්මපජ්ජෝතිකා

නාම

මහානිද්දෙසට්ඨකථා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මා සම්බුද්ධස්ස.

අවිජ්ජාලඞ්ඝිං[1] සාටෙත්වා නන්දිරාගඤ්ච මූලතො,
භාවෙත්වට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං ඵුසී යො අමතං පදං.

පාපුණිත්වා ජිනො බොධිං මිගදායං විගාහිය,
ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා ථෙරකොණ්ඩඤ්ඤමාදිනො.

අට්ඨාරසන්නං කොටීනං බොධෙසි පිතාමහෙ තහිං,
වන්දෙහං සිරසා තඤ්ච සබ්බසත්තානමුත්තමං.

තථා ධම්මමුත්තමඤ්චෙව සඞ්ඝඤ්චාපි අනුත්තරං,
සංඛිත්තෙන හි යො වුත්තං ධම්මචක්කං විභාගසො.

සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො සත්ථුකප්පො ජිනත්‍රජො,
ධම්මචක්කං විභාජෙත්වා මහානිද්දෙසමබ්‍රවී.
"පායො විසිට්ඨො නිද්දෙසො ථං නාම විසෙසතො"ච.

තං සාරිපුත්තං ජිනරාජපුත්තං ථෙරං-පිරානෙකගුණාභිරාමං,
පඤ්ඤාසභාවුග්ගතනාමකිත්තිං සුනීචවුත්තිඤ්ච අථො නමිත්වා.

ඛමාදයාදියුත්තෙන යුත්තමුත්තාදිවාදිනා,
බහුස්සුතෙන ථෙරෙන දෙවෙන අභියාචිතො.

මහාවිහාරවාසීනං සජ්ඣායම්හි පතිට්ඨිතො,
ගහෙතබ්බං ගහෙත්වාන පොරාණෙ සු විනිච්ඡයං.

අවොක්කමන්තො සමයං සකං[2] අනාමසන්තො සමයං පරං ච,
පුබ්බාපරෙපට්ඨකථානයඤ්ච යථානුරූපං උපසංහරන්තො.

ඤාණප්පභෙදාවහනස්ස තස්ස යොගීහි නෙකෙහි නිසෙවිතස්ස,
අත්ථං අපුබ්බං අනුවණ්ණයන්තො සුත්තඤ්ච යුත්තිඤ්ච අවොක්ක
මන්තො.

1. සී. I. II. III & IV. ලඞ්ඝිං   2. සී. II & IV. සමයා සකාංච.

ආරභිස්සං සමාසෙන මහානිද්දෙසවණ්ණනං,
සද්ධම්මබහුමානෙන නාත්තුක්කංසනකාම්‍යතා.
වක්ඛාමහං අට්ඨකථං ජනස්ස හිතාය සද්ධම්මචිරට්ඨිතත්ථං,
සක්කච්ච සද්ධම්මපජෝතිකං[1] කථං සුණාථ ධාරෙථ ච
සාධු සන්තො"ති.

තත්ථ **"පාඨො විසිට්ඨො නිද්දෙසො තං නාම විසෙසතො වා"**ති වුත්තත්තා දුවිධො පාඨො බ්‍යඤ්ජනපාඨො අත්ථපාඨො ච. තෙසු බ්‍යඤ්ජනපාඨො අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡබ්බිධො. අත්ථපාඨො සංකාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡබ්බිධො. තත්ථ තීසු වාරෙසු පරිසුද්ධපයොගවසෙන විසුද්ධකරණානං චිත්තෙන පවත්තිතදෙසනා වාචාහි කථිතත්තා[2] ආසෙවනත්තා අක්ඛරමිති ච සඤ්ඤිතා[3] තප්පරායණිකා[4] බ්‍රහ්මානං[5] මනසා පුච්ඡිතපඤ්හානං වසෙන භගවතා රතනඝරෙ නිසීදිත්වා සම්මසිතපට්ඨානමහාපකරණවසෙන ච අක්ඛරං නාමාති ගහෙතබ්බං.

අථවා පරිපුණ්ණපදං අක්ඛරමිති ගහෙතබ්බං. "සට්ඨිවස්සසහස්සානී"ති එවමාදිසු විය. එත්ථ සකාර ණකාර සොකාරාදීනි අක්ඛරමිති, එකක්ඛරං වා පදං අක්ඛරමිති එකෙ. "යායං තණ්හා පොනොබ්භවිකා"ති එවමාදිසු විභත්‍යන්තං[6] අත්ථජොතකමක්ඛරපිණ්ඩං පදං. "නාමඤ්ච රූපඤ්චා"ති එවමාදිසු බහූහි අක්ඛරෙහි යුත්තංපදං නාමසංඛාතෙන වුත්තං පදං විභාවෙති. පදෙන අවිජහිතං බ්‍යඤ්ජනං, පදංහි ව්‍යත්තං පාකටං කරොතීති බ්‍යඤ්ජනං, වාක්‍යමෙව[7]. "චත්තාරො ඉද්ධිපාදා"ති සංඛෙපෙන කථිතමත්ථං "කතමෙ චත්තාරො? ඉධ භික්ඛු[8] ඡන්දසමාධිපධානසංඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති,-විරිය-චිත්ත-වීමංසාසමාධිපධානසංඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙතී"ති ආදිසු පාකටකරණභාවෙන බ්‍යඤ්ජනං නාම. බ්‍යඤ්ජනවිභාගප්පකාසො ආකාරො. "තත්ථ කතමො ඡන්දො යො ඡන්දො ඡන්දිකතා[9] කත්තුකම්‍යතා"ති එවමාදිසු කථිතබ්‍යඤ්ජනං අනෙකවිධෙන විභාගකරණං ආකාරො නාම. ආකාරාභිහිතස්ස නිබ්බචනං නිරුත්ති, 'ඵස්සො වෙදනා'ති එවමාදිසු ආකාරෙන කථිතං 'ඵුසතීති ඵස්සො, වෙදියතීති වෙදනා'ති නීහරිත්වා වචනං නිරුත්ති නාම. නිබ්බචනං, විත්ථාරො නිද්දෙසතො පදෙසතොති නිද්දෙසො, වෙදියතීති වෙදනාති නිබ්බචනසද්දපදං[10] සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා. සුඛයතීති

1. සී. II. සජොතිකා.
2. සී. I & IV. අකථිතත්තා.
3. සී. I. අක්ඛරමිතිමසඤ්ඤිතා, II. සඤ්ඤිතං.
4. සී. II. පරපරායනිකා. IV. පරායනිකා.
5. සී. I. II. III & IV. බ්‍රාහ්මණානං.
6. විභත්තිසබ්බත්ථ.
7. සී. II & III. බ්‍යඤ්ජනවාක්‍යමෙව.
8. සී. I. II & III. ඉධභික්ඛවෙභික්ඛු.
9. ඡන්දිකතා.
10. සී. II III & IV. සපදං.

සුඛා. දුක්ඛයතීති දුක්ඛා. නෙව දුක්ඛයති න සුඛයතීති අදුක්ඛමසුඛාති අත්ථවිත්ථාරස්ස නිරවසෙසෙන කථිතත්තා නිද්දෙසො නාම.

එවං ඡබ්බිධානි බ්‍යඤ්ජනපදානි ජොතිත්වා ඡසු අත්ථපදෙසු සංඛෙපතො කාසනා දීපනා සංකාසනා, "මඤ්ඤමානො ඛො භික්ඛු බද්ධො මාරස්ස අමඤ්ඤමානො මුත්තො පාපිමතො"ති එවමාදිසු සංඛෙපෙන අත්ථදීපනං සංකාසනා නාම. එසො පන ථෙරො බුද්ධෙන භගවතා එවං[1] සංඛෙපං කත්වා වුත්තමත්ථං "අඤ්ඤාතං භගවා අඤ්ඤාතං සුගතා"ති කථෙතුං සමත්ථො පටිවිජ්ඣි[2].

උපරි වත්තබ්බමත්ථං ආදිතො කාසනා දීපනා පකාසනා, "සබ්බං භික්ඛවෙ ආදිත්තන්ති" එවමාදිසු පච්ඡා කථිතබ්බමත්ථං පඨමවචනෙන දීපනා පකාසනා නාම, එවං පඨමං දීපිතං අත්ථං පුන පාකටං කත්වා දීපනෙන "කිඤ්ච භික්ඛවෙ සබ්බං ආදිත්තං? චක්ඛුං භික්ඛවෙ ආදිත්තං රූපා ආදිත්තාති" එවමාදිසු කථිතෙසු තික්ඛින්ද්‍රියො සංඛෙපෙන වුත්තං පටිවිජ්ඣතීති[3] කථිතත්තා ඡ අත්ථපදානි තික්ඛින්ද්‍රියස්ස උපකාරවසෙන වුත්තානි.

සංඛිත්තස්ස විත්ථාරාභිධානං සකිං වුත්තස්ස ච පුනපි අභිධානං විවරණං. "කුසලා ධම්මා"ති සංඛෙපෙන නික්ඛිත්තස්ස "කතමෙ ධම්මා කුසලා යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති"ති නිද්දෙසවසෙන විත්ථාරං විත්ථාරවසෙන පුන කථනං විවරණං නාම. තං විභාගකරණං විභජනං නාම. "තස්මිං සමයෙ"ති විවරිතෙ කුසලෙ ධම්මෙ—"තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති වෙදනා හොතී"ති විභාගකරණං විභජනං නාම. විවටස්ස විත්ථාරාභිධානෙන වචනීතස්ස ච උපමාභිධානෙන සම්පටිපාදනං[4] උත්තානීකරණං, විවරණෙන විවරිතත්ථස්ස "කතමො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති යො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො ඵුසනා සම්ඵුසනා"ති අතිවිවරිත්වා කථනං විභජනෙන විභත්තස්ස "සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ ගාවී නිච්චම්මා එවමෙව ඛ්වාහං භික්ඛවෙ ඵස්සාහාරො දට්ඨබ්බොති වදාමී"ති එවමාදි උපමාකථනඤ්ච උත්තානීකරණං නාම. ධම්මං සුණන්තානං ධම්මදෙසනෙන චිත්තස්ස අනෙකවිධෙන සොමනස්ස උප්පාදනඤ්ච අතිතිණ්හබුද්ධිනං නෙකවිධෙන ඤාණස්ස තිඛිණභාවකරණඤ්ච පඤ්ඤත්ති නාම. තෙසං සුණන්තානං තං චිත්තතොසනෙන තං චිත්තනිසාමනෙන ච පඤ්ඤාපියතීති පඤ්ඤත්ති. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සංකාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපයති. කිං වුත්තංහොති? බුද්ධා භගවන්තො එකච්චානං වෙනෙය්‍යානං එකස්මිං දෙසනෙ අක්ඛරෙහි අත්ථසංකාසනං කරොන්ති—පෙ—නිද්දෙසෙහි අත්ථ

1 සී II & III. එව.
2. සී. II & III. පටිපජ්ජි
3. සී II & III. පටිපජ්ජතීති.
4. සී. I & IV. සම්පටිපාපනං,

පඤ්ඤපනං කරොන්ති”ති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. අථවා අක්ඛරෙහි සංකාසයිත්වා පදෙහි පකාසයති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානිකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපයති, කිං වුත්තං හොති.? එවරූපෙන ධම්මදෙසනෙන එකච්චෙසු ඨානෙසු එකච්චෙ වෙනෙය්‍යෙ[1] විනයතීති. අථවා අක්ඛරෙහි උග්ඝාටයිත්වා පදෙහි පකාසෙන්තො විනයති උග්ඝටිතඤ්ඤුං, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විභජන්තො විනයති විපඤ්චිතඤ්ඤුං, නිරුත්තීහි උත්තානී කත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙන්තො විනයති නෙය්‍යං, ඉති වෙනෙය්‍ය වසෙනපි යොජෙතබ්බමෙව. අත්ථො පනෙත්ථ කතමො ව්‍යඤ්ජන පායො? කතමො අත්ථපායොති? බුද්ධානං භගවන්තානං ධම්මං දෙසෙන්තානං යො අත්ථාවගමකො සවිඤ්ඤත්තිකා සද්දො[2] සො බ්‍යඤ්ජන පායො; යො තෙන අභිසමෙතබ්බො ලක්ඛණරසාදිසහිතො ධම්මො සො අත්ථපායොති වෙදිතබ්බො. පුනපි සන්ධාය භාසිතො බ්‍යඤ්ජන භාසිතො සාවසෙසපායො අනවසෙසපායො නීතො නෙය්‍යොති ඡබ්බිධො පායොති. තත්ථ අනෙකත්ථමත්තො සන්ධාය භාසිතො, “මාතරං පිතරං හන්ත්වා රාජානො වෙච ඛත්තියෙ”ති එවමාදි. එකත්ථමත්තො බ්‍යඤ්ජනභාසිතො “මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා”ති එවමාදි. සාවසෙසො “සබ්බං භික්ඛවෙ ආදිත්ත”න්ති එවමාදි. විපරීතො අනවසෙසො, “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තී”ති එවමාදි. යථා වචනං තථා අවගන්තබ්බො නීතො, “අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා”ති එවමාදි. යුත්තියා අනුස්සරිතබ්බො නෙය්‍යො, “එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ”ති එවමාදි.

අත්ථො පන අනෙකප්පකාරො පායත්ථො සභාවත්ථො ඤෙය්‍යත්ථො පායානුරූපො[3] නපායානුරූපො[4] සාවසෙසත්ථො නිරවසෙසත්ථො නීතත්ථො නෙය්‍යත්ථො ඉත්‍යාදි. තත්ථ යො අප්පස්සත්ථස්ස සඤ්ඤාපනත්ථ මුච්චාරීයතෙ පායො, ස පායත්ථො. “සාත්ථං සව්‍යඤ්ජනන්ති” ආදීසු විය. රූපාරූපධම්මානං ලක්ඛණරසාදි සභාවත්ථො, “සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති”ති ආදීසු විය. යො ඤෙය්‍යමානො හිතාය සංවත්තති සඤ්ඤාපෙතුං අරහතීති ඤෙය්‍යත්ථො, “අත්ථවාදී ධම්මවාදී”ති ආදීසුවිය. යථාපායං භාසිතො පායානුරූපො. “චක්ඛුං[5] භික්ඛවෙ පොරාණකම්මන්ති” භගවතා වුත්තං, නඃමා චක්ඛුපි කම්මන්ති බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය අත්ථං පටිබාහයමානෙන[6] වුත්තො අත්ථො න පායානුරූපො, සො පායතො අනනුඤ්ඤතො අකතපටික්ඛෙපො වියුත්තො.

සො ච සඞ්ගහෙතබ්බම්පි අසඞ්ගහෙත්වා පරිවජ්ජෙතබ්බම්පි වා කිඤ්චි අපරිවජ්ජෙත්වා පතිසෙසං අකත්වා වුත්තො සාවසෙසත්ථො,

1. “එකච්චානං වෙනෙය්‍යාන”න්ති සබ්බත්ථ.
2. සී. II. අත්ථාවගමකොසල්ලවිඤ්ඤත්ති [සකසද්ද
3. සී. II. පථානුරූපො.
4. සී. III. නපථානුරූපො.
5. සී. II & III. චක්ඛුං භික්ඛවෙ.
6 සී. II & III. පටිබාහියමානෙන වුත්තො.

“චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං.” “සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්ස සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො”ති ආදීසු විය. විපරීතො නිරවසෙසත්ථො “සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච” “තත්‍ර භික්ඛවෙ කො මන්තා කො සන්ධාතා අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨපදෙහී”ති ආදීසු විය. සද්දවසෙනෙව වෙදිතබ්බො නීතත්ථො. “රූපා සද්දා රසා ගන්ධා ඵොට්ඨබ්බා ච මනොරමා”ති ආදීසු විය. සම්මුතිවසෙන[1] වෙදිතබ්බො නෙය්‍යත්ථො “චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ වලාහකූපමා පුග්ගලා”ති ආදීසු විය. එවම්මිං පාළිඤ්ච අත්ථඤ්ච විදිත්වා ඨිතො අසංහීරො භවති පරවාදීහි දීඝරත්තං තිත්ථවාසෙන.

ඉති අසංහීරභාවෙන යාව ආගමාධිගමසම්පදා තාව වත්තුං[2] සක්කොති, සංඛෙපවිත්ථාරනයෙන හෙතූදාහරණාදීහි අවබොධයිතුං සමත්ථො. එවං විදිතෙ අත්තානඤ්ච පරඤ්ච සොධෙතුං සමත්ථභාවෙන දුස්සීල්‍යදිට්ඨිමලවිරහිතා, තෙසුපි දුස්සීලොහි අත්තානං උපහන්ති තෙන නාදෙය්‍යවාචො භවති අවත්ථාහාරා චාරො ධෙනිච්ඡාතුරො[3] ව ජෙච්ඡාව, දුද්දිට්ඨි පන අත්තානං උපහන්ති නට්ඨස්සයොපි භවති වාළගුහාකුලො ඉව සාමලසණ්ඩො. උභය විපන්නො පන සබ්බථාපි අනුපාසනීයො භවති. ගූථගතම්පිව ජිවාළාතං, ගූථගතො විය ච කණ්හසප්පො. උභයසම්පන්නො පන[4] සබ්බථාපි උපාසනීයො සෙවිතබ්බො ච විසුද්ධි නිරුපද්දවො ඉව රතනාකරො එවං භූතො එව අපච්චාරොපනීයාචරියමුට්ඨි සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅත්තනොමතිසඞ්ඛාතානඤ්ච චතුන්නං අපරිච්චාගී තෙසං වසෙන ව්‍යාඛ්‍යාතො.[5]

“එකංසවචනං එකං විභජ්ජවචනං පදං
තතියං පටිපුච්ඡෙය්‍ය චතුත්ථං පන ඨාපයෙ”ති.

එතෙසං වා අපරිච්චාගී. තතො එව ඵලහෙතූනං හිතෙ නියුත්තත්තා. තෙනෙ වෙසං[6] අවබොධනං පති අකිලාසු භවතීති.

ආහ චෙත්ථ:—

පාඨත්ථවිද[7] සංහීරො වත්තා සුචි අමච්ඡරො
චතුන්නං අපරිච්චාගී දෙසකස්ස හිතන්විතො.

එත්ථ “දෙසකස්සා”ති දෙසකො අස්ස භවෙය්‍යාති අත්ථො. “හිතන්විතො”ති හිතෙන අනුගතො හිතන්විතො, සො එසො සුචිත්තා සිස්සා චතුන්නං අපරිච්චාගිත්තා ගරු අසංහීරතාභාවනීයො, හිතන්විතත්තා වචනක්ඛමො, පාඨත්ථවිදත්තා ගම්භීර කථං කත්තා. අමච්ඡරිත්තා ඨානෙ නියොජකො. ඉති

1. සී. II & III. සම්මුතිවාසෙන.
2. සී. I & IV. ගාමවත්තං. II & III. ගාවවත්ත .
3. සී. II & III. ඉධ නිච්චාතුරො.
4. සී. I. II & III. පනසුපි.
5. සී. II. III & 1V. ව්‍යාඛ්‍යාතො.
6. සී. II. නෙවසං.
7. සී II & III. පාකටවිර.

"පියො ච ගරුභාවනීයො වත්තා ච වචනක්ඛමො
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා නොචට්ඨානෙ[1] නියොජකො"ති

අභිහිතො දෙසකො සොතා පදුනි අනිධිය්‍යසො[2] චතුධම්ම ගරුත්තා,[3] කථං නපරිභවති ආචරිය ගරුත්තා, කථිකං නපරිභවති සද්ධාපඤ්ඤාදි ගුණපතිමණ්ඩිතත්තා, අත්තානං[4] නපරිභවති අසඨාමායාවිත්තා, අමතාභිමුඛත්තා ච අවික්ඛිත්තචිත්තො භවති, සුමෙධත්තා යොනිසො මනසිකරොතීති.

වුත්තඤ්හෙතං:— "පඤ්චහි භික්ඛවෙ ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං, කතමෙහි පඤ්චහි? න කථං පරිභොති, න කථිකං පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති, අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුණාති, එකග්ගචිත්තො යොනිසො මනසිකරොති"ති. තං ලක්ඛණප්පත්තත්තා භාජනං භවතීති.

ආහ චෙත්ථ:—

"ධම්මාචරියගරු සද්ධො පඤ්ඤාදිගුණමණ්ඩිතො,
අසඨාමායාවිකස්ස සුමෙධො අමතාභිමුඛො; ඉති වත්තා ච සොතා ච."

එවං වුත්තප්පකාරෙන බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි යො අභිසඞ්ඛං කත්වා කථිතත්තා මහාසමුද්ද මහාපථවී විය මහා ච සො නිද්දෙසො චාති=මහානිද්දෙසොති වුච්චති. තං මහානිද්දෙසං වණ්ණසිස්සාමි, තදෙතං මහානිද්දෙසං අත්ථසම්පන්නං බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං ගම්භීරං ගම්භීරත්ථං ලොකුත්තරත්ථප්පකාසකං සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තං පටිපත්තිමග්ගඵලවිසෙසසාධනං පටිපත්ති පටිපක්ඛපටිසෙධනං[5] යොගාවචරානං ඤාණවරණාකරභූතං ධම්මකථිකානං ධම්මකථාවිලාසනවිසෙසහෙතුභූතං සංසාරභීරුකානං දුක්ඛනිස්සරණසදුපායදස්සනෙන අස්සාදජනනත්ථං තප්පටිපක්ඛනාසනත්ථං ගම්භීරත්ථානඤ්ච අනෙකෙසං සුත්තන්තපදානං අත්ථවිවරණෙන සුජනහදයපරිතොසජනනත්ථං තථාගතෙන අරහතා සම්මාසම්බුද්ධෙන සබ්බත්ථ අප්පටිහතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමහාදීපොභාසෙන සකලජනවිතතමහාකරුණාසිනෙහෙන වෙනෙය්‍යජනහදයගතකිලෙසන්ධකාරවිධමනත්ථමුජ්ජාලිතස්ස සද්ධම්මමහාපදීපස්ස තදධිප්පාය[6] විකාසනසිනෙහපරිසෙකෙන පඤ්චවස්සසහස්සමතිචිරසමුජ්ජලනමිච්ඡතා ලොකානුකම්පකෙන සත්ථුකප්පෙන ධම්මරාජස්ස ධම්මසෙනාපතිනා ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං සුත්වා ආයස්මා ආනන්දො පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ යථාසුතමෙව සඞ්ගහං ආරොපෙසි.

---

1. සී. II & III නොපඨානෙ.
2. සී. අතිය්‍යතො, III අනිධිය්‍යතො.
3 සී. I. II & III. චතුධම්මගරුත්තා.
4. සී. II & III. අත්තා.
5. සී. II & III. පටිසොධන.
6. සී. II & III. අධිප්පායං.

සො පනෙස විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නො; දීඝනිකායො මජ්ඣිමනිකායො සංයුත්තනිකායො අඞ්ගුත්තරනිකායො ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු මහානිකායෙසු ඛුද්දකමහානිකායපරියාපන්නො. සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ලන්ති නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගාථඞ්ග වෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වය සඞ්ගහිතො.

“වාසීතිං බුද්ධතො ගණ්හිං වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො,
චතුරාසීතිසහස්සානි යෙමෙ ධම්මා පවත්තිනො”ති.

ධම්මභණ්ඩාරිකත්ථෙරෙන පඤ්චසු ඨානෙසු එතදග්ගං ආරොපිතෙන පටිඤ්ඤාතානං චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සානං භික්ඛුතො ගහිතෙසු ද්විසු ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු අනෙකසතධම්මක්ඛන්ධසඞ්ගහිතො. තස්ස ද්වෙ වග්ගා අට්ඨකවග්ගො පාරායනිකවග්ගො, ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්චාති.

අට්ඨකවග්ගෙ සොළස සොළස සුත්තා ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්චාති තෙත්තිංස සුත්තානි කාමසුත්තාදි ඛග්ගවිසාණසුත්තපරියොසානානි. එවං අනෙකධා ව්‍යවත්ථපිතස්ස ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස අනුපුබ්බපදත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමි. අයංහි මහානිද්දෙසො පාඨතො අත්ථතො ච උද්දිසන්තෙන නිද්දිසන්තෙන ච සක්කච්චං උද්දිසිතබ්බො නිද්දිසිතබ්බො ච, උග්ගණ්හන්තෙනාපි සක්කච්චං උග්ගණ්හිතබ්බො ධාරෙතබ්බො ච; තං කිස්ස හෙතු? ගම්භීරත්තා ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස ලොකහිතාය ලොකෙ චිරට්ඨිතත්ථං. තත්ථ කාමසුත්තං ආදි. තස්මිම්පි **“කාමං කාමයමානස්සා”**ති ගාථා ආදි. සා උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසවසෙන තිධා ඨිතා.

“කාමං කාමයමානස්සා”ති එවමාදි උද්දෙසො. “කාමාති උද්දානතො ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමො කිලෙසකාමො චා”ති නිද්දෙසො. “කතමෙ වත්ථුකාමා මනාපිකා රූපා”ති එවමාදි පටිනිද්දෙසො. තත්ථ “කාමන්ති” මනාපියරූපාදි තෙභූමකධම්මසඞ්ඛාතං වත්ථුකාමං. **“කාමයමානස්සා”**ති ඉච්ඡමානස්ස, **“තස්ස චෙ තං සමිජ්ඣතී”**ති තස්ස කාමයමානස්ස සත්තස්ස තං කාමසඞ්ඛාතං වත්ථුං සමිජ්ඣති චෙ?. සචෙ සො තං ලභතීති වුත්තං හොති. **“අද්ධා පීතිමනො හොතී”**ති එකංසං තුට්ඨචිත්තො හොති. **“ලද්ධා”**ති ලභිත්වා. **“මච්චො”**ති සත්තො. **“යදිච්ඡතී”**ති යං ඉච්ඡති. ඉදං පන සබ්බපතො පදත්ථසම්බන්ධමත්තමෙව. විත්ථාරො පන උපරි පාලියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා ච ඉමස්මිං එවං ඉතො පරං සබ්බසුපීති.

“කාමා”ති උද්දිසිතබ්බං පදං. “උද්දානතො”ති වග්ගවසෙන පච්චාදානං. කිණෙය්‍යාති ආදීසු විය. අථවා උපරූපරි දානතො උද්දානං උද්දානං උඩ්ඪං සොධනතො මුසවද්ධනුස්සජ්ජෙන වොදානං විය.. විත්ථාරකරණෙ

භාවෙන වා කාමා”ති පාඨසෙසං කත්වා වත්තබ්බං. ‘මෙ’ති ගණන පරිච්ඡෙදො.; න එකං න තයො. “**වත්ථුකාමා චා**”ති මනාපියරූපාදි වත්ථුකාමා ච, උපතාපනට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන ච කිලෙසකාමා ච. තෙසු වත්ථුකාමො පරිඤ්ඤෙය්‍යො, කිලෙසකාමො පහාතබ්බො. තත්ථ වත්ථුකාමො කිලෙසකාමෙන පත්ථිතබ්බොති කාමීයතීති=කාමො; කිලෙසකාමො වත්ථුකාමානං පච්චාසිංසනස්ස කාරණභාවෙන කාමීයතෙ අනෙන ඉති=කාමො. තත්ථ රූපාදික්ඛන්ධෙ සංගහිතො වත්ථුකාමො, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ සංගහිතො කිලෙසකාමො. ඡහි විඤ්ඤාණෙහි විජානිතබ්බො වත්ථුකාමො, මනොවිඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බො කිලෙසකාමො. කිලෙසානං පතිට්ඨට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ආරම්මණට්ඨෙන ච වත්ථුකාමො.

“න තෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙ සඞ්කප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො
තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද”න්ති.

නන්දමානවකසොරෙය්‍යසෙට්ඨිපුත්තාදීනං වත්ථූනි එත්ථ නිදස්සනං. කිලෙසකාමො තාපනට්ඨෙන බාධනට්ඨෙන සයං කාමෙතීති=කාමො. වුත්තම්පිචෙතං:–“රත්තො ඛො බ්‍රාහ්මණ රාගෙන අභිභූතො අත්තව්‍යාබාධායපි චෙතෙති–උභයව්‍යාබාධායපි චෙතෙති,,ච,“රත්තොඛො බ්‍රාහ්මණ–පෙ–පාණම්පි හනති අදින්නම්පි ආදියති පරදාරම්පි ගච්ඡති මුසාපි භණතී”තිච,එවමාදි නිදස්සනං. තමෙව පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරෙත්වා වත්ථුකාමෙ “**කතමෙ වත්ථුකාමා**”ති ආදිමාහ. තත්ථ “කතමෙ”ති කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා. පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා. තාසං විභාගො උපරි පාළියංයෙව ආවිභවිස්සති. තාසු අයං කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා. තත්ථ “**මනාපිකා**”ති මනං අප්පායන්ති වඩ්ඪෙන්තීති=මනාපා. මනාපා එව=මනාපිකා. “**රූපා**”ති කම්මචිත්තඋතුආහාරසමුට්ඨානවසෙන චතුසමුට්ඨානිකා රූපාරම්මණා. රූපයන්තීති=රූපා වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානා හදයංගතභාවං[1] පකාසෙන්තීති අත්ථො. තත්ථ කෙනට්ඨෙන රූපන්ති? රුප්පනට්ඨෙන. වුත්තං හෙතං භගවතා “කිඤ්ච භික්ඛවෙ රූපං වදෙථ,රුප්පතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා රූපන්ති වුච්චති, තංකෙන රුප්පති සීතෙනපි රුප්පති උණ්හෙනපි රුප්පති ජිඝච්ඡායපි රුප්පති පිපාසායපි රුප්පති ඩංසමකසවාතාතපසිරිංසපසම්ඵස්සෙනපි රුප්පතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා රූපන්ති වුච්චතී”ති.

තත්ථ “රුප්පතී”ති කුප්පති ඝට්ටියති පීළියති භිජ්ජතීති අත්ථො. සීතෙන රුප්පනං ලොකන්තරනිරයෙ පාකටං: මහිංසරට්ඨාදිසුපි[2] හිමපාතසීතලෙසු පදෙසෙසු ච තං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන භින්නසරීරා ජීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති. උණ්හෙන රුප්පනං අවීචිමහානිරයෙ පාකටං. තත්ථ හි තත්තාය ලොහපථවියා නිපජ්ජාපෙත්වා පඤ්චවිධබන්ධනාදිකාරණකාලෙ සත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති.

1. සී. I & III. හදයංගතභාවං. 2. සී. II. III & IV. මහිසරට්ඨාදිසුපි.

ජිඝච්ඡාය රුප්පනං පෙත්තිවිසයෙ චෙව දුබ්භික්ඛකාලෙ ච පාකටං. පෙත්තිවිසයස්මිං හි සත්තා වෙ තීණි බුද්ධන්තරානි කිඤ්චිදෙව ආමිසං හත්ථෙන ගහෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්තා නාම න හොන්ති, අන්තා උදරං ආදිත්තසුසිරො රුක්ඛො විය හොති දුබ්භික්ඛෙ කාජිකමත්තම්පි අලභිත්වා මරණප්පත්තානං පමාණං නත්ථි.

පිපාසාය රුප්පනං කාලකඤ්ජිකාදිසු පාකටං. තත්‍ර හි සත්තා වෙ තීණි බුද්ධන්තරානි හදයතෙමනමත්තං වා ජිව්හාතෙමනමත්තං වා උදකබින්දුං ලද්ධුං න සක්කොන්ති. පානීයං පිවිස්සාමාති නදිං ගතානං ජලං වාලිකාතලං සම්පජ්ජති. මහාසමුද්දං ගතානම්පි සමුද්දො පිට්ඨිපාසාණො හොති. තෙ සුස්සන්තා බලවදුක්ඛපීළිතා විරවන්ති

ඩංසාදීහි රුප්පනං ඩංසමක්ඛිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. තං පන "කතමං තං රූපං සනිදස්සනං සප්පටිඝ"න්ති ආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ විත්ථාරිතමෙව. සද්දීයන්තීති=**සද්දා,** උදාහරීයන්තීති අත්ථො. උතුචිත්තවසෙන විසමුට්ඨානිකා සද්දා. ගන්ධයන්තීති=**ගන්ධා,** අත්තනො වත්ථුං සූචයන්තීති අත්ථො. රසන්ති තෙ සත්තාති=**රසා,** අස්සාදෙන්තීති අත්ථො. ඵුසීයන්තීති=**ඵොට්ඨබ්බා,** එතෙ ගන්ධාදයො චතුසමුට්ඨානිකාව.[1] තෙසං විභාගො අභිධම්මෙ විත්ථාරිතොයෙව. තමෙවත්ථං විත්ථාරවසෙන දස්සෙන්තො "අත්ථරණා පාපුරණා"ති ආදිමාහ

තත්ථ අත්ථරිත්වා නිපජ්ජන්තීති=**අත්ථරණා,** සරීරං වෙඨෙත්වා පාරුපීයන්තීති=**පාපුරණා,** අනෙකාජාතාදයො චත්තාරො, දාසිව දාසො ච=**දාසිදාසා,** ඛෙත්තවත්ථුසීසෙන වෙත්ථ වාපිතළාකාදීනිපි ගහිතානි. "**හිරඤ්ඤ**"න්ති කහාපණො. "**සුවණ්ණ**"න්ති ජාතරූපං. තෙසං ගහණෙන ලොහමාසකො ජතුමාසකො දාරුමාසකොති සබ්බෙපි සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. "**ගාමනිගමරාජධානියො**"ති එකකුටිකාදි ගාමො, ආපණයුත්තො නිගමො, එකස්ස රඤ්ඤො ආණාපවත්තිට්ඨානං රාජධානි "**රට්ඨ**"න්ති ජනපදෙකදෙසං. "**ජනපදො**"ති කාසිකොසලාදි ජනපදො. "**කොසො**"ති චතුබ්බිධො කොසො. හත්ථී අස්සා රථා පත්ති. "**කොට්ඨාගාර**"න්ති තිවිධං කොට්ඨාගාරං ධනකොට්ඨාගාරං ධඤ්ඤකොට්ඨාගාරං වත්ථකොට්ඨාගාරං. "**යංකිඤ්චී**"ති අනවසෙසපරියාදාන වචනං. "**රජනීය**"න්ති රජෙතුං යුත්තභාවෙන. ඉතො පරං තිකවසෙන දස්සෙතුං අතීතත්තික අජ්ඣත්තත්තික හීනත්තික ඔකාසත්තික පයොගත්තික කාමාවචරත්තිකවසෙන ජනිකො ආහ.

තත්ථ අතීතත්තිකෙ තාව අත්තනො සභාවං උප්පාදාදිලක්ඛණං පාපෙත්වා අතික්කන්තාති=**අතීතා,** තදුභයම්පි න ආගතාති=**අනාගතා,** තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නාති=**පච්චුප්පන්නා,** ඉදං භවෙන පරිච්ඡින්නං, පටිසන්ධිතො හි පට්ඨාය අතීතභවෙසු නිබ්බත්තා අනන්තර

1 සී. IV. චතුසමුට්ඨානිකාව.

භවෙ වා නිබ්බත්තා හොන්තු කප්පකොටිසතසහස්සමත්ථකෙ වා සබ්බෙ අතීතායෙව නාම. චුතිතො පට්ඨාය අනාගතභවෙසු නිබ්බත්තනකා කාමා අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තනකා කප්පකොටිසතසහස්සමත්ථකෙ වා සබ්බෙ යෙව **අනාගතා** නාම. චුතිපටිසන්ධි අන්තරෙ පවත්තා කාමා **පච්චුප්පන්නා** නාම. අජ්ඣත්තත්තිකෙ එවං පවත්තමානා මය්හං අත්තා’ති ගහණං ගමිස්සාමී’ති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පවත්තා අත්තනො සන්තානෙ පවත්තා පාටිපුග්ගලිකා කාමා **අජ්ඣත්තිකා කාමා** නාම. තතො බහිභූතා පන ඉන්ද්‍රියබද්ධා වා අනින්ද්‍රියබද්ධා වා **බහිද්ධා** නාම. තතියපදං තදුභයවසෙන වුත්තං.

හීනත්තිකෙ–“**හීනා**”ති ලාමකා. “**මජ්ඣිමා**”ති හීනප්පණීතානං මජ්ඣෙ භවා’ති මජ්ඣිමා. අවසෙසා උත්තමට්ඨෙන **පණීතා.** අපිච, උපාදායුපාදාය හීනමජ්ඣිමපණීතතා වෙදිතබ්බා. නෙරයිකානංහි කාමා කොටිප්පත්තා **හීනා** නාම. තෙ උපාදාය තිරච්ඡානෙසු නාගසුපණ්ණානං කාමා **පණීතා** නාම. සෙසතිරච්ඡානගතානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි කාමා **හීනා** නාම, තෙ උපාදාය මහෙසක්ඛපෙතානං කාමා **පණීතා** නාම. අවසෙසානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා,** තෙ උපාදාය ජානපදානං කාමා **පණීතා** නාම. පච්චන්තවාසීනං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා.** තෙ උපාදාය ගාමභොජකානං කාමා **පණීතා** නාම. තෙසං පරිචාරිකානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා** නාම. තෙ උපාදාය ජනපදසාමිකානං කාමා **පණීතා** නාම. තෙසං පරිචාරිකානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා.** තෙ උපාදාය පදෙසරාජූනං කාමා **පණීතා** නාම. තෙසං අමච්චානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා.** තෙ උපාදාය චක්කවත්තිරඤ්ඤො කාමා **පණීතා** නාම. තස්ස අමච්චානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තස්සාපි **හීනා,** තෙ උපාදාය භුම්මදෙවානං කාමා **පණීතා** නාම. තෙසං පරිචාරිකානං දෙවානං කාමා **මජ්ඣිමා** නාම. තෙසම්පි **හීනා.** තෙ උපාදාය චාතුම්මහාරාජිකානං දෙවානං කාමා **පණීතා**ති ආදිනා නයෙන යාව අකනිට්ඨකදෙවානං කාමා මත්ථකප්පත්තා **පණීතා** නාම, තෙ එවං උපාදායුපාදාය “හීනමජ්ඣිමපණීතකාමා” වෙදිතබ්බා.

ඔකාසත්තිකෙ–“**ආපායිකා කාමා**[1]”ති අවඩ්ඪිසඞ්ඛාතෙසු අපගත අයෙසු චතූසු අපායෙසු නිබ්බත්තකාමා **ආපායිකා** කාමා. මනුස්සෙසු නිබ්බත්තකාමා **මනුස්සකාමා,** දෙවෙසු නිබ්බත්තකාමා **දිබ්බා.**

පයොගත්තිකෙ–පච්චුපට්ඨිතානං කාමානං පරිභුඤ්ජනතො ඨපෙත්වා නෙරයිකෙ සෙසඅපායසත්තානං මනුස්සානං චාතුම්මහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය යාව තුසිතකායිකානව දෙවානං කාමා **පච්චුපට්ඨිතා කාමා**

1. සී. II. III & IV. අපායිකාකාමා’ති.

නාම, පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමතාකාලෙ යථාරුචිතං ආරම්මණං නිම්මිණිත්වා රමන්තීති නිම්මාණරතීනං දෙවානං කාමා "**නිම්මිතා කාමා**" නාම. අත්තනො අජ්ඣාසයං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙ ආරම්මණෙ සෙවන්ති පරනිම්මිත වසවත්තීනං කාමා "**පරනිම්මිතා කාමා**" නාම. "**පරිග්ගහිතා**"ති මය්හං එතන්ති ගහිතා කාමා. "**අපරිග්ගහිතා**"ති තථා අග්ගහිතා උත්තරකුරුකානං කාමා. "**මමායිතා**"ති තණ්හාවසෙන මම එතන්ති ගහිතා. "**අමමායිතා**"ති වුත්තපටිපක්ඛා.

"**සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මා**"ති 'හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කත්වා'ති ආදිනා නයෙන වුත්තෙසු කාමාවචරධම්මෙසු පරියාපන්නා. තත්‍රායං වචනත්ථො-උද්දානතො ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමො ච කිලෙසකාමො ච. තත්ථ "**කිලෙසකාමො**" අත්ථතො ඡන්දරාගො. "**වත්ථුකාමො**" තෙභූමකවට්ටං. කිලෙසකාමො චෙත්ථ කාමෙතීති **කාමො**. ඉතරො කාමීයතීති. යස්මිං පන පදෙසෙ දුවිධො වෙසො කාමො පවත්ති වසෙන අවචරති, සො ච චතුන්නං අපායානං මනුස්සානං ඡන්නඤ්ච දෙවලොකානං වසෙන එකාදසවිධො පදෙසො.

කාමො එත්ථ අවචරතීති=**කාමාවචරො,** තත්ථ පරියාපන්නසබ්බ ධම්මෙ සන්ධාය 'සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මා'ති වුත්තං. අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති ධම්මා. "**රූපාවචරා ධම්මා**"ති 'හෙට්ඨතො බ්‍රහ්ම ලොකං අන්තං කරිත්වා'ති ආදිනා නයෙන වුත්තානං රූපාවචර ධම්මානං වසෙන සබ්බෙපි ධම්මා රූපාවචරා ධම්මා. "**අරූපාවචරා ධම්මා**"ති 'හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනූපගෙ දෙවෙ අන්තං කරිත්වා'ති ආදිනා නයෙන වුත්තා සබ්බෙපි අරූපාවචරා ධම්මා. තත්ථ රූපෙ අවචරන්තීති රූපාවචරා. අරූපෙ අවචරන්තීති අරූපාවචරා.

"**තණ්හාවත්ථුකා**"ති පතිට්ඨට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච තණ්හාය වත්ථුභූතා. "**තණ්හාරම්මණා**"ති තෙ ආලම්බිත්වාව[1] තණ්හාපවත්තිවසෙන තණ්හාය ආරම්මණභූතා. "**කමනීයට්ඨෙනා**"ති පච්චාසිංසිතබ්බට්ඨෙන. "**රජනීයට්ඨෙනා**"ති රජ්ජිතුං යුත්තට්ඨෙන. "**මදනීයට්ඨෙනා**"ති කුලමදාදි මදඋප්පාදනීයට්ඨෙන. 'තත්ථ කතමෙ වත්ථුකාමා මනාපිකා රූපා'ති ආදිං කත්වා'යං කිඤ්චි රජනීයං වත්ථු'න්ති පරියොසානං සවිඤ්ඤාණකා අවිඤ්ඤාණකා වසෙන වුත්තං. අවසෙසං එකචතුක්කාධිකාඡන්ති කාන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං වත්ථුකාමං දසෙත්වා කිලෙසකාමං දසෙතුං 'කතමෙ කිලෙසකාමා'ති ආදිමාහ. තත්ථ "**ඡන්දො**"ති දුබ්බලරාගො. "**රාගො**"ති තතො බලවතරො. උපරි තයොපි රාගා ඉමෙහි බලවතරා. "**කාමෙසූ**"ති පඤ්චසු කාමගුණෙසු. "**කාමච්ඡන්දො**"ති කාමසඞ්ඛාතො ඡන්දො.

1. සී. IV. ආලම්බිත්වාච.

න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො න ධම්මඡන්දො. කාමනවසෙන රජ්ජනවසෙන ච කාමො යෙව රාගො=**කාමරාගො.** කාමනවසෙන නන්දනවසෙන ච කාමො ච නන්දීති=**කාමනන්දි.** එවං සබ්බත්ථ. කාමත්ථං විදිත්වා තණ්හායනට්ඨෙන=**කාමතණ්හා,** සිනෙහනට්ඨෙන=**කාමසිනෙහො,** පරිඩය්හනට්ඨෙන=**කාමපරිළාහො,** මුච්ඡනට්ඨෙන=**කාමමුච්ඡා,** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපනට්ඨෙන=**කාමජ්ඣොසානං,** වට්ටස්මිං ඔසෙති ඔසීදාපෙතීති=**කාමොඝො.** වට්ටස්මිං යොජෙතීති=**කාමයොගො,** දළ්හවසෙන තණ්හාදිට්ඨිගහණං=**උපාදානං,** චිත්තං නීවරති පරියොනන්ධතීති=**නීවරණං.** "**අද්දස**"න්ති දක්ඛිං. "**කාමා**"ති ආලපනං. "**තෙ**"ති තව. "**මූල**"න්ති පතිට්ඨං. "**සංකප්පා**"ති පරිකප්පා, න තං සංකප්පයිස්සාමි තං පරිකප්පං න කරිස්සාමි. "**න හොහිසී**"ති න භවිස්සසි.

"**ඉච්ඡමානස්සා**"ති පච්චාසිංසන්තස්ස. "**සාදියමානස්සා**"ති අස්සාදියමානස්ස. "**පත්ථයමානස්සා**"ති පත්ථනං උප්පාදෙන්තස්ස. "**පිහයමානස්සා**"ති[1] පාපුණිතුං ඉච්ඡං උප්පාදෙන්තස්ස. "**අභිජප්පමානස්සා**"ති තණ්හාවසෙන තිත්තිං උප්පාදෙන්තස්ස. අථවා '**අභිවදන්තස්ස ඛත්තියස්ස වා**'ති ආදි චතුජාතිවසෙන වුත්තං '**ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා**'ති ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං. '**දෙවස්ස වා මනුස්සස්ස වා**'ති උප්පත්තිවසෙන වුත්තං. "**ඉජ්ඣති**"ති නිප්ඵජ්ජති. "**සමිජ්ඣති**"ති සම්මා නිප්ඵජ්ජති. **ඉජ්ඣති** විසෙසරූපපටිලාභවසෙන, **ලභති** දස්සනීයරූපපටිලාභවසෙන, **පටිලභති** පසාදනීයරූපපටිලාභවසෙන, **අධිගච්ඡති** සණ්ඨානරූපපටිලාභවසෙන. **වින්දති** අභිප්පසාදරූපපටිලාභවසෙන. අථවා සුභගමහත්තෙන **ඉජ්ඣති**. ජාතිමහත්තෙන **ලභති**. ඉස්සරියමහත්තෙන **පටිලභති.** සුඛමහත්තෙන **අධිගච්ඡති.** සම්පත්තිමහත්තෙන **වින්දති**ති.

"**එකංසවචන**"න්ති එකකොට්ඨාසවචනං. "එකංසං චීවරං කත්වා, එකංසව්‍යාකරණීයො පඤ්හො"ති ආදීසු විය අනෙකංසගහණපටික්ඛෙපො. "**නිස්සංසයවචන**"න්ති සංසයවිරහිතවචනං. සන්දෙහපටික්ඛෙපවචනන්ති අත්ථො. "**නික්කඞ්ඛාවචන**"න්ති කථමිදං කථමිදන්ති කඞ්ඛාපටික්ඛෙපවචනං. "**අද්වෙජ්ඣවචන**"න්ති ද්විධාභාවං ද්වෙජ්ඣං තදභාවෙන අද්වෙජ්ඣවචනං, ද්විධාභාවවිරහිතං, "අද්වෙජ්ඣවචනා බුද්ධා"ති ආදීසු විය විමතිපටික්ඛෙපො. "**අද්වෙළ්හකවචන**"න්ති ද්විහදයාභාවෙන අද්වෙළ්හකං. ඉතිහාසාති ද්වෙළ්හකපටික්ඛෙපවචනන්ති. "**නියොගවචන**"න්ති එකස්මිං අත්ථෙ මෙ න යුජ්ජන්තීති නියොගවචනං, විධාපථපටික්ඛෙපො. අඤ්ඤත්ථ පන නියොගා අනාගතාරම්මණන්ති[2] ආගතං.

"**අපණ්ණකවචන**"න්ති පලාපරහිතසාරවචනං අවිරුද්ධකාරණං, "අපණ්ණකං ඨානමෙකෙ"ති ආදීසු විය. අපණ්ණකම්මකරණී විය සප්පතිවචනං. "**අවත්ථාපනවචනමෙත**"න්ති එතං වචනං ඔතරිත්වා

1. සී. I. II & III. ඉච්ඡයමානස්ස. 2. සී. I. අනාගතාරම්මණන්තිපි.

පතිට්ඨිතං සන්තිට්ඨාපනං, යානි[1] ඉමස්මිං මහානිද්දෙසෙ විභත්තිං ආරොපිතානි පදානි තානි විභත්තිං ගච්ඡන්තානි තීහි කාරණෙහි විභත්තිං ගච්ඡන්ති, නානා හොන්තානි චතූහි කාරණෙහි නානා භවන්ති. අපරදීපනා පනෙත්ථ වෙ ඨානානි ගච්ඡන්ති. කථං? තානි හි බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන චාති ඉමෙහි තීහි කාරණෙහි විභත්තිං ගච්ඡන්ති. තත්ථ “කොධො කුජ්ඣනා කුජ්ඣිතත්තං, දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්ත”න්ති එවං බ්‍යඤ්ජනවසෙන විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. එත්ථ හි එකොව කොධො බ්‍යඤ්ජනවසෙන එතං විභත්තිං ගතො. “ඉජ්ඣති සමිජ්ඣති ලභති පටිලභති අධිගච්ඡතී”ති එවං පන උපසග්ගවසෙන විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. “පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යං චින්තා උපපරික්ඛා”ති එවං අත්ථවසෙන විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. තෙසු පීතිපදනිද්දෙසෙ තාව ඉමා තිස්සො විභත්තියො ලබ්භන්ති. “පීති පාමොජ්ජං හාසො”ති බ්‍යඤ්ජනවසෙන විභත්තිගමනං හොති, “ආමොදනා පමොදනා හාසො පහාසො”ති උපසග්ගවසෙන විභත්ති. “ඔදග්‍යං අත්තමනතා”ති අත්ථවසෙන. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදනිද්දෙසෙසු විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. නානා හොන්තානිපි නාමනානත්තෙන ලක්ඛණනානත්තෙන කිච්චනානත්තෙන පටික්ඛෙපනානත්තෙනාති ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි නානා හොන්ති.

“තත්ථ කතමො ව්‍යාපාදො යො තස්මිං සමයෙ දොසො දුස්සනා”ති එත්ථ ව්‍යාපාදොති වා දොසොති වා වෙපි එසො කොධො එව, නාමෙන පන නානත්තං ගතොති එවං නාමනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. රාසත්ථෙන පඤ්චපි ඛන්ධා එකොව ඛන්ධො හොති. එත්ථ පන රූපං රුප්පනලක්ඛණං, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණන්ති ඉමිනා ලක්ඛණනානත්තෙන පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති. එවං ලක්ඛණනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“චත්තාරො සම්මප්පධානා, ඉධ භික්ඛු අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහතී”ති එකමෙව විරියං කිච්චනානත්තෙන චතූසු ඨානෙසු ආගතං. එවං කිච්චනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“චත්තාරො අසද්ධම්මා, කොධගරුතා න සද්ධම්මගරුතා මක්ඛගරුතා න සද්ධම්මගරුතා ලාභගරුතා න සද්ධම්මගරුතා සක්කාරගරුතා න සද්ධම්මගරුතා”ති එවමාදීසු පන පටික්ඛෙපනානත්තෙන

1. සී. I. සන්තිට්ඨාපනංඨපනං යාති, II. සන්තිට්ඨාපනං යාති.
2. සී. II. හාසොති, III. හාසොති.

නානත්තං වෙදිතබ්බං. ඉමානි පන චත්තාරි නානත්තානි න පීතියායෙව ලබ්භන්ති. සබ්බෙසුපි යථාලාභවසෙන ලබ්භන්ති, පීතියා හි පීතීති නාමං, චිත්තස්ස චිත්තන්ති. පීති ච ඵරණලක්ඛණා, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණං.

තථා පීති ඵරණකිච්චා, වෙදනා අනුභවනකිච්චා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනකිච්චා, චෙතනා චෙතයිතකිච්චා, විඤ්ඤාණං විජානනකිච්චන්ති, එවං කිච්චනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. පටික්ඛෙපනානත්තං පීතිපදෙ නත්ථි. අලොභාදිනිද්දෙසෙසු "අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතත්ත"න්ති ආදිනා නයෙන ලබ්භතීති එවං පටික්ඛෙපනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බපදනිද්දෙසෙසු ලබ්භමානවසෙන චතුබ්බිධම්පි නානත්තං වෙදිතබ්බං.

අපරදීපනා පදත්ථුති වා හොති දළ්හීකම්මං වාති එවං වෙ ඨානානි ගච්ඡති. යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තෙන විය හි සකිංමෙව 'පීතී'ති වුත්තෙ එවං තං පදං ඵුල්ලිතං මණ්ඩිතං විභූසිතං නාම න හොති. පුනප්පුනං ව්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන "පීති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා හාසො පහාසො විත්තී"ති වුත්තෙ ඵුල්ලිතං මණ්ඩිතං විභූසිතං නාම හොති. යථා හි දහරකුමාරං නහාපෙත්වා මනොරමං වත්ථං පරිදහාපෙත්වා පුප්ඵානි පිළන්ධාපෙත්වා අක්ඛීනි අඤ්ජෙත්වා අථස්ස නලාටෙ එකමෙව මනොසිලාබින්දුං කරෙය්‍ය, තස්ස න එත්තාවතා චිත්තතිලකො නාම හොති. නානාවණ්ණෙහි පන පරිවාරෙත්වා[1] බින්දූසු කතෙසු චිත්තතිලකො නාම හොති, එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. අයං පදත්ථුති නාම. බ්‍යඤ්ජනවසෙන පන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන ච පුනප්පුනං භණනමෙව දළ්හීකම්මං නාම,[2] යථා හි ආවුසොති වා භන්තෙති වා යක්ඛොති වා සප්පොති වා වුත්තෙ දළ්හීකම්මං නාම න හොති. ආවුසො ආවුසො භන්තෙ භන්තෙ යක්ඛො යක්ඛො සප්පො සප්පොති වුත්තෙ පන දළ්හීකම්මං නාම හොති. එවමෙව සකිංදෙව යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තෙන විය 'පීතී'ති වුත්තමත්තෙ දළ්හීකම්මං නාම න හොති, පුනප්පුනං බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන "පීති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා හාසො පහාසො විත්තී"ති වුත්තෙයෙව දළ්හීකම්මං නාම හොතීති එවං අපරදීපනා[3] වෙ ඨානානි ගච්ඡති. එතිස්සාපි වසෙන ලබ්භමානකපදනිද්දෙසෙසු සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පීණයතීති=**පීති**, සා සම්පියායනලක්ඛණා කායචිත්තපීණනරසා ඵරණරසා වා, ඔදග්‍යපච්චුපට්ඨානා. යා පඤ්චකාමගුණපටිසං

1. සී. II. III & IV. පරිවාරෙත්වා.
2. සී. II. දළ්හකම්මං නාම.
3. සී. I. අපරිදීපනා.

යුත්තා සියා රූපාදිපඤ්චකාමකොට්ඨාසපටිසංයුත්තා පීති සා පීණයතීති **පීතීති**, ඉදං සභාවපදං. පමුදිතභාවො "**පාමොජ්ජං**" ආමොදනාකාරො "**ආමොදනා**", පමොදනාකාරො "**පමොදනා**" යථා වා භෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණ්හොදකසීතොදකානං වා එකතොකරණං මොදනාති වුච්චති. එවමයම්පි ධම්මානං එකතො කරණෙන **මොද**නා. උපසග්ගවසෙන පන මණ්ඩෙත්වා 'ආමොදනා පමොදනා'ති වුත්තා.

හාසෙතීති=**හාසො**, පහාසෙතීති=**පහාසො**, හසපහසාකාරානං[1] එතං අධිවචනං, විත්තීති=**විත්තං**, ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්සපච්චයත්තා විත්තසරික්ඛතාය විත්ති. යථා හි ධනිනො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති එවං පීතිමතො පීතිං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති තස්මා 'විත්ති'ති වුත්තා. තුට්ඨිසභාවසණ්ඨිතාය පීතියා එතං නාමං. පීතිමා පන පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අබ්භුග්ගතත්තා උදග්ගොති වුච්චති, උදග්ගස්ස භාවො=**ඔදග්ගං.**

අත්තනො මනතා=**අත්තමනතා.** අනභිරද්ධස්ස හි මනො දුක්ඛපදට්ඨානත්තා න අත්තනො මනො නාම හොති. අභිරද්ධස්ස සුඛපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම හොති, ඉති අත්තනො මනතා අත්තමනතා, සකමනස්ස භාවොති අත්ථො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සචි අත්තනො මනතා චිත්තස්සෙව පන සොභනභාවො චෙතසිකො ධම්මො, තස්මා අත්තමනතා චිත්තස්සාති වුත්තං. චිත්තවිචිත්තතාය **චිත්තං**, ආරම්මණං මිනමානං ජානාතීති මනො. මානසන්ති මනො එව "අන්තලික්ඛචරො පාසො ස්වායං චරති මානසො"ති එත්ථ මනසම්පයුත්තකධම්මා මානසොති වුත්තා.

"කථං හි භගවා තුය්හං සාවකො සාසනෙ රතො,
අප්පත්තමානසො සෙඛො[2] කාලං කයිරා ජනෙ සුතා"ති

එත්ථ අරහත්තං මානසන්ති වුත්තං.

ඉධ පන මනො එව මානසං, බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං. "**හදය**"න්ති "චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී"ති එත්ථ උරො "**හදය**"න්ති වුත්තං. "හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී"ති එත්ථ චිත්තං. "වක්කං හදය"න්ති එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව, අබ්භන්තරට්ඨෙන හදයන්ති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨෙන පණ්ඩරං, භවඞ්ගං සන්ධායෙතං වුත්තං, යථාහ:–"පභස්සරමිදං භික්ඛවෙ චිත්තං තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ"න්ති, තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලම්පි, ගඞ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඞ්ගා විය, ගොදාවරිතො නික්ඛන්තා ගොදාවරී විය ච පණ්ඩරන්තෙව්ව වුත්තං. "**මනො මනායතන**"න්ති ඉධ පන මනොගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං.

1. සී. II & III. කාරණං. කරණං.   2. සී. I. සෙක්ඛො.

හොන්තං දීපෙති නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං. අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතනන්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨානත්ථෙන ආකරත්ථෙන සමොසරණට්ඨානත්ථෙන සඤ්ජාතිදෙසත්ථෙන කාරණත්ථෙන ච **ආයතනං** වෙදිතබ්බං. යථාහි ලොකෙ "ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන"න්ති ආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුච්චති. "සුවණ්ණායතනං රජතායතන"න්ති ආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන "මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා"ති ආදීසු සමොසරණට්ඨානං. "දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතන"න්ති ආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. "තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ"ති ආදීසු කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසත්ථෙන සමොසරණට්ඨානත්ථෙන කාරණත්ථෙනාති තිධාපි වට්ටති. "ඵස්සාදයො හි ධම්මා එත්ථ සඤ්ජායන්ති"ති සඤ්ජාතිදෙසත්ථෙනපි එතං ආයතනං. බහිද්ධා රූප සද්ද ගන්ධ රස ඵොට්ඨබ්බා ආරම්මණභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණට්ඨානම්පි ආයතනං. ඵස්සාදීනං පන සහජාතාදි පච්චයත්ථෙන කාරණත්තා කාරණං අයතනන්ති වෙදිතබ්බං. තදෙව මනනලක්ඛණෙ ඉන්දත්තං කාරෙතීති[1] ඉන්ද්‍රියං, මනො එව ඉන්ද්‍රියං=**මනින්ද්‍රියං.**

විජානාතීති=**විඤ්ඤාණං,** විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො=**විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො,** තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. "මහාඋදකක්ඛන්ධොත්වෙව සංඛං ගච්ඡති"ති එත්ථ හි රාසත්ථෙන ඛන්ධො වුත්තො, "සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො"ති ආදීසු ගුණත්ථෙන, "අද්දසා ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධ"න්ති එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තත්ථෙන; ඉධ පන රුළ්හිතො ඛන්ධො වුත්තො. රාසත්ථෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං, තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො රුක්ඛං ඡින්දතීති වුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකම්පි විඤ්ඤාණං රුළ්හිතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති වුත්තං.

"**තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතු**"ති තෙසං ඵස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිං පදෙ එකමෙව චිත්තං මිණනත්ථෙන මනො විජානනත්ථෙන විඤ්ඤාණං සභාවත්ථෙන නිස්සත්තත්ථෙන වා ධාතූති තීහි නාමෙහි වුත්තං. "**සහගතො**"ති අවිජහිතො. "**සහජාතො**"ති සහනිබ්බත්තො. "**සංසට්ඨො**"ති සංසට්ඨො හුත්වා ඨිතො. "**සම්පයුත්තො**"ති සම්පයුත්තො. කතමෙහි පකාරෙහීති? එකුප්පාදාදීහි, "නත්ථි කෙචි ධම්මා කෙහිචි ධම්මෙහි සම්පයුත්තාති? ආමන්තා; ඉති හි ඉමස්ස පඤ්හස්ස පටික්ඛෙපෙන නනු අත්ථි කෙචි ධම්මා කෙහිචි සහගතා සහජාතා සංසට්ඨා එකුප්පාදා එකනිරොධා එකවත්ථුකා එකාරම්මණා"ති එවං එකුප්පාදතාදීනං වසෙන සම්පයොගත්ථො වුත්තො.

1. සී. I. කාරෙතීති.

ඉති ඉමෙහි එකුප්පාදතාදීහි සම්පපකාරෙහි යුත්තො සම්පයුත්තො. "**එකුප්පාදො**"ති එකතො උප්පන්නො, න විනාති අත්ථො. "**එකනිරොධො**"ති එකතො නිරොධො. "**එකවත්ථුකො**"ති හදයවත්ථුවසෙන එකවත්ථුකො. "**එකාරම්මණො**"ති රූපාදිවසෙන එකාරම්මණො.

එත්ථ සහගතසද්දො තබ්භාවෙ ඔකිණ්ණෙ ආරම්මණෙ නිස්සයෙ සංසට්ඨෙති පඤ්චසු අත්ථෙසු දිස්සති ජිනවචනෙ. "යායං තණ්හා පොනොබ්භවිකා නන්දිරාගසහගතා"ති එත්ථ තබ්භාවෙ වෙදිතබ්බො. නන්දිරාගභූතාති අත්ථො. "යා භික්ඛවෙ වීමංසා කොසජ්ජසහගතා කොසජ්ජසම්පයුත්තා"ති එත්ථ ඔකිණ්ණෙ. අන්තරන්තරා උප්පජ්ජමානෙන කොසජ්ජෙන වොකිණ්ණාති අත්ථො. "ලාභී හොති රූපසහගතානං වා සමාපත්තීනං අරූපසහගතානං වා සමාපත්තීන"න්ති එත්ථ ආරම්මණෙ. රූපාරම්මණානං අරූපාරම්මණානන්ති අත්ථො. "අට්ඨිකසඤ්ඤාසහගතං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙතී"ති එත්ථ නිස්සයෙ. අට්ඨිකසඤ්ඤං නිස්සාය[1] අට්ඨිකසඤ්ඤං භාවෙත්වා පටිලද්ධන්ති අත්ථො. "ඉදං සුඛං ඉමාය පීතියා සහගතං හොති සහජාතං සම්පයුත්ත"න්ති එත්ථ සංසට්ඨෙ, සම්මිස්සන්ති අත්ථො. ඉමස්මිම්පි ඨානෙ සංසට්ඨෙ ආගතො.

සහජාතසද්දො "සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාත"න්ති එත්ථ විය සහජාතෙ. සංසට්ඨසද්දො "ගිහිසංසට්ඨො"ති ච, "එවං සංසට්ඨො හන්තෙවාතී"ති එවමාදිසු සංසග්ගෙ. "කිසෙ ථූලෙ විවජ්ජෙත්වා සංසට්ඨා යොජිතා හයා"ති එත්ථ සදිසෙ.

"පුචිමන්දපරිවාරො අම්බො තෙ දධිවාහන
මූලං මූලෙන සංසට්ඨං සාඛා සාඛා නිසෙවරෙ"ති

එත්ථ උපචිතෙ. "චිත්තසංසට්ඨා ධම්මා"ති එත්ථ චිත්තසම්පයුත්තධම්මෙ. ඉධ පන යො එලපපදූනෙ අවියොගධම්මො විය විනිබ්භොගං අකත්වා එකුප්පාදාදිධම්මො හුත්වා සම්පයුත්තොති වුච්චති. අථවා සහගතෙති වත්වා පච්ඡතො පච්ඡතො ආගතපුත්තෙන විය සො න හොතීති දස්සෙතුං **සහජාතොති** වුත්තං. එකතො උප්පන්නං රූපාරූපං විය සොපි න හොතීති දස්සෙතුං **සංසට්ඨොති** වුත්තං.

ඛීරොදකං විය සොපි න හොතීති දස්සෙතුං **සම්පයුත්තොති** වුත්තං. විනිබ්භොගං කාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා නහි සමුප්පන්න ධම්මා සම්පයුත්තාපි අත්ථි ඛීරතෙලං විය. තථා විප්පයුත්තාපි ඛීරතො අපනීතං නවනීතං විය, එවං ලක්ඛණප්පත්තො එකුප්පාදලක්ඛණොයෙව හොතීති දස්සෙතුං **එකුප්පාදොති** ආදි වුත්තං. එත්ථ එකුප්පාදසහජාතානං කිං නානත්තං? උප්පාදෙ අන්තරවිරහිතො එකුප්පාදො, චිරකාලමුත්තස්සාපි දධිතො මථනෙ පාකටං නවනීතං විය

1. සී. I. II & III. සඤ්ඤනිස්සාය.

පුරෙභත්තපච්ඡාභත්තවසෙන එකදිවසමෙව ජාතො විය සො න හොතීති දස්සෙතුං එකක්ඛණෙ නිබ්බත්තොති සහජාතො. එකවත්ථුකොති පතිට්ඨානෙන එකපරිච්ඡෙදෙන එකවත්ථුකො, චිත්තං භික්ඛූනං එකවත්ථුකානා විය ඨානන්තරවිරහිතො. එකාරම්මණොති අනියතෙකාරම්මණො, න චක්ඛුවිඤ්ඤාණං වියාති එවමෙසො වණ්ණයන්ති.

මච්චොති මූලපදං. රූපාදිසු සත්තො ලග්ගො ලග්ගිතොති **සත්තො.** වුත්තං හෙතං. “සත්තො සත්තොති භන්තෙ වුච්චති කිත්තාවතා නු ඛො භන්තෙ සත්තොති? රූපෙ ඛො රාධ යො ඡන්දො යො රාගො තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො තස්මා සත්තොති වුච්චතී”ති, සත්තයොගෙන වා සත්තො. සුගති දුග්ගතී නයතීති **නරො.** මනුනො පුත්තොති **මාණවො.** උපකරණෙන සයං පොසියතීති **පොසො.** පුං වුච්චති නිරයො, තං ගලතීති **පුග්ගලො.** ජීවිතින්ද්‍රියං ධාරෙතීති **ජීවො.** චුතිතො ජාතිං ගච්ඡතීති **ජාගු**, ජායතීති **ජන්තු.** ඉන්ද්‍රියෙන ගච්ඡතීති **ඉන්දගු.** අථවා ඉන්දභූතෙන කම්මනා ගච්ඡතීති **ඉන්දගු. හින්දගූ**තිපි පාළි. හින්දනති[1] මරණං තං මරණං ගච්ඡතීති **හින්දගු.** මනුතො ජාතොති මනුජො, “**යං සාදියති**”ති යං රූපාදි අස්සාදියති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉතො පරං වුත්තමත්ථං නිගමෙන්තො තෙනාහ භගවා “**කාමං කාමයමානස්ස–පෙ–සදිච්ඡති**”ති. ඉතො පරං එත්තකම්පි අවත්වා විසෙසමත්තමෙව වක්ඛාම. “**තස්ස චෙ කාමයමානස්සා**”ති තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉච්ඡමානස්ස. කාමෙන වා පියායමානස්ස. “**ඡන්දජාතස්සා**”ති ජාතතණ්හස්ස. “**ජන්තුනො**”ති සත්තස්ස. “**තෙ කාමා පරිහායන්ති**”ති තෙ කාමා පරිහායන්ති චෙ. “**සල්ලවිද්ධොව රුප්පතී**”ති අථ සො අයොමයාදිනා සල්ලෙන විද්ධො විය පීළියති.[2] ඉතො පරං වුත්තං වජ්ජෙත්වා අවුත්තෙසු යං යං අනුත්තානං තං තදෙව කථයිස්සාමි.

චක්ඛුවිඤ්ඤාණං ආරම්මණං පාපුණනවසෙන යාති ගච්ඡති දස්සනීයවසෙන පිහනත්තං ආරම්මණවසෙන සම්පාපෙතීති **නීයති.** සවණීයං හුත්වා කණ්ණසොතවිඤ්ඤාණං ආරම්මණවසෙන පරිකස්සතීති[3] **ආසුණති.** සරිතබ්බං හුත්වා චිත්තවිඤ්ඤාණං ආරම්මණවසෙන ගහෙත්වා උපසංහරියතීති **සංහරීයති.** “**යථා**”ති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. හත්ථිනා යාති ගච්ඡතීති **හත්ථියානෙන** වා. වා ඉති විකප්පනත්ථෙ. අස්සෙන යාති ගච්ඡතීති **අස්සයානෙන** වා. ගොයුත්තං වය්හං යානං ගොයානං, තෙන **ගොයානෙන**, අජයානාදීසුපි එසෙව නයො. ඉට්ඨවසෙන වා ජාතො **සඤ්ජාතො,** ආරම්මණපියත්තවසෙන නිබ්බත්තො **ඇති**

1. සී. I & III. හිතති.
2. සී. I & III පීළයති.
3. සී. I. පරිකස්සතීති.

නිබ්බත්තො, ආරම්මණමනාපභාවෙන **පාතුභූතො.** අථවා–කාමරාගවසෙන වා ජාතො **සඤ්ජාතො,** කාමනන්දිවසෙන නිබ්බත්තො **අභිනිබ්බත්තො,** කාමතණ්හාවසෙන කාමසිනෙහවසෙන කාමච්ඡන්දවසෙන කාමපරිළාහවසෙන ච **පාතුභූතොති** වෙදිතබ්බො.

"**තෙ කාමා පරිහායන්තී**"ති තෙ වත්ථුකාමාදයො පරිහායන්ති විගච්ඡන්ති. "**සො වා කාමෙහි පරිහායතී**"ති එසො ඛත්තියාදි පුග්ගලො වත්ථුකාමාදි කාමෙහි පරිහායති විගච්ඡති.

"පුබ්බෙව මච්චං විජහන්ති භොගා
මච්චො ධනෙ පුබ්බතරං ජහාතී"ති

එවමාදීසු විය. "**කථං**"න්ති කෙන පකාරෙන. "**තිට්ඨන්ත සෙසවා**"ති ධරන්තසෙසව. "**තෙ භොගෙ**"ති තෙ වත්ථුකාමදයො භොගෙ. "**රාජානො වා**"ති පඨව්‍යාදි රාජානො. "**හරන්ති**"ති ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති අපහරන්ති වා. "**චොරා වා**"ති සන්ධිභෙදාදිකා. "**අග්ගි වා**"ති දවග්ගිආදි. "**දහන්ති**"ති ඣාපෙති භස්මිං කරොති. "**උදකං වා**"ති ඔඝාදි උදකං. "**වහතී**"ති ගහෙත්වා මහාසමුද්දං පාපෙති. "**අප්පියා වා**"ති අකන්තා අමනාපා. "**හරන්ති දායාදා**"ති දායජ්ජවිරහිතා අස්සාමිකා හරන්ති. "**නිහිතං වා**"ති නිධානං කත්වා ඨපිතං. "**නාධිගච්ඡතී**"ති නවින්දති නපතිලභති න පස්සතීති අත්ථො. "**දුප්පයුත්තා**"ති විසමයොගෙන යොජිතො කසිවණිජ්ජාදිකම්මන්තො. "**භිජ්ජන්තී**"ති[1] භෙදං පාපුණන්ති නප්පවත්තන්තීති අත්ථො. "භිජ්ජති නං අජානන්තා"ති ආදීසු සම්භවො වෙදිතබ්බො.

"**කුලෙ ඝාතකො වා කුලඛාගෙ උප්පජ්ජති**"ති ඛත්තියාදිකුලෙ කුලඝාතකො[2] කුලෙ අන්තිමපුරිසො නිබ්බත්තති. **කුලෙ වා කුලඞ්ගාරොතිපි** පාළි. "**යො තෙ භොගෙ විකිරතී**"ති යො එසො කුලෙ පච්ඡිමකො තෙ හිරඤ්ඤාදි භොගෙ ඛෙපෙති. "**විධමතී**"ති වියොගං කරොති දූරෙති "**විද්ධංසෙතී**"ති නාසෙති අදස්සනං ගමෙති. අථවා ඉත්ථිධුත්තො හුත්වා **විකිරති.** සුරාධුත්තො හුත්වා **විධමති.** අක්ඛධුත්තො හුත්වා **විද්ධංසෙති.**

විකිරති වා උප්පන්නං අයං අජානන්තෙන. **විධමති** වා විස්සජ්ජන සුඛං අජානන්තෙන. **විද්ධංසෙති** ඨපිතට්ඨානෙ ආරක්ඛා අසංවිධානෙනාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං. "**අනිච්චතායෙව අට්ඨමී**"ති විනාසභාවෙන එව අට්ඨමී. "**හායන්තී**"ති අදස්සනං යන්ති. "**පරිහායන්තී**"ති න පුන පඤ්ඤායන්ති. "**පරිධංසන්තී**"ති[3] ඨානතො අපගච්ඡන්ති. "**පරිපතන්තී**"ති[4] පග්ඝරන්ති. "**අන්තරධායන්තී**"ති අන්තරධානං අදස්සනං ගච්ඡන්ති. "**විප්පලුජ්ජන්තී**"ති චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අපගච්ඡන්ති.

1. සී. I & II. භජ්ජන්තීති.
2. සී. I. කුලජ්ඣාපකො.
3. සී. I. පරිභාසන්තීති,-II&II සන්දන්තීති.
4. සී. II & III. පච්පජ්ජන්ති.

"**නිධනෙතව තෙ භොගෙ**"ති තෙසං ධනානං නිධානකාලෙ. "නිධෙනත නිබබතෙත වා"ති එවමාදිසු විය. "**සො**"ති සො භොගසාමි කො පුගගලො. "**චවනති**"ති දෙවලොකතො. "**මරනති**"ති මනුසස ලොකතො. "**විපපලුජජනති**"ති නාගසුපණණාදිලොකතො. අථවා-හායනති ධඤඤ කොඨාගාරවසෙන. පරිහායනති ධනකොඨාගාරවසෙන. පරිධංසනති බලිවදදහතථි[1] අසසාදිවසෙන. **පරිපතනති** දාසිදාසවසෙන. **අනතරධායනති** දූරාහරණවසෙන[2] **නසසනති** උදකාදිවසෙනාති එකෙ වණණයනති. "**අසොමමසෙනා**"ති කාලලොහාදිනිබබතෙතන. "**සලෙල නා**"ති සාඛෙන. "**අසිමමසෙනා**"ති මනුසසසීසං ඡපෙතවා අවසෙසෙන. "**දනතමමසෙනා**"ති හතථිදනතමයෙන. "**විසානමමසෙනා**"ති ගොවිසානාදිනා. "**කණමමසෙනා**"ති වෙළුසාඛාදිනා. "**විඬො**"ති වුතතපපකාර සලලානං අඤඤතරඤඤතරෙන පහටො."**රුපපති**"ති විකිරති විකාරං ආපජජති."**කුපපති**"ති චලති කොපං උපපාදෙති."**සමපීයති**"ති ඝට්ටිතො හොති. "**පීළියති**"ති පීළිතො හොති. ලඬපපහාරො **කුපපති**. නතිය දිවසෙ සලාකං පවෙසෙතවා ධොවනකාලෙ **සමපීයති**. ඛාරපපදානෙ **පීළියති**. පහාරධොවනෙ වා රුපපති. තසමිං දුකඛුපපාදෙ කුපපති. සලාකපපවෙසනෙ පීළියති. ඛාරණෙ ඝට්ටියතීති එවමෙකෙ වණණයනති.

"**ව්‍යථිතො**"ති ලඬපපහාරො හුතවා පීළිතො."**දොමනසසිතො**"ති දොමනසසපපතෙතා. "**විපරිණාමඤඤථාභාවා**"ති පකතිභාවං ජහිතවා අඤඤථාභාවං උපනීතෙන. අනෙතාසොසාදි **සොකො** ච. වාචා විපපලාපො **පරිදෙවො** ච. කායපීළනාදි **දුකඛ**ච, චිතතපීළනාදි **දොමනසස**ච. භුසො ආයාසො **උපායාසො** ච. එතෙ වුතතපපකාරා සොකාදයො උපපජජනති සමුදාචාරං ගචඡනති.

තතියගාථාය සංඛෙපතෙථා:-යො පන ඉමෙ කාමෙ තතථ ඡනදරාග විකඛමභනෙන වා සමුචෙඡදෙන වා අතතනො පාදෙන සපපසස සිරං විය පරිවජෙජති. සො භිකඛු සබබලොකං විපඵාරෙතවා ඨිතතතා ලොකෙ විසතතිකාසංඛාතං තණහං වතෙතා හුතවා සමතිවතතතීති.

"**සො**"ති විභජිතබබපදං. **සො සාදිසොති** ආදීනි තසස විභජන පදානි. එතථ ච යසමා **සොති** අතථපදං. තඤච අනියමෙන පුගගලං දීපෙති. තසමා තසස අතථං දසෙසනෙතා අනියමෙන පුගගල දීපකං යො සදදමෙව ආහ. තසමා එතථ එවමතෙථා වෙදිතබබො. "**සො**"ති යො කොචීති වුතතං යසමා සො **යො කොචි** නාම සො එවසස[3] ලිඞ්ගයුතති යථාවිහිතං යථාපකාරං යථාඨානං සඬමමසමනනාගත වසෙන[4] එතෙනාකාරෙන පඤඤායති තසමා තං තතථ ඤාපෙතුං

1. සී I. II & III. බලිවදදුදි.
2. සී. II, III & IV. දූරභාවනවසෙන.
3. සී. II. එවසස.-I. එවසසං.
4. සී. I. සඬමමසමනනාගතවසෙන.

තං පභෙදං පකාසෙන්තො **සාදිසො**ති ආදිමාහ. තත්ථ "**සාදිසො**"ති ලිඞ්ගවසෙන යාදිසො වා තාදිසො වා හොතු දීඝො වා රස්සො වා කාළො වා ඔදාතො වා මඞ්ගුරච්ඡවි වා කිසො වා ථූලො වාති අත්ථො.

"**යථායුත්තො**"ති යොගවසෙන යෙන වා තෙන වා යුත්තො හොතු නවකම්මයුත්තො වා උද්දෙසයුත්තො වා වාසධුරයුත්තො වාති අත්ථො. "**යථාවිහිතො**"ති යථා ඨපිතො නවකම්මාධිට්ඨායිකාදිවසෙන. "**යථාපකාරො**"ති යථාපකාරෙන පතිට්ඨිතො පරිසනායකාදිවසෙන. "**යං ඨානං පත්තො**"ති[1] යං ඨානන්තරං පත්තො සෙනාපතිසෙට්ඨානාදිවසෙන. "**යං ධම්මසමන්නාගතො**"ති යෙන ධම්මෙන උපාගතො ධුතඞ්ගාදිවසෙන. "**වික්ඛම්භනතො වා**"ති උපචාරප්පණාසමාධීහි කිලෙසානං දූරීකරණතො වා ඝටප්පහාරෙන සෙවාලානං විය. "**සමුච්ඡෙදතො වා**"ති පුන අප්පවත්තිං කත්වා අච්චන්තතො මග්ගෙන කිලෙසානං උච්ඡින්නමූලතො පහානවසෙන සමුච්ඡෙදතො වා.

"**අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා**"ති ආදීනි එකාදසපදානි විපස්සනාවසෙන වුත්තානි. "බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තො"ති ආදීනි ච "මරණානුස්සතිං භාවෙන්තොපි උපසමානුස්සතිං භාවෙන්තොපී"ති ඉමානි ච උපචාරජ්ඣානවසෙන වුත්තානි. "ආනාපානසතිං භාවෙන්තොපි කායගතාසතිං භාවෙන්තොපි පඨමජ්ඣානං භාවෙන්තොපී"ති ආදීනි "නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං භාවෙන්තොපී"ති පරියොසානානි අප්පණාජ්ඣානවසෙන වුත්තානි.

තත්ථ "**අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා**"ති සුනික්කන්තනිම්මංසලොහිතමක්ඛිතං අට්ඨිකඞ්කලං උපමා එතෙසං කාමානන්ති අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා. "**අප්පස්සාදට්ඨෙනා**"ති[2] අප්පං පරිත්තං සුඛස්සාදං. "**ආදීනවො එත්ථ භිය්‍යො**"ති දස්සනත්ථෙන. "**පස්සන්තො**"ති "යාවදෙව ච පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා"ති ඤාණචක්ඛුනා පස්සන්තො. "**පරිවජ්ජෙති**"ති දූරං ගමෙති. වුත්තං හෙතං භගවතා:–"සෙය්‍යථාපි ගහපති කුක්කුරො ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යපරෙතො ගොඝාතකසූනං[3] පච්චුපට්ඨිතො අස්ස, තමෙනං දක්ඛො ගොඝාතකො වා ගොඝාතකන්තෙවාසී වා අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නිම්මංසලොහිතමක්ඛිතං පච්චුපට්ඨෙය්‍ය, තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති අපි නු සො කුක්කුරො අමුං අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නිම්මංසලොහිතමක්ඛිතං පළිඛාදන්තො ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යං පටිවිනෙය්‍යාති? නො හෙතං භන්තෙ. තං කිස්ස හෙතු. අමුං හි භන්තෙ අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නිම්මංසලොහිතමක්ඛිතං, යාවදෙව ච පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විඝා

1. සී I. II & III. යංඨානප්පයුත්තො. 2. සී. III & IV. අප්පස්සාදත්ථෙනාති
3. සී. III. ගොඝාටකසූනං.

තස්ස භාගීඅස්සාති. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති:–අට්ඨිකංකලූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහූපායාසා ආදීනවො එත්ථ භීයොති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා, තං අභිනිවජ්ජෙත්වා, යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසූපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙතී"ති.

ගිජ්ඣාදීහි සාධාරණා මංසපෙසි උපමා එතෙසන්ති **මංසපෙසූපමා**. බහූනං සාධාරණට්ඨෙන **බහුසාධාරණා**. ආදිත්තං තිණුක්කං උපමා එතෙසන්ති **තිණුක්කූපමා**. "**අනුදහනට්ඨෙනා**"ති හත්ථාදිඩාපනට්ඨෙන, සාධිකපොරිසප්පමාණා වීතච්චිකානං වීතධූමානං අඞ්ගාරානං පූරා අඞ්ගාරකාසූ උපමා එතෙසන්ති **අඞ්ගාරකාසූපමා**. "**මහාපරිළාහට්ඨෙනා**"ති මහාපරිතාපනට්ඨෙන. ආරාමරාමණෙය්‍යාදිකං සුපිනං උපමා එතෙසන්ති **සුපිනකූපමා**. "**ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙනා**"ති අප්පත්වාන උපගන්ත්වාන තිට්ඨනට්ඨෙන. යාචිතෙන ලද්ධයානාදිභණ්ඩං උපමා එතෙසන්ති **යාචිතකූපමා**. "**තාවකාලිකට්ඨෙනා**"ති අනිබද්ධනට්ඨෙන,[1] සම්පන්නඵලරුක්ඛො උපමා එතෙසන්ති **රුක්ඛඵලූපමා**. "**සම්භඤ්ජනපරිභඤ්ජනට්ඨෙනා**"ති සාඛාභඤ්ජනට්ඨෙන ච සමන්තතො භඤ්ජිත්වා රුක්ඛපාතනට්ඨෙන ච. අසි ච සූනා ච උපමා එතෙසන්ති **අසිසූනූපමා**. "**අධිකුට්ටනට්ඨෙනා**"ති ඡින්දනට්ඨෙන. සත්තිසූලං උපමා එතෙසන්ති **සත්තිසූලූපමා**. "**විනිවිජ්ඣනට්ඨෙනා**"ති නිබ්බෙධෙත්වා ගමනට්ඨෙන, භයජනනට්ඨෙන සප්පසිරං උපමා එතෙසන්ති **සප්පසිරූපමා**. "**සප්පටිභයට්ඨෙනා**"ති සමං අභිමුඛෙන භයට්ඨෙන. දුක්ඛජනනං අග්ගික්ඛන්ධං උපමා එතෙසන්ති **අග්ගික්ඛන්ධූපමා**. "**මහාභිතාපනට්ඨෙනා**"ති[2] මහන්තඅග්ගිතාපීයපීළා[3] උප්පාදනට්ඨෙනාති කාමං පරිවජ්ජෙතීති. වුත්තං හෙතං:–"සෙය්‍යථාපි ගහපති ගිජ්ඣො වා කාකො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං ආදාය උඩ්ඩෙය්‍ය, තමෙනං ගිජ්ඣාපි කාකාපි කුලලාපි අනුපතිත්වා අනුපතිත්වා විතච්ඡෙය්‍යුං විරාජෙය්‍යුං, තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති සචෙ සො ගිජ්ඣො වා කාකො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං න ඛිප්පමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, සො තතො නිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවං භන්තෙ. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති මංසපෙසූපමා කාමා වුත්තා භගවතා–පෙ–තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො ආදිත්තං තිණුක්කං ආදාය පටිවාතං ගච්ඡෙය්‍ය තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති සචෙ සො පුරිසො තං ආදිත්තං තිණුක්කං න ඛිප්පමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, තස්ස සා ආදිත්තා තිණුක්කා හත්ථං වා දහෙය්‍ය බාහං වා දහෙය්‍ය

1. සී. II. අනිබන්ධනට්ඨෙන.
2. සී. II. මහග්ගිතාපනට්ඨෙනාති, III. මහාභිතාපනට්ඨෙනාති.
3. සී. III. මහන්තඅග්ගිතාපනතායපීළා.

අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං ඡින්දෙය්‍ය, සො තතො නිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවං භන්තෙ, එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති:–තිණුක්කූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහූපායාසා–පෙ–තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි ගහපති අඞ්ගාරකාසු සාධිකපොරිසා පූරා අඞ්ගාරානං වීතච්චිකානං වීතධූමානං, අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ජීවිතුකාමො අමරිතුකාමො සුඛකාමො දුක්ඛපටික්කූලො, තමෙනං ද්වෙ බලවන්තො පුරිසා නානා බාහාසු ගහෙත්වා අඞ්ගාරකාසුං උපකඩ්ඪෙය්‍යුං. තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති අපිනු සො පුරිසො ඉතිචීතිචෙව කායං සන්නාමෙය්‍යාති. එවං භන්තෙ, තං කිස්ස හෙතු විදිතං හි භන්තෙ තස්ස පුරිසස්ස ඉමං චාහං[1] අඞ්ගාරකාසුං පතිස්සාමි තතො නිදානං මරණං වා නිගච්ඡාමි මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉතිපටිසංචික්ඛති අඞ්ගාරකාසූපමා කාමා වුත්තා භගවතා–පෙ–තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො සුපිනකං පස්සෙය්‍ය ආරාමරාමණෙය්‍යකං වනරාමණෙය්‍යකං භූමිරාමණෙය්‍යකං පොක්ඛරණීරාමණෙය්‍යකං, සො පටිබුද්ධො න කිඤ්චි පස්සෙය්‍ය, එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති සුපිනකූපමා කාමා වුත්තා භගවතා–පෙ–තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති.

සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො යාචිතකං භොගං යාචිත්වා යානං වොරොහෙය්‍ය පවරමණිකුණ්ඩලං. සො තෙහි යාචිතකෙහි භොගෙහි පරික්ඛිත්තො පරිවුතො අන්තරාපණං පටිපජ්ජෙය්‍ය. තමෙනං ජනො දිස්වා එවං වදෙය්‍ය භොගී වත භො පුරිසො එවං කිර භොගිනො භොගෙ භුඤ්ජන්තීති. තමෙනං සාමිකා යත්ථ යත්ථෙව සානිං පස්සෙය්‍යුං[2] තං කිංමඤ්ඤසි ගහපති අලං නුඛො තස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤථත්තායාති. නොහෙතං භන්තෙති. තං කිස්සහෙතු? සාමිනො හි භන්තෙ සානිං හරන්තීති. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති යාචිතකූපමා කාමා වුත්තා භගවතා –පෙ– තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති.

සෙය්‍යථාපි ගහපති ගාමස්ස වා නිගමස්ස වා අවිදූරෙ මහාවනසණ්ඩො, තත්‍රස්ස රුක්ඛො[3] සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො ච, න චස්ස කානිචිපි[4] ඵලානි භූමියං පතිතානි; අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං චරමානො, සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගාහෙත්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උපපන්නඵලඤ්ච, තස්ස එවමස්ස තිබ්බො ඛො අයං රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො ච, නත්ථි කානිපි ඵලානි භූමියං පතිතානි. ජානාමි ඛො පනාහං රුක්ඛං ආරොහිතුං, යන්නූනාහං ඉමං රුක්ඛං ආරුහිත්වා යාවදත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍යං උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍යන්ති, සො තං රුක්ඛං ආරුහිත්වා යාව

1. සී. I. ඉමංමෙ.
2. සී. I & IV. යථායතථෙවසානිපස්සෙය්‍යුං.
3. සී. II & III. තත්‍රරුක්ඛො.
4. සී. II & III. කානිපි.

දත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍ය උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං චරමානො තිණ්හං කුඨාරිං ආදාය, සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගහෙත්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උප්පන්නඵලඤ්ච, තස්ස එවමස්ස අයං ඛො රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උප්පන්නඵලො ච නත්ථි ච කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි. න ඛො පනාහං ජානාමි රුක්ඛං ආරොහිතුං, යන්නූනාහං ඉමං රුක්ඛං මූලතො ඡෙත්වා යාවදත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍යං උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍යන්ති. සො තං රුක්ඛං මූලතො ඡින්දෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති අමුං සො පුරිසො පඨමං රුක්ඛං ආරූළ්හො සචෙ සො න ඛිප්පමෙව ඔරොහෙය්‍ය තස්ස සො රුක්ඛො පපතන්තො හත්ථං වා භඤ්ජෙය්‍ය පාදං වා භඤ්ජෙය්‍ය අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං භඤ්ජෙය්‍ය, සො තතො නිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති? එවං භන්තෙ. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති රුක්ඛඵලූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහූපායාසා ආදීනවො එත්ථ භීයොති. එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා තං අභිනිවජ්ජෙත්වා යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසූපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙතී"ති එවං අට්ඨිකඞ්කලාදි අග්ගික්ඛන්ධූපමපරියොසානතො විපස්සනං දස්සෙත්වා ඉදානි උපචාරසමාධිං දස්සෙන්තො "බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තො"ති ආදිමාහ.

තත්ථ පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො සති එව අනුස්සති, පවත්තිතබ්බට්ඨානම්හි යෙව ච පවත්තත්තා සද්ධාපබ්බජිතස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතීතිපි **අනුස්සති.** බුද්ධං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **බුද්ධානුස්සති.** අරහත්තාදිබුද්ධගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. "**බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තො**"ති වඩ්ඪෙන්තො බ්‍රූහෙන්තො. ධම්මං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **ධම්මානුස්සති.** ස්වාක්ඛාතතාදිධම්මගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. සඞ්ඝං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **සඞ්ඝානුස්සති.** සුපටිපන්නතාදිසඞ්ඝගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. සීලං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **සීලානුස්සති.** අත්තනො අඛණ්ඩතාදිසීලගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. චාගං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **චාගානුස්සති.** අත්තනො මුත්තචාගතාදිචාගගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.

දෙවතා ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **දෙවතානුස්සති.** දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ඨපෙත්වා අත්තනො සද්ධාදිගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. ආනාපානෙ ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **ආනාපානස්සති.** ආනාපානනිමිත්තාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. මරණං ආරබ්භ උප්පන්නා සති **මරණස්සති**. එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදසංඛාත මරණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං පටික්කූලානං ආයත්තා ආකරත්තා කායොති සංඛං ගතෙ සරීරෙ ගතා

පවත්තා සරීරං වා කායං ගතා සති කායගතසතීති වත්තබ්බෙ රස්සං අකත්වා **කායගතාසතීති** වුත්තං, කෙසාදිකෙසු කායකොට්ඨාසෙසු-පටිකූලනිමිත්තාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.

උපසමං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **උපසමානුස්සති**, සබ්බදුක්ඛූපසමාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. විතක්කවිචාරපීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං පඨමජ්ඣානං භාවෙන්තො. පීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං දුතියජ්ඣානං භාවෙන්තො. සුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං තතියජ්ඣානං භාවෙන්තො. උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං චතුත්ථජ්ඣානං භාවෙන්තො-පෙ-නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං භාවෙන්තොපි කාමෙ පරිවජ්ජෙතීති වික්ඛම්භනප්පහානං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුච්ඡෙදෙන කාමානං පහානං දස්සෙතුං "සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තොපී"ති ආදිමාහ.

තත්ථ මග්ගසොතස්ස ආපජ්ජනං සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා මග්ගො **සොතාපත්තිමග්ගො**. "**අපායගමනියෙ කාමෙ**"ති යෙ අපායං ගමයන්ති තෙ අපායගමනියෙ කාමෙ සමුච්ඡින්දන්තො සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තො පරිවජ්ජෙති. පටිසන්ධිවසෙන සකිං එව ඉමං ලොකං ආගච්ඡතීති **සකදාගාමී**, තස්ස මග්ගො=**සකදාගාමිමග්ගො** තං මග්ගං භාවෙන්තො. "**ඔළාරිකෙ**"ති පරිළාහප්පත්තෙ. පටිසන්ධිවසෙන කාමභවං නාගච්ඡතීති අනාගාමී, තස්ස මග්ගො=**අනාගාමිමග්ගො**. තං භාවෙන්තො. "**අනුසහගතෙ**"ති සුඛුමභාවප්පත්තෙ. කිලෙසෙහි ආරකත්තා කිලෙසාරීනං හතත්තා සංසාරචක්කස්ස අරානං හතත්තා පාපකරණෙ රහාභාවා පච්චයාදීනං අරහත්තා ච **අරහං**. අරහතො භාවො අරහත්තං. කිං තං? අරහත්තඵලං. අරහත්තස්ස මග්ගො **අරහත්තමග්ගො**. තං අරහත්තමග්ගං භාවෙන්තො.

"**සබ්බෙන සබ්බ**"න්ති සබ්බතාකාරෙන සබ්බං. "**සබ්බථා සබ්බ**"න්ති සබ්බප්පකාරෙන සබ්බං. "**අසෙසං නිස්සෙස**"න්ති[1] නිරවසෙසං බින්දුමත්තම්පි අඨපෙත්වා. අථවා-**සබ්බෙන සබ්බං** මූලවසෙන. **සබ්බථා සබ්බං** ආකාරනිප්පදෙසවසෙන. **අසෙසං නිස්සෙසං** භාවනානිප්පදෙසවසෙන. තථා පුරිමෙන දුච්චරිතාභාවෙන, දුතියෙන පරියුට්ඨානාභාවෙන. තතියෙන අනුසයාභාවෙන, එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. "**සපෙසා වුච්චති අග්ගී**"ති යො කොචි සරන්තො ගච්ඡති. "**කෙනට්ඨෙනා**"ති කෙන අත්ථෙන. "**සංසප්පන්තො ගච්ඡතී**"ති යස්මා සංසරන්තො ගච්ඡතීති සප්පො.

භුජන්තොති[2] වංකො වංකො හුත්වා ගච්ඡති. "**පන්නසිරො**"ති නිපන්නසිරො හුත්වා. "**සිරෙන සුපතී**"ති සීසං භොගන්තරෙ කත්වා සුසිරභාවෙන සිරසා සුපතීති සිරිංසපො. බිලෙ සයතීති **බිලාසයො**,

---

1. සී. III. අසෙසංනිස්සෙසං. 2. සී. II & III. භුජතීති.

බිලසයොතිපි පාළි, තං සුන්දරං. ගුහායං සෙතීති **ගුහාසයො.** "**දාඨා තස්ස ආවුධො**"ති තස්ස සප්පස්ස ද්වෙ දාඨා පහරණසඞ්ඛාතො ආවුධො. "**විසං තස්ස ඝොර**"න්ති තස්ස සප්පස්ස බ්‍යාමප්ප[1] සංඛාතං විසං දාරුණං කක්ඛළං. "**ජිව්හා තස්ස ද්විධා**"ති තස්ස සප්පස්ස ද්වෙ ජිව්හා. "**තීහි ජිව්හාහි රසං සායති**"ති ද්විධාහි ජිව්හාහි රසං ජානාති අස්සාදං වින්දති සාදියති. ජීවිතුං කාමයතීති=**ජීවිතුකාමො,** එවං **අමරිතුකාමො.** සුඛං කාමයතීති=**සුඛකාමො.** "**දුක්ඛපටිකූලො**"ති දුක්ඛං අනිච්ඡමානො. "**පාදෙන**"ති අත්තනො පාදෙන. "**සප්පසිර**"න්ති සප්පස්ස සීසං. "**වජ්ජෙය්‍ය**"ති පුරතො වජ්ජෙය්‍ය. "**විවජ්ජෙය්‍ය**"ති තස්ස පහරණෙන. **පරිවජ්ජෙය්‍යා**ති සමන්තතො. "**අභිනිවජ්ජෙය්‍ය**"ති චතුහත්ථප්පමාණෙන; අථවා පුරිමෙන සීසතො. දුතියතතියෙන ඊහි පස්සෙහි; චතුත්ථෙන පච්ඡතො. කාමෙ පන අප්පත්තස්ස පරියෙසනමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන වජ්ජෙය්‍ය. පත්තස්ස ආරක්ඛමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන විවජ්ජෙය්‍ය. ඤණපරිළාහදුක්ඛවත්ථුභාවෙන පරිවජ්ජෙය්‍ය. විනාසමුඛෙ පියවිප්පයොගදුක්ඛවත්ථුභාවෙන අභිනිවජ්ජෙය්‍යාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

රජ්ජනවසෙන **රාගො,** විසයෙ සත්තානං අනු අනු නයනතො[2] **අනුනයො.** අනුරුජ්ඣතීති **අනුරොධො.** කාමෙතීති අත්ථො. යත්ථ කත්ථචි ගවෙසන්තා සත්තා එතාය නන්දන්ති සයං වා නන්දතීති **නන්දි.** නන්දි ච සා රජ්ජනට්ඨෙන රාගො චාති=**නන්දිරාගො.** තත්ථ එකස්මිං ආරම්මණෙ සකිං උප්පන්නා තණ්හා **නන්දි,** පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානා **නන්දිරාගො**ති වුච්චති. "**චිත්තස්ස සාරාගො**"ති යො හෙට්ඨා බලවරජ්ජනට්ඨෙන සාරාගොති වුත්තො සො තස්ස තස්ස චිත්තස්සෙව සාරාගොති අත්ථො.

ඉච්ඡන්ති එතාය ආරම්මණානීති **ඉච්ඡා.** බහලකිලෙසභාවෙන මුච්ඡන්ති එතාය පාණිනොති **මුච්ඡා.** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණවසෙන **අජ්ඣොසානං.** ඉමිනා සත්තා ගිජ්ඣන්ති ගෙධං ආපජ්ජන්තීති **ගෙධො.** බහලට්ඨෙන **පලිගෙධො** ගෙධාතං සණ්ඩන්ති[1] බහලකට්ඨෙනෙව වුත්තං. අනන්තරපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. සබ්බතො භාගෙන වා ගෙධොති **පලිගෙධො.** සජ්ජන්ති එතෙනාති **සඞ්ගො.** ලග්ගනට්ඨෙන වා **සඞ්ගො.** ඔසීදනට්ඨෙන **පඞ්කො.** ආකඩ්ඪනවසෙන **එජා.** "එජා ඉමං පුරිසං පරිකඩ්ඪති තස්ස තස්සෙව භවස්ස අභිනිබ්බත්තියා"ති හි වුත්තං. වඤ්චනට්ඨෙන **මායා.** වට්ටස්මිං සත්තානං ජනනට්ඨෙන **ජනිකා.** "තණ්හා ජනෙති පුරිසං චිත්තමස්ස විධාවතී"ති හි වුත්තං. දුක්ඛෙන සංයොජයමානා ජනෙතීති **සඤ්ජනනී.** ඝටනට්ඨෙන[3] **සිබ්බිනී.** අයං හි වට්ටස්මිං සත්තෙ චුතිපටිසන්ධිවසෙන සිබ්බති ඝට්ටෙති තුන්නකාරො විය පිලොතිකාය පිලොතිකං තස්මා ඝට්ටනට්ඨෙන **සිබ්බිනී**ති වුත්තා.

1. සී. II. බ්‍යාමප්පස්ස. 2. සී. II & III. අනුනයනතො. 3. I. ඝටනට්ඨෙන.

අනෙකප්පකාරං විසයජාලං[1] තණ්හාවිපඵන්දනාභිනිවෙසසඞ්ඛාතං වා ජාලමස්සා අත්ථීති **ජාලිනී.** ආකඩ්ඪනට්ඨෙන සීඝසොතසරිතා විය‍ාති **සරිතා,** අල්ලට්ඨෙන[2] වා සරිතා; වුත්තං හෙතං:–"සරිතානි සිනෙහිතානි ච සොමනස්සානි භවන්ති ජන්තුනො"ති. අල්ලානි චෙව සිනිඬානි චාති අයං හෙත්ථ අත්ථො. අනයව්‍යසනාපාදනට්ඨෙන කුම්මානං බන්ධසුත්තකං වියාති **සුත්තං,** වුත්තං හෙතං:–"සුත්තකන්ති ඛො භික්ඛවෙ නන්දිරාගස්සෙතං අධිවචන"න්ති. රූපාදිසු විත්ථතට්ඨෙන **විසතා.** තස්ස තස්ස පටිලාභත්ථාය සත්තෙ ආයූහාපෙතීති **ආයූහනී,** උක්කණ්ඨිතුං අප්පදානතො සහායට්ඨෙන **දුතියා.** අයං හි සත්තානං වට්ටස්මිං උක්කණ්ඨිතුං න දෙති ගතගතට්ඨානෙ පියසහායො විය අභිරමාපෙති, තෙන වුත්තං:–

"තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමද්ධානසංසරං,
ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං සංසාරං නාතිවත්තතී"ති

පතිට්ඨානවසෙන **පණිධි.** "**භවනෙත්තී**"ති භවරජ්ජු. එතාය හි සත්තා රජ්ජුයා ගීවාය බද්ධා ගොනා විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං නීයන්ති. තං තං ආරම්මණං වනති භජති අල්ලීයතීති **වනං.** "**වනථො**"ති බ්‍යඤ්ජනෙන පදං වඩ්ඪිතං. අනත්ථදුක්ඛානං වා සමුට්ඨාපනට්ඨෙන ච ගහනට්ඨෙන ච වනං වියාති **වනං.** බලවතණ්හායෙතං නාමං, ගහනතරට්ඨෙන පන තතො බලවතරා **වනථො නාම.** තෙන වුත්තං:–

"වනං ඡින්දථ මා රුක්ඛං වනතො ජායතෙ භයං,
ඡෙත්වා වනඤ්ච වනථඤ්ච නිබ්බනා හොථ භික්ඛවො"ති.

සන්ථවවසෙන **සන්ථවො,** සංසග්ගොති අත්ථො. සො දුවිධො තණ්හාසන්ථවො ච මිත්තසන්ථවො ච. තෙසු ඉධ තණ්හාසන්ථවො අධිප්පෙතො. සිනෙහනවසෙන **සිනෙහො.** ආලයකරණවසෙන අපෙක්ඛතීති **අපෙක්ඛා,** වුත්තම්පි චෙතං:–"ඉමානි ච තෙ දෙව චතුරාසීතිනගරසහස්සානි කුසාවතීරාජධානිපමුඛානි, එත්ථ දෙව ඡන්දං ජනෙහි ජීවිතෙ අපෙක්ඛං කරොහී"ති; ආලයං කරොහීති අයං හෙත්ථ අත්ථො. පාටිඑක්කෙ පාටිඑක්කෙ ආරම්මණෙ බන්ධති ඤාතකට්ඨෙන වා පාටිඑක්කා බන්ධුතිපි **පටිබන්ධු,** නිච්චසන්නිස්සිතට්ඨෙනපි සත්තානං තණ්හාසමා බන්ධු නාම නත්ථි.

ආරම්මණානං අසනතො **ආසා.** අජ්ඣොත්ථරණතොචෙව අනුභවිත්වා පරිභුඤ්ජනතො චාති අත්ථො, ආසිංසනවසෙන **ආසිංසනා.** ආසිංසිතභාවො **ආසිංසිතත්තං.** ඉදානි තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙතුං රූපාසාති ආදි වුත්තං. තත්ථ ආසිංසනවසෙන ආසාය අත්ථං ගහෙත්වා රූපෙ ආසා **රූපාසා,** එවං නවපි පදානි වෙදිතබ්බානි. එත්ථ පුරිමානි පඤ්චකාමගුණවසෙන වුත්තානි. පරික්ඛාරලොභවසෙන ඡට්ඨං, තං විසෙසතො පබ්බජිතානං, තතො පරානි තීණි අකප්පියවත්ථුවසෙන ගහට්ඨානං.

1. සී. II & III. විසයජාලතණ්හා. 2. සී. II. අල්ලවත්ථෙනවා, III. අත්ථෙන.

තාහි තෙසං ධනපුත්තජීවිතෙහි පියතරං අත්ථි, අද්ධං මය්හං ඉදං මය්හන්ති වා අසුකෙන මෙ ඉදං දින්නං ඉදං න දින්නන්ති වා එවං සත්තෙ ජප්පාපෙතීති වා **ජප්පා.** පරතො ද්වෙ පදානි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි. තතො පරං අඤ්ඤෙනාකාරෙන විභජිතුං[1] ආරද්ධත්තා පුන **ජප්පාති** වුත්තං, ජප්පනාකාරො **ජප්පනා,** ජප්පිතභාවො **ජප්පිතත්තං.** පුනප්පුනං විසයෙ ලුප්පති ආකඞ්ඛතීති **ලොලුප්පො,** ලොලුප්පස්ස භාවො **ලොලුප්පං.** ලොලුප්පාකාරො **ලොලුප්පායනා.** ලොලුප්පසමඞ්ගිනො භාවො **ලොලුප්පායිතත්තං.**

“**පුච්ඡඤ්ජිකතා**”ති යාය තණ්හාය ලාභට්ඨානෙසු පුච්ඡං චාලයමානා සුනඛා විය කම්පමානා විචරන්ති තස්සා කම්පමානාය තණ්හාය නාමං. සාධු මනාපමනාපෙ විසයෙ කාමෙතීති **සාධුකම්මං.** තස්ස භාවො **සාධුකම්‍යතා.** මාතා මාතුච්ඡා චාති ආදිකෙ අයුත්තට්ඨානෙ රාගො **අධම්මරාගො** යුත්තට්ඨානෙපි බලවා හුත්වා උප්පන්නලොභො **විසමලොභො.** ‘රාගො විසම’න්ති ආදිවචනතො යුත්තට්ඨානෙ වා උප්පන්නො **ඡන්දරාගො,** අධම්මට්ඨෙන **අධම්මරාගො,** විසමට්ඨෙන **විසමලොභොති** ච වෙදිතබ්බො.

ආරම්මණානං නිකාමනවසෙන[2] **නිකන්ති.** නිකාමනාකාරො **නිකාමනා.** පත්ථනවසෙන **පත්ථනා.** පිහායනවසෙන **පිහනා.** සුට්ඨු පත්ථනා **සම්පත්ථනා.** පඤ්චසු කාමගුණෙසු තණ්හා **කාමතණ්හා.** රූපාරූපභවෙසු තණ්හා **භවතණ්හා.** උච්ඡෙදසඞ්ඛාතෙ විභවෙ තණ්හා **විභවතණ්හා.** රූපභවස්මිං යෙව තණ්හා **රූපතණ්හා.** අරූපභවෙ තණ්හා **අරූපතණ්හා.** උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො වා රාගො. නිරොධෙ තණ්හා **නිරොධතණ්හා.** සද්දෙ තණ්හා **සද්දතණ්හා, ගන්ධතණ්හාදීසුපි** එසෙව නයො. ඔඝාදයො වුත්තත්ථාව.

කුසලධම්මෙ ආවරතීති **ආවරණං.** ඡාදනවසෙන **ඡදනං.** සත්තෙ වට්ටස්මිං බන්ධතීති **බන්ධනං.** චිත්තං උපගන්ත්වා කිලෙසෙති කිලිට්ඨං කරොතීති **උපක්කිලෙසො.** ථාමගතට්ඨෙන අනුසෙතීති **අනුසයො,** උප්පජ්ජමානං චිත්තං පරියුට්ඨාතීති **පරියුට්ඨානං,** උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙන කුසලවාරං[3] ගණ්හාතීති අත්ථො. “චොරා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසු ධුත්තා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසූ”ති ආදීසු හි මග්ගං ගණ්හිංසූති අත්ථො. එවමිධාපි ගහණට්ඨෙන **පරියුට්ඨානං** වෙදිතබ්බං. පලිවෙඨනට්ඨෙන[3] ලතා වියාති **ලතා,** “ලතා උබ්භිජ්ජ තිට්ඨතී”ති ආගතට්ඨානෙපි අයං තණ්හාලතාව වුත්තා. විවිධානි වත්ථූනි ඉච්ඡතීති **වෙවිච්ඡං.** වට්ටදුක්ඛස්ස මූලන්ති **දුක්ඛමූලං.** තස්සෙව දුක්ඛස්ස නිදානන්ති **දුක්ඛනිදානං.** තං දුක්ඛං ඉතො පභවතීති **දුක්ඛප්පභවො.** බන්ධනට්ඨෙන පාසො වියාති පාසො, මාරස්ස පාසො **මාරපාසො.** දුරුග්ගිලනට්ඨෙන බලිසං වියාති බලිසං මාරස්ස බලිසං=**මාර**

1. සී. I & IV. විභජ්ජිතුං. 2. සී. I. නිකාමවසෙන. 3. සී. I. කුසලාචාරං.

බළිසං, තණ්හාභිභූතා තස්ස විසයං නාතික්කමන්ති තෙසං. උපරි මාරො වසං වත්තෙතීති ඉමිනාපි නියාමෙන මාරස්ස විසයොති **මාරවිසයො.** සන්දනට්ඨෙන තණ්හාව නදී **තණ්හානදී.** අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන තණ්හාව ජාලං **තණ්හාජාලං.** යථා සුනඛා ගද්දුලබද්ධා යදිච්ඡකං නීයන්ති එවං තණ්හාබද්ධා සත්තාති. දළ්හබන්ධනට්ඨෙන ගද්දුලං වියාති ගද්දුලං, තණ්හාව ගද්දුලං **තණ්හාගද්දුලං.** දුප්පූරණට්ඨෙන තණ්හාව සමුද්දො **තණ්හාසමුද්දො.**

අභිජ්ඣායනට්ඨෙන **අභිජ්ඣා.** ලුබ්භන්ති එතෙන සයං වා ලුබ්භති ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති **ලොභො.** සම්පයුත්තකානං අකුසලානං පතිට්ඨට්ඨෙන මූලං. "**විසත්තිකා**"ති විසත්තිකා ගති, "**කෙනට්ඨෙන**"ති කෙන සභාවෙන. "**විසතා**"ති පත්ථටා, රූපාදීසු විසාලාති **විපුලා,** "**විසටා**"ති තෙභූමිකබ්‍යාපකවසෙන විසටා, පුරිම වචනමෙව වදන්ති කුසලා තකාරස්ස ටකාරං කත්වා බ්‍යඤ්ජනවිසභාගං[1] කත්වා වුත්තං "**විසක්කති**"ති පරිසයති සහති, රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාළියමානොපි සහතීති, ඔසක්කනං විප්ඵන්දනං වා **විසක්කනන්ති**පි වදන්ති, කුසලාකුසලංසාපපතීති[2] කෙචි වණ්ණයන්ති.

"**විසංහරති**"ති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං පස්සන්ති විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාභිමුඛප්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සංඛිපති විසං වා දුක්ඛං හරති සංහරතීති අත්ථො. "**විසංවාදිකා**"ති අනිච්චාදි නිච්චාදිතො ගණ්හන්තී විසංවාදිකා හොති.

දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස[3] හෙතුභාවතො **විසමූලා,** විසං වා දුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලා එතිස්සාති=විසමූලා, දුක්ඛසමුදයත්තාය විසං ඵලං එතිස්සාති=**විසඵලා.** තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති න අමතස්සාති සා **විසපරිභොගාති** වුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

තස්සා විසෙසං දස්සෙතුකාමො "විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**විසාලා වා පනා**"ති මහන්තී එව තණ්හාය නට්ඨෙන තණ්හා, රූපාදයො පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙන වුත්තා. **කුලෙ ගණෙ**ති ආදීනි එකාදසපදානි ලොභුප්පාදවසෙන වුත්තානි. **කාමධාතුතණ්හිකො** කම්මවසෙන විභත්තො. **කාමභවතණ්හිකො** විපාකවට්ට වසෙන විභත්තො. **සඤ්ඤාභවතණ්හිකො** සඤ්ඤාවසෙන විභත්තො. **එකවොකාරභවතණ්හිකො** ඛන්ධවසෙන විභත්තො. **අතීතතණ්හිකො** කාලවසෙන. **දිට්ඨචතුක්කො** ආරම්මණවසෙන. **අපායතණ්හිකො** ඔකාසවසෙන. **ඛන්ධතණ්හිකො** නිස්සත්තනිජ්ජීවවසෙන විභත්තොති ඤාතබ්බං. තත්‍රායං සංඛෙපෙන අත්ථදීපනා විභාවනා ච:–

1. සී. I. විභාගං. 2. සී. I. තපපතීති.
3. සී. II. කාමස්ස.

"තත්ථ කතමා කාමධාතු හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තො කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතු ආයතනා රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං අයං වුච්චති කාමධාතු"

"තත්ථ කතමා රූපධාතු හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අයං වුච්චති රූපධාතු"

"තත්ථ කතමා අරූපධාතු හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනූපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනූපගෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා[1] චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අයං වුච්චති අරූපධාතූ"ති. අට්ඨකථායම්පන "**කාමධාතූ**"ති කාමභවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. "**රූපධාතූ**"ති රූපභවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. "**අරූපධාතූ**"ති අරූපභවෙ චත්තාරො ඛන්ධා ලබ්භන්තීති වුත්තං.

අථවා කාමරාගසංඛාතෙන කාමෙන යුත්තා ධාතු කාමධාතු, කාමසංඛාතා වා ධාතු කාමධාතු. කාමං පහාය රූපෙන යුත්තා ධාතු රූපධාතු, රූපසංඛාතා වා ධාතු රූපධාතු. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙන යුත්තා ධාතු අරූපධාතු, අරූපසංඛාතා වා ධාතු අරූපධාතු. තා එව ධාතුයො පුනබ්භවපරියායෙන වුත්තා. භවන්ති තිහි භවාති වුච්චන්ති. සඤ්ඤාය යුත්තො භවො සඤ්ඤාවතං වා භවො සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථීති **සඤ්ඤාභවො.** සො කාමභවො ච අසඤ්ඤභවමුත්තො, රූපභවො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා[2] භවමුත්තො අරූපභවො ච හොති.

නසඤ්ඤාභවො **අසඤ්ඤාභවො.** සො රූපභවෙකදෙසො. ඔළාරිකත්තාභාවතො නෙවසඤ්ඤා, සුඛුමත්තෙන සභාවතො නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, තාය යුත්තො භවො **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො.** අථ වා ඔළාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුඛුමාය ච භාවා නෙව සඤ්ඤා නාසඤ්ඤා අස්මිං භවෙති **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො.** සො අරූපභවෙකදෙසො. එකෙන රූපක්ඛන්ධෙන වොකිණ්ණො භවො එකො වොකාරො අස්ස භවස්සාති **එකවොකාරභවො.** සො අසඤ්ඤාභවොව චතූහි අරූපක්ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, චත්තාරො වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති **චතුවොකාරභවො.** සො අරූපභවො එව.

පඤ්චහි ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො පඤ්ච වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති **පඤ්චවොකාරභවො.** සො කාමභවො ච රූපභවෙක

1. සී. III. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිකස්ස වා. 2. සී. I & IV. නෙවසඤ්ඤී.

දෙසො ච හොති. අතීතත්තිකො හෙට්ඨාවුත්තනයො ච. “**දිට්ඨ**”න්ති චක්ඛුසමුට්ඨානිකං රූපාරම්මණං. “**සුත**”න්ති විසමුට්ඨානිකං සද්දාරම්මණං. “**මුත**”න්ති මුත්වා ගහෙතබ්බානි චතුසමුට්ඨානිකානි ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බාරම්මණානි, **විඤ්ඤාතබ්බං** නාම මනසා ජානිතබ්බං ධම්මාරම්මණං. තෙසු දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසු “**විසත්තා විත්ථතා**”ති මහන්තා පත්ථටාති.

“**අපායලොකෙ**”ති වඩ්ඪිසංඛාතස්ස අයස්ස[1] අභාවෙන අපායො, තස්මිං අපායලොකෙ. “**ඛන්ධලොකෙ**”ති සත්තත්ථෙන රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා එව ලොකො. “**ධාතුලොකෙ**”ති සුඤ්ඤතත්ථෙන චක්ඛුධාතු ආදයො අට්ඨාරසධාතුයො එව ලොකො. “**ආයතනලොකෙ**”ති ආයතනාදීහි කාරණෙහි ද්වාදස ආයතනානි එව ලොකො. සබ්බම්පි ලුජ්ජන පලුජ්ජනත්ථෙන ලොකො, වුත්තප්පකාරලොකෙ විසතා විත්ථතාති **විසත්තිකා**. “**සතො**”ති සරතීති සතො පුග්ගලො, න සති වුත්තා.

තත්ථ සරණලක්ඛණා **සති,** සරන්ති තාය සයං වා සරති සරණමත්තමෙව වා එසාති **සති,** සා පනෙසා අපිලාපනලක්ඛණා අසම්මොසරසා, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා විසයාභිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා වා, සඤ්ඤාපදට්ඨානා කායාදිසතිපට්ඨානපදට්ඨානා වා, ආරම්මණෙ දළ්හපතිට්ඨිතත්තා පන එසිකා විය, චක්ඛුද්වාරාදිරක්ඛණතො දොවාරිකො විය ච දට්ඨබ්බා. තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙන්තො කායෙ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානං භාවෙන්තොති[2] ආදිනා නයෙන චතුබ්බිධං සතිපට්ඨානමාහ.

තත්ථ “**කායෙ**”ති රූපකායෙ, රූපකායො හි ඉධ අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමූහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය **කායොති** අධිප්පෙතො. යථා ච සමූහට්ඨෙන එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන කුච්ඡිතානං හි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උප්පත්තිදෙසො, තත්‍රායං වචනත්ථො–ආයන්ති තතොති ආයො, කෙ ආයන්ති කුච්ඡිතා කෙසාදයො, ඉති කුච්ඡිතානං ආයොතිපි **කායො.** “**කායානුපස්සනා**”ති කායස්ස අනුපස්සනා, **කායෙති** ච වත්වාපි පුන **කායානුපස්සනාති** දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතාවවත්ථානං ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං කතන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සනා චිත්තධම්මානුපස්සනා වා, අථ ඛො **කායානුපස්සනායෙවාති** කායසංඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති, තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සනාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සනා. යොපි චෙත්ථ කෙස

---

1. සී. I. ආයස්ස
2. සී. IV. භාවෙන්තො සතොති ආදිනා.

ලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසංඛාතො කායො තත්ථාපි න භූතුපාදාය විනිමුත්තා එකධම්මානුපස්සනා, අථ ඛො රථසරානුපස්සකස්ස විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සනා, නගරාවයවානුපස්සකස්ස විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සනා, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිබ්භුජකස්ස විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකස්ස විය ච භූතුපාදාය සමූහානුපස්සනා යෙවාති සමූහවසෙනෙව කායසංඛාතස්ස වත්ථුනො නානප්පකාරතො දස්සෙනෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති; නහෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති; යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති, තෙනාහු පොරාණා:—

“යං පස්සති න තං දිට්ඨං යං දිට්ඨං තං න පස්සති
අපස්සං බජ්ඣතෙ මූළ්හො බජ්ඣමානො න මුච්චතී”ති.

ඝනවිනිබ්භොගාදි දස්සනත්ථන්ති[1] වුත්තං, ආදිසද්දෙන චෙත්ථ අයම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සනායෙව න අඤ්ඤධම්මානුපස්සනා. කිං වුත්තං හොති—යථා අනුදකභායපි[2] මරීචියා උදකානුපස්සනා හොති, න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛත්තසුභභාවානුපස්සනා; අථ ඛො කායානුපස්සනා අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාකාරසමූහානුපස්සනායෙවාති වුත්තං හොති.

අථවා ය්වායං මහාසතිපට්ඨානෙ:—“ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා—පෙ—සො සතොව අස්සසතී”ති ආදිනා නයෙන අස්සාසපස්සාසාදි චුණ්ණකජාත අට්ඨිකපරියොසානො කායො වුත්තො, යො ච පටිසම්භිදායං සතිපට්ඨානකථායං “ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙසකායං ලොමකායං ඡවිකායං මංසකායං රුධිරකායං නහාරුකායං අට්ඨිකායං අට්ඨිමිඤ්ජාකාය”න්ති කායො වුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිංයෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථවා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා එවං ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි අපස්සනතො තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්ම සමූහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිසමූහසංඛාතකායානුපස්සනාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අපිච “ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති නො නිච්චතො”ති ආදිනා අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමූහසංඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො. අයම්පන චතුසතිපට්ඨානසාධාරණො අත්ථො.

---

1. ස. II. දස්සනත්ථං. 2. සී. I. අනුදකභාගායපි.

“සතිපට්ඨාන”න්ති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරාපි, තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතාපි: “චතුන්නං භික්ඛවෙ සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච දෙසිස්සාමි තං සුණාථ සාධුකං–පෙ–කො ච භික්ඛවෙ කායස්ස සමුදයො? ආහාරසමුදයා කායසමුදයො”ති ආදීසු හි සතිගොචරො සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තථා “කායො උපට්ඨානං නො සති, සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති චා”ති ආදීසුපි තස්සත්ථො–පතිට්ඨාති අස්මින්ති පට්ඨානං, කායො, අනුපස්සති සති, සතියා පට්ඨානං=සතිපට්ඨානං, පධානට්ඨානන්ති වා පට්ඨානං, සතියා පට්ඨානං=සතිපට්ඨානං. හත්ථිට්ඨාන අස්සට්ඨානාදීනි විය. “තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී”ති එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනය වීතිවත්තතා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තං.

තස්සත්ථො–පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බොති? සතියා, සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. “චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්තබොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී”ති ආදීසු ච; පුන සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තස්සත්ථො–පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො. සතියෙව=සතිපට්ඨානං. අථවා, සරණට්ඨෙන සති, පට්ඨානට්ඨෙන පට්ඨානං, ඉති සති ච සා පට්ඨානඤ්චාතිපි=සතිපට්ඨානං; ඉති ඉද මිධ අධිප්පෙතං.

තං සතිපට්ඨානං **“භාවෙන්තො”**ති වඩ්ඪෙන්තො. එත්ථ ච තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනය වීතිවත්තතා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තං ඉමිනා සුත්තෙන ගහෙතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා:– “තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී”ති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං කිමෙතං පටිච්ච වුත්තං:– “ඉධ භික්ඛවෙ සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො හිතෙසී අනුකම්පං උපාදාය ඉදං වො හිතාය ඉදං වො සුඛායාති තස්ස සාවකා න සුස්සූසන්ති න සොතමොදහන්ති නාඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්ති වොක්කම්ම ච සත්ථුසාසනා වත්තන්ති, තත්‍ර භික්ඛවෙ තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති. අනවස්සුතො ච විහරති සතො ච සම්පජානො. ඉදං භික්ඛවෙ පඨමං සතිපට්ඨානං යදරියො–පෙ–මරහති.

පුනචපරං භික්ඛවෙ සත්ථා–පෙ–ඉදං වො සුඛායාති තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සූසන්ති–පවත්තන්ති එකච්චෙ සාවකා සුස්සූසන්ති–පෙ–න ච වොක්කම්ම සත්ථුසාසනා වත්තන්ති, තත්‍ර භික්ඛවෙ තථාගතො න චෙව අත්තමනො හොති න ච අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති න ච අනත්තමනො හොති න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති අත්තමනතඤ්ච අනත්තමනතඤ්ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො ච සම්පජානො ඉදං භික්ඛවෙ දුතියං–පෙ–

පුනචපරං–පෙ–සුඛායාති තස්ස සාවකා සුස්සූසන්ති–පෙ–වත්තන්ති තත්‍ර භික්ඛවෙ තථාගතො අනත්තමනො චෙව හොති අනත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති අනවස්සුතො ච විහරති සතො ච සම්පජානො. ඉදං භික්ඛවෙ තතියන්ති" එවං පටිඝානුනයෙහි අනවස්සුතා[1] නිච්චං උපට්ඨිත සතිතාය තදුභයවීතිවත්තත්තා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. බුද්ධානංමෙව කිර නිච්චපට්ඨිතසතිතා හොති න පච්චෙකබුද්ධාදීනන්ති.

වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානාදීසුච වෙදනාදීනං පුන වචනෙ සංයොජනං කායානුපස්සනායං වුත්තනයෙනෙව යථායොගං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං. අයම්පි සාධාරණත්ථො, සුඛාදීසු අනෙකප්පභෙදාසු වෙදනාසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකවෙදනානුපස්සනා, සරාගාදිකෙ සොළසප්පභෙදෙ චිත්තෙ විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකචිත්තානුපස්සනා, කාය වෙදනා චිත්තානි ඨපෙත්වා සෙසතෙභූමිකධම්මෙසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානසුත්තන්තෙ වුත්තනයෙන නීවරණාදිධම්මානුපස්සනාති, එත්ථ ච කායෙති එකවචනං සරීරස්ස එකත්තා චිත්තෙති එකවචනං චිත්තස්ස සභාවභෙදාභාවතො ජාතිග්ගහණෙන කතන්ති[2] වෙදිතබ්බං.

යථාච වෙදනාදයො අනුපස්සිතබ්බා තථා අනුපස්සනා වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනා, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනාති වෙදිතබ්බා. කථං තාව වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො අනුපස්සිතබ්බා යථාහ:–

"යො සුඛං දුක්ඛතො'ද්දක්ඛි[3] දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො,
සවෙ සම්මද්දසො[4] භික්ඛු පරිජානාති වෙදනා"ති

සබ්බා එවච තා දුක්ඛතොපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තං හෙතං:–"යං කිඤ්චි වෙදයිතං සබ්බන්තං දුක්ඛස්මිං වදාමී"ති සුඛදුක්ඛතොපි අනුපස්සිතබ්බා යථාහ:–"සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා දුක්ඛා වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා"ති. අපිච අනිච්චාදි සත්තානුපස්සනාවසෙනාපි අනුපස්සිතබ්බා. චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව ආරම්මණාධිපති සහජාත භූමිකම්මකිරියාදි නානත්තභෙදානං අනිච්චාදි සත්තඅනුපස්සනානං සරාගාදි සොළසභෙදානඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බං, ධම්මා සලක්ඛණ සාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතාධම්මස්ස අනිච්චාදි සත්තඅනුපස්සනානං සන්තාසන්තාදීනඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බා.

1. සී. I & II. අනුස්සුතා-III. අනුස්සුතා.
2. සී. IV. එකත්ති.
3. සී. I. II. III & IV. අද්දක්ඛි.
4. සී. IV. සචමද්දසො.

ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්ති. අඤ්ඤෙනෙව හි චිත්තෙන කායං පරිග්ගණ්හාති, අඤ්ඤෙන වෙදනං, අඤ්ඤෙන චිත්තං, අඤ්ඤෙන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හාති. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භන්තීති ආදිතො හි කායං පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම.

වෙදනං පරිග්ගණ්හිත්වා චිත්තං පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සී නාම, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො ධම්මානුපස්සී නාම, එවං තාව දෙසනා පුග්ගලෙ තිට්ඨති; කායෙ පන සුභන්ති විපල්ලාසප්පහානා කායපරිග්ගාහිකා[1] සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති කායානුපස්සනා නාම, වෙදනාය සුඛන්ති විපල්ලාසප්පහානා වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති වෙදනානුපස්සනා නාම; චිත්තෙ නිච්චන්ති විපල්ලාසප්පහානා චිත්තපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති චිත්තානුපස්සනා නාම, ධම්මෙසු අත්තාති විපල්ලාසප්පහානා ධම්මපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති ධම්මානුපස්සනා නාම; ඉති එකාව මග්ගසම්පයුත්තා සති චතුකිච්චසාධනට්ඨෙන චත්තාරි නාමානි ලභති.

තෙන වුත්තං:–“ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භන්තී”ති. පුන උපකාරවසෙන ච අපරිහීනවසෙන ච පගුණවසෙනව අපරෙ තයො චතුක්කා වුත්තා.

තත්ථ “**අසති පරිවජ්ජනායා**”ති න සති අසති, සති එත්ථ නත්ථීතිවා අසති, මුට්ඨස්සතියා එතං අධිවචනං “**පරිවජ්ජනායා**”ති සමන්තතො වජ්ජනෙන. හත්ථනික්ඛිත්තකාකසදිසමුට්ඨස්සති පුග්ගලපරිවජ්ජනෙන උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනෙන ඨානනිසජ්ජාදිසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතාය ච සති උප්පජ්ජති. “**සතිකරණීයානං ධම්මාන**”න්ති සතියා කාතබ්බානං ධම්මානං. “**කතත්තා**”ති කතභාවෙන, චතුන්නං මග්ගානං කතත්තා භාවිතත්තාති අත්ථො. “**සතිපටිපක්ඛානං ධම්මානං හතත්තා**”ති කාමච්ඡන්දාදීනං නාසිතභාවෙන. “**සනිමිත්තානං ධම්මානං අසම්මුට්ඨතා**”ති සතියා කාරණීයානං කායාදිආරම්මණානං අනට්ඨභාවෙන. “සතියා සමන්නාගතත්තා”තිපි සතියා ධම්මානං ආගතත්තා අපරිහීනත්තා. “**වසිතත්තා**”ති වසී

1. සී. III. කායපරිග්ගාහිකාය.

භාවප්පත්තෙන. "**පාගුඤ්ඤතාය**"ති පගුණභාවෙන. "**අපච්චොරොහනතාය**"ති අපරිවත්තනභාවෙන අපච්චොසක්කනභාවෙන. "**සන්තතා**"ති සභාවෙන විජ්ජමානතා. "**සන්තතා**"ති නිබ්බුතභාවත්තා. "**සමිතත්තා**"ති කිලෙසානං වූපසමිතභාවත්තා. "**සන්තධම්මසමන්නාගතත්තා**"ති සප්පුරිසධම්මෙහි අපරිහීනත්තා; බුද්ධානුස්සති ආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයා එව.

සරණකවසෙන සති ඉදං සතියා සභාවපදං, පුනප්පුනං සරණතො අනුස්සරණවසෙන අනුස්සති, අභිමුඛං ගන්ත්වා විය සරණතො පටිසරණවසෙන පටිස්සති, උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතමත්තමෙතං, සරණාකාරො සරණතා, යස්මා පන සරණතාති තිණ්ණං සරණානම්පි නාමං තස්මා තං පටිසෙධෙතුං පුන සතිග්ගහණං කතං, සතිසඞ්ඛාතසරණතාති අයං හෙත්ථ අත්ථො. සුතපරියත්තස්ස ධාරණභාවතො ධාරණතා, අනුපවිසනසඞ්ඛාතෙන ඔගාහනට්ඨෙන අපිලාපනභාවො **අපිලාපනතා.** යථාහි ලාබුකටාහාදීනි උදකෙ පිලවන්ති න අනුපවිසන්ති න තථා ආරම්මණෙ සති ආරම්මණං හි එසා අනුපවිස්සති තස්මා අපිලාපනතාති වුත්තා.

චිරකතචිරභාසිතානං න පම්මුස්සනභාවතො අපම්මුස්සනතා[1] උපට්ඨානලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, සතිසඞ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං= **සතින්ද්‍රියං,** පමාදෙන න කම්පතීති **සතිබලං** යාථාව සති නීයානසති කුසලසතීති සම්මාසති, බුජ්ඣනකස්ස අඞ්ගොති=බොජ්ඣඞ්ගො, පසත්ථො සුන්දරො ච බොජ්ඣඞ්ගො සම්බොජ්ඣඞ්ගො, සතියෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගො= සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො.

"**එකායනමග්ගො**"ති එකමග්ගො, අයං මග්ගො න ද්වෙධා පථභූතොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බොති. අථවා එකෙන අයිතබ්බොති=එකායනො, එකෙනාති ගණසඞ්ගණිකං පහාය විවෙකට්ඨෙන පවිවිත්තෙන, අයිතබ්බොති පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡතීති අත්ථො. එකස්ස අයනො=එකායනො, එකස්සාති සෙට්ඨස්ස, සබ්බසත්තානං සෙට්ඨොව භගවා තස්මා භගවතොති වුත්තං හොති. කිඤ්චාපිහි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති එවං සන්තෙපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතත්තා:-

යථාහ:-"සොහි බ්‍රාහ්මණ භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා"ති ආදි. අයතීති අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනො=එකායනො, ඉමස්මිංයෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති න අඤ්ඤත්‍රාති වුත්තං හොති. යථාහ:-"ඉමස්මිං ඛො සුභද්ද ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භතී"ති. දෙසනා භෙදොයෙව

1. සී. III. අසම්මුස්සනතා.

හෙසො. අත්ථො පනෙසො. අපිච එකං අයතීති=එකායනො, පුබ්බභාගෙ නානා මුඛභාවනා නයෙන පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති. යථාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති:-

“එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී,
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ තරිස්සන්ති යෙවාපි තරන්ති
ඔඝ”න්ති.

“**මග්ගො**”ති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානං ගමනට්ඨෙන, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන. “**උපෙතො**”ති ආසන්නගතො. **සමුපෙතො**”ති තතො ආසන්නතරං ගතො, උභයෙනාපි සන්තිකා අපරිහීනොති අත්ථො. “**උපගතො**”ති උපගන්ත්වා ඨිතො. “**සමුපගතො**”ති සංයුත්තො හුත්වා ඨිතො. “**උපාගතො**”තිපි පාළි, උභයෙනාපි සන්තිසමිතිං සමීපං ආගතොති අත්ථො.

“**උප්පන්නො**”ති[1] අවියොගො. “**සමුප්පන්නො**”ති පරිපුණ්ණො. “**සමන්නාගතො**”ති අවෙකල්ලො විජ්ජමානො. “උපෙතො සමුපෙතො”ති ද්වීහි පදෙහි පවත්තං කථිතං. “උපගතො සමුපගතො”ති ද්වීහි පටිවෙධො. “උප්පන්නො සමුප්පන්නො සමන්නාගතො”ති තීහි පදෙහි පටිලාභො කථිතොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

“**ලොකෙ වෙසා විසත්තිකා**”ති යා එසා අනෙකප්පකාරෙන වුත්තා විසත්තිකා ඛන්ධලොකෙ එව න අඤ්ඤත්‍ර ඛන්ධෙහි පවත්තතීති අත්ථො. “**ලොකෙ වෙතං විසත්තික**”න්ති ඛන්ධලොකෙ එවං පවත්තං එතං විසත්තිකාසඞ්ඛාතං තණ්හං **තරති** කාමෙ පරිවජ්ජෙන්තො, **උත්තරති** කිලෙසෙ පජහන්තො, **පතරති** තෙසං පතිට්ඨාහෙතුං ඡින්දන්තො, **සමතික්කමති** සංසාරං අතික්කමන්තො, **වීතිවත්තති** පටිසන්ධිං අභබ්බුප්පත්තිකං කරොන්තො.

අථවා **තරති උත්තරති** කායානුපස්සනෙන. **පතරති** වෙදනානුපස්සනෙන. **සමතික්කමති** චිත්තානුපස්සනෙන. සබ්බෙහි වීතිවත්තති ධම්මානුපස්සනෙන. අථවා **තරති** සීලෙන. උත්තරති **සමාධිනා. පතරති** විපස්සනාය. සමතික්කමති මග්ගෙන. වීතිවත්තති **ඵලෙනාති** එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

චතුත්ථගාථාය අයං සංඛෙපත්ථො. යො එතං සාලිඛෙත්තාදි ඛෙත්තං වා ඝරවත්ථාදි වත්ථුං වා කහාපණසඞ්ඛාතං හිරඤ්ඤං වා ගොඅස්සාදිභෙදං ගවාස්සං වා අන්තොජාතාදී දාසෙ වා භටකාදිකම්මකරෙ වා ඉත්ථිසඤ්ඤිකා ඉත්ථියො වා ඤාතිබන්ධවාදි බන්ධු වා අඤ්ඤෙ වා මනාපියරූපාදි පුථු කාමෙ අනුගිජ්ඣති. “**සාලික්ඛෙත්ත**”න්ති යත්ථ සාලියො විරූහන්ති. **වීහිඛෙත්තාදීසු**පි එසෙව නයො. **වීහීති** අවසෙසවීහයො. මොදයතීති **මුග්ගා**.

1 සී. I. II & III. උප්පන්නා.

"**සරවත්ථු**"න්ති සරපතිට්ඨාපනත්ථං ඛතාඛතභූමිභාගො. **කොට්ඨකවත්ථාදීසු** පි එසෙව නයො "**කොට්ඨකො**"ති වාරකොට්ඨකාදි. "**පුරෙ**"ති සරස්ස පුරතො. "**පච්ඡා**"ති සරස්ස පච්ඡතො. එත්ථ ආරමෙන්ති චිත්තං තොසෙන්තීති **ආරාමො** පුප්ඵෙනපි ඵලෙනපි ඡායායපි දස්සනෙනපි රමෙන්තීති අත්ථො. "**පසුකාදයො**"ති එළකාදයො. "**අන්තොජාතො**"ති අන්තොඝරදාසියා කුච්ඡිස්මිං ජාතො. "**ධනක්කීතො**"ති ධනෙන කිණිත්වා පරිවත්තෙත්වා ගහිතො. "**සාමං වා**"ති සයං වා. "**දාසවිය**"න්ති දාසස්ස භාවො දාසව්‍යං තං දාසවියං. "**උපෙති**"ති උපගච්ඡති, "**අකාමතො වා**"ති අත්තනො අරුචියා වා කාරමරණීතො. තෙ චත්තාරො පුනපි දස්සෙතුං:—"ආමාය දාසාපි භවන්ති හෙකෙ"ති ආහ. "**ආමාය දාසා**"ති අන්තො ජාතදාසො පරත්ථදාසො ආමජාතො "සීතො වුල්ලාති ගජ්ජති"ති එත්ථාපි එතෙ පවුත්තා.

ධනෙන කීතාති=**ධනදාසා**. "**සාමඤ්ච එකෙ**"ති සයං දාසා. "**භයා පනුන්නා**"ති අකාමදාසා. **භයාපනුන්නා**ති භයෙන පනුන්නා ඛිපිතා. "**භතකා**"ති භතියා ජීවනකා. කසිකම්මාදිකම්මං කරෙන්තීති=**කම්මකරා**. "**උපජීවිනො**"ති සම්මන්තනාදිනා උපගන්ත්වා නිස්සයං කත්වා ජීවන්තීති උපජීවිනො. "**ඉත්ථී**"ති පියති එතිස්සා ගබ්භොති=ඉත්ථී. "**පරිග්ගහො**"ති ස්සාමිකා, මාතා පිති බන්ධවාපි **ඤාතිබන්ධු**, සගොත්තා ගොත්තබන්ධු, එකාචරියකුලෙ වා එකජාතිමන්තං වා උග්ගහිතමන්තා **මන්තබන්ධු**, ධනුසිප්පාදිං සද්ධිං උග්ගහිතකො **සිප්පබන්ධු**, **මිත්තබන්ධවාපි** බන්ධූති කත්ථචි පොත්ථකෙ පාඨො දිස්සති.

"**ගිජ්ඣන්ති**"ති කිලෙසකාමෙන පත්ථෙන්ති. "**අනුගිජ්ඣන්ති**"ති අනු අනුගිජ්ඣන්ති පුනප්පුනං පත්ථෙන්ති. "**පලිගිජ්ඣන්ති**"ති සමන්තතො පත්ථෙන්ති. "**පලිබජ්ඣන්ති**"ති සෙසෙ න පස්සන්ති උළාරිකත්තෙන නිමිත්තග්ගාහවසෙන **ගිජ්ඣන්ති අනුගිජ්ඣන්ති**. අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහවසෙන පලිගිජ්ඣන්ති පලිබජ්ඣන්තීති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

පඨමගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො:—යං පුග්ගලං අබලත්තා කිලෙසා බලීයන්ති සහන්ති මද්දන්ති, සද්ධාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලත්තා බලීයන්තීති අත්ථො. අථ නං කාමගිද්ධං කාමරක්ඛනං පරියෙසන්තඤ්ච සීහාදයො ච පාකටපරිස්සයා කායදුච්චරිතාදයො ච අපාකටපරිස්සයා මද්දන්ති තතො අපාකටපරිස්සයෙහි අභිභූතං තං පුග්ගලං ජාතිආදිදුක්ඛං භින්නනාවං උදකං විය අන්වෙති.

"**අබලා**"ති නත්ථි එතෙසං බලන්ති අබලා බලවිරහිතා. "**දුබ්බලා**"ති මන්දපයොගා[1] බලෙන කත්තබ්බකිච්චවිරහිතා. "**අප්පබලා**"ති අප්පං පරිත්තං එතෙසං බලන්ති=අප්පබලා, යුජ්ඣිතුං අසමත්ථා. "**අප්පථාමා**"ති

1. සී. I & IV. මද්දපයොගා.

අප්පො පරිත්තො ථාමො එතෙසං වායාමො උස්සාහො හොති=අප්පථාමා ථාමහීනා,[1] පයොගහීනෙන **ඔමකා,** ථාමහීනෙන **ලාමකා,** පච්චය හීනෙන **ඡතුක්කා,** අජ්ඣාසය හීනෙන **පරිත්තා,** සත්තිහීනෙන සහන්ති මද්දන්ති සට්ටනං උප්පාදෙන්ති, "**පරිසහන්ති**"ති සබ්බතො මද්දන්ති, "**අභිභවන්ති**"ති අපරාපරං උප්පත්තිවසෙන, "**අජ්ඣොත්ථරන්ති**"ති පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන, "**පරියාදියන්ති**"ති සුඛුමසෙසට්ඨානෙන, "**මද්දන්ති**"ති කුසලුප්පත්තිනිවාරණෙන. "**සද්ධාබල**"න්ති සද්දහන්ති එතාය සයං වා සද්දහති සද්දහනමත්තමෙව වා එසාති සද්ධා, සා සද්දහන ලක්ඛණා ඔකප්පනලක්ඛණා වා, සම්පසාදනරසා උදකප්පසාදක මණි විය, පක්ඛන්දනරසා වා ඔඝුත්තරණනාවා විය, අකාලුසියපච්චුපට්ඨානා අධිමුත්ති පච්චුපට්ඨානා වා, සද්ධෙය්‍යපදට්ඨානා සොතාපත්තියඞ්ග පදට්ඨානා වා සම්භාවිත[2] බීජාතිවිය දට්ඨබ්බා; අස්සද්ධියෙන න කම්පතීති **සද්ධාබලං,** "**විරියබල**"න්ති වීරස්ස භාවො විරියං වීරානං වා කම්මං විධිනා වා නයෙන උපායෙන ඊරයිතබ්බං පවත්තයිතබ්බන්ති=**විරියං.** තදෙතං උපත්ථම්භනලක්ඛණඤ්ච පග්ගහලක්ඛණඤ්ච, සහජාතානං උපත්ථම්භනරසං අසංසීදනපච්චුපට්ඨානං. "සංවිග්ගො යොනිසො පදහතී"ති වචනතො සංවෙගපදට්ඨානං, විරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං වා, සම්මා ආරද්ධං සබ්බ සම්පත්තීනං මූලන්ති දට්ඨබ්බං, කොසජ්ජෙන න කම්පතීති=**විරියබලං.**

සතියා ලක්ඛණාදීනි වුත්තානෙව, මුට්ඨස්සච්චෙන න කම්පතීති **සති බලං.** සහජාතානි සම්මා ආධියති ඨපෙතීති=**සමාධි.** සො පාමොක්ඛලක්ඛණො අවික්ඛෙපලක්ඛණො වා අවිසාරලක්ඛණො වා,[3] සහජාතානං ආරම්මණෙ සම්පිණ්ඩනරසො නහානීයචුණ්ණානං උදකං විය, උපසමපච්චුපට්ඨානො ඤාණපච්චුපට්ඨානො වා "සමාහිතො යථා භූතං පජානාති පස්සතී"ති වුත්තත්තා.

විසෙසතො සුඛපදට්ඨානො නිවාතෙ පදීපච්චීනං[4] ඨිති විය චෙතසො ඨිතීති දට්ඨබ්බො. උද්ධච්චෙන න කම්පතීති **සමාධිබලං.** පජානාතීති=**පඤ්ඤා,** කිං පජානාති? ඉදං දුක්ඛන්ති ආදිනා නයෙන අරිය සච්චානි, සා යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා, කුසලිස්සාසඛිත්ත උසුපටිවෙධො විය විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤපථසුදෙසකො විය. අවිජ්ජාය න කම්පතීති=**පඤ්ඤාබලං.** "**හිරිබලං ඔත්තප්පබල**"න්ති අහිරිකෙන න කම්පතීති=හිරිබලං. අනොත්තප්පෙන න කම්පතීති= ඔත්තප්පබලං.

අයං උභයපදවසෙන අත්ථවණ්ණනා හොති, කායදුච්චරිතාදීහි හිරියතීති=**හිරි,** ලජ්ජායෙතං අධිවචනං, තෙහි එව ඔත්තප්පතීති=

1. සී. I II & III. ථාමහීනා.
2. සී. I. සත්ථවිත.
3. සී. III. අවිසරලක්ඛණො වා.
4. සී. I. පදීපානං.

ඔත්තප්පං, පාපතො උබ්බෙගස්සෙතං අධිවචනං. තෙසං නානාකරණදීපනත්ථං සමුට්ඨානං අධිපති ලජ්ජාදිලක්ඛණන්ති චාති ඉමං මාතිකං ඨපෙත්වා අයං විත්ථාරකථා වුත්තා:–අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි නාම. බහිද්ධා සමුට්ඨානා ඔත්තප්පං නාම. අත්තාධිපති හිරි නාම. ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි නාම, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං නාම, සප්පතිස්සලක්ඛණා හිරි නාම, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං නාම.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති–ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා. කථං? පාපකරණං නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං හීනජච්චානං කෙවට්ටාදීනං ඉදං කම්මං මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තන්ති එවං ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං මාදිසස්ස වයෙ ඨිතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තන්ති එවං වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති.

තථා පාපකම්මං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං මාදිසස්ස සූරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තන්ති එවං සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා පාපකම්මං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං න පණ්ඩිතානං මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තන්ති එවං බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති.

එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි සමුට්ඨාපෙති සමුට්ඨාපෙත්වා ච පුන අත්තනො චිත්තෙ හිරිං පවෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි නාම හොති. කථං බහිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නාම? සචෙ ත්වං පාපං කම්මං කරිස්සසි චතූසු පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසි.

"ගරහිස්සන්ති තං විඤ්ඤූ අසුචිං නාගරිකො යථා
විවජ්ජිතො සීලවන්තෙහි කථං භික්ඛු කරිස්සසී"ති

පච්චවෙක්ඛන්තො බහිද්ධා සමුට්ඨානෙන ඔත්තප්පෙන පාපකම්මං න කරොති, එවං බහිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නාම හොති. කථං අත්තාධිපති හිරි නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතඞ්ගධරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතුන්ති පාපං න කරොති, එවං අත්තාධිපති හිරි නාම හොති. තෙනාහ භගවා:–"සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කත්වා අකුසලං පජහති කුසලං භාවෙති සාවජ්ජං පජහති අනවජ්ජං භාවෙති සුද්ධමත්තානං පරිහරතී"ති.

කථං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම. ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපං කම්මං න කරොති. යථාහ:- "මහා ඛො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහන්තස්මිං ඛො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්ති සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො, තෙ දූරතොපි පස්සන්ති ආසන්නාපි න දිස්සන්ති චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති, තෙපි මං එවං ජානිස්සන්ති, 'පස්සථ භො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී'ති, සන්ති දෙවතා ඉද්ධිමන්තිනියො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො තා දූරතොපි පස්සන්ති ආසන්නාපි න දිස්සන්ති චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති, තාපි මං ජානිස්සන්ති 'පස්සථ භො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී'ති සො ලොකංයෙව අධිපතිං කත්වා අකුසලං පජහති කුසලං භාවෙති සාවජ්ජං පජහති අනවජ්ජං භාවෙති සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී"ති එවං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම හොතීති.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතා ඔත්තප්පන්ති. එත්ථ පන "**ලජ්ජා**"ති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරි. "**භය**"න්ති අපායභයං තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තදුභයම්පි පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. එකච්චො හි-යථා නාම එකො කුලපුත්තො උච්චාරපස්සාවාදීනි කරොන්තො ලජ්ජිතබ්බයුත්තං එකං දිස්වා ලජ්ජනාකාරප්පත්තො භවෙය්‍ය විළීළිතො, එවමෙව අජ්ඣත්තං ලජ්ජිධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපකම්මං න කරොති, එකච්චො අපායභයභීතො හුත්වා පාපකම්මං න කරොති. තත්‍රිදං ඔපම්මං:-

යථා හි ද්වීසු අයොගුළෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගූථමක්ඛිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තත්ථ පණ්ඩිතො සීතලං ගූථමක්ඛිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො න ගණ්හාති, ඉතරං ඩාහභයෙන. තත්ථ සීතලස්ස ගූථමක්ඛණජිගුච්ඡාය අගණ්හනං විය අජ්ඣත්තං ලජ්ජිධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපස්ස අකරණං, උණ්හස්ස ඩාහභයෙන අගණ්හනං විය අපායභයෙන පාපස්ස අකරණං වෙදිතබ්බං.

"**සප්පතිස්සලක්ඛණා හිරි, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවීලක්ඛණං ඔත්තප්පන්**"ති ඉදම්පි ද්වයං පාපපරිවජ්ජනෙ එව පාකටං හොති. එකච්චො හි ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති චතූහි කාරණෙහි සප්පතිස්සලක්ඛණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එකච්චො අත්තානුවාදභයං පරානුවාදභයං දණ්ඩභයං දුග්ගති

භයන්ති චතුහාකාරෙහි වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. තත්ථ ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාදීනි චෙව අත්තානුවාදභයාදීනි ච විත්ථාරෙත්වා කථෙතබ්බානි. එවං වුත්තං සත්තවිධං බලං යස්ස පුග්ගලස්ස නත්ථි තෙ කිලෙසා තං පුග්ගලං සහන්ති–පෙ–පරියාදියන්ති මද්දන්තීති.

“**මෙ පරිස්සයා**”ති පාකටාපාකටවසෙන වෙ එව උපද්දවා න එකං න තීණි, තෙ විභාගතො දස්සෙතුං “**කතමෙ පාකටපරිස්සයා**”ති ආදිමාහ. තත්ථ “**කොකා**”ති කොකා, අයමෙව වා පාඨො. “**චොරා**”ති චොරියකම්මෙහි යුත්තා. “**මාණවා**”ති සාහසිකකම්මෙහි යුත්තා. “**කතකම්මා**”ති සන්ධිච්ඡෙදාදිකත චොරිකකම්මා. “**අකතකම්මා**”ති තං කම්මං කාතුං නික්ඛන්තා. එත්ථ “**අස්සු**”ති භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. “**චක්ඛුරොගො**”ති චක්ඛුස්මිං උප්පන්නරොගො, රුජතීති රොගො, චක්ඛුරොගොති ආදයො වත්ථුවසෙන වෙදිතබ්බා. නිබ්බත්තිත[1] පසාදත්තා හිතො රොගො නාම නත්ථි. “**කණ්ණරොගො**”ති බහිකණ්ණරොගො. “**මුඛරොගො**”ති මුඛෙ උප්පන්නරොගො. “**දන්තරොගො**”ති දන්තසූලං. “**කාසො**”ති ඛයරොගො. “**සාසො**”ති ස්වාසො උග්ගාරරොගො. “**පිනාසො**”ති බහිනාසිකාය රොගො. “**ඩහො**”ති සරීරෙ උප්පජ්ජනකො උණ්හො. “**මුච්ඡා**”ති සතිවිස්සජ්ජනකා. “**පක්ඛන්දිකා**”ති ලොහිතපක්ඛන්දිකා අතිසාරො. “**සූලා**”ති ආමසූලා කුච්ඡිරොගො. “**විසූචිකා**”ති මගනෙත්තා විරෙචනකො. “**කිලාසො**”ති සබලො. “**සොසො**”ති සුක්ඛනකො සොසබ්‍යාධි. “**අපමාරො**”ති අමනුස්සගාහො වෙරියක්ඛාබාධො. “**දද්දු**”ති දද්දුපිළකා. “**කණ්ඩු**”ති ඛුද්දකපිළකා. “**කච්ඡු**”ති මහාකච්ඡු. “**රඛසා**”ති නඛෙහි විලිඛිතඨාන රොගො. “**රක්ඛසා**”තිපි පාළි. “**විතච්ඡිකා**”ති හත්ථපාදතලෙසු හීරං හීරං කත්වා ඵාලෙන්තො උප්පජ්ජනකරොගො. “**ලොහිතපිත්ත**”න්ති සොණිතපිත්තං, රත්තපිත්තන්ති වුත්තං හොති. “**මධුමෙහො**”ති සරීරබ්භන්තරෙ උක්කඨරොගො. වුත්තං හෙතං “අපිච මධුමෙහො[2] උක්කඨො”ති. “**අංසා**”ති අරිසරොගො. “**පිළකා**”ති ලොහිතපිළකා. භගං දාලයතීති=**භගන්දලා** වච්චමග්ගං ඵාලෙතීති අත්ථො. “**පිත්තසමුට්ඨානා**”ති පිත්තෙන සමුට්ඨානා උප්පත්ති එතෙසන්ති පිත්තසමුට්ඨානා. තෙ කිර ද්වත්තිංසා හොන්ති. **සෙම්හසමුට්ඨානාදීසුපි** එසෙව නයො. “**සන්නිපාතිකා**”ති වාතපිත්තසෙම්හානං[3] සන්නිපාතෙන එකීභාවෙන උප්පන්නා. ආබාධනට්ඨෙන ආබාධා. “**උතුපරිණාමජා**”ති පරිණාමෙන අච්චුණ්හාතිසීතෙන උප්පජ්ජනකරොගා. “**විසමපරිහාරජා**”ති අතිඨානනිසජ්ජනාදිනා විසමපරිහාරෙන ජාතා. “**ඔපක්කමිකා**”ති වධබන්ධනාදිනා උපක්කමෙන ජාතා. **කම්මවිපාකජා**”ති බලවකම්මවිපාකසම්භූතා.

1. සී. II. නිබ්බත්තිකා. 2. සී. II & III. මධුමෙහො ආබාධො.
3. සී. පිත්තසෙම්හානන්ති සබ්බත්ථ පොත්ථකෙසු.

සීතං උණ්හං-පෙ-සමඵස්සා ඉති වාති එව වා ඉමෙ වුච්චන්තීති නිගමෙනෙතා ආහ. "**කතමෙ පටිච්ඡන්නපරිස්සයා**"ති අප්පාකටා ආචිණ්ණාදින උපද්දවා **කතමෙති** පුච්ඡති. තත්ථ "**කායදුච්චරිත**"න්ති පාණාතිපාත අදින්නාදානමිච්ඡාචාරචෙතනා වෙදිතබ්බා. "**වචීදුච්චරිත**"න්ති මුසාවාදපිසුණාවාච ඵරුසාවාච සම්ඵප්පලාපචෙතනා වේදිතබ්බා. "**මනොදුච්චරිත**"න්ති අභිජ්ඣාව්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො · වෙදිතබ්බා. කායෙ පවත්තං කායතො වා පවත්තං දුට්ඨුචරිතං කිලෙස පූතිකත්තා වා දුට්ඨුචරිතන්ති=**කායදුච්චරිතං**. වචීමනොදුච්චරිතෙසුපි එසෙව නයො.

කාමීයන්තීති=**කාමා,** පඤ්චකාමගුණා, කාමෙසු ඡන්දො=**කාමච්ඡන්දො.** කාමයතීති වා=**කාමො.** කාමො එව ඡන්දො=**කාමච්ඡන්දො.** න කත්තුකම්‍යතා ඡන්දෙති, කාමතණ්හාව එවං නාමිකා. කුසලධම්මෙ නීවරතීති=නීවරණං,කාමච්ඡන්දො එව නීවරණං=**කාමච්ඡන්දනීවරණං.** එවං සෙසෙසුපි. ව්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පූතිභාවං උපගච්ඡති ව්‍යාපාදයති වා විනයාචාරරූපං නාසෙති හිතසුඛාදීනි වාති=ව්‍යාපාදො,කුසලධම්මෙ නීවරතීති නීවරණං,ව්‍යාපාදොඑව නීවරණං=**ව්‍යාපාදනීවරණං.** ථීනතා **ථීනං,** මිද්ධතා **මිද්ධං,** අනුස්සහනතා සම්පත්ති විඝාතො වාති අත්ථො. ථීනඤ්ච මිද්ධඤ්ච=**ථීනමිද්ධං.** තත්ථ ථීනං අනුස්සහනලක්ඛණං, විරියපණුදවිනොදනරසං, සංසීදන පච්චුපට්ඨානං. මිද්ධං අකම්මඤ්ඤතාලක්ඛණං, ඔනහනරසං, ලීනතාපච්චුපට්ඨානං, පචලායනනිද්දාපච්චුපට්ඨානං වා, උභයම්පි අරතිතන්දී විජම්භිකා[1]දිසු අයොනිසො මනසිකාරපදට්ඨානන්ති; උද්ධතභාවො=**උද්ධච්චං,** තං අවූපසමලක්ඛණං, වාතාභිඝාතචලං ජලං විය අනවට්ඨානරසං. වාතාභිඝාතචලපටාකං විය භන්තත්තපච්චුපට්ඨානං, පාසාණාභිඝාතසමුද්ධටභස්මං විය චෙතසො අවූපසමො, අයොනිසො මනසිකාරපදට්ඨානං චිත්තවික්ඛෙපොති දට්ඨබ්බං.

කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්සභාවො=**කුක්කුච්චං,** තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං, කතාකතානුසොචනරසං, විප්පටිසාරපච්චුපට්ඨානං, කතාකතපදට්ඨානං, දාසව්‍යං විය දට්ඨබ්බං උද්ධච්චකුක්කුච්චං. විගතා චිකිච්ඡාති විචිකිච්ඡා, සභාවං වා විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති කිලමතීති **විචිකිච්ඡා,** සා සංසයලක්ඛණා, සංසප්පනරසා, අනිච්ඡය පච්චුපට්ඨානා,අනෙකංසගාහපච්චුපට්ඨානා වා විචිකිච්ඡා, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානා, පටිපත්තිඅන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා. රජ්ජනලක්ඛණො **රාගො,** දුස්සනලක්ඛණො **දොසො,** මුය්හන ලක්ඛණො[2] **මොහො,** කුජ්ඣන ලක්ඛණො **කොධො,** චණ්ඩිකලක්ඛණො වා, ආඝාතකරණරසො දූසනපච්චුපට්ඨානො. උපනන්ධලක්ඛණො **උපනාහො,** වෙරඅප්පටිනිස්සජ්ජනරසො, කොධානුප්පබන්ධභාවපච්චුපට්ඨානො. වුත්තං චෙතං:– "පුබ්බකාලං කොධො අපරකාලං උපනාහො"ති

1. සී. I. II & III. විජම්භිතාදිසු. 2. සී. II & III. මුය්හනලක්ඛණො.

ආදි. පරගුණමක්ඛණලක්ඛණො **මක්ඛො**, තෙසං විනාසනරසො, තදවච්ඡාදනපච්චුපට්ඨානො. යුගග්ගාහලක්ඛණො **පළාසො**, පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමීකරණරසො, පරෙසං ගුණප්පමාණෙන උපට්ඨානපච්චුපට්ඨානො, පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා **ඉස්සා**, තස්සා අක්ඛමනලක්ඛණා වා, තත්ථ අනභිරතිරසා, තතො විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා. අත්තනො සම්පත්තිනිගූහන[1] ලක්ඛණං **මච්ඡෙරං**, අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවඅක්ඛමනරසං, සංකොචන[2] පච්චුපට්ඨානං. කතපාපපටිච්ඡාදනලක්ඛණා **මායා**, තස්ස නිගූහනරසා, තදාවරණපච්චුපට්ඨානා. අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං **සාඨෙය්‍යං**, තෙසං සමුදාහරණරසං, සරීරාකාරෙහිපි තෙසං විභූතකරණපච්චුපට්ඨානං. චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවලක්ඛණො **ථම්භො**, අප්පතිස්සවුත්තිරසො, අමද්දවපච්චුපට්ඨානො. කරණුත්තරියලක්ඛණො **සාරම්භො**, විපච්චනීකතාරසො, අගාරවපච්චුපට්ඨානො. උන්නතිලක්ඛණො **මානො**, අහංකාරරසො, උද්ධුමාතභාවපච්චුපට්ඨානො. අබ්භුන්නතිලක්ඛණො **අතිමානො**, අති විය අහංකාරරසො, අච්චුද්ධුමාතභාවපච්චුපට්ඨානො. මත්තභාවලක්ඛණො **මදො**, මදග්ගහණරසො, උම්මාදපච්චුපට්ඨානො. පඤ්චසු කාමගුණෙසු චිත්තස්ස වොස්සග්ගලක්ඛණො **පමාදො**, වොස්සග්ගානුප්පදානරසො, සතිවිප්පවාසපච්චුපට්ඨානොති, එවං ඉමෙසං ධම්මානං ලක්ඛණාදීනි වෙදිතබ්බානි. අයමෙත්ථ සංඛෙපො.

විත්ථාරතො පන "තත්ථ කතමො කොධො"ති ආදිනා විභඞ්ගෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. විසෙසතො චෙත්ථ ආමිසගිද්ධො අත්තනා අලභන්තො අඤ්ඤස්ස ලාභිනො කුජ්ඣති තස්ස සකිං උප්පන්නො **කොධො** යෙව, තදුත්තරිං උප්පන්නො **උපනාහො**, සො එව කුද්ධො උපනය්හන්තොව සන්තම්පි අඤ්ඤස්ස ලාභිනො ගුණං මක්ඛෙති අහම්පි තාදිසොති ච යුගග්ගාහං ගණ්හාති අයමස්ස **මක්ඛො** ච **පළාසො** ච, සො එව මක්ඛී පළාසී පරස්ස ලාභසක්කාරාදිසු කිං ඉමස්ස ඉමිනාති ඉස්සති පදුස්සති අයමස්ස **ඉස්සා**, සචෙ පනස්ස කාචි සම්පත්ති හොති තස්ස තෙන සාධාරණභාවං න සහති ඉදමස්ස **මච්ඡෙරං**, ලාභහෙතු ඛො පන අත්තනො සන්තෙපි දොසෙ පටිච්ඡාදෙති අයමස්ස **මායා**, අසන්තෙපි ගුණෙ පකාසෙන්ති ඉදමස්ස **සාඨෙය්‍යං**. සො එවං පටිපන්නො සචෙ පන යථාධිප්පායං ලාභං ලභති තෙන **ථද්ධො** හොති අමුදුචිත්තො, න ඉදං එවං කාතබ්බන්ති ඔවදිතුං අසක්කුණෙය්‍යො, අයමස්ස **ථම්භො**. සචෙ පන කොචි කිඤ්චි වදති න ඉදං එවං කාතබ්බන්ති තෙන සාරද්ධචිත්තො හොති භාකුටිකමුඛො කො මෙ ත්වන්ති පස්සති අයමස්ස **සාරම්භො**, තතො ථම්භෙන අහමෙව සෙය්‍යොති අත්තානං මඤ්ඤන්තො මානී හොති, සාරම්භෙන කො ඉමෙති පරෙ අතිමඤ්ඤන්තො අතිමානී. අයමස්ස

I. සී. I & II. ගූහන.

2. සී. II & III. සං. කොපන.

මානො ච අතිමානො ච. සො තෙහි මානාතිමානෙහි ජාතිමදාදි අනෙකරූපං මදං ජනෙති, මත්තො සමානො කාමගුණාදිභෙදෙසු වත්ථූසු පමජ්ජති, අයමස්ස **මදො ච පමාදො ච** වෙදිතබ්බො.

"**සබ්බෙ කිලෙසා**"ති සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා, උපතාපනට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන ච කිලෙසපූතිකත්තා **දුච්චරිතා**, කිලෙසා දරථකරණට්ඨෙන **දරථා**, අනෙකදාහාදිකරණට්ඨෙන **පරිළාහා**, සන්තාපනට්ඨෙන **සන්තාපා**, අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අභිසංචරණට්ඨෙන ච **සබ්බෙ අකුසලාභිසංඛාරා.** "**කෙනචට්ඨෙනා**"ති කෙන අට්ඨෙන, අභිභවනාදි තිවිධං අත්ථං දස්සෙතුං "පරිසහන්තීති පරිස්සයා"ති ආදිමාහ.

"**පරිසහන්ති**"ති දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති අභිභවන්ති, "**පරිහානාය සංවත්තන්ති**"ති කුසලානං ධම්මානං පරිවජ්ජනාය පවත්තන්ති. "**තත්‍රාසයා**"ති තස්මිං සරීරෙ අකුසලා ධම්මා ආසයන්ති වසන්ති උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. "**තෙ පරිස්සයා**"ති කායදුච්චරිතාදයො උපද්දවා. "**කුසලානං ධම්මානං අන්තරායායා**"ති උපරි වත්තබ්බානං සම්මාපටිපදාදි කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං අන්තරධානාය අදස්සනත්ථාය සංවත්තන්ති. "**සම්මාපටිපදායා**"ති සුන්දරාය පසත්ථාය පටිපදාය න මිච්ඡා පටිපදාය. "**අනුලොමපටිපදායා**"ති අවිරුද්ධපටිපදාය න පටිලොම පටිපදාය "**අපච්චනීකපටිපදායා**"ති නපච්චනීකපටිපදාය අපච්චත්ථික පටිපදාය.[2]

"**අනවත්ථපටිපදායා**"ති අත්ථං අනුගතාය පටිපදාය උපරූපරි වඩ්ඪිතාය පටිපදාය, යථා අත්ථො තථා පටිපජ්ජිතබ්බාය පටිපදායාති වුත්තං හොති. **අන්තත්ථපටිපදායාතිපි** පාළි, තං සුන්දරං. "**ධම්මානුධම්මපටිපදායා**"ති ධම්මො නාම නවලොකුත්තරධම්මො, අනුධම්මො නාම විපස්සනාදි තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපා පටිපදා අනුධම්මපටිපදා, තස්සා ධම්මානුධම්මපටිපදාය.

"**සීලෙසු පරිපූරකාරිතායා**"ති පාටිමොක්ඛසීලෙසු පාරිපූරිං කත්වා ඨිතාය. "**ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතායා**"ති 'චක්ඛුනා රූපං දිස්වා'ති ආදිනා නයෙන වුත්තෙසු මනච්ඡට්ඨෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සගොපිතද්වාරතාය. "**භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතායා**"ති පටිග්ගහණාදිසු පමාණයුත්තතාය අලංසාටකාදිං මුඤ්චිත්වා මිතභොජනතාය. "**ජාගරියානුයොගස්සා**"ති "දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහී"ති එවමාදිනා නයෙන පටිජාගරණධම්මෙ අනුයොගස්ස.

"**සතිසම්පජඤ්ඤස්සා**"ති සබ්බකම්මට්ඨානභාවනානුයුත්තානං සබ්බ යොගීනං සබ්බදා උපකාරකස්ස සතිසම්පජඤ්ඤස්ස. "**සතිපට්ඨානා**"නන්ති ආරම්මණෙසු ඔක්කන්දිත්වා උපට්ඨානතො පට්ඨානං, සති යෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං, කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු පනස්ස අසුභදුක්ඛානිච්චානත්තාකාරගහණවසෙන සුභසුඛනිච්චත්තසඤ්ඤා පහාණ

1. සී. I. සචෙ පන නුකොචි. 2. සී. II & III. අපටිනීකපටිපදාය.

කිච්චසාධනවසෙන පවත්තිතො චතුධා භෙදො හොති. තෙසං චතුන්නං සතිපට්ඨානානං. **"චතුන්නං සම්මප්පධානාන"**න්ති පදහන්ති එතෙනාති පධානං, සොභනං පධානං සම්මප්පධානං, සම්මා වා තං පදහන්ති එතෙනාති සම්මප්පධානං, සොභනං වා තං කිලෙස[1] විරූපත්තවිගතො පධානහිතසුඛනිප්ඵාදකත්තෙන සෙට්ඨභාවාවහනතො පධානභාවකාරණතො වාති සම්මප්පධානං, විරියස්සෙතං අධිවචනං. උප්පන්නානුප්පන්න අනුප්පන්නුප්පන්නානං ච චතුන්නං අකුසලකුසලානං පහානානුප්පත්ති උප්පාදඨිතිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තිතො පනස්ස චතුධා භෙදො හොති, තෙසං චතුන්නං සම්මප්පධානානං.

"චතුන්නං ඉද්ධිපාදාන"න්ති එත්ථ ඡන්දවිරියචිත්තවීමංසාසු එකෙකො ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො, ඉජ්ඣන්ති වා එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි, පඨමෙනත්ථෙන ඉද්ධියෙව පාදොති=ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙනත්ථෙන ඉද්ධියා පාදොති=ඉද්ධිපාදො, පාදොති පතිට්ඨා අධිගමූපායොති අත්ථො. තෙනහි සම්මා උපරූපරි විසෙසසංඛාතං ඉද්ධිං උප්පාදෙන්ති පාපුණන්ති තස්මා පාදොති වුච්චති. තෙසං චතුන්නං ඉද්ධිපාදානං.

"සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගාන"න්ති බොධියා බොධිස්ස වා අඞ්ගාති=බොජ්ඣඞ්ගා. ඉදං වුත්තං හොති සා එසා ධම්මසාමග්ගී යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොග උච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සති ධම්මවිචය විරිය පීති පස්සද්ධි සමාධි උපෙක්ඛා සංඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා බොධීති වුච්චති, බුජ්ඣති කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති, තස්සා ධම්මසාමග්ගිසංඛාතාය බොධියා අඞ්ගාතිපි බොජ්ඣඞ්ගා, ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදීනි විය, යොපෙස යථාවුත්තප්පකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො බොධීති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාතිපි බොජ්ඣඞ්ගා සෙනඞ්ගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා:–"බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාතිවා ගොජ්ඣඞ්ගා"ති. තෙසං සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං. **"අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්සා"**ති අරියොති තං තං මග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරණත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියොති. අට්ඨ අඞ්ගානි අස්සාති=අට්ඨඞ්ගිකො, ස්වායං චතුරඞ්ගිකා විය සෙනා පඤ්චඞ්ගිකං විය ච තූරියං අඞ්ගමත්තමෙව හොති අඞ්ගවිනිමුත්තො නත්ථි, නිබ්බානං මග්ගති කිලෙසෙ වා මාරෙන්තො ගච්ඡතීති=මග්ගො, තස්ස අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස භාවනානුයොගස්ස. **"ඉමෙසං කුසලානං ධම්මාන"**න්ති වුත්තප්පකාරානං ලොකුත්තරකුසලධම්මානං,

---

1 සී I කිලෙසං

“අන්තරායකා”ති ලොකුත්තරධම්මානං අන්තරායාය අන්තරධානාය, ලෞකිය ලොකුත්තර කුසලධම්මානං පරිච්චාගාය, තෙසු ලොකුත්තර ධම්මානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානට්ඨෙන පරිස්සයා නාම, තෙ හි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣමානා උපද්දවං වහන්ති.

තත්ථ “**තෙ**”ති තස්මිං අත්තභාවෙ එතෙ. “**පාපකා**”ති ලාමකා “**අත්තභාවසන්නිස්සයා**”ති අත්තභාවං උපනිස්සාය ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජන්තීති **අත්තභාවසන්නිස්සයා.** පරිස්සයාති කෙචි[1] “වුත්තං හෙත”න්ති[2] කථිතං හි එතං. “**සාන්තෙවාසිකො**”ති අන්තෙවාසික සංඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතීති සාන්තෙවාසිකො, සමුදාචරණ සංඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතීති සාචරියකො.

“**චක්ඛුනා රූපං දිස්වා**”ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං පස්සිත්වා, උපරි “**සොතෙන සද්දං සුත්වා**”ති ආදිසුපි එසෙව නයො. “**උප්පජ්ජන්තී**”ති සමුදාචරන්ති. “**සරසංකප්පා**”ති නානාරම්මණෙ සංසරණ වසෙන උප්පන්නා පරිකප්පා. “**සඤ්ඤොජනියා**”ති ආරම්මණභාවං උපගතා සඤ්ඤොජන සංවඩ්ඪනෙන සංයොජනානං හිතා, “**ත්‍යාස්ස**”ති තෙ පාපකා අස්ස පුග්ගලස්ස, “**අන්තොවසන්තී**”ති අබ්භන්තරෙ චිත්තෙ නිවසන්ති. “**අන්වාස්ස වසන්තී**”ති සන්තානං අනුගන්ත්වා භුසං වසන්ති අනුබන්ධන්ති. තෙන තං පුග්ගලං එතෙ අකුසලා ධම්මා. “**සමුදාචරන්තී**”ති සම්මා ආචරන්ති පවත්තන්තීති අත්ථො.

කිලිස්සනට්ඨෙන **මලා,** සත්තු අත්ථෙන **අමිත්තා,** වෙරි අත්ථෙන **සපත්තා,** හනනට්ඨෙන **වධකා,** පච්චාමිත්තට්ඨෙන **පච්චත්ථිකා.** අථවා මලා සූරියස්ස උපක්කිලෙසා වලාහකා විය, අමිත්තා සූරියස්ස ධූමං විය, සපත්තා සූරියස්ස මහී විය, වධකා සූරියස්ස රජං විය, පච්චත්ථිකා සූරියස්ස රාහු විය, මලා සුවණ්ණස්ස මලං විය චිත්තස්ස පභානාසකා, අමිත්තා කාලලොහමලං විය චිත්තෙන සිනිද්ධභාවනාසකා, සපත්තා යුගනද්ධං යුජ්ඣන්තා සපත්තා විය චිත්තෙන පතිට්ඨිතධම්මධංසකා, වධකා මනුස්සඝාතකා විය ධම්මඝාතකා, පච්චත්ථිකා රඤ්ඤො උපහතස්ස විනාසො විය මොක්ඛමග්ගස්ස පටිසෙධකාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

“**අනත්ථජනනො**”ති න අත්ථං අනත්ථං, තං අනත්ථං උප්පාදෙතීති= අනත්ථජනනො **කොධො,**“**ලොභො චිත්තප්පකොපනො**”ති චිත්තස්ස කොපනො චලනො කුසලං නිවාරෙත්වා චිත්තං රුන්ධතීති අත්ථො. “**භය මන්තරතො ජාත**”න්ති අබ්භන්තරෙ අත්තනො චිත්තෙයෙව ජාතං අනත්ථජනනාදිභයහෙතු. “**තං ජනො නාවබුජ්ඣතී**”ති තං භයං බාල මහාජනො අවගන්ත්වා ඔතරිත්වා න ජානාති. “**අත්ථ**”න්ති කුද්ධො[3] පුග්ගලො ලෞකිය ලොකුත්තරං අත්ථං න ජානාති. “**ධම්ම**”න්ති තස්ස හෙතුං. “**අන්ධතම**”න්ති බහලන්ධකාරං.

1. සී. I. II & III. සොති.
2. සී. උදකෙ වුත්තං හෙතං සබ්බත්ථ.
3. සී. I. II & III. ලුද්ධො.

"**ඝ**"න්ති යස්මා, යංකාරං වා, "**සහතෙ**"ති අභිභවති "**අජ්ඣත්ත**"න්ති සකසන්තානෙ, "**උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්ති**"ති පුබ්බන්තතො උද්ධං උප්පජ්ජමානා අභිනාය උප්පජ්ජන්තීති දුක්ඛාය තදුභයෙන අඵාසුවිහාරාය, "**අභිනායා**"ති චෙතසිකදුක්ඛත්තාය "**දුක්ඛායා**"ති කායිකදුක්ඛත්තාය. "**අඵාසුවිහාරායා**"ති තදුභයෙන අසුඛවිහාරත්ථාය. අථවා "**උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්ති**"ති භවඞ්ගචලනතො පට්ඨාය යාව වොට්ඨපනා[1] තාව උප්පජ්ජමානා නාම, වොට්ඨපනං පන පත්වා අනිවත්තනභාවෙන උප්පජ්ජන්ති නාමාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

"**තචසාරංව සංඵල**"න්ති අත්තනො ඵලෙන නාසිතං තචසාරසඞ්ඛාතං වෙළු විය. "**අරතී**"ති කුසලෙසු ධම්මෙසු උක්කණ්ඨිතතා. "**රතී**"ති පඤ්චකාමගුණෙ අභිරති "**ලොමහංසො**"ති කණ්ටකසදිසො හුත්වා උද්ධග්ගලොමො. "**ඉතොනිදානා**"ති අයං අත්තභාවො නිදානං පච්චයො එතෙසන්ති=ඉතොනිදානා; **ඉතොජාතා**ති ඉතො අත්තභාවතො ජාතා. "**ඉතො සමුට්ඨාය මනොවිතක්කා**"ති යථා දීඝසුත්තකෙන පාදෙ බද්ධකාකං කුමාරකා තස්ස සුත්තස්ස පරියන්තෙන අඞ්ගුලියා වෙඨෙත්වා ඔස්සජන්ති සො දූරං ගන්ත්වාපි පුන තෙසං පාදමූලෙයෙව පතතීති, එවමෙව ඉතො අත්තභාවතො සමුට්ඨාය පාපවිතක්කා චිත්තං ඔස්සජ්ජන්ති. "**සාන්තෙවාසිකො**"ති ආනීතං පඨමසුත්තං කිලෙසෙන සහවාසං සන්ධාය වුත්තං "තයොමෙ භික්ඛවෙ අන්තරාමලා"ති ආනීතං දුතියං කුසලධම්මමලිනකරණවසෙන අත්ථානත්ථස්ස අජානනවසෙන ච, "තයො ඛො මහාරාජ පුරිසස්ස ධම්මා අජ්ඣත්තං උප්පජ්ජමානා"ති තතියං අත්තනො නිස්සයඝාතනවසෙන, "රාගො ච දොසො ච ඉතොනිදානා"ති ආනීතං චතුත්ථං කිලෙසානං පතිට්ඨාදස්සනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. "**තතො[2] පරිස්සයතො**"ති තස්මා උපද්දවා. "**තං පුග්ගල**"න්ති වුත්තප්පකාරං කිලෙසසමඞ්ගිපුග්ගලං. "**දුක්ඛං අන්වෙතී**"ති අනු එති මාතුපච්ඡතො ඛීරපකො විය. "**අනුගච්ඡතී**"ති සමීපං ගච්ඡති චොරඝාතකො විය වජ්ඣප්පත්තස්ස. "**අන්වායිකං හොතී**"ති සම්පත්තං හොති ධම්මසණ්ඩිකා සමීපං විය දුක්ඛං සමීපං ගච්ඡති. "**ජාතිදුක්ඛ**"න්ති ජාතිසද්දස්ස තාව අනෙකෙ අත්ථා පවෙදිතා. යථා:–

"භවො කුලං නිකායො ච සීලං පඤ්ඤත්ති ලක්ඛණං,
පසූති සන්ධි චෙවාති ජාතිඅත්ථා පවෙදිතා."

තථා හිස්ස "එකම්පි ජාති ද්වෙපි ජාතියො"ති ආදීසු භවො අත්ථො, "අක්ඛිත්තො අනුපක්කුට්ඨො ජාතිවාදෙනා"ති එත්ථ කුලං, "අත්ථි විසාඛෙ නිගණ්ඨා නාම සමණජාතී"ති එත්ථ නිකායො. "යතොහං භගිනි අරියාය ජාතියා ජාතො නාභිජානාමී"ති එත්ථ අරියසීලං. "තිරියා නාම තිණජාති නාභියා උග්ගන්ත්වා නභං ආහච්ච ඨිතා අහොසී"ති එත්ථ

1. සී II & III වොට්ඨබ්බනා 2. සී. II & III. තතො තතො පරිස්සයතො.

පසන්දන්ති. "ජාති වීහි බන්ධෙහි සඞ්ගහිතා"ති එත්ථ සංඛතලක්ඛණං. "සම්පතිජාතො ආනන්ද බොධිසත්තො"ති එත්ථ පසූති. "භවපච්චයා ජාතී"ති "ජාතිපි දුක්ඛා"ති ච එත්ථ පරියායතො පටිසන්ධික්ඛන්ධා, නිප්පරියායතො පන තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තමානානං සත්තානං යෙ යෙ ඛන්ධා පාතුභවන්ති තෙසං පඨමපාතුභාවො.

කස්මා පනෙසා ජාති දුක්ඛාති චෙ? අනෙකෙසං දුක්ඛානං වත්ථුභාවතො. අනෙකානි හි දුක්ඛානි. සෙය්‍යථීදං? දුක්ඛදුක්ඛං විපරිණාමදුක්ඛං සඞ්ඛාරදුක්ඛං පටිච්ඡන්නදුක්ඛං අප්පටිච්ඡන්නදුක්ඛං පරියායදුක්ඛං නිප්පරියායදුක්ඛන්ති. එත්ථ කායිකචෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛත්තා දුක්ඛදුක්ඛන්ති වුච්චති. සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙ දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං, උපෙක්ඛා වෙදනා චෙව අවසෙසා ච තෙභූමකසඞ්ඛාරා උදයබ්බයපරිපීළිතත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛං. කණ්ණසූලං දන්තසූලං රාගජපරිළාහො දොසමොහජපරිළාහොති කායිකචෙතසිකො ආබාධො පුච්ඡිත්වා ජානිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච අපාකටභාවතො පටිච්ඡන්නදුක්ඛං. ද්වත්තිංසකම්මකාරණාදිසමුට්ඨානො ආබාධො අපුච්ඡිත්වා ජානිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච පාකටභාවතො අප්පටිච්ඡන්නදුක්ඛං. ඨපෙත්වා දුක්ඛදුක්ඛං සෙසදුක්ඛං සච්චවිභඞ්ගෙ ආගතං. ජාතිආදිසබ්බම්පි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො පරියායදුක්ඛං, දුක්ඛදුක්ඛං පන නිප්පරියායදුක්ඛන්ති වුච්චති.

තත්‍රායං ජාති යන්තං බාලපණ්ඩිතසුත්තාදීසු භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපායිකං දුක්ඛං යඤ්ච සුගතියම්පි මනුස්සලොකෙ ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිභෙදං දුක්ඛං උප්පජ්ජති තස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛා, තත්‍රිදං ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිභෙදං දුක්ඛං, අයං හි සත්තො මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරීකාදීසු නිබ්බත්තති. අථ ඛො හෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපටලපිට්ඨිකණ්ටකානං වෙමජ්ඣෙ පරමසම්බාධෙ තිබ්බන්ධකාරෙ නානාකුණපගන්ධපරිභාවිතපරමදුග්ගන්ධපවනවිචරිතෙ[1] අධිමත්තජෙගුච්ඡෙ කුච්ඡිප්පදෙසෙ පූතිමච්ඡ පූතිකුම්මාස චන්දනිකාදීසු කිමි විය නිබ්බත්තති. සො තත්ථ නිබ්බත්තො දසමාසෙ මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන උස්මනා පුටපාකං විය පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විය සෙදියමානො සමිඤ්ජනපසාරණාදිවිරහිතො අධිමත්තං දුක්ඛමනුභොතීති. **ඉදං තාව ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛං.**

යම්පන සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසීදනවුට්ඨානපරිවත්තනාදීසු සුරාධුත්තහත්ථගතො එළකො විය අහිගුණ්ඩිකහත්ථගතො සප්පපොතකො විය ච ආකඩ්ඪනපරිකඩ්ඪනඔධුනනනිද්ධුනනාදිනා උපක්කමෙන අධිමත්තං දුක්ඛං අනුභවති. යඤ්ච මාතු සීතුදකපානකාලෙ සීතනරකූපපන්නො විය උණ්හයාගුභත්තාදිඅජ්ඣොහරණ

[1] ම. V. විචරිතෙ.

කාලෙ අඞ්ගාරවුට්ඨිසම්පරිකිණ්ණො විය ලොණම්බිලාදිඅජ්ඣොහරණකාලෙ ඛාරපතිච්ඡකාදිකම්මකාරණප්පත්තො විය තිබ්බං දුක්ඛමනුභොති. **ඉදං ගබ්භපරිහරණමූලකං දුක්ඛං.**

යම්පනස්ස මූළ්හගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුහජ්ජාදීහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ ඡෙදනඵාලනාදීහි දුක්ඛං උප්පජ්ජති ඉදං ගබ්භවිපත්තිමූලකං දුක්ඛං. යං විජායමානාය මාතුයා කම්මජෙහි වාතෙහි පරිවත්තෙත්වා නරකප්පපාතං විය අතිභයානකං යොනිමග්ගං පටිපාදියමානස්ස පරමසම්බාධෙන ච යොනිමුඛෙන තාළච්ඡිග්ගලෙන විය නික්කඩ්ඪියමානස්ස මහානාගස්ස[1] නරකසත්තස්ස විය ච සංඝාතපබ්බතෙහි විචුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති. **ඉදං විජායනමූලකං දුක්ඛං.**

යම්පන ජාතස්ස තරුණවණසදිසසුඛුමාලසරීරස්ස හත්ථග්ගහණනහාපනධොවනචොළපරිමජ්ජනාදිකාලෙ සූචිමුඛඛුරධාරාහි විජ්ඣනඵාලනසදිසං දුක්ඛමුප්පජ්ජති. ඉදං මාතුකුච්ඡිතො **බහිනික්ඛමනමූලකං දුක්ඛං.**

යං තතො පරං පවත්තියං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්තස්ස අචෙලකවතාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ච දුක්ඛං හොති ඉදං අත්තූපක්කමමූලකං දුක්ඛං. යම්පන පරතො වධබන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති ඉදං පරූපක්කමමූලකං දුක්ඛන්ති. ඉති ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වත්ථුමෙව හොති. **ඉදං ජාති දුක්ඛං** අඤ්ඤෙති.

“ජරාදුක්ඛ”න්ති දුවිධා ජරා සඞ්ඛතලක්ඛණඤ්ච ඛණ්ඩිච්චාදි සම්මතො සන්තතියං එකභවපරියාපන්නඛන්ධපුරාණභාවො ච, සා ඉධ අධිප්පෙතා. සා පනෙසා දුක්ඛා සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො චෙව දුක්ඛවත්ථුතො ච, යං හිදං අඞ්ගපච්චඞ්ගසිථිලභාවඉන්ද්‍රියවිකාරවිරූපතායොබ්බනවිනාසවීරියාවසාදනසතිමතිවිප්පවාස පරපරිභවාදි අනෙකපච්චයං කායිකචෙතසිකදුක්ඛමුප්පජ්ජති, ජරා තස්ස වත්ථු. තෙනෙතං වුච්චති:–

“අඞ්ගානං සිථිලීභාවා ඉන්ද්‍රියානං විකාරතො
යොබ්බනස්ස විනාසෙන බලස්ස උපඝාතතො.

විප්පවාසා සතාදීනං පුත්තදාරෙහි අත්තනො
අපසාදනියතො චෙව භීයො බාලත්තපත්තියා.

පප්පොති[2] දුක්ඛං යං මච්චො කායිකං මානසං තථා
සබ්බමෙතං ජරාහෙතු යස්මා තස්මා ජරා දුඛා”ති

ඉදං ජරාදුක්ඛං අඤ්ඤෙතීති සම්බන්ධො.

1. මහානාගස්සාති පොත්ථකෙසු නදිස්සති. (2 ම. V. සමෙති.)

“**ව්‍යාධි**”ති විවිධං දුක්ඛං ආදධාති ආවහතීති=ව්‍යාධි, ව්‍යාධයති අදුක්ඛං **බාධයති** කම්පයතීතිවා=ව්‍යාධි. “**මරණදුක්ඛ**”න්ති එත්ථාපි දුවිධං මරණං සංඛතලක්ඛණඤ්ච, යං සන්ධාය වුත්තං “ජරාමරණං ද්වීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිත”න්ති, එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධවිච්ඡෙදො ච, යං සන්ධාය වුත්තං “නිච්චං මරණතො භය”න්ති, තං ඉධ අධිප්පෙතං. ජාතිපච්චයා මරණං උපක්කමමරණං සරසමරණං ආයුක්ඛයමරණං පුඤ්ඤක්ඛයමරණන්තිපි තස්සෙව නාමං, පුන ඛණිකමරණං සම්මුතිමරණං සමුච්ඡෙදමරණන්ති අයම්පි භෙදො වෙදිතබ්බො.

පවත්තෙ රූපාරූපධම්මානං භෙදො ඛණිකමරණං නාම. තිස්සො මතො ඵුස්සො මතොති ඉදං පරමත්ථතො සත්තස්ස අභාවා, සස්සං මතං රුක්ඛො මතොති ඉදම්පි ජීවිතින්ද්‍රියස්ස අභාවා සම්මුතිමරණං නාම. ඛීණාසවස්ස අප්පටිසන්ධිකා කාලකිරියා සමුච්ඡෙදමරණං නාම. බාහිරසම්මුතිමරණං ඨපෙත්වා ඉතරං සම්මුතිමරණංව ඉධ යථාවුත්තප්පබන්ධවිච්ඡෙදභාවෙන සඞ්ගහිතං, දුක්ඛස්ස පන වත්ථුභාවතො දුක්ඛං, තෙනෙතං වුච්චති:-

“පාපස්ස පාපකම්මාදි නිමිත්තමනුපස්සතො
භද්දස්ස පසහන්තස්ස[1] වියොගං පියවත්ථුකං

මීයමානස්ස යං දුක්ඛං මානසං අවිසෙසතො
සබ්බෙසං වා පියං සන්ධිබන්ධනච්ඡෙදනාදිකං.

විතුජ්ජමානමම්මානං[2] හොති දුක්ඛං සරීරජං
අසය්හමප්පතීකාරං දුක්ඛස්ස තස්සිදං යතො.

මරණං වත්ථු තෙනෙදං දුක්ඛමිච්චෙව භාසිත”න්ති

“**සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසදුක්ඛා**”න්ති එත්ථ සොකාදීසු **සොකො** නාම ඤාතිව්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණො චිත්තසන්තාපො. දුක්ඛං ඛො පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තාචෙව දුක්ඛස්ස ච වත්ථුභාවතො. තෙනෙතං වුච්චති:-

“සත්තානං හදයං සොකො විසසල්ලංව තුජ්ජති[3]
අග්ගිතත්තොව නාරාචො භුසංව දහතෙ පුන.

සමාවහති ච ව්‍යාධි ජරාමරණභෙදනං
දුක්ඛඤ්ච විවිධං යස්මා තස්මා දුක්ඛොති වුච්චතී”ති.

පරිදෙවො නාම ඤාතිව්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස වචීපලාපො, දුක්ඛංඛො පනස්ස සඞ්ඛාර[4]දුක්ඛභාවතො දුක්ඛවත්ථුතොච. තෙනෙතං වුච්චති:-

“යං සොකසල්ලවිහතො පරිදෙවමානො
කණ්ඨොට්ඨතාලුගලසොසජමප්පසය්හං.

භීය්‍යොධිමත්තමධිගච්ඡති යෙන දුක්ඛං
දුක්ඛොති තෙන භගවා පරිදෙවමාහා”ති

1. සී. II & III. භද්දස්ස පසස්සන්තස්ස. භද්දස්සා පසහන්තස්ස.
2. ම. V. විතුජ්ජමානමම්මානං, 3. ම. V. තුජ්ජති. 4. ම. V. සංසාර,

දුක්ඛං නාම කායපීළනලක්ඛණං කායිකං දුක්ඛං, දුක්ඛං ඛොපනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තා කායිකදුක්ඛාවහනතො චෙව මානසදුක්ඛාවහනතො ච, තෙනෙතං වුච්චති:–

"පීළෙති කායිකමිදං දුක්ඛං දුක්ඛංච මානසං භීය්‍යො
ජනයති යස්මා තස්මා දුක්ඛන්ති විසෙසතො වුත්ත"න්ති.

දොමනස්සං නාම චිත්තපීළනලක්ඛණං මානසං දුක්ඛං, දුක්ඛං ඛොපනස්ස දුක්ඛදුක්ඛතො චෙව කායිකදුක්ඛාවහනතො ච, චෙතොදුක්ඛසමප්පිතා හි කෙසෙ පකිරිය උරං පතිපිංසන්ති ආවට්ටන්ති විවට්ටන්ති[1] ඡින්නපපාතං පපතන්ති සත්ථං ආහරන්ති විසං ඛාදන්ති රජ්ජුයා උබ්බන්ධන්ති අග්ගිං පවිසන්ති ඉති නානප්පකාරං දුක්ඛං අනුභවන්ති. තෙනෙතං වුච්චති:–

"පීළෙති යතො චිත්තං කායස්ස ච පපීළනං
සමාවහති දුක්ඛන්ති දොමනස්සං තතො අහු"ති.

උපායාසො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස අධිමත්තචෙතොදුක්ඛප්පභාවිතො ආයාසොයෙව, සංඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නො එකො ධම්මොති එකෙ. දුක්ඛං ඛොපනස්ස සංඛාරදුක්ඛභාවතො චිත්තපරිදහනතො කායවිසාදනතො ච, තෙනෙතං වුච්චති:–

"චිත්තස්ස පරිදහනා කායස්ස විසාදනා ච අධිමත්තං
යං දුක්ඛං උපායාසො ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො"ති

එත්ථ ච මන්දග්ගිනා අන්තො භාජනෙ පාකො විය සොකො, තික්ඛග්ගිනා පච්චමානස්ස භාජනතො බහිනික්ඛමනං විය පරිදෙවො, බහිනික්ඛන්තා[2]වසෙසස්ස නික්ඛමිතුම්පි අප්පහොන්තස්ස අන්තො භාජනෙයෙව යාව පරික්ඛයාව පාකො විය උපායාසො දට්ඨබ්බො. **"නෙරයිකං දුක්ඛ"**න්ති නිරයෙ පඤ්චවිධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං අන්වෙති, තං දෙවදූතසුත්තෙන දීපෙතබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති:–

"ජයෙථ නො චෙ නරකෙසු සත්තො
තත්ථග්ගි[3]දාහාදිකමප්පසය්හං
ලභෙථ දුක්ඛං නු කුහිං පතිට්ඨං
ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුනීධ ජාති"න්ති.

"තිරච්ඡානයොනිකං දුක්ඛ"න්ති තිරච්ඡානෙසු කසාපතොදතාළනවිජ්ඣනාදිකං අනෙකවිධං දුක්ඛං අන්වෙති, බාලපණ්ඩිතසුත්තතො ගහෙතබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති:-

"දුක්ඛං තිරච්ඡෙසු කසාපතොද
දණ්ඩාභිඝාතාදිභවං අනෙකං
යන්තං කථං තත්ථ භවෙය්‍ය ජාතිං
විනා තහිං ජාති තතොපි දුක්ඛා"ති.

1. සී. II & III. ආවජ්ජන්ති විවජ්ජන්ති 2. සී. II & III. බහිනික්ඛමන්තාවසෙසස්ස
3. සී. II & III. තත්තග්ගි.

"**පෙත්තිවිසයිකං දුක්ඛ**"න්ති පෙතෙසු පන ඛුප්පිපාසාවාතාතපාදිනිබ්බත්තං දුක්ඛං, ලොකන්තරෙ නිබ්බන්ධකාරෙ අසය්හ සීතාදිදුක්ඛඤ්ච අණෙති. තෙනෙතං වුච්චති:–

"පෙතෙසු දුක්ඛං පන ඛුප්පිපාසං
වාතාතපාදිප්පභවං විචිත්තං
යස්මා අජාතස්ස න තත්ථ අත්ථි
තස්මාපි දුක්ඛං මුනි ජාතිමාහ.

නිබ්බන්ධකාරෙ ච අසය්හසීතෙ
ලොකන්තරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං
නතං භවෙ තත්ථ න චස්ස ජාති
යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛා"ති.

"**මානුසකං දුක්ඛ**"න්ති මනුස්සෙසු වධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං. **ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛ**න්ති "අයං හි සත්තො මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරීකාදිසු නිබ්බත්තතී"ති ආදිනා නයෙන යං ජාතිදුක්ඛං වුත්තං. ඉදං තාව ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛං අණෙති.

"**ගබ්භට්ඨිතිමූලකං දුක්ඛ**"න්ති යං සො මාතු සහසා උපක්ඛලන ගමනනිසීදනාදිනා නයෙන යං තිබ්බං දුක්ඛං වුත්තං. ඉදං ගබ්භට්ඨිතිමූලකං දුක්ඛං අණෙති. "**ගබ්භවුට්ඨානමූලකං දුක්ඛ**"න්ති "යං පනස්ස මූළ්හගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුහජ්ජාදීහි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ"ති ආදිනා නයෙන යං දුක්ඛං වුත්තං. ඉදං මාතුකුච්ඡිතො බහිනික්ඛමනමූලකං දුක්ඛං අණෙති. තෙනෙතං වුච්චති:–

"යං චාපි ගූථනරකෙ විය මාතුගබ්භෙ
සත්තො වසං චිරමතො[1] බහි නික්ඛමඤ්ච
පප්පොති දුක්ඛමතිඝොරමිදම්පි නත්ථි
ජාතිං විනා ඉතිපි ජාති අයං හි දුක්ඛා"

"කිං භාසිතෙන බහුනා නනු යං කුහිඤ්චි
අත්ථීධ කිඤ්චිදපි දුක්ඛමිදං කදාචි,
නෙවත්ථි ජාතිවිරහෙ යදතො මහෙසී
දුක්ඛාති සබ්බපඨමං ඉමමාහ ජාති"න්ති.

"**ජාතස්සුපනිබන්ධනදුක්ඛ**"න්ති ජාතස්ස උපනිබන්ධන නහාපන ලෙපන බාදනපිවනාදි ජගඝනකදුක්ඛං අණෙති. "**ජාතස්ස පරාධෙය්‍යතං දුක්ඛ**"න්ති පරස්ස අඤ්ඤස්ස ආයත්තතං අනිස්සරියදුක්ඛං අණෙති. සබ්බං පරවසං දුක්ඛං ති හි වුත්තං. "**අත්තූපක්කම දුක්ඛ**"න්ති යං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්තස්ස අචෙලකවතාදි

1. සී. සත්තොවසංසරිකතො,–II. සත්තොවසං III. සත්තොවසං සරිතකො.

වසෙන ආතාපපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ච දුක්ඛං හොති. ඉදං අත්තූපක්කමදුක්ඛං අඣෙති.

“**පරූපක්කමදුක්ඛ**”න්ති යං පරතො වධබන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස උප්පජ්ජති. ඉදං පරූපක්කමදුක්ඛං අඣෙති. “**දුක්ඛදුක්ඛ**”න්ති කායිකචෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛදුක්ඛන්ති වුත්තා. ඉදං දුක්ඛදුක්ඛං අඣෙති. “**සඞ්ඛාරදුක්ඛ**”න්ති උපෙක්ඛාවෙදනාචෙව අවසෙසාච තෙභූමකසඞ්ඛාරා, උදයබ්බය පරිපීළිතත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛං අඣෙති.

“**විපරිණාමදුක්ඛ**”න්ති සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙ දුක්ඛස්ස හෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං, ඉදං විපරිනාමදුක්ඛං අඣෙති. “**මාතුමරණ**”න්ති මාතුයා මරණං. “**පිතුමරණ**”න්ති පිතුනො මරණං. “**භාතුමරණ**”න්ති ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතුමරණං. “**භගිනිමරණ**”න්ති ජෙට්ඨකනිට්ඨභගිනීමරණං. “**පුත්තමරණ**”න්ති පුත්තානං මරණං. “**ධීතුමරණ**”න්ති ධීතූනං මරණං. “**ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛ**”න්ති ඤාතීනං ව්‍යසනං, චොරරොගභයාදීහි ඤාතික්ඛයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන ඤාතිව්‍යසනෙන ඵුට්ඨස්ස අජ්ඣොත්ථටස්ස අභිභූතස්ස උප්පන්නං දුක්ඛං ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛං, තං ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛං අඣෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො, භොගානං ව්‍යසනං=**භොගව්‍යසනං**, රාජචොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො භොගවිනාසොති අත්ථො. වුත්තනයෙන තං භොගව්‍යසනං දුක්ඛං අඣෙති. “**රොගව්‍යසන**”න්ති රොගො එව ව්‍යසනං=රොගව්‍යසනං, රොගො හි ආරොග්‍යං විනාසෙතීති ව්‍යසනං. වුත්තනයෙන තං රොගව්‍යසනං දුක්ඛං අඣෙති. “**සීලව්‍යසනදුක්ඛ**”න්ති සීලස්ස ව්‍යසනං=සීලව්‍යසනං දුස්සීල්‍යස්සෙතං නාමං. වුත්තනයෙන තං සීලව්‍යසනං දුක්ඛං අඣෙති.

සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව ව්‍යසනං=**දිට්ඨිව්‍යසනං,** වුත්තනයෙන තං දිට්ඨිව්‍යසනං දුක්ඛං අඣෙති. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිප්ඵන්නානි පච්ඡිමානි තීණි නිප්ඵන්නානි තිලක්ඛණාහතානි පුරිමානි ච තීණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි, සීලදිට්ඨිව්‍යසනද්වයං අකුසලං. “**යථා**”ති ඔපම්මෙ. “**භින්නනාව**”න්ති සිථිලබන්ධනං නාවං ජජ්ජරීභූතං වා පදරුග්ඝාටිතං වා, “**ඉවොදක**”න්ති උදකදූසි උදකප්පවෙසංව. “**තතො තතො උදකං අන්වෙති**”ති තතො තතො භින්නට්ඨානතො උදකං පවිසති. “**පුරතොපි නාවාය**”ති නාවාය පුරිමභාගතොපි. “**පච්ඡතොපී**”ති තස්සා පච්ඡිමභාගතොපි. “**හෙට්ඨතොපී**”ති අධොභාගතොපි. “**පස්සතොපී**”ති උභයපස්සතොපි. යං අන්තරන්තරං න වුත්තං තං තදනුසාරෙන[1] වෙදිතබ්බං.

1. ම. V. පාඨානුසාරෙන.

තස්මා කායගතාසති ආදිභාවනාය ජන්තු සදා සතො හුත්වා වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවසෙන රූපාදිසු වත්ථුකාමෙසු සබ්බප්පකාරම්පි කිලෙසකාමං පරිවජ්ජෙන්තො කාමානි පරිවජ්ජයෙ. එවන්තෙ කාමෙ පහාය තප්පහානකාරමග්ගෙනෙව චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍ය, තතො යථා පුරිසො ගරුකං නාවං උදකං සිඤ්චිත්වා ලහුකාය නාවාය අප්පකසිරෙනෙව පාරගූ භවෙය්‍ය පාරං ගච්ඡෙය්‍ය, එවමෙව අත්තභාවනාවං කිලෙසුදකගරුකං සිඤ්චිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන පාරගූ භවෙය්‍ය සබ්බධම්මපාරං නිබ්බාණං ගතො භවෙය්‍ය අරහත්තප්පත්තියා ගච්ඡෙය්‍ය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බාණෙනාති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

"**තස්මාති**" යස්මා ජාති ආදිකං දුක්ඛං එතං පුග්ගලං අන්වෙති තස්මා, **තං කාරණා තං හෙතු** ආදිසුපි එසෙව නයො. යස්මා වුත්තප්පකාර දුක්ඛං එතං අන්වෙති තං හෙතු යස්මා අන්වෙති තං පච්චයා යස්මා අන්වෙති තං නිදානාති එවං පදයොජනා කාතබ්බා. "**හෙතූ**"ති ආදීනි කාරණවෙවචනානි. කාරණංහි තෙන තස්ස ඵලං හිනොති පවත්තතීති හෙතු, තං තං පටිච්ච ඵලං එති පවත්තතීති **පච්චයො,** හන්ද නං ගණ්හථාති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති **නිදානං.**

තං කාරණා"ති නික්කාරණපටිසෙධො. "**තං හෙතූ**"ති අහෙතුමහාභූතහෙතු පටිසෙධො. "**තංපච්චයා**"ති අප්පච්චයෙන සද්ධිං අසාධාරණපච්චයපටිසෙධො. "**තං නිදානා**"ති අනිදානෙන සහ ආගමාධිගමෙ නිදානපටිසෙධොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. "**එතං ආදීනවං සම්පස්සමානො**"ති එවං වුත්තප්පකාරං උපද්දවං විපස්සනා ඤාණෙන සම්මා පස්සමානො දක්ඛමානො. "**සදා**"ති මූලපදං. "**පුනසදා**"ති අත්ථපදං. "**සදා**"ති සබ්බදිවසෙ. "**සබ්බදා**"ති සබ්බස්මිං කාලෙ.

"**සබ්බකාල**"න්ති පුබ්බණ්හාදිසබ්බකාලං. "**නිච්චකාල**"න්ති දිවසෙ දිවසෙ. "**ධුවකාල**"න්ති අබ්බොච්ඡින්නකාලං. "**සතත**"න්ති නිරන්තරං. "**සමිත**"න්ති එකීභූතං. "**අබ්බොකිණ්ණ**"න්ති අඤ්ඤෙන අසම්මිස්සං. "**පොඛානුපොඛ**"න්ති[1] පටිපාටියා ඝටිතං. "පොඛානුපොඛං අවිරුද්ධිතං උපජ්ජන්තී"ති ආදිසු විය, "**උදකොම්මිකජාත**"න්ති නිබ්බත්ත උදක උම්මිතරඞ්ගං විය. "**අවීචි**"ති අවිරලං. "**සන්තති**"ති අනුපච්ඡින්නං. "**සහිත**"න්ති ඝටිතං එකීභූතං "සහිතමෙම අසහිතන්තෙ"ති ආදිසු විය. "**ඵුස්සිත**"න්ති[2] ඵුස්සිතනිවාතං "ඵුස්සිතග්ගළෙ"ති ආදිසු විය. **පුරෙභත්තං පච්ඡාභත්ත**න්ති වෙපදනි දිවාකාල විකාලවසෙන. "**පුරිමයාමං මජ්ඣිමයාමං පච්ඡිමයාම**"න්ති තීණි රත්තිභාගවසෙන. "**කාලෙ ජුණ්හෙ**"ති අද්ධමාසවසෙන. **වස්සෙ–පෙ–"ගිම්හෙ**"ති තීණි උතුවසෙන. "**පුරිමෙ වයො ඛන්ධෙ–පෙ–පච්ඡිමෙ වයො ඛන්ධෙ**"ති තීණි වයොවිභාගවසෙන වුත්තානීති ඤාතබ්බං.

1. සී. I. පෙඛානුපෙඛන්ති II. III. පොඛානුපොනති. 2. සී. III. පුස්සිතන්ති.

"**සතො**"ති[1] කායෙ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානං භාවෙන්තො සතොති ආදීහි එවං සමුච්ඡෙදතො කාමෙ පරිවජ්ජෙය්‍යාති පරියොසානානි වුත්තානෙව. අපිච "**සතත්තා සතො**"ති තීසු වත්ථූසු සතත්ත භාවෙන වා තයො කිලෙසෙ පටික්කමාපෙතුං සතත්ත භාවෙන වා **සතත්තා සතො**, "**සන්තත්තා**"ති කිලෙසොපක්කිලෙසෙ පලාපෙත්වා ඨානෙනෙව ආරම්මණෙන පමොචෙත්වා සන්තත්තා සතො, "**සමිතත්තා**"ති ඉට්ඨඵලදායකපුඤ්ඤෙන ච අනිට්ඨඵලදායකපාපෙන ච සමිතත්තා සතො. "**සන්තධම්මසමන්නාගතො**"ති සප්පුරිසධම්මෙ භජන්තො බුද්ධාදි අරියපුග්ගලෙ සෙවනතො සන්තධම්මසමන්නාගතත්තා සතො. "**වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වා**"ති එතෙන වුත්තප්පකාරෙන තෙභූමකෙ වත්ථුකාමෙ තීරණපරිඤ්ඤාය ජානිත්වා "**පහාය**"ති කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය පරිච්චජිත්වා.

"**පජහිත්වා**"ති ඡඩ්ඩෙත්වා, කිං කචවරං විය පිටකෙන[2]? නහි, අපිච ඛො තං විනොදෙත්වා වජ්ජිත්වා විජ්ඣිත්වා නීහරිත්වා, කිං බලිවද්දම්ව පතොදෙනාති? නහි අථ ඛො තං බ්‍යන්තිකරිත්වා විගතන්තං කරිත්වා යථායං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො ගතිමත්තම්පි තථා ගතං කරිත්වා, කථං පන තං තථා ගතන්ති? **අනභාවං ගමෙත්වා** අනුඅභාවං ගමෙත්වා, සමුච්ඡෙදප්පහානෙන යථා සමුච්ඡින්නා හොන්ති, තථා කරිත්වාති වුත්තං හොති. එසනයො කාමච්ඡන්දනීවරණාදිසු.

"**කාමොඝො**"ති ආදිසු පඤ්චකාමගුණිකරාගො, අවසීදනට්ඨෙන කාමොඝොති වුච්චති "**භවොඝො**"ති රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො, ඣානනිකන්ති ච. "**දිට්ඨොඝො**"ති සස්සතදිට්ඨාදිසහගතා භවෙ පන පත්ථනා එව, දිට්ඨොඝො භවොඝෙ එවං සමොධානං ගච්ඡති, අවිජ්ජොඝො චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණං, තත්ථ කාමගුණෙ අස්සාදතො මනසිකරොතො අනුප්පන්නො කාමොඝො උප්පජ්ජති උප්පන්නො ච කාමොඝො පවඩ්ඪති, මහග්ගතධම්මෙ අස්සාදතො මනසිකරොතො අනුප්පන්නො ච භවොඝො උප්පජ්ජති උප්පන්නො ච භවොඝො පවඩ්ඪති, තෙභූමකධම්මෙසු චතුවිපල්ලාසපදට්ඨානභාවෙන අනුප්පන්නො ච අවිජ්ජොඝො උප්පජ්ජති උප්පන්නො ච අවිජ්ජොඝො පවඩ්ඪතීති වෙදිතබ්බො. වුත්තනයපච්චනීකතො සුක්කපක්ඛො විත්ථාරෙතබ්බො.

අප්පණිහිතවිමොක්ඛං පටිපන්නො කාමොඝං අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිපන්නො භවොඝං සුඤ්ඤතවිමොක්ඛං පටිපන්නො අවිජ්ජොඝං **තරෙය්‍ය.** පඨමමග්ගවසෙන **තරෙය්‍ය**, දුතියමග්ගවසෙන **උත්තරෙය්‍ය** තතියමග්ගවසෙන **පතරෙය්‍ය**, චතුත්ථමග්ගවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය**, ඵලවසෙන **වීතික්කමෙය්‍යාති**. අථවා කාමොඝවසෙන **තරෙය්‍ය**, භවොඝවසෙන **උත්තරෙය්‍ය**, දිට්ඨොඝවසෙන **පතරෙය්‍ය**, අවිජ්ජොඝවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය**, සබ්බොඝවසෙන **වීතිවත්තෙය්‍යාති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

1. ම. V. චතුහිකාරණෙහිසතො. 2. සී. I. II. III. පිටකෙන නහි.

"ගරුකා"නති න සල්ලහුකං. **"භාරිකා"**නති භාරං භණ්ඩං එත්ථ අප්පයතීති=භාරිකං. **"උදකං සිඤ්චා"**ති උදකං සිඤ්චිත්වා. **"උස්සිඤ්චිත්වා"**ති අතිරෙකෙන සිඤ්චිත්වා. **"ඡෙත්වා"**ති පාතෙත්වා. **"ලහුකායා"**ති සල්ලහුකාය. **"ඛිප්ප"**නති සීඝං. **"ලහුක"**නති තංඛණං. **"අප්පකසිරෙනෙව"**ති නිදුක්ඛෙනෙව. **"පාරං වුච්චති අමතං නිබ්බාණ"**නති සක්කායඔරතො පාරභූතං[1] තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බාණං කථීයති.

"සොසො"ති යො එසො සබ්බසඞ්ඛාරසමථොති ආදි සබ්බං නිබ්බාණමෙව. යස්මා හි තං ආගම්ම සබ්බසඞ්ඛාරවිප්ඵන්දිතානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති තස්මා **සබ්බසඞ්ඛාරසමථොති** වුච්චති. යස්මා චෙතං ආගම්ම සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්ති සබ්බා තණ්හා ඛීයන්ති සබ්බෙ කිලෙසරජා විරජ්ජන්ති සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති තස්මා **සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධොති** වුච්චති. යා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං ඵලෙන වා සද්ධිං කම්මං විනති සංසිබ්බතීති කත්වා වානනති වුච්චති.

තතො වානතො නික්ඛන්තත්තං[2] නිබ්බාණංපාරං ගවෙසෙය්‍ය නිමිත්තවසෙන එකතොවුට්ඨානගොත්‍රභූඤාණෙන නිබ්බාණපාරං පාපුණෙය්‍ය අධිගච්ඡෙය්‍ය නිමිත්තපවත්තෙහි උභතො[3] වුට්ඨානමග්ගඤාණෙන නිබ්බාණපාරං විසෙසෙන පාපුණෙය්‍ය එසෙය්‍ය නිබ්බාණාරම්මණඵලචිත්තවසෙන නිබ්බාණපාරං ඵුසෙය්‍ය **"සච්ඡිකරෙය්‍යා"**ති ගුණවසෙන ඵුසිත්වා පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන නිබ්බාණපාරං පච්චක්ඛං කරෙය්‍ය.

අථවා පඨමමග්ගෙන **පාරං ගවෙසෙය්‍ය,** දුතියෙන **අධිගච්ඡෙය්‍ය,** තතියෙන **එසෙය්‍ය,** චතුත්ථෙන **සච්ඡිකරෙය්‍යාති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **"සොපි පාරං ගන්තුකාමො"**ති යො කොචි විපස්සනාඤාණෙ ඨිතො පුග්ගලො නිබ්බාණපාරං ගන්තුකාමො සොපි අවස්සං තත්ථ ගමිස්සතීති පාරගූති. වුත්තං හෙතං:–"ඔතිණ්ණොම්හි ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහී"ති ආදි.

පුබ්බභාගෙ අජ්ඣාසයවසෙන විපස්සනායොගෙන ච සොපි පාරගූ නාම. **"සොපි පාරං ගච්ඡතී"**ති යොපි මග්ගසමඞ්ගී නිබ්බාණපාරං ගච්ඡති සොපි පාරගූ නාම. **"සොපි පාරං ගතො"**ති යො මග්ගෙන කිච්චං නිට්ඨාපෙත්වා ඵලෙ ඨිතො නිබ්බාණපාරං ගතො සොපි පාරගූ නාම. තං ජිනවචනෙන දස්සෙතුං වුත්තම්පිහෙතං භගවතා:–"තිණ්ණො පාරගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො"ති ආදිමාහ.

"අභිඤ්ඤාපාරගූ"ති අධිගතෙන ඤාණෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය නිබ්බාණපාරං ගන්තුකාමො ගච්ඡති ගතොති පාරගූ. **"පරිඤ්ඤාපාරගූ"**ති සබ්බධම්මානං තීරණපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා වුත්තනයෙන

1. V. ම. පාරභූතංපාරං. 2. V. ම. නික්ඛන්තත්තා. 3. V. ම. දුභතො.

පාරගූ. "**පහානපාරගූ**"ති සමුදයපක්ඛිකානං කිලෙසානං පහානපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා වුත්තනයෙන පාරගූ. යො හි සබ්බං ධම්මං පරිජානාති සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤාය පහානපරිඤ්ඤායාති.

තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බධම්මං ජානාති ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා ඉමෙ·බාහිරා ඉදමස්ස ලක්ඛණං ඉමානි[1] රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානීති අයං ඤාතපරිඤ්ඤා, කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා ලබ්භමානවසෙන සබ්බධම්මං තීරෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතොති ආදිනා අයං තීරණපරිඤ්ඤා, කතමා පහානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා අග්ගමග්ගෙන සබ්බධම්මෙසු ඡන්දරාගං පජහතීති අයං පහානපරිඤ්ඤාති ඉමා පරිඤ්ඤායො සන්ධාය **සො අභිඤ්ඤාපාරගූ පරිඤ්ඤාපාරගූ පහානපාරගූති** ආහ.

"**භාවනාපාරගූ**"ති භාවනාය කොටිං පත්වා මග්ගවසෙන නිබ්බානපාරං ගතො. "**සච්ඡිකිරියාපාරගූ**"ති ඵලනිබ්බානවසෙන සච්ඡිකිරියා ඵලනිබ්බානපාරං ගතො. "**සමාපත්තිපාරගූ**"ති අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං පාරං පත්තො. "**සබ්බධම්මාන**"න්ති පඤ්චක්ඛන්ධාදිසබ්බධම්මානං. "**සබ්බදුක්ඛාන**"න්ති ජාතිදුක්ඛාදිසබ්බදුක්ඛානං. "**සබ්බකිලෙසාන**"න්ති කායදුච්චරිතාදිසබ්බකිලෙසානං. "**අරියමග්ගාන**"න්ති සොතාපත්තිමග්ගාදීනං චතුන්නං අරියමග්ගානං. "**නිරොධස්සා**"ති නිබ්බානස්ස. "**සබ්බසමාපත්තීන**"න්ති සබ්බාසං අට්ඨන්නං රූපාරූපසමාපත්තීනං. "**සො**"ති සො අරියො. "**වසිප්පත්තො**"ති වසීභාවප්පත්තො.

අථවා කන්තභාවං ඉස්සරියභාවං නිප්ඵන්නභාවං පත්තො. "**පාරමිපත්තො**"ති පාරමීති අවසානං නිට්ඨානං උත්තමභාවං වා තං පත්තොති. කත්ථ පත්තොති ආහ "අරියස්මිං සීලස්මි"න්ති ආදි. තත්ථ "**අරියස්මිං සීලස්මි**"න්ති නිද්දොසෙ සීලස්මිං. "**අරියස්මිං සමාධිස්මි**"න්ති නිද්දොසෙ සමාධිම්හි. "**අරියාය පඤ්ඤායා**"ති නිද්දොසාය පඤ්ඤාය "**අරියාය විමුත්තියා**"ති නිද්දොසාය ඵලවිමුත්තියා.

පුරිමෙන වාචාකම්මන්තාජීවා ගහිතා. දුතියෙන වායාමසතිසමාධි ගහිතා. තතියෙන විතක්කසම්මාදිට්ඨි ගහිතා. චතුත්ථෙන තංසම්පයුත්තා සෙසධම්මා ගහිතාති වෙදිතබ්බා. "**අන්තගතො**"ති සඞ්ඛාරලොකන්තං ගතො. "**අන්තප්පත්තො**"ති තමෙව ලොකන්තං ඵලෙන පත්තො. "**කොටිගතො**"ති මග්ගෙන සඞ්ඛාරකොටිං ගතො "**කොටිප්පත්තො**"ති තමෙව කොටිං ඵලෙන පත්තො. "**පරියන්තගතො**"ති ආයතනාදිලොකපරියන්තං පරිච්ඡෙදං පරිවටුමං කත්වා ගතො. "**පරියන්තප්පත්තො**"ති තමෙව ලොකං ඵලෙන පරියන්තං කත්වා පත්තො. "**වොසානගතො**"ති මග්ගෙන අවසානං ගතො. "**වොසානප්පත්තො**"ති ඵලෙන අවසානං පත්තො.

1. සී. I. ඉමාහිස්සරසපච්චුපට්ඨානානි.

"**තාණගතො**"ති මග්ගෙන තායනං ගතො. "**තාණප්පත්තො**"ති ඵලෙන තායනං පත්තො. "**ලෙණගතො**"ති මග්ගෙන නිලීයනං ගතො. "**ලෙණප්පත්තො**"ති ඵලෙන නිලීයනං පත්තො. "**සරණගතො**"ති මග්ගෙන පතිට්ඨං ගතො. "**සරණප්පත්තො**"ති ඵලෙන සරණං පත්තො. "**අභයගතො**"ති මග්ගෙන නිබ්භයං ගතො. "**අභයප්පත්තො**"ති ඵලෙන නිබ්භයං නිබ්බාණං පත්තො. "**අච්චුතිං ගතො**"ති චුතිවිරහිතං නිබ්බාණං මග්ගෙන ගතො. "**අච්චුතිප්පත්තො**"ති තං ඵලෙන පත්තො. "**අමත ගතො**"ති මරණරහිතං නිබ්බාණං මග්ගෙන ගතො. "**අමතප්පත්තො**"ති තං ඵලෙන පත්තො. "**නිබ්බාණගතො**"ති තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බාණං මග්ගෙන ගතො. "**නිබ්බාණප්පත්තො**"ති තමෙව ඵලෙන පත්තො.

"**සො වුත්ථවාසො**"ති සො අරහා දසසු අරියවාසෙසු වසි පරිවසි වුත්ථොති වුත්ථවාසො. "**චිණ්ණචරණො**"ති සීලෙන සහ අට්ඨ සමාපත්තිසු චිණ්ණවසීති චිණ්ණචරණො. "**ගතද්ධො**"ති සංසාරද්ධානං අතික්කන්තො. "**ගතදිසො**"ති සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බං නිබ්බාණදිසං ගතො. "**ගතකොටිකො**"ති අනුපාදිසෙසනිබ්බාණකොටි ගතො හුත්වා ඨිතො. "**පාලිතබ්‍රහ්මචරියො**"ති රක්ඛිතබ්‍රහ්මචරියො. "**උත්තමදිට්ඨිපත්තො**"ති උත්තමසම්මාදිට්ඨිපත්තො.

"**පටිවිද්ධාකුප්පො**"ති අකුප්පං අචලං අරහත්තඵලං පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො. "**සච්ඡිකතනිරොධො**"ති නිරොධං නිබ්බාණං සච්ඡිකත්වා ඨිතො. **දුක්ඛං තස්ස පරිඤ්ඤාත**"න්ති තිවිධං දුක්ඛං තෙන සමතික්කමිත්වා පරිච්ඡින්නං. "**අභිඤ්ඤෙය්‍ය**"න්ති සභාවලක්ඛණාවබොධවසෙන සොභනෙන ආකාරෙන ජානිතබ්බං. "**අභිඤ්ඤාත**"න්ති අධිකෙන ඤාණෙන ඤාතං. "**පරිඤ්ඤෙය්‍ය**"න්ති සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධවසෙන කිච්චසමාපනවසෙන ච බ්‍යාපිත්වා පරිජානිතබ්බං. "**පරිඤ්ඤාත**"න්ති සමන්තතො ඤාතං.

"**භාවෙතබ්බ**"න්ති වඩ්ඪෙතබ්බං. "**සච්ඡිකාතබ්බ**"න්ති පච්චක්ඛං කාතබ්බං. දුවිධා හි සච්ඡිකිරියා පටිලාභසච්ඡිකිරියා ආරම්මණසච්ඡිකිරියා ච. "**උක්ඛිත්තපලිඝො**"ති එත්ථ පලිඝොති වට්ටමූලිකා අවිජ්ජා, අයං හි දුරුක්ඛිපනට්ඨෙන[1] පලිඝොති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තත්තා උක්ඛිත්තපලිඝොති වුත්තො.

"**සංකිණ්ණපරිඛො**"ති පරිඛා වුච්චති පුනබ්භවදායකො භවෙසු ජායනවසෙන චෙව සංසරණවසෙන ච ජාතිසංසාරොති ලද්ධනාමානං පුනබ්භවක්ඛන්ධානං පච්චයො කම්මාභිසංඛාරො, සො හි පුනප්පුනං උප්පත්තිකරණවසෙන පරික්ඛිපිත්වා ඨිතත්තා පරිඛාති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා සංකිණ්ණත්තා විකිණ්ණත්තා සංකිණ්ණපරිඛොති වුත්තො.

1. V. ම. දුක්ඛාපනට්ඨෙන.

“අබ්බූළ්හෙසිකො”ති එසිකාති වට්ටමූලිකා තණ්හා. අයං හි ගම්භීරං දූරංගමට්ඨෙන එසිකාති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා අබ්බූළ්හත්තා ලුඤ්චිත්වා ඡඩ්ඩිතත්තා අබ්බූළ්හෙසිකොති වුච්චති. “නිරග්ගළො”ති අග්ගළං වුච්චති ඔරම්භජනකානි කාමභවෙ උප්පත්තිපච්චයානි ඔරම්භාගියානි, එතානි හි මහාකවාටං විය නගරද්වාරං පිහිතං, පිදහිත්වා ඨිතත්තා අග්ගළන්ති වුච්චති, තෙනෙස තෙසං නිරග්ගළත්තා භින්නත්තා නිරග්ගළොති වුත්තො.

“අනීඝො”ති නික්කිලෙසො පරිසුද්ධො. “පන්නද්ධජො”ති පාතිතමානද්ධජො. “පන්නභාරො”ති ඛන්ධභාරකිලෙසභාරඅභිසංඛාරපඤ්චකාමගුණභාරා පන්නා ඔරොපිතා අස්සාති=පන්නභාරො, අපි ච ඉධ මානභාරස්සෙව ඔරොපිතත්තා පන්නභාරොති අධිප්පෙතො. “විසංයුත්තො”ති චතූහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ච විසංයුත්තො. ඉධ පන මානයොගෙනෙව විසංයුත්තත්තා විසංයුත්තොති අධිප්පෙතො.

එත්තාවතා ථෙරෙන මග්ගෙන කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා නිරොධසයනවරගතස්ස ඛීණාසවස්ස නිබ්බානාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා විහරණකාලො දස්සිතො. යථා හි ද්වෙ නගරානි එකං චොරනගරං එකං ඛෙමනගරං, අථ එකස්ස මහායොධස්ස එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය යාවිමං චොරනගරං තිට්ඨති තාවිමං ඛෙමනගරං භයතො න මුච්චති චොරනගරං අනගරං කරිස්සාමීති සන්නාහං කත්වා ඛග්ගං ගහෙත්වා චොරනගරං උපසංකමිත්වා නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ එසිකාත්ථම්භෙ ඛග්ගෙන ඡින්දිත්වා සද්ධිං ද්වාරබාහාහි කවාටං භින්දිත්වා පලිඝං උක්ඛිපිත්වා පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං පකිරිත්වා නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ පාතෙත්වා නගරං අග්ගිනා ඣාපෙත්වා ඛෙමනගරං පවිසිත්වා උපරිපාසාදමාරුය්හ ඤාතිගණපරිවුතො සුරසභොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය. එවං චොරනගරං විය සක්කායො.

ඛෙමනගරං විය නිබ්බානං. මහායොධො විය යොගාවචරො. තස්සෙවං හොති “යාව සක්කායවට්ටං වත්තති තාව ද්වත්තිංසකම්මකාරණාහි අට්ඨනවුතිරොගෙහි පඤ්චවීසතිමහබ්භයෙහි ච පරිමුච්චනං නත්ථී”ති. සො මහායොධො විය සීලසන්නාහං කත්වා පඤ්ඤාඛග්ගං ගහෙත්වා, ඛග්ගෙන එසිකත්ථම්භෙ විය අරහත්තමග්ගෙන තණ්හෙසිකං ලුඤ්චිත්වා, සො යොධො සද්වාරබාහකං නගරකවාටං විය පඤ්චොරම්භාගියසඤ්ඤොජනඅග්ගළං උග්ඝාටෙත්වා, සො යොධො පලිඝං විය අවිජ්ජාපලිඝං උක්ඛිපිත්වා, සො යොධො පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං විය කම්මාභිසංඛාරං[1] භින්දන්තො ජාතිසංසාර පරිඛං පකිරිත්වා, සො යොධො නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ විය මානද්ධජෙ පාතෙත්වා සක්කායනගරං ඣාපෙත්වා, සො යොධො ඛෙමනගරං පවි

1. V. ම. කම්මාභිසඞ්ඛාරපාකාරං.

සීත්වා උපරිපාසාදෙ සුරසභොජනං භුඤ්ජන්තො විය නිබ්බාණනගරං පවිසිත්වා අමතනිරොධාරම්මණං ඵලසමාපත්තිසුඛං අනුභවමානො කාලං වීතිනාමෙති. වුත්තං හෙතං භගවතා:–

“කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අවිජ්ජා පහීනා හොති උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො හොති.

කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො පොනොභවිකො ජාතිසංසාරො පහීනො හොති–පෙ–එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති.

කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු අබ්බූළ්හෙසිකො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො තණ්හා පහීනා–පෙ–එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අබ්බූළ්හෙසිකො හොති. කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු නිරග්ගළො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො පඤ්චොරම්භාගියානි සඤ්ඤොජනානි පහීනානි හොන්ති –පෙ–එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු නිරග්ගළො හොති.

කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො විසංයුත්තො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අස්මිමානො පහීනො හොති උච්ඡින්නමූලො තාලාවත්ථුකතො අනභාවකතො ආයතිං අනුප්පාදධම්මො, එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො විසංයුත්තො හොති. එවං විමුත්තචිත්තං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛුං සඉන්දා දෙවා සබ්‍රහ්මකා සපජාපතිකා අන්වෙසං නාධිගච්ඡන්ති ඉදං නිස්සිතං තථාගතස්ස විඤ්ඤාණ”න්ති.

“**පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො**”ති කාමච්ඡන්දාදි පඤ්චඞ්ගානි විවිධෙහි උපායෙහි පජහිත්වා ඨිතො. වුත්තං හෙතං:–“කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො කාමච්ඡන්දො පහීනො හොති ව්‍යාපාදො පහීනො හොති ථීනමිද්ධං පහීනං හොති උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීනං හොති, විචිකිච්ඡා පහීනා හොති, එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො හොතී”ති.

“**ඡළඞ්ගසමන්නාගතො**”ති ඡසු ද්වාරෙසු රූපාදිආරම්මණෙ පටිඝානුනයං වජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛාවසෙන සතො සම්පජානො හුත්වා විහරණවසෙන ඡළඞ්ගානි පූරෙත්වා ඨිතත්තා ඡළඞ්ගසමන්නාගතොති වුත්තො. වුත්තං හෙතං:–“කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො, සොතෙන සද්දං සුත්වා–පෙ–ඝානෙන ගන්ධං ඝායිත්වා ජිව්හාය රසං සායිත්වා කායෙන ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො, එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොතී”ති.

"**එකාරක්ඛො**"ති සතිආරක්ඛාවසෙන න එකො උත්තමො ආරක්ඛො යස්ස සො එකාරක්ඛො. වුත්තං හෙතං:–"කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු එකාරක්ඛො හොති, ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සතාරක්ඛෙන චෙතසා විහරති. එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු එකාරක්ඛො හොතී"ති. "**චතුරපස්සෙනො**"ති පඤ්ඤාය පටිසෙවනපරිවජ්ජනවිනොදනපජහනානං වසෙන චතුන්නං අපස්සයානං ඉතො චිතො ච අපරිවත්තමානානං වසෙන චතුරපස්සෙනො, තෙ සම්පාපුණිත්වා ඨිතො. වුත්තං හෙතං:–"කථඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු චතුරපස්සෙනො හොති, ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සංඛායෙකං පටිසෙවති සංඛායෙකං පරිවජ්ජෙති සංඛායෙකං විනොදෙති සංඛායෙකං පජහතී"ති ආදිනා නයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

"**පණුන්නපච්චෙකසච්චො**"ති ඉදමෙව දස්සනං සච්චං ඉදමෙව සච්චන්ති එවං පාටිඑක්කං ගහිතත්තා පච්චෙකසංඛාතානි දිට්ඨිසච්චානි පණුන්නානි නීහටානි පහීනානි අස්සාති=පණුන්නපච්චෙකසච්චො. "**සමවයසට්ඨෙසනො**"ති එත්ථ අවයාති අනූනා, සට්ඨාති විස්සට්ඨා, සම්මා අවයා සට්ඨා එසනා අස්සාති=සමවයසට්ඨෙසනො. සම්මා විස්සට්ඨසබ්බඑසනොති අත්ථො. "**කෙවලී**"ති පරිපුණ්ණො. "**වුසිතවා**"ති වුසිතබ්‍රහ්මචරියො ගරුසංවාසෙ අරියමග්ගෙපි දසසු අරියවාසෙසුපි වුසිතවන්තො. "**උත්තමපුරිසො**"ති ඛීණකිලෙසත්තා විසෙසො පුරිසො ආජඤ්ඤපුරිසො.

"**පරමපුරිසො**"ති උත්තමපුරිසස්සෙව නාමං, පරමපටිලාභං පත්තත්තා පරමප්පත්තිපත්තො උත්තමං පරමං පත්තබ්බං අරහත්තපටිලාභං පත්තො අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභූතො උත්තමපුරිසො, තෙනෙවත්ථෙන පරමපුරිසො. අනුත්තරං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං අමතපටිලාභං පත්තත්තා **පරමප්පත්තිපත්තො.** අථවා ඝරාවාසෙ ආදීනවං සංජානිත්වා සාසනපවිසනවසෙන උත්තමපුරිසො. අත්තභාවෙ ආදීනවං සජානිත්වා විපස්සනා පවිසනවසෙන පරමපුරිසො. කිලෙසෙ ආදීනවං සජානිත්වා අරියභූමන්තරං පවිට්ඨො පරමප්පත්තිපත්තොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

"**නෙව ආචිනාතී**"ති කුසලාකුසලානං පහීනත්තා තෙසං විපාකං න චිණොති. "**න අපචිනාතී**"ති ඵලෙ ඨිතත්තා න විද්ධංසෙති. "**අපචිනිත්වා ඨිතො**"ති පටිප්පස්සද්ධිපහානෙ ඨිතත්තා කිලෙසෙ විද්ධංසෙත්වා ඨිතො, ඉතො පරං තීහි පදෙහි මග්ගඵලවසෙනෙව යොජෙතබ්බං.

"**නෙව පජහතී**"ති පහාතබ්බාභාවෙන[1] කිලෙසෙ න පජහති. "**න උපාදියතී**"ති තණ්හා මාන දිට්ඨිහි ගහෙතබ්බාභාවතො තෙහි න ගණ්හාති. "**පජහිත්වා**"ති වජ්ජෙත්වා පජහිත්වා ඨිතො. "**නෙවසංසිබ්බතී**"ති තණ්හාවසෙන නෙව සංසිබ්බති. "**න උස්සිනෙතී**"ති මානව

1. සී. i. පහාතබ්බභාවෙන.

සෙන න උක්කංසති. "විසිබ්බෙත්වා ඨිතො"ති තණ්හාසංසිබ්බනං අකත්වා ඨිතො, එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. "නෙව විධූපෙති"ති කිලෙසග්ගිං න නිබ්බාපෙති. "න සන්ධූපෙති"ති කිලෙසග්ගිං න ජාලාපෙති. "විධූපෙත්වා ඨිතො"ති නිබ්බාපෙත්වා ඨිතො.

"අසෙක්ඛෙන සීලක්ඛන්ධෙනා"ති සික්ඛිතබ්බාභාවෙන අසෙක්ඛෙන වාචාකම්මන්තාජීවසීලක්ඛන්ධෙන, සීලභාවනාසමන්නාගතත්තා ඨිතො, අපරිහීනභාවෙන ඨිතො. "සමාධික්ඛන්ධෙනා"ති වායාමසතීහි සම්පයුත්තෙන සමාධිනා. "විමුත්තික්ඛන්ධෙනා"ති ඵලවිමුත්තිසම්පයුත්තක්ඛන්ධෙන. "විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙනා"ති පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන. "සච්චං සම්පටිපාදයිත්වා"ති චතුරරියසච්චං. සභාවවසෙන සකසන්තානෙ සම්පාදයිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො.

එවං "සමතික්කමිත්වා"ති යමසන තණ්හං අතික්කමිත්වා. "කිලෙසග්ගි"න්ති රාගාදිකිලෙසග්ගිං. "පරියාදියිත්වා"ති ඛෙපෙත්වා. "අපරිගමනතායා"ති සංසාරෙ අගමනභාවෙන පුනාගමනාභාවෙනාති අත්ථො. "කථං සමාදායා"ති නයග්ගාහං ගහෙත්වා. "මුත්තිපටිසෙවනතායා"ති සබ්බකිලෙසෙහි මුච්චිත්වා රූපාදිආරම්මණවසෙන; අථවා සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තඵලසමාපත්තිසෙවනවසෙන. "මෙත්තාය පාරිසුද්ධියා"ති උපක්කිලෙසමුත්තාය පරිසුද්ධභාවෙ ඨිතාය මෙත්තාය ඨිතො. කරුණාදිසුපි එසෙව නයො.

"අච්චන්තපාරිසුද්ධියා"ති අනන්තාතික්කන්තපරිසුද්ධභාවෙන පරිසුද්ධියා අන්තං පාපුණිත්වා ඨිතො. "අතම්මයතා"ති[1] තණ්හා දිට්ඨිමානා තම්මයාති වුච්චන්ති තෙසං අභාවො අතම්මයතා. තාය තණ්හාදිට්ඨිමානවිරහිතතාය ඨිතො. වුත්තං හෙතං:–"සො තාදිසො ලොකවිදූ සුමෙධො සබ්බෙසු ධම්මෙසු අතම්මයො මුනී"ති. එත්ථාපි තණ්හාමානදිට්ඨිවිරහිතොති අත්ථො. "විමුත්තත්තා"ති සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන. "සන්තුසිතත්තා"ති[2] යථාලාභ යථාබල යථාසාරුප්පසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨභාවෙ ඨිතො. "ඛන්ධපරියන්තෙ"ති එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධානං තීහි පරිඤ්ඤාහි ඛෙපෙත්වා අන්තෙ අවසානෙ ඨිතො. ධාතුපරියන්තාදිසුපි එසෙව නයො අයං පන විසෙසො.

"ධාතුපරියන්තෙ"ති අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං පරියන්තෙ. "ආයතනපරියන්තෙ"ති ද්වාදසන්නං ආයතනානං. "ගතිපරියන්තෙ"ති නිරයාදි පඤ්චන්නං ගතීනං. "උපපත්තිපරියන්තෙ"ති සුගතිදුග්ගතිනිබ්බත්තියා. "පටිසන්ධිපරියන්තෙ"ති කාමරූපාරූපභවෙසු පටිසන්ධියා. "භවපරියන්තෙ"ති එකවොකාරචතුපඤ්චසඤ්ඤීනෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීකාමරූපාරූපභවානං. "සංසාරපරියන්තෙ"ති ඛන්ධධාතුආයතනානං අබ්බොච්ඡින්නපවත්තියා. "වට්ටපරියන්තෙ"ති කම්මවිපාකකිලෙසවට්ටානං පරියන්තෙ. "අන්තිමභවෙ"ති අව

1. සී.I. අතම්මතං. II. අසම්මයතා. III. අකම්මඤ්ඤතා, 2. සී.III. සන්තුසිතත්තා.

සාතෙ උප්පත්තිභවෙ. "**අන්තිමසමුස්සයෙ ඨිතො**"ති: අවසානෙ සමුස්සයෙ සරීරෙ ඨිතො. "**අන්තිමදෙහධරො**"ති අන්තිමං අවසානං දෙහං සරීරං ධාරෙතීති=අන්තිමදෙහධරො.

"**අරහා**"ති ආරකත්තා අරීනං ආරානඤ්ච හතත්තා පච්චයාදීනං අරහත්තා පාපකරණෙ රහාභාවා අරහා. "**තස්සායං පච්ඡිමකො ති**"ති තස්ස ඛීණාසවස්ස අයං සමුස්සයො අත්තභාවො අවසානො, "**චරිමො**"ති අප්පො මන්දො, චරිමො ආලොපො චරිමං කබලං විය, පුන පටිසන්ධිනත්ථිභාවං සන්ධාය "ජාතිමරණං සංසාරො නත්ථි තස්ස පුනබ්භවො"ති ආහ. ජනනං **ජාති**, මරන්ති තෙනාති **මරණං**, ඛන්ධාදීනං අබ්බොච්ඡින්නසංසාරපවත්ති ච තස්ස ඛීණාසවස්ස පුන නත්ථීති වුත්තභාවං නිගමෙන්තො ආහ. තෙනාහ භගවා:-"තස්මා ජන්තු-පෙ-තාවං සිඛාව[1] පාරගූ"ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ යං අන්තරන්තරා න වුත්තං තං පාළානුසාරෙන ගහෙතබ්බං.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය
කාමසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.
පඨමං.

දුතියෙ "**සත්තො**"ති ලග්ගො. "**ගුහාය**"න්ති කායෙ, කායො හි රාගාදීනං වාළානං වසනොකාසතො ගුහාති වුච්චති. "**බහුනා ඡන්නො**"ති බහුනා රාගාදිකිලෙසජාතෙන අභිච්ඡන්නො, එතෙන අජ්ඣත්තබන්ධනං වුත්තං. "**තිට්ඨ**"න්ති රාගාදිවසෙන තිට්ඨන්තො, "**මොහනස්මිං පගාළ්හො**"ති මොහනං වුච්චති කාමගුණා, එත්ථ හි දෙවමනුස්සා මුය්හන්ති තෙසු අජ්ඣොගාළ්හො හුත්වා. එතෙන බහිබන්ධනං වුත්තං.

"**දූරෙ විවෙකා හි තථාවිධො සො**"ති සො තථාරූපො නරො තිවිධාපි කායවිවෙකාදිවිවෙකා දූරෙ අනාසන්නො. කිං කාරණං කාමා හි ලොකෙ කෙනචි න හි සුප්පජහාති,යස්මා ලොකෙ කාමා සුප්පජහා න හොන්තීති වුත්තං හොති. "**සත්තො ති හි ඛො වුත්ත**"න්ති සත්තො නරො මානවොති එවමාදිනා නයෙන කථිතො යෙව. "**ගුහාය**"න්ති ගුහා තාව වත්තබ්බාති ගුහාතාව කථෙතබ්බා. කායොති වාති ආදිසු අයං තාව පදයොජනා. කායො ඉති වා ගුහා ඉතිවා කුම්භො ඉතිවාති. තත්ථ "**කායො**"ති කුච්ඡිතානං ආයොති කායොති ආදිනා හෙට්ඨා සතිපට්ඨානකථායං වුත්තොයෙව.

රාගාදිවාළානං වසනොකාසට්ඨෙන [2]**ගුහා.** පටිච්ඡාදනට්ඨෙනාපි එකෙ. "දූරංගමං එකචරං අසරීරං ගුහාසය"න්ති ආදිසු විය. රාගාදීහි ඛාපනට්ඨෙන **දෙහො.** "තෙ හිත්වා මානුසං දෙහ"න්ති ආදිසු විය.

1. සී. I. සිඛාන. III සිඛිනා. 2. III. සංවරණට්ඨෙන.

පමත්තකරණට්ඨෙන **සන්දෙහො.** "භිජ්ජති පූතිසන්දෙහො මරණන්තං හි ජීවිත"න්ති ආදීසු විය. සංසාරෙ සංසරණට්ඨෙන **නාවා.** "සිඤ්ච භික්ඛු ඉමං නාවං සිත්තා තෙ ලහුමෙස්සතී"ති ආදීසු විය.

ඉරියාපථස්ස අභිභාවට්ඨෙන **රථො.** "රථො සීලපරික්ඛාරො ඣානක්ඛො චක්කවීරියො"ති ආදීසු විය. අච්චුග්ගතට්ඨෙන **ධජො.** "ධජො රථස්ස පඤ්ඤාණං"ති ආදීසු විය. කිමිකුලානං ආවාසභාවෙන **වම්මිකො,** "වම්මිකොති ඛො භික්ඛු ඉමස්සෙතං චාතුම්මහාභූතිකස්ස කායස්ස අධිවචන"න්ති ආදීසු විය. යථෙව හි බාහිරකො වම්මිකො වමතීති වන්තකොති වන්තුස්සයොති වන්තසිනෙහසම්බද්ධොති චතූහි කාරණෙහි වම්මිකොති වුච්චති. සො හි අහිනකුලඋන්දූරඝරගොළිකාදයො නානප්පකාරෙ පාණකෙ වමතීති වම්මිකො, උපචිකාහි වන්තොති වම්මිකො, උපචිකාහි වමෙත්වා මුඛතුණ්ඩකෙහි උක්ඛිත්තපංසුචුණ්ණෙන කටිප්පමාණෙනපි පුරිසප්පමාණෙනපි උස්සිතොති වම්මිකො.

උපචිකාහි වන්තඛෙළසිනෙහෙන ආබද්ධතාය[1] සත්තසත්තාහං දෙවෙ වස්සන්තෙපි න විප්පකිරීයති නිදාඝෙපි තතො පංසුමුට්ඨිං ගහෙත්වා තස්මිං මුට්ඨිනා පීළියමානෙ සිනෙහො නික්ඛමති, එවං වන්තසිනෙහසම්බද්ධොති වම්මිකො. එවමයං කායොපි අක්ඛිගූථකොති ආදිනා නයෙන නානප්පකාරං අසුචිකලිමලං[2] වමතීතිපි වම්මිකො. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඛීණාසවා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ නිකන්තිපරියාදානෙන අත්තභාවං ඡඩ්ඩෙත්වා ගතාති අරියෙහි වන්තකොතිපි වම්මිකො. සොපි චායං තීහි අට්ඨිසතෙහි උස්සිතො න්හාරුසම්බද්ධො මංසාවලෙපනො අල්ලචම්මපරියොනද්ධො ඡවිරඤ්ජිතො සත්තෙ වඤ්චෙතීති සබ්බං අරියෙහි වන්තමෙවාති වන්තුස්සයොතිපි වම්මිකො.

"තණ්හා ජනෙති පුරිසං චිත්තමස්ස විධාවතී"ති එවං තණ්හාය ජනිතත්තා අරියෙහි වන්තෙනෙව තණ්හාසිනෙහෙන සම්බද්ධො අයන්ති වන්තසිනෙහසම්බද්ධොතිපි වම්මිකො. යථාපි වම්මිකස්ස අන්තො නානප්පකාරා පාණා තත්ථෙව ජායන්ති උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති ගිලානා සයන්ති මතා පතන්ති ඉති සො තෙසං සූතිඝරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොති. එවං ඛත්තියමහාසාලාදීනම්පි කායො අගොපිතාරක්ඛිතො මණ්ඩිතපසාධිතො මහානුභාවානං කායොපීති අචින්තෙත්වා ඡවිනිස්සිතා පාණා චම්මනිස්සිතා න්හාරුනිස්සිතා අට්ඨිනිස්සිතා අට්ඨිමිඤ්ජානිස්සිතා පාණාති එවං කුලගණනාය අසීතිමත්තානි කිමිකුලසහස්සානි අන්තොකායස්මිංයෙව ජායන්ති උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති ගෙලඤ්ඤෙන ආතුරිතානි සයන්ති මතා නිපතන්ති ඉති අයම්පි තෙසං පාණානං සූතිඝර වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොතීති වම්මිකොති සඞ්ඛං ගතො.

1. V. ම. බද්ධතාය. 2. V. ම. කලිලං.

මනාපාමනාපසංසාරත්ථෙන[1] **නගරං**. "සක්කාය නගර"න්ති ආදිසු විය. රොගාදීනං නීළභාවෙන කුලාවකභාවෙන නීළං, "රොගනීළං පභඞ්ගුන"න්ති ආදිසු විය. පටිසන්ධියා නිවාසගෙහත්ථෙන කුටී "පච්චාරියං කුටිකායං පසක්කියා"[2]ති. ආදිසු විය. පූතිභාවෙන **ගණ්ඩො**. "රොගොති භික්ඛවෙ ගණ්ඩොති භික්ඛවෙ සල්ලොති භික්ඛවෙ කායස්සෙතං අධිවචන"න්ති ආදිසු විය.

භිජ්ජනත්ථෙන **කුම්භො**. "කුම්භූපමං කායමිමං විදිත්වා"ති ආදිසු විය. "**කායස්සෙතං අධිවචන**"න්ති: එවං වුත්තප්පකාරස්ස චතුමහාභූතමයස්ස කුච්ඡිතධම්මානං ආයස්ස අධිවචනන්ති අත්ථො. "**ගුහාය**"න්ති: සරීරස්මිං. "**සත්තො**"ති: අල්ලීනො. "**විසත්තො**"ති: වණ්ණරාගාදිවසෙන විවිධෙන අල්ලීනො. සණ්ඨානරාගවසෙන **ආසත්තො**. තත්ථෙව සුභං සුඛන්ති ගහණවසෙන **ලග්ගො**. අත්තරාගවසෙන **ලග්ගිතො**, '**පලිබුද්ධො**'ති: ඵස්සරාගවසෙන අමුඤ්චිත්වා ඨිතො. "**භිත්තිඛීලෙ**"ති: භිත්තියං ආකොටිතඛානුකෙ. "**නාගදන්තෙ**"ති: තත්ථෙව හත්ථිදන්තසදිසෙ වංසදණ්ඩකෙ වා. "**සත්ත**"න්ති: භිත්තිඛීලෙ ලග්ගං "**විසත්ත**"න්ති: නාගදන්තෙ ලග්ගං "**ආසත්ත**"න්ති: චීවරවංසෙ ලග්ගං. "**ලග්ග**"න්ති: චීවරරජ්ජුයා ලග්ගං. "**ලග්ගිත**"න්ති: පීඨපාදෙ ලග්ගං. "**පලිබුද්ධ**"න්ති: මඤ්චපාදෙ ලග්ගන්ති එවමාදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං. "**ලග්ගනාධිවචන**"න්ති: විසෙසෙන අල්ලීයනකථනං. "**ඡන්නො**"ති: වුත්තප්පකාරෙහි කිලෙසෙහි ඡාදිතො. පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන උපරූපරිච්ඡන්නොති **උච්ඡන්නො**. "**ආවුටො**"ති: ආවරිතො. "**නිවුතො**"ති: වාරිතො. "**ඔඵුටො**"ති: අවත්ථරිත්වා ඡාදිතො. "**පිහිතො**"ති: භාජනෙන උක්ඛලිමුඛං විය පළිගුණ්ඨිතො. "**පටිච්ඡන්නො**"ති ආවටෙටා.

"**පටිකුජ්ජිතො**"ති: අධොමුඛං ඨපිතො. තත්ථ තිණපණ්ණාදීහි ඡාදිතං විය ඡන්නො. උච්ඡන්නො නදීආවරණසෙතු විය. ආවටෙටා ජනසමරණමග්ගාවරණං විය. "**විනිබද්ධො මානවසෙනා**"ති: මානවසෙන[3] නානාවිධෙ ආරම්මණෙ බද්ධො හුත්වා තිට්ඨති. "**පරාමට්ඨො දිට්ඨිවසෙනා**"ති: වාසිදිට්ඨීනං වසෙන පරාමට්ඨො ආමසිත්වා ගහිතො "**වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චවසෙනා**"ති: ආරම්මණෙ අසන්තිට්ඨන වසෙන චිත්තවික්ඛෙපං පත්තො උපගතො. "**අනිට්ඨංගතො විචිකිච්ඡාවසෙනා**"ති: රතනත්තයාදිසු කංඛාසංඛාතාය විචිකිච්ඡාය වසෙන සන්නිට්ඨානං අප්පත්තො. "**ථාමගතො අනුසයවසෙනා**"ති: දුන්නීහරණ අප්පහීනානුසයවසෙන ථිරභාවප්පත්තො.

"**උපගතො හුත්වා තිට්ඨති රූපූපාය**"න්ති: තණ්හාදිට්ඨිඋපායවසෙන රූපං උපගන්ත්වා ආරම්මණං කත්වා. "**විඤ්ඤාණං තිට්ඨමාන**"න්ති: තස්මිං ආරම්මණෙ රූපාරම්මණවිඤ්ඤාණං තිට්ඨති, රූපාරම්මණං- "**රූපප්පතිට්ඨ**"න්ති: රූපමෙව ආලම්බිත්වා රූපමෙව පතිට්ඨං කත්වා.

1. V ම. මනාපාමනාපපතනත්ථෙන. 2. V. ම. සමක්ඛියාති. 3. V. ම. නානාවිධෙනමානාතිමානවසෙන.

"**නන්දූපසේවනා**"න්ති: සප්පීතිකා තණ්හානන්දෙන ආසිතත්තං විඤ්ඤාණං. "**වුඩ්ඪි**"න්ති: වුඩ්ඪභාවං "**විරූළ්හි**"න්ති: වඩ්ඪනවසෙන[1] උපරිතො විරූළ්හභාවං. "**වෙපුල්ල**"න්ති: තදාරම්මණවසෙන වෙපුල්ලං.

"**අත්ථි රාගො**"ති: ආදීනි ලොභස්සෙව නාමානි. සො හි රජ්ජන වසෙන **රාගො**, නන්දනවසෙන **නන්දි**. තණ්හායනවසෙන **තණ්හා**ති වුච්චති. "**පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හ**"න්ති: කම්මං ජවා පෙත්වා පටිසන්ධි ආකඩ්ඪනසමත්ථතාය පතිට්ඨිතං චෙව විරූළ්හඤ්ච. "**යත්ථා**"ති: තෙභූමකවට්ටෙ භුම්මං. සබ්බත්ථ වා පුරිමපදෙ එතං භුම්මං අත්ථි. තත්ථ "**සංඛාරානං වුඩ්ඪී**"ති: ඉදං ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙ ඨිතස්ස. "**ආයති**"න්ති: වට්ටහෙතුකෙ සංඛාරෙ සන්ධාය වුත්තං. "**යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති**"ති: යස්මිං ඨානෙ ආයතිං පුනබ්භවාභි නිබ්බත්ති අත්ථි. තත්ථ පුරිමසුත්තං රූපාදි ආරම්මණලාභනවසෙන වුත්තං. දුතියසුත්තං තදෙවාරම්මණ අභිනන්දන වසෙන වුත්තං. තතියං විඤ්ඤාණපතිට්ඨානවසෙන වුත්තං. චතුත්ථං චතුබ්බිධආහාර වසෙන කුසලාකුසල විඤ්ඤාණපතිට්ඨාවසෙන ච වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

"**යෙභුය්‍යෙනා**"ති: පායෙන. "**මුය්හන්ති**"ති: මොහං ආපජ්ජන්ති. "**සම්මුය්හන්ති**"ති: විසෙසෙන මුය්හන්ති. "**සම්පමුය්හන්ති**"ති: සබ්බා කාරෙන මුය්හන්ති. අථවා රූපාරම්මණං පටිච්ච **මුය්හන්ති**, සද්දාරම්මණං පටිච්ච **සම්මුය්හන්ති**. මුතාරම්මණං පටිච්ච **සම්පමුය්හන්ති**. "**අවිජ්ජාය අන්ධීකතා**"ති: අට්ඨසු ඨානෙසු අඤ්ඤාණාය අවිජ්ජාය අන්ධිකතා, ගතාති වා පාඨො, අන්ධභාවං උපගතාති අත්ථො. "**පගාළ්හා**"ති: පවිට්ඨා. "**ඔගාළ්හා**"ති: හෙට්ඨාභාගං පවිට්ඨා. "**අජ්ඣොගාළ්හා**"ති අධිඔගහිත්වා අවත්ථරිත්වා විසෙසෙන පවිට්ඨා. "**නිමුග්ගා**"ති: අධො මුඛං හුත්වා පවිට්ඨා. අථවා දස්සනසංසග්ගෙන **ඔගාළ්හා**. සවණ සංසග්ගෙන **අජ්ඣොගාළ්හා**, වචනසංසග්ගෙන **නිමුග්ගා**, සප්පුරිස සංසග්ගවිරහිතා වා **ඔගාළ්හා**, සද්ධම්මසවණවිරහිතා වා **අජ්ඣොගාළ්හා**, ධම්මානුධම්මපටිපත්තිවිරහිතා වා **නිමුග්ගා**.

"**විවෙකො**"ති: විවිත්ති විවිච්චනං වා=විවෙකො. "**තයො**"ති: ගණනපරිච්ඡෙදො. "**කායවිවෙකො**"ති: කායෙන විවිත්ති විනා අප සක්කනං, චිත්තවිවෙකාදීසුපි එසෙව නයො. "**ඉධ භික්ඛු**"ති: ඉමස්මිං සාසනෙ සංසාරෙ භයං ඉක්ඛනතො භික්ඛු. "**විවිත්ත**"න්ති: සුඤ්ඤං අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොසන්ති අත්ථො. එතදෙව හි සන්ධාය විභඞ්ගෙ "විවිත්තන්ති සන්තිකෙ චෙපි සෙනාසනං හොති තඤ්ච අනාකිණ්ණං ගහට්ඨෙහි පබ්බජිතෙහි තං විවිත්ත"න්ති වුත්තං. සෙති චෙව ආසන්ති ච **එත්ථාති=සෙනාසනං**, මඤ්චපීඨාදීනමෙතමධිවචනං. තෙනාහ–"සෙනාසන"න්ති මඤ්චොපි සෙනාසනං භිසිබිම්බොහනම්පි විහාරොපි අඩ්ඪයොගොපි පාසාදොපි හම්මියම්පි ගුහාපි අට්ටොපි මාළොපි ලෙනම්පි වෙළු

1. V. ම. ජවනවසෙන.

ගුම්බොපි රුක්ඛමූලම්පි මණ්ඩපොපි සෙනාසනං, යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්ති සබ්බමෙතං සෙනාසනන්ති.

අපිච “විහාරො අඩ්ඪයොගො පාසාදො හම්මියං ගුහා”ති ඉදං විහාරසෙනාසනං නාම. “මඤ්චො පීඨං භිසි බිම්බොහන”න්ති ඉදං මඤ්චපීඨසෙනාසනං නාම. “චිලිමිකා චම්මඛණ්ඩො තිණසන්ථාරො පණ්ණසන්ථාරො”ති ඉදං සන්ථාරසෙනාසනං නාම. “යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්තීති ඉදං ඔකාසසෙනාසනං නාමා”ති එවං චතුබ්බිධං සෙනාසනං හොති. තං සබ්බම්පි සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙව, ඉමස්ස පන සකුණසදිසස්ස චාතුද්දිසස්ස භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකං දස්සෙන්තො “අරඤ්ඤං රුක්ඛමූල”න්ති ආදිමාහ. තත්ථ “**අරඤ්ඤ**”න්ති නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤන්ති ඉදං භික්ඛුනීනං වසෙන ආගතං අරඤ්ඤං, අරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිමන්ති ඉදං පන ඉමස්ස භික්ඛුනො අනුරූපං, තස්ස ලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ ධුතඞ්ගනිද්දෙසෙ වුත්තං.

“**රුක්ඛමූල**”න්ති යංකිඤ්චි සන්දච්ඡායං විවිත්තං රුක්ඛමූලං. “**පබ්බත**”න්ති සෙලං, තත්ථ හි උදකසොණ්ඩීසු උදකකිච්චං කත්වා සීතාය රුක්ඛච්ඡායාය නිසින්නස්ස නානාදිසාහි වායමානසුසීතෙන වාතෙන වීජියමානස්ස චිත්තං එකග්ගං හොති. “**කන්දර**”න්ති කං වුච්චති උදකං තෙන දාරිතං උදකෙන භින්නපබ්බතපදෙසං, තං නිතම්බන්තිපි නදීකුඤ්ජන්තිපි වදන්ති. තත්ථ හි රජතපට්ටසදිසා වාලිකා හොති මත්ථකෙ මණිවිතානං විය වනගහනං මණික්ඛන්ධසදිසං උදකං සන්දති එවරූපං කන්දරං ඔරුය්හ පානීයං පිවිත්වා ගත්තානි සීතිං කත්වා වාලිකං උස්සාපෙත්වා පංසුකූලචීවරං පඤ්ඤපෙත්වා නිසින්නස්ස සමණධම්මං කරොතො චිත්තං එකග්ගං හොති.

“**ගිරිගුහ**”න්ති ද්වින්නං පබ්බතානං අන්තරං, එකස්මිං යෙව වා උම්මඞ්ගසදිසං මහාවිවරං. සුසාන ලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තං. “**වනපත්ථ**”න්ති ගාමන්තං අතික්කමිත්වා මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානං යත්ථ න කසන්ති න වපන්ති, තෙනෙවාහ:–“වනපත්ථන්ති දූරානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචනන්ති” ආදි. “**අබ්භොකාස**”න්ති අච්ඡන්නං, ආකඞ්ඛමානො පනෙත්ථ චීවරකුටිං කත්වා වසති. “**පලාලපුඤ්ජ**”න්ති පලාලරාසි, මහාපලාලපුඤ්ජතො හි පලාලං නික්කඩ්ඪිත්වා පබ්භාරලෙණසදිසෙ ආවාසෙ කරොන්ති ගච්ඡගුම්බාදීනම්පි උපරිපලාලං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා නිසින්නා සමණධම්මං කරොන්ති සබ්බමෙතං සන්ධාය වුත්තං “කායෙන ච විවිත්තො[1] විහරතී”ති ආදි. එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාති පවත්තයතීති වුත්තං හොති. “**ඉරියතී**”ති: ඉරියාපථං වත්තයති. “**වත්තතී**”ති: ඉරියාපථවුත්තිං උප්පාදෙති. “**පාලෙතී**”ති: ඉරියාපථං රක්ඛති. “**යපෙතී**”ති: යපයති “**යාපෙතී**”ති: යාපයති.

1. V. පවිවිත්තො.

"**පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්සා**"ති: කුසලජ්ඣානසමඞ්ගිස්ස. "**නීවරණෙහි චිත්තං විවිත්ත**"න්ති උපචාරෙන නීවරණෙහි විවිත්තම්පි සමානං අනෙකාඅප්පණායං සුද්ධුවිවිත්තං නාම හොතීති දස්සෙතුං "පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස නීවරණෙහි චිත්තං විවිත්තං හොතී"ති වුත්තං. එසෙව නයො විතක්කවිචාර පීතිසුඛදුක්ඛෙහි දුතිය තතිය චතුත්ථජ්ඣානානි සමාපන්නානන්ති. "**රූපසඤ්ඤා**"ති: කුසලවිපාකකිරිය වසෙන පඤ්චදසන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං සඤ්ඤාය. "**පටිඝසඤ්ඤා**"ති: චක්ඛුරූපාදිසංඝට්ටනෙන උප්පන්නාය කුසලාකුසලවිපාක කිරිය වසෙන පඤ්චවිඤ්ඤාණ සඞ්ඛාතාය පටිඝසඤ්ඤාය ච. "**නානත්තසඤ්ඤා**"ති: නානාරම්මණෙ පවත්තාය චතුචත්තාළීසකාමාවචර සඤ්ඤාය ච චිත්තං විවිත්තං හොති සුඤ්ඤං හොති.

"**ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්සා**"ති: එත්ථ නාස්ස අන්තොති= අනන්තං, ආකාසං අනන්තං=ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව= ආකාසානඤ්චං, අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්ස සම්පයුත්තධම්මස්ස ඣානස්ස දෙවානං දෙවායතනමිවාති ආකාසානඤ්චායතනං; කසිණුග්ඝාටිමාකාසාරම්මණඣානස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස කුසලකිරියජ්ඣානං සමාපන්නස්ස. "**රූපසඤ්ඤා**"ති: සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානතො චෙව තදාරම්මණතො ච රූපාවචරජ්ඣානම්පි රූපන්ති වුච්චති. "**රූපී රූපානි පස්සතී**"ති: ආදිසු තස්ස ආරම්මණම්පි, "**බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී**"ති: ආදිසු තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපෙ සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පඨවිකසිණාදි භෙදස්ස තදාරම්මණස්සපෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං.

එතාය කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසවිධාය ඣානසංඛාතාය සඤ්ඤාය එතාය ච පඨවිකසිණාදිවසෙන අට්ඨවිධාය ආරම්මණසංඛාතාය රූපසඤ්ඤාය. "**පටිඝසඤ්ඤා**"ති: චක්ඛාදීනං වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන සමුප්පන්නාය සඤ්ඤාය, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. යථාහ:–'තත්ථ කතමා පටිඝසඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා ගන්ධසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොට්ඨබ්බසඤ්ඤා, ඉමා වුච්චන්ති පටිඝසඤ්ඤායො"ති: තා කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකා පඤ්චාති එතාය පටිඝසඤ්ඤාය. "**නානත්තසඤ්ඤා**"ති: නානත්තෙ ගොචරෙ පවත්තාය සඤ්ඤාය නානත්තාය වා සඤ්ඤාය; යථාහ:–"තත්ථ කතමා නානත්තසඤ්ඤා අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමඞ්ගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතු සමඞ්ගිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං ඉමා වුච්චන්ති නානත්ත සඤ්ඤායො"ති එවං විභඞ්ගෙ විභජ්ජ වුත්තා, තා ඉධ අධිප්පෙතා; අසමාපන්නස්ස මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතූහි සඞ්ගහිතා සඤ්ඤා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ වත්තන්ති.

යස්මා චෙසා අට්ඨකාමාවචරකුසලසඤ්ඤා ද්වාදසඅකුසලසඤ්ඤා එකාදසකාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා ද්වෙඅකුසලවිපාකසඤ්ඤා එකාදසකාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එවං චතුචත්තාළීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා තස්මා නානත්තසඤ්ඤාති වුත්තා, තාය නානත්තසඤ්ඤාය විවිත්තං හොතීති ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස රූපසඤ්ඤාපටිඝසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤාසඞ්ඛාතාහි සඤ්ඤාහි ඣානචිත්තං විවිත්තං හොති විනා හොති අපසක්කිතං හොති. "විඤ්ඤාණඤ්චායතන"න්ති: එතදෙව විඤ්ඤාණං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්සාති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, ආකාසෙ පවත්ත විඤ්ඤාණාරම්මණස්ස ඣානස්සෙතං අධිවචනං; තං ඣානං සමාපන්නස්ස වුත්තස්ස වුත්තප්පකාරාය ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤාය චිත්තං විවිත්තං හොති. "ආකිඤ්චඤ්ඤායතන"න්ති එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං, අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනස්ස භාවො ආකිඤ්චඤ්ඤං ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්සාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ පවත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්මණඣානස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස තාය විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤාය චිත්තං විවිත්තං.

"**නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන**"න්ති: එත්ථ පන යාය සඤ්ඤාය භාවතො තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති වුච්චති. යථාපටිපන්නස්ස සා සඤ්ඤා හොති. තං තාව දස්සෙතුං විභඞ්ගෙ "නෙවසඤ්ඤී නාසඤ්ඤී"ති උද්ධරිත්වා තංයෙව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සන්තතො මනසිකරොති සඞ්ඛාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙති. තෙන වුච්චති: "නෙවසඤ්ඤී නාසඤ්ඤීති වුච්චතී"ති තත්ථ "**සන්තතො මනසිකරොතී**"ති: සන්තා වතායං සමාපත්ති. යත්‍ර හි නාම නත්ථිභාවම්පි ආරම්මණං මනසිකරිත්වා වසතීති එවං සන්තාරම්මණතාය න සන්තාති මනසිකරොති. තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අප්පෙත්වා නිසින්නස්ස තාය ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය ඣානචිත්තං සුඤ්ඤං හොති.

"**සොතාපන්නස්සා**"ති: සොතාපත්තිඵලප්පත්තස්ස. "**සක්කායදිට්ඨියා**"ති: වීසතිවත්ථුකාය සක්කායදිට්ඨියා. "**විචිකිච්ඡායා**"ති: අට්ඨසු ඨානෙසු කඞ්ඛාය. "**සීලබ්බතපරාමාසා**"ති: සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධීති පරාමසිත්වා උප්පජ්ජනකදිට්ඨි. "**දිට්ඨානුසයා**"ති: අප්පහීනට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසයනකා දිට්ඨානුසයා, තථා විචිකිච්ඡානුසයා. "**තදෙකට්ඨෙහි චා**"ති: තෙහි සක්කායදිට්ඨිආදීහි එකතො ඨිතෙහි ච. උපතාපෙන්ති විබාධෙන්ති චාති කිලෙසා යාව සො තා; තෙහි සක්කායදිට්ඨියාදිකිලෙසෙහි විවිත්තං සුඤ්ඤං හොති. එත්ථ "**තදෙකට්ඨ**"න්ති: දුවිධං එකට්ඨං පහානෙකට්ඨං සහජෙකට්ඨඤ්ච. අපායගමනීයා හි කිලෙසා යාව සොතාපත්තිමග්ගෙන නප්පහීයන්ති තාව දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ එකස්මිං පුග්ගලෙ ඨිතාති පහානෙකට්ඨා දසසු හි කිලෙසෙසු ඉධ දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා

එව ආගතා, අනුසයෙසු දිට්ඨානුසය විචිකිච්ඡානුසයා ආගතා. සෙසා පන අපායගාමිනියො ලොභො දොසො මොහො මානො ථීනං උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති අට්ඨ කිලෙසා දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ පහානෙකට්ඨා හුත්වා ද්වීහි අනුසයෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති. රාගදොසමොහපමුඛෙසු වා දියඩ්ඪෙසු කිලෙසසහස්සෙසු සොතාපත්තිමග්ගෙන දිට්ඨියා පහීයමානාය දිට්ඨියා සහ විචිකිච්ඡා පහීනා දිට්ඨානුසය විචිකිච්ඡානුසයෙහි සහ අපායගමනියා සබ්බකිලෙසා පහානෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති. සහජෙකට්ඨා පන දිට්ඨියා සහ විචිකිච්ඡාය ච සහ එකෙකස්මිං චිත්තෙ ඨිතා අවසෙස කිලෙසා.

සොතාපත්තිමග්ගෙන හි චතූසු දිට්ඨිසම්පයුත්ත අසඞ්ඛාරිකචිත්තෙසු පහීයමානෙසු තෙහි සහජාතා ලොභො දොසො මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති, චතූසු දිට්ඨිසම්පයුත්තසසඞ්ඛාරිකචිත්තෙසු පහීයමානෙසු තෙහි සහජාතා ලොභො මොහො ථීනං උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති, විචිකිච්ඡාසහගත චිත්තෙ පහීයමානෙ තෙන සහජාතා මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති. තෙහි දුවිධෙකට්ඨෙහි කිලෙසෙහි චිත්තං විචිත්තං හොතීති මග්ගචිත්තං විවිච්චති ඵලචිත්තං විචිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං සුඤ්ඤං හොතීති අත්ථො.

"**සකදාගාමිස්ස ඔළාරිකා කාමරාගසඤ්ඤොජනා**"ති: ඔළාරිකාභූතා කායවචීද්වාරෙ වීතික්කමස්ස පච්චයභාවෙන ථූලභූතා මෙථුනරාගසංඛාතා සඤ්ඤොජනා, සො හි කාමභවෙ සඤ්ඤොජෙතීති සඤ්ඤොජනන්ති වුච්චති. "**පටිඝසඤ්ඤොජනා**"ති: ව්‍යාපාදසඤ්ඤොජනා. සො හි ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤතීති පටිඝන්ති වුච්චති. තෙ එව ථාමගතත්ථෙන සන්තානෙ අනුසෙන්තීති අනුසයා. "**අනුසහගතා**"ති: සුඛුමභූතා කාමරාගසඤ්ඤොජනා පටිඝසඤ්ඤොජනා අනුසහගතා. "**කාමරාගානුසයා පටිඝානුසයා**"ති: අප්පහීනට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසයනවසෙන සුඛුමභූතා කාමරාගපටිඝානුසයා. "**තදෙකට්ඨෙහිචා**"ති: වුත්තනයෙහි දුවිධෙකට්ඨෙහි කිලෙසෙහි විචිත්තං සුඤ්ඤං හොති. "**අරහතො**"ති: කිලෙසාරීනං හතත්තා අරහාති ලද්ධනාමස්ස. "**රූපරාගා**"ති: රූපභවෙ ඡන්දරාගා. "**අරූපරාගා**"ති: අරූපභවෙ ඡන්දරාගා "**මානා**"ති: අරහත්තමග්ගවජ්ඣා මානා එව, තථා උද්ධච්ච අවිජ්ජා මානානුසයාදයො අරහත්තමග්ගවජ්ඣා. එතෙසු උන්නතිලක්ඛණො මානො අවූපසමලක්ඛණං උද්ධච්චං.

අඤ්ඤාණලක්ඛණා අවිජ්ජා රූපරාගඅරූපරාගවසෙන පවත්තා භවරාගානුසයා. "**තදෙකට්ඨෙහිචා**"ති: තෙහි එකතො ඨිතෙහි ච කිලෙසෙහි. "**බහිද්ධා ච සබ්බනිමිත්තෙහී**"ති: අජ්ඣත්තචිත්ත

සන්තානෙ අකුසලක්ඛන්ධෙ උපාදාය බහිද්ධාති සංඛං ගතෙහි අජ්ඣත්තං මුඤ්චිත්වා බහිද්ධා පවත්තෙහි සබ්බසංඛාරනිමිත්තෙහි මග්ගචිත්තං විවිච්චති විනා හොති අපසක්කති, ඵලචිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං හොති. තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියා චාති ද්විධා අනුසයානං අභාවො වෙදිතබ්බො. කිලෙසපටිපාටියා හි කාමරාගානුසය පටිඝානුසයානං තතියමග්ගෙන අභාවො හොති. මානානුසයස්ස චතුත්ථමග්ගෙන දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං පඨමමග්ගෙන භවරාගානුසය අවිජ්ජානුසයානං චතුත්ථමග්ගෙනෙව. මග්ගපටිපාටියා පන පඨමමග්ගෙන දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං අභාවො හොති. දුතියමග්ගෙන කාමරාගානුසයපටිඝානුසයානං ච තනුභාවො, තතියමග්ගෙන සබ්බසො අභාවො, චතුත්ථමග්ගෙන මානානුසය භවරාගානුසය අවිජ්ජානුසයානං අභාවො හොති.

“**චිත්තවිවෙකො**”ති· මහග්ගතලොකුත්තරචිත්තානං කිලෙසෙහි සුඤ්ඤභාවො තුච්ඡභාවොති අත්ථො. “**උපධිවිවෙකො**”ති: කිලෙසඛන්ධ අභිසංඛාරානං උපධීනං සුඤ්ඤභාවො, උපධිං තාව දස්සෙතුං **උපධි වුච්චන්ති කිලෙසා චාති** ආදිමාහ. රාගාදයො යස්ස උප්පජ්ජන්ති තං උපතාපෙන්ති විබාධෙන්තීති කිලෙසා ච උපාදානතො ගොචරා රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා උපාදානසම්භූතා පුඤ්ඤාපුඤ්ඤආනෙඤ්ජාභිසංඛාරා ච. “**අමත**”න්ති: නත්ථි එතස්ස මරණසංඛාතං මතන්ති අමතං, කිලෙසවිස පටිපක්ඛත්තා අමරන්තිපි අමතං, සංසාරයොනි ගති උපපත්ති විඤ්ඤාණට්ඨිති සත්තාවාසෙසු සංසිබ්බති විනතීති තණ්හා වාණන්ති වුච්චති, තං තත්ථ නත්ථීති නිබ්බාණං

“**වූපකට්ඨකායාන**”න්ති:[1] ගණසඞ්ගණිකාය අපගතසරීරානං. “**නෙක්ඛම්මාභිරතාන**”න්ති. නෙක්ඛම්මෙ කාමාදිතො නික්ඛන්තෙ පඨමජ්ඣානාදිකෙ අභිරතානං තන්නින්නානං. “**පරමවොදානප්පත්තාන**”න්ති: උත්තමපරිසුද්ධභාවඵලං පාපුණිත්වා ඨිතානං උපක්කිලෙසාභාවෙන පරිසුද්ධචිත්තානං කිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන පරමවොදානප්පත්තානං, වික්ඛම්භනප්පහානෙන පරිසුද්ධචිත්තානං සමුච්ඡෙදප්පහානෙන පරමවොදානප්පත්තානන්ති එවමෙසො වණ්ණයන්ති. “**නිරූපධීන**”න්ති: විගතූපධීනං. “**විසංඛාරගතාන**”න්ති: සංඛාරාරම්මණං වජ්ජිත්වා විගතසංඛාරානං නිබ්බාණං ආරම්මණවසෙන උපගතානං. “**විසංඛාරගතං චිත්ත**”න්ති: එත්ථපි නිබ්බාණමෙව විසංඛාරන්ති වුත්තං. “**විදූරෙ**”ති: විවිධෙ දූරෙ. “**සුවිදූරෙ**”ති: සුට්ඨු විදූරෙ.

“**න සන්තිකෙ**”ති: න සමීපෙ. “**න සාමන්තා**”ති: න එකපස්සෙ. “**අනාසන්නෙ**”ති: න අච්චන්තසමීපෙ. **වූපකට්ඨෙති**[2] අවිදූරෙ විගතෙති අත්ථො. “**තාදිසො**”ති: තංසදිසො. “**තස්සණ්ඨිතො**”ති: තෙන ආකා

1. V. ම. විවෙකට්ඨකායානන්ති

2. V ම විවෙකට්ඨෙති.

රෙන ඨිතො. "**තප්පකාරො**"ති: තෙන පකාරෙන ඨිතො. "**තප්පටිභාගො**"ති: තංකොට්ඨාසිකො. අථවා අත්තභාවගුහාය ලග්ගභාවෙන **තාදිසො**; කිලෙසෙහි ජහනභාවෙන **තස්සණ්ඨිතො**, මොහනසම්පගාළ්හභාවෙන **තප්පකාරො**, තීහි විවෙකෙහි දූරභාවෙන **තප්පටිභාගොති** එවමෙත්ථ වණ්ණයන්ති.

"**දුප්පහායා**"ති: සුඛෙන පහාතබ්බා න හොන්ති. "**දුච්චජා**"ති: සුඛෙන ජහිතුං න සක්කා. "**දුප්පරිච්චජා**"ති: සබ්බාකාරෙන ජහිතුං න සක්කා. "**දුන්නිම්මද්දයා**"ති: අමද්දං නිම්මද්දං කාතුං න සක්කා. "**දුබ්බිනිවෙඨයා**"ති: විනිවෙඨනං මොචනං කාතුං න සක්කා. "**දුත්තරා**"ති: උත්තරිත්වා අතික්කන්තුං න සක්කා. "**දුප්පතරා**"ති: විසෙසෙත්වා තරිතුං න සක්කා. "**දුස්සමතික්කමා**"ති: දුක්ඛෙන අතික්කමිතබ්බා. "**දුබ්බිනිවත්තා**"ති: නිවත්තෙතුං දුක්ඛා. අථවා පකතිවසෙන දුප්පරිච්චජා. විකතිවසෙන දුන්නිම්මද්දයා. නාගපාසං විය දුබ්බිනිවෙඨයා ගිම්හසමයෙ මරුකන්තාරං විය දුත්තරා දුප්පතරා, ව්‍යග්ඝපරිග්ගහිතා අටවි විය දුස්සමතික්කමා. සමුද්දවීචි විය දුබ්බිනිවත්තාති එවමෙත්ථ වණ්ණයන්ති.

එවං පඨමගාථාය "දූරෙ විවෙකා හි තථාවිධො"ති සාධෙත්වා පුන තථාවිධානං සත්තානං ධම්මතං ආවිකරොන්තො "ඉච්ඡානිදානා"ති ගාථමාහ. තත්ථ "**ඉච්ඡානිදානා**"ති: තණ්හාහෙතුකා. "**භවසාතබද්ධා**"ති: සුඛවෙදනාදිම්හි භවසාතෙ බද්ධා. "**තෙ දුප්පමුඤ්චා**"ති: "**තෙ**"ති: යෙ භවසාත වත්ථුභූතධම්මා යත්ථ බද්ධඉච්ඡානිදානා තෙ සත්තා දුප්පමොචයා. "**නහි අඤ්ඤමොක්ඛා**"ති: අඤ්ඤං පමොචෙතුං න සක්කොන්ති. කාරණවචනං වා එතං. තෙ සත්තා දුප්පමුඤ්චා, කස්මා? යස්මා අඤ්ඤෙන මොචෙතබ්බා න හොන්ති, යදි සත්තා මුච්චෙය්‍යුං සකෙන ථාමෙන මුච්චෙය්‍යුන්ති අයමස්ස අත්ථො.

"**පච්ඡා පුරෙ වාපි අපෙක්ඛමානා**"ති: අනාගතෙ අතීතෙ වා කාමෙ අපෙක්ඛමානා. "**ඉමෙව කාමෙ පුරිමෙව ජප්පා**"න්ති: ඉමෙ පච්චුප්පන්නෙ කාමෙ පුරිමෙ වා දුවිධෙපි අතීතානාගතෙ වා බලවතණ්හාය පත්ථයමානා, ඉමෙසං ඡන්නං පදානං **තෙ දුප්පමුඤ්චා නහි අඤ්ඤමොක්ඛා**ති ඉමිනාව සහ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

ඉතරථා අපෙක්ඛමානාපි ජප්පං කිං කරොන්ති, කිං වා කථාති න පඤ්ඤාපෙය්‍යුං. "**භවසාතබද්ධා**"ති: භවෙ සාතං, භවසාතං=තෙන භවසාතෙන සුඛස්සාදනෙ බද්ධා හුත්වා ඨිතා. තං භාජෙත්වා දස්සෙතුං "එතං භවසාතං සුඛා වෙදනා"ති ආදිමාහ. යොබ්බනභාවො **යොබ්බඤ්ඤං**, අරොගභාවො **ආරොග්‍යං**, ජීවිතින්ද්‍රියපවත්තනභාවො **ජීවිතං**. "**ලාභො**"ති: චතුන්නං පච්චයානං ලාභො. "**යසො**"ති: පරිවාරො "**පසංසා**"ති: කිත්ති.

"**සුඛ**"න්ති: කායිකචෙතසිකං සුඛං. "**මනාපිකා රූපා**"ති: මනවඩ්ඪනකා රූපා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. "**චක්ඛුසම්පදා**"ති: චක්ඛුස්ස සම්පදා. මය්හං චක්ඛු සම්පන්නං මණිවිමානෙ උග්ඝාටිතසීහපඤ්ජරං විය ඛායතීති උප්පන්නං සුඛස්සාදං සන්ධාය චක්ඛුසම්පදාති වුත්තං. සොතසම්පදාදීසුපි එසෙව නයො. සුඛාය වෙදනාය සත්තා බද්ධා-පෙ-විබද්ධාති මූලපදං. "**විබද්ධා**"ති: විවිධාකාරෙන බද්ධා. "**ආබද්ධා**"ති: විසෙසෙන ආදිතො බද්ධා, "**ලග්ගා**"ති: ආරම්මණෙන සද්ධිං අප්පිතා. "**ලග්ගිතා**"ති: නාගදන්තෙ ඨපිතවාරකො විය ලග්ගිතා. යමෙත්ථ අවුත්තං තං "සත්තො විසත්තො"ති ආදිම්හි වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. "**නාඤ්ඤමොක්ඛා**"ති: න පරෙහි මොක්ඛා. "**තෙ වා භවසාතවත්ථූ දුම්මුඤ්චා**"ති: භවෙ සුඛස්සාදවත්ථුභූතා ධම්මා මුඤ්චිතුං දුක්ඛා. "**සත්තා වා එත්තො දුම්මොචයා**"ති: සත්තා එව වා එතස්මා භවසාතවත්ථුතො මොචෙතුං දුක්ඛා. "**දුරුද්ධරා**"ති: සාතවත්ථුතො උද්ධරිතුං දුක්ඛා. "**දුස්සමුද්ධරා**"ති: සමන්තතො ජිණ්ණපාපටෙ නරකාවාටෙ පතිතො විය උද්ධං කත්වා උද්ධරිතුං දුක්ඛා.

"**දුවුට්ඨාපයා**"ති: උට්ඨාපෙතුං දුක්ඛා. "**දුස්සමුට්ඨාපයා**"ති: සුඛුම අත්තභාවං පච්චියං පතිට්ඨාපනං විය උස්සාපෙතුං අතිවිය දුක්ඛා. තෙ-"**අත්තනා පලිපපලිපන්නා**"ති:¹ ගම්භීරකද්දමෙ යාවසීසතො නිමුග්ගා. "**න සක්කොන්ති පරං පලිපපලිපන්නං උද්ධරිතු**"න්ති: අපරං තථෙව නිමුග්ගං හත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙත්වා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති, "**සො වත චුන්ද**"ති: "**සො**"ති වත්තබ්බාකාරපුග්ගලනිද්දෙසො, තස්ස "**යො**"ති: ඉමං උද්දෙසවචනං ආහරිත්වා යො අත්තනා පලිපපලිපන්නො සො වත චුන්ද පරං පලිපපලිපන්නං උද්ධරිස්සතීති එවං සෙසපදෙසු සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. "**පලිපපලිපන්නා**"ති: ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො වුච්චති. යථා චුන්ද කොචි පුරිසො යාව නාසිකග්ගා ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො අපරම්පි තථෙව නිමුග්ගං හත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙත්වා උද්ධරිස්සතීති-"**නෙතං ඨානං විජ්ජතී**"ති නත්ථි තං කාරණම්පි, යෙන සො තං උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙය්‍යාති.

"**අදන්තො අවිනීතො අපරිනිබ්බුතො**"ති: එත්ථ පන අනිබ්බිසෙවනතාය අදන්තො, අසික්ඛිතවිනයතාය අවිනීතො, අනිබ්බුතකිලෙසතාය අපරිනිබ්බුතොති වෙදිතබ්බො. සො තාදිසො--"**පරං දමෙස්සතී**"ති: නිබ්බිසෙවනං කරිස්සතීති, "**විනෙස්සතී**"ති: තිස්සො සික්ඛා සික්ඛාපෙස්සති, "**පරිනිබ්බාපෙස්සතී**"ති: තස්ස කිලෙසෙ පරිනිබ්බාපෙස්සති.

"**නත්ථඤ්ඤො කොචී**"ති: අඤ්ඤො කොචි පුග්ගලො මොචෙතුං සමත්ථො නත්ථි. "**සකෙන ථාමෙනා**"ති: අත්තනො ඤාණථාමෙන

1. V. ම. සලිල.

"**බලෙනා**"ති: ඤාණබලෙන. **විරියෙනා**"ති ඤාණසම්පයුත්තචෙතසිකවිරියෙන. "**පුරිසපරක්කමෙනා**"ති පරං පරං ඨානං අක්කමනෙන මහතා විරියෙන. "**නාහං සක්ඛිස්සාමී**"ති: අහං න සක්ඛිස්සාමි න සක්කොමි න වායමිස්සාමීති වුත්තං හොති. "**පමොචනායා**"ති: පමොචෙතුං. "**කථංකථී**"න්ති: සකඞ්ඛං; "**ධොතකා**"ති: ආලපනං. "**තරෙසී**"ති තරෙය්‍යාසි.

"අත්තනා පකතං පාපං අත්තනා සංකිලිස්සති
අත්තනා අකතං පාපං අත්තනාව විසුජ්ඣති
සුද්ධි අසුද්ධි පච්චත්තං නාඤ්ඤො අඤ්ඤං විසොධයෙ"ති.

එත්ථායමත්ථො- යෙන අත්තනා අකුසලකම්මං කතං හොති, සො චතූසු අපායෙසු දුක්ඛං අනුභවන්තො අත්තනාව සංකිලිස්සති යෙන පන අත්තනා අකතං පාපං සො සුගතිමෙව ගච්ඡන්තො අත්තනාව විසුජ්ඣති. කුසලකම්මසඞ්ඛාතා සුද්ධි අකුසලකම්මසඞ්ඛාතා ච අසුද්ධි පච්චත්තං කාරකසත්තානං අත්තනියෙව විපච්චති, අඤ්ඤො පුග්ගලො අඤ්ඤං පුග්ගලං න විසොධයෙ නෙව විසොධෙති, නෙව කිලෙසෙති න විසොධෙතීති වුත්තං හොති. "**තිට්ඨතෙව නිබ්බාණ**"න්ති: අමතමහානිබ්බාණං තිට්ඨතියෙව. "**නිබ්බාණගාමිමග්ගො**"ති: පුබ්බභාගවිපස්සනාදිතො පට්ඨාය අරියමග්ගො. "**තිට්ඨාමහං සමාදපෙතා**"ති: අහං ගණ්හාපෙතා පතිට්ඨාපෙතා පතිට්ඨාමි. "**එවං ඔවාදියමානා එවං අනුසාසියමානා**"ති: මයා එවං ඔවාදියමානා එවං අනුසාසියමානා. එත්ථ උප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං වදන්තො ඔවදති නාම, අනුප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං අනුසාසන්තො අයසොපි තෙ භවිස්සතීති ආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙන්තො අනුසාසති නාම. සම්මුඛා වදන්තොපි ඔවදති නාම. පරම්මුඛා දූතසාසනං පෙසෙන්තො අනුසාසති නාම. සකිං වදන්තොපි ඔවදති නාම. පුනප්පුනං වදන්තො අනුසාසති නාම, ඔවදන්තො එව වා අනුසාසති නාම. "**අප්පෙකච්චෙ**"ති: අපි එකච්චෙ එකෙති[1] අත්ථො. "**අච්චන්තනිට්ඨං නිබ්බාණං ආරාධෙන්ති**"ති: ඛයවයසඞ්ඛාතං අන්තං අතීතන්ති අච්චන්තං[2], අච්චන්තඤ්ච තං සබ්බසඞ්ඛාරානං අප්පවත්තිට්ඨානත්තා නිට්ඨා චාති=අච්චන්තනිට්ඨං, එකන්තනිට්ඨන්ති අත්ථො. තං අච්චන්තනිට්ඨං නිබ්බාණං ආරාධෙන්ති සම්පාදෙන්ති. "**න ආරාධෙන්ති**"ති න සම්පාදෙන්ති න පටිලභන්තීති අත්ථො. "**එත්ථ ක්‍යාහ**"න්ති එතෙසු කිං අහං කිං කරෙමීති අත්ථො. "**මග්ගක්ඛායී**"ති පටිපදං මග්ගක්ඛායී. "**අචික්ඛති**"ති: කථෙති, "**අත්තනා පටිපජ්ජමානා මුච්චෙය්‍යු**"න්ති: පටිපජ්ජන්තා පමුච්චෙය්‍යුං. "**අතීතං උපාදාය**"ති: අතීතං පටිච්ච. "**කථං අපෙක්ඛං කරෙති**"ති: කෙන පකාරෙන මුඛං ඔලොකනං කරෙති.

1. සී. I. එකච්චෙති ළොති. 2. අච්චන්තඤ්ච ඉති න දිස්සති.

"**එවංරූපො අහොසි**"න්ති: දීඝරස්ස අණුථූලාදිවසෙන එවං ජාතිකො එවං රූපො අහවිං. "**තත්ථ නන්දිං සමන්නානෙති**"ති: තස්මිං රූපාරම්මණෙ තණ්හං සමන්නානයති උප්පාදෙති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. "ඉති මෙ චක්ඛු"ති ආදයො වත්ථුආරම්මණවසෙන තණ්හුප්පත්තිං දස්සෙන්තො ආහ. "**ඉති රූපා**"ති: එවංරූපා ඉති. "**තත්ථ ඡන්දරාගපටිබද්ධ**"න්ති: තෙසු චක්ඛුරූපෙසු දුබ්බලසංඛාතො ඡන්දො ච බලවසංඛාතො රාගො ච තෙන ඡන්දරාගෙන පටිබද්ධං අල්ලීනං. "**විඤ්ඤාණ**"න්ති: ජවනචිත්තං. "**ඡන්දරාග පටිබද්ධත්තා විඤ්ඤාණස්සා**"ති: තස්ස ජවනවිඤ්ඤාණස්ස ඡන්දරාගෙන බද්ධභාවා. "**තදභිනන්දතී**"ති: තං ආරම්මණං තණ්හාවසෙන අභිනන්දති. තණ්හාවසෙනෙව තං අභිනන්දන්තො. "**යානිස්ස තානී**"ති: යානි අස්ස තානි. "**පුබ්බෙ**"ති අතීතෙ. "**සද්ධි**"න්ති: එකතො. "**හසිතලපිත කීළිතානී**"ති: දන්තවිදංසකාදි හසිතානි, වචීභෙදං කත්වා ලපිතානි ච, කායකීළාදි කීළිතානි ච; "**තදස්සාදෙතී**"ති: තං අස්සාදයති අස්සාදං වින්දති සාදියති. "**තං නිකාමෙතී**"ති: තං නිකාමයති පච්චාසිංසති. "**විත්තිං ආපජ්ජතී**"ති: තුට්ඨිං පාපුණාති.

"**සියා**"ති: භවෙය්‍ය "**අප්පටිලද්ධස්ස පටිලාභායා**"ති: අප්පත්තස්ස පාපුණනත්ථාය. "**චිත්තං පණිදහතී**"ති: චිත්තං ඨපෙති. "**චෙතසො පණිධානපච්චයා**"ති: චිත්තස්ස ඨපනකාරණා. "**සීලෙන වා**"ති: පංචසීලාදි සීලෙන වා "**වතෙන වා**"ති: ධුතඞ්ගසමාදානෙන වා. "**තපෙන වා**"ති: විරියසමාදානෙන වා. "**බ්‍රහ්මචරියෙන වා**"ති: මෙථුන විරතියා වා. "**දෙවො වා**"ති: මහානුභාවො දෙවරාජා වා. "**දෙවඤ්ඤතරො වා**"ති: තෙසං අඤ්ඤතරො වා. "**ජප්පන්තා**"ති: ගුණවසෙන කථෙන්තා. "**පජප්පන්තා**"ති: පකාරෙන කථෙන්තා. **අභිජප්පන්තා**"ති: විසෙන කථෙන්තා, උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතං.

එවං පඨමගාථාය "දූරෙ විවෙකා තථාවිධො"ති: සාවෙත්වා දුතියගාථාය ච තථාවිධානං ධම්මතං ආවිකත්වා ඉදානි තෙසං පාප කාරණං ආවිකරොන්තො "**කාමෙසු ගිද්ධා**"ති: ගාථමාහ. තස්සත්ථො තෙ සත්තා කාමෙසු පරිභොගතණ්හාය **ගිද්ධා**, පරියෙසනාදිමනු යුත්තත්තා **පසුතා**, සම්මොහමාපන්නත්තා **සම්මූළ්හා**, අවොගමන තාය[1] මච්ඡරියතාය බුද්ධාදීනං වචනං අනාදියනතාය ච **අවදානියා**. කායවිසමාදිම්හි **විසමෙ නිවිට්ඨා**. අන්තකාලෙ මරණදුක්ඛූපනීතා කිංසු භවිස්සාම ඉතො චුතාසෙති පරිදෙවයන්තීති.

"**ගිද්ධා**"ති: කාමරාගෙන ගිද්ධා. "**ගථිතා**"ති: සංකප්පරාගෙන පච්චාසිංසමානා හුත්වා ගථිතා. "**මුච්ඡිතා**"ති: කාමතණ්හාය මුච්ඡා පරෙතා. "**අජ්ඣොපන්නා**"ති: කාමනන්දියා අධිඔපන්නා අජ්ඣොත්ථටා. "**ලග්ගා**"ති: කාමසිනෙහෙන අල්ලීනා. "**ලග්ගිතා**"ති: කාමපරිළා

1. V. ම. අවිගමනතාය.

හෙන එකීභූතා. "**පලිබුද්ධා**"ති: කාමසඤ්ඤාය ආවට්ටිතා, අථවා දස්සනෙ **ගිද්ධා** අභිණ්හදස්සනෙ ගධිතා, සංසත්ත[1]කිරියස්මිං **මුච්ඡිතා**, විස්සාසකිරියස්මිං **අජ්ඣොපන්නා**. සිනෙහවලඤ්ජස්මිං **ලග්ගා**, වයංවය සමාපත්තියා **ලග්ගිතා**. අපරාපරං මුච්චමානා හුත්වා **පලිබුද්ධාති** එවමෙතෙ වණ්ණයන්ති.

"**එසන්ති**"ති: පච්චාසිංසන්ති. "**ගවෙසන්තී**"ති: මග්ගයන්ති "**පරියෙසන්තී**"ති: සබ්බාකාරෙන ඉච්ඡන්ති පත්ථෙන්ති. අථවා දිට්ඨාරම්මණෙ සුභාසුභං අත්ථි නත්ථීති **එසන්ති.** සුභාසුභාරම්මණෙ පච්චක්ඛං කත්වා වලඤ්ජනත්ථාය පියං කරොන්තා **ගවෙසන්ති,** චිත්තවසෙන **එසන්ති.** පයොගවසෙන[2] **ගවෙසන්ති.** කාරණවසෙන **පරියෙසන්ති.** තෙ දුවිධෙ කාමෙ පටිච්ච ඔතරිත්වා චරන්තීති **තච්චරිතා.** තෙව කාමෙ බහුලං යෙභුය්‍යෙන වඩ්ඪෙන්ති පවත්තයන්තීති **තබ්බහුලා.** තෙව කාමෙ ගරුං කත්වා දහන්තීති[3] **තග්ගරුකා.** තෙසු කාමෙසු නින්නා නමිතා හුත්වා වසන්තීති **තන්නින්නා**. තෙසු කාමෙසු සන්නිත්තා හුත්වා වසන්තීති **තප්පොණා .** තෙසු කාමෙසු අවලම්බිතා හුත්වා තෙසුයෙව නමිතා වසන්තීති **තප්පබ්භාරා.** තෙසු කාමෙසු අවත්ථරිත්වා මුච්ඡාපරෙතප්පසද්ධා හුත්වා[4] වසන්තීති **තදධිමුත්තා.** තෙව කාමෙ අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා චරන්තීති **තදධිපතෙය්‍යා.** අථවා ආරම්මණස්ස ඉට්ඨභාවෙන **තච්චරිතා.** ආරම්මණස්ස කන්තභාවෙන **තබ්බහුලා.** ආරම්මණස්ස මනාපභාවෙන **තග්ගරුකා.** ආරම්මණස්ස පියභාවෙන **තන්නින්නා.** ආරම්මණස්ස කාමූපසංහිතභාවෙන **තප්පොණා.** ආරම්මණස්ස රජනීයභාවෙන **තප්පබ්භාරා.** ආරම්මණස්ස මුච්ඡනීයභාවෙන **තදධිමුත්තා.** ආරම්මණස්ස බන්ධනීයභාවෙන **තදධිපතෙය්‍යාති** එවමෙතෙ වණ්ණයන්ති. **රූපෙ පරියෙසන්තීති** ආදිසු **පරියෙසන්ති** අලද්ධස්ස ලාභාය එසනවසෙන. **පටිලභන්ති** හත්ථගතවසෙන. **පරිභුඤ්ජන්ති** වලඤ්ජනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කලහං විවාදං කරොතීති=**කලහකාරකො**. තස්මිං නියුත්තොති **කලහප්පසුතො.** කම්මකාරකාදිසුපි එසෙව නයො. "**ගොචරෙ චරං**"ති: වෙසියාදි අගොචරෙ සතිපට්ඨානාදිගොචරෙ වා චරමානො. තෙසු නියුත්තො **ගොචරප්පසුතො**. ආරම්මණූපනිජ්ඣානවසෙන ඣානං අස්ස අත්ථීති ඣායී, තස්මිං නියුත්තො හි **ඣානප්පසුතො.**

"**අවගච්ඡතී**"ති:[5] අපායං ගච්ඡති. "**මච්ඡරිනො**"ති: සකසම්පත්ති නිගූහිනො. "**වචන**"න්ති: කථනං. "**ව්‍යප්පථ**"න්ති: වාක්‍යපථං. "**දෙසන**"න්ති: විස්සජ්ජනං ඔවාදං. "**අනුසිට්ඨි**"න්ති[6] අනුසාසනිං. "**නාද්‍රියන්ති**"ති: න ගණ්හන්ති, න ගරුකරොන්ති, න අල්ලීයන්තීති[7] වා පාඨො, සොයෙව අත්ථො.

1. V. ම. සංසග්ග. 2. V. ම. පච්චයොගවසෙන. 3. V. ම. රහන්තීති.
4. V. ම. සද්ධාභූත්වා. 5. V. ම. අපගච්ඡතීති. 6. V. ම. අනුසිට්ඨන්ති.
7. V. ම. නපටිහන්තීතිපි.

අත්ථතො[1] මච්ඡරිය දස්සනත්ථං පඤ්චමච්ඡරියානි ආවාසමච්ඡරියන්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ ආවාසෙ මච්ඡරියං **ආවාසමච්ඡරියං.** සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ආවාසො නාම සකලාරාමොපි පරිවෙණම්පි එකොවරකොපි රත්තිට්ඨානාදීනිපි. තෙසු වසන්තා සුඛං වසන්ති පච්චයෙ ලභන්ති. එකො භික්ඛු වත්තසම්පන්නස්සෙව පෙසලස්ස භික්ඛුනො තත්ථ ආගමනං න ඉච්ඡති, ආගතොපි ඛිප්පං ගච්ඡතූති චින්තෙති, ඉදං **ආවාසමච්ඡරියං** නාම. භණ්ඩනකාරකාදීනං පන තත්ථ වාසං අනිච්ඡතො ආවාසමච්ඡරියං න හොති. "**කුල**"න්ති: උපට්ඨාකකුලම්පි ඤාතිකුලම්පි. තත්ථ අඤ්ඤස්ස උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතො **කුලමච්ඡරියං** හොති. පාපපුග්ගලස්ස පන උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතොපි මච්ඡරියං නාම න හොති, සො හි තෙසං පසාදභෙදාය පටිපජ්ජති, පසාදං රක්ඛිතුං සමත්ථස්සෙව පන භික්ඛුනො තත්ථ උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතො මච්ඡරියං නාම හොති "**ලාභො**"ති. චතුපච්චයලාභොව, තං අඤ්ඤස්මිං සීලවන්තෙ ලභන්තෙයෙව මා ලභතූති චින්තෙන්තස්ස **ලාභමච්ඡරියං** හොති. සො පන සද්ධාදෙය්‍යං විනිපාතෙති, අපරිභොගජ්ජපරිභොගාදිවසෙන විනාසෙති, පූතිභාවං ගච්ඡන්තං අඤ්ඤස්ස දෙති, තං දිස්වා සචෙ ඉමං එස න ලභෙය්‍ය අඤ්ඤො සීලවා ලභෙය්‍ය පරිභොගං ගච්ඡෙය්‍යාති චින්තෙන්තස්ස මච්ඡරියං නාම නත්ථි. **වණ්ණො නාම** සරීරවණ්ණොපි ගුණවණ්ණොපි. තත්ථ සරීරවණ්ණමච්ඡරී පරො පාසාදිකො රූපවාති වුත්තෙ න කථෙතුකාමො හොති. ගුණවණ්ණමච්ඡරී සීලෙන ධුතඞ්ගෙන පටිපදාය ආචාරෙන වණ්ණං න කථෙතුකාමො හොති. "**ධම්මො**"ති: පරියත්තිධම්මො ච පටිවෙධධම්මො ච, තත්ථ අරියසාවකා පටිවෙධධම්මං න මච්ඡරායන්ති, අත්තනා පටිවිද්ධධම්මෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස පටිවෙධං ඉච්ඡන්ති. තං පන පටිවෙධං පරෙ ජානන්තූති න ඉච්ඡන්ති. තන්තිධම්මෙයෙව පන ධම්මමච්ඡරියං නාම හොති. තෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො යං ගුළ්හං ගන්ථං වා කථාමග්ගං වා ජානාති, තං අඤ්ඤෙ න ජානාපෙතුකාමො හොති. යො පන පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන ධම්මං වා උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී නාම න හොති. තත්ථ එකච්චො පුග්ගලො ලොලො හොති, කාලෙන සමණො හොති, කාලෙන බ්‍රාහ්මණො කාලෙන නිගණ්ඨො. යො හි භික්ඛු අයං පුග්ගලො පවෙණිආගතං තන්තිසණ්හසුඛුමං ධම්මන්තරං භින්දිත්වා ආලුළෙස්සතීති න දෙතීති අයං පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන නදෙති නාම. යො පන අයං ධම්මො සණ්හො සුඛුමො, සචායං පුග්ගලො ගණ්හිස්සති අඤ්ඤං ව්‍යාකරිත්වා අත්තානං ආවිකත්වා දසෙස්සතීති න දෙති. අයං ධම්මං උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති නාම, යො පන සචායං ඉමං ධම්මං ගණ්හිස්සති අම්හාකං සමයං භින්දිතුං සමත්ථො භවිස්සතීති න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී යෙව නාම,

1. V. ම. වණ්ණතො.

ඉමෙසු පඤ්චසු මච්ඡරියෙසු ආවාසමච්ඡරියෙන තාව යක්ඛො වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සංකාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා විචරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං කුලෙ අඤ්ඤෙසං දානමානාදීනි කරොන්තෙ දිස්වා භින්නං වතිදං කුලං මමාති චින්තයතො ලොහිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති කුච්ඡිවිරෙචනම්පි හොති අන්තානිපි ඛණ්ඩාඛණ්ඩානි හුත්වා නික්ඛමන්ති.

ලාභමච්ඡරියෙන සංඝස්ස වා ගණස්ස වා සන්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකං[1] පරිභොගං විය පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා මහාඅජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. සරීරවණ්ණෙ ගුණවණ්ණෙ මච්ඡරෙන පන පරියත්තිධම්මමච්ඡරෙන ච අත්තනො වණ්ණං වණ්ණෙති පරෙසං වණ්ණො කිං වණ්ණො එසොති තං තං දොසං වදන්තො පරියත්තිඤ්ච කස්සචි කිඤ්චි අදෙන්තො දුබ්බණ්ණො චෙව එළමූගො ච හොති.

අපි ච **ආවාසමච්ඡරියෙන** ලොහගෙහෙ පච්චති, **කුලමච්ඡරියෙන** අප්පලාභො හොති. **ලාභමච්ඡරියෙන** ගූථනිරයෙ නිබ්බත්තති. **වණ්ණමච්ඡරියෙන** භවෙ නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න හොති. **ධම්මමච්ඡරියෙන** කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තතීති. මච්ඡරායනවසෙන **මච්ඡෙරං**. මච්ඡරායනාකාරො **මච්ඡරායනා.** මච්ඡරෙන අයිතස්ස මච්ඡරසමඞ්ගිනො භාවො **මච්ඡරායිතත්තං.** මය්හමෙව හොන්තු මා අඤ්ඤස්සාති සබ්බාපි අත්තනො සම්පත්තියො ව්‍යාපෙතුං[2] ඉච්ඡතීති විවිච්ඡො, විවිච්ඡස්ස භාවො **වෙවිච්ඡං.** මුදුමච්ඡරියස්සෙතං නාමං. **කදරියො** වුච්චති අනරියො, තස්ස භාවො **කදරියං,** ථද්ධමච්ඡරියස්සෙතං නාමං, තෙන හි සමන්නාගතො පුග්ගලො පරම්පි පරෙසං දදමානං නිවාරෙති. වුත්තම්පි චෙතං:-

"කදරියො පාපසංකප්පො මිච්ඡාදිට්ඨි අනාදරො
දදමානං නිවාරෙති යාචමානාන භොජන"න්ති.

යාචකෙ දිස්වා කටුකභාවෙන චිත්තං අඤ්චති සඞ්කොචෙතීති = කටුකඤ්චුකො, තස්ස භාවො **කටුකඤ්චුකතා.** අපරො නයො-කටුකං වුච්චති කටච්ඡුගාහො. සමතිත්තිකපුණ්ණාය හි උක්ඛලියා භත්තං ගණ්හන්තො සබ්බතො භාගෙන සංකුචිතෙන අග්ගකටච්ඡුනා ගණ්හාති. පූරෙත්වා ගහෙතුං න සක්කොති, එවං මච්ඡරියපුග්ගලස්ස චිත්තං සංකුචති තස්මිං සංකුචිතෙ කායොපිස්ස තථෙව සංකුචති. පති කුටති පටිච්චට්ටති න සම්පසාරියතීති, මච්ඡෙර කටුකඤ්චුකතාති වුත්තං. "**අග්ගහිතත්තං චිත්තස්සා**"ති පරෙසං උපකාරකරණෙ දානාදිනා ආකාරෙන යථා සම්පසාරියති එවං අවරිත්වා ගහිතභාවො චිත්තස්ස. යස්මා පන මච්ඡරී පුග්ගලො අත්තනො සන්තකං පරෙසං අදාතුකාමො හොති පරසන්තකං ගණ්හිතුකාමො තස්මා ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු මා අඤ්ඤස්සාති පවත්ති

1. V. ම. පුග්ගලස්ස.
2. V. ම. ඛාපෙතුං.

වසෙනස්ස අත්තසම්පත්තිං නිගූහනලක්ඛණතා පරසම්පත්තිගහණලක්ඛණතා ච වෙදිතබ්බා. "**ධම්මමච්ඡරියම්පි මච්ඡරිය**"න්ති අත්තනො පච්චක්ඛ සංඛාතං උප්පත්තිභවං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං අච්ඡරියං මය්හෙව හොතු මා අඤ්ඤස්සාති පවත්තං මච්ඡරියං ධම්මමච්ඡරියං නාම.

ධාතු ආයතන මච්ඡරියෙසුපි එසෙව නයො. "**ගාහො**"ති ගාහනිච්ඡයවසෙන ගහණං. "**අවදඤ්ඤුතාය**"ති සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානංපි *කථිතං අජානනභාවෙන, යාචකානමදදමානො හි තෙහි කථිතං න ජානාති නාම "**ජනා පමත්තා**"ති: සතිවිප්පවාසා ජනා. "**වචන**"න්ති: සංඛෙපකථනං. "**ව්‍යප්පථ**"න්ති: විත්ථාරවචනං. "**දෙසන**"න්ති: උපමං දස්සෙත්වා අත්ථසන්දස්සනවචනං. "**අනුසිට්ඨි**"න්ති:[1] පුනප්පුනං සල්ලක්ඛාපනවචනං. අථවා දස්සෙත්වා කථනං **වචනං** නාම. ගණ්හාපෙත්වා කථනං **ව්‍යප්පථං** නාම. තොසෙත්වා කථනං දෙසනං නාම. පදස්සෙත්වා කථනං **අනුසිට්ඨිනාම** .

අථවා පරිත්තාසදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **වචනං** නාම. පරිලාහදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **ව්‍යප්පථං** නාම. අපායදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **දෙසනං** නාම. භවදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **අනුසිට්ඨිනාම.** අථවා දුක්ඛසච්චපරිඤ්ඤාපටිවෙධයුත්තං **වචනං.** සමුදයසච්චපහානපටිවෙධයුත්තං **ව්‍යප්පථං.** නිරොධසච්චසච්ඡිකිරියපටිවෙධයුත්තං **දෙසනං.** මග්ගසච්චභාවනාපටිවෙධයුත්තං **අනුසිට්ඨී**ති එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති.

"**න සුස්සූසන්තී**"ති: න සුණන්ති. "**න සොතං ඔදහන්තී**"ති: සවණත්ථං කණ්ණසොතං න ඨපෙන්ති. "**න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්තී**"ති ජානනත්ථං චිත්තං න පතිට්ඨාපෙන්ති "**අනස්සවා**"ති ඔවාදං අසුණමානා. "**අවචනකරා**"ති: සුණමානාපි වචනං න කරොන්තීති අවචනකරා. "**පටිලොමවත්තිනො**"ති: පටිලොමා හුත්වා පවත්තනකා. "**අඤ්ඤෙනෙව මුඛං කරොන්තී**"ති: කරොන්තාපි මුඛං න දෙන්තීති අත්ථො. "**විසමෙ**"ති කායසුචරිතාදි සමස්ස සමත්ථස්ස පටිපක්ඛතාය විසමං, තස්මිං විසමෙ. "**නිවිට්ඨා**"ති: පවිට්ඨා දුන්නිහාරා. "**කායකම්මෙ**"ති: කායතො පවත්තෙන කායෙනවා පවත්තෙන කායකම්මෙ. වචීකම්මාදීසුපි එසෙව නයො. කාය කම්ම වචීකම්ම මනොකම්මානි දුච්චරිතවසෙන විභත්තානි.

පාණාතිපාතාදයො දස අකුසලකම්මපථවසෙන විභත්තානි. ඤාතබ්බං. අයං තාවෙත්ථ සාධාරණපදවණ්ණනා. අසාධාරණෙසු පන පාණස්ස අතිපාතො පාණාතිපාතො පාණවධො පාණඝාතොති වුත්තං හොති. පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං, තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිනො ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදක උපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරප්පවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. සො ගුණවිරහිතෙසු තිරච්ඡානගතාදීසු පාණෙසු ඛුද්දකෙ

1. සී. ම. අනුසත්ථිනාම.

පාණෙ අප්පසාවජ්ජො මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො, කස්මා? පයොගමහන්තතාය, පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහන්තතාය, ගුණවන්තෙසු මනුස්සාදිසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො, සරීරගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජොති වෙදිතබ්බො. තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති—පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකචිත්තං උපක්කමො තෙන මරණන්ති. ඡ පයොගා සාහත්ථිකො ආණත්තිකො නිස්සග්ගියො ථාවරො විජ්ජාමයො ඉද්ධිමයොති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ විත්ථාරියමානෙ අතිපපඤ්චො හොති තස්මා නං න විත්ථාරෙස්සාම අඤ්ඤඤ්ච එවරූපං අත්ථිකෙහි පන සමන්තපාසාදිකවිනයට්ඨකථං ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බං.

අදින්නස්ස ආදානං=**අදින්නාදානං**, පරස්සහරණං ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ "**අදින්න**"න්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායක උපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණීතෙ මහාසාවජ්ජං, කස්මා වත්ථුපණීතතාය. වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං. තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං. තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති, පරපරිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා ථෙය්‍යචිත්තං උපක්කමො තෙන හරණන්ති. ඡ පයොගා සාහත්ථිකාදයොව. තෙ ච ඛො යථානුරූපං ථෙය්‍යාවහාරො පසය්හාවහාරො පටිච්ඡන්නාවහාරො පරිකප්පාවහාරො කුසාවහාරොති ඉමෙසං අවහාරානං වසෙන පවත්තන්තීති අයමෙත්ථ සංඛෙපො විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකාය වුත්තො.

"**කාමෙසු මිච්ඡාචාරො**"ති එත්ථ පන කාමෙසූති මෙථුනසමාචාරෙසු. "**මිච්ඡාචාරො**"ති: එකන්තනින්දිතො ලාමකාචාරො; ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා කාමෙසු මිච්ඡාචාරො. තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතා පිතුරක්ඛිතා මාතාපිතුරක්ඛිතා භාතුරක්ඛිතා භගිනිරක්ඛිතා ඤාතිරක්ඛිතා ගොත්තරක්ඛිතා ධම්මරක්ඛිතා සාරක්ඛා සපරිදණ්ඩාති මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කීතා ඡන්දවාසිනී භොගවාසිනී පටවාසිනී ඔදපත්තකිනී ඔභටචුම්බටා දාසී ච භරියා කම්මකාරී ච භරියා ධජාහටා මුහුත්තිකාති එතා ධනක්කීතාදයො දසාති වීසති ඉත්ථියො.

ඉත්ථීසු පන ද්වින්නං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං දසන්නඤ්ච ධනක්කීතාදීනන්ති ද්වාදසන්නං ඉත්ථීනං අඤ්ඤපුරිසාති ඉදං අගමනීයට්ඨානං නාම. සො පනෙස මිච්ඡාචාරො සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනීයට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො. සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො

සම්භාරා අගමනීයවත්ථු තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනපයොගො මග්ගෙන මග්ගපටිපත්ති අධිවාසනන්ති, එකො පයොගො සාහත්ථිකො එව.

"**මුසා**"ති: විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජකො වචීපයොගො කායප්පයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදක කායවචී පයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො.

අපරො නයො මුසාති අභූතමතච්ඡං වත්ථු, වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං, ලක්ඛණතො පන අතථවත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤත්ති සමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො.** සො යමත්ථං භඤ්ජති තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය නත්ථීති ආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො. සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හසාධිප්පායෙන අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතීති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො.

අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්ති ආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො, තස්ස චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති අතථං වත්ථු විසංවාදනචිත්තං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව, සො කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා වාචාය පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙතනා කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති අයං කිරියසමුට්ඨාපකචෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

"**පිසුණාවාචා**"ති: ආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච සුඤ්ඤභාවං කරොති සා පිසුණා වාචා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති යා වාචා සයම්පි ඵරුසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයසුඛා වාචා අයං **ඵරුසා වාචා.** යෙන සම්ඵං පලපති. නිරත්ථකං සො **සම්ඵප්පලාපො.** තෙසං මූලභූතාපි චෙතනා පිසුණවචාදිනාමමෙව ලභති, සා එව ඉධ අධිප්පෙතාති. තත්ථ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා භෙදාය අත්තපියකම්‍යතාය වා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පිසුණා වාචා, සා යස්ස භෙදං කරොති තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා චත්තාරො සම්භාරා භින්දිතබ්බා පරො ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්ති විනාභවිස්සන්තීති භෙදපුරෙක්ඛාරතා වා ඉති අහම්පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකොති පියකම්‍යතා වා තජ්ජො වායාමො තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති, පරස්ස මම්මච්ඡෙදක කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසාවාචා. මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්හතාය ඵරුසාවාචා න හොති.

මාතාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති චොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කරොන්තූති, උප්පලපත්තම්පි තෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති, ආචරියුපජ්ඣායා ච කදාචි නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති කිං ඉමෙහි අහිරිකෙහි අනොත්තප්පීහි නිද්ධමථ නෙති අථ ච නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති.

යථා ච චිත්තසණ්හතාය ඵරුසාවාචා න හොති, එවං වචනසණ්හතාය අඵරුසාවාචාපි න හොති, න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ඉමං සුඛං සයාපෙථාති වචනං අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසාවාචා, සා යං සන්ධාය පවත්තිතා තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා, තස්සා තයො සම්භාරා අක්කොසිතබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනාති, අත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා සම්ඵප්පලාපො. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො. ආසෙවනමහන්තතාය මහාසාවජ්ජො තස්ස ද්වෙ සම්භාරා භාරතයුද්ධසීතාහරණාදි නිරත්ථකකථා පුරෙක්ඛාරතා තථා[1] කථනඤ්ච. අභිජ්ඣායතීති=**අභිජ්ඣා.** පරභණ්ඩාභිමුඛී හුත්වා තන්නින්නතාය පවත්තතීති අත්ථො. සා අහො වත ඉදං මමස්සාති එවං පරභණ්ඩාභිජ්ඣායනලක්ඛණා අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා පරභණ්ඩං අත්තනො පරිණාමනඤ්ච. පරභණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති යාව අහො වත නං මමස්සාති අත්තනො පරිණාමෙති. හිතසුඛං ව්‍යාපාදයතීති **ව්‍යාපාදො**. සො පරවිනාසාය මනොපදොසලක්ඛණො, ඵරුසවාචා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ච. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා පරසත්තො ච තස්ස ච විනාසචින්තනං. පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති යාව අහො වතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍ය විනස්සෙය්‍යාති තස්ස විනාසං න චින්තෙති. යථාභුච්චගහණාභාවෙන මිච්ඡා පස්සතීති=**මිච්ඡාදිට්ඨි,** සා නත්ථි දින්නන්ති ආදිනා නයෙන විපරීතදස්සනලක්ඛණා. සම්ඵප්පලාපො විය අප්පසාවජ්ජා ච මහාසාවජ්ජා ච.

සඤ්ඤී අසඤ්ඤී නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී භවිස්සාමාති රූපාදිවසෙන කඞ්ඛන්ති "**භවිස්සාම නු ඛො මය**"න්ති: ආදිනා අත්තානං කඞ්ඛන්ති. තත්ථ "**භවිස්සාම නු ඛො න නු ඛො භවිස්සාමා**"ති: සස්සතාකාරඤ්ච උච්ඡෙදාකාරඤ්ච නිස්සාය අනාගතෙ අත්තනො විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛන්ති. "**කිං නු ඛො භවිස්සාමා**"ති: ජාතිලිඞ්ගුපපත්තියො නිස්සාය ඛත්තියා නු ඛො භවිස්සාම බ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දගහට්ඨපබ්බජිතදෙවමනුස්සානං අඤ්ඤතරාති කඞ්ඛන්ති. "**කථං නු ඛො භවිස්සාමා**"ති: සණ්ඨානාකාරං නිස්සාය දීඝා නු ඛො භවිස්සාම රස්සඔදාතකණ්හපමාණිකඅප්පමාණිකාදීනං අඤ්ඤතරාති කඞ්ඛන්ති. කෙචි

1. V. ම. තථාරූපිකථා කථනඤ්ච.

පන ඉස්සරනිම්මාණාදීනි නිස්සාය කෙන නුඛො කාරණෙන භවිස්සාමාති හෙතුතො කඞ්ඛන්තීති වදන්ති. "**කිං භූතා කිං භවිස්සාම නුඛො මයං**"න්ති: ජාති ආදීනි නිස්සාය ඛත්තියා හුත්වා නුඛො බ්‍රාහ්මණා භවිස්සාම--පෙ--දෙවා හුත්වා මනුස්සාති අත්තනො පරම්පරං කඞ්ඛන්ති. "**සබ්බසෙව පන අද්ධාන**"න්ති කාලාධිවචනමෙතං.

යස්මා එතදෙව "තස්මා හි සික්ඛෙථ ඉධෙව ජන්තු--පෙ--අප්පං හි තං ජීවිතං ආහු ධීරා"ති. තත්ථ "**සික්ඛෙථා**"ති: තිස්සො සික්ඛා ආවජ්ජෙය්‍ය. "**ඉධෙවා**"ති: ඉමස්මිං යෙව සාසනෙ. තත්ථ ච සික්ඛිතබ්බා සික්ඛා, "**තිස්සො**"ති: ගණනපරිච්ඡෙදො. "**අධිසීලසික්ඛා**"ති: අධිකං උත්තමං සීලන්ති අධිසීලං, අධිසීලඤ්ච තං සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන සික්ඛා චාති අධිසීලසික්ඛා, එසනයො අධිචිත්ත අධිපඤ්ඤා සික්ඛාසු. "කතමං පනෙත්ථ සීලං කතමං අධිසීලං කතමං චිත්තං කතමං අධිචිත්තං කතමා පඤ්ඤා කතමා අධිපඤ්ඤා"ති වුච්චති.

පඤ්චඞ්ගදසඞ්ගසීලං තාව සීලමෙව, තං හි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පවත්තති, උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්මිං සීලෙ බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්ති, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා ච කම්මවාදිනො ධම්මිකා සමණබ්‍රාහ්මණා ච චක්කවත්තිමහාරාජා ච මහාබොධිසත්තා ච සමාදපෙන්ති. සාමම්පි පණ්ඩිතා සමණබ්‍රාහ්මණා සමාදියන්ති. තෙ තං කුසලධම්මං පරිපූරෙත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභොන්ති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පන අධිසීලන්ති වුච්චති, තං හි සූරියො විය පජ්ජොතානං සිනෙරු විය පබ්බතානං සබ්බලොකියසීලානං අධිකඤ්චෙව උත්තමඤ්ච බුද්ධුප්පාදෙ එව පවත්තති, න විනා බුද්ධුප්පාදා. න හි තං පඤ්ඤත්තිං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤො සත්තො ඨපෙතුං සක්කොති. බුද්ධා එව පන සබ්බසො කායවචීවාරජ්ඣාචාරසොතං ඡින්දිත්වා තස්ස තස්ස වීතික්කමස්ස අනුච්ඡවිකං තං සීලසංවරං පඤ්ඤපෙන්තීති. පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ච මග්ගඵලසම්පයුත්තමෙව සීලං අධිසීලං. කාමාවචරානි පන අට්ඨකුසලචිත්තානි ලොකියානි අට්ඨසමාපත්තිචිත්තානි ච එකජ්ඣං කත්වා චිත්තමෙවාති වෙදිතබ්බන්ති.

අබුද්ධුප්පාදෙ චස්ස පවත්ති, සමාදානඤ්ච සීලෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. විපස්සනාපාදකඅට්ඨසමාපත්තිචිත්තං පන අධිචිත්තන්ති වුච්චති. තං හි අධිසීලං විය සීලානං සබ්බලොකිය චිත්තානං අධිකඤ්චෙව උත්තමඤ්ච බුද්ධුප්පාදෙ එව හොති න විනා බුද්ධුප්පාදා, තතොපි ච මග්ගඵලචිත්තමෙව අධිචිත්තං.

අත්ථි දින්නං අත්ථි යිට්ඨන්ති ආදිනයප්පවත්තං පන කම්මස්සකතාඤාණං පඤ්ඤා, සා හි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පවත්තති. උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්සා පඤ්ඤාය බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්ති. අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා කම්මවාදිනො

ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණා ච චක්කවත්තිමහාරාජා මහාබොධිසත්තා ච සමාදපෙන්ති. සාමම්පි පණ්ඩිතා සමාදියන්ති. තථා හි අංකුරො දසවස්සසහස්සානි[1] මහාදානං අදාසි. වෙලාමො වෙස්සන්තරො අඤ්ඤෙ ච බහූ පණ්ඩිතා මනුස්සා මහාදානානි අදංසු, තෙ තං කුසල කම්මං පරිපූරෙත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභවිංසු. තිලක්ඛණාකාරපරිච්ඡෙදකං පන විපස්සනාපඤ්ඤං අධිපඤ්ඤාති වුච්චති. සා හි අධිසීල අධිචිත්තානි විය සීලචිත්තානං සබ්බලොකිය පඤ්ඤානං අධිකා චෙව උත්තමා ච නච විනා බුද්ධුප්පාදා ලොකෙ පවත්තති, තතොපි මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා. ඉදානි එකෙකං දස්සෙන්තො "කතමා අධිසීලසික්ඛා ඉධ භික්ඛු සීලවා හොති පාති මොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී"ති ආදිමාහ.

"**ඉධා**"ති: වචනං පුබ්බභාගකරණීයසම්පදාය සම්පන්නස්ස සබ්බප්ප කාරසීලපරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං අඤ්ඤසාසනස්සච තථාභාවපටිසෙධනං. වුත්තං හෙතං:– "ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො–පෙ–සුඤ්ඤාපරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙ"ති. "**භික්ඛූ**"ති: තස්ස සීලස්ස පරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස පරිදීපනං. "**පාති මොක්ඛසංවරසංවුතො**"ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරෙ ඨිතභාව පරිදීපනං. "**විහරතී**"ති· ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමඞ්ගිභාවපරි දීපනං.

"**ආචාරගොචරසම්පන්නො**"ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරස්ස උපකාරකධම්මපරිදීපනං. "**අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී**"ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛතො අචවනධම්මතා පරිදීපනං. "**සමාදායා**"ති: ඉදමස්ස සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො[2] ආදානපරිදීපනං. "**සික්ඛ තී**"ති: ඉදමස්ස සික්ඛාය[3] සමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. "**සික්ඛාපදෙසූ**"ති: ඉදමස්ස සික්ඛිතබ්බ ධම්මපරිදීපනං. තත්ථ "**භික්ඛූ**"ති: සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛු, සීලමස්ස අත්ථීති= **සීලවා'ති,** එත්ථ සීලනාති සීල නට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම සමාදානං වා කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යවසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අත්ථො. උපධාරණං වා කුසලානං ධම්මානං පතිට්ඨාවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. එත දෙවහි එත්ථ අත්ථවයං සද්දලක්ඛණවිදූ අනුජානන්ති. අඤ්ඤෙ පන අධිසෙව නට්ඨෙන ආචාරට්ඨෙන සීලනට්ඨෙන සිරට්ඨෙන සීතලට්ඨෙන සිවට්ඨෙන සීලන්ති වණ්ණයන්ති.

"සීලනං ලක්ඛණං තස්ස භින්නස්සාපි අනෙකධා
සනිදස්සනත්තං රූපස්ස යථා භින්නස්ස නෙකධා"

යථා හි නීලපීතාදිභෙදෙන අනෙකධාභින්නස්සාපි රූපායතනස්ස සනිදස්සනත්තං ලක්ඛණං නීලාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සනිදස්සන

1. V ම. වස්සසහස්සානි 2 V ම. අවසෙසතො
3. V. ම. සඛාය.

භාවානතික්කමනතො තථා සීලස්ස චෙතනාදිභෙදෙන අනෙකධා භින්නස්සාපි යදෙතං කායකම්මාදීනං සමාදහනවසෙන[1] කුසලානඤ්ච ධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන වුත්තං සීලනං. තදෙව ලක්ඛණං චෙතනාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සමාදහන පතිට්ඨානභාවානතික්කමනතො එවං ලක්ඛණස්ස පනස්ස:-

“දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනතා අනවජ්ජගුණො තථා,
කිච්චසම්පත්ති අත්ථෙන රසො නාම පවුච්ච”ති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිච්චත්ථෙන රසෙන පන දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනං, සම්පත්ති අත්ථෙන රසෙන අනවජ්ජරසන්ති වෙදිතබ්බං.

“සොචෙය්‍ය පච්චුපට්ඨානං තයිදං තස්ස විඤ්ඤූහි
ඔත්තප්පඤ්ච හිරිචෙව පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං”

තං ච හිදං සීලං කායසොචෙය්‍ය වචීසොචෙය්‍ය මනොසොචෙය්‍යන්ති එවං වුත්ත සොචෙය්‍ය පච්චුපට්ඨානං, සොචෙය්‍යභාවෙන පච්චුපට්ඨාති ගහණභාවං ගච්ඡති, හිරොත්තප්පඤ්ච පන තස්ස විඤ්ඤූහි පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං. ආසන්නකාරණන්ති අත්ථො. හිරොත්තප්පෙ හි සති සීලං උප්පජ්ජති චෙව තිට්ඨති ච, අසති නෙව උප්පජ්ජති න තිට්ඨතීති. එවංවිධෙන සීලෙන සීලවා හොති එතං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනාදයො ධම්මා වෙදිතබ්බා.

වුත්තං හෙතං පටිසම්භිදායං “කිං සීලන්ති චෙතනා සීලං චෙතසිකං සීලං සංවරො සීලං අවීතික්කමො සීල”න්ති. තත්ථ **චෙතනා සීලං නාම** පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනා. **චෙතසිකං සීලං නාම** පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස විරති. අපිච චෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීනි පජහන්තස්ස සත්තකම්මපථචෙතනා, චෙතසිකසීලං නාම “අභිජ්ඣං පහාය විගතාභිජ්ඣෙන චෙතසා විහරතී”ති ආදිනා නයෙන සංයුත්ත මහාවග්ගෙ වුත්තා අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාද සම්මාදිට්ඨි ධම්මා. “**සංවරො සීල**”න්ති: එත්ථ පංචවිධෙන සංවරො වෙදිතබ්බො. පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො විරියසංවරොති.

තස්ස නානාකරණං උපරි ආවිභවිස්සති. “**අවීතික්කමො සීල**”න්ති: සමාදින්න සීලස්ස කායික වාචසිකො අවීතික්කමො. එත්ථ ච සංවරසීලං අවීතික්කමසීලන්ති ඉදමෙව නිප්පරියායතො සීලං චෙතනා සීලං චෙතසිකසීලන්ති පරියායතො සීලන්ති වෙදිතබ්බං. “**පාති මොක්ඛ**”න්ති: සික්ඛාපදසීලං, තං හි යො නං පාති රක්ඛති තං මොක්ඛෙති මොචෙති අපායිකාදීහි දුක්ඛෙහි තස්මා පාතිමොක්ඛන්ති වුත්තං. “**පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො**”ති: පාතිමොක්ඛසංවරෙන සමන්නාගතො.

1. V ම සමාධානවසෙන.

"ආචාරගොචරසම්පන්නො"ති: ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නො. **"අණුමත්තෙසූ"**ති: අප්පමත්තකෙසු. **"වජ්ජෙසූ"**ති: අකුසලධම්මෙසු. **"භයදස්සාවී"**ති: භයදස්සී. **"සමාදාය"**ති: සම්මා ආදියිත්වා. **"සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූ"**ති: තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛති. අපි ච **"සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූ"**ති: යං කිංචි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු සික්ඛිතබ්බං කායිකං වා චෙතසිකං වා තං සබ්බං සම්මා ආදාය සික්ඛති. **"ඛුද්දකො සීලක්ඛන්ධො"**ති: සංඝාදිසෙසාදි සාවසෙසො සීලක්ඛන්ධො. **"මහන්තො"**ති: පාරාජිකාදි නිරවසෙසො. යස්මා පන පාතිමොක්ඛසීලෙන භික්ඛු සාසනෙ පතිට්ඨාති නාම තස්මා තං පතිට්ඨාති වුත්තං. පතිට්ඨහති වා එත්ථ භික්ඛු කුසලා ධම්මා එව වා එත්ථ පතිට්ඨහන්තීති උතිට්ඨා, අයමත්ථො "සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො"ති ච "පතිට්ඨා මහාරාජ සීලං සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මානන්"ති ච "සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ඛො මහාරාජ සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිහායන්තී"තිච ආදි සුත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. තදෙතං පුබ්බුප්පත්තිඅත්ථෙන ආදි, වුත්තම්පි චෙතං "තස්මාතිහ ත්වං භික්ඛු[1] ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු කො චාදි කුසලානං ධම්මානං සීලං ච සුවිසුද්ධං දිට්ඨි ච උජුකා"ති. යථා හි නගරවඩ්ඪකී නගරං මාපෙතුකාමො පඨමං නගරට්ඨානං සොධෙති තතො අපරභාගෙ වීථිචතුක්කසිංඝාටකාදි පරිච්ඡෙදෙන විභජිත්වා නගරං මාපෙති.

එවමෙව යොගාවචරො ආදිතො සීලං සොධෙති තතො අපරභාගෙ සමථවිපස්සනා මග්ගඵල නිබ්බාණානි සච්ඡිකරොති, යථාවා පන රජකො පඨමං තීහි ඛාරෙහි වත්ථං ධොවිත්වා පරිසුද්ධෙ වත්ථෙ යදිච්ඡකං රඞ්ගජාතං උපනෙති. යථා වා පන ඡෙකො චිත්තකාරො රූපං ලිඛිතුකාමො ආදිතොව භිත්තිපරිකම්මං කරොති. තතො අපරභාගෙ රූපං සමුට්ඨාපෙති. එවමෙව යොගාවචරො ආදිතොව සීලං විසොධෙත්වා අපරභාගෙ සමථවිපස්සනාදයො ධම්මෙ සච්ඡිකරොති. තස්මා සීලං ආදීති වුත්තං. තදෙතං චරණසරික්ඛතාය චරණං. **චරණානී**ති පාදා වුච්චන්ති, යථා හි ඡින්නචරණස්ස පුරිසස්ස දිසාගමනාභිසංඛාරො න ජායති පරිපුණ්ණපාදස්සෙව ජායති. එවමෙවං යස්ස සීලං භින්නං හොති ඛණ්ඩං අපරිපුණ්ණං තස්ස නිබ්බාණගමනාය ඤාණගමනං න සම්පජ්ජති. යස්ස පන තං අභින්නං හොති අඛණ්ඩං පරිපුණ්ණං තස්ස නිබ්බාණගමනාය ඤාණගමනං සම්පජ්ජති. තස්මා සීලං චරණන්ති වුත්තං. තදෙව සඤ්ඤමනවසෙන **සඤ්ඤමො**, සංවරවසෙන **සංවරො**ති උභයෙනාපි සීලසඤ්ඤමො චෙව සංවරො ච කථිතො, වචනත්ථො පනෙත්ථ සංයමෙති වීතික්කමවිප්ඵන්දනානි පුග්ගලං වා සංයමෙති වීතික්කමවසෙන තස්ස විප්ඵන්දිතුං න දෙතීති සංයමො, වීතික්කමස්ස පවෙසනද්වාරං සංවරති පිදහතීති සංවරො. **"මොක්ඛ"**න්ති: උත්තමං මුඛභූතං වා, යථා හි සත්තානං

1. V. ම උපතිස්ස.

චතුබ්බිධො ආහාරො මුඛෙන පවිසිත්වා අඞ්ගමඞ්ගානි ඵරති. එවං යොගිනොපි චතුභූමකකුසලං සීලමුඛෙන පවිසිත්වා අත්ථසිද්ධිං සම්පාදෙති. තෙන "**මොක්ඛ**"න්ති: පමුඛො. "**සාධූ**"ති: පාමොක්ඛං පුබ්බඞ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති අත්ථො. "**කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා**"ති: චතුභූමකකුසලානං පටිලාභත්ථාය මුඛං මොක්ඛං පුබ්බඞ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති වෙදිතබ්බං. "**විවිච්චෙව කාමෙහී**"ති: කාමෙහි විවිච්ච විනා හුත්වා අපක්කමිත්වා යො පන වෙත්ථ එවකාරො සො නියමත්ථොති වෙදිතබ්බො.

යස්මා ච නියමත්ථො තස්මා පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණසමයෙ අවිජ්ජමානානම්පි කාමානං තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පටිපක්ඛභාවං පරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමං දීපෙති. කථං "**විවිච්චෙව කාමෙහී**"ති: එවං හි නියමෙ කරීයමානෙ ඉදං පඤ්ඤායති දුතියස්ස ඣානස්ස කාමා පටිපක්ඛභූතා යෙසු සති ඉදං නප්පවත්තතීති, අන්ධකාරෙ සති පදීපොභාසො විය තෙසං පරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමො හොති. ඔරිමතීරපරිච්චාගෙන පාරිමතීරස්ස විය තස්මා නියමං කරොතීති. තත්ථ සියා කස්මා පනෙස පුබ්බපදෙයෙව වුත්තො න උත්තරපදෙති.

අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිවිච්චාපි ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යාති නඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, තං නිස්සරණතො හි පුබ්බපදෙ එව වුත්තො, කාමධාතුසමතික්කමනතො හි කාමරාගපටිපක්ඛතො ච ඉදං ඣානං කාමානමෙව නිස්සරණං යථාහ:–"කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම"න්ති, උත්තරපදෙපි පන යථා, "ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො ඉධ දුතියො සමණො"ති එත්ථ එවකාරො ආනෙත්වා වුච්චති, එවං වත්තබ්බො න හි සක්කා ඉතො අඤ්ඤෙහිපි නීවරණසඞ්ඛාතෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිවිච්ච ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං තස්මා "විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහී"ති එවං පදද්වයෙපි එස දට්ඨබ්බො.

පදද්වයෙපි ච කිඤ්චාපි "**විවිච්චා**"ති. ඉමිනා සාධාරණවචනෙන තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිවෙකා චිත්තකායඋපධිවිවෙකා ච සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. තථාපි පුබ්බභාගෙ කායචිත්තවිවෙකවික්ඛම්භනවිවෙකා දට්ඨබ්බා, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ කායවිවෙකචිත්තවිවෙකසමුච්ඡෙදවිවෙකා නිස්සරණවිවෙකාති දට්ඨබ්බා. "**කාමෙහී**"ති: ඉමිනා පන පදෙන යෙව ඉධ කතමෙ වත්ථුකාමා මනාපිකා රූපාති ආදිනා වත්ථුකාමා වුත්තා යෙව ඉධෙව විභඞ්ගෙ "ඡන්දො කාමො රාගො කාමො ඡන්දරාගො කාමො සඞ්කප්පො කාමො රාගො කාමො සඞ්කප්පරාගො කාමො"ති, එවං කිලෙසකාමා වුත්තා. තෙ සබ්බෙපි සඞ්ගහිතා ඉච්චෙව[1] දට්ඨබ්බා. එවං හි සති "**විවිච්චෙව**

1. V. ම කිලෙසකාමවිවෙකවචනතො.

කාමෙහී"ති: වත්ථුකාමෙහිපි විවිච්චෙවාති අත්ථො යුජ්ජති. තෙන කායවිවෙකො වුත්තො හොති. "**විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහී**"ති: කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙහි වා විවිච්චාති අත්ථො යුජ්ජති. තෙන චිත්තවිවෙකො වුත්තො හොති, පුරිමෙන චෙත්ථ කාමෙහි විවෙකවචනතො එව කාමසුඛපරිච්චාගො, දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො නෙක්ඛම්මසුඛපරිග්ගහො විභාවිතො හොති.

එවං වත්ථුකාමකිලෙසකාමවිවෙකවචනතො යෙව එතෙසං පඨමෙන සංකිලෙසවත්ථුප්පහානං, දුතියෙන සංකිලෙසප්පහානං, පඨමෙන ලොලභාවස්ස හෙතුපරිච්චාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස, පඨමෙන ච පයොගසුද්ධි, දුතියෙන ආසයපොසනං[1] විභාවිතං හොතීති විඤ්ඤාතබ්බං. එස තාව නයො. **කාමෙහීති** එත්ථ වත්ථුකාමෙසු වත්ථුකාමපක්ඛෙ, කිලෙසකාමපක්ඛෙ පන ඡන්දොති ච රාගොති ච එවමාදීහි අනෙකභෙදො, කාමච්ඡන්දො ච කාමොති අධිප්පෙතො. සො ච අකුසලපරියාපන්නොපි සමානො "තත්ථ කතමො කාමො කාමච්ඡන්දො කාමො"ති ආදිනා නයෙන විභඞ්ගෙ ඣානපටිපක්ඛතො විසුං වුත්තො, කිලෙසකාමත්තා වා පුරිමපදෙ වුත්තො, අකුසලපරියාපන්නත්තා දුතියපදෙ අනෙකභෙදතො චස්ස **කාමතොති** අවත්වා **කාමෙහීති** වුත්තං. අඤ්ඤෙසම්පි ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ තත්ථ "කතමෙ අකුසලා ධම්මා කාමච්ඡන්දො"ති ආදිනා නයෙන විභඞ්ගෙ උපරිඣානඞ්ගානං පච්චනීකපටිපක්ඛභාවදස්සනතො නීවරණානෙව වුත්තානීති. නීවරණානි හි ඣානඞ්ගානං පච්චනීකානි. තෙසං ඣානඞ්ගානෙව පටිපක්ඛානි විද්ධංසකානි විඝාතකානීති වුත්තං හොති. තථා හි සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො පීති ව්‍යාපාදස්ස විතක්කො ථීනමිද්ධස්ස සුඛං උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස විචාරො විචිකිච්ඡායාති පෙටකෙ වුත්තං එවමෙත්ථ "**විවිච්චෙව කාමෙහී**"ති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො හොති. "**විවිච්ච අකුසලෙහිධම්මෙහී**"ති ඉමිනා පඤ්චන්නම්පි නීවරණානං අගහිතග්ගහණෙන පන පඨමෙන කාමච්ඡන්දස්ස දුතියෙන සෙසනීවරණානං, තථා පඨමෙන තීසු අකුසලමූලෙසු පඤ්චකාමගුණභෙදවිසයස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන ආඝාතවත්ථුභෙදාදිවිසයානං දොසමොහානං, ඔඝාදීසු වා ධම්මෙසු පඨමෙන කාමොඝකාමයොගකාමාසවකාමුපාදාන අභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරාගසංයොජනානං, දුතියෙන අවසෙසඔඝයොගාසවඋපාදානගන්ථසංයොජනානං, පඨමෙන තණ්හාය තංසම්පයුත්තකානංච, දුතියෙන අවිජ්ජාය තංසම්පයුත්තකානංච, අපි ච පඨමෙන ලොභසම්පයුත්තඅට්ඨචිත්තුප්පාදානං, දුතියෙන සෙසානං චතුන්නං අකුසලචිත්තුප්පාදානං, වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො. එත්තාවතා ච පඨමස්ස ඣානස්ස පහානඞ්ගං දස්සෙත්වා ඉදානි සම්පයොගඞ්ගං දස්සෙතුං "සවිතක්කං සවිචාර"න්ති

1. V ම. ආසයපොසනං.

ආදිවුත්තං. තත්ථ ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණො **විතක්කො,** ආරම්මණානුමජ්ජනලක්ඛණො **විචාරො,** සන්තෙපි ච නෙසං කත්ථචි අවියොගෙ[1] ඔළාරිකට්ඨෙන පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන ච ඝණ්ටාභිඝාතො විය චෙතසො පඨමාභිනිපාතො විතක්කො, සුඛුමට්ඨෙන අනුමජ්ජනසභාවෙන ච ඝණ්ටානුරවො විය අනුප්පබන්ධො විචාරො. විප්ඵාරවා චෙත්ථ විතක්කො පඨමුප්පත්තිකාලෙ පරිප්ඵන්දනභූතො චිත්තස්ස ආකාසෙ උප්පතිතුකාමස්ස පක්ඛිනො පක්ඛවික්ඛෙපො විය පදුමාභිමුඛපාතො විය ච ගන්ධානුබන්ධචෙතසො භමරස්ස, සන්තවුත්ති විචාරො නාතිපරිප්ඵන්දනභූතො චිත්තස්ස ආකාසෙ උප්පතිතස්ස පක්ඛිනො පක්ඛප්පසාරණං විය පරිබ්භමණං විය ච පදුමාභිමුඛපතිතස්ස භමරස්ස පදුමස්ස උපරිභාගෙ.

දුකනිපාතට්ඨකථායං පන "ආකාසෙන ගච්ඡතො මහාසකුණස්ස උභොහි පක්ඛෙහි වාතං ගහෙත්වා පක්ඛෙ සන්නිසීදාපෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණෙ චෙතසො අභිනිරොපණභාවෙන පවත්තො විතක්කො, වාතග්ගහණත්ථං පක්ඛෙ ඵන්දාපයමානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජනභාවෙන පවත්තො විචාරො"ති වුත්තං. තං අනුප්පබන්ධෙන පවත්තියං යුජ්ජති. සො පන නෙසං විසෙසො පඨමදුතියජ්ඣානෙසු පාකටො හොති. අපි ච මලග්ගහිතං කංසභාජනං එකෙන හත්ථෙන දළ්හං ගහෙත්වා ඉතරෙන හත්ථෙන චුණ්ණතෙලවාලණ්ඩුපකෙන පරිමජ්ජන්තස්ස දළ්හග්ගහණහත්ථො විය විතක්කො පරිමජ්ජනහත්ථො විය විචාරො, තථා කුම්භකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන චක්කං භමයිත්වා[2] භාජනං කරොන්තස්ස උප්පීළනහත්ථො විය විතක්කො. ඉතො චිතො ච සඤ්චරණහත්ථො විය විචාරො. තථා මණ්ඩලං කරොන්තස්ස මජ්ඣෙ සන්නිරුම්භිත්වා ඨිතකණ්ටකො විය අභිනිරොපනො විතක්කො, බහි පරිබ්භමණකණ්ටකො විය අනුමජ්ජනො විචාරො, ඉති ඉමිනා ච විතක්කෙන ඉමිනා ච විචාරෙන සහ වත්තති "රුක්ඛො විය පුප්ඵෙන ච ඵලෙන චා"ති ඉදං ඣානං සවිතක්කං සවිචාරන්ති වුච්චති "**විවෙකජ**"න්ති: එත්ථ විවිත්ති විවෙකො නීවරණවිගමොති අත්ථො. විවිත්තොති වා විවෙකො නීවරණවිවිත්තො ඣානසම්පයුත්තධම්මරාසීති අත්ථො. තස්මා විවෙකා තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතන්ති විවෙකජං, "**පීතිසුඛං**"ති: එත්ථ පීනයතීති පීති, සා සම්පියායනලක්ඛණා, සා පනෙසා ඛුද්දකා පීති ඛණිකා පීති ඔක්කන්තිකා පීති උබ්බෙගා පීති ඵරණා පීතීති පඤ්චවිධා හොති.

තත්ථ ඛුද්දකා පීති සරීරෙ ලොමහංසනමත්තමෙව කාතුං සක්කොති. ඛණිකා පීති ඛණෙ ඛණෙ විජ්ජුප්පාදසදිසා හොති. ඔක්කන්තිකා පීති සමුද්දතීරෙ[3] වීචි විය කායං ඔක්කමිත්වා ඔක්කමිත්වා භිජ්ජති. උබ්බෙගා පීති බලවතී හොති කායං උද්ධං කත්වා ආකාසෙ ලඞ්ඝාපනප්පමාණප්පත්තා, ඵරණා පීති අතිබලවතී හොති, තාය හි

1. V. ම. අවිප්පයොගෙ. 2. V. ම. පරමසිත්වා 3. V. ම. තීරං.

උප්පන්නාය සකලසරීරං ධමිත්වා පූරිතවත්ථි විය මහතා උදකොඝෙන පක්ඛන්දිතාපබ්බතකුච්ඡි විය අනුපරිප්ඵුටා හොති. සා පනෙසා පඤ්චවිධා පීති ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්ති[1] දුවිධං පස්සද්ධිං පරිපූරෙති කායපස්සද්ධිං ච චිත්තපස්සද්ධිං ච, පස්සද්ධි ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්තී[1] දුවිධම්පි සුඛං පරිපූරෙති කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච, සුඛං ගබ්භං ගණ්හන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං තිවිධං සමාධිං පරිපූරෙති, ඛණිකසමාධිං උපචාරසමාධිං අප්පණාසමාධිංති.

තාසු යා අප්පණාසමාධිස්ස මූලං හුත්වා වඩ්ඪමානසමාධිසම්පයොගං ගතා ඵරණාපීති අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පෙතා "පීතී"ති. ඉතරං පන සුඛයතීති සුඛං යස්සුප්පජ්ජති.තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුඛනං වා සුඛං, සුට්ඨු වා ඛාදති ඛනති ච කායචිත්තාබාධන්ති ච සුඛං, සොමනස්සවෙදනායෙතං නාමං, තං සාතලක්ඛණං, සන්තෙපිච නෙසං කත්ථචි අවියොගෙ ඉට්ඨාරම්මණපටිලාභතුට්ඨිපීතිපටිලද්ධාරම්මණරසානුභවනං සුඛං යත්ථ පීති තත්ථ සුඛං, යත්ථ සුඛං තත්ථ න නියමතො පීති, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහිතා පීති, වෙදනාක්ඛන්ධසඞ්ගහිතං සුඛං, කන්තාරඛින්නස්ස වනන්තූදකන්තදස්සනසවණෙසු විය පීති, වනච්ඡායාපවෙසනඋදකපරිභොගෙසු විය සුඛං, තස්මිං තස්මිං සමයෙ පාකටභාවතො චෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති අයඤ්ච පීති ඉදඤ්ච සුඛං අස්ස ඣානස්ස අස්මිං වා ඣානෙ අත්ථීති ඉදං ඣානං පීතිසුඛන්ති වුච්චති. අථවා පීති ච සුඛඤ්ච=පීතිසුඛං, ධම්මවිනයාදයො විය, විවෙකජං පීතිසුඛං අස්ස ඣානස්ස අස්මිං වා ඣානෙ අත්ථීති එවං **විවෙකජං පීතිසුඛං**. යථෙව හි ඣානං එවං පීතිසුඛං චෙත්ථ විවෙකජමෙව හොති. තං චස්ස අත්ථි තස්මා අලොපසමාසං කත්වා එකපදෙනෙව **විවෙකජං පීතිසුඛන්ති**පි වත්තුං යුජ්ජති. "**පඨම**"න්ති: ගණනානුපුබ්බතාය පඨමං පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨමං. "**ඣාන**"න්ති: දුවිධං ඣානං ආරම්මණූපනිජ්ඣානඤ්ච ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං ච, තත්ථ අට්ඨසමාපත්තියො පඨවිකසිණාදිආරම්මණං උපනිජ්ඣායන්තීති ආරම්මණූපනිජ්ඣානන්ති සංඛං ගතා, විපස්සනාමග්ගඵලානි පන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං නාම.

තත්ථ විපස්සනා අනිච්චාදි ලක්ඛණස්ස උපනිජ්ඣානතො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං, විපස්සනාය කතකිච්චස්ස මග්ගෙන ඉජ්ඣනතො මග්ගො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං, ඵලං පන නිරොධසච්චතථලක්ඛණං උපනිජ්ඣායතීති ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං, තෙසු ඉධ පුබ්බභාගෙ ආරම්මණූපනිජ්ඣානං ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං අධිප්පෙතං, තස්මා ආරම්මණූපනිජ්ඣානතො ච ලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච පච්චනීකජ්ඣාපනතොච ඣානන්ති වෙදිතබ්බං. "**උපසම්පජ්ජා**"ති: උපගන්ත්වා පාපුණිත්වාති වුත්තං හොති. උපසම්පාදයිත්වා වා නිප්ඵා

1. සී. III. ගණ්හන්ති.

දෙසෙතීති වුත්තං හොති. "විහරතී"ති: තදනුරූපෙන ඉරියාපථවිහාරෙන ඉරියති වුත්තප්පකාරඣානසමඞ්ගී හුත්වා අත්තභාවස්ස ඉරියනං වුත්තිං අභිනිප්ඵාදෙති. තං පනෙතං පඨමජ්ඣානං පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නං.

තත්ථ කාමච්ඡන්දො ව්‍යාපාදො ථිනමිද්ධං උද්ධච්චකුක්කුච්චං විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චන්නං නීවරණානං පහානවසෙන පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනතා වෙදිතබ්බා. න හි එතෙසු අප්පහීනෙසු ඣානං උප්පජ්ජති තෙනස්සෙතානි[1] පහානඞ්ගානීති වුච්චන්ති. කිඤ්චාපි හි ඣානක්ඛණෙ අඤ්ඤෙපි අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ඣානන්තරායකරානි. කාමච්ඡන්දෙන හි නානාවිසයප්පලොභිතං චිත්තං න එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති, කාමච්ඡන්දාභිභූතං වා තං න කාමධාතුප්පහානාය පටිපදං පටිපජ්ජති ව්‍යාපාදෙන වා ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤමානං න නිරන්තරං පවත්තති. ථිනමිද්ධාභිභූතං අකම්මඤ්ඤං හොති. උද්ධච්චකුක්කුච්චපරෙතං අවූපසන්තමෙව හුත්වා පරිබ්භමති විචිකිච්ඡාය උපහතං ඣානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරොහති

ඉති විසෙසෙන ඣානන්තරායකරණත්තා එතානෙව පහානඞ්ගානීති වුත්තානි. යස්මා පන විතක්කො ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති, විචාරො අනුබන්ධති, තෙහි අවික්ඛෙපාය[2] සම්පාදිතපයොගස්ස චෙතසො පයොගසම්පත්තිසම්භාරො පීනනං නානාසුඛ උපබ්‍රූහනං කරොති අථස්ස සෙසසම්පයුත්තධම්මා එතෙහි අභිනිරොපනානුබන්ධනපීනනුපබ්‍රූහනෙහි අනුග්ගහිතා එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මාච ආධීයති, තස්මා විතක්කො විචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්නං උප්පත්තිවසෙන පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතතා වෙදිතබ්බා.

උප්පන්නෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ඣානං උප්පන්නං නාම හොති. තෙනස්ස එතානි පඤ්චසමන්නාගතඞ්ගානීති වුච්චති. තස්මා න එතෙහි සමන්නාගතං අඤ්ඤදෙව ඣානං නාම අත්ථීති ගහෙතබ්බං. යථා පන අඞ්ගමත්තවසෙනෙව චතුරඞ්ගසෙනා පඤ්චඞ්ගිකතුරියං අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති වුච්චති එවමිදම්පි අඞ්ගමත්තවසෙනෙව පඤ්චඞ්ගිකන්ති වා පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතන්ති වා වුච්චතීති වෙදිතබ්බං. එතානිපි පඤ්චඞ්ගානි-කිඤ්චාපි උපචාරක්ඛණෙපි අත්ථි. අථඛො උපචාරෙ පකතිචිත්තතො බලවතරානි ඉධ පන උපචාරතොපි බලවතරානි රූපාවචරලක්ඛණප්පත්තානි නිප්ඵන්නානි. එත්ථ හි විතක්කො සුවිසදෙන[3] ආකාරෙන ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපයමානො උප්පජ්ජති.

විචාරො අතිවිය ආරම්මණං අනුමජ්ජමානො පීතිසුඛං සබ්බාවන්තම්පි කායං ඵරමානං තෙනාහ:-"නාස්ස කිඤ්චි සබ්බාවතො කායස්ස විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන අප්ඵුටං හොතී"ති චිත්තෙකග්ගතා පි

1. V, ම තෙනහෙතානි 2 සී I අභිවික්ඛෙපාය 3. V, ම සුවිපදෙන.

හෙට්ඨිමම්හි සමුග්ගපටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං විය ආරම්මණෙ සුඵස්සිතා හුත්වා උප්පජ්ජති. අයමෙතෙසං ඉතරෙහි විසෙසො තත්‍ථ චිත්තෙකග්ගතා කිඤ්චාපි සවිතක්කං සවිචාරන්ති ඉමස්මිං පාඨෙ න නිද්දිට්ඨා තථාපි විභඞ්ගෙ "ඣානන්ති විතක්කවිචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතා"ති එවං වුත්තත්තා අඞ්ගමෙව යෙන හි අධිප්පායෙන භගවතා උද්දෙසො කතො, සොයෙව තෙන විභඞ්ගෙ පකාසිතොති. "**තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්න**"න්ති: එත්‍ථ පන ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධකල්‍යාණතා. තෙසං යෙව ච ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං පාළි. "පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි. උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා මජ්ඣං සම්පහංසනා පරියොසානං. පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි. ආදිස්ස කති ලක්ඛණානි? ආදිස්ස තීණි ලක්ඛණානි, යොගා තස්ස පරිපන්ථො තතො චිත්තං විසුජ්ඣති. විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති, පටිපන්නත්තා තත්‍ථ චිත්තං පක්ඛන්දති, යඤ්ච පරිපන්ථතො චිත්තං විසුජ්ඣති, යඤ්ච විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. යඤ්ච පටිපන්නත්තා තත්‍ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි ආදිස්ස ඉමානි තීණි ලක්ඛණානි. තෙන වුච්චති "පඨමජ්ඣානං ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව හොති තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්ච, පඨමස්ස ඣානස්ස උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා මජ්ඣෙ. මජ්ඣස්ස කති ලක්ඛණානි? මජ්ඣස්ස තීණි ලක්ඛණානි විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති සමථපටිපදං අජ්ඣුපෙක්ඛති එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති යඤ්ච විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච සමථපටිපදං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති පඨමස්ස ඣානස්ස උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනාමජ්ඣෙ, මජ්ඣස්සජ්ඣානස්ස ඉමානි තීණි ලක්ඛණානි තෙන වුච්චති පඨමජ්ඣානං මජ්ඣෙකල්‍යාණඤ්චෙව හොති තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්ච පඨමස්ස ඣානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස කති ලක්ඛණානි? පරියොසානස්ස චත්තාරි ලක්ඛණානි, තත්‍ථ ජාතානං ධම්මානං අනතිවත්තනට්ඨෙන සම්පහංසනා ඉන්ද්‍රියානං එකරසට්ඨෙන සම්පහංසනා තදුපග[1]විරියාවහනට්ඨෙන සම්පහංසනා ආසෙවනට්ඨෙන සම්පහංසනා, පඨමස්ස ඣානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස ඉමානි චත්තාරි ලක්ඛණානි. තෙන වුච්චති පඨමජ්ඣානං පරියොසානකල්‍යාණඤ්චෙව හොති ලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා"ති.

තත්‍ර පටිපදාවිසුද්ධි නාම සසම්භාරිකො[2] උපචාරො, උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා නාම අප්පනා, සම්පහංසනා නාම පච්චවෙක්ඛණාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. යස්මා පන "එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධි ලක්ඛණඤ්චෙව[3] හොති උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතඤ්ච ඤාණෙන ච සම්ප

1. සී II & III තදුභය 2. සී I. සසම්භාදිකො
3. V ම පක්ඛන්දනඤ්චෙව,

හසිත"න්ති පාළියං වුත්තං, තස්මා අන්තොඅප්පණායමෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි. තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා, ධම්මානං අන වත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන සම්පහංසනා ච වෙදිතබ්බා, කථං යස්මිං හි වාරෙ අප්පණා උප්පජ්ජති තස්මිං යො නීවරණසංඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඣානස්ස පරිපන්ථො තතො චිත්තං විසුජ්ඣති විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං නාම සමප්පවත්තො අප්පණාසමාධියෙව. තදනන්තරං පන පුරිමං චිත්තං එකසන්තතිපරිණාමනයෙන තථත්තං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති නාම, එවං පටිපන්නත්තා තථත්තුපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. එවං තාව පුරිමචිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිප්ඵාදිකා පඨමජ්ඣානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි වෙදිතබ්බා.

එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙතබ්බාභාවතො විසොධනෙ ව්‍යාපාරං අකරොන්තො විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම, සමථභාවූපගමනෙන සමථපටිපන්නස්ස පුන සමාධානෙ ව්‍යාපාරං අකරොන්තො සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථපටිපන්නභාවතො එවමස්ස කිලෙසසංසග්ගං පහාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තුපට්ඨානෙ ව්‍යාපාරං අකරොන්තො එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. එවං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා වෙදිතබ්බා. යෙ පන තෙ එවං උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතා තත්ථ ජාතා සමාධිපඤ්ඤාසංඛාතා යුගනද්ධධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා. යානි ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි. යචෙතං සරූපගං තෙසං අනතිවත්තනඑකරසභාවානං අනුච්ඡවිකං විරියං වත්තති යා චස්ස තස්මිං ඛණෙ පවත්තා ආසෙවනා සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිප්ඵන්නා, තස්මා ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං. "**විතක්කවිචාරානං වූපසමා**"ති: විතක්කස්ස ච විචාරස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං වූපසමා දුතියජ්ඣානක්ඛණෙ අපාතුභාවාති වුත්තං හොති.

තත්ථ කිඤ්චාපි දුතියජ්ඣානෙ සබ්බෙ පඨමජ්ඣානධම්මා න සන්ති. අඤ්ඤෙයෙව හි පඨමජ්ඣානෙ ඵස්සාදයො අඤ්ඤෙ ඉධ, ඔළාරිකස්ස පන ඔළාරිකස්ස අඞ්ගස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමො හොතීති දස්සනත්ථං විතක්කවිචාරානං වූපසමාති එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං, "**අජ්ඣත්ත**"න්ති: ඉධ නිය

කජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං. අත්තනි ජාතං අත්තනො සන්තානෙ නිබ්බත්තන්ති අත්ථො. "**සම්පසාදන**"න්ති: සම්පසාදනං වුච්චති සද්ධා සම්පසාදනයොගතො ඣානම්පි සම්පසාදනං නීලවණ්ණයොගතො නීලවත්ථංවිය, යස්මා තතියජ්ඣානං සම්පසාදනසමන්නාගතත්තා විතක්කවිචාරක්ඛොභවූපසමනෙන චෙතනං සම්පසාදයති තස්මා සම්පසාදනන්ති වුත්තං. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ සම්පසාදනං චෙතසොති එවං පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. පුරිමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ චෙතසොති එතං එකොදි භාවෙන සද්ධිං යොජෙතබ්බං. තත්‍රායං අත්ථයොජනා, එකො උදෙතීති=එකොදි විතක්කවිචාරෙහි අනජ්ඣාරූළ්හත්තා අග්ගො සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨොපි හි ලොකෙ එකොති වුච්චති. විතක්ක විචාර විරහිතො වා එකො අසහායො හුත්වා ඉතිපි වත්තති. අථවා සම්පයුත්තධම්මෙ උදායතීති උදි උට්ඨාපෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨට්ඨෙන එකො ච සො උදීති එකොදි සමාධිස්සෙතං අධිවචනං, ඉති ඉමං එකොදිං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති ඉදං දුතියජ්ඣානං එකොදිභාවං, සො පනායං එකොදි යස්මා චෙතසො න සත්තස්ස න ජීවස්ස තස්මා එතං **චෙතසොඑකොදිභාවන්ති** වුත්තං.

නනු චායං සද්ධා පඨමජ්ඣානෙපි අත්ථි අයං ච එකොදිනාමකො සමාධි, අථ කස්මා "ඉදමෙව සම්පසාදනං චෙතසො එකොදිභාවන්ති වුත්ත"න්ති? වුච්චතෙ, අදුඤ්හි පඨමජ්ඣානං විතක්කවිචාරක්ඛොභෙන වීචිතරඞ්ගසමාකුලමිව ජලං න සුප්පසන්නං හොති තස්මා සතියාපි සද්ධාය සම්පසාදනන්ති නවුත්තං, න සුප්පසන්නත්තායෙව චෙත්ථ සමාධිපි න සුට්ඨුපාකටො තස්මා එකොදි භාවන්තිපි න වුත්තං. ඉමස්මිං පන ඣානෙ විතක්කවිචාරපලිබොධාභාවෙන ලද්ධොකාසා බලවතී සද්ධා, බලවසද්ධා සහායපටිලාභෙනෙව ච සමාධිපි පාකටො තස්මා ඉදමෙව එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. "**අවිතක්කං අවිචාර**"න්ති: භාවනාය පහීනත්තා එතස්මිං එතස්ස වා විතක්කො නත්ථීති අවිතක්කං ඉමිනාව නයෙන අවිචාරං, එත්ථාහ:- නනුච විතක්කවිචාරානං වූපසමාති ඉමිනාපි අයමත්ථො සිද්ධො අථ කස්මා පුන වුත්තං **අවිතක්කං අවිචාරන්ති**? වුච්චතෙ එවමෙතං සිද්ධොවායමත්ථො. න පනෙතං තදත්ථදීපකං, නනු අවොචුම්හ "ඔළාරිකස්ස පන ඔළාරිකස්ස අඞ්ගස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං සමධිගමො හොතී"ති දස්සනත්ථං විතක්කවිචාරානං වූපසමාති එවං වුත්තන්ති. අපිච විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං සම්පසාදනං න කිලෙසකාලුස්සියස්ස විතක්කවිචාරානංච වූපසමා එකොදිභාවං න උපචාරජ්ඣානමිව නීවරණප්පහානා න පඨමජ්ඣානමිව අඞ්ගපාතුභාවාති එවං සම්පසාදන එකොදිභාවානං හෙතුපරිදීපකමිදං, තථා විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිචාරං න තතියචතුත්ථජ්ඣානානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි විය ච අභාවාති, එවං අවිතක්කඅවිචාරභාවස්ස

හෙතුපරිදීපකමෙව න විතක්කවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකමෙව,[1] විතක්ක විචාරභාවමත්තපරිදීපකමෙ අවිතක්කඅවිචාරන්ති ඉදං වචන මෙව යුජ්ජතීති තස්මා පුරිමං වත්වාපි වත්තබ්බමෙවාති.

"**සමාධිජ**"න්ති: පඨමජ්ඣානසමාධිතො සම්පයුත්තසමාධිතො වා ජාතන්ති අත්ථො. තත්ථ කිඤ්චාපි පඨමම්පි සම්පයුත්තසමාධිතො ජාතං අථ ඛො අයමෙව සමාධිජන්ති වත්තබ්බතං අරහති. විතක්කවිචාර ක්ඛොභවිරහෙන අතිවිය අචලත්තා සුප්පසන්නත්තා ච තස්මා ඉමස්ස වණ්ණභණනත්ථං ඉදමෙව සමාධිජන්ති වුත්තං. "**පීතිසුඛ**"න්ති: ඉදං වුත්තනයමෙව. "**දුතිය**"න්ති: ගණනානුපුබ්බතා දුතියං ඉදං දුතියං උප්පන්නන්තිපි දුතියං. "**පීතියා ච විරාගා**"ති: විරාගො නාම වුත්තප්ප කාරාය පීතියා ජිගුච්ඡනං වා සමතික්කමො වා උභින්නං පන අන්තරා චසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. සො වූපසමං වා සම්පිණ්ඩෙති විතක්කවිචාර වූපසමං වා, තත්ථ යදා වූපසමමෙව සම්පිණ්ඩෙති තදා පීතියා විරාගා ච කිඤ්ච භීයො වූපසමා චාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ච යොජනාය විරාගො ජිගුච්ඡනත්ථො හොති. තස්මා පීතියා ජිගුච්ඡනා ච සමතික්කමාචාති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො. යදා පන විතක්කවිචාරවූප සමං සම්පිණ්ඩෙති තදා පීතියා ච විරාගා කිඤ්චභීයො විතක්කවිචාරානං ච වූපසමාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ච යොජනාය විරාගො සමතික්කමනත්ථො හොති තස්මා පීතියා ච සමතික්කමා විතක්ක විචාරානඤ්ච වූපසමාති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො.

කාමඤ්ච තෙ විතක්කවිචාරා දුතියජ්ඣානෙයෙව වූපසන්තා ඉමස්ස පන ඣානස්ස මග්ගපරිදීපනත්ථං වණ්ණභණනත්ථං චෙතං වුත්තං "විතක්කවිචාරානං වූපසමා"ති හි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤායති නනු විතක්කවිචාරවූපසමො මග්ගො ඉමස්ස ඣානස්සාති. යථාච තතියෙ අරියමග්ගෙ අප්පහීනානම්පි සක්කායදිට්ඨාදීනං පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සඤ්ඤොජනානං පහානාති එවං පහානෙ වුච්චමානෙ වණ්ණභණනං හොති. තදධිගමාය උස්සුක්කානං උස්සාහජනනත්ථං එවමෙව ඉධ අවූපසන්තානම්පි විතක්කවිචාරානං වූපසමො වුච්චමානෙ වණ්ණභණනං හොති. තෙනායමත්ථො වුත්තො "පීතියා ච සම තික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමා"ති.

"**උපෙක්ඛකො ච විහරති**"ති: එත්ථ උපපත්තිතො[2] ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා. සමං පස්සති අපක්ඛපතිතොව හුත්වා පස්සතීති අත්ථො. තාය විසදාය විපුලාය ථාමගතාය සමන්නාගතත්තා තතියජ්ඣාන සමඞ්ගී උපෙක්ඛකොති වුච්චති. උපෙක්ඛා පන දසවිධා හොති. ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා විරියුපෙක්ඛා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා වෙදනුපෙක්ඛා විපස්සනුපෙක්ඛා තත්‍රමජ්ඣත්තු පෙක්ඛා ඣානුපෙක්ඛා පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛාති. තත්ථ යා ඉධ ඛීණාසවො

1. V. ම. පරිදීපනං. 2 සී. II, උප්පත්තිතො.

භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්ඛකො විහරති සතො ච සම්පජානො"ති එවමාගතා ඛීණාසවස්ස ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවා 'විජහනාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා නාම. යා පන "උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී"ති එවමාගතා සත්තෙසු මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා නාම. යා "උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති විවෙකනිස්සිත"න්ති එවමාගතා සහජාතානං ධම්මානං මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා නාම. යා පන "කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසිකරොතී"ති එවමාගතා අනච්චාරද්ධනාතිසිථිලවිරියසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා අයං විරියුපෙක්ඛා නාම. යා "කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමාධිවසෙන උප්පජ්ජන්ති? කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති? අට්ඨ සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමාධිවසෙන උප්පජ්ජන්ති, දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා[1] විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්තී"ති එවමාගතා නීවරණාදිපටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනාගහණෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා අයං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා නාම. යා පන "යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති උපෙක්ඛාසහගත"න්ති එවමාගතා අදුක්ඛමසුඛසඤ්ඤිතා උපෙක්ඛා අයං වෙදනුපෙක්ඛා නාම. යා "යදත්ථි යං භූතං තං පජහති උපෙක්ඛං පටිලභතී"ති එවමාගතා විචිනනෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා අයං විපස්සනුපෙක්ඛා නාම. යා පන ඡන්දාදීසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජාතානං සමවාහිතභූතා උපෙක්ඛා අයං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා නාම. යා පන "උපෙක්ඛකො ච විහරතී"ති එවමාගතා අග්ගසුඛෙපි තස්මිං අපක්ඛපාතජනනී උපෙක්ඛා අයං ඣානුපෙක්ඛා නාම. යා පන "උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථජ්ඣාන"න්ති එවමාගතා සබ්බපච්චනීකපරිසුද්ධා පච්චනීකවූපසමනෙපි අබ්‍යාපාරභූතා උපෙක්ඛා අයං පාරිසුද්ධි උපෙක්ඛා නාම.

තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ච බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා ච බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා ච තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා ච ඣානුපෙක්ඛා ච පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා ච අත්ථතො එකා තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාව හොති. තෙන තෙන අවත්ථාභෙදෙන පනස්සා අයං භෙදො එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරයුව රජ සෙනාපති රජාදිවසෙන භෙදො විය. තස්මා තාසු යත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා න තත්ථ බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛාදයො යත්ථ වා පන බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා න තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාදයො හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

යථා චෙතාසං අත්ථතො එකීභාවො එවං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛානම්පි. පඤ්ඤා එව හි සා කිච්චවසෙන ද්විධා භින්නා. යථා හි පුරිසස්ස ගෙහං පවිට්ඨං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගහෙත්වා පරියෙසමානස්ස තං කොට්ඨකෙ[2] නිපන්නං දිස්වා සප්පො නුඛො නොති අවලොකෙන්තස්ස

1. සී සන්තසඞ්ඛාරුපෙක්ඛා
2 සී. II & III ථුසකොට්ඨකෙ, V. ම. භුසකොට්ඨකෙ.

සොවත්ථිකත්තයං දිස්වා නිබ්බෙමතිකස්ස සප්පො න සප්පොති විචිනනෙ මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති. එවමෙව යා ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සංඛාරානං අනිච්චභාවාදිවිචිනනෙ මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙක්ඛා. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදෙන දණ්ඩෙන ගාළ්හං සප්පං ගහෙත්වා කිං නාහං ඉමං සප්පං අවිහෙඨෙන්තො අත්තානඤ්ච ඉමිනා අඩංසාපෙන්තො මුඤ්චෙය්‍යන්ති මුඤ්චනාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණෙ මජ්ඣත්තතා හොති. එවමෙව යා ලක්ඛණත්තයස්ස දිට්ඨත්තා ආදිත්තෙ විය තයො භවෙ පස්සතො සංඛාරග්ගහණෙ මජ්ඣත්තතා අයං සංඛාරුපෙක්ඛා.

ඉති විපස්සනුපෙක්ඛාය සිද්ධාය සංඛාරුපෙක්ඛාපි සිද්ධාව හොති. ඉමිනා පනෙසා විචිනනග්ගහණෙසු මජ්ඣත්තතාසංඛාතෙන කිච්චෙන ද්විධා භින්නාති. විරියුපෙක්ඛා පන වෙදනුපෙක්ඛා ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අවසෙසාහි ච අත්ථතො භින්නා එවාති ආහ චෙත්ථ:-

"මජ්ඣත්තබ්‍රහ්මබොජ්ඣඞ්ග ඡළඞ්ගඣානසුද්ධියො
විපස්සනා ච සංඛාර වෙදනා විරියං ඉති

විත්ථාරතො දසුපෙක්ඛා ඡ මජ්ඣත්තාදිතො තතො
දුවෙ පඤ්ඤ තතො වීහි වතසෙසාව[1] භවන්තිමා"ති.

ඉති ඉමාසු උපෙක්ඛාසු ඣානුපෙක්ඛා ඉධ අධිප්පෙතා, සා මජ්ඣත්තලක්ඛණා. එත්ථාහ:-"නනු චායං අත්ථතො තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාව හොති සා ච පඨමදුතියජ්ඣානෙසුපි අත්ථි තස්මා තත්‍රාපි "උපෙක්ඛකො ච විහරතී"ති එවමයං[2] වත්තබ්බා සියා, සා කස්මා න වුත්තාති? අපරිබ්‍යත්තකිච්චතො,[3] අපරිබ්‍යත්තං හි තස්සා තත්ථ කිච්චං විතක්කාදීහි අභිභූතත්තා, ඉධ පනායං විතක්කවිචාරපීතීහි අනභිභූතත්තා උක්ඛිත්තසිරා විය හුත්වා පරිබ්‍යත්තකිච්චා ජාතා තස්මා වුත්තාති. "**සතො ච සම්පජානො**"ති: එත්ථ සරතීති සතො, සම්පජානාතීති සම්පජානො පුග්ගලො, න සති ච සම්පජඤ්ඤං ච වුත්තං, තත්ථ සරණලක්ඛණා සති අසම්මොහලක්ඛණං සම්පජඤ්ඤං, තත්ථ කිඤ්චාපි ඉදං සතිසම්පජඤ්ඤං පුරිමජ්ඣානෙසුපි අත්ථි මුට්ඨස්සතිස්ස හි අසම්පජානස්ස උපචාරමත්තම්පි න සම්පජ්ජති පගෙව අප්පණා. ඔළාරිකත්තා පන තෙසං ඣානානං භූමියං විය පුරිසස්ස චිත්තස්ස ගති සුඛා හොති අබ්‍යත්තං තත්ථ සතිසම්පජඤ්ඤකිච්චං. ඔළාරිකඞ්ගප්පහාණෙන පන සුඛුමත්තා ඉමස්ස ඣානස්ස පුරිසස්ස ඛුරධාරායං[4] විය සතිසම්පජඤ්ඤකිච්චපරිග්ගහිතා එව චිත්තස්ස ගති ඉච්ඡිතබ්බාති ඉධෙව වුත්තං කිඤ්ච භීය්‍යො.

යථා ධෙනුපකො වච්ඡො ධෙනුතො අපනීතො අරක්ඛියමානො පුනදෙව ධෙනුං උපගච්ඡති එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං පීතිතො අපනීතං තං සතිසම්පජඤ්ඤෙන අරක්ඛියමානං පුනදෙව පීතිං උප

1. V.ම. වතසෙසාපි. 2. සී. එවමස්ස. 3 V ම කිච්චයොගතො. 4 V.ම. ඛරධාරායං.

ගවෙසෙය්‍ය. පීතිසම්පයුත්තමෙව සියා, සුඛෙන චාපි සත්තා සාරජ්ජන්ති ඉදං ච අතිමධුරං සුඛං තතො පරං සුඛාභාවා, සතිසම්පජඤ්ඤානුභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ අසාරජ්ජනා හොති නො අඤ්ඤථාති ඉමම්පි අත්ථවිසෙසං දස්සෙතුං ඉදමිධෙව වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදානි “**සුඛංච කායෙන පටිසංවෙදෙතී**”ති: එත්ථ කිඤ්චාපි තතියජ්ඣානසමඞ්ගිනො සුඛපටිසංවෙදනාභොගො නත්ථි. එවං සන්තෙපි යස්මා තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තසුඛං යං වා තං නාමකායසම්පයුත්තං සුඛං තංසමුට්ඨානෙනස්ස යස්මා අතිපණීතෙන රූපෙන රූපකායො ඵුටො කායස්ස ඵුටත්තා ඣානා වුට්ඨිතොපි සුඛං පටිසංවෙදෙය්‍ය, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො. **සුඛච කායෙන පටිසංවෙදෙතීති** ආහ.

ඉදානි “**යන්තං අරියා ආචික්ඛන්ති උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී**”ති: එත්ථ යං ඣානහෙතු යං ඣානකාරණා තතියජ්ඣානසමඞ්ගී පුග්ගලං බුද්ධාදයො අරියා ආචික්ඛන්ති දෙසෙන්ති පඤ්ඤපෙන්ති පට්ඨපෙන්ති විවරන්ති විභජන්ති උත්තානීකරොන්ති පකාසෙන්ති පසංසන්තීති අධිප්පායො, කින්ති “උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී”ති, තං තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. කස්මා පන තං තෙ එවං පසංසන්තීති පසංසාරහතො. අයං හි යස්මා අතිමධුරසුඛෙ සුඛපාරමිප්පත්තෙපි තතියජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො න තත්ථ සුඛාභිසඞ්ගෙන ආකඩ්ඪියති. යථා ච පීති න උප්පජ්ජති එවං උපට්ඨිතසතිතාය සතිමා, යස්මා ච[1] අරියකන්තං අරියජනසෙවිතමෙව[2] අසංකිලිට්ඨං සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙති තස්මා පසංසාරහො, ඉති පසංසාරහතො තං අරියා තෙ එවං පසංසාහෙතුභූතෙ ගුණෙ පකාසෙන්තො “උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී”ති එවං පසංසන්තීති වෙදිතබ්බං. “**තතිය**”න්ති: ගණනානුපුබ්බතො තතියං තතියං උප්පන්නන්තිපි තතියං.

“**සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා**”ති: කායිකසුඛස්ස ච කායිකදුක්ඛස්ස ච පහානා. “**පුබ්බෙවා**”ති: තං ච ඛො පුබ්බෙව න චතුත්ථජ්ඣානක්ඛණෙ “**සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමා**”ති: චෙතසිකසුඛස්ස චෙතසිකදුක්ඛස්ස චාති ඉමෙසං[3] ද්වින්නං පුබ්බෙව අත්ථඞ්ගමා පහානා ඉච්චෙව වුත්තං හොති. කදා පන නෙසං පහානං හොති චතුන්නං ඣානානං උපචාරක්ඛණෙ. සොමනස්සං හි චතුත්ථජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පහීයති, දුක්ඛදොමනස්සසුඛානි පඨමදුතියතතියානං උපචාරක්ඛණෙසු, එවමෙතෙසං පහානක්කමෙන අවුත්තානං[4] ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙ පන ඉන්ද්‍රියානං උද්දෙසක්කමෙනෙව ඉධාපි වුත්තානං සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සානං පහානං වෙදිතබ්බං. යදි පනෙතානි තස්ස තස්ස ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පහීයන්ති, අථ කස්මා “කත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං

1. V. ම. යස්මාව.
2. V. ම. අරියජනසෙවිතංයෙව.
3. V. ම. ඉමෙසම්පි.
4. V. ම. අවුත්තං,

නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති. කත්ථ චුප්පන්නං දොමනස්සින්ද්‍රියං සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සුඛස්ස ච පහානා-පෙ-චතුත්ථජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථුප්පන්නං සොමනස්සින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී"ති එවං ඣානෙස්වෙව නිරොධො වුත්තොති අතිසයනිරොධත්තා, අතිසයනිරොධො හි නෙසං පඨමජ්ඣානාදීසු න, නිරොධොයෙව පන උපචාරක්ඛණෙ නාතිසයනිරොධො තථා හි නානාවජ්ජනෙ පඨමජ්ඣානූපචාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස[1] ඩංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියා උප්පත්ති නත්වෙව අන්තොඅප්පනායං, උපචාරෙ වා නිරුද්ධම්පෙතං න සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා

අන්තොඅප්පනායං පන පීතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛින්ද්‍රියං, පටිපක්ඛෙන විහතත්තා, නානාවජ්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ[2] පහීනස්සාපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරපච්චයෙ හි කායකිලමථෙ චිත්තූපඝාතෙපි සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති යත්ථ පන උප්පජ්ජති තත්ථ විතක්කවිචාරභාවෙ අප්පහීනායෙව ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ විතක්කවිචාරාති තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති අප්පහීනපච්චයත්තා, නත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ පහීනපච්චයත්තා තථා තතියජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සුඛින්ද්‍රියස්ස පීතිසමුට්ඨානපණීතරූපඵුට්ඨකායස්ස සියා උප්පත්ති නත්වෙව තතියජ්ඣානෙ, තතියජ්ඣානෙහි සුඛස්ස පච්චයභූතා පීති සබ්බසො නිරුද්ධාති තථා චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ආසන්නත්තා අප්පනාප්පත්තාය උපෙක්ඛාය අභාවෙන[3] සම්මා අනතික්කන්තත්තා ච සියා උප්පත්ති නත්වෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ

තස්මා එව ච එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතීති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගහණං කතන්ති එත්ථාහ-අථෙවං තස්ස තස්ස ඣානස්සූපචාරෙ පහීනාපි එතා වෙදනා ඉධ කස්මා සමාහටාති? සුඛග්ගහණත්ථං, යා හි අයං අදුක්ඛමසුඛන්ති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා වුත්තා සා සුඛුමා දුවිඤ්ඤෙය්‍යා න සක්කා සුඛෙන ගහෙතුං තස්මා යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා තථා වා උපසඞ්කමිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස ගොණස්ස ගහණත්ථං ගොපො එකස්මිං වජෙ සබ්බා ගාවො සමාහරති, අථෙකෙකං නීහරන්තො පටිපාටියා ආගතං අයං සො ගණ්හථ නන්ති තම්පි ගාහාපෙති එවමෙවං සුඛග්ගහණත්ථං සබ්බා එතා සමාහරීති, එවං හි සමාහටා එතා දස්සෙත්වා යං නෙව සුඛං න දුක්ඛං න සොමනස්සං න දොමනස්සං අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති සක්කා හොති එසා ගාහයිතුං.

1 V ම දුක්ඛින්ද්‍රියං   2 V ම තතියජ්ඣානූපචාරෙ
3 V ම ආසන්නත්තා සඋපෙක්ඛා ස භාවෙන

අපිච අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා පච්චයදස්සනත්ථං චාපි එතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. සුඛදුක්ඛප්පහානාදයො හි තස්සා පච්චයා. යථාහ:–"චත්තාරො ඛො ආවුසො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය චෙතො විමුත්තියා සමාපත්තියා. ඉධාවුසො භික්ඛු සුඛස්ස ච පහානා–පෙ–චතුත්ථජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. ඉමෙ ඛො ආවුසො චත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා සමාපත්තියා"ති. යථා වා අඤ්ඤත්ථ පහීනාපි සක්කායදිට්ඨිආදයො තතියමග්ගස්ස වණ්ණභණනත්ථං තත්ථ පහීනාති වුත්තා, එවං වණ්ණභණනත්ථං පෙතස්ස ඣානස්ස තා ඉධ වුත්තාතිපි වෙදිතබ්බා. පච්චයඝාතෙන වා එත්ථ රාගදොසානං අතිදූරභාවං දස්සෙතුං පෙතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො සොමනස්සං රාගස්ස දුක්ඛං දොමනස්සස්ස දොමනස්සං දොසස්ස.

සුඛාදිඝාතෙන ච සප්පච්චයා රාගදොසා හතාති අතිදූරෙ හොන්තීති. "**අදුක්ඛමසුඛ**"න්ති: දුක්ඛාභාවෙන අදුක්ඛං සුඛාභාවෙන අසුඛං. එතෙනෙත්ථ දුක්ඛසුඛපටිපක්ඛභූතං තතියවෙදනං දීපෙති, න දුක්ඛසුඛාභාවමත්තං, තතියවෙදනා නාම අදුක්ඛා අසුඛා උපෙක්ඛාතිපි වුච්චති. සා ඉට්ඨානිට්ඨවිපරීතානුභවනලක්ඛණා මජ්ඣත්තරසා අවිභූතපච්චුපට්ඨානා සුඛදුක්ඛනිරොධපදට්ඨානාති වෙදිතබ්බා. "**උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි**"න්ති: උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධිං. ඉමස්මිං හි ඣානෙ සුපරිසුද්ධා සති යා ච තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි සා[1] උපෙක්ඛාය කතා, න අඤ්ඤෙන, තස්මා එතං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධීති වුච්චති. යාය ච උපෙක්ඛාය එත්ථ සතිපාරිසුද්ධි හොති සා අත්ථතො තත්‍රමජ්ඣත්තතා වෙදිතබ්බා. න කෙවලඤ්චෙත්ථ තාය සතියෙව පරිසුද්ධා අපි ච ඛො සබ්බෙපි සම්පයුත්තධම්මා, සතිසීසෙන පන දෙසනා වුත්තා තත්ථ කිඤ්චාපි අයං උපෙක්ඛා හෙට්ඨාපි තීසු ඣානෙසු විජ්ජති.

යථා පන දිවා සූරියප්පභාභිභවා සොම්මභාවෙන වා අත්තනො උපකාරකත්තෙන වා සභාගාය රත්තියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි චන්දලෙඛා අපරිසුද්ධා හොති අපරියොදාතා, එවමයම්පි තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාචන්දලෙඛා විතක්කාදිපච්චනීකධම්මතෙජාභිභවා සභාගායච උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා අලාභා විජ්ජමානාපි පඨමජ්ඣානාදිභෙදෙ අපරිසුද්ධා හොති. තස්සා ච අපරිසුද්ධාය දිවා අපරිසුද්ධචන්දලෙඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො අපරිසුද්ධාව හොන්ති. තස්මා තෙසු එකම්පි උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධීති න වුත්තං. ඉධ පන විතක්කාදිපච්චනීකතෙජාභිභවා සභාගාය ච[2] උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා පටිලාභා අයං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාචන්දලෙඛා අතිවිය පරිසුද්ධා තස්සා පරිසුද්ධත්තා පරිසුද්ධචන්දලෙඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො පරිසුද්ධා හොන්ති පරියොදාතා තස්මා ඉදමෙව උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධීති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

1. සී. I. පාරිසුද්ධි. 2. V. මු. සහජාතාය ච.

"**චතුත්ථ**"න්ති: ගණනානුපුබ්බතො චතුත්ථං, චතුත්ථං උප්පන්නන්තිපි චතුත්ථං. "**පඤ්ඤවා හොති**"ති: පඤ්ඤා අස්ස අත්ථීති පඤ්ඤවා. "**උදයත්ථගාමිනියා**"ති: උදයගාමිනියා ච අත්ථගාමිනියා ච. "**සමන්නාගතො**"ති: පරිපුණ්ණො. "**අරියායා**"ති: නිද්දොසාය.[1] "**නිබ්බෙධිකායා**"ති: නිබ්බෙධිකපක්ඛිකාය. "**දුක්ඛක්ඛයගාමිනියා**"ති: නිබ්බාණගාමිනියා. **සො ඉදං දුක්ඛන්ති** එවමාදිසු එත්තකං දුක්ඛං න ඉතො භීය්‍යො දුක්ඛන්ති සබ්බම්පි දුක්ඛසච්චං සරසලක්ඛණපටිවෙධෙන යථාභූතං පජානාති පටිවිජ්ඣති. තස්ස ච දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තකං **තණ්හං** අයං දුක්ඛසමුදයොති. තදුභයම්පි යං ඨානං පත්වා නිරුජ්ඣති තං තෙසං අප්පවත්තිං නිබ්බාණං අයං දුක්ඛනිරොධොති තස්ස ච සම්පාපකං අරියමග්ගං අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනීපටිපදාති සරසලක්ඛණපටිවෙධෙන යථාභූතං පජානාති පටිවිජ්ඣතීති එවං වෙදිතබ්බො.

එවං සරූපතො සච්චානි දස්සෙත්වා ඉදානි කිලෙසවසෙන පරියායතො දස්සෙන්තො **ඉමෙ ආසවා**ති ආදිමාහ. තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. එවං තිස්සො සික්ඛායො දස්සෙත්වා ඉදානි තාසං පරිපූරිකක්කමං දස්සෙතුං **ඉමා තිස්සො සික්ඛායො ආවජ්ජන්තො සික්ඛෙය්‍යා**ති ආදිමාහ. තාසත්ථො පච්චෙකං පරිපූරෙතුං ආවජ්ජන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය ආවජ්ජිත්වාපි අයං නාම සික්ඛාති ජානන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය ජානිත්වා පුනප්පුනං පස්සන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පස්සිත්වා යථාදිට්ඨං පච්චවෙක්ඛන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පච්චවෙක්ඛිත්වා තත්ථෙව චිත්තං අචලං කත්වා පතිට්ඨපෙන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, තං තං සික්ඛාසම්පයුත්තං සද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාහි සකසකකිච්චං කාරෙන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය. අභිඤ්ඤෙය්‍යාභිජානනකාලෙපි තං තං කිච්චං කාරෙන්තො තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍යාති. අධිසීලං ආචරෙය්‍ය අධිචිත්තං සමාචරෙය්‍ය අධිපඤ්ඤං සම්මා ආදාය වත්තෙය්‍ය. "**ඉධා**"ති: මූලපදං ඉමිස්සා දිට්ඨියාති ආදීහි දසහි පදෙහි සික්ඛාත්තය සඞ්ඛාතසබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනමෙව කථිතං. තං හි බුද්ධෙන භගවතා දිට්ඨත්තා **දිට්ඨී**ති වුච්චති. තං යෙව ඛමනවසෙන **ඛන්ති**. රුච්චනවසෙන **රුචි**. ගහණවසෙන **ආදායො**. සභාවට්ඨෙන **ධම්මො**. සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන **විනයො**. තදුභයෙනපි **ධම්මවිනයො**. පවුත්තවසෙන **පාවචනං**. සෙට්ඨචරියට්ඨෙන **බ්‍රහ්මචරියං**. අනුසිට්ඨිදානවසෙන **සත්ථුසාසනන්ති** වුච්චති.

යස්මා "ඉමිස්සා දිට්ඨියා"ති ආදීසු ඉමිස්සා බුද්ධදිට්ඨියා ඉමිස්සා බුද්ධඛන්තියා ඉමිස්සා බුද්ධරුචියා ඉමස්මිං බුද්ධආදායෙ ඉමස්මිං බුද්ධධම්මෙ ඉමස්මිං බුද්ධවිනයෙ[2] "යෙ ඛො ත්වං ගොතමි ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය සංයොගාය සංවත්තන්ති නො විසංයොගාය ආචයාය සංවත්තන්ති නො අපචයාය.

1. සී. I & II. නිද්දෙසාය. 2. සී. බුද්ධධම්මවිනයෙ.

උපාදනාය සංවත්තනති නො පටිනිසසගගාය. මහිච්ඡතාය සංවත්තනති නො අපපිච්ඡතාය. අසනතුඨියා සංවත්තනති නො සනතුඨියා. සඞගණිකාය සංවත්තනති නො පවිවෙකාය. කොසජ්ජාය සංවත්තනති නො විරියාරමභාය. දුභරතාය සංවත්තනති නො සුභරතායාති. එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි නෙසො ධමෙමා නෙසො විනයො නෙතං සඤුසාසනනති. යෙ ච ඛො ත්වං ගොතමි ධමෙම ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තනති නො සරාගාය–පෙ–සුභරතාය සංවත්තනති නො දුබ්භරතායාති. එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි එසො ධමෙමා එසො විනයො එතං සඤුසාසන"නති එවං වුතෙත ඉමසමිං බුඞධමමවිනයෙ ඉමසමිං බුඞපාවචනෙ ඉමසමිං බුඞබ්‍රහමචරියෙ ඉමසමිං බුඞසඤුසාසනෙති එවමතෙථා වෙදිතබෙබා. අපිචෙතං සිකඛාතතයසංඛාතං සකලං සාසනං භගවතා දිඨතතා සමමාදිඨිපච්චයතතා සමමාදිඨිපුබ්බඞගමභාතා ච දිඨි භගවතො බමනවසෙන ඛනති. රුච්චනවසෙන රුචි. ගහණවසෙන ආදායො. අතතනො කාරකං අපායෙ අපතමානං ධාරෙතීති ධමෙමා. තසෙසව සංකිලෙසපකඛං විනෙතීති විනයො, ධමෙමා ච සො විනයොචාති ධමමවිනයො. කුසලධමෙමහි වා අකුසලධම්මානං එස විනයොති ධම්මානං විනයොති ධමමවිනයො, තෙන වුතතං:–යෙ ච ඛො ත්වං ගොතමි ධමෙම ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය–පෙ–එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි එසො ධමෙමා එසො විනයො එතං සඤුසාසනනති, ධමෙමන වා විනයො න දඬාදීහීති ධමමවිනයො. වුතතමපි චෙතං:–

"දණ්ඩෙනෙකෙ දමයනති අංකුසෙහි කසාහි ච
අදණ්ඩෙන අසතෙථන නාගො දනෙතා මහෙසිනා"ති.

තථා "ධමෙමන නයමානානං කා උසූයා විජානත"නති. ධම්මාය වා විනයො ධමමවිනයො, අනවජ්ජධම්මත්‍ථං හෙස විනයො නහි වචනත්‍ථං, තෙනාහ භගවා:–"න ඉදං භිකඛවෙ බ්‍රහමචරියං වුසසති ජනකුහනත්‍ථ"නති විත්‍ථාරො. පුණණතෙථරොපි ආහ:–"අනුපාදපරිනිබ්බාණත්‍ථං ඛො ආවුසො භගවති බ්‍රහමචරියං වුසසතී"ති. විසිඨං වා නයතීති විනයො, ධමමතො විනයො ධමමවිනයො. සංසාරධමමතො හි සොකාදිධමමතො වා එස විසිඨං නිබ්බාණං නයති. ධමමසස වා විනයො න තිත්‍ථකරානනති ධමමවිනයො. ධමමභූතො හි භගවා විසෙසවිනයො, යසමා වා ධම්මා එව අභිඤෙඤයා පරිඤෙඤයා පහාතබ්බා භාවෙතබ්බා සච්ඡිකාතබ්බාච තසමා එව ධමෙමසු විනයො න සතෙතසු න ජීවෙසු චාති ධමමවිනයො, සාත්‍ථසව්‍යඤජනතාදීහි අඤෙඤසං වචනතො පධානං වචනනති පවචනං, පවචනමෙව පාවචනං. සබ්බචරියාහි විසිඨචරියභාවෙන බ්‍රහමචරියං.

දෙවමනුසසානං සඤුභූතසස භගවතො සාසනනති සඤුසාසනං. සඤුභූතං වා සාසනනතිපි සඤුසාසනං, සො චො මමචචයෙන සත්‍ථා

හොතී"ති ධම්මවිනයො ච සත්ථාති වුත්තොති[1] එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන ඉමස්මිං යෙව සාසනෙ සබ්බප්පකාරසික්ඛත්තය පරිපූරකො භික්ඛු දිස්සති න අඤ්ඤත්‍ර, තස්මා තත්ථ තත්ථ ඉමිස්සාති ච ඉමස්මිං ති ච අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බො. ජීවන්ති තෙන තං සම්පයුත්තකා ධම්මාති ජීවිතං, අනුපාලනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරොතීති[2] ඉන්ද්‍රියං, ජීවිතමෙව ඉන්ද්‍රියං=**ජීවිතින්ද්‍රියං** තං පවත්ත සන්තතාධිපතෙය්‍යං හොති. ලක්ඛණාදීහි පන අත්තනා අවිනිබ්භුත්තානං[3] ධම්මානං අනුපාලනලක්ඛණං ජීවිතින්ද්‍රියං. තෙසං පවත්තනරසං තෙසං යෙව ච ඨපනපච්චුපට්ඨානං යාපයිතබ්බධම්ම පදට්ඨානං, සන්තෙපි ච අනුපාලනලක්ඛණාදිම්හි විධානෙ අත්ථික්ඛණෙ යෙවෙතං තෙ ධම්මෙ අනුපාලෙති උදකං විය උප්පලාදීනි, යථා සකං[4] නිරයපාලං බාලපථපච්චයෙහි උප්පන්නෙපි ච ධම්මෙ පාලෙති. ධාති විය කුමාරං, සයං පවත්තිතධම්මසම්බන්ධෙනෙව ච පවත්තති නියාමකො විය නාවං. න භඞ්ගතො උද්ධං පවත්තයති අත්තනො පවත්තයිතබ්බානඤ්ච අභාවා න භඞ්ගක්ඛණෙ ඨපෙති සයං භිජ්ජමානත්තා ඛීයමානො විය වට්ටිසිනෙහො පදීපසිඛං, න ච පවත්තනට්ඨපනානුභාවවිරහිතං යථාවුත්තක්ඛණෙ තස්ස තස්ස අප්පසවනතොති[5] දට්ඨබ්බං. "**ඨිතිපරිත්තතාය වා**"ති ඨිතික්ඛණස්ස මන්දතාය ථොකතාය. **අප්පකන්ති**: මන්දං ලාමකං. "**සරසපරිත්තතායවා**"ති: අත්තනො පච්චයභූතානං කිච්චානං සම්පත්තීනං වා[6] අප්පතාය දුබ්බලතාය, තෙසං චිත්තං කාරණං විභාගතො දස්සෙතුං **කථං ඨිතිපරිත්තතායාති** ආදිමාහ තත්ථ "අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථා"ති එවමාදි පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියං චිත්තස්ස නිරුජ්ඣනකාලෙ සබ්බස්මිං රූපාරූපධම්මෙ අනිරුජ්ඣන්තෙපි රූපතො අරූපස්ස පධානභාවෙන අරූපජීවිතං සන්ධාය චුතිචිත්තෙන වා සද්ධිං සබ්බෙසං රූපාරූපානං නිරුජ්ඣනභාවෙන පඤ්චවොකාරභවෙ චුතිචිත්තං සන්ධාය චතුවොකාරභවෙ වා රූපස්ස අභාවෙ[7] චතුවොකාරභවං සන්ධාය කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙති· අතීතචිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණසමඞ්ගිකාලෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලො ජීවිත්ථ ඉති වත්තුං ලබ්භති, "ඉදානි න ජීවතී"ති ජීවතීති වත්තුං න ලබ්භති "න ජීවිස්සතී"ති ජීවිස්සතීතිපි වත්තුං න ලබ්භති. "**අනාගතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිස්සතී**"ති: අනාගතචිත්තස්ස අනුප්පජ්ජනලක්ඛණසමඞ්ගිකාලෙ ජීවිස්සතීති වත්තුං ලබ්භති, "න ජීවතී"ති ජීවතීති වත්තුං න ලබ්භති "න ජීවිත්ථා"ති ජීවිත්ථ ඉතිපි වත්තුං

1. සී I. II & III වුච්චති
2 V ම. ඉන්දට්ඨංකාරයතීති
3 V ම. අත්තනාඅත්ත අවිනිබ්භුත්තානං.
4. සී උප්පලාදිනිරයපාලංබාලපථංපච්චයෙහි
5 V ම භාජනතොති
6. සී I. සම්පත්තීනං වං.
7. V. ම. අභාවෙන.

න ලබ්භති "පච්චුප්පන්නෙ චිත්තක්ඛණෙ"ති: පච්චුප්පන්නචිත්තක්ඛණසමඞ්ගිකාලෙ. "ජීවති"ති: ඉදානි ජීවතීති වත්තුං ලබ්භති "න ජීවිත්ථ"ති: ජීවිත්ථ ඉති වත්තුං න ලබ්භති. "න ජීවිස්සති"ති: ජීවිස්සතීති වත්තුම්පි න ලබ්භති.

"ජීවිතං අත්තභාවො ච සුඛදුක්ඛා චා"ති අයං ගාථා පඤ්චවොකාරභවං අමුඤ්චිත්වා ලබ්භමානාය දුක්ඛාය වෙදනාය[1] ගහිතත්තා පඤ්චවොකාරභවමෙව සන්ධාය වුත්තා, තත්ථ "ජීවිත"න්ති: ජීවිතසීසෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. "අත්තභාවො"ති: රූපක්ඛන්ධො, උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා සුඛම්හෙවව භාසිතාති වුත්තා, උපෙක්ඛා වෙදනා අන්තොකරිත්වා "සුඛදුක්ඛා චා"ති වෙදනාක්ඛන්ධො. "චිත්තං" ඉති: විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො වුත්තො, ඉමෙසං චතුන්නං ඛන්ධානං කථිතත්තායෙව ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණභාවෙන ලක්ඛණාකාරවසෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධොපි කථිතොති වෙදිතබ්බො. එවං වුත්තෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අරූපධම්මං මුඤ්චිත්වා ඨාමසමුට්ඨානාදි රූපස්ස අප්පවත්තනභාවෙන **එකචිත්තසමායුත්තාති**[2] අරූපප්පධානභාවො කථිතො හොති.

කථං අසඤ්ඤසත්තෙන රූපම්පි ඉධ සචිත්තකං ඨාමබලං අමුඤ්චිත්වාව පවත්තති. නිරොධසමාපන්නානං රූපම්පි පඨමසමාපන්නසමාපත්තිබලං අමුඤ්චිත්වාව පවත්තති. එවං අත්තනො අප්පවත්තිට්ඨානෙපි රූපප්පවත්ති අත්තනො සන්තානමෙව කත්වා පවත්තනසභාවස්ස[3] අරූපධම්මස්ස අත්තනො පවත්තිට්ඨානෙ රූපප්පවත්තියා පධානකාරණභාවෙන **එකචිත්තසමායුත්තාති** චිත්තප්පධානභාවො[4] කථිතොති වෙදිතබ්බො. එවං පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියං රූපප්පවත්තියා[5] පධානභූතචිත්තනිරොධෙන රූපෙ ධරමානෙයෙව සත්තානං නිරොධො නාම හොතීති අරූපධම්මවසෙන එව "ලහුසො චිත්තක්ඛණො"ති වුත්තං.

අථවා පඤ්චවොකාරභවෙ චුතිචිත්තං සන්ධාය කථිතාති වෙදිතබ්බා. එවං කථියමානෙ **සුඛදුක්ඛා චාති** කායිකචෙතසිකසුඛවෙදනාච කායිකචෙතසිකදුක්ඛවෙදනාච චුතිචිත්තක්ඛණෙ අහොන්තිපි එකසන්තතිවසෙන චුතිචිත්තෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣතීති කථිතා. චතුවොකාරභවං වා සන්ධාය කථිතාතිපි වෙදිතබ්බා තත්ථ ඉමස්මිං ඨානෙ **අත්තභාවොති** ඉමිනා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො ගහිතො. බ්‍රහ්මලොකෙ කායිකසුඛදුක්ඛසොමනස්ස දොමනස්සං අහොන්තම්පි. **සුඛදුක්ඛා චාති** වෙදනාසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානො වෙදනාක්ඛන්ධො ගහිතොති වෙදිතබ්බං, සෙසං වුත්තසදිසමෙව. ඉමෙසු පන තීසු විකප්පෙසු "**කෙවලා**"ති: ධුවසුඛසුභත්තතා නත්ථි, කෙවලං

1. සී. II & III සුඛදුක්ඛවෙදනාය
2. V. ම එකචිත්තසම්පයුත්තාති
3. සී I & III. පවත්තනයොභාවස්ස.
4. V ම. චිත්තසමාධාන - භාවො.
5. සී. III. රූපප්පවත්තියං.

හොති අවොමිස්සො. "ලහුසො වත්තති ඛණො"ති වුත්තනයෙන එකචිත්තක්ඛණිකතාය ලහුතො අතිපරිත්තො ජීවිතාදීනං ඛණො වත්තති. එකතො චිත්තං චිත්තානං අප්පවත්තිං දස්සෙන්තො "**චූලාසීති සහස්සානී**"ති ගාථමාහ.

"**චූලාසීති සහස්සානි කප්පා තිට්ඨන්ති යෙ මරූ**"ති: යෙ දෙවගණා ච චතුරාසීති[1] කප්පසහස්සානි ආයුං ගහෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ තිට්ඨන්ති යෙ මරූතිපි පාළි, "**න ත්වෙව තෙපි ජීවන්ති ද්වීහි චිත්තසමොහිතා**"ති: තෙපි දෙවා ද්වීහි චිත්තෙහි සමොහිතා එකතො හුත්වා යුගනද්ධෙන චිත්තෙන න තු එව[2] ජීවන්ති, එකෙනෙකෙන චිත්තෙන ජීවන්තීති අත්ථො. ඉදානි මරණකාලං දස්සෙන්තො යෙ නිරුද්ධාති ගාථමාහ තත්ථ "**යෙ නිරුද්ධා**"ති. යෙ ඛන්ධා නිරුද්ධා අත්ථං ගතා "**මරන්තස්සා**"ති: මතස්ස "**තිට්ඨමානස්සා**"ති. ධරමානස්ස වා. "**සබ්බෙපි සදිසා ඛන්ධා**"ති චුතිතො උද්ධං[3] නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පවත්තෙ නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පන සටෙතුමස්සකාකුණෙය්‍යත්ථෙන සබ්බෙපි ඛන්ධා සදිසා "**ගතා අප්පටිසන්ධිකා**"ති. නිරුද්ධක්ඛන්ධානං පුන ආගන්ත්වා පටිසන්ධානාභාවෙන ගතා අප්පටිසන්ධිකාති වුච්චන්ති. ඉදානි තීසු කාලෙසු නිරුද්ධක්ඛන්ධානං නානත්තං නත්ථීති දස්සෙතුං **අනන්තරාති** ගාථමාහ.

තත්ථ "**අනන්තරා ච යෙ භග්ගා යෙ ච භග්ගා අනාගතා**"ති. යෙ ඛන්ධා අනන්තරාතීතා හුත්වා භිත්වා නිරුද්ධා, යෙ ච අනාගතා ඛන්ධා භිජ්ජිස්සන්ති "**තදන්තරෙ**"ති තෙසං අන්තරෙ නිරුද්ධානං පච්චුප්පන්නක්ඛන්ධානං "**වෙසම්මං නත්ථි ලක්ඛණෙ**"ති විසමභාවො වෙසම්මං, තං වෙසම්මං නත්ථි, තෙහි නානත්තං නත්ථීති අත්ථො. ලක්ඛීයතීති ලක්ඛණං, තස්මිං ඛණෙ ඉදානි අනාගතඛන්ධානං වත්තමානඛන්ධෙහි අසම්මිස්සභාවං සාධෙන්තො "අනිබ්බත්තෙන න ජාතො"ති ගාථමාහ "**අනිබ්බත්තෙන න ජාතො**"ති අජාතෙන අපාතුභූතෙන අනාගතක්ඛන්ධෙන න ජාතො න නිබ්බත්තො, එතෙන අනාගතක්ඛන්ධස්ස වත්තමානක්ඛන්ධෙන අසම්මිස්සභාවං සාධෙසි "**පච්චුප්පන්නෙන ජීවති**"ති. ඛණපච්චුප්පන්නෙන වත්තමානක්ඛන්ධෙන ජීවති[4] එතෙන එකක්ඛණෙ ද්වීහි චිත්තෙහි න ජීවතීති කථිතං. "**චිත්තභඞ්ගාමතො**"ති ද්වීහි චිත්තෙහි එකක්ඛණෙ අජීවන භාවෙන චිත්තභඞ්ගෙන මතො "**උපරිතො චිත්තභඞ්ගා**"තිපි පාළි, තං. උජුකමෙව.

"**පඤ්ඤත්තිපරමත්ථිනී**"ති: "රූපං ජීරති මච්චානං නාම ගොත්තං න ජීරතී"ති වචනක්කමෙන පණ්ණත්තිමත්තස්ස න ජීරණභාවෙන පරමා ඨිති එතිස්සාති පරමඨිති,[5] සභාවඨිතිකාති අත්ථො.

1. V ම චූලාසීති
2. V ම යුගනන්ධෙව චිත්තෙන න තු එව
3. V ම ඛන්ධං
4. V ම. පච්චුප්පන්නෙන වත්තමානක්ඛන්ධෙන ජීවති
5. V ම පඤ්ඤත්තිපරමත්ථියාති
6. V ම පරමත්ථියා

දස්සෙන්තා මතො විතෙතා මතොති පණ්ණත්තිමත්තමෙව හි තිට්ඨති. අථවා "**පරමත්ථිකා**"ති: පරමත්ථිකා, පරමො අත්ථො එතිස්සාති පරමත්ථිකා, අජ්ඣාකාසෙ ආකාසොති පඤ්ඤත්තියා නත්ථි ධම්මං පටිච්ච කථනං විය මතොති පඤ්ඤත්ති නත්ථිධම්මං පටිච්ච කප්පියති.[1] ජීවිතින්ද්‍රියසංඛාතං ධම්මං පටිච්ච නකප්පියති "**අනිධානගතා භග්ගා**"ති: යෙ ඛන්ධා භින්නා තෙ නිධානං නිහිතං නිචයං න ගච්ඡන්තීති අනිධානගතා. "**පුඤ්ජො නත්ථි අනාගතෙ**"ති: අනාගතෙපි තෙසං පුඤ්ජභාවො රාසිභාවො නත්ථි. "**නිබ්බත්තා යෙ ච තිට්ඨන්ති**"ති: පච්චුප්පන්නවසෙන උප්පන්නා ඨිතික්ඛණෙ චස්ස වයධම්මාව හුත්වා[2] තිට්ඨන්ති. කිමිව "**ආරග්ගෙ සාසපූපමා**"ති: සූචිමුඛෙ සාසපො විය, ඉදානි ඛන්ධානං නස්සනභාවං දස්සෙන්තො "නිබ්බත්තාන"න්ති ගාථමාහ. තත්ථ "**නිබ්බත්තානං ධම්මාන**"න්ති පච්චුප්පන්නානං ඛන්ධානං. "**භඞ්ගො නෙසං පුරක්ඛතො**"ති: එතෙසං භෙදො පුරතො ඨත්වා ඨපිතො. "**පලොකධම්මා**"ති: නස්සනසභාවා "**පුරාණෙහි අමිස්සිතා**"ති: පුරෙ උප්පන්නෙහි ඛන්ධෙහි න මිස්සිතා න සංසග්ගා. ඉදානි ඛන්ධානං අදස්සනභාවං දස්සෙන්තො "අදස්සනතො ආයන්ති"ති ගාථමාහ. තත්ථ "**අදස්සනතො ආයන්ති**"ති: අදිස්සමානායෙව ආගච්ඡන්ති උප්පජ්ජන්ති. "**භග්ගා ගච්ඡන්ති අදස්සන**"න්ති භෙදා භඞ්ගතො උද්ධං අදස්සනභාවං ගච්ඡන්ති. "**විජ්ජුප්පාදොව ආකාසෙ**"ති විවටාකාසෙ විජ්ජුලතා නිච්ඡරණං විය "**උච්ඡිජ්ජන්ති වයන්ති චා**"ති: පුබ්බන්තතො උච්ඡිජ්ජන්ති පභිජ්ජන්ති පනස්සන්තීති අත්ථො[3] "උදෙති ආපූරති වෙති චන්දො"ති එවමාදීසු විය

එවං ඨිතිපරිත්තතං දස්සෙත්වා ඉදානි සරසපරිත්තතං දස්සෙන්තො "කථං සරසපරිත්තතායා"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**අස්සාසූපනිබද්ධං ජීවිත**"න්ති. අබ්භන්තරපවිසනනාසිකවාතපටිබද්ධං ජීවිතින්ද්‍රියං. "**පස්සාසො**"ති: බහිනික්ඛමන නාසිකාවාතො. "**අස්සාසපස්සාසකා**"ති තදුභයං "**මහාභූතූපනිබද්ධ**"න්ති චතුසමුට්ඨානිකානි පථවී ආප තෙජ වායානි මහාභූතානි පටිබද්ධං ජීවිතං. "**කබළිංකාරාහාරූපනිබද්ධ**"න්ති:[4] අසිතපීතාදි කබළිංකාරාහාරං උපනිබද්ධං "**උස්මූපනිබද්ධ**"න්ති: කම්මජතෙජොධාතූපනිබද්ධං. "**විඤ්ඤාණූපනිබද්ධ**"න්ති: භවඞ්ගවිඤ්ඤාණූපනිබද්ධං, යං සන්ධාය වුත්තං "ආයු උස්මා ච විඤ්ඤාණං යදා කායං ජහන්තිම"න්ති. ඉදානි තෙසං දුබ්බලකාරණං දස්සෙන්තො "මූලම්පි ඉමෙසං දුබ්බල"න්ති ආදිමාහ. තත්ථ "**මූලම්පී**"ති. පතිට්ඨෙන මූලභූතම්පි. අස්සාසපස්සාසානං හි කරජකායො මූලං, මහාභූතානං අවිජ්ජාකම්මතණ්හාහාරා. "**ඉමෙස**"න්ති වුත්තප්පකාරානං අස්සාසාදීනං ජීවිතින්ද්‍රියපතිකාරණවසෙන වුත්තානං, එතෙසු එකෙකස්මිං අසති ජීවිතින්ද්‍රියං න තිට්ඨති "**දුබ්බල**"න්ති: අප්පථාමං.

---

1. V. ම. අඤ්ඤධම්මං පටිච්චනකප්පියති
2. V. ම ඨිතික්ඛණෙ වස්සධම්මාව හුත්වා.
3. V ම උප්පජ්ජන්ති ච භිජ්ජන්ති පනස්සන්තීති අත්ථො.
4. V. ම කබළීකාරාහාරූපනිබද්ධන්ති.

"පුබ්බහෙතුපී"ති:[1] අතීතජාතියං ඉමස්ස විපාකවට්ටස්ස හෙතුභූතා කාරණසංඛාතා අවිජ්ජාසංඛාරතණ්හුපාදානභවාපි, ඉමෙසං දුබ්බලානං යෙපි පච්චයා තෙපි දුබ්බලාති යෙ ආරම්මණාදිසාධාරණපච්චයා. "පභාවිකා"ති: පධානං හුත්වා උප්පාදිකා තණ්හා. "සහභූමී"ති: සහභාවිකාපි රූපාරූපධම්මා "සම්පයොගාපී"ති: එකතො යුත්තාපි අරූපධම්මා. "සහජාපී"ති: සද්ධිං එකචිත්තෙන උප්පන්නාපි. "යාපි පයොජිකා"ති: චුතිපටිසන්ධිවසෙන යොජෙතුං නියුත්තාති පයොජිකා වට්ටමූලකා, වුත්තංහෙතං:–"තණ්හා දුතියො පුරිසො"ති. "නිච්චදුබ්බලා"ති: නිරන්තරෙන දුබ්බලා "අනවට්ඨිතා"ති: න අවට්ඨිතා ඔතරිත්වා න ඨිතා. "පරිපාතයන්තිමෙ"ති: ඉමෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පාතයන්ති ඛෙපයන්ති. "අඤ්ඤමඤ්ඤස්සා"ති: අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස එකො එකස්සාති අත්ථො. හි ඉති කාරණත්ථෙ නිපාතො. "තායිතාසිකො"ති. තායනො රක්ඛණකො නත්ථි.[2] "න ඨපෙන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤ"න්ති අඤ්ඤො අඤ්ඤං ඨපෙතුං න සක්කොන්ති "යොපි නිබ්බත්තකො සො න විජ්ජතී"ති: යොපි ඉමෙසං උප්පාදකො ධම්මො සො ඉදානි නත්ථි.

"න ච කෙනචි කොචි හායති"ති: කොචි එකොපි කස්සචි වසෙන න පරිහායති. "ගන්ධබ්බා ච[3] ඉමෙ හි සබ්බසො"ති: සබ්බෙපිහි ඉමෙ ඛන්ධා සබ්බාකාරෙන භඞ්ගං පාපුණිතුං යුත්තා. "පුරිමෙහි පභාවිතා"ති:[4] ඉමෙහි පුබ්බහෙතුපච්චයෙහි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදිතා "යෙපි පභාවකා"ති:[4] යෙපි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදකා පුබ්බෙහෙතුපච්චයා. "තෙ පුරෙ මතා"ති: තෙ වුත්තප්පකාරපච්චයා වත්තමානං අපාපුණිත්වා පඨමමෙව මරණං පත්තා. "පුරිමාපි ච පච්ඡිමාපි චා"ති: පුරිමා පුබ්බහෙතුපච්චයාපි ච පච්ඡිමා වත්තමානෙ පච්චයසමුප්පන්නාපිච "අඤ්ඤමඤ්ඤං න කදාචිමද්දසු"න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං කිස්මිඤ්චි කාලෙ න දිට්ඨපුබ්බා, මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො "චාතුම්මහාරාජිකානං දෙවාන"න්ති: ධතරට්ඨවිරූළ්හකවිරූපක්ඛකුවෙරසංඛාතා චතුම්මහාරාජා ඉස්සරා එතෙසන්ති=චාතුම්මහාරාජිකා රූපාදීහි දිබ්බන්තීති=දෙවා. තෙ සිනෙරුපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙ හොන්ති. තෙසු අත්ථි පබ්බතට්ඨකාපි අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා

"ඛිඩ්ඩාපදොසිකා මනොපදොසිකා සීතවලාහකා උණ්හවලාහකා චන්දිමා දෙවපුත්තො සූරියො දෙවපුත්තො"ති එතෙ සබ්බෙපි චාතුම්මහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව, තෙසං චාතුම්මහාරාජිකානං ජීවිතං. "උපාදායා"ති: පටිච්ච. "පරිත්තක"න්ති: වුඩ්ඪිපටිසෙධො. "ථොක"න්ති: මන්දකං, දීඝපටිසෙධො. "ඛණික"න්ති: මන්දකාලං, කාලන්තරපටිසෙධො. "ලහුක"න්ති: සල්ලහුකං, අලසපටිසෙධො. 'ඉත්තර"න්ති: සීඝබලවපටිසෙධො. "අනද්ධනික"න්ති: කාලවසෙන

1. සී I. පුබ්බෙහෙතුපීති
2. II & III තායකො රක්ඛකං නත්ථි.
3 V ම ගන්ධබ්බාච.
4 V. ම. සභාවිකාති.

අනඛානක්ඛමං. "**න චිරට්ඨිතික**"න්ති: දිවසෙ දිවසෙ න චිරං තිට්ඨතීති න චිරට්ඨිතිකං, දිවසපටිසෙධො. "**තාවතිංසාන**"න්ති: තෙත්තිංසජනා තත්ථ උප්පන්නාති තාවතිංසා. අපිච තාවතිංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාතිපි වුත්තං, තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා තථා යාමාදීනං එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි.

දිබ්බසුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති=**යාමා.** තුට්ඨා පහට්ඨාති =**තුසිතා.** පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමකාලෙ යථාරුචි තෙ භොගෙ නිම්මිනිත්වා රමන්තීති=**නිම්මානරතී.** චිත්තාචාරං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති= **පරනිම්මිතවසවත්තී.** බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මඝටාය නියුත්තාති=**බ්‍රහ්මකායිකා.** සබ්බෙපි පඤ්චවොකාරා බ්‍රහ්මානො ගහිතා. "**ගමනීයො**"ති: ගන්තබ්බො. "**සම්පරායො**"ති: පරලොකො. "**යො භික්ඛවෙ චිරං ජීවති සො වස්සසත**"න්ති යො චිරං තිට්ඨමානො සො වස්සසතමත්තං තිට්ඨති. "**අප්පං වා භිය්‍යො**"ති: වස්සසතතො උත්තරිං තිට්ඨමානො වෙ වස්සසතානි තිට්ඨමානො නාම නත්ථි. "**හීලෙය්‍ය න**"න්ති: තං ජීවිතං අවඤ්ඤාතං කරෙය්‍ය ලාමකතො චින්තෙය්‍ය. හීලෙය්‍යානන්ති වා පඨන්ති "**අච්චයන්තී**"ති: අතික්කමන්ති. "**අහොරත්තා**"ති: රත්තිදිවසපරිච්ඡෙදා "**උපරුජ්ඣතී**"ති: ජීවිතින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣති අභාවං උපගච්ඡති. "**ආයු ඛීයති මච්චාන**"න්ති: සත්තානං ආයුසංඛාරො ඛයං යාති. "**කුන්නදීනංව ඔදක**"න්ති: යථා උදකඡින්නාය කුන්නදියා උදකං එවං මච්චානං ආයු ඛීයති. පරමත්ථතො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්ඛණො එකචිත්තක්ඛණිකමත්තොයෙව.

යථා නාම රථචක්කං පවත්තමානම්පි එකෙනෙව නෙමිප්පදෙසෙන පවත්තති තිට්ඨමානම්පි එකෙනෙව තිට්ඨති. එවමෙවං එකචිත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතං, තස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙ සත්තො නිරුද්ධොති වුච්චති "**ධීරා**"ති: ධීරාඉති, පුන **ධීරාති** පණ්ඩිතා. "**ධිතිමා**"ති: ධිති අස්ස අත්ථීති=ධිතිමා. "**ධිතිසම්පන්නා**"ති: පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. "**ධික්කිතපාපා**"ති: ගරහිතපාපා. තංයෙව පරියායං දස්සෙතුං "ධී වුච්චති පඤ්ඤා"ති ආදිමාහ. තත්ථ පජානාතීති=**පඤ්ඤා.** කිං පජානාති, ඉදං දුක්ඛන්ති ආදිනා නයෙන අරියසච්චානි අට්ඨකථායං පන පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤාති වුත්තා, කින්ති පඤ්ඤාපෙති අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති පඤ්ඤාපෙති. සා අවිජ්ජාය අභිභවනතො අධිපතියට්ඨෙන **ඉන්ද්‍රියං,** දස්සනලක්ඛණෙ ඉන්දත්තං කාරෙතීතිපි ඉන්ද්‍රියං, පඤ්ඤාඑව ඉන්ද්‍රියං=**පඤ්ඤින්ද්‍රියං,** සා පනෙසා ඔභාසනලක්ඛණා ච පජානනලක්ඛණා ච, යථා හි චතුභිත්තිකෙ ගෙහෙ රත්තිභාගෙ දීපෙ ජලිතෙ අන්ධකාර නිරුජ්ඣති, ආලොකො පාතුභවති, එවමෙව ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා, පඤ්ඤාභාසසමො ඔභාසො නාම නත්ථි.

පඤ්ඤුප්පත්තිතො හි එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නස්ස දසසහස්සිලොකධාතු එකාලොකා හොති. තෙනාහ ථෙරො, “යථා මහාරාජ පුරිසො අන්ධකාරෙ ගෙහෙ තෙලප්පදීපං පවෙසෙය්‍ය, පවිට්ඨො පදීපො* අන්ධකාරං විධමෙති, ඔභාසං ජනෙති, ආලොකං විදංසෙති, පාකටානි රූපානි කරොති, එවමෙව ඛො මහාරාජ පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා අවිජ්ජන්ධකාරං විධමෙති විජ්ජොභාසං ජනෙති; ඤාණාලොකං විදංසෙති; පාකටානි අරියසච්චානි කරොති; එවං හි ඛො මහාරාජ ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා”ති. යථා පන ඡෙකො භිසක්කො ආතුරානං සප්පායානි භොජනාදීනි ජානාති. එවං පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා කුසලාකුසලෙ සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බහීනපණීතකණ්හසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙ පජානාති, වුත්තම්පි චෙතං ධම්මසෙනාපතිනා:-“පජානාතීති ඛො ආවුසො තස්මා පඤ්ඤාති වුච්චති. කිඤ්ච පජානාති, ඉදං දුක්ඛන්ති පජානාතී”ති විත්ථාරෙතබ්බං, එවමස්සා පජානනලක්ඛණතා වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො, යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා පඤ්ඤා අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසක්ඛිත්තඋසුපටිවෙධො[1] විය, විසයොභාසන පදීපො විය ච, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. “**ඛන්ධධීරා**”ති: පඤ්චසු ඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තෙන්තාති ඛන්ධධීරා, අට්ඨාරසසු ධාතූසු ඤාණං පවත්තෙන්තාති **ධාතුධීරා**. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො නෙතබ්බො. “**තෙ ධීරා එවමාහංසූ**”ති: එතෙ[2] පණ්ඩිතා එවං කථයිංසු. “**කථෙන්තී**”ති: අප්පකං පරිත්තකන්ති කථයන්ති. “**භණන්තී**”ති: ථොකං භණිකන්ති භාසන්ති. “**දීපයන්තී**”ති: ලහුකං ඉත්තරන්ති පකාසෙන්ති. “**වොහරන්තී**”ති: අනද්ධනිකං නචිරට්ඨිතිකන්ති නානාවිධෙන බ්‍යවහරන්ති. ඉදානි යෙ තථා න කරොන්ති තෙසං බ්‍යසනුප්පත්තිං දස්සෙන්තො “පස්සාමී”ති ගාථමාහ. තත්ථ “**පස්සාමී**”ති: මංසචක්ඛුආදීහි පෙක්ඛාමි. “**ලොකෙ**”ති: අපායාදිම්හි. “**පරිඵන්දමාන**”න්ති: ඉතොචිතො ච ඵන්දමානං පජං ඉමං සත්තකායං. “**තණ්හාගත**”න්ති: තණ්හාය ගතං, අභිභූතං නිපාතිතන්ති අධිප්පායො. “**භවෙසූ**”ති: කාමභවාදිසු. “**හීනා නරා**”ති: හීනකම්මන්තා නරා. “**මච්චුමුඛෙ ලපන්තී**”ති: අන්තකාලෙ සම්පත්තෙ මරණමුඛෙ පරිදෙවන්ති. “**අවීතතණ්හාසෙ**”ති: අවිගතතණ්හා. “**භවා**”ති: කාමභවාදිකා. “**භවෙසූ**”ති: කාමභවාදිකෙසු.

අථවා “**භවාභවෙසූ**”ති: භවාභවෙසු, පුනප්පුනභවෙසූති වුත්තං හොති. “**පස්සාමී**”ති: මංසචක්ඛුනාපි පස්සාමි. දුවිධං මංසචක්ඛු සසම්භාරචක්ඛු පසාදචක්ඛූති. යොයං අක්ඛිකූපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකූපකට්ඨිකෙන උපරිභමුකට්ඨිකෙන උභතො අක්ඛිකූටෙහි බහිද්ධා අක්ඛිකූපෙහි පරිච්ඡින්නො අක්ඛිකූපමජ්ඣා නික්ඛන්තෙන න්හාරුසුත්තකෙන මත්ථලුඞ්ගෙ ආබද්ධො “සෙතකණ්හා”ති කණ්හමණ්ඩලවිචිත්තො මංසපිණ්ඩො, ඉදං සසම්භාරචක්ඛු නාම. යො පන එත්ථ සිතො

1. සී. I. II & III. කුසලිස්සාසඛිත්තඋසුපටිවෙධො, 2. V. ම. එකෙ.

එත්ථපටිබද්ධො චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, ඉදං පසාචක්ඛු නාම, ඉදමධිප්පෙතං, තදෙතං තස්ස සසම්භාරචක්ඛුනො සෙතමණ්ඩලපරික්ඛිත්තස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛට්ඨිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්තිදෙසෙ දිට්ඨිමණ්ඩලෙ සත්තසු පිචුපටලෙසු ආසිත්තතෙලපිචුපටලානි විය සත්තඅක්ඛිපටලානි බ්‍යාපෙත්වා පමාණතො ඌකාසීසමත්තං[1] චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. තං චක්ඛතීති චක්ඛු, තෙන මංසචක්ඛුනා පස්සාමි. ‘**දිබ්බෙන චක්ඛුනා**’’ති: ‘‘අද්දසං ඛො අහං භික්ඛවෙ දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා’’ති එවං විධෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා. ‘‘**පඤ්ඤාචක්ඛුනා**’’ති: ‘‘විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී’’ති එවං ආගතෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා. ‘‘**බුද්ධචක්ඛුනා**’’ති: ‘‘අද්දසං ඛො අහං භික්ඛවෙ බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙන්තො’’ති එවමාගතෙන බුද්ධචක්ඛුනා. ‘‘**සමන්තචක්ඛුනා**’’ති: ‘‘සමන්තචක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්ති එවමාගතෙන සමන්තචක්ඛුනා. පස්සාමි මංසචක්ඛුනා හත්ථතලෙ ඨපිතාමලකං විය රූපගතං මංසචක්ඛුනා. ‘‘**අක්ඛාමී**’’ති: සජානාමි දිබ්බෙන චක්ඛුනා චුතූපපාතං. ‘‘**ඔලොකෙමී**’’ති: අවලොකෙමි පඤ්ඤාචක්ඛුනා චතුසච්චං. ‘**නිජ්ඣායාමී**’’ති: විනෙතාමි බුද්ධචක්ඛුනා සද්ධාපමුඛානි ඉන්ද්‍රියානි. ‘‘**උපපරික්ඛාමී**’’ති: සමන්තතො ඉක්ඛාමි සමන්තචක්ඛුනා පවෙනෙය්‍ය පදෙ. ‘‘**තණ්හාඑජනාය එජමාන**’’න්ති: තණ්හාචලනාය චලමානං.

ඉතො පරං දිට්ඨිඑජනාදි දිට්ඨිබ්‍යසනෙන දුක්ඛෙන එජමානපරියොසානං වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව. ‘‘**සපඑජමාන**’’න්ති: පුනප්පුනං එජමානං. ‘‘**විපඑජමාන**’’න්ති: නානාවිධෙන චලමානං. ‘‘**වෙධමාන**’’න්ති: කම්පමානං. ‘‘**පවෙධමාන**’’න්ති: පධානෙන කම්පමානං. ‘‘**සම්පවෙධමාන**’’න්ති: පුනප්පුනං කම්පමානං, උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං. ‘‘**තණ්හානුගත**’’න්ති: තණ්හාය අනුපවිට්ඨං. ‘‘**තණ්හානුසට**’’න්ති: තණ්හාය අනුසටං. ‘‘**තණ්හාධිපන්න**’’න්ති: තණ්හාය නිමුග්ගං. ‘‘**තණ්හාය පාතිත**’’න්ති: තණ්හාය ඛිත්තං ‘‘පරිපාතිත’’න්ති වා පාඨො. ‘‘**අභිභූත**’’න්ති: තණ්හාය මද්දිතං අජ්ඣොත්ථටං. ‘‘**පරියාදින්නචිත්ත**’’න්ති: ඛෙපෙත්වා ගහිතචිත්තං.

අථවා ඔඝෙන ගතං විය **තණ්හාගතං.** උපාදින්නකරූපපච්චයෙහි පතිත්වා ගතං විය **තණ්හානුගතං.** උදකපිට්ඨං ඡාදෙත්වා පත්ථටනීලිකා[2] උදකපිට්ඨි විය **තණ්හානුසටං.** වච්චකූපෙ නිමුග්ගං විය **තණ්හාධිපන්නං.** රුක්ඛග්ගතො පතිත්වා නරකෙ පතිතං විය **පාතිතං.** උපාදින්නකරූපපයොගං විය[3] තණ්හාය **අභිභූතං.** උපාදින්නකරූපපරිග්ගාහකස්ස උප්පන්නවිපස්සනං විය තණ්හාය පරියාදින්නචිත්තං.

1. V. ම. සී. II. මුග්ගඵලමත්තං. 2. V. ම. නීලකා.
3. සී. III. රූපපච්චයොවිය. V. ම සංයොගංවිය.

අථවා කාමච්ඡන්දෙන **තණ්හාගතං.** කාමපිපාසාය **තණ්හානුගතං.** කාමාසවෙන **තණ්හානුසටං.** කාමපරිළාහෙන **තණ්හාධිපන්නං.** කාමජ්ඣොසානෙන **තණ්හාසපාතිතං.** කාමමොහෙන **තණ්හාය අභිභූතං.** කාමුපාදානෙන **තණ්හාය පරියාදින්නචිත්තානන්ති.** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. "**කාමභවෙ**"ති: කාමාවචරෙ. "**රූපභවෙ**"ති: රූපාවචරෙ. "**අරූපභවෙ**"ති: අරූපාවචරෙ, තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා පකාසිතං යෙව. "**භවාභවෙසු**"ති: භවාභවෙ, භවොති කාමධාතු. අභවොති රූපාරූපධාතු, අථවා භවොති කාමධාතු රූපධාතු අභවොති අරූපධාතු, තෙසු භවාභවෙසු. "**කම්මභවෙ**"ති: කම්මවට්ටෙ. "**පුනබ්භවෙ**"ති: පොනොබ්භවිකෙ විපාකවට්ටෙ. "**කාමභවෙ**"ති: කාමධාතුයා. '**කම්මභවෙ**"ති: කම්මවට්ටෙ.

තත්‍ථ කම්මභවො භාවයතීති **භවො.** "**කාමභවෙ පුනබ්භවෙ**"ති: කාමධාතුයා උප්පත්තිභවෙ විපාකවට්ටෙ, විපාකභවො භවතීති **භවො.** රූපභවාදීසුපි එසෙව නයො, එත්‍ථ කාමභවෙ රූපභවෙ අරූපභවෙති ඔකාසභවං වුත්තං. තිසුපි "**කම්මභවෙ**"ති: කම්මභවං, තථා '**පුනබ්භවෙ**"ති: උප්පත්තිභවං සඞ්ඛාය වුත්තං. '**පුනප්පුනං භවෙ**"ති: අපරාපරං උප්පත්තියා. "**ගතියා**"ති: පඤ්චගතියා අඤ්ඤදත්‍ථාය. '**අත්තභවාභිනිබ්බත්තියා**"ති: අත්තභාවානං අභිනිබ්බත්තියා. "**අවීතතණ්හා**"ති: මූලපදං. "**අවිගතතණ්හා**"ති: ඛණිකසමාධි විය ඛණිකප්පහානාභාවෙන න විගතා තණ්හා එතෙසන්ති=අවිගතතණ්හා. "**අචත්තතණ්හා**"ති: තදඞ්ගප්පහානාභාවෙන අපරිච්චත්තතණ්හා. "**අවන්තතණ්හා**"ති: වික්ඛම්භනප්පහානාභාවෙන නවන්තා තණ්හා. "**අමුත්තතණ්හා**"ති: අච්චන්තසමුච්ඡෙදප්පහානාභාවෙන න මුත්තා තණ්හා. '**අප්පහීනතණ්හා**"ති. පටිප්පස්සද්ධිප්පහානාභාවෙන අප්පහීන තණ්හා. "**අප්පටිනිස්සට්ඨතණ්හා**"ති. නිස්සරණප්පහානාභාවෙන භවෙපතිට්ඨිතා අරූපසංකිලෙසං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා ඨිතත්තා අප්පටිනිස්සට්ඨ තණ්හාති

ඉදානි යස්මා අවීතතණ්හා එව එන්දන්ති චලන්ති ච, තස්මා තණ්හාවිනයෙ සමාදපෙන්තො 'මමායිතෙ'ති ගාථමාහ. තත්‍ථ "**මමායිතෙ**"ති: තණ්හාදිට්ඨිමමත්තෙහි මමන්ති පරිග්ගහිතෙ වත්‍ථුස්මිං. "**පස්සථ**"ති: සොතාරෙ තෙ[1] ආලපන්තො ආහ. "**එතම්පි**"ති: එතම්පි ආදීනවං, සෙසං පාකටමෙව. "**ඵන්දමානා**"ති. වෙආලයා. "**යාවතා**"ති: පරිච්ඡෙදනියමත්‍ථෙ නිපාතො. "**තණ්හාසඞ්ඛාතෙනා**"ති: තණ්හා කොට්ඨාසෙන "**සඞ්ඛා සඞ්ඛාත**"න්ති: අත්‍ථො එසං "තණ්හානිදානාහි පපඤ්චසඞ්ඛා"ති ආදීසු විය. '**සීමාකත**"න්ති:[2] අපරිච්ඡෙදදෙස විරහිතං. "**මරියාදකත**"න්ති: "යොජනපරමං සීමං සම්මන්නෙය්‍යා"ති ආදීසු විය. "**ඔධිකත**"න්ති: වචනාපරිච්ඡෙදදෙසවිරහිතං පරිච්ඡෙද කතසීමන්තරිකරුක්ඛා විය.

1. V. ම. සොතාදෙ. 2. V. ම. සීමකතන්ති.

“**පරියන්තකතා**”න්ති: පරිච්ඡෙදකතං සීමන්තරිකරුක්ඛො පන ඛෙත්තං සාධාරණං අයං පන එකාබද්ධතාලපන්ති විය කතපන්තී පරියන්තකතත්තං. “**පරිග්ගහිත**”න්ති· කාලන්තරෙපි පරියන්තං අමුඤ්චිත්වා සබ්බාකාරෙන ගහිතං. “**මමායිත**”න්ති. ආලයකතං, වස්සූපගතසෙනාසනං විය. “**ඉදං මමා**’ති: සමීපෙ ඨිතං “**එතං මමා**”ති: දූරෙ ඨිතං ‘**එත්තක**”න්ති පරික්ඛාරනියමනං, “එත්තකම්පි නප්පටිභාසෙය්‍යා”ති විය. “**එත්තාවතා**”ති: පරිච්ඡෙදත්ථෙපි නිපාතනියමනං, “එත්තාවතා ඛො මහානාමා”ති විය. “**කෙවලම්පි මහාපථවිං**”ති: සකලම්පි මහාපථවිං.

“**අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිත**”න්ති: අට්ඨුත්තරසතතණ්හාගමන විත්ථාරං අට්ඨුත්තරසතං කථං හොතීති චෙ[2] රූපතණ්හා–පෙ–ධම්මතණ්හාති එවං චක්ඛුද්වාරාදීසු ජවනවීථියා පවත්තා තණ්හා, සෙට්ඨිපුත්තො බ්‍රාහ්මණපුත්තොති එවමාදීසු පිතිතො ලද්ධනාමා විය පිතුසදිසාරම්මණභූතා[3] එත්ථ ච රූපාරම්මණතණ්හා, රූපෙ තණ්හාති රූපතණ්හා, සා කාමරාගභාවෙන රූපං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා කාමතණ්හා, සස්සතදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන රූපං නිච්චං ධුවං සස්සතන්ති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා භවතණ්හා, උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන රූපං උච්ඡිජ්ජති විනස්සති පෙච්ච න භවිස්සතීති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා විභවතණ්හාති එවං තිවිධා හොති. යථා ච රූපතණ්හා තථා සද්දතණ්හාදයොපීති එතානි අට්ඨාරසතණ්හාවිචරිතානි හොන්ති තානි අජ්ඣත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතානි ඡත්තිංස අනාගතානි ඡත්තිංස පච්චුප්පන්නානි ඡත්තිංසාති අට්ඨසතං

අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය අස්මීති සති ඉත්ථස්මීති හොතීති වා එවමාදීනි අජ්ඣත්තිකරූපාදී නිස්සිතානි අට්ඨාරස. බාහිරස්සුපාදාය ඉමිනා අස්මීති සති[4] ඉමිනා ඉත්ථස්මීති හොතීති බාහිරරූපාදි නිස්සිතානි අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස ඉති අතීතානි ඡත්තිංස අනාගතානි ඡත්තිංස පච්චුප්පන්නානි ඡත්තිංසාති එවං හි අට්ඨසතං තණ්හා විචරිතානි හොන්ති. “**වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨී**”ති: රූපාදීනං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං එකෙකස්මිං රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති ආදිනා නයෙන චතුධා ගාහවසෙන පවත්තානි වත්ථූනි කත්වා උප්පන්නා විජ්ජමානට්ඨෙන සති ඛන්ධපඤ්චසඞ්ඛාතෙ කායෙ දිට්ඨීති සක්කායදිට්ඨි “**දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨී**”ති: නත්ථි දින්නං නත්ථි යිට්ඨන්ති ආදිනයප්පවත්තා මිච්ඡාදිට්ඨි අයථාවදිට්ඨි විරජ්ඣිත්වා ගහණතො විතථාදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨි. අනත්ථාවහත්තා පණ්ඩිතෙහි කුච්ඡිතා දිට්ඨීතිපි මිච්ඡාදිට්ඨි, සා අයොනිසො අභිනිවෙසලක්ඛණා පරාමාසරසා මිච්ඡාභිනිවෙසපච්චුපට්ඨානා අරියානං අදස්සනකාමතාදිපදට්ඨානා පරමවජ්ජාති

1. V ම. සකිතම්පි 2. V ම භූතාරූපං 3 V ම. ඉති.

දට්ඨබ්බා. "**දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨී**"ති: සස්සතො ලොකො, අසස්සතො ලොකො අන්තවා ලොකොති ආදිනයප්පවත්තා එකෙකං කොට්ඨාසං පතිට්ඨං කත්වා ගහණවසෙන එවං පවත්තා දිට්ඨි දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි, "**යා එවරූපා දිට්ඨී**"ති: යා එවංජාතිකා දිට්ඨි. "**දිට්ඨිගත**"න්ති දිට්ඨීසු ගතං, ඉදං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨි අන්තොගධත්තාති දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියෙව දුරතික්කමනට්ඨෙන ගහනං **දිට්ඨි** ගහනං, තිණගහන වනගහන පබ්බතගහනානි විය, සාසඞ්කසප්පටිභයට්ඨෙන දිට්ඨිකන්තාරං, චොරකන්තාර වාළකන්තාර නිරුදකකන්තාර දුබ්භික්ඛකන්තාරා විය. සම්මාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන විලොමනට්ඨෙන ච **දිට්ඨිවිසූකායිකං.** මිච්ඡාදස්සනං හි උප්පජ්ජමානං සම්මාදස්සනං විනිවිජ්ඣති චෙව විලොමෙති ච.

කදාචි සස්සතස්ස කදාචි උච්ඡෙදස්ස ගහණතො දිට්ඨියා විරූපං ඵන්දිතන්ති **දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං.** දිට්ඨිගතිකො හි එකස්මිං පතිට්ඨාතුං න සක්කොති, කදාචි සස්සතං අනුවත්තති, කදාචි උච්ඡෙදං, දිට්ඨියෙව බන්ධනට්ඨෙන සංයොජනන්ති **දිට්ඨිසංයොජනං.** සුංසුමාරාදයො විය පුරිසං ආරම්මණං දළ්හං ගණ්හාතීති **ගාහො.** පතිට්ඨහනතො පතිට්ඨා හොති. අයං හි බලවප්පවත්තිභාවෙන[1] පතිට්ඨහිත්වා ගණ්හාති. නිච්චාදිවසෙන අභිනිවිසතීති **අභිනිවෙසො.** ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා නිච්චාදිවසෙන පරතො ආමසතීති **පරාමාසො.**

අනත්ථාවහත්තා කුච්ඡිතො මග්ගො කුච්ඡිතානං වා අපායානං මග්ගොති **කුම්මග්ගො.** අයාථාවපථතො **මිච්ඡාපථො.** යථා හි දිසාමූළ්හෙන අයං අසුකගාමස්ස නාම පථොති ගහිතොපි තං ගාමං න සම්පාපෙති, එවං දිට්ඨිගතිකෙන සුගතිපථොති ගහිතාපි දිට්ඨි සුගතිං න පාපෙතීති අයාථාවපථතො[2] මිච්ඡාපථො, මිච්ඡාසභාවතො **මිච්ඡත්තං.** තත්ථෙව පරිබ්භමනතො තරන්ති එත්ථ බාලාති **තිත්ථං.** තිත්ථං ච තං අනත්ථානම ආයතනන්ති තිත්ථායතනං, තිත්ථියානං වා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ච ආයතනන්තිපි තිත්ථායතනං.

විපරියෙසභූතො ගාහො විපරියෙසතො වා ගාහොති **විපරියෙසගාහො.** "**අසභාවගාහො**"ති: විපරීතගාහො, අනිච්චෙ නිච්චන්ති ආදිනයප්පවත්තවසෙන පරිවත්තෙත්වා ගාහො **විපල්ලාසගාහො.** අනුපායගාහො මිච්ඡාගාහො, අයථාවතස්මිං නසභාවස්මිං යථාවතං සභාවන්ති ගාහො අයථාවතස්මිං යථාවතන්ති ගාහො. "**යාවතා**"ති: යත්තකා. "**ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානී**"ති: බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතානි ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි. "**අච්ඡෙදසඞ්කිනොපි ඵන්දන්ති**"ති: අච්ඡින්දිත්වා පසය්හ බලක්කාරෙන ගණ්හිස්සන්තීති උප්පන්නසඞ්කිනොපි චලන්ති. "**අච්ඡින්දන්තෙපි**"ති: වුත්තනයෙන අච්ඡින්දිත්වා ගණ්හන්තෙපි "**විපරිණාමසඞ්කිනොපී**"ති:

1 V. ම පවත්තිභාවෙන. 2. V. ම අයාථාවපථතො.

පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤථාභාවෙන ආසඞ්කිතොපි. “**විපරිණාමෙනාපි**”ති: පරිවත්තනකාලෙපි. “**විපරිණතෙපී**”ති: විපරිවත්තිතෙපි. “**ඵන්දන්තී**”ති: චලන්ති. “**සම්ඵන්දන්තී**”ති: සබ්බාකාරෙන චලන්ති. “**විප්ඵන්දන්තී**”ති: විවිධාකාරෙන ඵන්දන්ති. “**වෙධන්තී**”ති: භයං දිස්වා කම්පන්ති. “**පවෙධන්තී**”ති: ඡම්භිතත්තභයෙන විසෙසෙන කම්පන්ති. “**සම්පවෙධන්තී**”ති: ලොමහංසනභයෙන සබ්බාකාරෙන කම්පන්ති.

“**ඵන්දමානෙ**”ති: උපයොගබහුවචනං. “**අප්පොදකෙ**”ති: මන්දොදකෙ. “**පරිත්තොදකෙ**”ති: ලුලිතොදකෙ.[1] “**උදකපරියාදින්නෙ**”ති: ඛීණොදකෙ. “**බලාකාහි වා**”ති: වුත්තාවසෙසාහි පක්ඛිජාතීහි. “**පරිපාතියමානා**”ති: විහිංසියමානා ඝට්ටියමානා. “**උක්ඛිපියමානා**”ති: කද්දමන්තරතො නීහරියමානා ගිලියමානා වා. “**ඛජ්ජමානා**”ති: ඛාදියමානා, ඵන්දන්ති කාකෙහි සම්ඵන්දන්ති කුලලෙහි විප්ඵන්දන්ති බලාකාහි වෙධන්ති තුණ්ඩෙන ගහිතකාලෙ මරණවසෙන පවෙධන්ති විජ්ඣනකාලෙ සම්පවෙධන්ති මරණසමං–පෙ–

“**පස්සිත්වා**”ති: අගුණං පස්සිත්වා. “**තුලයිත්වා**”ති: ගුණාගුණං තුලයිත්වා. “**තීරයිත්වා**”ති: ගුණාගුණං විත්ථාරෙත්වා. “**විභාවයිත්වා**”ති: වත්ථු හීනතාහි මුඤ්චිත්වා වජ්ජෙත්වා. “**විභූතං කත්වා**”ති: නිප්පත්තිං පාපෙත්වා ආවෙණිකං කත්වා. අථවා සංකිණ්ණදොසං මොචෙත්වා වත්ථුවිභාගකරණෙන පස්සිත්වා, අපරිච්ඡෙදදොසං මොචෙත්වා පමාණකරණවසෙන තුලයිත්වා, වත්ථුදොසං මොචෙත්වා විභාගකරණවසෙන තීරයිත්වා, සම්මොහදොසං මොචයිත්වා අඞ්ගවිභාගකරණවසෙන විභාවයිත්වා, ඝනදොසං මොචෙත්වා පකතිවිභාගකරණවසෙන විභූතං කත්වා. “**පහාය**”ති: පජහිත්වා. “**පටිනිස්සජ්ජිත්වා**”ති: නිස්සජ්ජිත්වා. ‘**අමමායන්තො**’’ති: තණ්හාදිට්ඨීහි ආලයං අකරොන්තො. “**අගණ්හන්තො**”ති: දිට්ඨියා පුබ්බභාගෙ පඤ්ඤය නගණ්හන්තො. “**අපරාමසන්තො**”ති: විතක්කෙන උග්ගහනං අකරොන්තො. “**අනභිනිවිසන්තො**”ති: නියාමොක්කන්තිදිට්ඨිවසෙන නප්පවිසන්තො. “**අකුබ්බන්තො**”ති:[2] පරිග්ගහතණ්හාවසෙන අකරොන්තො. “**අජනයමානො**”ති: පොනොබ්භවිකතණ්හාවසෙන න ජනයමානො. “**අසඤ්ජනයමානො**”ති: විසෙසෙන අසඤ්ජනයමානො. “**අනිබ්බත්තය[3]මානො**”ති: වත්ථුතං තණ්හාවසෙන[4] න නිබ්බත්තය[3]මානො. “**අනභිනිබ්බත්තයමානො**”ති: සබ්බාකාරෙන අනභිනිබ්බත්තයමානො උපසග්ගවසෙන වා එතානි පදානි වඩ්ඪිතානි. එවමෙත්ථ පඨමගාථාය අස්සාදං තතො පරාහි චතූහි ගාථාහි ආදීනවඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපායං නිස්සරණං නිස්සරණතො නිස්සරණානිසංසඤ්ච දස්සෙතුං සබ්බාහි වා එතාහි කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං

1. V. ම. කුපිතොදකෙ.
2. V. ම. අකුබ්බමානොති.
3. V. ම. අභිපත්ථනය
4. V. ම. පත්ථනාතණ්හාවසෙන.

දස්සෙතුං **උභොසු** අන්තෙසූති ගාථමාහ. තත්ථ “**උභොසු අන්තෙසූ**”ති: ඵස්ස ඵස්ස සමුදයාදීසු ද්වීසු ද්වීසු පරිච්ඡෙදෙසු. “**විනෙය්‍ය ඡන්ද**”න්ති: ඡන්දරාගං විනෙත්වා. “**ඵස්සං පරිඤ්ඤායා**”ති: චක්ඛුසම්ඵස්සාදි ඵස්සං ඵස්සානුසාරෙන වා තංසම්පයුත්තෙ සබ්බෙපි අරූපධම්මෙ තෙසං වත්ථාරම්මණවසෙන රූපධම්මෙ වාති සකලම්පි නාමරූපං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා.

“**අනානුගිද්ධො**”ති: රූපාදීසු සබ්බධම්මෙසු අගිද්ධො. “**යදත්තගරහී තදකුබ්බමානො**”ති: යං අත්තානං ගරහති[1] තං අකුරුමානො. “**න ලිප්පතී[2] දිට්ඨසුතෙසු ධීරො**”ති: සො එවරූපො ධිතිසම්පන්නො ධීරො දිට්ඨෙසුච සුතෙසුච ධම්මෙසු ද්වින්නං ලෙපානං එකෙනපි ලෙපෙන න ලිප්පති[2] ආකාසමිව නිරුපලිත්තො අච්චන්තවොදානප්පත්තො හොති. “**ඵස්සො එකො අන්තො**”ති: ඵස්සො එකො පරිච්ඡෙදො. ඵුසතීති ඵස්සො, ස්වායං ඵුසනලක්ඛණො සඞ්ඝට්ටනරසො, සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො ආපාථගතවිසයපදට්ඨානො, අයං හි අරූපධම්මොපි සමානො ආරම්මණෙ ඵුසනාකාරෙනෙව පවත්තතීති ඵුසනලක්ඛණො එකදෙසෙන ච අනල්ලීයමානොපි රූපං විය චක්ඛු සද්දො විය ච සොතං චිත්තං ආරම්මණඤ්ච සඞ්ඝට්ටෙතීති සඞ්ඝට්ටනරසො වත්ථාරම්මණසඞ්ඝට්ටනතො වා උප්පන්නත්තා සම්පත්තිඅත්ථෙනපි රසෙන සඞ්ඝට්ටනරසොති වෙදිතබ්බො

වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථායං–“චතුභූමකඵස්සො නො ඵුසනලක්ඛණො නාම නත්ථි සඞ්ඝට්ටනරසො පන පඤ්චද්වාරිකොව හොති. පඤ්චද්වාරිකස්ස හි ඵුසනලක්ඛණොතිපි සඞ්ඝට්ටනරසොතිපි නාමං. මනොද්වාරිකස්ස ඵුසනලක්ඛණොත්වෙව නාමං න සඞ්ඝට්ටනරසො”ති ඉදඤ්ච වත්වා ඉදං සුත්තං ආහ “යථා මහාරාජ ද්වෙ මෙණ්ඩා යුජ්ඣෙය්‍යුං යථා එකො මෙණ්ඩො එවං චක්ඛුදට්ඨබ්බං යථා දුතියො මෙණ්ඩො එවං රූපං දට්ඨබ්බං යථා තෙසං සන්නිපාතො එවං ඵස්සො දට්ඨබ්බො එවං ඵුසනලක්ඛණොච ඵස්සො සඞ්ඝට්ටනරසොච. යථා මහාරාජ ද්වෙ සම්මා වජ්ජෙය්‍යුං ද්වෙපි පාණී වජ්ජෙය්‍යුං යථා එකොපාණි එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං යථා දුතියො පාණි එවං රූපං දට්ඨබ්බං, යථා තෙසං සන්නිපාතො එවං ඵස්සො දට්ඨබ්බො එවං ඵස්සනලක්ඛණොච ඵස්සො සඞ්ඝට්ටනරසොචා”ති විත්ථාරො, යථා·ච “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”ති ආදීසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි චක්ඛුආදිනාමෙන වුත්තානි එවමිධාපි තානි චක්ඛුආදිනාමෙන ච වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. තස්මා **එවං චක්ඛුදට්ඨබ්බන්ති** ආදීසු එවං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බන්ති ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවං සන්තෙ චිත්තාරම්මණසඞ්ඝට්ටනතො ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ කිච්චට්ඨෙනෙව රසෙන සඞ්ඝට්ටනරසොති සිද්ධො හොති, තිකසන්නිපාතසඞ්ඛාතස්ස පන අත්තනො කාරණස්ස

---

1. V ම. සං-අත්තං-ගරහති 2. සී ලිම්පති.

ඵස්සෙන පවෙදිතත්තා සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො. අයං හි තත්ථ "තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො"ති එවං කාරණයොගවසෙන පවෙදිතොති ඉමස්සච සුත්තපදස්ස තිණ්ණං සඞ්ගතියා ඵස්සොති අයමත්ථො, නසඞ්ගතිමත්තමෙව ඵස්සො එවං පවෙදිතත්තා පන තෙනෙවා කාරෙන පච්චුපට්ඨාතීති සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානොති • වුත්තො. ඵලට්ඨෙන පන පච්චුපට්ඨානෙනපි වෙදනාපච්චුපට්ඨානො නාම හොති, වෙදනං හෙසං පච්චුපට්ඨාපෙති උප්පාදෙතීති අත්ථො උප්පාදයමානො ච යථා බහිද්ධා උණ්හපච්චයොපි සමානො ලාඛාසඞ්ඛාත ධාතුනිස්සිතඋස්මා අත්තනො නිස්සයෙ මුදුභාවකාරී හොති න අත්තනො පච්චයභූතෙපි බහිද්ධා විතච්චිතඞ්ගාරසඞ්ඛාතෙ උණ්හාභාවෙති එවං වත්ථාරම්මණසඞ්ඛාත අඤ්ඤපච්චයොපි සමානො චිත්තනිස්සිතත්තා අත්තනො නිස්සයභූතං චිත්තං එව එස වෙදනුප්පාදකො[1] හොති න අත්තනො පච්චයභූතෙපි වත්ථුම්හි ආරම්මණෙවාති වෙදිතබ්බං

තජ්ජෙන සමන්නාහාරෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ච පරික්ඛතෙ විසයෙ අනන්තරායෙන උප්පජ්ජනතො. එස ආපාථගතවිසයපදට්ඨානොති වුච්චති. ඵස්සො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති සො ඵස්සසමුදයොති වුච්චති වුත්තං හෙතං–"සළායතනපච්චයා ඵස්සො"ති අතිගරුකො කාලවසෙන වුත්තො වෙදනාදුකො "උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා සුඛමිච්චෙව භාසිතා"ති වුත්තත්තා උපෙක්ඛං වෙදනං සුඛමෙව කත්වා සුඛදුක්ඛවසෙන නාමරූපදුකො රූපාරූපවසෙන ආයතනදුකො[2] සංසාරප්පවත්තිවසෙන සක්කාය දුකො[2] පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බං

තත්ථ සුඛයතීති **සුඛා.** වෙදියතීති **වෙදනා.** දුක්ඛයතීති **දුක්ඛා.** නමනලක්ඛණං **නාමං.** රුප්පනලක්ඛණං **රූපං** චක්ඛායතනාදීනි ඡ අජ්ඣත්තිකානි රූපායතනානි ඡ බාහිරානි රූපක්ඛන්ධාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා විජ්ජමානට්ඨෙන සක්කායො අවිජ්ජාකම්මතණ්හා ආහාරඵස්සනාමරූපාසක්කාය සමුදයො. "**චක්ඛුසම්ඵස්සො**"ති: චක්ඛතීති චක්ඛු රූපං අස්සාදෙති විභාවෙති චාති අත්ථො චක්ඛුතො පවත්තො සම්ඵස්සො=චක්ඛුසම්ඵස්සො, සො පන අත්තනා සම්පයුත්තාය වෙදනාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. සුණාතීති **සොතං.** තං සසම්භාර සොතබිලස්ස අන්තො තනු තම්බලොමාචිතෙ අඞ්ගුලිවෙඨකසණ්ඨානෙ පදෙසෙ සොතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුවාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති සොතතො පවත්තො සම්ඵස්සො=**සොතසම්ඵස්සො.** ඝාණසම්ඵස්සාදීසුපි එසෙව නයො ඝායතීති **ඝාණං.** තං සසම්භාරඝාණබිලස්ස අන්තො අජපදසණ්ඨානෙ

1. V ම. වෙදියනුප්පාදකො.   2 සී දුක්ඛා

පදෙසෙ ඝාණවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. ජීවිතමව්හයතීති **ජිව්හා.** සායනට්ඨෙන වා ජිව්හා, සා සසම්භාරජිව්හාය අතිඅග්ගමූලපස්සානි වජ්ජෙත්වා උපරිමතලමජ්ඣෙ භින්නඋප්පලදලග්ගසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජිව්හාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානා තිට්ඨති. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයොති **කායො,** ආයොති උප්පත්තිදෙසො. යාවතා ඉමස්මිං කායෙ උපාදින්නපවත්ති නාම අත්ථි තත්ථ යෙභුය්‍යෙන කායප්පසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානො තිට්ඨති. මුනාතීති **මනො** විජානාතීති අත්ථො

'මනො'ති සහාවජ්ජනං භවඞ්ගං, මනතො පවත්තො සම්ඵස්සො **මනොසම්ඵස්සො,** ඡබ්බිධම්පි ඵස්සං දුවිධමෙව හොතීති දස්සෙතුං "අධිවචන සම්ඵස්සො පටිඝසම්ඵස්සො"ති ආහ. මනොද්වාරිකො අධිවචනසම්ඵස්සො පඤ්චද්වාරිකො වත්ථාරම්මණාදිපටිඝෙන උප්පජ්ජනතො පටිඝසම්ඵස්සො සුඛවෙදනාය ආරම්මණෙ සුඛවෙදනීයො දුක්ඛවෙදනාය ආරම්මණෙ දුක්ඛවෙදනීයො අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය ආරම්මණෙ අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො, තත්ථ සුඛයතීති **සුඛං** යස්සුප්පජ්ජති තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො සුට්ඨු වා ඛාදති ඛනති වා කායචිත්තාබාධන්ති සුඛං දුක්ඛයතීති **දුක්ඛං** යස්සුප්පජ්ජති තං දුක්ඛිතං කරොතීති අත්ථො. න දුක්ඛං න සුඛන්ති **අදුක්ඛමසුඛං** මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො තත්ථ **කුසලො**ති එකවීසති කුසලචිත්තසම්පයුත්තො "**අකුසලො**"ති ද්වාදසඅකුසලචිත්තසම්පයුත්තො. "**අබ්‍යාකතො**"ති. අවසෙසවිපාකකිරියාබ්‍යාකතචිත්තසම්පයුත්තො පුනබ්භවප්පභෙදවසෙන නිද්දිසන්තො "කාමාවචරො"ති ආදිමාහ.

චතුපඤ්ඤාසකාමාවචරචිත්තසම්පයුත්තො **කාමාවචරො.** කාමං පහාය රූපෙ අවචරතීති **රූපාවචරො,** කුසලාබ්‍යාකතවසෙන පඤ්චදසරූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙ අවචරතීති **අරූපාවචරො,** කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසා රූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො ඉදානි අභිනිවෙසවසෙන දස්සෙන්තො "සුඤ්ඤතො"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**සුඤ්ඤතො**"ති. රාගදොසමොහෙහි සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතො, රාගදොසමොහනිමිත්තෙහි අනිමිත්තත්තා **අනිමිත්තො.** රාගදොසමොහපණිධීනං අභාවතො **අප්පණිහිතො**ති වුච්චති. ඉදානි වට්ටපරියාපන්නඅපරියාපන්නවසෙන දස්සෙන්තො "**ලොකියො**"ති ආදිමාහ.

ලොකො වුච්චති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන වට්ටං, තස්මිං පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති **ලොකියො.** උත්තිණ්ණොති උත්තරො, ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙන ලොකතො උත්තරොති **ලොකුත්තරො.** "**ඵුසනා**"ති: ඵුසනාකාරො **සම්ඵුසනා සම්ඵුසිතත්ත**න්ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. "**එවං උත්තානං කත්වා**"ති: එවං පාකටං කත්වා.

"**ජානන්තො තීරෙන්ති**"ති: යදි උපරි වත්තබ්බාකාරෙන විජානන්ති අනිච්චන්තිකතාය ආදිඅන්තවන්තතාය ච **අනිච්චතො** තීරෙති, උප්පාදය පතිපීළනතාය දුක්ඛවත්ථුතාය ච **දුක්ඛතො,** පච්චයයාපනියතාය රොගමූලතාය ච **රොගතො.** දුක්ඛතො සූලයොගිතාය කිලෙසා සුචිපග්ඝරණතාය උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාත පරිපක්කභින්නතාය ච **ගණ්ඩතො.** පීළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීහරණීය තාය ච **සල්ලතො.** විසහරණීයතාය අවඩ්ඪිආවහතාය අඝවත්ථු තාය ච **අඝතො** අසෙරිභාවජනකතාය බාධපදට්ඨානතාය ච **ආබාධතො.** අවසතාය අභිධෙය්‍යතාය ච **පරතො.** ව්‍යාධිජරාමර ණෙහි පලුජ්ජනතාය ච **පලොකතො.** අනෙකබ්‍යසනාවහනාවහන තාය **ඊතිතො.**

අවිපරීතානච විපුලානං අනත්ථානං ආවහනතො සබ්බූපද්දවවත්ථු තාය ච **උපද්දවතො.** සබ්බභයානං ආකරතාය දුක්ඛවූපසමසඞ්ඛා තස්ස ච පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛභූතතාය **භයතො.** අනෙකෙහි අනත්ථෙහි අනුබද්ධතාය දොසදූපසණ්ඨතාය උපසග්ගො විය අනධි වාසනාරහතාය ච **උපසග්ගතො**, ව්‍යාධිජරාමරණෙහි චෙව ලාභාදීහි ච ලොකධම්මෙහි චඤ්චලිතතාය[1] **චලතො.** උපක්කමෙන චෙව සරසෙන පභඞ්ගුපගමනසීලතාය **පභඞ්ගුතො.**

සබ්බාවත්ථාවිනිපාතිතාය විරභාවස්ස ච අද්ධුවතාය **අද්ධුවතො.** අතායනතාය චෙව අලබ්භනෙය්‍යඛෙමතාය ච **අතාණතො.** අල්ලීයිතුං අනරහතාය අල්ලීනානම්පි ච අලෙන කිච්චකාරිතාය **අලෙණතො.** නිස්සිතානං භයසාරකත්තාභාවෙන **අසරණතො.** යථා පරිකප්පි තෙහි ධුව සුභ සුඛත්තභාවෙහි රිත්තතාය **රිත්තතො.** රිත්තතායෙව **තුච්ඡතො.** අප්පකත්තං වා අප්පකම්පි හි ලොකෙ තුච්ඡන්ති වුච්චති. සාමිනිවාසිකාවෙදකකාරකාධිට්ඨායකවිරහිතතාය "**සුඤ්ඤතො** "

සයඤ්ච අසාමිභාවාදිකතාය "**අනත්තතො.**" පවත්ති දුක්ඛතාය දුක්ඛස්ස ච ආදීනවතාය **ආදීනවතො.** අථවා ආදීනං වා තිගච්ඡති පවත්තතීති ආදීනංවො, කපණමනුස්සස්සෙතං අධිවචනං, ඛන්ධාපි කපණායෙවාති ආදීනවසදිසතාය ආදීනවතො, ජරායචෙව මර ණෙන චාති වෙධා **විපරිණාමධම්මතො** දුබ්බලතාය ඵෙග්ගු විය සුඛ සාරාජනියතාය ච **අසාරකතො.** අඝහෙතුතාය **අඝමූලතො.** විත්තමුඛසපත්තො විය විස්සාසඝාතිතාය **වධකතො.** විගතභවතාය විභවසම්භූතතාය ච **විභවතො**. ආසවපදට්ඨානතාය **සාසවතො.** හෙතුපච්චයෙහි අභිසංඛතතාය **සංඛතතො.** මච්චුමාරකිලෙස මාරානං ආමිසභූතතාය **මාරාමිසතො**.

ජාතිජරාව්‍යාධිමරණපකතිතාය **ජාතිජරාව්‍යාධිමරණධම්මතො.** සොකපරිදෙව උපායාස හෙතුතාය **සොකපරිදෙව උපායාස**

1. V ම. චලිතතාය.

ධම්මතො. තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතසඞ්කිලෙසානං විසයධම්මතාය සඞ්කිලෙසිකධම්මතො. අවිජ්ජාකම්මතණ්හාසළායතනවසෙන උප්පත්තිතො සමුදයතො. තෙසං අභාවෙන අත්ථඞ්ගමතො. ඡන්දරාගවසෙන මධුරස්සාදෙන අස්සාදතො. ඵස්සස්ස විපරිණාමෙන ආදීනවතො. උස්සීහානං නිස්සරණෙන නිස්සරණතො. "තීරෙන්තී"ති: සබ්බෙසු ච ඉමෙසු තීරෙන්තීති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

"**පජහතී**"ති: සකසන්තානතො නීහරති. "**විනොදෙතී**"ති: තුදති. "**බ්‍යන්තීකරොතී**"ති: විගතන්තං කරොති. '**අනභාවඞ්ගමෙතී**'ති: අනුඅභාවං ගමෙති. අරියමග්ගසත්ථෙන උච්ඡින්නතණ්හාඅවිජ්ජාමයමූලං තාලවත්ථු විය තෙසං වත්ථුකතන්ති **තාලවත්ථුකතො.** යථා හි තාලරුක්ඛස්ස මූලං උද්ධරිත්වා තස්ස වත්ථුමත්තෙන තස්මිං පදෙසෙ කතෙ න පුන තස්ස තාලස්ස උප්පත්ති පඤ්ඤායති. එවං අරියමග්ගසත්ථෙන සමූලරූපාදිරසෙ උද්ධරිත්වා තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙන චිත්තසන්තානෙ කතෙ සබ්බෙපි තෙ **තාලවත්ථුකතාති** වුච්චන්ති.

"**යස්සෙසො**"ති: යස්ස පුග්ගලස්ස එසො ගෙධො. "**සමුච්ඡින්නො**"ති: සම්මා උච්ඡින්නො. "**වූපසන්තො**"ති: ඵලෙන වූපසන්තො. "**පටිප්පස්සද්ධො**"ති: පටිප්පස්සද්ධිප්පහානෙන පටිප්පස්සම්භිතො. උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං. "**අභබ්බුප්පත්තිකො**"ති: පුන උප්පජ්ජිතුං අභබ්බො. "**ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪො**"ති: මග්ගඤාණග්ගිනා ඣාපිතො අථවා විසත්තිකාතණ්හාභාජනෙන සහ ඡඩ්ඩිතං විය වන්තා සහ පහීනො මූලච්ඡින්නවිසවල්ලි විය සමූලච්ඡින්නොති සමුච්ඡින්නො, උද්ධනෙ උදකං සිඤ්චිත්වා නිබ්බාපිතඅඞ්ගාරං විය වූපසන්තො, නිබ්බාපිතඅඞ්ගාරෙ පතිතඋදකඵුසිතං විය පටිප්පස්සද්ධො, අඞ්කුරුප්පත්තියා හෙතුච්ඡින්නං බීජං විය අභබ්බුප්පත්තිකො, අසනිපාතවිසරුක්ඛො විය හි ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪොති එවමෙසො වණ්ණයන්ති.

"**වන්තගෙධො**"ති ඉදං සකභාවපරිච්චජනවසෙන වුත්තං. "**විගතගෙධො**"ති: ඉදං ආරම්මණෙ සාලයභාවපරිච්චජනවසෙන, "**චත්තගෙධො**"ති: ඉදං පුනඅනාදියනභාවදස්සනවසෙන. "**මුත්තගෙධො**"ති: ඉදං සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන. "**පහීනගෙධො**"ති: ඉදං මුත්තස්සාපි ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙන. "**පටිනිස්සට්ඨගෙධො**"ති: ඉදං ආදින්නපුබ්බස්ස නිස්සග්ග දස්සනවසෙන වුත්තං. "**වීතරාගො**"ති: විගතරාගො. "**චත්තරාගො**"ති: වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං, තත්ථ ගිජ්ඣනවසෙන **ගෙධො.** රඤ්ජනවසෙන **රාගො.** "**නිච්ඡාතො**"ති: නිත්තණ්හො. නිච්ඡන්දොතිපි පාඨො, තණ්හාඡන්දවිරහිතො.

"**නිබ්බුතො**"ති: නිබ්බුතසභාවො ච. "**සීතිභූතො**"ති: සීතසභාවො. "**සුඛපටිසංවෙදී**"ති: කායිකචෙතසිකසුඛං අනුභවනසභාවො

"**බ්‍රහ්මභූතෙනා**"ති: උත්තමසභාවෙන. "**අත්තනා**"ති: චිත්තෙන. "**කතත්තා චා**"ති පාපකම්මානං කතභාවෙන. "**අකතත්තා චා**"ති කුසලානං අකතභාවෙන ච. "**කතං මෙ කායදුච්චරිතං අකතං මෙ කායසුචරිත**"න්ති: ආදයො චාරවසෙන අවිරති විරතිවසෙන කම්මපථවසෙන ච වුත්තා. "**සීලෙසු න පරිපූරකාරී**"ති: ආදයො චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන. "**ජාගරියමනුයුත්තො**"ති: පඤ්ච ජාගරණවසෙන. "**සතිසම්පජඤ්ඤෙනා**"ති: සාත්ථකාදිසම්පජඤ්ඤවසෙන. "**චත්තාරො සතිපට්ඨානා**"ති: ආදයො බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරවසෙන. "**දුක්ඛං මෙ අපරිඤ්ඤාත**"න්ති: ආදයො චත්තාරො අරියසච්චවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තෙ අත්ථතො තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටායෙව. "**ධීරො පණ්ඩිතො**"ති: සත්තපදා වුත්තත්ථා යෙව, අපි ච දුක්ඛෙ අකම්පියත්ථෙන **ධීරො.** සුඛෙ අනුප්පිලවනත්ථෙන **පණ්ඩිතො.** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ සාතපරිචයත්ථෙන **පඤ්ඤවා,** අත්තත්ථපරත්ථෙ නිච්චලත්ථෙන **බුද්ධිමා.** ගම්භීරඋත්තානත්ථෙන අප්පච්චාසක්කනත්ථෙන **ඤාණී.** ගුළ්හපටිච්ඡන්නත්ථෙන ඔභාසනත්ථෙන **විභාවී.** නික්කිලෙසබ්‍යපදනත්ථෙන[1] තුලාසදිසොති **මෙධාවී.**

"**නලිප්පතී**"ති: සඤ්ජාතියා නලිප්පති ආකාසෙ ලෙඛා විය. "**න සංලිප්පතී**"ති: විසෙසෙන න ලිප්පති. "**න උපලිප්පතී**"ති: සඤ්ඤගො හුත්වාපි න ලිප්පති හත්ථතලෙ ලෙඛා විය. "**අලිත්තො**"ති: සඤ්ඤගො හුත්වාපි න කිලිස්සති කාසිකවත්ථෙ ඨපිතමණිරතනං විය "**අසංලිත්තො**"ති විසෙසෙන න කිලිස්සති මණිරතනෙ පලිවෙඨිත කාසිකවත්ථං විය "**අනුපලිත්තො**"ති උපගන්ත්වාපි න අල්ලීයති පොක්ඛරපත්තෙ උදකබින්දු විය

"**නික්ඛන්තො**"ති. බහි නික්ඛන්තො බන්ධනාගාරතො පලාතො විය. "**නිස්සටො**"ති· විප්පහීනො අමිත්තස්ස පටිච්ඡාදිතකිලිට්ඨවත්ථං විය "**විප්පමුත්තො**"ති: සුට්ඨුමුත්තො ගය්හූපගෙ වත්ථුම්හි රතිං නාසෙත්වා න පුනාගමනං විය[2] "**විසංයුත්තො**"ති: කිලෙසෙහි එකතො න යුත්තො බ්‍යාධිනා මුත්තගිලානො විය. "**විමරියාදික තෙන චෙතසා**"ති: විගතමරියාදිකතෙන චිත්තෙන. සබ්බභවෙන සබ්බාරම්මණෙන සබ්බකිලෙසෙහි එකතො න යුත්තෙන මුත්තචිත්තෙනාති අත්ථො. "**සඤ්ඤං පරිඤ්ඤා**"ති ගාථාය පන අයං සංඛෙපත්ථො, න කෙවලං ඵස්සමෙව, අපි ච ඛො පන කාමසඤ්ඤාදිභෙදං සඤ්ඤං සඤ්ඤානුසාරෙන වා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව නාමරූපං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා ඉමාය පටිපදාය චතුබ්බිධම්පි විතරෙය්‍ය ඔඝං, තතො සො තිණ්ණොඝො තණ්හාදිට්ඨිපරිග්ගහෙසු තණ්හාදිට්ඨිකිලෙසප්පහානෙන අනුපලිත්තො ඛීණාසවමුනි රාගාදිසල්ලානං අබ්බූළ්හත්තා අබ්බූළ්හසල්ලො, සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා අප්පමත්තො

1. V. ම. නියාකිලෙසබ්‍යපදනත්ථෙන. 2. V ම. නාසෙත්වාපුනාගමනං විය.

චරං පුබ්බභාගෙ වා අප්පමත්තො චරන්තො අප්පමාදචාරෙන අබ්බූළ්හසල්ලො හුත්වා සකපරත්තභාවාදිභෙදං නාසිංසති ලොකමිමං පරඤ්ච, අඤ්ඤදත්ථු චරිමචිත්තනිරොධා නිරුපාදානොව ජාතවෙදො පරිනිබ්බාතීති අරහත්තකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි ධම්මනෙත්තිට්ඨපනමෙව කරොන්තො; නතු ඉමාය දෙසනාය මග්ගං වා ඵලං වා උප්පාදෙසි ඛීණාසවස්ස දෙසිතත්තාති. නීලාදිභෙදං ආරම්මණං සඤ්ජානාතීති **සඤ්ඤා.** සා සඤ්ජානනලක්ඛණා පච්චභිඤ්ඤාණරසා චතුභූමකසඤ්ඤාහි නො[1] සඤ්ජානනලක්ඛණා නාම නත්ථි. සබ්බා සඤ්ජානනලක්ඛණාව, යා පනෙත්ථ අභිඤ්ඤාණෙන සඤ්ජානාති සා පච්චභිඤ්ඤාණරසා නාම හොති, තස්සා වඩ්ඪකිස්ස දාරුම්හි අභිඤ්ඤාණං කත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන තං පච්චභිජානනකාලෙ, පුරිසස්ස කාළතිලකාදිඅභිඤ්ඤාණං සල්ලක්ඛෙත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන අසුකො නාම එසොති තස්ස පච්චභිජානනකාලෙ, රඤ්ඤො පිළන්ධනගොපකභණ්ඩාගාරිකස්ස තස්මිං තස්මිං පිළන්ධනෙ නාමපණ්ණකං බන්ධිත්වා අසුකං පිළන්ධනං නාම ආහරාති වුත්තෙ දීපං ජාලෙත්වා සාරගබ්භං පවිසිත්වා පණ්ණං වාචෙත්වා තස්ස තස්සෙව පිළන්ධනස්ස ආහරණකාලෙ ච, පවත්ති වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන හි සඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, පුන සඤ්ජානනපච්චයනිමිත්තකරණරසා දාරුආදිසු තච්ඡකාදයො විය, යථාගහිතනිමිත්තවසෙන අභිනිවෙසකරණපච්චුපට්ඨානා හත්ථිදස්සකඅන්ධා විය, ආරම්මණෙ අනොගාළ්හවුත්තිතාය අචිරට්ඨාන පච්චුපට්ඨානා වා විජ්ජු විය. යථා උපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා තිණපුරිසකෙසු මිගපොතකානං පුරිසොති උප්පන්නා සඤ්ඤා විය, යා පනෙත්ථ ඤාණසම්පයුත්තා හොති සා ඤාණමෙව අනුවත්තති, සසම්භාරපථවිආදිසු සෙසධම්මානං පථවිආදීනි වියාති වෙදිතබ්බා. කාමපටිසංයුත්තා සඤ්ඤා **කාමසඤ්ඤා.** බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තා සඤ්ඤා **බ්‍යාපාදසඤ්ඤා.** විහිංසාපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **විහිංසාසඤ්ඤා.**

තෙසු වෙ සත්තෙසුපි වෙ සඞ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති, කාමසඤ්ඤා හි පියෙ මනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාදසඤ්ඤා අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උප්පජ්ජති. විහිංසාසඤ්ඤා සඞ්ඛාරෙසු න උප්පජ්ජති. සඞ්ඛාරො හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථි. ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤන්තු වා උච්ඡිජ්ජන්තු වා විනස්සන්තු වා මා වා අහෙසුන්ති චින්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති.

නෙක්ඛම්මපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා.** සා අසුභපුබ්බභාගෙ[2] කාමාවචරා හොති, අසුභජ්ඣානෙ රූපාවචරා, තජ්ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා, අබ්‍යාපාද පටි

1. V ම· චතුභූමකසඤ්ඤාහිතො. 2. සී. අසුභපුබ්බභාගෙ.

සඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා. සා මෙත්තාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා හොති, මෙත්තාඣානෙ රූපාවචරා තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අවිහිංසාපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **අවිහිංසාසඤ්ඤා.** සා කාරුඤ්ඤාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා කාරුඤ්ඤාඣානෙ රූපාවචරා, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. යදා අලොභො සීසං හොති තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වයිකා භවන්ති, යදා මෙත්තා සීසං[1] හොති තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වයිකා භවන්ති. යදා කාරුඤ්ඤා සීසං[1] හොති තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වයිකා භවන්තීති. රූපාරම්මණං ආරබ්භ උප්පන්නා සඤ්ඤා **රූපසඤ්ඤා.** සද්දසඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො, ඉදං තස්සායෙව ආරම්මණතො නාමං. ආරම්මණානං වුත්තත්තා, චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිවත්ථූනිපි වුත්තානෙව හොන්ති. “**සා එවරූපා සඤ්ඤා**”ති: අඤ්ඤාපි “පටිඝසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා”ති එවමාදිකා වෙදිතබ්බා. තත්ථ අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි පරියායෙන ඡද්වාරිකා යෙව. තයො හි අරූපිනො ඛන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජාතසඤ්ඤාය අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාති නාමං කරොන්ති. නිප්පරියායෙන පන පටිඝසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම පඤ්චද්වාරිකා සඤ්ඤා. අධිවචන සම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම මනොද්වාරිකා සඤ්ඤා, එතාය අතිරෙක සඤ්ඤා පරිග්ගහිතාති වෙදිතබ්බා. **සඤ්ඤාති** සභාව නාමං. “**සඤ්ජානනා**”ති. සඤ්ජානනාකාරො. “**සඤ්ජානිතත්ත**”න්ති: සඤ්ජානිතභාවො. “**අවිජ්ජොඝ**”න්ති: පූරෙතුං අයුත්තට්ඨෙන කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා, තබ්බිපරීතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා, ඛන්ධානං රාසට්ඨං ආයතනානං ආයතනට්ඨං ධාතූනං සුඤ්ඤට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං අධිපතියට්ඨං සච්චානං තථට්ඨං අවිදිතං කරොතීති අවිජ්ජා

දුක්ඛාදීනං පීළනාදිවසෙන වුත්තං චතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. අන්තවිරහිතෙ සංසාරෙ යොනි ගති භව විඤ්ඤාණට්ඨිති සත්තාවාසෙසු සත්තෙ ජවාපෙතීති අවිජ්ජා, පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති විජ්ජමානෙසු ඛන්ධාදීසු න ජවතීති අවිජ්ජා, අපි ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරම්මණං පටිච්චසමුප්පන්නානං ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා. තං අවිජ්ජොඝ කාමොඝවසෙන උත්තරෙය්‍ය භවොඝවසෙන පතරෙය්‍ය දිට්ඨොඝවසෙන සමතික්කමෙය්‍ය අවිජ්ජොඝවසෙන වීතිවත්තෙය්‍ය.

අථවා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහානවසෙන උත්තරෙය්‍ය, සකදාගාමිමග්ගෙන පහානවසෙන පතරෙය්‍ය, අනාගාමිමග්ගෙන පහානවසෙන සමතික්කමෙය්‍ය අරහත්තමග්ගෙන පහානවසෙන වීති

1. සී. සීලං

මන්තාය. අථවා තරෙය්‍යාදිපඤ්චපදං තදඞ්ගාදිපඤ්චප්පහානෙන යොජෙතබ්බන්ති කෙචි වදන්ති. "මොනං වුච්ච"ති ඤාණන්ති වත්වා තං පභෙදතො දස්සෙතුං යා "පඤ්ඤා පජානනා"ති ආදිමාහ. තං වුත්තනයමෙව ඨපෙත්වා අමොහො ධම්මවිචයොති පදං, අමොහො කුසලෙසු ධම්මෙසු අභාවනාය පටිපක්ඛො භාවනාහෙතු, අමොහෙන[1] අවිපරීතං ගණ්හාති මූළ්හස්ස විපරීතගහණතො. අමොහෙන යථාවතො ධාරෙන්තො යථාසභාවෙ පවත්තති. මූළ්හො හි තච්ඡං අතච්ඡන්ති ගණ්හාති. තථා ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛං හොති අමූළ්හස්ස තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති එවමාදිපච්චවෙක්ඛණසම්භවතො මරණදුක්ඛං න හොති.

සම්මොහමරණං හි දුක්ඛං න ච තං අමූළ්හස්ස හොති, පබ්බජිතානං සුඛසංවාසො හොති තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්ති න හොති, මොහෙන හි නිච්චසම්මූළ්හා තිරච්ඡානයොනිං උපපජ්ජන්ති. මොහපටිපක්ඛො ච අමොහො. මොහවසෙන අමජ්ඣත්තභාවස්ස අභාවකරො අමොහෙන අවිහිංසාසඤ්ඤා ධාතුසඤ්ඤා මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං පච්ඡිමගන්ථද්වයස්ස පභෙදනඤ්ච හොති. පච්ඡිමානි වෙ සති පට්ඨානානි තස්සෙව ආනුභාවෙන ඉජ්ඣන්ති. අමොහො දීඝායුකතාය පච්චයො හොති. අසම්මූළ්හො හි හිතාහිතං ඤත්වා අහිතං පරිවජ්ජෙන්තො හිතඤ්ච පටිසෙවමානො දීඝායුකො හොති. අග්ගසම්පත්තියා[2] අපරිහීනො හොති. අමූළ්හො හි අත්තනො හිතමෙව කරොන්තො අත්තානං සම්පාදෙති. අරියවිහාරස්ස පච්චයො හොති උදාසීනපක්ඛෙසු නිබ්බුතො හොති.

අමූළ්හස්ස සබ්බාභිසංඛිතාය[3] අභාවතො අමොහෙන මග්ගදස්සනං[4] හොති. අමූළ්හො හි යථාවතො කුසලො අපරිණායකඛන්ධපඤ්චකං අපරිණායකතො බුජ්ඣති.[5] යථා ච එතෙන අනත්තදස්සනං එවං අත්ථදස්සනං මොහෙන, සො හි නාම අත්තසුඤ්ඤතං බුජ්ඣිත්වා පුන සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යාති. "**තෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො**"ති: එතෙන වුත්තප්පකාරෙන ඤාණෙන සමඞ්ගීභූතො; සෙක්ඛාදයො මුනි. "**මොනප්පත්තො**"ති පටිලද්ධඤාණෙන මුනිභාවං පත්තො. "**තීණි**"ති: ගණනපරිච්ඡෙදො. "**මොනෙය්‍යානී**"ති: මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යකරා පටිපදාධම්මා. "**කායමොනෙය්‍ය**"න්ති: ආදීසු විඤ්ඤත්තිකායරූපකායවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **කායමොනෙය්‍යං**. විඤ්ඤත්තිවාචාසද්දවාචාවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **වචීමොනෙය්‍යං**. මනොවාරිකචිත්තාදිවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **මනොමොනෙය්‍යං**.

1. V. ම. භාවනායපටිපක්ඛාභාවනාමොහස්සඅමොහෙන.
2. V. ම. අත්ථසම්පත්තියා.
3. සී සබ්බාභිසංඛිතාය.
4. V. ම. අත්ථදස්සනං.
5. V. ආ. පුච්ඡති.

"**තිවිධ කායදුච්චරිතානං පහාන**"න්ති: පාණාතිපාතාදි තිවිධානං කායතො පවත්තානං දුච්චරිතානං පජහනං. "**කායසුචරිත**"න්ති: කායතො පවත්තං සුචරිතං. "**කායාරම්මණෙ ඤාණ**"න්ති: කායං ආරම්මණං කත්වා අනිච්චාදිවසෙන පවත්තං කායාරම්මණෙ ඤාණං. "**කායපරිඤ්ඤා**"ති: කායං ඤාතතීරණප්පහානපරිඤ්ඤාහි, ජානනවසෙන පවත්තං ඤාණං. "**පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො**"ති: අජ්ඣත්තිකං කායං සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො පරිඤ්ඤාසහගතො. "**කායෙ ඡන්දරාගස්ස පහාන**"න්ති: කායතණ්හා ඡන්දරාගස්ස පජහනං. "**කායසඞ්ඛාරනිරොධො**"ති: අස්සාසපස්සාසානං නිරොධො ආවරණො, චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති සමාපජ්ජනං. "**වචීසඞ්ඛාරනිරොධො**"ති: විතක්කවිචාරානං නිරොධො ආවරණො, දුතියජ්ඣාන සමාපත්ති සමාපජ්ජනං.

"**චිත්තසඞ්ඛාරනිරොධො**"ති: සඤ්ඤාවෙදනානං නිරොධො ආවරණො, සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති සමාපජ්ජනං. පඨමගාථාය කායමුනින්ති ආදීසු කායදුච්චරිතප්පහානවසෙන **කායමුනි.** වචීදුච්චරිතප්පහානවසෙන **වාචාමුනි.** මනොදුච්චරිතප්පහානවසෙන **මනොමුනි.** සබ්බාකුසලප්පහානවසෙන **අනාසවමුනි.** මොනෙය්‍යසම්පන්නන්ති ජනිත්වා ඵලෙ ඨිතත්තා මොනෙය්‍යසම්පන්නං. "**ආහු සබ්බප්පහායින**"න්ති: සබ්බකිලෙසෙ පජහිත්වා ඨිතත්තා සබ්බප්පහායිනං කථෙය්‍යුන්ති. දුතියගාථාය "**නින්හාතපාපක**"න්ති: යො අජ්ඣත්තබහිද්ධාසඞ්ඛාතෙ සබ්බස්මිම්පි ආයතනෙ අජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන උප්පත්තිරහානි සබ්බපාපකානි මග්ගඤාණෙන නින්හාය ධොවිත්වා ඨිතත්තා, තං නින්හාතපාපකං ආහූති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අගාරමජ්ඣෙ වසන්තා **අගාරමුනිනො.** පබ්බජ්ජූපගතා **අනගාරමුනිනො** සත්තසෙක්ඛා **සෙක්ඛමුනිනො** අරහන්තො **අසෙක්ඛමුනිනො.** පච්චෙකබුද්ධා **පච්චෙකමුනිනො.** සම්මාසම්බුද්ධා **මුනිමුනිනො**. පුන කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාවසෙන කතමෙ අගාරමුනී හොන්ති ආහ **අගාරිකා**ති කසිගොරක්ඛාදි අගාරිකකම්මෙ නියුත්තා. "**දිට්ඨපදා**"ති: දිට්ඨනිබ්බානා "**විඤ්ඤාතසාසනා**"ති විඤ්ඤාතං සික්ඛත්තය සාසනං එතෙසන්ති විඤ්ඤාතසාසනා. *

"**අනාගාරා**"ති: කසිගොරක්ඛාදි අගාරියකම්මං එතෙසං නත්ථීති පබ්බජිතා අනාගාරාති වුච්චන්ති. "**සත්තසෙක්ඛා**"ති: සොතාපන්නාදයො සත්ත තීසු සික්ඛාසු සික්ඛන්තීති සෙක්ඛා, අරහන්තො න සික්ඛන්තීති **අසෙක්ඛා.** තං තං කාරණං පටිච්ච එකකාව අනාචරියකා චතුසච්චං බුජ්ඣිතවන්තොති පච්චෙකබුද්ධා **පච්චෙකමුනිනො.** මුනිමුනිනො වුච්චන්ති තථාගතාති, එත්ථ අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා **තථාගතො.** තථා ආගතොති **තථාගතො** තථා ගතොති **තථාගතො.** තථලක්ඛණං ආගතොති **තථාගතො.** තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති **තථාගතො.** තථදස්සිතාය **තථාගතො.** තථාවාදිතාය

තථාගතො. තථා කාරිතාය **තථාගතො**. අභිභවනට්ඨෙන **තථාගතො**. කථං භගවා තථාආගතොති තථාගතො.? යථා සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා. කිං වුත්තං හොති. යෙනාභිනීහාරෙන පුරිමකා භගවන්තො ආගතා.

තෙනෙව අම්හාකම්පි භගවා ආගතො අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො දානසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවිරියඛන්තිසච්චාධිට්ඨානමෙත්තුපෙක්ඛා සඞ්ඛාතා දසපාරමියො දසඋපපාරමියො දසපරමත්ථපාරමියොති සමතිංසපාරමියො පූරෙත්වා අඞ්ගපරිච්චාගනයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්චමහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා පුබ්බයොග පුබ්බචරිය ධම්මක්ඛානං ඤාතත්ථචරියාදයො පූරෙත්වා බුද්ධිචරියාය කොටිං පත්වා ආගතා, තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතො, යථා ච පුරිමකා භගවන්තො චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ චත්තාරො සම්මප්පධානෙ චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ පඤ්චින්ද්‍රියානි පඤ්චබලානි සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙත්වා පූරෙත්වා ආගතා තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතො එවං තථාආගතොති තථාගතො.

යථාච දීපඞ්කරබුද්ධආදයො
සබ්බඤ්ඤුභාවං මුනයො ඉධාගතා,
තථා අයං සක්‍යමුනීපි ආගතො
තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමාති.

කථං තථාගතොති තථාගතො යථා සම්පතිජාතා පුරිමකා භගවන්තො ගතා. කථඤ්ච තෙ ගතා තෙ හි සම්පතිජාතා සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨාය උත්තරාභිමුඛා සත්තපදවීතිහාරෙන ගතා, යථාහ:- සම්පතිජාතො ආනන්ද බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගච්ඡති. සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුහීරියමානෙ[1] සබ්බා දිසා අනුවිලොකෙති ආසභිච වාචං භාසති. "අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස අයමන්තිමා ජාති නත්ථිදානි පුනබ්භවො"ති. තචස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං, අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන යාති සො සම්පතිජාතො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨාති, ඉදමස්ස චතුරිද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරමුඛභාවො පනස්ස සබ්බලොකුත්තරභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදවීතිහාරො සත්තබොජ්ඣඞ්ගරතනපටිලාභස්ස, "සුවණ්ණදණ්ඩාවීතිපතන්ති චාමරා"ති එත්ථ වුත්ත චාමරුක්ඛෙපො පන සබ්බතිත්ථියනිම්මථනස්ස, සෙතච්ඡත්තධාරණං අරහත්තවිමුත්තිවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්ස, සබ්බදිසානුවිලොකනං සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්ස, ආසභිවාචාභාසනං අප්පටිවත්තියවරධම්මචක්කප්පවත්තනස්ස පුබ්බ

---

1. V. ම. අනුධාරයමානෙ

නිමිත්තං, තථා අයම්පි භගවාපි ගතො, තං චස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං තෙසංයෙව විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. තෙනාහු පොරාණා:–

"මුහුත්තජාතොව ගවම්පතී යථා
සමෙහි පාදෙහි ඵුසී වසුන්ධරං,
සො වික්කමී සත්තපදානි ගොතමො
සෙතඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරූ.

ගන්ත්වාන සො සත්තපදානි ගොතමො
දිසා විලොකෙසි සමා සමන්තතො,
අට්ඨඞ්ගුපෙතං ගිරමබ්භුදීරයී
සීහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො"ති.

එවං තථාගතොති තථාගතො. අථවා යථා පුරිමකා භගවන්තො අයම්පි භගවා තථෙව නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දං පඨමජ්ඣානෙන නීවරණෙ අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං–පෙ–අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසෙ පහාය ගතො එවම්පි තථාගතොති තථාගතො. කථං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො? පථවිධාතුයා කක්ඛළත්තලක්ඛණං තථං අවිතථං ආපොධාතුයා පග්ඝරණලක්ඛණං තෙජොධාතුයා උණ්හත්තලක්ඛණං වායොධාතුයා විත්ථම්භනලක්ඛණං ආකාසධාතුයා අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං විඤ්ඤාණධාතුයා විජානනලක්ඛණං රූපස්ස රුප්පනලක්ඛණං වෙදනාය වෙදයිතලක්ඛණං සඤ්ඤාය සඤ්ජානනලක්ඛණං සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණං විඤ්ඤාණස්ස විජානනලක්ඛණං විතක්කස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණං විචාරස්ස අනුමජ්ජනලක්ඛණං පීතියා ඵරණලක්ඛණං. සුඛස්ස සාතලක්ඛණං චිත්තෙකග්ගතාය අවික්ඛෙපලක්ඛණං ඵස්සස්ස ඵුසනලක්ඛණං සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමොක්ඛලක්ඛණං විරියින්ද්‍රියස්ස පග්ගහලක්ඛණං සතින්ද්‍රියස්ස උපට්ඨානලක්ඛණං සමාධින්ද්‍රියස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පජානනලක්ඛණං සද්ධාබලස්ස අස්සද්ධියෙ අකම්පියලක්ඛණං විරියබලස්ස කොසජ්ජෙ සතිබලස්ස මුට්ඨස්සච්චෙ සමාධිබලස්ස උද්ධච්චෙ පඤ්ඤාබලස්ස අවිජ්ජාය අකම්පියලක්ඛණං සම්මාදිට්ඨියා දස්සනලක්ඛණං සම්මාසංකප්පස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණං සම්මාවාචාය පරිග්ගහලක්ඛණං සම්මාකම්මන්තස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං සම්මාආජීවස්ස වොදානලක්ඛණං සම්මාවායාමස්ස පග්ගහලක්ඛණං සම්මාසතියා උපට්ඨානලක්ඛණං සම්මාසමාධිස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණලක්ඛණං සඞ්ඛාරානං චෙතනාලක්ඛණං විඤ්ඤාණස්ස විජානනලක්ඛණං නාමස්ස නමනලක්ඛණං රූපස්ස රුප්පනලක්ඛණං සළායතනස්ස ආයතනලක්ඛණං ඵස්සස්ස ඵුසනලක්ඛණං වෙදනාය වෙදයිතලක්ඛණං තණ්හාය හෙතුලක්ඛණං උපාදානස්ස ගහණලක්ඛණං භවස්ස ආයූහනලක්ඛණං ජාතියා නිබ්බත්තිලක්ඛණං ජරාය ජීරණලක්ඛණං මරණස්ස චුතිලක්ඛණං

ධාතූනං සුඤ්ඤතාලක්ඛණං ආයතනානං ආයතනලක්ඛණං සතිපට්ඨානානං උපට්ඨානලක්ඛණං සම්මප්පධානානං පදහනලක්ඛණං ඉද්ධිපාදානං ඉජ්ඣනලක්ඛණං ඉන්ද්‍රියානං අධිපතිලක්ඛණං බලානං අකම්පියලක්ඛණං බොජ්ඣඞ්ගානං නිය්‍යානලක්ඛණං මග්ගස්ස හෙතුලක්ඛණං සච්චානං තථලක්ඛණං සමථස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං දිට්ඨිවිසුද්ධියා දස්සනලක්ඛණං ඛයෙ ඤාණස්ස සමුච්ඡෙදලක්ඛණං අනුප්පාදෙ ඤාණස්ස පස්සද්ධිලක්ඛණං ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණං මනසිකාරස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං ඵස්සස්ස සමොධානලක්ඛණං වෙදනාය සමොසරණලක්ඛණං සමාධිස්ස පමුඛලක්ඛණං සතියා ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණං පඤ්ඤාය තතුත්තරියලක්ඛණං විමුත්තියා සාරලක්ඛණං[1] අමතොගධස්ස නිබ්බානස්ස පරියොසානලක්ඛණං තථං අවිතථං, එතං තථලක්ඛණං ඤාණගතියා ආගතො අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො අනුප්පත්තොති තථාගතො එවං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො. කථං තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ.-"චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛන්ති භික්ඛවෙ තථමෙතං අනඤ්ඤථමෙත"න්ති විත්ථාරො.

තානි භගවා අභිසම්බුද්ධොති[2] තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතොති වුච්චති. අභිසම්බොධත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො, අපි ච ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො සඞ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො-පෙ-ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො තං සබ්බං භගවා අභිසම්බුද්ධො තස්මා පි තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො එවං තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, කථං තථදස්සිතාය තථාගතො? භගවා යං සදෙවකෙ ලොකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි තං සබ්බාකාරෙන ජානාති පස්සති එවං ජානතො පස්සතො ච තෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානකපදවසෙන වා. "කතමන්තං රූපං රූපායතනං යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක"න්ති ආදිනා නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි. තෙරසහි වාරෙහි ද්වාපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා "යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස-පෙ-සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා තමහං ජානාමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං තං තථාගතස්ස විදිතං තං

1. V. ම. සාදලක්ඛණං. 2. න අභිසම්බුද්ධොති, අභිසම්බුද්ධොති ච දිස්සති.

තථාගතස්ස උප්පට්ඨාසීති එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. තත්ථ තථදස්සි අත්ථෙ තථාගතොති පදසම්භවො වෙදිතබ්බො. කථං තථාවාදිතාය තථාගතොති? යං රත්තිං භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙන නිසින්නො චතුන්නං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා අනුත්තරං සම්මා සම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො. යඤ්ච රත්තිං යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි; එත්ථන්තරෙ පඤ්චචත්තාරීස වස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියාපි මජ්ඣිමබොධියාපි පච්ඡිමබොධියාපි යං භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං–පෙ–වෙදල්ලං සබ්බන්තං අත්ථතො ච බ්‍යඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනූනමනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං දොස මොහ මදනිම්මදනං නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි පක්ඛලිතං සබ්බන්තං එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය එකනාලියා මිතිතං විය එකතුලාය තුලිතං වියච තථමෙව හොති අවිතථං, යථාහ:–"යඤ්ච චුන්ද රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මා සම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති සබ්බන්තං තථෙව හොති නො අඤ්ඤථා. තස්මා තථාගතොති වුච්චතී"ති. ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො, එවං තථාවාදිතාය තථාගතො. අපිච ආගදනමාගදො වචනන්ති අත්ථො; තථො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙතස්මිං අත්ථෙ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. කථං තථාකාරිතාය තථාගතො? භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති කායස්සාපි වාචා තස්මා යථාවාදී තථාකාරී යථාකාරී තථාවාදී ච හොති එවං භූතස්ස චස්ස යථා වාචා කායොපි තථාගතො පවත්තොති අත්ථො. යථාච කායො වාචාපි තථාගතොති තථාගතො. තෙනෙවාහ:–"යථාවාදී භික්ඛවෙ තථාගතො තථාකාරී යථාකාරී තථාවාදී ඉති යථාවාදී තථාකාරී යථාකාරී තථාවාදී තස්මා තථාගතොති වුච්චතී"ති. එවං තථාකාරිතාය තථාගතො. කථං අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො? උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤාණදස්සනෙන න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො රාජාතිරාජා දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තෙනාහ:–"සදෙවකෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ–පෙ–සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්තී තස්මා තථාගතොති වුච්චතී"ති. තත්‍රෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා, අගදො විය අගදො කො පනෙස දෙසනාවිලාසොචෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච තෙනහෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති ඉති සබ්බලොකාභිභවෙ තථො අවිපරීතො දෙසනාවිලාස මයො චෙව පුඤ්ඤමයො ච අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනට්ඨෙන

තථාගතො. අපි ච තථාගතොතිපි[1] තථාගතො; තථං ගතොතිපි තථාගතො. ගතොති අවගතො අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. තත්ථ සකලං ලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාගතො අවගතොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පහාණපරිඤ්ඤාය තථාගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාගතො පත්තොති තථාගතො, ලොකනිරොධගාමිනිපටිපදං තථාගතො පටිපන්නොති තථාගතො තෙනෙතං වුත්තං භගවතා:–"ලොකො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො ලොකස්මා තථාගතො විප්පයුත්තො[2] ලොකසමුදයො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පහීනො ලොකනිරොධො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො ලොකනිරොධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො, ලොකනිරොධගාමිනීපටිපදා භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා ලොකනිරොධගාමිනීපටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා, යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස–පෙ– අනුවිචරිතං මනසා සබ්බන්තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං තස්මා තථාගතොති වුච්චතී"ති. තස්ස එවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදම්පි ච තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපනෙ මුඛමත්තකමෙව සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං වණ්ණෙය්‍ය. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා තථාගතගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසං වසෙන තථාගතොති ආහ

"**අරහන්තො**"ති කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරීනං අරානඤ්ච හතත්තා පච්චයාදීනං අරහත්තා පාපකරණෙ රහාභාවා තථාගතො අරහං, ආරකා හි සො සබ්බකිලෙසෙහි සුවිදූරවිදූරෙ ඨිතො මග්ගෙන සවාසනානං කිලෙසානං විද්ධංසිතත්තාති ආරකත්තා අරහං

"සො තතො ආරකා නාම යස්ස යෙනාසමඞ්ගිතා
අසමඞ්ගී ච දොසෙහි නාථො තෙනාරහං මතො"

තෙ ච තෙන කිලෙසාරයො මග්ගෙන හතාති අරීනං හතත්තාපි අරහං.

"යස්මා රාගාදිසඞ්ඛාතා සබ්බෙපි අරයො හතා
පඤ්ඤාසත්ථෙන නාථෙන තස්මාපි අරහං මතො."

යඤ්චෙතං අවිජ්ජාභවතණ්හාමයනාභි පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරාරං ජරාමරණනෙමි ආසවසමුදයමයෙන අක්ඛෙන විජ්ඣිත්වා තිභවරථෙ සමායොජිතං අනාදිකාලප්පවත්තං සංසාරචක්කං, තස්සානෙන බොධිමණ්ඩෙ විරියපාදෙහි සීලපථවියං පතිට්ඨාය සද්ධාහත්ථෙන කම්මක්ඛයකරං ඤාණඵරසුං ගහෙත්වා සබ්බෙ අරා හතාති අරහං:–

"අරා සංසාරචක්කස්ස හතා ඤාණාසිනා යතො
ලොකනාථෙන තෙනෙව[3] අරහන්ති පවුච්චති"

---

1. සී. තථාය ගතොතිපි 2. V. ම. විසඤ්ඤුත්තො 3. සී. තෙනෙස.

අඟ්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා ච චීවරාදිපච්චයෙ අරහති පූජාවිසෙසඤ්ච, තෙනෙව උප්පන්නෙ තථාගතෙ යෙකෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා න තෙ අඤ්ඤත්ථ පූජං කරොන්ති. තථාහි බ්‍රහ්මා සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතනදාමෙන තථාගතං පූජෙසි. යථාබලඤ්ච අඤ්ඤෙ දෙවා මනුස්සා බිම්බිසාරකොසලරාජාදයො. පරිනිබ්බුතම්පි ච භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්නවුතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා අසොකමහාරාජා සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසීතිවිහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන වාදො අඤ්ඤෙසං පූජාවිසෙසානන්ති පච්චයාදීනං අරහත්තාපි අරහං.

"පූජාවිසෙසං සහපච්චයෙහි යස්මා අයං අරහති ලොකනාථො
අත්ථානුරූපං අරහන්ති ලොකෙ තස්මා ජිනො අරහති නාමමෙතං"

යථා ච ලොකෙ යෙ කෙචි පණ්ඩිතමානිනො බාලා අසිලොකගරහභයෙන රහො පාපං කරොන්ති එවමෙස න කදාචි කරොතීති පාපකරණෙ රහාභාවතොපි අරහං:-

"යස්මා නත්ථි රහො නාම පාපකම්මෙසු තාදිනො
රහාභාවෙන තෙනෙස අරහං ඉති විස්සුතො."

එවං සබ්බථාපි:-

"ආරකත්තා හතත්තා ච කිලෙසාරීන සො මුනි
හතසංසාරචක්කාරො පච්චයාදීන චාරහො
න රහො කරොති පාපානි අරහං තෙන පවුච්චතී"ති.

යස්මා පන සබ්බෙ බුද්ධා අරහත්තගුණෙනාපි සමසමා තස්මා සබ්බෙසං වසෙන අරහන්තොති ආහ.

"**සම්මාසම්බුද්ධො**"ති: සම්මාසාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො, තථාහෙස සබ්බධම්මෙ සම්මා සම්බුද්ධො අභිඤ්ඤෙය්‍යෙ ධම්මෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යතො පරිඤ්ඤෙය්‍යෙ ධම්මෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යතො පහාතබ්බෙ පහාතබ්බතො සච්ඡිකාතබ්බෙ සච්ඡිකාතබ්බතො භාවෙතබ්බෙ භාවෙතබ්බතො. තෙනෙවාහ:-

"අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිඤ්ඤාතං භාවෙතබ්බඤ්ච භාවිතං
පහාතබ්බං පහීනං මෙ තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා"ති

අථ වා චක්ඛුං දුක්ඛසච්චං තස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති එවං එකෙකපදුද්ධාරෙනාපි ධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො, එස නයො සොතඝාණජිව්හාකායමනෙසු, එතෙනෙව ච නයෙන රූපාදීනි ඡ ආයතනානි, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො ඡ විඤ්ඤාණකායා, චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො ඡ ඵස්සා, චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනාදයො ඡ වෙදනා, රූපසඤ්ඤාදයො ඡ සඤ්ඤා, රූපසඤ්චෙතනාදයො

ඡ චෙතනා, රූපවිතක්කාදයො ඡ විතක්කා, රූපවිචාරාදයො ඡ විචාරා, රූපක්ඛන්ධාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා, දස කසිණානි, දස අනුස්සතියො, උද්ධුමාතකසඤ්ඤාදිවසෙන දසසඤ්ඤා, කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, කාමභවාදයො නවභවා, පඨමාදීනි චත්තාරි ඣානානි, මෙත්තාභාවනාදයො චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො, චතස්සො අරූපසමාපත්තියො, පටිලොමතො ජරාමරණාදීනි, අනුලොමතො අවිජ්ජාදීනි, පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානිච[1] යොජෙතබ්බානි. තත්‍රායං එකපදයොජනා–ජරාමරණං දුක්ඛසච්චං, ජාති සමුදයසච්චං, උභින්නං නිස්සරණං නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති. එවං එකෙකපදුද්ධාරෙන සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො අනුබුද්ධො පටිවිද්ධො, යං වා පන කිඤ්චි අත්ථි නෙය්‍යං නාම සබ්බස්ස සම්මා සම්බුද්ධත්තා විමොක්ඛන්තිකඤාණවසෙන සම්මාසම්බුද්ධො, තෙසං පන විභාගො උපරි ආවිභවිස්සතීති. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධගුණෙනාපි සමසමා තස්මා සබ්බෙසම්පි වසෙන සම්මාසම්බුද්ධාති ආහ.

“**මොනෙය්‍යෙනා**”ති: කාමං හි මොනෙය්‍යපටිපදාසඞ්ඛාතෙන මග්ගඤාණමොනෙය්‍යෙන මුනි නාම හොති ඉධ පන තුණ්හීභාවං සන්ධාය මොනෙය්‍යෙනාති වුත්තං. “**මූළ්හරූපො**”ති. තුච්ඡරූපො. “**අවිද්දසූ**”ති: අවිඤ්ඤූ, එවරූපො හි තුණ්හීභූතොපි මුනි නාම න හොති. අථ වා මොනෙය්‍යමුනි නාම හොති. තුච්ඡභාවො ච පන අඤ්ඤාණීව හොතීති අත්ථො. “**සොච තුලංව පග්ගය්හා**”ති: යථා හි තුලං ගහෙත්වා ඨිතො අතිරෙකං චෙ හොති හරති ඌනං චෙ හොති පක්ඛිපති. එවමෙව යො අතිරෙකං හරන්තො විය පාපං හරති පරිවජ්ජෙති ඌනකෙ පක්ඛිපන්තො විය කුසලං පරිපූරෙති. එවඤ්ච පන කරොන්තො සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනසඞ්ඛාතං වරං උත්තමමෙව ආදාය පාපානි අකුසලධම්මානි පරිවජ්ජෙති ස මුනි නාමාති අත්ථො. “**තෙන සො මුනී**”ති: කස්මා පන සො මුනීති චෙ? යං හෙට්ඨා වුත්තකාරණං තෙන සො මුනීති අත්ථො. “**යො මුනාති උභො ලොකෙ**”ති: යො පුග්ගලො ඉමස්මිං ඛන්ධාදිලොකෙ තුලං ආරොපෙත්වා මිනන්තො විය ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා ඛන්ධා ඉමෙ බාහිරාති ආදිනා නයෙන ඉමෙ උභො අත්ථෙ මුනාති. “**මුනි තෙන පවුච්චතී**”ති: තෙන පන කාරණෙන මුනීති වුච්චතියෙවාති අත්ථො. “**අසතඤ්චා**”ති: ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො යොයං කුසලාකුසලප්පභෙදො අසතං ච සතං ච ධම්මො තං අජ්ඣත්තබහිද්ධාති ඉමස්මිං සබ්බලොකෙ පච්චයඤාණෙන සතං ච අසතං ච ඤත්වා ධම්මං තස්ස ඤාතත්තා එව රාගාදිභෙදතො සත්තවිධං සඞ්ගං තණ්හාදිට්ඨිභෙදතො දුවිධං ජාලං ච අතික්කමිත්වා ඨිතො. සො තෙන මොනසඞ්ඛාතෙන පච්චයඤාණෙන සමන්නාගතත්තා මුනි. “**දෙවමනුස්සෙහි පූජිතො**”ති: ඉදමපනස්ස ථුතිවචනං, සො ඛීණාසවමුනිත්තා දෙවමනුස්සානං පූජාරහො හොති. තස්මා එවං වුත්තොති.

1. සී. II. පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානිච. සී. V. පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානීච.

"**සල්ල**"න්ති: මූලපදං. "**සත්ත සල්ලානී**"ති: ගණනපරිච්ඡෙදො. "**රාග සල්ල**"න්ති: රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො ච පීළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීහරණතාය සල්ලඤ්චාති රාගසල්ලං, දොසසල්ලාදීසුපි එසෙව නයො. "**සල්ලො**"ති: මූලපදං. "**අබ්බූළ්හසල්ලො**"ති: නීහටසල්ලො. "**උද්ධතසල්ලො**"ති: උද්ධංහතසල්ලො.[1] "**සමුද්ධටිතසල්ලො**"ති: උපසග්ගවසෙන වුත්තො. "**උප්පාටිතසල්ලො**"ති: ලුඤ්චිතසල්ලො. "**සමුප්පාටිත සල්ලො**"ති: උපසග්ගවසෙන. "**සක්කච්චකාරී**"ති: දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කච්චකරණවසෙන සක්කච්චකාරී, සතතභාවකරණෙන **සාතච්චකාරී**, අට්ඨිතකරණෙන **අට්ඨිතකාරී**, යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති න නිරන්තරං ගච්ඡති එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන චිරස්සං කරොති න නිරන්තරං පවත්තෙති, සො අසාතච්චකාරී අනට්ඨිතකාරීති වුච්චති. අයං එවං න කරොතීති අට්ඨිතකාරී. "**අනොලීනවුත්තිකො**"ති: නිරන්තරකරණසඞ්ඛාතස්ස විප්ඵාරස්ස භාවෙන න ලීනවුත්තිකොති අනොලීනවුත්තිකො. "**අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො**"ති. කුසලකරණෙ විරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො "**අනික්ඛිත්තධුරො**"ති· විරියධුරස්ස අනොරොපනෙන අනික්ඛිත්තධුරො, අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො. "**යො තත්ථ ඡන්දො,වායාමො චා**"ති: යො තෙසු කුසලධම්මෙසු කත්තුකම්‍යතා ධම්මච්ඡන්දො ච පයතන[2] සඞ්ඛාතො **වායාමො** ච, උස්සහනවසෙන **උස්සාහො** ච අධිමත්තුස්සහනවසෙන **උස්සොළ්හී** ච, වායාමො වෙසො පාරංගමනට්ඨෙන, උස්සාහො වෙසො පුබ්බඞ්ගමනට්ඨෙන, උස්සොළ්හී වෙසො අධිමත්තට්ඨෙන. **අප්පටිවානී චා**ති අනිවත්තනා ච[3] "**සති ච සම්පජඤ්ඤං චා**"ති: සරතීති සති, සම්පජානාතීති සම්පජඤ්ඤං, සමන්තතො පකාරෙහි ජානාතීති අත්ථො. සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං සප්පායසම්පජඤ්ඤං ගොචරසම්පජඤ්ඤං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමස්ස සම්පජානස්ස වසෙන භෙදො වෙදිතබ්බො.

"**ආතප්ප**"න්ති: කිලෙසතාපනවිරියං. "**පධාන**"න්ති: උත්තමවිරියං. "**අධිට්ඨාන**"න්ති: කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. "**අනුයොගො**"ති: අනුයුඤ්ජනං. "**අප්පමාදො**"ති: නප්පමජ්ජනං සතියා අවිප්පවාසො. "**ඉමං ලොකං නාසිංසතී**"ති: මූලපදං. "**සකත්තභාව**"න්ති: අත්තනො අත්තභාවං. "**පරත්තභාව**"න්ති: පරලොකෙ අත්තභාවං. සකරූපවෙදනාදයො අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධෙ, පරරූපවෙදනාදයො ච පරලොකෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. "**කාමධාතු**"න්ති: කාමභවං. "**රූපධාතු**"න්ති: රූපභවං. "**අරූපධාතු**"න්ති: අරූපභවං, පුන රූපාරූපවසෙන දුක්ඛං දස්සෙතුං කාමධාතුං රූපධාතුං එකං කත්වා අරූපධාතුං එකං කත්වා වුත්තං.

---

1. V. ම. උබ්බරිතසල්ලො
2. V. ම. පග්ගහන.
3. V. ම. අනිට්ඨානා ච.
4. V. ම. සතිපට්ඨාන.

"**ගතිං වා**"ති: පතිට්ඨානවසෙන පචගති වුත්තා. "**උපපත්තිං වා**"ති: නිබ්බත්ති වසෙන චතුයොනි වුත්තා. "**පටිසන්ධිං වා**"ති: තිණ්ණං භවානං ඝට්ටනවසෙන පටිසන්ධි වුත්තා "**භවං වා**"ති: කම්මභවවසෙන. "**සංසාරං වා**"ති: ඛන්ධාදීනං අබ්බොච්ඡින්නාවසෙන. "**වට්ටං වා**"ති: තෙභූමකවට්ටං නාසිංසතීති.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

ගුහට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නි ඨි තා

දුතියං.

දුට්ඨකෙ පඨමගාථායං තාව. තත්ථ "**වදන්ති**"ති· භගවන්තං භික්ඛුසඞ්ඝඤ්ච උපවදන්ති "**දුට්ඨමනාපි එකෙ අථොපි වෙ සච්චමනා**[1] **එකෙ**"ති· එකච්චෙ දුට්ඨචිත්තා එකච්චෙ තථා සද්දහන්තාපි හුත්වා තිත්ථියා දුට්ඨචිත්තා යෙ තෙසං සුත්වා සද්දහිංසු, තෙ සච්චමනාති අධිප්පායො. "**වාදං ච ජාත**"න්ති එතං අක්කොසවාදං උප්පන්නං. "**මුනි නො උපෙති**"ති අකාරකතාය ච අකුප්පනතාය ච බුද්ධමුනි න උපෙති. "**තස්මා මුනී නත්ථි ඛිලො කුහිඤ්චි**"ති තෙන කාරණෙන අයං මුනී රාගාදිඛිලෙහි නත්ථි ඛිලො කුහිඤ්චීති වෙදිතබ්බො.

"**දුට්ඨමනා**"තිහ උප්පන්නෙහි දොසෙහි දූසිතචිත්තා. "**විරුද්ධමනා**"ති: තෙහි කිලෙසෙහි කුසලස්ස වාරං අදත්වා අවාරිතචිත්තා. "**පටිවිරුද්ධමනා**"ති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං "**ආහතමනා**"ති. පටිඝෙන ආහතං චිත්තං එතෙසන්ති=ආහතමනා. "**පච්චාහතමනා**"ති: උපසග්ගවසෙනෙව "**ආඝාතිතමනා**"ති· විහිංසාවසෙන අඝාතං මනං එතෙසන්ති=අඝාතිතමනා "**පච්චාඝාතිතමනා**"ති උපසග්ගවසෙනෙව. අථවා කොධවසෙන **දුට්ඨමනා.** උපනාහවසෙන **පදුට්ඨමනා.** මක්ඛවසෙන **විරුද්ධමනා.** පළාසවසෙන **පටිවිරුද්ධමනා.** දොසවසෙන **ආහතපච්චාහතමනා.** ව්‍යාපාදවසෙන **ආඝාතිත පච්චාඝාතිතමනා.** පච්චයානං අලාභෙන **දුට්ඨමනා පදුට්ඨමනා.** අයසෙන **විරුද්ධමනා පටිවිරුද්ධමනා.** ගරහනෙන **ආහතපච්චාහතමනා.** දුක්ඛවෙදනා සමඞ්ගීභාවෙන **ආඝාතිත පච්චාඝාතිත මනාති** එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති. "**උපවදන්ති**"ති. ගරහං උප්පාදෙන්ති. "**අභූතෙනා**"ති: අසංවිජ්ජමානෙන. "**සද්දහන්තා**"ති. පසාදවසෙන සද්ධං උප්පාදෙන්තා. "**ඔකප්පෙන්තා**"ති· ගුණවසෙන ඔතාරෙත්වා අවකප්පයන්තා. "**අධිමුච්චන්තා**"ති: සම්පසාදනවසෙන සන්නිට්ඨානං කත්වා තෙසං කථං අධිවාසෙන්තා. "**සච්චමනා**"ති: තච්ඡමනා. "**සච්චසඤ්ඤිනො**"ති: තච්ඡසඤ්ඤිනො. "**තථමනා**' ති: අවිපරීතමනා. "**භූතමනා**"ති: භූතත්ථමනා. "**යථාවමනා**"ති: නිච්චලමනා. "**අවිපරීතමනා**"ති:

---

[1] V ම වෙපච්චමානා

නිච්ඡයමනා. තත්ථ සච්චමනා සච්චසන්දස්සිනොති සච්චවාදිගුණං. තථමනා තථසන්දස්සිනොති සච්චසන්ධිගුණං. භූතමනා භූතසන්දස්සිනොති චෙතොභූතගුණං. පච්චායිකමනා පච්චායිකසන්දස්සිනොති පච්චායිකගුණං. අවිපරීතමනා අවිපරීතසන්දස්සිනොති අවිසංවාදගුණං කථිතන්ති ඤාතබ්බං.

“පරතො ඝොසො”ති: අඤ්ඤස්ස[1] සන්තිකා උප්පන්නසද්දො. “අක්කොසො”ති: ජාතිආදීසු දසසු අක්කොසෙසු අඤ්ඤතරො. “යො වාදං උපෙති”ති: යො පුග්ගලො උපවාදං උපගච්ඡති. “කාරකො වා”ති: කතදොසො වා. “කතකොධතාය”ති: දොසස්ස කතභාවෙන. “වුච්චමානො”ති: කථියමානො. “උපවදියමානො”ති: දොසං උපවජ්ජමානො. “කුප්පති”ති: කොපං කරොති. “ඛිලජාතාපි යන්ති”ති: චිත්තථද්ධභාව චිත්තකච්චරසංඛාතං පටිඝඛිලං ජාතං අස්සාති ඛිලජාතො, තස්සභාවො=ඛිලජාතතා, සාපි තත්ථ “සන්ති පඤ්ච චෙතොඛිලා”ති. කාමෙ[2] අවීතරාගො රූපෙ අවීතරාගො යාව දත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං ඵස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරති ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වාති, එවරූපං පඤ්චපි චිත්තස්ස ථද්ධභාව කච්චරභාව සංඛාතා චෙතොඛිලා තත්ථ.

ඉමඤ්ච ගාථං වත්වා භගවා ආනන්දත්ථෙරං පුච්ඡි “එවං ඛුංසෙත්වා වම්භෙත්වා වුච්චමානා භික්ඛූ ආනන්ද කිං වදන්තී”ති න කිඤ්චි භගවාති. න ආනන්ද අහං සීලවාති සබ්බත්ථ තුණ්හීභවිතබ්බං, ලොකෙ හි භාසමානං[3] ජනන්ති මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිතාති වත්වා භික්ඛූ ආනන්ද තෙ මනුස්සෙ එවං පටිචොදෙන්තූති ධම්මදෙසනත්ථාය “අභූතවාදී නිරයං උපෙතී”ති ඉමං ගාථමභාසි. ථෙරො තං උග්ගහෙත්වා භික්ඛූ ආහ මනුස්සා තුම්හෙහි ඉමාය ගාථාය පටිචොදෙතබ්බාති. භික්ඛූ තථා අකංසු. පණ්ඩිතමනුස්සා තුණ්හී අහෙසුං. රාජා ච රාජපුරිසෙ සබ්බත්ථ පෙසෙත්වා[4] යෙසං ධුත්තානං ලඤ්ජං දත්වා තිත්ථියා තං මාරාපෙසුං තෙ ගහෙත්වා නිග්ගය්හ තං පවත්තිං ඤත්වා තිත්ථියෙ පරිභාසි. මනුස්සාපි තිත්ථියෙ දිස්වා ලෙඩ්ඩුනා හනන්ති පංසුනා ඔකිරන්ති භගවතො අයසං උප්පාදෙසුන්ති. ආනන්දත්ථෙරො තං දිස්වා භගවතො ආරොචෙසි. භගවා ථෙරස්ස ඉමං ගාථං අභාසි.

“සකං හි දිට්ඨිං–පෙ–වදෙය්‍යා”ති තස්සත්ථො. යායං දිට්ඨි තිත්ථිය ජනස්ස සුන්දරිං මාරෙත්වා සමණානං සක්‍යපුත්තියානං අවණ්ණං පකාසෙත්වා එතෙනුපායෙන ලද්ධං සක්කාරං හරිස්සාමාති, සො තං දිට්ඨිං කථං[5] අතික්කමෙය්‍ය. අථ ඛො සො අයසො තමෙව තිත්ථියජනං

1. V. ම. අඤ්ඤස්ස. 2. V සී. කායෙ. 3. V ම. නානාභාසමානං
4. V. ම සබ්බතොකොසෙත්වා 5. V. ම. දිට්ඨිකථං.

පච්චාගතො තං දිට්ඨිං අවෙච්චතුං අසක්කොන්තං, යො වා සස්සතවාදී සොපි සකං දිට්ඨිං කථමච්චයෙය්‍ය තෙන දිට්ඨිච්ඡන්දෙන අනුනීතො තාය ච දිට්ඨිරුචියා නිවිට්ඨො අපි ච ඛො පන සයං සමත්තානි පකුබ්බමානො අත්තනාව පරිපුණ්ණානි තානි දිට්ඨිගතානි කරොන්තො යථා ජානෙය්‍ය තථෙව තං වදෙය්‍යාති. "**අවණ්ණං පකාසයිත්වා**"ති අගුණං පාකටං කත්වා "**සක්කාර**"න්ති චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චකරණං "**සම්මානන**"න්ති චිත්තෙන බහුමානනං "**පච්චාහරිස්සාමා**"ති එවං ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාමාති "**එවංදිට්ඨිකා**"ති එවං ලද්ධිකා, යස්මා තං ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාමාති එවං අයං ලද්ධි තෙසං අත්ථි තථා අත්ථි පරමුත්තපප්පකාරො ධම්මොති එතෙසං ඛමති චෙව රුච්චති ච එව සභාවමෙව වා තෙසං චිත්තං අත්ථි මෙ චිත්තන්ති තදෙතෙසං දිට්ඨි වා, දිට්ඨියා සහ ඛන්ති වා, දිට්ඨිඛන්තීහි සද්ධිං රුචි වා දිට්ඨිඛන්තිරුචීහි සද්ධිං ලද්ධි වා දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධීහි සද්ධිං අජ්ඣාසයො වා දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධිඅජ්ඣාසයෙහි සද්ධිං අධිප්පායො වා හොතීති දස්සෙන්තො "එවං දිට්ඨිකා පෙ–එවං අධිප්පායා"ති ආහ

"**සකං දිට්ඨි**"න්ති අත්තනො දස්සනං "**සකං ඛන්ති**"න්ති අත්තනො ඛමනං "**සකං රුචි**"න්ති අත්තනො රුචිං "**සකං ලද්ධි**"න්ති අත්තනො ලද්ධිං "**සකං අජ්ඣාසය**"න්ති අත්තනො අජ්ඣාසයං. "**සකං අධිප්පාය**"න්ති අත්තනො භාවං "**අතික්කමිතු**"න්ති සමතික්කමිතුං "**අථ ඛො සොයෙව අයමෙසා**"ති [1] පස්සෙව අයමෙසො[1] එකංසෙන "**තෙ පච්චාගතා**"ති පච්චාගතා "**තෙ**"ති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං "**අත්ථා**"ති අත්ථාපදස්සනං "**සස්සතො**"ති නිච්චො ධුවො "**ලොකො**"ති අත්තා ගහිතො "**ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ**"න්ති ඉදං එවං තච්ඡං යථං අඤ්ඤං තුච්ඡං "**සමත්තා**"ති සමුට්ඨිතා "**සමාදින්නා**"ති සමාදින්නා "**ගහිතා**"ති උග්ගහිතා ගහිතා "**පරාමට්ඨා**"ති සබ්බාකාරෙන පරාමසිත්වා ගහිතා "**අභිනිවිට්ඨා**"ති විසෙසෙන ලබ්භනියා "**අසස්සතො**" ති වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො

"**අන්තවා**"ති සඅන්තො "**අනන්තවා**"ති වුද්ධිඅනන්තවා "**තං ජීව**"න්ති සො ජීවො ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො ජීවොති ච අත්තායෙව "**තථාගතො**"ති සත්තො අරහාති එකෙ "**පරං මරණා**"ති මරණතො උද්ධං පරලොකෙති අත්ථො "**න හොති තථාගතො පරම්මරණා**"ති මරණතො උද්ධං න හොති "**හොති ච න ච හොති තථාගතො පරම්මරණා**"ති මරණතො උද්ධං හොති ච න හොති ච "**නෙව හොති න නහොති තථාගතො පරම්මරණා**"ති උච්ඡෙදවසෙන නෙව හොති තක්කාකාරවසෙන න න හොති "**සකායසදිට්ඨියා**"ති ආදයො කාරණවචනං. "**අලලිතො**"ති එසිතුතො "**සකං සමත්තං කරොති**"ති අත්තනා ඌනභාවං මොචෙත්වා සම්මා අත්තං[3] සමත්තං කරොතීති.

1 V ම අස්සතොති 2 V ම තක්කිතවසෙන නහොති
3 V ම සම්මානතං

"පරිපුණ්ණ"න්ති: අතිරෙකං දෙසං මොචෙත්වා සම්පුණ්ණං. "අනොම"න්ති: හීනදෙසං මොචෙත්වා අලාමකං. "අග්ග"න්ති: ආදි. "සෙට්ඨ"න්ති: පධානං නිද්දෙසං.[1] "විසෙට්ඨ"න්ති: ජෙට්ඨකං "පාමොක්ඛ"න්ති: අධිකං. "උත්තම"න්ති: විසෙසෙන සෙට්ඨං. "පවරං කරොන්තී"ති: අතිරෙකෙන උත්තමං කරොන්තීති. අථවා ආසය දෙසමොචනෙන අග්ගං. සංකිලෙසදෙසමොචනෙන සෙට්ඨං. උපක්කිලෙසදෙසමොචනෙන විසෙට්ඨං. සපත්තදෙසමොචනෙන පාමොක්ඛං. මජ්ඣිමදෙසමොචනෙන උත්තමං, උත්තමමජ්ඣිම දෙසමොචනෙන පවරං කරොන්තීති එවමෙත්ථ වණ්ණයන්ති.

"අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤූ"ති: අයං අම්හාකං සත්ථා සබ්බං ජානන වසෙන සබ්බඤ්ඤූ. "අයං ධම්මො ස්වාක්ඛාතො"ති: අයං අම්හාකං ධම්මො සුට්ඨු අක්ඛාතො. "අයං ගණො සුප්පටිපන්නො"ති: අයං අම්හාකං ගණො සුට්ඨු පටිපන්නො. "අයං දිට්ඨි භද්දිකා"ති: අයං අම්හාකං ලද්ධි සුන්දරා. "අයං පටිපදා සුපඤ්ඤත්තා"ති: අයං අම්හාකං පුබ්බභාගා අත්තන්තපාදි පටිපදා සුට්ඨු පඤ්ඤත්තා. "අයං මග්ගො නීයාණිකො"ති: අයං අම්හාකං නීයාමොක්කන්තිකො මග්ගො නීයාණිකො හොති සයං සමත්ථං කරොති. "කථෙය්‍යා"ති: සස්සතො ලොකොති භණෙය්‍ය. ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති දීපෙය්‍ය, අනන්තවා ලොකොති වොහරෙය්‍ය, නානාවිධෙන ගණ්හාපෙය්‍ය හොති ච න ච හොතීති.

අථ රාජ සත්තාහච්චයෙන තං කුණපං ඡඩ්ඩාපෙත්වා සායණ්හසමයං විහාරං ගන්ත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා ආහ. "නනු භන්තෙ එදිසෙ අයසෙ උප්පන්නෙ මය්හම්පි ආරොචෙතබ්බං සියා"ති එවං වුත්තෙ භගවා න මහාරාජ අහං සීලවා ගුණසම්පන්නොති පරෙසං ආරොචෙතුං අරියානං පතිරූපන්ති වත්වා තස්සා අත්ථුප්පත්තියා "යො අත්තනො සීලවතානී"ති අවසෙස[2] ගාථායො අභාසි.

තත්ථ "සීලවතානී"ති: පාතිමොක්ඛාදීනි සීලානි ආරඤ්ඤකාදීනි ධුතඞ්ගවතානි ච. "අනනුපුට්ඨො"ති: අපුච්ඡිතො. "පාවදා"ති: වදති. "අනරියධම්මං කුසලා තමාහු යො ආතුමානං සයමෙව පාවා"ති:[3] යො එවං අත්තානං සයමෙව වදති තස්ස තං වාදං අනරියධම්මො එසොති කුසලා එවං කථෙන්ති. "අපි සීලං චෙව වතඤ්ච"ති: සීලනත්ථෙන සීලමෙව අපි සමාදානත්ථෙන වතමපි අපි වතං න සීලන්ති වුත්තත්ථෙන වතං අපි තං න සීලං. "කතම"න්ති: කථෙතුකම්‍යතාව පුච්ඡා. "ඉධ භික්ඛු සීලවා"ති: ආදයො වුත්තත්ථායෙව. "සංවරණට්ඨෙනා"ති: සංවරකරණට්ඨෙන වීතික්කමවාරංපිදහනට්ඨෙන. "සමාදානට්ඨෙනා"ති: තං තං සික්ඛාපදං සම්මා ආදානට්ඨෙන.

1. සී. I. නිද්දෙසං. 2. සී. I. අවසෙසං. 3. සී. I. සයමෙවවාති.

“**ආරඤ්ඤකඞ්ග**”න්ති: අරඤ්ඤෙ නිවාසො අස්සාති ආරඤ්ඤකො. තස්ස අඞ්ගං ආරඤ්ඤකඞ්ගං. “**පිණ්ඩපාතිකඞ්ග**”න්ති: භික්ඛාසඞ්ඛාතානං පන ආමිසපිණ්ඩානං පාතො පිණ්ඩපාතො, පරෙහි දින්නානං පිණ්ඩානං පත්තෙ නිපතනන්ති වුත්තං හොති. තං පිණ්ඩපාතං උඤ්ඡති තං තං කුලං උපසඞ්කමන්තො ගවෙසතීති පිණ්ඩපාතිකො. පිණ්ඩාය වා පතිතුං වතමෙතස්සාති පිණ්ඩපාතී, පතිතුන්ති චරිතුං, පිණ්ඩපාතී එව පිණ්ඩපාතිකො, තස්ස අඞ්ගං පිණ්ඩපාතිකඞ්ගං, අඞ්ගන්ති කාරණං වුච්චති, තස්මා යෙන සමාදානෙන සො පිණ්ඩපාතිකො හොති තස්සෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං.

එතෙනෙව නයෙන රථිකාසුසානසඞ්කාරකූටාදීනං යත්ථ කත්ථචි පංසූනං උපරි ඨිතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨෙන තෙසු කූලමිවාති **පංසුකූලං**. අථවා පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලතීති පංසුකූලං, කුච්ඡිතභාවං ගච්ඡතීති වුත්තං හොති, එවං ලද්ධනිබ්බචනස්ස පංසුකූලස්ස ධාරණං පංසුකූලං සීලමස්සාති පංසුකූලිකො, පංසුකූලිකස්ස අඞ්ගං=**පංසුකූලිකඞ්ගං**. සඞ්ඝාටිඋත්තරාසඞ්ගඅන්තරවාසකසඞ්ඛාතං තිචීවරං සීලමස්සාති තෙචීවරිකො, තෙචීවරිකස්ස අඞ්ගං=**තෙචීවරිකඞ්ගං**. “**සපදානචාරිකඞ්ග**”න්ති: දානං වුච්චති අවඛණ්ඩනං, අපෙතං දානතො අපදානං, අනවඛණ්ඩනන්ති අත්ථො. සහ අපදානෙන සපදානං, අවඛණ්ඩනවිරහිතං අනුඝරන්ති වුත්තං හොති. සපදානං චරිතුං ඉදමස්ස සීලන්ති සපදානචාරී, සපදානචාරී එව සපදානචාරිකො, තස්ස අඞ්ගං=**සපදානචාරිකඞ්ගං**. “**ඛලුපච්ඡාභත්තිකඞ්ග**”න්ති: ඛලූති පටිසෙධනත්ථෙ නිපාතො, පවාරිතෙ සති පච්ඡා ලද්ධං භත්තං පච්ඡාභත්තං නාම, තස්ස පච්ඡාභත්තස්ස භොජනං පච්ඡාභත්තභොජනං, තස්මිං පච්ඡාභත්තභොජනෙ පච්ඡාභත්තසඤ්ඤං කත්වා පච්ඡාභත්තං සීලමස්සාති පච්ඡාභත්තිකො, න පච්ඡාභත්තිකො=ඛලුපච්ඡාභත්තිකො, සමාදානවසෙන පටික්ඛිත්තාතිරිත්තභොජනස්සෙතං නාමං, තස්ස අඞ්ගං ඛලුපච්ඡාභත්තිකඞ්ගං. “**නෙසජ්ජිකඞ්ග**”න්ති: සයනං පටික්ඛිපිත්වා නිසජ්ජාය විහරිතුං සීලමස්සාති නෙසජ්ජිකො, තස්ස අඞ්ගං=නෙසජ්ජිකඞ්ගං. “**යථාසන්ථතිකඞ්ග**”න්ති: යදෙව සන්ථතං යථාසන්ථතං, ඉදං තුය්හං පාපුණාතීති එවං පඨමං උද්දිට්ඨසෙනාසනස්සෙතං අධිවචනං, තස්මිං යථාසන්ථතෙ විහරිතුං සීලමස්සාති යථාසන්ථතිකො, තස්ස අඞ්ගං යථාසන්ථතිකඞ්ගං. සබ්බානෙව පනෙතානි තෙන තෙන සමාදානෙන ධුතකිලෙසත්තා ධුතස්ස භික්ඛුනො අඞ්ගානි කිලෙසධුනනතො වා ධුතන්ති ලද්ධවොහාරං ඤාණං අඞ්ගං එතෙසන්ති ධුතඞ්ගානි. අථවා ධුතානි ච තානි පටිපක්ඛනිද්ධුනනතො අඞ්ගානි ච පටිපත්තියාතිපි ධුතඞ්ගානි, එවං තාවෙත්ථ අත්ථො. විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො-සබ්බානෙව පෙතානි සමාදානචෙතනාලක්ඛණානි, වුත්තම්පි චෙතං “යො සමාදියති සො පුග්ගලො, යෙන සමාදියති චිත්තචෙතසිකා එතෙ ධම්මා, යා සමාදානචෙතනා තං ධුතඞ්ගං, යං පටික්ඛිපති තං

වඤ්ඤු"න්ති.[1] සබ්බානෙව ච ලොලුප්පවිද්ධංසනරසානි ලොලුප්පාභාව පච්චුපට්ඨානානි අප්පිච්ඡතාදි අරියධම්මපදට්ඨානානි, එවමෙත්ථ ලක්ඛණා දීහි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

"**විරියසමාදානම්පී**"ති: විරියගහණම්පි. "**කාම**"න්ති: එකංසත්ථෙ නිපාතො. "**තචො ච නහාරු ච**"ති: ජවිනහාරුවල්ලියො ච "**අට්ඨී ච**"ති සබ්බා අට්ඨී ච "**අවසිස්සතූ**"ති: තිට්ඨතු. "**උපසුස්සතු මංසලොහිත**"න්ති: සබ්බමංසං ච ලොහිතං ච සුක්ඛතු. "**තචො**"ති: එකං අඞ්ගං "**නහාරු**"ති: එකං. "**අට්ඨී**"ති: එකං "**උපසුස්සතු මංසලොහිත**"න්ති: එකං අඞ්ගං. "**සන්ත**"න්ති: උපරිවත්තබ්බපදෙන සම්බන්ධො. "**පුරිසථාමෙනා**"ති: පුරිසස්ස කායිකෙන ඤාණබලෙන. "**විරියෙනා**"ති: චෙතසිකඤාණවිරියතෙජෙන "**පරක්කමෙනා**"ති: පරං පරං ඨානං අක්කමනෙන උස්සාහපත්තවිරියෙන. "**පත්තබ්බ**"න්ති: යන්තං පාපුණි තබ්බං. "**න තං අපාපුණිත්වා**"ති: තං පත්තබ්බං අප්පත්වා "**විරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සතී**"ති: වුත්තප්පකාරස්ස විරියස්ස සිථිලත්තං ඔසීදනං න භවිස්සතීති "**සණ්ඨාන**"න්තිපි: පාඨො අයමෙවත්ථො.

"**චිත්තං පග්ගණ්හාතී**"ති: චිත්තං උස්සාහං ගණ්හාපෙති. "**පදහතී**"ති: පතිට්ඨාපෙති. "**නාසිස්ස**"න්ති: න ඛාදිස්සාමි න භුඤ්ජිස්සාමි. "**න පිවිස්සාමී**"ති: යාගුපානාදීනි න පිවිස්සාමි. "**විහාරතො න නික්ඛමෙ**"ති: සෙනාසනතො බහි න නික්ඛමෙය්‍යං "**න පි පස්සං නිපාතෙස්ස**"න්ති: මඤ්චෙ වා පීඨෙ වා භූමියං වා කටසන්ථාරකෙ වා පස්ස ඨපනං න කරිස්සාමීති "**තණ්හාසල්ලෙ අනූහතෙ**"ති:[2] තණ්හාසංඛාතෙ කණ්ඩෙ අනුද්ධටෙ අවිගතෙති අත්ථො.

"**ඉමං පල්ලඞ්ක**"න්ති: සමන්නතො ආභුජිතං ඌරුබද්ධාසනං "**න භින්දිස්සාමී**"ති: න විජහිස්සාමි. "**යාව මෙ න අනුපාදායා**"ති: චතූහි උපාදානෙහි ගහණං අගහෙත්වා "**ආසවෙහී**"ති: කාමාසවාදීහි චතූහි ආසවෙහි. "**විමුච්චිස්සතී**"ති: සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා න විමුච්චිස්සති "**න තාවාහං ඉමම්හා ආසනා වුට්ඨහිස්සාමී**"ති: ආදිං කත්වා යාව රුක්ඛමූලා නික්ඛමිස්සාමීති ඔකාසවසෙන වුත්තං. "**ඉමස්මිං යෙව පුබ්බණ්හසමයං අරියධම්මං ආහරිස්සාමී**"ති: "**යාවගිමෙහ**"ති: කාල වසෙන වුත්තං. **පුරිමෙ වයො ඛණ්ඩෙති** ආදයො වයවසෙන[3] වුත්තා. තත්ථ "**ආසනා න වුට්ඨහිස්සාමී**"ති: නිසින්නාසනා න උට්ඨහිස්සාමි. "**අඩ්ඪයොගා**"ති: තිකුණ්ඩගෙහා. "**පාසාදා**"ති: දීඝපාසාදා. "**හම්මියා**"ති: මුණ්ඩච්ඡදනගෙහා[4] "**ගුහායා**"ති: පංසුගුහාය "**ලෙනා**"ති: මරියාදච්ඡින්නා අච්ඡින්නා පබ්බතලෙනා "**කුටියා**"ති: උල්ලිත්තාදි කුටියො "**කූටාගාරා**"ති: කණ්ණිකං ආරොපෙත්වා කතගෙහතො "**අට්ටා**"ති: වාරට්ටාලකා[5] "**මාලා**"ති: වට්ටගෙහා, **උද්දණ්ඩා**[6] නාම

1. V. ම. වුත්තන්ති. 2. සී. I. අනුහතෙන්ති. 3. V. ම. වස්සවසෙන.
4. සී. I. මුණ්ඩච්ඡදනගෙහා. 5. සී. I. වාරට්ඨාලකා. 6. සී. III. උද්දණ්ඩා.

එකොපතිස්සය විසෙසොතිපි ඡදනගෙහොතිපි එකො. "**උපට්ඨානසාලා**"ති: සන්නිපාතසාලා, භොජනසාලා වා. **මණ්ඩපාදයො** පාකටා යෙව "**අරියධම්ම**"න්ති: අනවජ්ජධම්මං අරියානං වා බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං ධම්මං. "**ආහරිස්සාමී**"ති: මම චිත්තසමීපං ආනයිස්සාමි සීලෙන. "**සමාහරිස්සාමී**"ති: විසෙසෙන ආනයිස්සාමි සමාධිනා. **අධිගච්ඡිස්සාමි** පටිලාභවසෙන **ගමිස්සාමි** තදඞ්ගෙන "**ඵස්සයිස්සාමී**"ති: ඵුසිස්සාමි මග්ගෙන. **සච්ඡිකරිස්සාමි** පච්චක්ඛං කරිස්සාමි ඵලෙන. අථවා සොතාපත්තිමග්ගෙන **ආහරිස්සාමි** සකදාගාමිමග්ගෙන **සමාහරිස්සාමි** අනාගාමිමග්ගෙන **අධිගච්ඡිස්සාමි** අරහත්තමග්ගෙන **ඵස්සයිස්සාමි** පච්චවෙක්ඛණෙන **සච්ඡිකරිස්සාමි** වීසුපි නයෙසු **ඵස්සයිස්සාමීති** නාමකායෙන නිබ්බාණං ඵුසිස්සාමීති අත්ථො.

"**අපුට්ඨො**"ති: මූලපදං තස්ස අපුච්ඡිතොති අත්ථො. "**අපුච්ඡිතො**"ති: අජානාපිතො "**අයාචිතො**"ති: අනායාචිතො "**අනජ්ඣෙසිතො**"ති: අනාණාපිතො, න ඉච්ඡිතොති එකෙ. "**අප්පසාදිතො**"ති: නප්පසාදපිතො. "**පාවදතී**"ති: කථයති "**අහමස්මී**"ති: අහං අස්මි භවාමි. "**ජාතියා වා**"ති: ඛත්තියබ්‍රාහ්මණජාතියා වා. "**ගොත්තෙන වා**"ති: ගොතමාදිගොත්තෙන වා. "**කොලපුත්තියෙන වා**"ති: කුලපුත්තභාවෙන වා. "**වණ්ණපොක්ඛරතාය වා**"ති: තනුසිරීනං[1] සුන්දරතාය වා "**ධනෙන වා**"ති: ධනසම්පත්තියා වා. "**අජ්ඣෙනෙන වා**"ති:[2] අජ්ඣායකරණෙන වා. "**කම්මායතනෙන වා**"ති: කම්මමෙව කම්මායතනං තෙන කම්මායතනෙන කසිගොරක්ඛකම්මාදිනා. "**සිප්පායතනෙන වා**"ති: ධනුසිප්පාදිනා වා. "**විජ්ජාට්ඨානෙන වා**"ති: අට්ඨාරසවිජ්ජාට්ඨානෙන වා. "**සුතෙන වා**"ති: බහුස්සුතගුණෙන වා. "**පටිභාණෙන වා**"ති: කාරණාකාරණපටිභානසඞ්ඛාතඤාණෙන වා "**අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වත්ථුනා**"ති: ජාතිආදීනං එකෙන වත්ථුනා.

"**උච්චා කුලා**"ති: ඛත්තියබ්‍රාහ්මණකුලා එතෙන ජාතිගොත්තමහත්තං දීපෙති. "**මහාභොගකුලා**"ති: ගහපතිමහාසාලකුලා, එතෙන අඩ්ඪමහත්තං දීපෙති. "**උළාරභොගකුලා**"ති: අවසෙසවෙස්සාදිකුලා, එතෙන පහූතජාතරූපරජතාදිං දීපෙති, චණ්ඩාලාපිහි උළාරභොගා හොන්ති. "**ඤාතො**"ති: පාකටො. "**යසස්සී**"ති: පරිවාරසම්පන්නො. "**සුත්තන්තිකො**"ති: සුත්තන්තෙන නියුත්තො "**විනයධරො**"ති: විනයපිටකධරො. "**ධම්මකථිකො**"ති: ආභිධම්මිකො "**ආරඤ්ඤකො වා**"ති: ආදයො ධුතඞ්ගපුබ්බඞ්ගමපටිපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තා.

"**පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභී**"ති: ආදයො රූපාරූපඅට්ඨසමාපත්තියො දස්සෙත්වා පටිවෙධදස්සනවසෙන වුත්තා.

"**පාවදතී**"ති: මූලපදං. "**කථෙතී**"ති: පිටකාචරියොම්හීති කථයති "**භණතී**"ති: ධුතඞ්ගිකොම්හීති පාකටං කරොති. "**දීපයතී**"ති:

1. V. ම. සරීරස්ස.
2. සී. I. අජ්ඣාංතෙනවාති.

රූපජ්ඣානලාභිමහීති පරිදීපයති, "**වොහරන්ති**"ති: අරූපජ්ඣානලාභිමහීති වාක්‍යභෙදං කරොති. "**ඛන්ධකුසලා**"ති: පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණෙසු ඡෙකා, ඤාතතීරණපහානවසෙන කුසලාති අත්ථො. ධාතු ආයතන පටිච්චසමුප්පාදාදීසුපි එසෙව නයො. "**නිබ්බාණකුසලා**"ති: නිබ්බාණෙ ඡෙකා. "**අනරියාන**"න්ති: න අරියානං. "**එසො ධම්මො**"ති: එසො සභාවො "**බාලාන**"න්ති: අපණ්ඩිතානං "**අසප්පුරිසාන**"න්ති: න සොභනපුරිසානං. "**අත්තං**"ති: අත්තානං. "**සන්තො**"ති: රාගාදිකිලෙසූපසමෙන සන්තො, තථා අභිනිබ්බුතත්තො. "**ඉතිහන්ති සීලෙසු අකත්ථමානො**"ති: අහමස්මි සීලසම්පන්නොති ආදිනා නයෙන ඉති සීලෙසු අකත්ථමානොති සීලනිමිත්තං අත්තුපනායිකං වාචං භාසමානොති වුත්තං හොති.

"**තමරියධම්මං කුසලා වදන්ති**"ති: තස්ස තං අකත්ථනං අරියධම්මො එසොති බුද්ධාදයො ඛන්ධාදිකුසලා වදන්ති. "**යස්සුස්සදා නත්ථි කුහිඤ්චි ලොකෙ**"ති: යස්ස ඛීණාසවස්ස රාගාදයො සත්තුස්සදා කුහිඤ්චි ලොකෙ නත්ථි, තස්ස තං අකත්ථනං අරියධම්මො එසොති එවං කුසලා වදන්තීති සම්බන්ධො. "**සන්තො**"ති: මූලපදං. "**රාගස්ස සමිතත්තා**"ති: රජනලක්ඛණස්ස රාගස්ස සමිතභාවෙන, දොසාදීසුපි එසෙව නයො "**විජ්ඣාතත්තා**"ති. සබ්බපරිළාහානං ඛාපිතත්තා, "**නිබ්බුතත්තා**"ති: සබ්බසන්තාපානං නිබ්බාපිතභාවෙන "**විගතත්තා**"ති: සබ්බාකුසලාභිසංඛාරානං විගතභාවෙන දූරභාවෙන, '**පටිප්පස්සද්ධත්තා**'ති: සබ්බාකාරෙන අභබ්බුප්පත්තිකභාවෙන. "**සත්තන්නං ධම්මානං භින්නත්තා භික්ඛු**"ති: උපරි වත්තබ්බානං සත්තධම්මානං භින්දිත්වා ඨිතභාවෙන භික්ඛු, සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසාති ඉමෙ තයො කිලෙසා සොතාපත්තිමග්ගෙන භින්නා, කාමො දොසොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා ඔළාරිකා සකදාගාමිමග්ගෙන භින්නා, තෙ එව අනුසහගතා අනාගාමිමග්ගෙන භින්නා, මොහො මානොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා අරහත්තමග්ගෙන භින්නා අවසෙසෙ හි කිලෙසෙ දස්සෙතුං **භින්නාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මාති** ආහ.

"**සංකිලෙසිකා**"ති: කිලෙසපච්චයා, "**පොනොභවිකා**"ති: පුනබ්භවදායිකා. "**සද්දරා**"ති: කිලෙසදරථා එතෙසං සන්තීති සද්දරා, සදරාතිපි පාඨො, සහදරථාති අත්ථො. "**දුක්ඛවිපාකා**"ති: ඵලකාලෙ දුක්ඛදායිකා, "**ආයතිං ජාතිජරාමරණියා**"ති: අනාගතෙ ජාතිජරාමරණස්ස පච්චයා "පජ්ජෙන කතෙන අත්තනා"ති ගාථාය අයං පිණ්ඩත්ථො. යො අත්තනා භාවිතෙන මග්ගෙන පරිනිබ්බානං ගතො කිලෙසපරිනිබ්බානං ගතත්තා එවච විතිණ්ණකඞ්ඛො විපත්තිං සම්පත්තිං හානිං වුඩ්ඪිං උච්ඡෙදසස්සතං අපුඤ්ඤපුඤ්ඤප්පභෙදං විභවං ච භවං ච විප්පහාය මග්ගවාසං වුසිතවා ඛීණපුනබ්භවොති ච එතෙසං වුත්තවචනං "**අරහා සො භික්ඛුනි. ඉතිහ**"න්ති "**ඉද හ**"න්ති: ද්වීධො පාඨො ඉතීතිපදසන්ධි ආදයො සන්ධාය ඉදහන්ති පාඨං න රොචෙන්ති.

තත්ථ ඉතීති යං වුත්තං, **පදසන්ධීති** පදානං සන්ධි පදසන්ධි පදඝටනන්ති අත්ථො "**පදසංසග්ගො**"ති පදානං එකීභාවො, "**පදපාරිපූරී**"ති පදානං පරිපූරණං මිත්තං පදානං එකීභාවො, "**අක්ඛරසමවායො**"ති එකීභූතොපි අපරිපුණ්ණොපි හොති අයං න එවං අක්ඛරානං සමවායො සන්නිපාතො හොතීති දස්සනත්ථං අක්ඛරසමවායොති ආහ "**බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතා**"ති බ්‍යඤ්ජන සමුච්චය පාරිපූරියත්ථං වුත්තානං බ්‍යඤ්ජනානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං අත්ථබ්‍යත්ති කාරණානං මධුරභාවො, ගාථත්ථස්ස මුදුභාවො න විසමභාවො "**පදානුපුබ්බතාමෙත**"න්ති පදානං අනුපුබ්බතා පදානුපුබ්බතා, පදපටිපාටිභාවොති අත්ථො "**මෙත**"න්ති එතං "**කත**"න්ති ච ඉති "**මෙත**"න්ති එත්ථ මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො "**කථං හොතී**"ති "අහමස්මි සීලසම්පන්නො"ති අත්තානං උක්කංසෙත්වා කථනසීලො හොති "**කත්ථී**"ති වුත්තනයෙන කථයති "**විකත්ථී**"ති විවිධං කථයති "**කත්ථනා**"ති කථනා "**ආරතො**"ති දූරතරතො, "**විරතො**"ති ඤාන සංඝාතයි වසෙන විගතභාවෙන රතො "**පටිවිරතො**"ති තතො නිවත්තිත්වා සබ්බාකාරෙන වියුත්තො හුත්වා රතො, තත්ථ පිසාචං විය දිස්වා පලාතො **ආරතො**, හත්ථිමහි මද්දනෙන විය පරිධාවිත්වා ගතො **විරතො**, යොධසම්පයාරං විය සාවෙත්වා මද්දිත්වා ගතො **පටිවිරතො** "**ඛීණාසවස්සා**"ති ඛීණකිලෙසාසවස්ස "**කම්මුස්සදෙ**"ති පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසංඛාතානං කම්මානං උස්සදෙ, උස්සන්නානං, "**තස්සිමෙ**"ති තස්ස ඛීණාසවස්ස ඉමෙ උස්සදා

එවං ඛීණාසවපටිපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි දිට්ඨිගතිකානං තිත්ථියානං පටිපත්තිං ච දස්සෙන්තො ආහ "පකප්පිතා සංඛතා"ති තත්ථ "**පකප්පිතා**"ති පරිකප්පිතා "**සංඛතා**"ති පච්චයාභිසඞ්ඛතා "**යස්සා**"ති යස්ස කස්සචි දිට්ඨිගතිකස්ස "**ධම්මා**"ති දිට්ඨියො "**පුරක්ඛතා**"ති පුරතො කතා, "**සන්තී**"ති සංවිජ්ජන්ති "**අවීවදාතා**"ති අවොදාතා, "**යදත්තනි පස්සති ආනිසංසං තං නිස්සිතො කුප්පපටිච්චසන්ති**"න්ති යස්සෙතෙ දිට්ඨිධම්මා පුරක්ඛතා අවොදාතා සන්ති සො එවංවිධො යස්මා අත්තනි තස්සා දිට්ඨියා දිට්ඨධම්මිකඤ්ච පච්චය සක්කාරාදිං සම්පරායිකඤ්ච ගතිවිසෙසාදිආනිසංසං සම්පස්සති තස්මා තඤ්ච ආනිසංසං තඤ්ච කුප්පතාය පටිච්චසමුප්පන්නතාය ච සම්මුතිසන්තිතාය ච කුප්පපටිච්චසන්ති සංඛාතං දිට්ඨිං නිස්සිතො ච හොති, සො තං නිස්සිතත්තා අත්තානං වා උක්කංසෙය්‍ය පරෙ වා වම්භෙය්‍ය අභූතෙහි ගුණවාදෙහි "**සඞ්ඛාතා**"ති මූලපදං "**සංඛතා**"ති පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා[1] කතා උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං "අභිසඞ්ඛතා"ති පච්චයෙහි අභිසංඛතා "**සණ්ඨාපිතා**"ති පච්චයවසෙනෙව සම්මා ඨපිතා "**අනිච්චා**"ති හුත්වා අභාවෙන "**පටිච්ච**

1. V ඥ සඞ්ගන්ත්වා

සමුප්පන්නා"ති: චක්ඛාරම්මණං පටිච්ච උප්පන්නා. "**ඛයධම්මා**"ති: කමෙන ඛයසභාවා. "**වයධම්මා**"ති: පවත්තිවසෙන පරිහායන සභාවා. "**විරාගධම්මා**"ති: අනිච්චන්ති හුත්වා විගමනසභාවා "**නිරොධ ධම්මා**"ති: නිරුජ්ඣන සභාවා, අනුප්පත්ති ධම්මා හුත්වා නිරුජ්ඣන සභාවාති අත්ථො.

"**දිට්ඨිගතිකස්සා**"ති: වාසට්ඨි දිට්ඨියො ගහෙත්වා ඨිත පුග්ගලස්ස, "**පුරෙක්ඛා**"ති: පුරෙකතා "**තණ්හාධජො**"ති: උස්සාපිතට්ඨෙන තණ්හා ධජො තණ්හාපතාකා අස්ස අත්ථීති තණ්හාධජො, පුරෙචාරිකට්ඨෙන තණ්හා එව කෙතු අස්සාති **තණ්හාකෙතු**, "**තණ්හාධිපතෙය්‍යො**"ති: ඡන්දාධිපතිවසෙන තණ්හා අධිට්ඨිතො ආගතාති වා තණ්හාධිපතෙය්‍යා, තණ්හාධිපති වා එතස්ස අත්ථීති තණ්හාධිපතෙය්‍යො. **දිට්ඨි ධජාදිසුපි** එසෙව නයො. "**අවොදතා**"ති:[1] අපරිසුද්ධා "**සංකිලිට්ඨා**"ති: සයං කිලිට්ඨා "**සංකිලෙසිකා**"ති. තාපනීයා "**මෙ ආනිසංසෙ පස්සති**"ති: මෙ ගුණෙ දක්ඛති "**දිට්ඨධම්මිකං ච ආනිසංසං**"න්ති: ඉමස්මිං යෙව අත්තභාවෙ පච්චක්ඛධම්මාති "**සම්පරායිකං**"න්ති: පරලොකෙ පත්තබ්බං ආනිසංසඤ්ච "**යං දිට්ඨිකො සත්ථා හොති**"ති: සත්ථා යං ලද්ධිකො හවති "**තං දිට්ඨිකා සාවකා හොන්ති**"ති: තස්ස වචනං සුණන්තා සාවකාපි තං ලද්ධිකා හොන්ති "**සක්කරොන්ති**"ති: සක්කාරප්පත්තං කරොන්ති "**ගරු කරොන්ති**"ති: ගරුකාරප්පත්තං කරොන්ති "**මානෙන්ති**"ති: මනසා පියායන්ති "**පූජෙන්ති**"ති: චතුපච්චයාභිහාරපූජාය පූජෙන්ති: "**අපචිතිං කරොන්ති**"ති: අපචිතප්පත්තං[2] කරොන්ති. තත්ථ යස්ස චත්තාරො පච්චයෙ සක්කරිත්වා සුඅභිසංඛතෙ පණීතපණීතෙ කත්වා දෙන්ති, සො **සක්කතො**. යස්මිං ගරුභාවං පට්ඨපෙත්වා දෙන්ති සො **ගරුකතො**. යං මනුස්සාපි යායන්ති සො **මානිතො** යස්ස සබ්බම්පෙතං කරොන්ති සො **පූජිතො**. යස්ස අභිවාදන පච්චුපට්ඨාන අඤ්ජලි කම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්ති සො **අපචිතො**. කොචි සක්කරොන්ති කායෙන ගරු කරොන්ති වාචාය මානෙන්ති චිත්තෙන පූජෙන්ති ලාභෙනාති වණ්ණයන්ති. "**අලං නාගත්තාය වා**"ති: නාගභාවාය නාගරාජභාවාය අලං පරියත්තං "**සුපණ්ණත්තාය වා**"ති: සුපණ්ණරාජභාවාය "**යක්ඛත්තාය වා**"ති: යක්ඛසෙනාපතිභාවාය "**අසුරත්තාය වා**"ති: අසුරභාවාය "**ගන්ධබ්බත්තාය වා**"ති: ගන්ධබ්බදෙවසෙට නිබ්බත්තභාවාය "**මහාරාජත්තාය වා**"ති: චතුන්නං මහාරාජානං අඤ්ඤතරභාවාය "**ඉන්දත්තාය වා**"ති: සක්කභාවාය "**බ්‍රහ්මත්තාය වා**"ති: බ්‍රහ්මකායිකාදීනං අඤ්ඤතරභාවාය "**දෙවත්තාය වා**"ති: සම්මුතිදෙවානං අඤ්ඤතරභාවාය "**සුද්ධියා**"ති: පරිසුද්ධභාවාය අලං පරියත්තං. "**පරිසුද්ධියා**"ති: සබ්බාකාරෙන පරිසුද්ධභාවත්ථාය. තත්ථ තිරච්ඡානයොනියං ආධිපච්චං සුද්ධියා, දෙවලොකෙ ආධිපච්චං විසුද්ධියා, බ්‍රහ්මලොකෙ ආධි

1. V. ම. අවොදතාති.
2 V. ම අපචිතිප්පත්තං.

පච්චං පරිසුද්ධියා, චතුරාසීති කප්පසහස්සානි අතික්කමිත්වා මුච්චනත්ථං මුත්තියා, අන්තරායාභාවෙන විමුච්චනත්ථං විමුත්තියා, සබ්බාකාරෙන මුත්තියා පරිමුත්තියා. "**සුජ්ඣන්ති**"ති: තස්මිං සමයන්තරෙ පබ්බජිතභාවෙන සුද්ධිං පාපුණන්ති. "**විසුජ්ඣන්ති**"ති: පබ්බජ්ජං ගහෙත්වා පටිපත්තියා යුත්තභාවෙන විවිධෙන සුජ්ඣන්ති. "**පරිසුජ්ඣන්ති**"ති: නිප්ඵත්තිං පාපෙත්වා සබ්බාකාරෙන සුජ්ඣන්ති. මුච්චන්ති තෙසං සමයන්තරධම්මෙන, විමුච්චන්ති එතස්ස සත්ථුනො ඔවාදෙන, පරිමුච්චන්ති එතස්ස සත්ථුනො අනුසාසනෙන, සුජ්ඣිස්සාමීති ආදයො අනාගතවසෙන වුත්තා "**ආසතිං ඵලපාටිකඞ්ඛී**"ති: අනාගතෙ විපාකඵලං ආකඞ්ඛමානො, ඉදං දිට්ඨිගතිකානං අජ්ඣාචිණ්ණං, දිට්ඨිගතානි ගණ්හමානං නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා නිප්ඵාදෙති.

"**අච්චන්තසන්තී**"ති. අති අත්තා නිස්සරණසන්ති "**තදඞ්ගසන්ති**"ති: පඨමජ්ඣානාදි ඣානඞ්ගෙන[1] නීවරණාදි අගුණඞ්ගං සමෙන්ති ඣානං තදඞ්ගසන්ති "**සම්මුතිසන්ති**"ති: සමාහාරවසෙන දිට්ඨිසන්ති, තාපි විභාගෙන දස්සෙතුං සාතමා **අච්චන්තසන්තීති** ආදිමාහ.

"අමතං නිබ්බාන"න්ති. එවමාදයො හෙට්ඨා වුත්තත්ථායෙව, පඨමජ්ඣානසමාපන්නස්ස නීවරණා සන්තා හොන්තීති එවමාදයො අනන්තා අප්පණාය අතිපස්ස වසෙන වුත්තා. අපිච.–

සම්මුති සන්ති ඉමස්මිං අධිප්පෙතා සන්තීති ඉතරෙ චෙ සන්තියො පටික්ඛිපිත්වා සම්මුතිසන්තිමෙව දීපෙති, "**කුප්පසන්ති**"ති: විපාකජනකවසෙන පරිවත්තනවසෙන ච සන්ති "**පකුප්පසන්ති**"ති: විසෙසෙන ච සන්ති "**පරිතසන්ති පකම්පිතසන්ති සමෙධිතසන්ති**"ති: විසෙසෙන කම්පිතසන්ති "**චලිතසන්ති**"ති: තස්සෙව වෙවචනං "**ඝට්ටිතසන්ති**"ති: පීළිතසන්ති. "**නිස්සිතො**"ති: දිට්ඨිසඞ්ඛාතං සන්තිස්සිතො, **අස්සිතොති** ආසිතො විසෙසෙන නිස්සිතො "**අල්ලීනො**"ති. එකීභූතො එවං නිස්සිතො තාව. "දිට්ඨිනිවෙසා–පෙ–ආදියති ච ධම්ම"න්ති: තත්ථ "**දිට්ඨිනිවෙසා**"ති: ඉදං සච්චාභිනිවෙස[2] සඞ්ඛාතානි දිට්ඨිනිවෙසනානි "**නහි සමාති වත්තා**"ති: සුඛෙන අතිවත්තිතබ්බා න හොන්ති "**ධම්මෙසු නිච්ඡෙය්‍ය සමුග්ගහීත**"න්ති: ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිධම්මෙසු තං තං සමුග්ගහිතං අභිනිවිට්ඨ ධම්මං විනිච්ඡිනිත්වා පවත්තා දිට්ඨිනිවෙසා නහි සමතිවත්තාති වුත්තං හොති.

"**තස්මා නරො තෙසු නිවෙසනෙසු නිරස්සති ආදියතිච්ච ධම්ම**"න්ති: යස්මා නහි සමාතිවත්තා තස්මා නරො තෙසුයෙව දිට්ඨිනිවෙසනෙසු අත්තා අජසීල ගොසීල කුක්කුරසීල පඤ්චාතපමරුප්පපාත උක්කුටි

1 V. ම. ගුණඞ්ගෙන   2. 1 ම. ඉධපච්චාභිනිවෙස.

කප්පධාන කණ්ටකා 'පස්සයාදි භෙදං ඡන්දාරං ධම්මක්ඛානං ගණාදි භෙදං ච' තං තං ධම්මං නිරස්සති ච ආදියති ච ජහති ච ගණ්හාති ච වනමක්කටො විය තං තං සාඛන්ති වුත්තං හොති.

එවං නිරස්සන්තො ආදියන්තො ච අනවට්ඨිතචිත්තත්තා අසන්තෙහි පි ගුණදොසෙහි අත්තනො වා පරස්ස වා යසා යසං සම්පාදෙය්‍ය[1] "**දුරතිවත්තා**"ති: අතික්කමිතුං දුක්ඛා. "**දුන්නරා**"ති: දුරුත්තරා දුප්පතරා දුස්සමතික්කමා දුබ්බීතිවත්තාති උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. "**නිච්ඡිනිත්වා**"ති: සස්සතවසෙන නිච්ඡයං කත්වා. "**විනිච්ඡිනිත්වා**"ති: අත්තවසෙන නානාවිධෙන විනිච්ඡයං කත්වා. "**විචිනිත්වා**"ති: පරියෙසිත්වා. "**පවිචිනිත්වා**"ති: අත්තනිවෙසෙන සබ්බාකාරෙන පරියෙසිත්වා. "**නිචිනිත්වා විච්ඡිනිත්වා**"තිපි පාඨො. "**ඔධිග්ගාහො**"ති. අවධියිත්වා ගාහො. "**බිලග්ගාහො**"ති: කොට්ඨාසවසෙන ගාහො. "බිලසො පවිභජිත්වා"ති ආදිසු විය. "**වරග්ගාහො**"ති: උත්තමගාහො "**කොට්ඨාසග්ගාහො**"ති: අවයව වසෙන ගාහො. "**උච්චයග්ගාහො**"ති: රාසිවසෙන ගාහො. "**සමුච්චයග්ගාහො**"ති. විසෙසරාසිවසෙන ගාහො. "**ඉදංසච්ච**"න්ති: ඉදමෙව සභාවං. "**තච්ඡ**"න්ති: තථභාවං තච්ඡං අවිපරීතසභාවං. "**තථ**"න්ති: විපරිණාම රහිතං. "**භූත**"න්ති: විජ්ජමානං "**යථාව**"න්ති: යථාසභාවං. "**අවිපරීත**"න්ති: නවිපරීතං. "**නිරස්සති**"ති: නිඅස්සති වික්ඛිපති. "**පරවිච්ඡන්දනාය වා**"ති: පරෙහි විසජ්ජනෙන. "**අනභිසම්භුනන්තො වා**"ති: අසම්පාපුණන්තො වා අසක්කොන්තො වා විස්සජ්ජෙති. "**පරෙ විච්ඡින්දෙන්ති**"ති: අඤ්ඤ වියොගං කරොන්ති "**නත්ථෙසො**"ති: නත්ථි එත්ථ. "**සීලං අනභිසම්භුනන්තො**"ති: සීලං අසම්පාදෙන්තො. "**සීලං නිරස්සති**"ති:[2] සීලං විස්සජ්ජෙති, ඉතොපරෙසුපි එසෙව නයො.

යො පනායං සබ්බදිට්ඨිගතාදි දොසධොනනාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා **ධොනො.** තස්ස ධොනස්ස හි–පෙ–අනූපයො සො, කිං වුත්තං හොති ධොනධම්මසමන්නාගමා ධොනස්ස ධුතසබ්බපාපස්ස අරහතො කත්ථචි ලොකෙ තෙසු තෙසු භවෙසු සංකප්පනාදිට්ඨි නත්ථි. සො තස්සා දිට්ඨියා අභාවා යාය ච අත්තනා කතං පාපකම්මං පටිච්ඡාදෙන්තො තිත්ථියා මායාය වා මානෙන වා එවං අගතිං ගච්ඡන්ති තම්පි මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය ධොනො රාගාදීනං දොසානං කෙන ගච්ඡෙය්‍ය? දිට්ඨධම්මෙ සම්පරායෙ වා නිරයාදිසු ගතිවිසෙසෙසු ස කෙන සංඛං ගච්ඡෙය්‍ය. අනූපයො සො හි තණ්හාදිට්ඨිඋපායානං ද්වින්නං අභාවෙන අනූපායොති. "**කිංකාරණා**"ති: කෙන කාරණෙන, **ධොනා වුච්චති පඤ්ඤා**ති ධොනා ඉතීති කාරණා පඤ්ඤාති කථියති. "**තාය පඤ්ඤාය කායදුච්චරිත**"න්ති: තාය වුත්තප්පකාරාය පඤ්ඤාය කායතො පවත්තං දුට්ඨං කිලෙසපූතිකත්තා වා චරිතන්ති දුච්චරිතං. "**ධුතඤ්ච ධොතඤ්චා**"ති: කම්පිතඤ්ච ධොවිතඤ්ච, සන්ධොතඤ්චාති

1. V. ම උප්පාදෙය්‍ය   2. V. ම. සීලංනිදස්සතීති.

සම්මා ධොවිතත්තා, නිද්ධොතත්තා විසෙසෙන සුට්ඨු නිද්ධොතත්තා. "**ධොනා ධුතො වා**"ති: ආදයො චතුන්නං මග්ගානං වසෙන යොජෙතබ්බා. "**සම්මා දිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි ධුතා වා**"ති. මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මා දිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි කම්පිතා චලිතා ධොවිතා, සම්මාසංකප්පාදීසුපි එසෙව නයො.

වුත්තං හෙතං:–"සම්මාදිට්ඨිස්ස භික්ඛවෙ මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතී"ති සුත්තං විත්ථාරෙතබ්බං. "**සම්මාඤාණෙනා**"ති: මග්ගසම්පයුත්තඤාණෙන පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන වා. "**මිච්ඡාඤාණ**"න්ති: විපරීතඤාණං අයාථාවඤාණං[1] පාපකිරියාසු ච චින්තාවසෙන පාපං කත්වා සුකතං මයාති පච්චවෙක්ඛණාකාරෙන ච උප්පන්නො මොහො. "**සම්මා විමුත්තියා මිච්ඡාවිමුත්ති**"ති සමුච්ඡෙද විමුත්තියා විපරීතා අයාථාවවිමුත්තාසෙව සතො විමුත්තිසඤ්ඤිතා. "**අරහා ඉමෙහි ධොනියෙහි ධම්මෙහී**"ති රාගාදීහි කිලෙසෙහි දූරෙ ඨිතො අරහා ඉමෙහි වුත්තප්පකාරෙහි කිලෙසධොවනෙහි ධම්මෙහි උපෙතො හොති. "**ධොනො**"ති ධොතො පුග්ගලො තෙනෙව "සො ධුතරාගො"ති ආදයො ආහ.

"**මායා වුච්චති වඤ්චනිකා චරියා**"ති වඤ්චනකිරියා වඤ්චනකාරණං අස්සා අත්ථීති වඤ්චනිකා චරියා. "**තප්පටිච්ඡාදනහෙතූ**"ති තෙසං දුච්චරිතානං අප්පකාසනකාරණා. "**පාපිකං ඉච්ඡං පණිදහතී**"ති. පාපිකං පත්ථනං පට්ඨපෙති. "**මා මං ජඤ්ඤූති ඉච්ඡතී**"ති. මයා කතං පාපං පරෙ මා ජානිංසූති පච්චාසිංසති. "**සංකප්පෙතී**"ති: විතක්කං උප්පාදෙති. "**වාචං භාසතී**"ති. ජානන්තෙ පණ්ණත්තිං වීතික්කමන්තො භික්ඛු භාරියං කරොති අම්හාකං වීතික්කමට්ඨානං නාම නත්ථීති උපසන්තො විය භාසති. "**කායෙන පරක්කමතී**"ති: මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කොචි ජානිංසූති කායෙන වත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනා මායා **අස්සා**ති මායාවී, මායාවිනො භාවො මායාවිතා, කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අතිච්ච අයන්ති එතාය සත්තාති **අච්චසා** කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤථා. දස්සනතො වඤ්චෙතීති **වඤ්චනා**. එතාය සත්තා නිකරොන්තීති **නිකති**. මිච්ඡා කරොන්තීති අත්ථො "**නාහං එවං කරොමී**"ති: පාපානං විකිරණතො **නිකිරණා**, නාහං එවං කරොමීති පරිවජ්ජනතො **පරිහරණා**. කායාදීහි සංවරණතො **ගූහනා**. සමන්තතො ගූහනා **පරිගූහනා**. තිණපණ්ණෙහි විය ගූථං කායවචීකම්මෙහි පාපං ඡාදෙතීති **ඡාදනා**. සබ්බතො භාගෙන ච ඡාදනා **පටිච්ඡාදනා** න උත්තානීකත්වා දස්සෙතීති **අනුත්තානීකම්මං** න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති **අනාවිකම්මං**. සුට්ඨුඡාදනා **වොච්ඡාදනා**. කතපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො **පාපකිරියා**. "**අසංවුච්චති**"ති: අයං කතපටිච්ඡාදනලක්ඛණා

1 V. ම අසභාවඤාණ.

මායා නාම වුච්චති. යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො භස්මපටිච්ඡන්නො විය අඞ්ගාරො උදකපටිච්ඡන්නො විය ඛාණු පිලොතිකපළිවෙඨිතං විය ච සත්ථං හොති. "**එකවිධෙන මානො**"ති. එකපරිච්ඡෙදෙන එකකොට්ඨාසෙන මානො. "**යා චිත්තස්ස උන්නතී**"ති: යා චිත්තස්ස-අබ්භුස්සාපනා අයං මානොති අත්ථො. එත්ථ පුග්ගලං අනාමසිත්වා නිබ්බත්තිත මානොව වුත්තො. "**අත්තුක්කංසනමානො**"ති: අත්තානං උපරිට්ඨපනමානො. "**පරවම්භනමානො**"ති: පරෙසං ලාමකකරණමානො, ඉමෙ ච මානා යෙභුය්‍යෙන තථා පවත්තාකාරවසෙන වුත්තා. "**සෙය්‍යො හමස්මීති මානො**"ති: ජාතිආදීනි නිස්සාය අහමස්මි සෙය්‍යොති උප්පන්නො මානො, අසදිසමාන සදිසමානාදීසුපි එසෙව නයො

එවමෙතෙපි තයො මානා පුග්ගලවිසෙසං අනිස්සාය තථා පවත්තාකාරවසෙන වුත්තා. තෙසු එකෙකො තිණ්ණම්පි සෙය්‍ය සදිස හීනානං උප්පජ්ජති. තත්ථ **සෙය්‍යො හමස්මීති මානො** සෙය්‍යස්සෙව යථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. **සදිසො හමස්මීති මානො** සදිසස්සෙව යථාවමානො සෙසානං අයථාවමානො. **හීනො හමස්මීති මානො** හීනස්සෙව යථාවමානො සෙසානං අයාථාවමානො. චතුබ්බිධෙන මානො ලොකධම්මවසෙන වුත්තො. පඤ්චවිධෙන මානො පඤ්චකාමගුණවසෙන වුත්තො. ඡබ්බිධෙන මානො චක්ඛාදි සම්පත්තිවසෙන වුත්තො.

තත්ථ "**මානං ජනෙති**"ති: මානං උප්පාදෙති. සත්තවිධෙන මානනිද්දෙසෙ "**මානො**"ති: උන්නාමො "**අතිමානො**"ති: ජාතිආදීහි මයා සදිසො නත්ථීති අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනවසෙන උප්පන්නො මානො. "**මානාතිමානො**"ති: අයං පුබ්බෙ මයා සදිසො ඉදානි අහං සෙට්ඨො අයං හීනතරොති උප්පන්නො මානො. අයං භාරාතිභාරො විය. පුරිමං සදිසමානං උපාදාය මානාතිමානො නාමාති දස්සෙතුං මානාතිමානොති ආහ.

"**ඔමානො**"ති. හීනමානො. යො හීනොහමස්මීති මානො නාම වුත්තො අයං ඔමානො නාම. අපිචෙත්ථ ත්වං ජාතිමා කාකජාති විය තෙ ජාති, ත්වං ගොත්තවා චණ්ඩාලගොත්තං විය තෙ ගොත්තං, තුය්හං සරෙ අත්ථි කාකසරො විය තෙ සරොති එවං අත්තානං හෙට්ඨා කත්වා පවත්තනවසෙන අයං ඔමානොති වෙදිතබ්බො.

"**අධිමානො**"ති: චත්තාරි සච්චානි අප්පත්වා පත්තසඤ්ඤිස්ස චතූහි මග්ගෙහි කත්තබ්බකිච්චෙව අකතෙයෙව කතසඤ්ඤිස්ස චතුසච්චධම්මෙ අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිස්ස අරහත්තෙ අසච්ඡිකතෙ සච්ඡිකතසඤ්ඤිස්ස උප්පන්නො අධිගතමානො අධිමානො නාම. අයම්පන කස්ස උප්පජ්ජති කස්ස න උප්පජ්ජතීති? අරියසාවකස්ස තාව

න උප්පජ්ජති. සො හි මග්ගඵලනිබ්බාණපහීනකිලෙසාවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණෙන සඤ්ජාතසොමනස්සො අරියගුණපටිවෙධෙ නික්කඞ්ඛො තස්මා සොතාපන්නාදීනං අහං සකදාගාමීති ආදිවසෙන මානො න උප්පජ්ජති. දුස්සීලස්ස න උප්පජ්ජති, සො හි අරියගුණාධිගමෙ නිරාසොව.

සීලවතොපි පරිච්චත්තකම්මට්ඨානස්ස නිද්දාරාමතාදිමනුයුත්තස්ස න උප්පජ්ජති. පරිසුද්ධසීලස්ස පන කම්මට්ඨානෙ අප්පමත්තස්ස නාමරූපං වවත්ථාපෙත්වා පච්චයපරිග්ගහෙන විතිණ්ණකඞ්ඛස්ස තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස උප්පජ්ජති. උප්පන්නො ච සුද්ධසමථලාභී සුද්ධවිපස්සනාලාභී වා අන්තරා ඨපෙති, සො හි දසපි වීසතිම්පි තිංසම්පි වස්සානි කිලෙස සමුදාචාරං අපස්සන්තො අහං සොතාපන්නොති වා සකදාගාමීති වා අනාගාමීති වා මඤ්ඤති, සමථවිපස්සනාලාභී පන අරහත්තෙයෙව ඨපෙති. තස්ස හි සමාධිබලෙන කිලෙසා වික්ඛම්භිතා විපස්සනාබලෙන සඞ්ඛාරා සුපරිග්ගහිතා තස්මා සට්ඨිම්පි වස්සානි අසීතිම්පි වස්සසතම්පි කිලෙසා න සමුදාචරන්ති ඛීණාසවස්සෙව චිත්තාචාරො හොති. සො එවං දීඝරත්තං කිලෙසසමුදාචාරං අපස්සන්තො අන්තරා අට්ඨත්වාව අරහා අරහන්ති මඤ්ඤති. "**අස්මිමානො**"ති: රූපෙ අහමස්මීති ආදිනා නයෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අහං රූපාදයොති උප්පන්නො මානො. "**මිච්ඡාමානො**"ති: පාපකෙහි කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජට්ඨානසුතපටිභානසීලබ්බතෙහි පාපිකාය ච දිට්ඨියා උප්පන්නො මානො, තත්ථ පාපකං කම්මායතනං නාම කෙවට්ටමච්ඡබන්ධනෙසාදානං කම්මං, **පාපකං සිප්පායතනං** නාම මච්ඡජාලඛිපකුමිනකරණෙසු චෙව පාසඔඩ්ඩනසූලාරොපනාදීසු ච ඡෙකතා. **පාපකං විජ්ජට්ඨානං** නාම යා කාචි පරූපඝාතවිජ්ජා. **පාපකං සුතං** නාම භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිපටිසංයුත්තං. **පාපකං පටිභානං** නාම දුබ්භාසිතයුත්තං කබ්බනාටකවිලම්බනාටකාදි[1] පටිභානං. **පාපකං සීලං** නාම අජසීලං ගොසීලං වතම්පි අජවතගොවතමෙව **පාපකාදිට්ඨි** පන ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු යා කාචි දිට්ඨි. **අට්ඨවිධමානො** උත්තානත්ථොයෙව

නවවිධමානනිද්දෙසෙ සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති ආදයො නවමානා පුග්ගලං නිස්සාය වුත්තා එත්ථ පන **සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති මානො** රාජූනංචෙව පබ්බජිතානංච උප්පජ්ජති. රාජා හි රට්ඨෙන වා ධනෙන වා වාහනෙහි වා කො මයා සදිසො අත්ථීති එතං මානං කරොති පබ්බජිතොපි සීලධුතඞ්ගාදීහි කො මයා සදිසො අත්ථීති එතං මානං කරොති. **සෙය්‍යස්ස සදිසොහමස්මීතිමානොපි** එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි රට්ඨෙනවා ධනවාහනෙහිවා අඤ්ඤරාජූහි සද්ධිං මය්හං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති.

1. V ම විලම්බකාදි.

පබ්බජිතොපි සීලධුතඞ්ගාදීහි අඤ්ඤෙන භික්ඛුනා මය්හං කිං නානා කරණන්ති එතං මානං කරොති අප්පලාභසක්කාරො. **සෙය්‍යස්ස හීනොහමස්මීති** මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්ස හි රඤ්ඤො රට්ඨං වා ධනවාහනාදීනි වා නාතිසම්පන්නානි හොන්ති. සො මය්හං රාජාති වොහාරමුඛමත්තකමෙව කිං රාජා නාම අහන්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්පලාභසක්කාරො අහං ධම්මකථිකො බහුස්සුතො මහාථෙරොති කථාමත්තමෙව කිං ධම්මකථිකො නාමාහං කිං බහුස්සුතො නාමාහං කිං මහාථෙරො නාමාහං යස්ස මෙ ලාභසක්කාරො නත්ථීති එතං මානං කරොති **සදිසස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති** මානාදයො අමච්චාදීනං උප්පජ්ජන්ති අමච්චො හි රට්ඨියො වා භොගයානවාහනාදීහි වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථීති වා මය්හං අඤ්ඤෙහි සද්ධිං කිං නානාකරණන්ති වා අමච්චොති නාමමෙව මය්හං ඝාසච්ඡාදනමත්තම්පි මෙ නත්ථි කිං අමච්චො නාමාහන්ති එතෙ මානෙ කරොති **හීනස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති** මානාදයො දාසාදීනං උප්පජ්ජන්ති. දාසො හි මාතිතො වා පිතිතො වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො දාසො නාම අත්ථි අඤ්ඤෙ ජීවිතුං අසක්කොන්තා කුච්ඡිහෙතු දාසා නාම ජාතා. අහම්පන පවෙණී ආගතත්තා සෙය්‍යොති වා පවෙණී ආගතභාවෙන උභතොසුද්ධිකදාසෙන අසුකදාසෙන නාම සද්ධිං කිං මය්හං නානාකරණන්ති වා කුච්ඡිවසෙනාහං දාසබ්‍යං උපගතො මාතාපිතුකොටියා පන මෙ දාසට්ඨානං නත්ථි කිං දාසො නාම අහන්ති වා එතෙ මානෙ කරොති යථා ච දාසො එවං පුක්කුසචණ්ඩාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොන්තියෙව එත්ථ ච සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති උප්පන්නමානොව **යථාවමානො**, ඉතරෙ ද්වෙ **අයාථාවමානා**, තථා සදිසස්ස සදිසොහමස්මීති හීනස්ස හීනොහමස්මීති උප්පන්නමානොව **යථාවමානො**, ඉතරෙ ද්වෙ **අයාථාවමානා** [1] තත්ථ යථාවමානා අරහත්තමග්ගවජ්ඣා අයාථාවමානා සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා, එත්ථ සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති මානො උත්තමස්ස උත්තමත්ථෙන අහං සෙය්‍යොති එවං උප්පන්නමානො, සෙය්‍යස්ස සදිසොහමස්මීති මානො උත්තමස්ස සමත්ථෙන අහං සදිසොති එවං උප්පන්නමානො, සෙය්‍යස්ස හීනොහමස්මීතිමානො උත්තමස්ස ලාමකත්ථෙන අහං හීනොති මානො. එවං සෙය්‍යමානො සදිසමානො හීනමානොති ඉමෙ තයො මානා සෙය්‍යස්ස උප්පජ්ජන්ති. සදිසස්සාපි අහං සෙය්‍යො සදිසො හීනොති තයො මානා උප්පජ්ජන්ති, හීනස්සාපි අහං හීනො සදිසො සෙය්‍යොති තයො මානා උප්පජ්ජන්ති.

දසවිධමානනිද්දෙසෙ "**ඉධෙකච්චො මානං ජනෙති**"ති: එකච්චො පුග්ගලො මානං ජනයති. "**ජාතියා වා**"ති: ඛත්තියභාවාදි ජාතිසම්පන්නතාය වා "**ගොත්තෙන වා**"ති. ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තතාය වා. "**කොලපුත්තියෙන වා**"ති: මහාකුලභාවෙන වා. "**වණ්ණ**

1 V ම ඉතරෙමෙයාථාවමානා

පොක්ඛරතායවා"ති වණ්ණසම්පන්නසරීරතායවා, සරීරං හි පොක්ඛරන්ති වුච්චති තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො "**ධනෙනවා**"ති ධනසම්පන්නභාවෙන වා, මය්හං නිධානගතස්ස ධනස්සච පමාණං නත්ථීති අත්ථො "**අජ්ඣයනෙනවා**"ති අජ්ඣයනවසෙනවා "**කම්මායතනෙනවා**"ති අවසෙසා සත්තා ජීවනපක්ඛිකාකසදිසා අහම්පන මහිද්ධිකො මහානුභාවොති වා අහං යං යං කම්මං කරොමි තං තං ඉජ්ඣතීතිවා එවමාදිනයප්පවත්තෙන කම්මායතනෙනවා "**සිප්පායතනෙනවා**"ති අවසෙසා සත්තා නිස්සිප්පා අහං සිප්පවාති එවමාදිනයප්පවත්තෙන සිප්පායතනෙනවා "**විජ්ජාට්ඨානෙනවා**"ති ඉදං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව "**සුතෙනවා**"ති අවසෙසා සත්තා අප්පස්සුතා අහම්පන බහුස්සුතොති එවමාදිසුතෙනවා "**පටිභානෙනවා**"ති අවසෙසා සත්තා අප්පටිභානා මය්හං පන පටිභානප්පමාණං නත්ථීති එවමාදිපටිභානෙනවා "**අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වත්ථුනා**"ති අවුත්තෙන අඤ්ඤෙන වත්ථුනා "**යො එවරූපො මානො**"ති මානකරණවසෙන මානො "**මඤ්ඤනා මඤ්ඤිතත්ත**"න්ති ආකාරභාවනිද්දෙසො උස්සිතට්ඨෙන **උන්නති** යස්සුප්පජ්ජති තං පුග්ගලං උන්නාමෙති උක්ඛිපිත්වා ඨපෙතීති **උන්නාමො**, සමුස්සිතට්ඨෙන **ධජො**, උක්ඛිපනට්ඨෙන චිත්තං සම්පග්ගණ්හාතීති **සම්පග්ගාහො. කෙතු** වුච්චති බහූසු ධජෙසු අච්චුග්ගතධජො, මානොපි පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානො අපරාපරෙ උපාදාය අච්චුග්ගතට්ඨෙන කෙතු වියාති කෙතු, තං කෙතුං ඉච්ඡතීති කෙතුකම්‍යං තස්ස භාවො **කෙතුකම්‍යතා** සා පන චිත්තස්ස න අත්තනො, තෙන වුත්තං කෙතුකම්‍යතා චිත්තස්සාති, මානසම්පයුත්තං හි චිත්තං කෙතුං ඉච්ඡති තස්ස භාවො කෙතුසඞ්ඛාතො මානොති.

ධොනො මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය පජහිත්වා, යො සො ධොනො අරහා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ධොනාදහාරියනිහාරණාදිවසෙන කිලෙසෙ පජහිත්වා ඨිතො සො කෙන රාගාදිනා කිලෙසෙන කෙන ගච්ඡෙය්‍ය.

"**නෙරයිකොතිවා**"ති නිරයනිබ්බත්තනකසත්තොතිවා **තිරච්ඡානයොනිකාදීසුපි** එසෙවනයො "**සො හෙතු නත්ථී**"ති යෙන ජනකහෙතුනා ගතිආදීසු නිබ්බත්තෙය්‍ය සො හෙතු නත්ථි **පච්චයොති** තස්සෙව වෙවචනං "**කාරණ**"න්ති ඨානං කාරණං හි තදායත්තවුත්තිතාය අත්තනො ඵලස්ස ඨානන්ති වුච්චති තස්මා, යෙන හෙතුනා යෙන පච්චයෙන ගති ආදීසු නිබ්බත්තෙය්‍ය තං කාරණං නත්ථි යො පන තෙසං චින්තනං උපායොතං භාවෙන උපයො සො "උපයොහි-පෙ-දිට්ඨිමෙව සබ්බා"ති තත්ථ "**උපයො**"ති තණ්හා දිට්ඨිනිස්සිතො, **ධම්මෙසු උපෙති වාදන්ති** රත්තොතිවා දුට්ඨොතිවා එවං තෙසු තෙසු ධම්මෙසු උපෙති වාදං "**අනූපයං කෙන කථං වදෙය්‍යා**"ති තණ්හාදිට්ඨිප්පහානෙන පන අනූපයං ඛීණාසවං කෙන රාගෙනවා දොසෙනවා කථං රත්තොතිවා දුට්ඨොතිවා වදෙය්‍ය. එවං අනූපවජ්ජො, සො හි නිස්සිතා විය කථා

පටිච්ඡාදකො න භවිස්සතීති අධිප්පායො. **"අත්තං නිරත්තං න හි තස්ස අත්ථී"**ති: තස්ස හි අත්තදිට්ඨි වා උච්ඡෙදදිට්ඨි වා නත්ථි ගහණමුඤ්චනං වා පි අත්තනිරත්තසඤ්ඤිතං නත්ථි. කිංකාරණා නත්ථීති චෙ? **අධොසි සො දිට්ඨිමිධෙව සබ්බා** යස්මා සො ඉධෙව අත්තභාවෙ ඤාණග්ගිනා සබ්බං දිට්ඨිගතං අධොසි[1] පජහි විනොදෙසීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. තං සුත්වා රාජා අත්තමනො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පක්කාමීති. **"රජෙනාතිවා"**ති: රාගෙන රජෙනාවා **දුට්ඨාතිවාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. **"එතෙ අභිසඞ්ඛාරා අප්පහීනා"**ති: යෙ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරා තෙ අප්පහීනා. **"අභිසඞ්ඛාරානං අප්පහීනත්තා"**ති: තෙසං පුනප්පසාරානං සාමම්මාභිසඞ්ඛාරාණං නප්පහීනභාවෙන **"ගතියා වාදං උපෙතී"**ති: තං ගතීනං අඤ්ඤතරාය සත්තං උපගච්ඡති. තෙනෙවාහ:-**නෙරයිකොති වාදං උපෙති උපගච්ඡතීති**.

"වදෙය්‍යා"ති: කථෙය්‍ය **"ගහිතං නත්ථී"**ති: ගහෙතබ්බං නත්ථි. **"මුඤ්චිතබ්බං නත්ථී"**ති: මුඤ්චිත්වා ඨිතත්තා මොචෙතබ්බං නත්ථි. **"යස්සත්ථි ගහිත"**න්ති: යස්ස පුග්ගලස්ස අහං මමාති ගහිතං අත්ථි. **"තස්සත්ථි මුඤ්චිතබ්බ"**න්ති: තස්ස පුග්ගලස්ස මොචෙතබ්බං අත්ථි උපරි පදානි පරිවත්තෙත්වා යොජෙතබ්බානි. **"ගාහමුඤ්චනාසමතික්කන්තො"**ති: ගහණමොචනා අරහා අතික්කන්තො. **"වුද්ධිපරිහානිවීතිවත්තො"**ති: වඩ්ඪිඤ්ච පරිහානිඤ්ච අතික්කමිත්වා පවත්තො. **සොවුට්ඨවාසොති** ආදිං කත්වා ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪානීතිපරියොසානං හෙට්ඨාවුත්තනයමෙව. **"අධොසී"**ති: ඣාපෙසි, ධුනි සංධුනි **නිද්ධුනීති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතන්ති.

දුට්ඨට්ඨකසුත්තවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තතියං.

චතුත්ථෙ සුද්ධට්ඨකෙ පඨමගාථාය තාවත්ථො:-න භික්ඛවෙ එවරූපෙන දස්සනෙන සුද්ධි හොති අපිච ඛො කිලෙසමලිනත්තා අසුද්ධං කිලෙසරොගානං අධිගමා රොගමෙව ච, චන්දාභබ්‍රාහ්මණං අඤ්ඤං වා එවරූපං දිස්වා දිට්ඨිගතිකො බාලො අභිජානාති පස්සාමි සුද්ධං පරමං ආරොග්‍යං තෙන ච දිට්ඨිසංඛාතෙන දස්සනෙන සංසුද්ධි නරස්ස හොතීති සො එවං අභිජානන්තො තං දස්සනං පරමන්ති ඤත්වා තස්මිං දස්සනෙ සුද්ධානුපස්සී සමානො[2] තං දස්සනමග්ගඤාණන්ති පච්චෙති[3] තං පන මග්ගඤාණං න හොති. **"පරමං ආරොග්‍යපත්ත"**න්ති: උත්තමනිබ්බ්‍යාධිං පාපුණිත්වා ඨිතං. **"ඤාණපකත"**න්ති: තථාපාල

1. V. ම. අධොපි. 2 V. ම. සුද්ධානුපස්සියමානො.
3. V. ම. තං දස්සනං මග්ගඤාණන්තිපච්චෙති.

නප්පත්තං. "**ලෙණප්පත්ත**"න්ති: නිලීයනප්පත්තං. "**සරණප්පත්ත**"න්ති: පතිට්ඨාපත්තං දුක්ඛනාසනං වා පත්තං. "**අභයප්පත්ත**"න්ති: නිබ්භයභාවප්පත්තං "**අච්චුතප්පත්ත**"න්ති: නිච්චලභාවප්පත්තං. "**අමතප්පත්ත**"න්ති: අමතමහානිබ්බානප්පත්තං. "**නිබ්බානප්පත්ත**"න්ති: වානවිරහිතප්පත්තං. "**අභිජානන්තො**"ති: විසෙසෙන ජානන්තො. "**ආජානන්තො**"ති: අධිජානමානො. "**විජානන්තො**"ති: නෙකවිධෙන ජානමානො. "**පටිවිජානන්තො**"ති: තංතංපටිච්ච විජානමානො. "**පටිවිජ්ඣන්තො**"ති: හදයෙ කුරුමානො. "**චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රූපදස්සනෙ**"ති: චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපස්සදස්සනං ඤාණන්ති පච්චෙති පඤ්ඤායති සද්දහති. "**මග්ගොති පච්චෙතී**"ති: උපායොති සද්දහති, "**පථො**"ති: සඤ්චාරො. "**නීයාණ**"න්ති: ගහෙත්වා යාතීති නීයාණං, නිය්‍යාණන්තිපි පාඨො. "දිට්ඨෙන වෙ සුද්ධී"ති දුතියගාථා.

තස්සත්ථො තෙන රූපදස්සනසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨෙන යදි කිලෙසසුද්ධි නරස්ස හොති තෙන වා ඤාණෙන සො යදි ජාතිආදිදුක්ඛං පජහති එවං සන්තෙ අරියමග්ගතො අඤ්ඤෙන අසුද්ධිමග්ගෙන යතො සුජ්ඣති රාගාදි උපධීහි සඋපධිකො එව සමානො සුජ්ඣතීති වත්තබ්බතං ආපන්නො හොති[1] න එවං විධො සුජ්ඣති. යස්මා **දිට්ඨීහි නං පාව තථා වදානං** දිට්ඨියෙව මිච්ඡාදිට්ඨිකො අයන්ති කථෙති දිට්ඨියා අනුරූපං **සස්සතො ලොකො**ති ආදිනාපන තථාතථා වදතීති. රාගෙන සහවත්තතීති **සරාගො** රාගවාති අත්ථො **සදොසො**ති ආදිසුපි එසෙව නයො. "නබ්‍රාහ්මණො"ති තතියගාථා.

තස්සත්ථො යො පන බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො හොති සො මග්ගෙන අධිගතාසවක්ඛයො ඛීණාසවබ්‍රාහ්මණො අරියමග්ගඤාණතො අඤ්ඤෙන අභිමඞ්ගලසම්මතරූපසඞ්ඛාතෙ දිට්ඨෙ තථාවිධ සද්දසඞ්ඛාතෙ සුතෙ අවීතික්කමසඞ්ඛාතෙ සීලෙ හත්ථිවතාදිභෙදෙ වතෙ පථවිආදි භෙදෙ මුතෙ ච උප්පන්නෙන මිච්ඡාඤාණෙන සුද්ධි හොතීති න ආහාති ඛීණාසවබ්‍රාහ්මණස්ස වණ්ණභණනාය වුත්තං.

සො හි තෙධාතුකපුඤ්ඤෙ ච සබ්බස්මිංච පාපෙ **අනුපලිත්තො** තස්මා පහීනත්තා තස්ස අත්තදිට්ඨියා යස්ස කස්සචි වා ගහණස්ස පහීනත්තා **අත්තඤ්ජහො** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං අකාරණතො **නයිධ පකුබ්බමානො**ති වුච්චති. තස්මා තං එවං පසංසන්තො ආහ; සබ්බසෙසවචස්ස පුරිමපදෙන සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

"පුඤ්ඤෙච පාපෙච අනුපලිත්තො අත්තඤ්ජහො නයිධ පකුබ්බමානො නබ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහා"ති. "**නාති පටික්ඛෙපො**"ති: නඉති පටිසෙධො. "බාහිත්වා සබ්බපාපකානී"ති ගාථායඅත්ථො:–[2] යො චතුත්ථමග්ගෙන බාහෙත්වා සබ්බපාපකානි දිට්ඨිනිට්ඨිතත්තා ඨිතත්තො ඉච්චෙව වුත්තං හොති.

1. සී. සොපධිකොති. 2. V. ම. ගාථායුත්තො.

බාහිතපාපත්තා එව **විමලො,** විමලභාවං බ්‍රහ්මභාවං සෙට්ඨභාවං පත්තො, පටිත්සට්ඨසමාධිවික්ඛෙපකාරකිලෙසමලෙන මග්ගඵලසමාධිනා **සාධුසමාහිතො,** සංසාරහෙතුසමතික්කමෙන සංසාරමතිච්ච පරිනිට්ඨිතකිච්චතාය **කෙවලී**ති ච, තණ්හාදිට්ඨිඅනිස්සිතත්තා **අසිතො**ති ච, ලොකධම්මෙහි නිබ්බිකාරත්තා **තාදී**ති ච පවුච්චති. එවං ථුතිරහො **සබ්‍රහ්මා** සො බ්‍රාහ්මණොති. “**අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙහී**”ති: චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ මුඤ්චිත්වා. සම්මප්පධානාදීසුපි එසෙව නයො. “**සන්තෙකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා**”ති: එකච්චෙ ලොකසඞ්කෙතෙන සමණබ්‍රාහ්මණාති ලද්ධවොහාරා සංවිජ්ජන්ති. “**දිට්ඨිසුද්ධිකා**”ති: දිට්ඨෙන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා “**තෙ එකච්චානං රූපානං දස්සන**”න්ති: එතෙ දිට්ඨිසුද්ධිකා එකච්චානං රූපාරම්මණානං ඔලොකනං, “**මඞ්ගලං පච්චෙන්තී**”ති: ඉට්ඨකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිච්ඡාපෙන්ති. “**අමඞ්ගලං පච්චෙන්ති**”ති. අනිට්ඨකාරණං න සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිච්ඡාපෙන්ති. “**තෙ කාලතො වුට්ඨහිත්වා**”ති: තෙ දිට්ඨාදිමඞ්ගලිකා පුරෙතරමෙව උට්ඨහිත්වා. “**අභිමඞ්ගලගතානී**”ති: විසෙසෙන වුද්ධිකාරණං ගතානි. “**රූපානි පස්සන්තී**”ති: නානාවිධානි රූපාරම්මණානි දක්ඛන්ති. “**චාටක[1] සකුණ**”න්ති: එවංනාමකං, “**ඵුස්සවෙළුවලට්ඨි**”න්ති: ඵුස්සනක්ඛත්තෙන උප්පන්නං තරුණවෙළුවලට්ඨිං. “**ගබ්භිනිං**”න්ති: සගබ්භං ඉත්ථිං. “**කුමාරකං ඛන්ධෙ ආරොපෙත්වා ගච්ඡන්ත**”න්ති: තරුණදාරකං අංසෙ උක්ඛිපෙත්වා ගච්ඡමානං, “**පුණ්ණඝට**”න්ති: උදකපුණ්ණඝටං. “**රොහිතමච්ඡ**”න්ති: රත්තරොහිතමච්ඡං. “**ආජඤ්ඤරථ**”න්ති: සින්ධවයුත්තරථං “**උසභ**”න්ති: මඞ්ගලඋසභං. “**ගොකපිල**”න්ති. කපිලගාවිං “**පලාලපුඤ්ජ**”න්ති: බුසරාසිං. “**තක්කඝට**”න්ති: ගොතක්කාදිපූරිතචාටිං. “**නට**”න්ති: නටනාටිකාදිං.[2] බ්‍රූතකිරියන්ති එකෙ. “**නග්ගසමණක**”න්ති: නිච්චෙලසමණං. “**ඛර**”න්ති: ගද්‍රභං “**ඛරයාන**”න්ති: ගද්‍රභයුත්තං වය්හාදිකං. “**එකයුත්තයාන**”න්ති: එකෙන වාහෙන සංයුත්තං යානං. “**කාණ**”න්ති: එකක්ඛිඋභයක්ඛිකාණං. “**කුණි**”න්ති හත්ථකුණිං. “**ඛඤ්ජ**”න්ති: ඛඤ්ජපාදං තිරියගතපාදං. ‘**පක්ඛහත**”න්ති: පීඨසප්පිං. “**ජිණ්ණක**”න්ති. ජරාජිණ්ණං. “**බ්‍යාධිත**”න්ති: බ්‍යාධිපීළිතං. “**මත**”න්ති: කාලකතං. “**සුතසුද්ධිකා**”ති: සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා. “**සද්දානං සවණ**”න්ති: සද්දාරම්මණානං සවණං. **වඩ්ඪාති වාති** ආදයො ලොකෙ පවත්තසද්දමත්තානි ගහෙත්වා වුත්තා. අවමඞ්ගලං පන කාණොති ආදිනා තෙන තෙන නාමෙන වුත්තසද්දා යෙව. “**ඡින්නන්ති වා**”ති: හත්ථපාදච්ඡින්නන්ති වා. “**භින්නන්ති වා**”ති: සීසාදිභින්නන්ති වා. “**දඩ්ඪන්ති වා**”ති: අග්ගිනා ඣාපිතන්ති වා, “**නට්ඨන්ති වා**”ති: චොරාදීහි විනාසිතන්ති වා. “**නත්ථීති වා**”ති: න විජ්ජතීති වා. “**සීලසුද්ධිකා**”ති: සීලෙන විසුද්ධිං ඉච්ඡන්තා. “**සීලමත්තෙන**

1. V. ම. භාස-සී. II. චාතක. 2 V. ම “නට”න්ති: නටසාරිං

වා"ති: සංවරණමත්තෙන. "**සඤ්ඤමමත්තෙනා**"ති: උපරමමත්තෙන. "**සංවරමත්තෙනා**"ති: වාරත්ථකතමත්තෙන. "**අවීතික්කමමත්තෙනා**"ති: න අතික්කමිතමත්තෙන. "**සමණො මණ්ඩිකාපුත්තො**"ති: මාතිතො ලද්ධනාමං. "**සම්පන්නකුසල**"න්ති: පරිපුණ්ණකුසලං. "**පරමකුසල**"න්ති: උත්තමකුසලං. "**උත්තමපත්තිපත්ත**"න්ති: උත්තමං අරහත්තං පාපුණිතබ්බං පත්වා ඨිතං. "**අයොජ්ඣ**"න්ති: පරාජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං සමණං. "**වතසුද්ධිකා**"ති: සමාදින්නෙන වතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡනකා. "**හත්ථිවතිකා වා**"ති: සමාදින්නං හත්ථිවතං එතෙසං අත්ථීති=හත්ථිවතිකා, සබ්බහත්ථිකිරියං කරොන්තීති අත්ථො. කථං? අජ්ජපට්ඨාය හත්ථිහි කාතබ්බං කරිස්සාමීති එවං උප්පන්නචිත්තා හත්ථීනං ගමනාකාරං තිට්ඨනාකාරං නිසීදනාකාරං සයනාකාරං උච්චාරපස්සාවකරණාකාරං අඤ්ඤෙ හත්ථී දිස්වා සොණ්ඩං උස්සාපෙත්වා ගමනාකාරං ච සබ්බං කරොන්තීති හත්ථිවතිකා. **අස්සවතිකා** දීසුපි ලබ්භමානවසෙන යථායොගං යොජෙතබ්බං. තෙසු අවසානෙ "**දිසාවතිකා වා**"ති: පුරත්ථිමාදිදිසානං නමස්සනවසෙන සමාදින්න දිසාවතිකා.

එතෙසං වුත්තප්පකාරානං සමණබ්‍රාහ්මණානං වතසමාදානං සම්පජ්ජමානං හත්ථිආදීනං සහව්‍යතං උපනෙති. සචෙ ඛො පනස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි හොති ඉමිනාහං සීලෙන වත තපසමාදානබ්‍රහ්මචරියෙන දෙවො වා දෙවඤ්ඤතරො වා හොමීති, චිත්තං තස්ස නිරයතිරච්ඡානයොනීනං අඤ්ඤතරා හොතීති ඤාතබ්බං. වුත්තං හෙතං භගවතා-"ඉධ පුණ්ණ එකච්චො කුක්කුරවතං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරසීලං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරචිත්තං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරාකප්පං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, සො කුක්කුරවතං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරසීලං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරචිත්තං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කුක්කුරාකප්පං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කායස්ස භෙදා පරම්මරණා කුක්කුරානං සහව්‍යතං උපපජ්ජති. සචෙ ඛො පනස්ස එවං දිට්ඨි හොති ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වාති, සායං හොති මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස ඛො අහං පුණ්ණ ද්වින්නං ගතීනං අඤ්ඤතරං ගතිං වදාමි නිරයො වා තිරච්ඡානයොනි වා, ඉති ඛො පුණ්ණ සම්පජ්ජමානං කුක්කුරවතං කුක්කුරානං සහව්‍යතං උපනෙති. විපජ්ජමානං නිරයන්ති. ගන්ධබ්බවතිකාදයො ගන්ධබ්බාදීනං සහව්‍යතං උපගච්ඡන්තීති අත්ථො න ගහෙතබ්බො, මිච්ඡාදිට්ඨියා ගතිත්තා නිරයතිරච්ඡානයොනිමෙව උපගච්ඡන්තීති ගහෙතබ්බො. "**මුත්තසුද්ධිකා**"ති: ඵුසිතෙන සුද්ධිකා. "**පථවිං ආමසන්තී**"ති: සසම්භාරිකමහාපථවිං කායෙන ඵුසන්ති. "**හරිත**"න්ති: අල්ලනීලසද්දලං. "**ගොම**

ස”න්ති: ගවාදිගොමයං. “**කච්ඡප**”න්ති: අට්ඨිකච්ඡපාදි අනෙකවිධං. “**ඵාලං අක්කමන්ති**”ති: අයඵාලං මද්දන්ති. “**තිලවාහ**”න්ති: තිලසකටං තිලරාසිං වා. “**ඵුස්ස තිලං ඛාදන්ති**”ති: මඞ්ගලපටිසංයුත්තං තිලං ඛාදන්ති. “**ඵුස්සතෙලං මක්ඛෙන්ති**”ති: තථාරූපං තිලතෙලං සරීරබ්භඤ්ජනං කරොන්ති. “**දන්තකට්ඨ**”න්ති: දන්තපොණං. “**මත්තිකාය නහායන්ති**”ති: කුංකුට්ඨාදිකාය සණ්හමත්තිකාය සරීරං උබ්බට්ටෙත්වා නහායන්ති. “**සාටකං නිවාසෙන්ති**”ති: මඞ්ගලපටිසංයුත්තං වත්ථං පරිදහන්ති. “**වෙඨනං වෙඨෙන්ති**”ති: සීසවෙඨනං පත්තුන්නාදිපට්ටං සීසෙ ඨපෙන්ති පටිමුඤ්චන්ති.

“**තෙධාතුකං කුසලාභිසංඛාර**”න්ති: කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතූසු පටිසන්ධිදායකං කොසල්ලසම්භූතං පච්චයාභිසංඛාරං. “**සබ්බං අකුසල**”න්ති: ද්වාදසවිධං අකොසල්ලසම්භූතං අකුසලං. “**යතො**”ති: යදා, තෙරසවිධො පුඤ්ඤාභිසංඛාරො ච ද්වාදසවිධො අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො ච චතුබ්බිධො ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො ච යථානුරූපං සමුච්ඡෙදප්පහානෙන පහීනා හොන්ති. “**අත්තදිට්ඨිං ජහො**”ති: එසො මෙ අත්තාති ගහිතදිට්ඨිං ජහො. “**ගාහං ජහො**”ති: එසොහමස්මීති මානසම්පයුත්තගහණං ජහො. පුන– “**අත්තං ජහො**”ති: එතං මමාති තණ්හාගහණවසෙන ච දිට්ඨිගහණවසෙන ච පරාමසිත්වා ගහිතං පරතො ආමට්ඨඤ්ච තස්මිං අභිනිවිට්ඨඤ්ච බලවතණ්හාවසෙන ගිලිත්වා අජ්ඣොසිතඤ්ච බලවමුච්ඡිතඤ්ච, “සබ්බස්ස තං චත්තං හොතී”ති ආදයො වුත්තනයාව.

එවං **න බ්‍රාහ්මණා අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහූති** වත්වා ඉදානි යෙ දිට්ඨිගතිකා අඤ්ඤතො සුද්ධිං බ්‍රුවන්ති තෙසං තස්සා දිට්ඨියා අනිබ්බාහකභාවං දස්සෙන්තො. **පුරිමං පහායාති** ගාථමාහ. තස්සත්ථො තෙ හි අඤ්ඤතො සුද්ධිවාදා සමානාපි තස්සා දිට්ඨියා අප්පහීනත්තා ගහණමුඤ්චනාභිභූතතාය පුරිමසත්ථාරාදිං පහාය අපරං නිස්සිතා එජාසංඛාතාය තණ්හාය අනුගතා අභිභූතා රාගාදිභෙදං සඞ්ගං න තරන්ති, සඞ්ගඤ්ච අතරන්තා තං තං ධම්මං උග්ගණ්හන්ති ච නිරස්සජන්ති ච මක්කටොව සාඛන්ති. “**පුරිමං සත්ථාරං පහායා**”ති: පුරිමං ගහිතං සත්ථුපටිඤ්ඤං පජහිත්වා. “**අපරං සත්ථාරං නිස්සිතා**”ති: අඤ්ඤං සත්ථුපටිඤ්ඤං නිස්සිතා අල්ලීනා. **පුරිමං ධම්මක්ඛානං පහායාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. “**එජානුගා**”ති: තණ්හාය අනුගා. “**එජානුගතා**”ති: තණ්හාය අනුගතා. “**එජානුසටා**”ති: තණ්හාය අනුසටා පක්ඛන්තා වා. “**එජාය පන්නා පතිතා**”ති: තණ්හාය නිමුග්ගා ච නික්ඛිපිතා ච. “**මක්කටොවා**”ති: වානරො. “**අරඤ්ඤෙ**”ති: විපිනෙ “**පවනෙ**”ති මහාවනෙ. “**චරමානො**”ති: ගච්ඡමානො. “**එවමෙවා**”ති: ඔපම්මසංසන්දනං. “**පුථූ**”ති: නානා. “**පුථුදිට්ඨිගතානී**”ති: නානාවිධානි දිට්ඨිගතානි. “**ගණ්හන්ති ච පමුඤ්චන්ති චා**”ති: ගහණවසෙන

1. V. ම. නිස්සජන්තිච.

ගණ්හන්ති වජ්ජනවසෙන මුච්චන්ති ච. **"ආදියන්ති ච නිරස්සජන්ති චා"ති:**[1] පලිබොධං කරොන්ති ච විස්සජ්ජෙන්ති ච ඛිපන්ති ච.

පඨමගාථාය සම්බන්ධො යො ච සො "දිට්ඨීසු නං පාව තථා වදන්ත"න්ති වුත්තො සො සයං සමාදායාති.-තත්ථ **"සය"**න්ති: සාමං. **"සමාදායා"**ති: ගහෙත්වා. **"වතානී"**ති: හත්ථිවතාදීනි. **"උච්චාවච"**න්ති: අපරාපරං හීනප්පණීතං වා, සත්ථාරතො සත්ථාරාදිං, **"සඤ්ඤසත්තො"**ති: කාමසඤ්ඤාදීසු විලග්ගො. **"විද්වා ච වෙදෙහි සමෙච්ච ධම්ම"**න්ති: පරමත්ථවිද්වා ච අරහා චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි චතුසච්චධම්මං අභිසමෙච්චාති, සෙසං පාකටමෙව. **"සාමං සමාදායා"**ති: සයමෙව ගහෙත්වා. **"ආදායා"**ති: ආදියිත්වා ගණ්හිත්වා. **"සමාදායා"**ති: සම්මා ආදාය. **"ආදියිත්වා"**ති: පලිබොධං කත්වා. **"සමාදියිත්වා"**ති: සුට්ඨු පලිබොධං කත්වා. **"ගණ්හිත්වා"**ති: අවිස්සජ්ජෙත්වා. **"පරාමසිත්වා"**ති: දසිත්වා. **"අභිනිවිසිත්වා"**ති: පතිට්ඨහිත්වා, කාමසඤ්ඤාදයො වුත්තනයා එව. **"විද්වා"**ති: මෙධාවී. **"විජ්ජාගතො"**ති: විජ්ජානභාවගතො. **"ඤාණී"**ති: පඤ්ඤාසම්පන්නො. **"විභාවී"**ති: ඤාණෙන විමංසකො **"මෙධාවී"**ති: අනිච්චාදීහි තුලිතඤාණො. **පඤ්ඤා**ති ආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයායෙව. චතුසච්චධම්මං විචිනාතීති **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො.** බොජ්ඣඞ්ගත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

"වීමංසා"ති: චතුසච්චධම්මං විචිනනා පඤ්ඤාව, වීමංසා ධම්මවිචිනනාති වුත්තා **"විපස්සනා"**ති: මග්ගසම්පයුත්තා විවිධාකාරෙන පස්සනා පඤ්ඤාව. **"සම්මාදිට්ඨී"**ති: සොභනා පසත්ථා සුන්දරා මග්ගසම්පයුත්තා සම්මාදිට්ඨි **"තෙහි වෙදෙහී"**ති: තෙහෙව චතූහි මග්ගඤාණෙහි **"අන්තගතො"**ති: ජාතිජරාමරණස්ස පරියොසානං ගතො. **"කොටිගතො"**ති: ආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයාව. **"වෙදානං වා අන්තගතො"**ති. ජානිතබ්බානං අවසානප්පත්තො වෙදෙහි වා අන්තගතො චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි වට්ටදුක්ඛස්ස පරියන්තභාවෙන අන්තසංඛාතං නිබ්බානං ගතො **"විදිතත්තා"**ති: විදිතභාවෙන ජානිතභාවෙන.

"වෙදානි විචෙය්‍ය කෙවලානී"ති ගාථායමත්ථො-යො චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි **කිලෙසක්ඛයං** කරොන්තො ගතො සො පරමත්ථතො වෙදගූ නාම හොති යො ච[2] **සබ්බානි සමණබ්‍රාහ්මණානං සන්ත**[3] **සඤ්ඤිතානි** වෙදානි තායෙව මග්ගභාවනාය **කිච්චතො අනිච්චාදිවසෙන** විචෙය්‍ය 'තත්ථ **ඡන්දරාගප්පහානෙන** තමෙව **සබ්බං වෙදමතිච්ච යාපි වෙදපච්චයා අඤ්ඤථා වා උප්පජ්ජන්ති වෙදනා තාසු සබ්බවෙදනාසු වීතරාගො හොති,** තස්මා තමත්ථං **දස්සෙන්තො "කිංපත්තිනමාහු වෙදගු"න්ති පුට්ඨො ඉදං පත්තිනන්ති' අවත්වා වෙදානි විචෙය්‍ය-පෙ-වෙදගූ සොති ආහ. යස්මා**

1. V. ම. ආදියන්තිච නිස්සජන්තිචාති. 2. V. ම. සොච.
3. V. ම. සන්තානි.

වා යො පච්චයපඤ්ඤාය වේදනී විචෙය්‍ය තත්ථ ඡන්දරාගප්පහාණෙන සබ්බං වේදං අතිච්ච වත්තති සො සත්තසඤ්ඤිතානි වේදනී ගතො ඤාතො අතික්කන්තො ච හොති. යො වේදනාසු වීතරාගො සොපි වේදනාසඤ්ඤිතානි වේදනී අපගතො අතික්කන්තො අතිවේදනං ගතොතිපි වේදගූ. තස්මා තම්පි අත්ථං දස්සෙන්තො ඉදං පතනිපාතනි[1] අවත්වා "වේදනී විචෙය්‍ය-පෙ-වේදගූ සො"ති ආහ. "**සමෙච්චා**"ති: ඤාණෙන සමාගන්ත්වා, "**අභිසමෙච්චා**"ති: ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා. "**ධම්ම**"න්ති: චතුසච්චධම්මං. "**සබ්බෙ සංඛාරා**"ති: සබ්බෙ සප්පච්චයා ධම්මා, තෙ හි සංඛතසංඛාරා නාම පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කරීයන්තීති සංඛාරා, තෙ එවං පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කතත්තා **සඞ්ඛතාති** විසෙසෙත්වා වුත්තා.

තෙභූමකරූපාදිධම්මා අභිසංඛතසංඛාරාති අට්ඨකථාසු වුත්තා. තෙපි "අනිච්චා වත සංඛාරා"ති ආදීසු සංඛතසංඛාරෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. "අවිජ්ජාගතො අයං භික්ඛවෙ පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ සංඛාරං අභිසංඛරොතී"ති ආදීසු අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාව ආගතා. තෙභූමකකුසලචෙතනා අභිසංඛරණකසංඛාරා නාම; "යාවතිකා අභිසංඛාරස්ස ගති තාවතිකං ගන්ත්වා අක්ඛාහතං මඤ්ඤෙ අට්ඨාසී"ති ආදීසු ආගතං කායිකචෙතසිකවිරියං පයොගාභිසංඛාරා නාම. "සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නස්ස ඛො ආවුසො විසාඛ භික්ඛුනො පඨමං නිරුජ්ඣති වචීසංඛාරො තතො කායසංඛාරො තතො චිත්තසංඛාරො"ති ආදීසු ආගතා විතක්කවිචාරා වාචං සංඛරොන්තීති වචීසංඛාරා. අස්සාසපස්සාසා කායෙන සංඛරීයන්තීති කායසංඛාරා, සඤ්ඤාච වෙදනාච චිත්තෙන සංඛරීයන්තීති චිත්තසංඛාරා. ඉධ පන සංඛතසංඛාරා අධිප්පෙතා.

"**අනිච්චා**"ති: හුත්වා අභාවට්ඨෙන. "**දුක්ඛා**"ති: පටිපීළනට්ඨෙන. "**සබ්බෙ ධම්මා**"ති: නිබ්බාණම්පි අන්තොකත්වා වුත්තා. **අනත්තාති** අවසවත්තනට්ඨෙන. "**අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා**"ති: එත්ථ යං පටිච්ච ඵලමෙති සො පච්චයො, පටිච්චාති න විනා. අපටික්ඛිත්වාති අත්ථො. "**එති**"ති: උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති චාති අත්ථො. අපිච උපකාරකට්ඨො පච්චයට්ඨො, අවිජ්ජා ච සා පච්චයො ච අවිජ්ජාපච්චයො. තස්මා අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා "**සම්භවන්ති**"ති අභිනිබ්බත්තන්ති. එවං සම්භවන්තීති සද්දස්ස සෙසපදෙහිපි යොජනා කාතබ්බා. "තත්ථ කතමා අවිජ්ජා දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං ඉදප්පච්චයතා පටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං.

කතමෙ සංඛාරා? පුඤ්ඤාභිසංඛාරො අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො කායසංඛාරො වචීසංඛාරො චිත්තසංඛාරො,

---

1. V. ම. පතනනති,

අට්ඨ කාමාවචරකුසලචෙතනා පඤ්ච රූපාවචරකුසලචෙතනා පුඤ්ඤාභිසංඛාරො, ද්වාදස අකුසලචෙතනා අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො, චතස්සො අරූපාවචරකුසලචෙතනා ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො, කායසංචෙතනා කායසංඛාරො, වචීසංචෙතනා වචීසංඛාරො, මනොසංචෙතනා චිත්තසංඛාරො. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ඉමෙ සංඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්තීති. අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො, යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසංඛාතං අඤ්ඤාණං අප්පහීණං හොති. සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය ගහෙත්වා තස්සෙව හෙතුභූතෙ තිවිධෙපි සංඛාරෙ ආරභති. සමුදයෙ අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාරෙ සංඛාරෙ සුඛහෙතුතො මඤ්ඤමානො ආරභති. නිරොධෙ පන මග්ගෙ ච අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස අනිරොධභූතෙපි ගතිවිසෙසෙ දුක්ඛනිරොධසඤ්ඤී හුත්වා නිරොධස්ස අමග්ගභූතෙසුපි යඤ්ඤාමරංතපාදිසු[1] නිරොධමග්ගසඤ්ඤී හුත්වා දුක්ඛනිරොධං පත්ථයමානො යඤ්ඤාමරන්තපාදි[1] මුඛෙන තිවිධෙපි සංඛාරෙ ආරභති. අපිච සො තාය චතූසු සච්චෙසු අප්පහීනාවිජ්ජතාය විසෙසතො ජාතිජරාමරණාදි අනෙකාදීනවොකිණ්ණම්පි පුඤ්ඤඵලසංඛාතං දුක්ඛං දුක්ඛතො අජානන්තො තස්ස අධිගමාය[2] කායවචීචිත්තසංඛාරභෙදං පුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරභති දෙවච්ඡරකාමකො විය මරුප්පපාතං, සුඛසම්මතස්සාපි තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අන්තෙ මහාපරිළාහජනිකං විපරිනාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතඤ්ච අපස්සන්තොපි තප්පච්චයං වුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරභති සලභො විය දීපසිඛාභිනිපාතං මධුබින්දුගිද්ධො විය ච මධුලිත්තසත්ථධාරාලෙහනං, කාමූපසෙවනාදීසු ච සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤාය චෙව කිලෙසාභිභූතතාය ච ද්වාරත්තයප්පවත්තම්පි අපුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරභති බාලො විය ගූථකීළනං මරිතුකාමො විය ච විසඛාදනං, ආරුප්පවිපාකෙසු චාපි සංඛාරවිපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුජ්ඣමානො සස්සතාදිවිපල්ලාසවසෙන චිත්තසංඛාරභූතං ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරං ආරභති දිසාමූළ්හො විය පිසාචනගරාභිමුඛමග්ගගමනං, එවං යස්මා අවිජ්ජාභාවතොව සංඛාරා, න අභාවතො, තස්මා ජානිතබ්බමෙතං ඉමෙ සංඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්තීති.

එත්ථාහ:-ගණ්හාම තාව එතං අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයොති, කිං පනායමෙකාව අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයො උදාහු අඤ්ඤෙපි පච්චයා සන්තීති? කිං පනෙත්ථ යදි තාව එකාව එකකාරණවාදො ආපජ්ජති? අථ අඤ්ඤෙපි සන්ති අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති එකකාරණනිද්දෙසො නුපපජ්ජතීති? න නුපපජ්ජති; කස්මා? යස්මා:-

එකං න එකතො ඉධ-නානෙකං අනෙකතොපි නො එකං,
ඵලමත්ථි අත්ථි පන එක-හෙතුඵලදීපනෙ අත්ථො.

1. සී. සඤ්ඤාපරංතපාදිසු. 2. V. ම. අධිගතස්ස.

භගවා හි කත්ථචි පධානත්තා කත්ථචි පාකටත්තා කත්ථචි අසාධාරණත්තා දෙසනාවිලාසස්ස ච වෙනෙය්‍යානං ච අනුරූපතො එකමෙව හෙතුං වා ඵලං වා දීපෙති තස්මා අයමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු වත්ථාරම්මණ සහජාතධම්මාදීසු සංඛාරකාරණෙසු "අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පවඩ්ඪතී"ති ච "අවිජ්ජාසමුදයා ආසවසමුදයො"ති ච වචනතො අඤ්ඤෙසම්පි තණ්හාදීනං සංඛාරහෙතූනං හෙතූති පධානත්තා–"අවිචා භික්ඛවෙ අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාභිසංඛාරම්පි අභිසංඛරොතී"ති පාකටත්තා අසාධාරණත්තා ච–සංඛාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතබ්බා.

එතෙනෙව ච එකෙකහෙතුඵලදීපනපරිහාරවචනෙන සබ්බත්ථ එකෙකහෙතුඵලදීපනෙ පයොජනං වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථාහ:–එවං සන්තෙපි එකන්තානිට්ඨඵලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසංඛාරපච්චයත්තං යුජ්ජති. නහි නිම්බබීජතො උච්ඡු උප්පජ්ජතීති? කථං න යුජ්ජති.

ලොකස්මිඤ්හි:–

විරුද්ධො චාවිරුද්ධො ච සදිසා'සදිසො තථා
ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො විපාකා එව තෙච න.

ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකන්තානිට්ඨඵලා, සභාවවසෙන ච සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බෙසම්පි එතෙසං පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීනං යථානුරූපං ඨානකිච්චසභාවවිරුද්ධාවිරුද්ධපච්චයවසෙන සදිසාසදිස පච්චයවසෙන ච පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බා. අපිච අයං අඤ්ඤොපි පරියායො:–

"චුතූපපාතෙ සංසාරෙ සංඛාරානඤ්ච ලක්ඛණෙ
යො පටිච්චසමුප්පන්න ධම්මෙසු ච විමුය්හති.

අභිසංඛරොති සො එතෙ සංඛාරෙ තිවිධෙ යතො,
අවිජ්ජා පච්චයො තෙසං තිවිධානං 'පයන්තතො

යථාපි නාම ජච්චන්ධො නරො අපරිනායකො.
එකදා යාති මග්ගෙන උම්මග්ගෙනාපි එකදා.

සංසාරෙ සංසරං බාලො තථා අපරිනායකො,
කරොති එකදා පුඤ්ඤං අපුඤ්ඤම්පිච එකදා.

යදාච ඤත්වා සො ධම්මං සච්චානි අභිසමෙස්සති,
තදා අවිජ්ජූපසමා උපසන්තො චරිස්සතී"ති.

"සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ"න්ති: ඡ විඤ්ඤාණකායා:–චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සොතවිඤ්ඤාණං ඝාණවිඤ්ඤාණං ජිව්හාවිඤ්ඤාණං කායවිඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණං, තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකු

1. V. ම. විරුද්ධොචාවිරුද්ධොච.

සලවිපාකන්ති දුවිධං, තථා සොතඝාණජිව්හාකායවිඤ්ඤාණානි. මනොවිඤ්ඤාණං පන ද්වෙ කුසලාකුසලවිපාකා මනොධාතුයො තිස්සො අහෙතුකවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො අට්ඨ සහෙතුකානි කාමාවචරවිපාකචිත්තානි පඤ්ච රූපාවචරවිපාකචිත්තානි චත්තාරි අරූපාවචරවිපාකචිත්තානීති බාවීසතිවිධං, ඉති සබ්බානි බාත්තිංස ලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණානි. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ඉදං වුත්තප්පකාරං විඤ්ඤාණං සංඛාරපච්චයා හොතීති? උපචිතකම්මාභාවෙ විපාකාභාවතො. විපාකං හෙතං, විපාකඤ්ච න උපචිතකම්මාභාවෙ උප්පජ්ජති, යදි උප්පජ්ජෙය්‍ය සබ්බෙසං සබ්බවිපාකානි උප්පජ්ජෙය්‍යුං, න ච උප්පජ්ජන්තීති ජානිතබ්බමෙතං සංඛාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොතීති. සබ්බමෙව හි ඉදං පවත්තිපටිසන්ධිවසෙන ද්වෙධා පවත්තතීති. තත්ථ ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි ද්වෙ මනොධාතුයො සොමනස්සසහගතා අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතූති ඉමානි තෙරස පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියංයෙව පවත්තන්ති, සෙසානි එකූනවීසති තීසු භවෙසු යථානුරූපං පවත්තියම්පි පටිසන්ධියම්පි පවත්තන්ති

ලද්ධපච්චයමිති ධම්ම-මත්තමෙතං භවන්තරමුපෙති
නාස්ස තතො සංකන්ති-න තතො හෙතුං විනා හොති.

ඉති හෙතං ලද්ධපච්චයං රූපාරූපධම්මමත්තං උප්පජ්ජමානං භවන්තරමුපෙතීති වුච්චති. න සත්තො න ජීවො, තස්ස නාපි අතීතභවතො ඉධ සංකන්ති අත්ථි. නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුභාවො, එත්ථ පුරිමං චවනතො චුති. පච්ඡිමං භවන්තරාදිපටිසන්ධානතො පටිසන්ධීති වුච්චති, එත්ථාහ:-නනු එවං අසංකන්ති පාතුභාවෙ සති යෙ ඉමස්මිං මනුස්සත්තභාවෙ ඛන්ධා තෙසං නිරුද්ධත්තා ඵලපච්චයස්ස ච කම්මස්ස තත්ථ අගමනතො අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤතො ච තං ඵලං සියා, උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා? තස්මා න සුන්දරමිදං විධානන්ති තත්‍රිදං වුච්චති.

“සන්තානෙ යං ඵලං එතං නාඤ්ඤස්ස නච අඤ්ඤතො
බීජානං අභිසංඛාරො එතස්සත්ථස්ස සාධකො.

ඵලස්සුප්පත්තියා එව සිද්ධා භුඤ්ජකසම්මුති
ඵලුප්පාදෙන රුක්ඛස්ස යථා ඵලති සම්මුති.”

යොපි වදෙය්‍ය එවං සන්තෙපි එතෙ සංඛාරා විජ්ජමානා වා ඵලස්ස පච්චයා සියුං අවිජ්ජමානා වා? යදි ච විජ්ජමානා පවත්තික්ඛණෙයෙව තෙසං විපාකෙන භවිතබ්බං, අථවා අවිජ්ජමානා පවත්තිතො පුබ්බෙ පච්ඡා ච නිච්චං ඵලාවහා සියුන්ති, සො එවං වත්තබ්බො.

“කතත්තා පච්චයා එතෙ නච නිච්චං ඵලාවහා
පාටිභොගාදිකං තත්ථ වෙදිතබ්බං නිදස්සන”න්ති.

1. V. ම. පච්චයාසියුං.

"විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප"න්ති: ඉධ වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරක්ඛන්ධා නාමං, චත්තාරි මහාභූතානි චතුන්නඤ්ච මහාභූතානං උපාදාය රූපං රූපං.

අභාවක ගබ්භසෙය්‍යකානං අණ්ඩජානඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුදසකං කායදසකන්ති වීසති රූපරූපානි. තයො ච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ තෙවීසතිධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතබ්බා. සභාවකානං භාවදසකං පක්ඛිපිත්වා තෙත්තිංස ඔපපාතිකසත්තෙසු බ්‍රහ්මකායිකානං පටිසන්ධික්ඛණෙ චක්ඛුසොතවත්ථුදසකානි ජීවිතින්ද්‍රියනවකඤ්චාති එකූනචත්තාලීස රූපං රූපානි. තයොච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ වාචත්තාලීසධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතබ්බා.

කාමභවෙ පන සෙසඔපපාතිකානං සංසෙදජානං වා සභාවකපරිපුණ්ණායතනානං පටිසන්ධික්ඛණෙ චක්ඛුසොතඝාණජිව්හාකායවත්ථුභාවදසකානි තයොච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ තෙසත්තතිධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතබ්බා. එවං උක්කංසො, අවකංසො පන තං තං දසකවිකලානං තස්ස තස්ස වසෙන හාපෙත්වා පටිසන්ධියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපසංඛා වෙදිතබ්බා. අරූපීනං පන තයොච අරූපිනො ඛන්ධා අසඤ්ඤීනං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවාති එස තාව පටිසන්ධියං නයො. පවත්තෙ පන සබ්බත්ථ රූපපවත්තිදෙසෙ පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ පටිසන්ධිචිත්තෙන සහපවත්තඋතුතො උතුසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං පාතුභවති. පඨමභවඞ්ගතො පභුති චිත්තසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං සද්දපාතුභාවකාලෙ උතුතො චෙව චිත්තතො ච සද්දනවකං කබලිං[1]කාරාහාරූපජීවිනං ආහාරසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකන්ති එවං ආහාරසමුට්ඨානස්ස සුද්ධට්ඨකස්ස උතුචිත්තසමුට්ඨානානං චිත්තනවකානං වසෙන ඡබ්බීසතිවිධං එකෙකචිත්තෙ තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජමානානං වුත්තකම්මසමුට්ඨානානඤ්ච සත්තතිවිධන්ති ඡන්නවුතිවිධරූපං තයොච අරූපිනො ඛන්ධාති නවනවුති ධම්මා යථාසම්භවං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතබ්බා. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජානිතබ්බං? පටිසන්ධි නාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා හොතීති සුත්තතො යුත්තිතොච, සුත්තතො හි චිත්තානුපරිවත්තිනො ධම්මාති ආදිනා නයෙන බහුධා වෙදනාදීනං විඤ්ඤාණපච්චයතා සිද්ධා, යුත්තිතො පන චිත්තජෙන හි රූපෙන ඉධ දිට්ඨෙන සිජ්ඣති අදිට්ඨස්සපි රූපස්ස විඤ්ඤාණං පච්චයො හොතීති.

නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති නාමං වුත්තමෙව. ඉධ පන රූපං නියමතො චත්තාරි මහාභූතානි ඡවත්ථූනි ජීවිතින්ද්‍රියන්ති එකාදසවිධං. සළායතනම්පන චක්ඛායතනසොතඝාණජිව්හාකායමනායතනං. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජානිතබ්බං නාමරූපං සළායතනස්ස පච්චයොති.

1. V. ම .කබලී.

නාමරූපභාවෙ භාවතො:–"තස්ස තස්ස හි නාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං තං ආයතනං හොති න අඤ්ඤථා"ති.

"සළායතනපච්චයා ඵස්සො"ති:

"ඡළෙව ඵස්සා සංඛෙපා චක්ඛුසම්ඵස්ස ආදයො
විඤ්ඤාණමිව බාත්තිංස විත්ථාරෙන භවන්ති තෙ."

"ඵස්සපච්චයා වෙදනා"ති:

"ද්වාරතො වෙදනා වුත්තා චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිකා
ඡළෙව තා පභෙදෙන ඉධ බාත්තිංස වෙදනා."

"වෙදනා පච්චයා තණ්හා"ති:

"රූපතණ්හාදි භෙදෙන ඡ තණ්හා ඉධ දීපිතා
එකෙකා තිවිධා තත්ථ පවත්තාකාරතො මතා.

දුක්ඛී සුඛං පත්ථයති සුඛී භීයොපි ඉච්ඡති
උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා සුඛමිච්චෙව භාසිතා.

තණ්හාය පච්චයා තස්මා හොන්ති තිස්සොපි වෙදනා
වෙදනා පච්චයා තණ්හා ඉති වුත්තා මහෙසිනා"ති.

"තණ්හා පච්චයා උපාදාන"න්ති: චත්තාරි උපාදානානි කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානං. **"උපාදාන පච්චයා භවො"**ති: ඉධ කම්මභවො අධිප්පෙතො. උපපත්ති[1]භවො පන පදුද්ධාරවසෙන වුත්තො. **"භවපච්චයා ජාති"**ති: කම්මභව පච්චයා ජාති පටිසන්ධික්ඛන්ධානං පාතුභාවො. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජානිතබ්බං? භවො ජාතියා පච්චයොති චෙ? බාහිරපච්චයසමත්තෙපි හීනපණීතාදිවිසෙසදස්සනතො. බාහිරානං හි ජනකජනනීසුක්කසොණිතාහාරාදීනං පච්චයානං සමත්තෙපි සත්තානං යමකානම්පි සතං හීනප්පණීතාදි විසෙසො දිස්සති. සො ච න අහෙතුකො[2] සබ්බදා ච සබ්බෙසඤ්ච අභාවතො, න කම්මභවතො අඤ්ඤහෙතුකො තදභිනිබ්බත්තකසත්තානං අජ්ඣත්තසන්තානෙ අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මභවහෙතුකොව, කම්මං හි සත්තානං හීනපණීතාදි විසෙසස්ස හෙතු. තෙනාහ භගවා:–"කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං හීනප්පණීතතායා"ති. තස්මා ජානිතබ්බමෙතං භවො ජාතියා පච්චයොති.

"ජාතිපච්චයා ජරාමරණ"න්ති: ආදිසු යස්මා අසති ජාතියා ජරාමරණමෙව සොකාදයො ච ධම්මා න හොන්ති. ජාතියා පන සති ජරාමරණමෙව ජරාමරණසංඛාත දුක්ඛධම්මඵුට්ඨස්ස බාලස්ස ජරාමරණාදිසම්බන්ධා වා තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන ඵුට්ඨස්ස අනභි

1. V. ම. උපපත්ති. 2. V. ම. සොපනඅහෙතුකො.

සම්බන්ධා වා සොකාදයො ච ධම්මා හොන්ති, තස්මා ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති. "**සමෙච්ච අභිසමෙච්ච ධම්ම**"න්ති: ඤාණෙන සමාගන්ත්වා චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා එවං ද්වාදසපදිකං පච්චයාකාරප්පවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටවසෙන අවිජ්ජාදීනං නිරොධදස්සනත්ථං **අවිජ්ජානිරොධා සංඛාරනිරොධොති සමෙච්ච අභිසමෙච්ච ධම්ම**න්ති ආදිමාහ.

තත්ථ[1] "**අවිජ්ජානිරොධා**"ති: අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධෙන පුන අප්පවත්තිනිරොධෙන. "**සංඛාරනිරොධො**"ති: සංඛාරානං අනුප්පාදනිරොධො හොති. එවං සෙසපදෙසුපි. **ඉදං දුක්ඛ**න්ති ආදයො පුබ්බෙ වුත්තනයා එව. "**ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යා**"ති: ඉමෙ තෙභූමකා ධම්මා සභාවලක්ඛණාවබොධවසෙන සොභනෙනාකාරෙන අධිකෙන ඤාණෙන වා සභාවතො ජානිතබ්බා. "**පරිඤ්ඤෙය්‍යා**"ති: සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධවසෙන කිච්චසමාපනවසෙන ච බ්‍යාපිත්වා ජානිතබ්බා. "**ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බා**"ති: ඉමෙ සමුදයපක්ඛිකා ධම්මා තෙන තෙන ගුණඞ්ගෙන පහාතබ්බා. "**භාවෙතබ්බා**"ති: වඩ්ඪෙතබ්බා. "**සච්ඡිකාතබ්බා**"ති: පච්චක්ඛං කාතබ්බා. දුවිධා සච්ඡිකිරියා පටිලාභසච්ඡිකිරියා ආරම්මණසච්ඡිකිරියා ච. "**ඡන්නං ඵස්සායතනාන**"න්ති: චක්ඛාදීනං ඡන්නං ආයතනානං. "**සමුදයඤ්ච අත්ථංගමඤ්චා**"ති උප්පාදඤ්ච නිරොධඤ්ච.

"**භූරිපඤ්ඤො**"ති: භූරි වියාති භූරි, තාය භූරිපඤ්ඤාය සමන්නාගතො භූරිපඤ්ඤො. "මහාපඤ්ඤො"ති ආදීසු මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්නාගතොති අත්ථො. තත්‍රිදං මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං:–

කතමා මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ අත්ථෙ පරිගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ ධම්මෙ මහන්තා නිරුත්තියො මහන්තානි පටිභානානි පරිගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ පරිගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ සමාධික්ඛන්ධෙ පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ විමුත්තික්ඛන්ධෙ විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙ පරිගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තානි ඨානාඨානානි[2] මහාවිහාරසමාපත්තියො මහන්තානි අරියසච්චානි මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ සම්මප්පධානෙ ඉද්ධිපාදෙ මහන්තානි ඉන්ද්‍රියානි බලානි බොජ්ඣඞ්ගානි මහන්තෙ අරියමග්ගෙ මහන්තානි සාමඤ්ඤඵලානි මහා අභිඤ්ඤායො මහන්තං පරමත්ථනිබ්බාණං පරිගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා පුථුපඤ්ඤා? පුථු නානාඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා, පුථු නානාධාතූසු පුථු නානා ආයතනෙසු පුථු නානා පටිච්චසමුප්පාදෙසු පුථු නානා සුඤ්ඤත[3]මනුපලබ්භෙසු පුථු නානා අත්ථෙසු ධම්මෙසු නිරුත්තීසු පටිභානෙසු පුථු නානා සීලක්ඛන්ධෙසු පුථු නානා සමාධිපඤ්ඤා විමුත්ති විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙසු, පුථු නානා ඨාන,

1. V. ම. තත්ථ. 2. V. ම. මහන්තානි ඨානානි. 3. V. ම. සුඤ්ඤත.

ඨානෙසු, පුථු නානා විහාරසමාපත්තීසු, පුථු නානා අරියසච්චෙසු, පුථු නානා සතිපට්ඨානෙසු සම්මප්පධානෙසු ඉද්ධිපාදෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු බලෙසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු, පුථු නානා අරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසු අභිඤ්ඤාසු, පුථු නානාවිහාරසමාපත්තිජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සම තික්කම්ම පරමත්ථෙ නිබ්බාණෙ ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා.

කතමා හාසුපඤ්ඤා[1] ඉධෙකච්චො හාසුබහුලො වෙදබහුලො තුට්ඨිබහුලො පාමුජ්ජබහුලො සීලං පරිපූරෙති ඉන්ද්‍රියසංවරං පරි පූරෙති භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතං ජාගරියානුයොගං සීලක්ඛන්ධං සමා ධික්ඛන්ධං පඤ්ඤාක්ඛන්ධං විමුත්තික්ඛන්ධං විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං පරිපූරෙතීති හාසුපඤ්ඤා, හාසබහුලො පාමුජ්ජබහුලො ඨානාඨානං පටිවිජ්ඣතීති හාසුපඤ්ඤා, හාසබහුලො විහාර සමාපත්තියො පරිපූරෙ තීති හාසුපඤ්ඤා, හාසුබහුලො අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣතීති, සති පට්ඨානෙ භාවෙතීති, සම්මප්පධානෙ, ඉද්ධිපාදෙ ඉන්ද්‍රියානි බලානි බොජ්ඣඞ්ගානි අරියමග්ගං භාවෙතීති හාසුපඤ්ඤා, හාසුබහුලො සාමඤ්ඤඵලානි සච්ඡිකරොති, අභිඤ්ඤායො පටිවිජ්ඣතීති හාසුපඤ්ඤා හාසුබහුලො පරමත්ථං නිබ්බාණං සච්ඡිකරොතීති හාසුපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා? යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ජවන පඤ්ඤා, දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, යාකාචි වෙදනා යා කාචි සඤ්ඤා යෙ කෙචි සංඛාරා යංකිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතා නාගතපච්චුප්පන්නං-පෙ-යං දූරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, චක්ඛුං—පෙ—ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, රූපං අතීතානා ගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන දුක්ඛං භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා රූප නිරොධෙ නිබ්බාණෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං චක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන දුක්ඛං භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බාණෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං සංඛතං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධ ධම්මන්ති තුලයිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරාමරණරූපනිරොධෙ නිබ්බාණෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා, වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං චක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං-පෙ-නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරා මරණනිරොධෙ නිබ්බාණෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

1. V. ම. හාසපඤ්ඤා.

කතමා තික්ඛපඤ්ඤා? ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා, උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති උප්පන්නං ව්‍යාපාදවිතක්කං උප්පන්නං විහිංසාවිතක්කං උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ උප්පන්නං රාගං උප්පන්නං දොසං මොහං කොධං උපනාහං මක්ඛං පළාසං ඉස්සං මච්ඡරියං මායං සාඨෙය්‍යං ථම්භං සාරම්භං මානං අතිමානං මදං පමාදං සබ්බෙ කිලෙසෙ සබ්බෙ දුච්චරිතෙ සබ්බෙ අභිසංඛාරෙ සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති බ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතීති තික්ඛපඤ්ඤා, එකම්හි ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා[1] චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි චතස්සො ච පටිසම්භිදායො ඡ අභිඤ්ඤායො අධිගතා හොන්ති සච්ඡිකතා ඵුස්සිතා[2] පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො සබ්බසංඛාරෙසු උබ්බෙගබහුලො හොති උත්තාසබහුලො උක්කණ්ඨාබහුලො අරතිබහුලො අනභිරතිබහුලො බහිමුඛො න රමති සබ්බසංඛාරෙසු අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා, අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං දොසක්ඛන්ධං මොහක්ඛන්ධං කොධං උපනාහං–පෙ–සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා.

"**ස සබ්බධම්මෙසු විසෙනිභූතො යං කිඤ්චි දිට්ඨංව සුතං මුතංවා**"ති සො භූරිපඤ්ඤො ඛීණාසවො යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා සුතං වා මුතං වා තෙසු සබ්බධම්මෙසු මාරසෙනං විනාසෙත්වා ඨිතභාවෙන විසෙනිභූතො යං කිඤ්චි දිට්ඨංවා. "**තමෙව දස්සි**"න්ති තං එවං විසුද්ධදස්සිං "**විවටං චරන්ත**"න්ති තණ්හාඡදනාදිවිගමෙන විවටං හුත්වා චරන්තං. "**කෙනීධ ලොකස්මිං විකප්පයෙය්‍ය**"ති කෙන ඉධලොකෙ තණ්හාකප්පෙන වා දිට්ඨිකප්පෙන වා කොචි විකප්පෙය්‍ය තෙසං වා පහීනත්තා රාගාදිනා පුබ්බෙ වුත්තෙනාති.

"කාමා තෙ පඨමා සෙනා"ති ආදිසු චතූසු ගාථාසු අයමත්ථො යස්මා ආදිතොව අගාරියභූතෙ සත්තෙ වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමා මොහයන්ති තෙ අභිභුය්‍ය අනාගාරියභාවං උපගතානං පන්තෙසු වා සෙනාසනෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරති උප්පජ්ජති වුත්තං හෙතං:–"පබ්බජිතෙන ඛො ආවුසො අභිරති දුක්කරා"ති. තතො තෙ පරපටිබද්ධජීවිකත්තා ඛුප්පිපාසා බාධෙන්ති තාය බාධිතාය පරියෙසනතණ්හා චිත්තං කිලමෙස්සති අථ තෙසං කිලන්තචිත්තානං ථිනමිද්ධං ඔක්කමති තතො විසෙසමනධිගච්ඡන්තානං දුරභිසම්භවෙසු අරඤ්ඤවනපත්ථෙසු සෙනාසනෙසු විහරතං උත්‍රාසසඤ්ඤිතා භීරුතා ජායති තෙසං උස්සංකිතපරිසංකිතානං දීඝරත්තං විවෙකරසමනස්සාදයමානානං විහරතං සියා නුඛො එස

1. අරියමග්ග සබ්බත්ථ 2 V ම ඵුසිතා.

මග්ගොති පරියත්තියං විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, තං විනොදෙත්වා විහ රතං අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන මානමක්ඛථම්භා ජායන්ති. තෙපි විනොදෙත්වා විහරතං තතො අධිකතරවිසෙසාධිගමං නිස්සාය ලාභසක්කාරසිලොකා උප්පජ්ජන්ති. ලාභාදිමුච්ඡිතා ධම්මපතිරූප කානි පකාසෙන්තො මිච්ඡායසං අධිගන්ත්වා තත්ථ නිවිට්ඨා ජාති ආදීහි අත්තානං උක්කංසෙන්ති පරං වම්භෙන්ති. තස්මා කාමාදීනං පඨම සෙනාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

එවමෙතං දසවිධං සෙනං උද්දිසිත්වා යථා සා කණ්හධම්මසමන්නා ගතත්තා කණ්හස්ස නමුචිනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා තව සෙ නාති නිද්දිසන්තො ආහ. **එසා නමුචි තෙ සෙනා කණ්හස්සාභිප්පහාරි ණී**ති: තත්ථ "**අභිප්පහාරිනී**"ති: සමණබ්‍රාහ්මණානං ඝාතනී[1] නිප්පොථ නී අන්තරායකරීති අත්ථො. "න තං අසූරො ජිනාති ජෙත්වා ච ලභතෙ සුඛ"න්ති එවං තව සෙනං අසූරො කායෙ ච ජීවිතෙ ච සා පෙක්ඛො පුරිසො න ජිනාති. සූරො පන ජිනාති ජෙත්වා ච මග්ගඵල සුඛංච අධිගච්ඡති. "**යතො චතූසි අරියමග්ගෙසි**"ති: යදා චතූහි නිද්දෙසනිබ්බාණමග්ගනසංඛාතෙහි මග්ගෙහි. "**මාරසෙනා**"ති: මාරස්ස සෙනා වචනකරා කිලෙසා. **පටිසෙනිකරා**"ති: පටිපක්ඛකරා. "**ජිතා චා**"ති: පරාජියමානා හනිතා ච. "**පරාජිතා චා**"ති: නිග්ගහිතා ච, "**භග්ගා**"ති: භින්නා. "**විප්පලුග්ගා**"ති:[2] චුණ්ණවිචුණ්ණා. "**පරංමුඛා**"ති: විමුඛභාවං පාපිතා "**විසෙනිභූතො**"ති: නික්කිලෙසො හුත්වා ඨිතො. "**වොදානදස්සී**"ති: ව්‍යවදානදස්සී. "**තානිච්ඡදනානී**"ති: එතානි තණ්හාදිකිලෙසච්ඡදනානි. "**විවටානී**"ති. පාකටී කතානි. "**විධංසිතානී**"ති: ඝීතට්ඨානතො[3] අපගතානි "**උග්ඝාටිතානී**"ති: උප්පාටිතානි. "**සමුග්ඝාටිතානී**"ති: විසෙසෙන උප්පාටිතානි "න කප්පයන්තී"ති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථොච කිඤ්චාපි යෙහි තාදිසා සන්තො විත්තං කප්පානං පුරෙක්ඛාරානම කෙනචි න කප්පයන්ති නපුරෙක්ඛරොන්ති. පරමත්ථඅච්චන්තසුද්ධිඅධිගතත්තා අච්චන්තසුද්ධායෙව අකිරියසස්සත දිට්ඨී අච්චන්තසුද්ධීති න තෙ වදන්ති "**ආදානගන්ථං ගථිතං විසජ්ජා**"ති: චතුබ්බිධම්පි රූපාදීනං ආදායකත්තා ආදානගන්ථං අත්තනො චිත්ත සන්තානෙ ගථිතගන්ථං අරියමග්ගසත්ථෙන විස්සජ්ජ ඡින්දිත්වා, සෙසං පාකටමෙව.

"**අච්චන්තසුද්ධි**"න්ති. අච්චන්තපරමසුද්ධිං.[4] "**සංසාරසුද්ධි**"න්ති: සංසා රතො සුද්ධිං. "**අකිරියදිට්ඨි**"න්ති: කාරෙතො න කරීයති පාපන්ති අකි රියදිට්ඨිං. "**අසස්සතවාද**"න්ති: නිච්චො ධුවො සස්සතොති වචනං න වදන්ති න කථෙන්ති. "**ගන්ථා**"ති: නාමකායං ගන්ථෙන්ති චුතිපටිසන්ධි වසෙන වට්ටස්මිං ඝටෙන්ති ගන්ථෙන්තීති ගන්ථා. අභිජ්ඣාච සා නාම කායගන්ථනවසෙන ගන්ථො චාති **අභිජ්ඣා කායගන්ථො.** හිතසුඛං

1 V. ම ඝාටිනි 2. සී විප්පයුත්තානි. 3 V ම තංතඨොනතො
4. V. ම. අච්චන්තන්ති අච්චන්තං අච්චන්තං පරමත්ථසුද්ධිං.

ව්‍යාපාදයතීති **ව්‍යාපාදො**. ව්‍යාපාදො ච සො වුත්තනයෙන ගන්ථො චාති ව්‍යාපාදකායගන්ථො. "**සීලබ්බතපරාමාසො**"ති: ඉතො බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධීති පරතො ආමාසො. "**ඉදං සච්චාභිනිවෙසො**"ති: සබ්බඤ්ඤුභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉමිනා ආකාරෙන අභිනිවෙසො ඉදං සච්චාභිනිවෙසො. "**අත්තනො දිට්ඨියා රාගො**"ති: අත්තනාභිනිවිසිත්වා ගහිතාය දිට්ඨියා ඡන්දරාගො. "**පරවාදෙසු ආඝාතො**"ති පරස්ස වචනෙසු කොපො. "**අප්පච්චයො**"ති: අතුට්ඨාකාරො. "**අත්තනො සීලං වා**"ති: අත්තනා සමාදින්නගොසීලාදි සීලං වා. "**අත්තනො දිට්ඨි**"ති: අත්තනා ගහිතා පරාමට්ඨා දිට්ඨි. "**තෙහි ගන්ථෙහී**"ති:[1] එතෙහි වුත්තෙහි නාමකායගන්ථෙහි.

"**රූපං ආදියන්ති**"ති: චතුසමුට්ඨානිකං රූපාරම්මණං ආදියන්ති ගණ්හන්ති. "**උපාදියන්තී**"ති: උපගන්ත්වා ගණ්හන්ති, **ගණ්හන්ති** තණ්හාගහණෙන, **පරාමසන්ති** දිට්ඨිගහණෙන, **අභිනිවිසන්ති** මානගහණෙන. "**වට්ට**"න්ති: තෙභූමකවට්ටං. "**ගන්ථෙ**"ති: බන්ධෙන. "**වොස්සජ්ජිත්වා**"ති: සම්මා විස්සජ්ජිත්වා. "**ගථිතෙ**"ති: බන්ධෙ. "**ගන්ථිතෙ**"ති: ගන්ථෙන ගන්ථිතෙ. "**විබන්ධෙ**"ති: විසෙසෙන බන්ධෙ. "**ආබන්ධෙ**"ති: අනෙකවිධෙන බන්ධෙ[2] "**පලිබුද්ධෙ**"ති: අමුච්චෙ බන්ධනෙ. "**පොථයිත්වා**"ති: තණ්හාමානදිට්ඨිබන්ධනානි පපොථයිත්වා. "**විස්සජ්ජා**"ති: වජ්ජිත්වා, ඉමෙ පන චත්තාරො ගන්ථෙ කිලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ටති මග්ගපටිපාටියාපි, කිලෙසපටිපාටියා අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන පහීයති. ව්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදං සච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන, මග්ගපටිපාටියා සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදං සච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන, ව්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙනාති; එතෙ චත්තාරො ගන්ථා යස්ස සංවිජ්ජන්ති තං චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ගන්ථෙන්ති ඝටෙන්තීති ගන්ථා. තෙ චතුප්පභෙදා, අභිජ්ඣායන්ති එතාය සයං වා අභිජ්ඣායති අභිජ්ඣායනමත්තමෙව වා එසාති අභිජ්ඣා ලොභොයෙව, නාමකායං ගන්ථෙති චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ඝටෙතීති කායගන්ථො, ව්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පූතිභාවං ගච්ඡති ව්‍යාපාදයති වා විනයාචාරරූපසම්පත්ති හිතසුඛාදීනීති ව්‍යාපාදො. ඉතොබහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධීති පරාමසනං සීලබ්බතපරාමාසො, සබ්බඤ්ඤුභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ආදිනා ආකාරෙන අභිනිවිසතීති ඉදං සච්චාභිනිවෙසො. යථාවයහංවාති ආදි වයහාදිවිසංඛරණං ගන්ථානං වියොගකාරණෙ උපමං දස්සෙන්තො ආහ. "**නජනෙන්තී**"ති: න උප්පාදෙන්ති.

1. V. ම. ආබන්ධෙති අනෙකවිධෙනබන්ධෙ.

“**නසඤ්ජනෙන්ති**”ති: න නිබ්බත්තෙන්ති. “**නාභිනිබ්බත්තෙන්ති**”ති: උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. **නසඤ්ජනෙන්තී**ති උප්පාදලක්ඛණං න නිබ්බත්තෙන්ති. **නාභිනිබ්බත්තෙන්තී**ති පවත්තිලක්ඛණං සන්ධාය වුත්තං, චතුන්නං කිලෙසසීමානං අතීතත්තා **සීමාතිගො,** බාහිතපාපත්තා ච **බ්‍රාහ්මණො,** ඉත්ථම්භූතස්ස ච තස්ස නත්ථි පරචිත්තපුබ්බෙනිවාසඤාණෙහි ඤත්වා වා මංසදිබ්බචක්ඛූහි දිස්වා වා කිංචි සමුග්ගහීතං අභිනිවිට්ඨන්ති වුත්තං හොති.

සො ච කාමරාගාභාවතො න රාග රාගී රූපාරූපරාගාභාවතො න විරාගරත්තො, යතො එවං විධස්ස තස්ස ඉදං පරමන්ති කිඤ්චි ඉධ උග්ගහිතං නත්ථීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. **චතස්සො සීමායො**ති චත්තාරො පරිච්ඡෙදා. දිට්ඨානුසයො ච දිට්ඨි ච සා අප්පහීනට්ඨෙන අනුසයො චාති **දිට්ඨානුසයො,** විචිකිච්ඡානුසයාදීසුපි එසෙව නයො, කෙනට්ඨෙන අනුසයො අනුසයනට්ඨෙන කො එස අනුසයනට්ඨො නාමාති අප්පහීනට්ඨො එතෙ හි අප්පහීනට්ඨෙන තස්ස තස්ස සන්තානෙ අනුසෙන්ති නාම තස්මා අනුසයාති වුච්චන්ති. අනුසෙන්තීති[1] අනුරූපකාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. අථාපි සියා අනුසයනට්ඨො නාම අප්පහීනාකාරො, අප්පහීනාකාරො ච උප්පජ්ජතීති වත්තුං න යුජ්ජති තස්මා න අනුසයා උප්පජ්ජන්තීති තත්‍රිදං පටිවචනං න අප්පහීනාකාරො අනුසයො, අනුසයොති පන අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගතා කිලෙසා වුච්චන්ති. සො චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො සප්පච්චයට්ඨෙන සහෙතුකො එකන්තාකුසලො අතීතොපි හොති අනාගතොපි පච්චුප්පන්නොපි තස්මා උප්පජ්ජතීති වත්තුං යුජ්ජති.

තත්‍රිදං පමාණං පටිසම්භිදායං තාව අභිසමයකථාය කථං පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජහතීති පුච්ඡං කත්වා අනුසයානං පච්චුප්පන්නභාවස්ස අත්ථිතාය ථාමගතො අනුසයං පජහතීති වුත්තං, ධම්මසඞ්ගණියං මොහස්ස පදභාජනෙ අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරියුට්ඨානං අවිජ්ජාලඞ්ගී මොහො අකුසලමූලං අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොතීති, අකුසලචිත්තෙන සද්ධිං මොහස්ස උප්පන්නභාවො වුත්තො, කථාවත්ථුස්මිං “අනුසයා අබ්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනුසයා චිත්තවිප්පයුත්තා”ති සබ්බෙ වාදා පටිසෙධිතාති. අනුසය යමකෙ සත්තන්නං මහාවාරානං අඤ්ඤතරස්මිං උප්පජ්ජනවාරෙ යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතීති ආදි වුත්තං. තස්මා අනුසෙන්තීති අනුරූපකාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති යං වුත්තං තං ඉමිනා තන්තිප්පමාණෙන සුවුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

යම්පි චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණොති ආදි වුත්තං. තම්පි සුවුත්තමෙව. අනුසයො හි නාමෙස පරිනිප්ඵන්නො චිත්තසම්පයුත්තො

1. සී. අනුරූපන්ති.

අකුසලධම්මොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. තත්ථ දිට්ඨානුසයො චතූසු දිට්ඨිසම්පයුත්තෙසු, විචිකිච්ඡානුසයො විචිකිච්ඡාසහගතෙ, අවිජ්ජානුසයො ද්වාදසසු අකුසලචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, තයොපි අවිසෙසතෙභූමකධම්මෙසු ආරම්මණවසෙන දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාමොහා. කාමරාගානුසයො චෙත්ථ ලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, මනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො ලොභො. පටිඝානුසයො දොමනස්සසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, අමනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො දොසො. මානානුසයො දිට්ඨිවිප්පයුත්තලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙනච. දුක්ඛවෙදනාවජ්ජෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු රූපාරූපාවචරධම්මෙසු ච ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො මානො.

භවරාගානුසයො චතූසු දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙසු උප්පජ්ජමානොපි සහජාතවසෙන වුත්තො. ආරම්මණවසෙන ච පන රූපාරූපාවචරධම්මෙසු උප්පජ්ජමානො ලොභො වුත්තො. තත්ථ **"දිට්ඨානුසයො"**ති: ද්වාසට්ඨිවිධා දිට්ඨි. **"විචිකිච්ඡානුසයො"**ති: අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ඡා, **"තදෙකට්ඨා ච කිලෙසා"**ති: සහජෙකට්ඨවසෙන දිට්ඨියා විචිකිච්ඡාය සහජෙකට්ඨවසෙන එකතො ඨිතා. **"මානානුසයො"**ති: නවවිධමානො. **"පරචිත්තඤාණෙන වා ඤත්වා"**ති: පරෙසං චිත්තාචාරජානනපඤ්ඤාය ජානිත්වා, චෙතොපරියඤාණෙන ජානිත්වාති වුත්තං හොති. **"පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන වා"**ති: අතීතෙ නිවුත්ථඛන්ධානුස්සරණඤාණෙන ජානිත්වා. **"මංසචක්ඛුනා වා"**ති: පකතිචක්ඛුනා. **"දිබ්බචක්ඛුනා වා"**ති: දිබ්බසදිසෙන දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතෙන වා දිබ්බෙන චක්ඛුනා පස්සිත්වා. **"රාගරත්තා"**ති: රාගෙන රජිතා. **"යෙ පඤ්චසු කාමගුණෙසූ"**ති: යෙ පඤ්චසු රූපාදිවත්ථුකාමකොට්ඨාසෙසු. **"විරාගරත්තා"**ති: විරාගසංඛාතාසු රූපාරූපසමාපත්තීසු අතිරත්තා අල්ලීනා. **"යෙනෙ කාමරාගො වා"**ති: යදා කාමරාගොව, රූපාරූපභවෙසුපි එසෙව නයො.

සුද්ධට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථං.

පඨමෙ පරමට්ඨකසුත්තෙ **"පරමන්ති දිට්ඨීසු පරිබ්බසානො"**ති: ඉදං පරමන්ති ගහෙත්වා සකාය සකාය දිට්ඨියා වසමානො. **"යදුත්තරිං කුරුතෙ"**ති: යං අත්තනො සත්ථාරාදිං සෙට්ඨං කරොති. **"හීනාති අඤ්ඤෙ තතො සබ්බමාහා"**ති: තං අත්තනො සත්ථාරාදිං ඨපෙත්වා තතො අඤ්ඤෙ සබ්බෙ හීනා ඉමෙති ආහ. **"තස්මා විවාදානි අවීතිවත්තො"**ති: තෙන කාරණෙන තානි දිට්ඨිකලහානි අවීතිවත්තොව

හොති. **"වසන්ති"**ති: පච්චුප්පන්නාදිවසෙන වසන්ති. **"සංවසන්ති"**ති: පවිසිත්වා වසන්ති[1]. **"ආවසන්ති"**ති: විසෙසෙන වසන්ති. **"පරිවසන්ති"**ති: සබ්බභාවෙන වසන්ති, තං උපමාය සාධෙන්තො **යථා අගාරිකා වා**ති ආදිමාහ: **"අගාරිකා වා"**ති: ඝරසාමිකා. **"ඝරෙසු වසන්ති"**ති: අත්තනො ඝරෙසු ආසංකා විරහිතා හුත්වා නිවසන්ති. **"සාපත්තිකා වා"**ති: ආපත්තිබහුලා. **"ස කිලෙසා"**ති: රාගාදි කිලෙසබහුලා. **"උත්තරිං කරොති"**ති: අතිරෙකං කරොති. **"අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤූ"**ති: අයං අම්හාකං සත්ථා සබ්බං ජානාති, **"සබ්බෙ පරවාදෙ නික්ඛිපති"**ති: සබ්බා පරලද්ධියො ජහාති. **"උක්ඛිපති"**ති: නීහරති. **"පරික්ඛිපති"**ති: පරම්මුඛෙ කරොති. **"දිට්ඨිමෙධගානී"**ති: දිට්ඨි ගහසකානි:

දුතියගාථායත්ථො: එවං අවීතිවත්තෙන්තො යං දිට්ඨෙ සුතෙ සීලබ්බතෙ මුතෙති එතෙසු වත්ථුසු වත්ථුසු උප්පන්නදිට්ඨිසංඛාතෙ අත්තනි පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරං ආනිසංසං පස්සති තදේව සො තත්ථ සක්කායදිට්ඨියා ආනිසංසං සෙට්ඨන්ති අභිනිවිසිත්වා අඤ්ඤං සබ්බං පරසත්ථාරාදිකං නිහීනතො පස්සති. **"මෙ ආනිසංසෙ පස්සතී"**ති: වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. **"දිට්ඨධම්මිකං වා"**ති: දිට්ඨෙ පච්චක්ඛෙ අත්තභාවේ විපච්චනක ගුණං. **"සම්පරායිකං වා"**ති: පරලොකෙ පටිලභිතබ්බගුණම. **"සංදිට්ඨිකො සත්ථා"**ති: යංලද්ධිකො තිත්ථායතනසාමිකො. **"අලං නාගතත්තාය වා"**ති: දිට්ඨෙ පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ විපච්චනකනාගභාවාය වා පරියත්තං. **සුපණ්ණත්තාදීසුපි** එසෙව නයො. **"දෙවත්තාය වා"**ති: සම්මුතිදෙවාදිභාවාය. **"ආයතිඵලපාටිකංඛී හොති"**ති: අනාගතෙ විපාකඵලපත්ථනො හොති. **"දිට්ඨසුද්ධියාපි මෙ ආනිසංසෙ පස්සති"**ති: චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨරූපායතනස්ස වසෙන සුද්ධියා හෙතුත්තාපි අත්තනො ගහිතගහණෙන වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. **සුතසුද්ධියාදීසු**පි එසෙව නයො.

තතියගාථායත්ථො. එවං පස්සතොපි යං අත්තනො සත්ථාරාදිං නිස්සිතො අඤ්ඤං පරසත්ථාරාදිං හීනං පස්සති, තං පන දස්සනං ගත්ථමෙව'කුසලා වදන්ති, බන්ධනන්ති වුත්තං හොති. යස්මා එතදෙව තස්මා හි දිට්ඨං වා සුතං මුතං වා සීලබ්බතං භික්ඛු න නිස්සයෙය්‍ය නාභිනිවිසෙය්‍යාති වුත්තං හොති. **"කුසලා"**ති: ඛන්ධාදිජානනෙ ඡෙකා. **"ඛන්ධකුසලා"**ති: රූපාදිසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු කුසලා. ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාද සතිපට්ඨාන සම්මප්පධාන ඉද්ධිපාද ඉන්ද්‍රිය බලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඵලනිබ්බාණෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ **"මග්ගකුසලා"**ති: චතූසු මග්ගෙසු. **"ඵලකුසලා"**ති: චතූසු ඵලෙසු. **"නිබ්බාණකුසලා"**ති: දුවිධෙ නිබ්බාණෙ ඡෙකා. **"තෙ කුසලා"**ති: තෙ එතෙසු වුත්තප්පකාරෙසු ඡෙකා. **"එවං වදන්ති"**ති: එවං කථෙන්ති, **"ගන්ථො එසො"**ති: පස්සතො ච අත්තනො සත්ථාරාදිං නිස්සිතකාච අඤ්ඤං පරසත්ථාරාදිං හීනතො පස්සනං ච ගන්ථො බන්ධනො එසොති වදන්ති.

1. V. ම. පවසන්ති.

“ලග්ගනං එත”න්ති: එතං වුත්තප්පකාරානං නාගදන්තෙ ලග්ගිතං විය අධොලග්ගනං. **“බන්ධනං එත”**න්ති: නිච්ඡින්දිතුං දුක්කරත්ථෙන සංඛලිකාදිබන්ධනං විය. **“පලිබොධො එසො”**ති සංසාරතො[1] නික්ඛමිතුං අප්පදානත්ථෙන එසො පලිබොධො. චතුත්ථගාථායමත්ථො–න කෙවලං දිට්ඨසුතාදිං නිස්සයෙය්‍ය අපි ච ඛො පන අසඤ්ඤාතං උපරූපරි දිට්ඨිමපි ලොකස්මිං න කප්පයෙය්‍ය, න ජනයෙය්‍යාති වුත්තං හොති. කීදිසං? **“ඤාණෙන වා සීලබ්බතෙන වා”**ති සමාපත්තිඤාණාදිඤාණෙන වා සීලබ්බතෙන වා න කප්පියිස්සති, එතං දිට්ඨිං න කප්පයෙය්‍ය න කෙවලඤ්ච දිට්ඨිං න කප්පයෙය්‍ය, අපි ච ඛො පන මානෙනපි ජාතිආදීහි වත්ථූහි සමොති වා අත්තානං අනුපනෙය්‍ය, හීනො න මඤ්ඤෙථ විසෙසි වාපීති, **“අට්ඨසමාපත්තිඤාණෙ වා”**ති: පඨමජ්ඣානාදීනං අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. **“පඤ්චාභිඤ්ඤාඤාණෙන වා”**ති: ලොකිකානං පඤ්චන්නං අභිඤ්ඤානං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. **“මිච්ඡාඤාණෙන වා”**ති: විපරීතසභාවෙන පවත්තාය පඤ්ඤාය අමුත්තෙන මුත්තං පස්සතීති එවං උප්පන්නෙන මිච්ඡාඤාණෙන වා.

පඤ්චමගාථායත්ථො.–එවං හි දිට්ඨිං අකප්පෙන්තො අමඤ්ඤමානො ච අත්තං පහාය අනුපාදියානො යං පුබ්බෙ ගහිතං තං පහාය අපරං අගණ්හන්තො තස්මිම්පි වුත්තප්පකාරෙ ඤාණෙපි දුවිධං නිස්සයං න කරොති, අකරොන්තො ච ස වෙ වියත්තෙසු නානාදිට්ඨිවසෙන භින්නෙසු තෙසු න වග්ගසාරී ඡන්දාදිවසෙන අගච්ඡනධම්මො හුත්වා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨීසු කිඤ්චි දිට්ඨිං න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති වුත්තං හොති. **“චතූහි උපාදානෙහී”**ති: කාමුපාදානාදීහි චතූහි භුසං ගහිතෙහි. **“ස වෙ වියත්තෙසූ”**ති: සො පුග්ගලො නිච්ඡිතෙසු. **“භින්නෙසූ”**ති: විධා භින්නෙසු. ඉදානි යො සො ඉමාය ගාථාය වුත්තො ඛීණාසවො තස්ස වණ්ණභණනත්ථං **යස්සූභයන්තෙ**ති ආදිකා තිස්සො ගාථායො ආහ.

තෙසු පඨමගාථාය **“යස්සූභයන්තෙ”**ති: පුබ්බෙ වුත්තෙ ඵස්සාදිභෙදෙ. **“පණිධී”**ති: තණ්හා. **“භවාභවායා”**ති: පුනප්පුනභවාය. **“ඉධ වා හුරං වා”**ති: සකත්තභාවාදිභෙදෙ ඉධ වා පරත්තභාවාදිභෙදෙ පරත්ථ වා. **“ඵස්සො එකො අන්තො”**ති: චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො එකො කොට්ඨාසො. **“ඵස්සසමුදයො”**ති: වත්ථාරම්මණො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති සො සමුදයො. **“දුතියො අන්තො”**ති: දුතියො කොට්ඨාසො. **“අතීත”**න්ති: අතීතං අතික්කන්තන්ති වුත්තං හොති. **“අනාගත”**න්ති: න ආගතං අනාගතං, අනුප්පන්නන්ති වුත්තං හොති. සුඛවෙදනාදයො විසභාගවසෙන නාමරූපද්වයං නමනරුප්පනවසෙන අජ්ඣත්තිකාදයො අජ්ඣත්තබාහිරවසෙන සක්කායාදයො ඛන්ධපඤ්චකානං අසම්පත්තිසමුදයවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **“සකත්තභාවො”**ති: අත්තනො අත්තභාවො. **“පරත්තභාවො”**ති: පරස්ස අත්තභාවො.

1. V. ම. පරතො.

දුතියගාථාය, "**දිට්ඨෙ වා**"ති: දිට්ඨසුද්ධියා වා. එස නයො **සුතාදීසු**, "**සඤ්ඤං**"ති සඤ්ඤාසමුට්ඨාපිතා දිට්ඨි. "**අපරාමසන්ත**"න්ති: තණ්හාමාන දිට්ඨීහි න පරාමසන්තං. "**අනභිනිවිසන්ත**"න්ති: තෙනෙව අනභි නිවිසන්තං. "**විනිබද්ධන්ති වා**"ති: මානෙන විනිබන්ධොන්ති වා. "**පරා මසන්ති වා**"ති: පරතො නිච්චසුඛසුභාදීහි පරාමසන්ති වා. "**වික්ඛෙපගතො**"ති: උද්ධච්චවසෙන. "**අනිට්ඨංගතො**"ති: විචිකිච්ඡා වසෙන "**ථාමගතො**"ති: අනුසයවසෙන. "**ගන්ථිතා**"ති: ගන්ථබන්ධ වසෙන.

තතියගාථාය, "**ධම්මාපි තෙසං න පටිච්ඡිතාසෙ**"ති: වාසට්ඨිදිට්ඨි ගතධම්මාපි තෙසං ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති එවං න පටිච්ඡිතා, "**පාරංගතො න පච්චෙති තාදී**"ති: නිබ්බාණපාරංගතො තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනෙ කිලෙසෙ පුන නාගච්ඡති පඤ්චහි ච ආකාරෙහි තාදී හොතීති, සෙසං පාකටමෙව. "**වීසති වත්ථුකා සක්කායදිට්ඨී**"ති: "රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී"ති ආදිනා නයෙන එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ චතූහි චතූහි ආකාරෙහි පඤ්චක්ඛන්ධෙ පතිට්ඨං කත්වා පවත්තා විජ්ජමානෙ කායෙ දිට්ඨි. "**දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨී**"ති: "නත්ථි දින්න"න්ති ආදිනයප්ප වත්තා දිට්ඨි. "**අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨී**"ති: "සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ"න්ති ආදිනයප්පවත්තා එකෙකං අන්තං අන්තීති ගහෙත්වා පවත්තා දිට්ඨි. "**යා එවරූපා දිට්ඨී**"ති: ඉදානි වුච්චමානානං එකූනවීසපදානං සාධාරණං මූලපදං, යා දිට්ඨි තදෙව දිට්ඨිගතං, යා දිට්ඨි තදෙව දිට්ඨිගහනන්ති සබ්බෙසං සම්බන්ධො කාතබ්බො.

යා අයථාවදස්සනට්ඨෙන දිට්ඨි තදෙව දිට්ඨිගතං, දස්සනං, වාසට්ඨි දිට්ඨියා අන්තො ගධත්තාති දිට්ඨිගතං. හෙට්ඨාපිස්ස අත්ථො වුත්තොයෙව මිත්තානං අන්තානං එකන්තගතත්තාපි දිට්ඨිගතං. තත්ථ: "**සස්සතො**"ති: නිච්චො, "**ලොකො**"ති: අත්තා; ඉධ සරීරං යෙව නස්සති අත්තා පන ඉධ පරත්ථ ච සොයෙවාති මඤ්ඤන්ති. සො හි සාමං ලොකෙතීති ආලොකො තීති කත්වා ලොකොති මඤ්ඤති. "**අසස්සතො**"ති: අනිච්චො. අත්තා සරීරෙනෙව සහ නස්සතීති මඤ්ඤන්ති. "**අන්තවා**"ති: පරිත්තෙ කසිණෙ ඣානං උප්පාදෙත්වා තං පරිත්තකසිණාරම්මණං චෙතනං සපරියන්තො අත්තාති මඤ්ඤන්ති. "**අනන්තවා**"ති: න අන්තවා, අප්පමාණෙ කසිණෙ ඣානං උප්පාදෙත්වා තං අප්පමාණකසිණා රම්මණචෙතනං අපරියන්තො අත්තාති මඤ්ඤන්ති. "**තං ජීවං තං සරීර**"න්ති: ජීවො ච සරීරඤ්ච තං යෙව, ජීවොති අත්තා ලිඞ්ගවිපල්ලා සෙන නපුංසකවචනං කතං. "**සරීර**"න්ති: රාසට්ඨෙන ඛන්ධපඤ්චකං "**අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර**"න්ති: සරීරන්ති රාසට්ඨෙන ඛන්ධපඤ්චකං අඤ්ඤො ජීවො අඤ්ඤං ඛන්ධපඤ්චකං. "**හොති තථාගතො පරම්ම රණා**"ති: ඛන්ධා ඉධෙව විනස්සන්ති සත්තො මරණතො පරං හොති විජ්ජති න නස්සති "**තථාගතො**"ති: සත්තමෙව වදති, කෙචි පන තථාගතොති අරහාති වදන්ති. ඉමෙ න හොතීති පක්ඛ

දෙසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති, "**න හොති තථාගතො පරම්මරණා**"ති: ඛන්ධාපි ඉධෙව නස්සන්ති තථාගතො ච මරණතො ච පරං නහොති උප්පජ්ජති, ඉමෙ හොතීති පක්ඛෙ දෙසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති. "**හොති ච න ච හොතී**"ති: ඉමෙ එකෙකපක්ඛපරිග්ගහෙ දෙසං දිස්වා උභයපක්ඛං ගණ්හන්ති "**නෙව හොති න නහොතී**"ති: ඉමෙ උභයපක්ඛපරිග්ගහෙ උභයදෙසාපත්තිං දිස්වා හොති ච න ච හොතීති අමරාවික්ඛෙපපක්ඛං ගණ්හන්ති, අයම්පනෙත්ථ අට්ඨකථානයො. "සස්සතො ලොකොති වා"ති ආදීහි දසහාකාරෙහි දිට්ඨිපභෙදොව වුත්තො. තත්ථ "**සස්සතො ලොකො**"ති: ඛන්ධපඤ්චකං ලොකොති ගහෙත්වා අයං ලොකො නිච්චො ධුවො සබ්බකාලිකොති ගණ්හන්තස්ස සස්සතන්ති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. "**අසස්සතො**"ති: තමෙව ලොකං උච්ඡිජ්ජති විනස්සතීති ගණ්හන්තස්ස උච්ඡෙදගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. "**අන්තවා**"ති: පරිත්තකසිණලාභිනො සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණෙ සමාපන්නස්ස අන්තොසමාපත්තියං වත්තිත රූපාරූපධම්මෙ ලොකොති ච කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන අන්තවාති ච ගණ්හන්තස්ස අන්තවා ලොකොති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. සා සස්සතදිට්ඨිපි හොති උච්ඡෙදදිට්ඨිපි, විපුලකසිණලාභිනො පන තස්මිං කසිණෙ සමාපන්නස්ස අන්තොසමාපත්තියං වත්තිතරූපාරූපධම්මෙ ලොකොති ච කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන ච අනන්තොති ගණ්හන්තස්ස අනන්තවා ලොකොති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. සා සස්සතදිට්ඨිපි හොති උච්ඡෙදදිට්ඨිපි. "**තං ජීවං තං සරීර**"න්ති: භෙදනධම්මස්ස සරීරස්සෙව ජීවන්ති ගහිතත්තා සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙ ජීවම්පි උච්ඡිජ්ජතීති උච්ඡෙදගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. දුතියපදෙන සරීරතො අඤ්ඤස්ස ජීවස්ස ගහිතත්තා සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙපි ජීවං න උච්ඡිජ්ජතීති සස්සතගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. හොති තථාගතොති ආදිසු සත්තො තථාගතො නාම සො පරම්මරණා හොතීති ගණ්හතො පඨමා සස්සතදිට්ඨි. න හොතීති ගණ්හතො දුතියා උච්ඡෙද දිට්ඨි, හොති ච න ච හොතීති ගණ්හතො තතියා එකච්චසස්සතදිට්ඨි, නෙව හොති න නහොතීති ගණ්හතො චතුත්ථී අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨීති වුත්තප්පකාරා දසවිධා දිට්ඨි යථායොගං භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි චාති ද්විධා හොති. තාසු එකාපි තෙසං ඛීණාසවානං න පවිජ්ජතීති අත්ථො. "**යෙ කිලෙසා**"ති: යෙ කිලෙසා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීනා තෙ කිලෙසෙ න පුන පච්චෙති පුන නිබ්බත්තෙත්වා පටිසන්ධිං න එති, "**න පච්චාගච්ඡතී**"ති: න පච්චාභාවෙනාගච්ඡති. "**පඤ්චහාකාරෙහි තාදී**"ති: පඤ්චහි කාරණෙහි කොට්ඨාසෙහි වා සදිසො. "**ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී**"ති: ඉට්ඨාරම්මණෙ ච අනිට්ඨාරම්මණෙ ච අනුනයපටිඝං මුඤ්චිත්වා ඨිතත්තා වීසු සදිසො. "**වන්තාවී**"ති: කිලෙසෙ වජිතවා, "**තිණ්ණාවී**"ති: සංසාරං අතික්කමිත්වා. "**මුත්තාවී**"ති: රාගාදිතො මුත්තවා. "**තං නිද්දෙසා තාදී**"ති: තෙන තෙන සීලසද්ධාදිනා නිද්දිසිත්වා නිද්දිසිත්වා කථෙතබ්බතො තං සදිසො. තං පඤ්චවිධං විත්ථාරෙත්වා කථෙතුකාමො

"කථං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී"ති ආදිමාහ. "**ලාභෙපී**"ති: චතුන්නං පච්චයානං ලාභෙපි. "**අලාභෙපී**"ති: තෙසං අලාභෙපි. "**යසෙපී**"ති: පරිවාරෙපි. "**අයසෙපී**"ති: පරිවාරවිපත්තියාපි. "**පසංසායපී**"ති: වණ්ණභණනායපි. "**නින්දායපී**"ති: ගරහායපි. "**සුඛෙපී**"ති: කායිකසුඛෙපි. "**දුක්ඛෙපී**"ති: කායිකදුක්ඛෙපි.

"**එකඤ්චෙ බාහං**[1] **ගන්ධෙන ලිම්පෙය්‍යු**"න්ති: සචෙ එකං බාහං චතුජ්ජාතියගන්ධෙන ලෙපං උපරූපරි දදෙය්‍යුං. "**වාසියා තච්ඡෙය්‍යු**"න්ති: යදි එකං බාහං වඩ්ඪකී වාසියා තච්ඡිත්වා තච්ඡිත්වා තනුං කරෙය්‍යුං. "**අමුස්මිං නත්ථි රාගො**"ති: අමුස්මිං ගන්ධාලෙපනෙ සිනෙහො නත්ථි න සංවිජ්ජති. "**අමුස්මිං නත්ථි පටිඝ**"න්ති: අමුස්මිං වාසියා තච්ඡනෙ පටිඝනනසංඛාතං පටිඝං කොපං නත්ථි න සංවිජ්ජති. "**අනුනයපටිඝවිප්පහීනො**"ති. සිනෙහං කොපඤ්ච පජහිත්වා ඨිතො. "**උග්ඝාතිනිග්ඝාතිවීතිවත්තො**"ති: අනුනයවසෙන අනුග්ගහඤ්ච පටිඝවසෙන නිග්ගහඤ්ච අතික්කමිත්වා ඨිතො. "**අනුරොධවිරොධං සමතික්කන්තො**"ති: අනුනයඤ්ච පටිඝඤ්ච සම්මා අතික්කන්තො. "**සීලෙ සතී**"ති: සීලෙ සංවිජ්ජමානෙ, "**සීලවා**"ති සීලසම්පන්නො ඉති යෙන නිද්දෙසං වා කථනං ලභතීති තාදි. "**සද්ධාය සති සද්ධො**"ති: එවමාදීසුපි එසෙව නයො.

පරමට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමං.

ඡට්ඨෙ ජරාසුත්තන්තෙ: "**අප්පං වත ජීවිතං ඉද**"න්ති: ඉදං වත මනුස්සානං ජීවිතං අප්පකං පරිත්තං ඨිතිපරිත්තතාය සරසපරිත්තතාය චාති ගුහට්ඨකසුත්තෙපි වුත්තනයමෙවං. "**ඔරං වස්සසතාපි මිය්‍යතී**"ති: වස්සසතා ඔරං කලලාදිකාලෙපි මීයති. "**අතිච්ච**"ති: වස්සසතං අතික්කමිත්වා. "**ජරසාපි මිය්‍යතී**"ති: ජරායපි මිය්‍යති. ඉතො පරං ගුහට්ඨකසුත්තවණ්ණනාය වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. "**අප්ප**"න්ති: මන්දං. "**ගමනීයො සම්පරායො**"ති: පරලොකො ගන්තබ්බො. "**කලලකාලෙපී**"ති: එත්ථ කලලං නාම පටිසන්ධික්ඛණෙ තීහි ජාතිඋණ්ණංසූහි කතසුත්තග්ගෙ ඨිතතෙලබින්දුප්පමාණං අච්ඡං විප්පසන්නං කලලං හොති. යං සන්ධාය වුත්තං:-

"තිලතෙලස්ස යථා බින්දු සප්පිමණ්ඩො අනාවිලො
එවං වණ්ණපටිභාගං කලලන්ති පවුච්චතී"ති.

තස්මිං කලලකාලෙපි. "**චවතී**"ති: ජීවිතං ගලති. "**මරතී**"ති: ජීවිතවියොගං ආපජ්ජති. "**අන්තරධායතී**"ති: අදස්සනං පාපුණාති.

1. එකඤ්චෙව අඞ්ගං.

"**විපලුජ්ජතී**"ති: ජිජ්ජති. අණ්ඩජයොනියා **චවති**, ජලාබුජයොනියා **මරති**, සංසෙදජයොනියා **අන්තරධායති**, ඔපපාතිකයොනියා **විපලුජ්ජතී**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. "**අබ්බුදකාලෙපී**"ති: අබ්බුදං නාම කලලතො සත්තාහච්චයෙන මංසධොවන උදකවණ්ණං හොති කලලනාමං අන්තරධායති වුත්තම්පි චෙතං:-

"සත්තාහං කලලං හොති පරිපක්කං සමූහතං,
විවට්ටමානං තං භාවං අබ්බුදං නාම ජායතී"ති.

තස්මිං අබ්බුදකාලෙපි, "**පෙසිකාලෙපී**"ති: තස්මාපි අබ්බුදා සත්තාහච්චයෙන විලීනතිපුසදිසා පෙසි නාම සඤ්ජායති. සා මරිචඵාණිතෙන දීපෙතබ්බා. ගාමදාරකා හි සුපක්කානි මරිචානි ගහෙත්වා සාටකන්තෙ භණ්ඩිකං කත්වා පීළෙත්වා මණ්ඩං ආදාය කපාලෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ඨපෙන්ති. තං සුක්ඛමානං[1] සබ්බභාගෙහි මුච්චති, එවරූපා පෙසි හොති, අබ්බුදන්ති නාමං අන්තරධායති. වුත්තම්පි චෙතං:-

"සත්තාහං අබ්බුදං හොති පරිපක්කං සමූහතං,
විවට්ටමානං තං භාවං පෙසි නාම පජායතී"ති

තස්මිං පෙසිකාලෙපි. "**ඝනකාලෙපී**"ති: තතොපි පෙසිතො සත්තාහච්චයෙන කුක්කුටණ්ඩසණ්ඨානො ඝනො නාම මංසපිණ්ඩො නිබ්බත්තති. පෙසීති නාමං අන්තරධායති. වුත්තම්පි චෙතං:-

"සත්තාහං පෙසී භවති පරිපක්කං සමූහතං
විවට්ටමානං තං භාවං ඝනො නාම පජායතී"ති.

යථා කුක්කුටියා අණ්ඩං සමන්තා පරිමණ්ඩලං තථා ඝනස්ස සණ්ඨානං නිබ්බත්තං කම්මපච්චයා'ති. තස්මිං ඝනකාලෙපි. "**පසාඛකාලෙපී**"ති: පඤ්චමෙ සත්තාහෙ ද්වින්නං ද්වින්නං හත්ථපාදානං සීසස්ස චත්ථාය පඤ්ච පිළකා ජායන්ති. යං සන්ධාය වුත්තං-"පඤ්චමෙ භික්ඛවෙ සත්තාහෙ පඤ්ච පිළකා සණ්ඨහන්ති කම්මතො"ති. තස්මිං පසාඛකාලෙපි. තතො පරං ඡට්ඨසත්තමාදීනි සත්තාහානි අතික්කම්ම දෙසනං සංඛිපිත්වා චත්තාලීස සත්තාහෙ පරිණතකාලෙ කෙසලොමනඛාදීනං උප්පත්තිකාලඤ්ච-තස්ස ච නාභිතො උට්ඨිතො නාලො මාතුඋදරපටලෙන එකාබද්ධො හොති, සො උප්පලදණ්ඩකො විය ඡිද්දො, තෙන ආහාරරසො පරිහරිත්වා[2] ආහාරසමුට්ඨානං රූපං සමුට්ඨාපෙති, එවං සො දසමාසෙ යාපෙති-තං සබ්බං අවත්වා **සුනිඝරෙති** ආහ. යං සන්ධාය වුත්තං:-
"කෙසා ලොමා නඛාපි ච".

"යඤ්චස්ස භුඤ්ජතී මාතා අන්නං පානඤ්ච භොජනං
තෙන සො තත්ථ යාපෙති මාතුකුච්ඡිගතො නරො"ති.

1. V. ම. සුක්ඛමානං සුක්ඛමානං 2. V ම සංසරිත්වා

තස්ස "**සූතිඝරෙ**"ති: සූතිකාඝරෙ විජායනඝරෙති අත්ථො. සූතිකාඝරෙති වා පාඨො. සූතිකායාති පදච්ඡෙදො. "**අඩ්ඪමාසිකොපී**"ති: ජාතදිවසතො පට්ඨාය අඩ්ඪමාසො එතස්ස අත්ථීති අඩ්ඪමාසිකො. **ද්වෙමාසිකාදීසු**පි එසෙව නයො. ජාතදිවසතො පට්ඨාය එකං සංවච්ඡරං එතස්ස අත්ථීති **සංවච්ඡරිකො**. උපරි ද්විවස්සිකාදීසුපි එසෙව නයො. "**යදා ජිණ්ණො හොතී**"ති: යස්මිං කාලෙ ජරාජිණ්ණො භවති ජජ්ජරීභූතො. "**වුඩ්ඪො**"ති: වයොවුඩ්ඪො. "**මහල්ලකො**"ති: ජාතිමහල්ලකො. "**අද්ධගතො**"ති: තයො අද්ධෙ අතික්කන්තො, "**වයොඅනුප්පත්තො**"ති: තතියං වයං අනුප්පත්තො. "**ඛණ්ඩදන්තො**"ති: අනන්තරන්තරා පතිතා දන්තා චාලිතා ච ජරානුභාවෙන ඛණ්ඩා දන්තා ජාතා අස්සාති ඛණ්ඩදන්තො. "**පලිතකෙසො**"ති: පණ්ඩරකෙසො. "**විලූන**"න්ති: ලුඤ්චිත්වා ගහිතා කෙසා විය. "**ඛලිතංසිරො**"ති:[1] මහාඛල්ලාටසීසො. "**වලින**"න්ති: සඤ්ජාතවලි. "**තිලකාහත ගත්තො**"ති: සෙතතිලකාළතිලකෙහි විකිණ්ණසරීරො. "**භොග්ගො**"ති: භග්ගො. ඉමිනා පිස්ස වංකභාවං දීපෙති. "**දණ්ඩපරායනො**"ති: දණ්ඩපටිසරණො දණ්ඩදුතියො. "**සො ජරායපී**"ති: සො පුග්ගලො ජරායපි අභිභූතො මරති. "**නත්ථි මරණතො මොක්ඛො**"ති: මරණතො මුච්චනූපායො නත්ථි නුපලබ්භති. "**ඵලානමිව පක්කානං පාතො පතනතො භය**"න්ති: පරිපාකගතානං සිථිලවණ්ටානං පනසල්ලාදිපක්කානං පච්චූසකාලෙ පතිස්සතීති ඵලසාමිකානං භායමානානං විය. "**එවං ජාතානං මච්චානං නිච්චං මරණතො භය**"න්ති: එවමෙව උප්පන්නානං සත්තානං මච්චුසංඛාතමරණතො සතතං කාලං භයං.

"**යථාපි කුම්භකාරස්සා**"ති: යථා නාම මත්තිකාභාජනං කරොන්තස්ස. "**කතං මත්තිකභාජන**"න්ති: තෙන නිට්ඨාපිත භාජනං. "**සබ්බං භෙදන පරියන්ත**"න්ති. පක්කාපක්කං සබ්බං භෙදනං පරියන්තං අවසානං අස්සාති භෙදනපරියන්තං. "**එවං මච්චානජීවිත**"න්ති: එවමෙව සත්තානං ආයුසංඛාරං. "**දහරා ච මහන්තා චා**"ති: තරුණා ච මහල්ලකා ච. "**යෙ බාලා යෙ ච පණ්ඩිතා**"ති: යෙව අස්සාසපස්සාසායත්තජීවිතා බාලා යෙව පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා බුද්ධාදයො. "**සබ්බෙ මච්චුවසං යන්තී**"ති එතෙ වුත්තප්පකාරාදයො සබ්බෙ මච්චුනො ඉස්සරියං උපගච්ඡන්ති. "**තෙසං මච්චුපරෙතාන**"න්ති: එතෙසං මච්චුපරිවාරිතානං. "**ගච්ඡතං පරලොකතො**"ති: ඉතො මනුස්සලොකතො පරලොකං ගච්ඡන්තානං. "**න පිතා තායතෙ පුත්ත**"න්ති: පිතා පුත්තං න රක්ඛති. "**ඤාති වා පන ඤාතකෙ**"ති: මාතාපිතිපක්ඛිකා ඤාතී වා තෙයෙව ඤාතකෙ රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. "**පෙක්ඛතං යෙව ඤාතීන**"න්ති: වුත්තවිධානං යෙව ඤාතීනං පෙක්ඛන්තානං යෙව ඕලොකෙන්තානං යෙව. "**පස්ස ලාලපතං පුථූ**"ති: පස්සාති

1. V. ම. බල්ලාටබලිතසිරොති-I සී. බලාටසිරොබලලිතසිරො.

ආලපනං ලාලපන්තානං විලපන්තානං පුථූනං නානප්පකාරානං. "**එකමෙකොව මච්චානං ගොවජ්ඣො විය නීයතී**"ති: සත්තානං එකමෙකො වධාය නීයමානගොණො විය මරණාය නීයති පාපුණීයති. "**එවමබ්භාහතො ලොකො**"ති: එවමෙව සත්තලොකො භුසං ආහතො. "**මච්චුනා ච ජරාය චා**"ති: මරණෙන ච ජරාය ච අභිභූතො. "**මමාසිතෙ**"ති: මමාසිතවත්ථුකාරණා. "**විනාභාවං සන්තමෙවිද**"න්ති: විජ්ජමානං විනාභාවමෙව ඉදං න සක්කා අවිනාභාවෙන භවිතුන්ති වුත්තං හොති. "**සොචන්තී**"ති: චිත්තෙන සොචනං කරොන්ති. "**කිලමන්තී**"ති: කායෙන කිලමථං පාපුණන්ති. "**පරිදෙවන්තී**"ති: නානාවිධං වාචාවිලාපං භණන්ති. "**උරත්තාළිං කන්දන්තී**"ති: උරං තාළෙත්වා තාළෙත්වා කන්දන්ති "**සම්මොහං ආපජ්ජන්තී**"ති: සම්මොහභාවං පාපුණන්ති. "**අනිච්චා**"ති: හුත්වා අභාවට්ඨෙන "**සඞ්ඛතා**"ති: පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කතා. "**පටිච්චසමුප්පන්නා**"ති: පච්චයසාමග්ගිං පටිච්ච න පච්චක්ඛාය සහ සම්මාව උප්පන්නා. "**ඛයධම්මා**"ති: ඛයං ගමනසභාවා. "**වයධම්මා**"ති: වයං ගමනසභාවා, භඞ්ගගමනසභාවාති අත්ථො. "**විරාගධම්මා**"ති: විරජ්ජනසභාවා. "**නිරොධධම්මා**"ති: නිරුජ්ඣනසභාවා. "**යාස්ස පරිග්ගහො**"ති:[1] යො අස්ස පරිග්ගහො, යවාස්ස පරිග්ගහොතිපි පාඨො අයමෙව පදච්ඡෙදො. "**නිච්චා**"ති: සබ්බකාලිකා. "**ධුවා**"ති: ථිරා. "**සස්සතා**"ති: අච්චුතො. "**අවිපරිණාමධම්මා**"ති: පකතිඅජහනසභාවා. "**සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සන්තී**"ති: චන්දසුරියසිනෙරුමහාසමුද්දපථවිපබ්බතාදයො විය තිට්ඨෙය්‍යුං. "**නානාභාවො**"ති: ජාතියා නානාසභාවො. "**විනාභාවො**"ති: මරණෙන වියොගභාවො. "**අඤ්ඤථාභාවො**"ති: භවෙන[2] අඤ්ඤථාභාවො. "**පුරිමානං පුරිමානං ඛන්ධාන**"න්ති: අනන්තරෙ දූරෙ උප්පන්නානං ඛන්ධානං. "**විපරිණාමඤ්ඤථාභාවා**"ති: පකතිභාවං ජහිත්වා අඤ්ඤථාභාවෙන පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඛන්ධාදයො පවත්තන්ති, උප්පජ්ජන්තීති සම්බන්ධො. "**සම්බාධං ඝරාවාසපලිබොධ**"න්ති: සකලං ගිහිභාවජටං. "**ඤාතිමිත්තාමච්චපලිබොධ**"න්ති: මාතාපිතුපක්ඛිකා ඤාති, මිත්තා සහායා, අමච්චා අමච්චගණා. "**සන්නිධිපලිබොධ**"න්ති: නිධාන[3]ජටං ඡින්දිත්වා. "**කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා**"ති: කෙසෙ ච මස්සූනි ච ඔරොපයිත්වා. "**කාසායානි වත්ථානී**"ති: කසායරසපීතානි වත්ථානි. "**මාමකො**"ති: මම උපාසකො භික්ඛු වාති සඞ්ඛං ගතො, බුද්ධාදීනි වා වත්ථූනි මමායමානො. "**තෙසං තෙසං සත්තාන**"න්ති: අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො. යඤ්ඤදත්තස්ස මරණං සොමදත්තස්ස මරණන්ති එවං හි දිවසම්පි කථියමානෙ නෙව සත්තා පරියාදානං ගච්ඡන්ති න සබ්බං අපරත්ථදීපනං සිජ්ඣති, ඉමෙහි පන ද්වීහි පදෙහි න කොචි සත්තො අපරියාදින්නො හොති න කිඤ්චි අපරත්ථ

1. V. ම. යායංපරිග්ගහො. 2. V ම. සම්භවෙන. 3. V. ම. නිලාන.

“**තම්හා තම්හා**”ති: අයං ගතිවසෙන අනෙකෙසං නිකායානං සාධාරණනිද්දෙසො. “**සත්තනිකායා**”ති: සත්තානං නිකායා සත්තඝටා සත්තසමූහාති අත්ථො. “**චුතී**”ති: චවනවසෙන වුත්තං, එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය චුතියා සාමඤ්ඤවචනමෙතං. “**චවනතා**”ති: භාවවචනෙන ලක්ඛණනිදස්සනං. “**භෙදො**”ති: චුතක්ඛන්ධානං භඞ්ගුප්පත්තිපරිදීපනං. “**අන්තරධාන**”න්ති: ඝටස්ස විය භින්නස්ස භින්නානං ඛන්ධානං යෙන කෙනචි පරියායෙන ඨානාභාව[1]පරිදීපනං. “**මච්චුමරණ**”න්ති: මච්චුසඞ්ඛාතං මරණං, න ඛණිකමරණං. කාලො නාම අන්තකො, තස්ස කිරියාති **කාලකිරියා**, එත්තාවතා සම්මුතිමරණං දීපිතං. ඉදානි පරමත්ථෙන දීපෙතුං “ඛන්ධානං භෙදො”ති ආදිමාහ. පරමත්ථෙන හි ඛන්ධායෙව භිජ්ජන්ති, න සත්තො නාම කොචි මරති, ඛන්ධෙසු පන භිජ්ජමානෙසු සත්තො මරති භින්නෙසු මතොති වොහාරො හොති. එත්ථ ච චතුවොකාර පඤ්චවොකාරවසෙන ඛන්ධානං භෙදො. එකවොකාරවසෙන කලෙබරස්ස නික්ඛෙපො. චතුවොකාරවසෙනෙව වා ඛන්ධානං භෙදො. සෙසද්වයවසෙන කලෙබරස්ස නික්ඛෙපො වෙදිතබ්බො, කාමරූපභවද්වයෙ රූපකායසඞ්ඛාතස්ස කලෙබරස්ස සම්භවතො. යස්මා වා චාතුම්මහාරාජිකාදීසු ඛන්ධා භිජ්ජන්තෙව න කිඤ්චි නික්ඛිපන්ති තස්මා තෙසං වසෙන ඛන්ධානං භෙදො. මනුස්සාදීසු කලෙබරස්ස නික්ඛෙපො. එත්ථ ච කලෙබරස්ස නික්ඛෙපකාරණතො මරණං කලෙබරස්ස නික්ඛෙපොති වුත්තං. **ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො**ති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියබද්ධස්සෙව මරණං නාම හොති. අනින්ද්‍රියබද්ධස්ස මරණං නාම නත්ථීති දස්සෙති. සස්සං මතං රුක්ඛො මතොති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව. අත්ථතො පන එවරූපානි වචනානි සස්සාදීනං ඛයවයභාවමෙව දීපෙන්ති.

“**රූපගත**”න්ති: රූපමෙව=රූපගතං. “**වෙදනාගත**”න්ති: ආදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ “**පුබ්බෙව මච්ච**”න්ති: මච්චං වා භොගා පුබ්බෙව පඨමතරඤ්ඤෙව විජහන්ති, මච්චො වා තෙ භොගෙ පුබ්බතරං ජහති. “**කාමකාමී**”ති: චොරරාජානං ආලපති. අම්භො කාමෙ කාමයමාන කාමභොගිනො නාම ලොකෙ අසස්සතා, භොගෙසු වා නට්ඨෙසු ජීවමානාව අභොගිනො හොන්ති. භොගෙ වා පහාය සයං නස්සන්ති තස්මා අහං මහාජනස්ස සොකකාලෙපි න සොචාමීති අත්ථො. “**විදිතා මයා සත්තුක ලොකධම්මා**”ති: චොරරාජානං ආලපන්තො අම්භො සත්තුක මයා ලාභො අලාභො යසො අයසොති ආදයො ලොකධම්මා විදිතා, යථෙව හි චන්දො උදෙති ච පූරති ච පුනරපි ච ඛීයති. යථා ච සූරියො අන්ධකාරං විධමෙන්තො මහන්තං ලොකප්පදෙසං තෙජිත්වාන[2] පුන සායං අත්ථං පලෙති අත්ථං ගච්ඡති න දිස්සති, එවමෙව භොගා උප්පජ්ජන්ති ච විනස්සන්ති ච තත්ථ කිං සොකෙන තස්මා න සොචාමීති අත්ථො. “**තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී**”ති: තණ්හාය ජනිතමාන-

1. V. ම. ඨානාභාව.
2. V. ම. වාසිත්වාන.

මඤ්ඤනාය මඤ්ඤති මානං කරෙති. “**දිට්ඨිමඤ්ඤනායා**”ති: දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නාය. “**මානමඤ්ඤනායා**”ති: සහජාත මාන මඤ්ඤනාය. “**කිලෙසමඤ්ඤනායා**”ති: වුත්තප්පකාරාය උපනාපනයෙන කිලෙසමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති. “**කුහා**”ති: විම්හාපකා. “**ථද්ධා**”ති: ඛාණු විය ථද්ධා. “**ලපා**”ති: පච්චයනිමිත්තෙන ලපකා. “**සංඛත**”න්ති: සමාගතං දිට්ඨපුබ්බං වා. “**පියායිත**”න්ති: පියකතං. “**සඞ්ගත**”න්ති: සම්මුඛීභූතං. “**සමාගත**”න්ති: සමීපං ආගතං. “**සමාහිත**”න්ති: එකීභූතං. “**සන්නිපතිත**”න්ති: පිණ්ඩිතං. “**සුපිනගතො**”ති: සුපිනං පවිට්ඨො. “**සෙනාවියූහං පස්සතී**”ති: සෙනාසන්නිවෙසං දක්ඛති. “**ආරාමරාමණෙය්‍යක**”න්ති: පුප්ඵාරාමාදීනං රමණීයභාවං. වනරාමණෙය්‍යකාදීසුපි එසෙව නයො. “**පෙත**”න්ති: ඉතො පරලොකං ගතං. “**කාලකත**”න්ති: මතං, “**නාමමෙව සිස්සති අක්ඛෙය්‍ය**”න්ති: සබ්බං රූපාදිධම්මජාතං පහීයති නාමමත්තමෙව තු අවසිස්සති බුද්ධරක්ඛිතො ධම්මරක්ඛිතොති එවං අක්ඛාතුං කථෙතුං.

“**යෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාභිසම්භූතා**”ති: යෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන අභිසම්භූතා රසිකතා දිට්ඨා චතුසමුට්ඨානිකා රූපා. “**සොතවිඤ්ඤාණාභිසම්භූතා**”ති: පරතොඝොසෙන සොතවිඤ්ඤාණෙන රසිකතා සුතා ද්විසමුට්ඨානිකසද්දා. “**මුනයො**”ති: ඛීණාසවමුනයො. “**ඛෙමදස්සිනො**”ති: නිබ්බාණදස්සිනො. “**සොකො**”ති: සොකතිද්දෙසෙ–ව්‍යස්සතීති=ව්‍යසනං, හිතසුඛං ඛිපති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. ඤාතීනං ව්‍යසනං= **ඤාතිව්‍යසනං**, චොරරොගභයාදීහි ඤාතික්ඛයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො, තෙන ඤාතිව්‍යසනෙන. “**ඵුට්ඨස්සා**”ති: අජ්ඣොත්ථටස්ස, අභිභූතස්ස සමන්නාගතස්සාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයම්පන විසෙසො, භොගානං ව්‍යසනං=**භොගව්‍යසනං**. රාජචොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො භොගවිනාසොති අත්ථො. රොගොයෙව ව්‍යසනං=**රොගව්‍යසනං**. රොගො හි ආරොග්‍යං නාසෙති විනාසෙතීති= ව්‍යසනං, සීලස්ස ව්‍යසනං=**සීලව්‍යසනං**. දුස්සීල්‍යස්සෙතං නාමං, සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව ව්‍යසනං=**දිට්ඨිව්‍යසනං**. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිප්ඵන්නානි පච්ඡිමානි තීණි නිප්ඵන්නානි, තිලක්ඛණබ්භාහතානි පුරිමානි ච තීණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි, සීලදිට්ඨිව්‍යසනද්වයං අකුසලං. “**අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙනා**”ති: ගහිතෙසු වා යෙන කෙනචි අගහිතෙසු වා මිත්තාමච්චව්‍යසනාදීසු යෙන කෙනචි. “**සමන්නාගතස්සා**”ති: සමනුබද්ධස්ස අපරිමුච්චමානස්ස. “**අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන දුක්ඛධම්මෙනා**”ති: යෙන කෙනචි සොකදුක්ඛස්ස උප්පත්තිහෙතුනා. “**සොකො**”ති: සොචනවසෙන සොකො. ඉදං එතෙහි කාරණෙහි උප්පජ්ජනකසොකස්ස සභාව පච්චත්තං. “**සොචනා**”ති: සොචනාකාරො “**සොචිතත්ත**”න්ති: සොචිතභාවො. “**අන්තොසොකො**”ති: අබ්භන්තරසොකො, දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. යො හි අබ්භන්තරං සුක්ඛාපෙන්තො පරිසුක්ඛාපෙන්තො උප්පජ්ජති, **සො අන්තො පරිසොකොති** වුච්චති. “**අන්තො ඩාහො**”ති: අබ්භන්තරඩාහො, දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං.

"**චෙතසො පරිජ්ඣායනා**"ති: චිත්තස්ස ඣායනාකාරො, සොකො හි උප්පජ්ජමානො අග්ගි විය චිත්තං ඣාපෙති දහති. චිත්තං මෙ ඣාපං න මෙ කිඤ්චි පටිභාතීති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො දුම්මනො, තස්ස භාවො=**දොමනස්සං**. අනුපවිට්ඨට්ඨෙන සොකොව සල්ලන්ති=**සොකසල්ලං**.

පරිදෙවනිද්දෙසෙ මය්හං ධීතා මය්හං පුත්තොති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති රොදන්ති එතෙනාති=**ආදෙවො**. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙත්වා දෙවන්ති එතෙනාති=**පරිදෙවො**. තතො පරානි චෙව පදානි පුරිමද්වයස්සෙව ආකාරභාවනිද්දෙසවසෙන වුත්තානි. "**වාචා**"ති: වචනං. "**පලාපො**"ති: තුච්ඡං නිරත්ථකවචනං. උප්පඩ්ඪභණිත අඤ්ඤාතපිතාදිවසෙන විරූපො පලාපො=**විප්පලාපො**. "**ලාලප්පො**"ති: පුනප්පුනං ලපනං, ලාලප්පනාකාරො **ලාලප්පනා**. ලාලප්පිතස්ස භාවො **ලාලප්පිතත්තං**. මච්ඡරියාදීනි වුත්තත්ථානෙව.

සත්තමගාථා එවං මරණබ්භාහතෙ ලොකෙ අනුරූපපටිපත්තිං දස්සනත්ථං වුත්තා. තත්ථ "**පතිලීනචරස්සා**"ති: තතො තතො පතිලීනචිත්තං කත්වා චරන්තස්ස. "**භික්ඛුනො**"ති: කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්ස වා සෙක්ඛස්ස වා. "**සාමග්ගියමාහු තමස්සතං යො අත්තානං භවනෙ න දස්සයෙ**"ති: තස්සෙතං පතිරූපමාහු යො එවං පටිපන්නො නිරයාදිභෙදෙ භවනෙ අත්තානං න දස්සෙය්‍ය. එවං හි සො ඉමම්හා මරණා මුච්චෙය්‍යාති අධිප්පායො.

"**පතිලීනචරා වුච්චන්ති**"ති: තතො තතො ලීනචිත්තාචාරා කථීයන්ති. "**සත්ත සෙක්ඛා**"ති: අධිසීලාදීසු සික්ඛාසු සික්ඛන්තීති සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගට්ඨා සත්තසෙක්ඛා. "**අරහා**"ති: ඵලට්ඨො සො නිට්ඨිතකිච්චත්තා පතිලීනො, සෙක්ඛානං පතිලීනචරණභාවෙ කාරණං දස්සෙන්තො **කිංකාරණා**ති ආදිමාහ. "**තතො තතො**"ති: තෙ සත්තසෙක්ඛා තෙහි තෙහි ආරම්මණෙහි. "**චිත්තං පතිලීනෙන්තා**"ති: අත්තනො චිත්තං ලීනෙන්තා. "**පතිකුටෙන්තා**"ති: සංකොචෙන්තා. "**පතිවට්ටෙන්තා**"ති: කටසාරකං විය[1] ආභුජෙන්තා. "**සන්නිරුම්භන්තා**"ති: සන්නිරුජ්ඣන්තා. "**සන්නිග්ගණ්හන්තා**"ති: නිග්ගහං කුරුමානා. "**සන්නිවාරෙන්තා**"ති: වාරයමානා. "**රක්ඛන්තා**"ති: රක්ඛං කුරුමානා. "**ගොපෙන්තා**"ති: චිත්තමඤ්ජූසාය ගොපයමානා, ඉදානි ද්වාරවසෙන දස්සෙන්තො "චක්ඛුද්වාරෙ"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**චක්ඛුද්වාරෙ**"ති: චක්ඛුවිඤ්ඤාණද්වාරෙ, **සොතද්වාරාදීසුපි** එසෙව නයො. "**භික්ඛුනො**"ති: පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස වා භික්ඛුනො සෙක්ඛස්ස වා භික්ඛුනො, භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්ථං අවත්වා ඉධාධිප්පෙතභික්ඛුයෙව දස්සිතො, තත්ථ පුථුජ්ජනො ච සො කිලෙසානං අසමුච්ඡින්නත්තා කල්‍යාණො ච සීලාදිපටිපත්තියුත්තත්තාති=පුථුජ්ජනකල්‍යාණො, පුථුජ්ජනකල්‍යාණොව **පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො**

1. V. ම. කටසාරංවිය.

තස්ස පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස. අධිසීලාදීනි සික්ඛතීති=සෙක්ඛො. තස්ස සෙක්ඛස්ස වා සොතාපන්නස්ස වා සකදාගාමිනො වා අනාගාමිනො වා. ආසනන්ති නිසීදන්ති එත්ථාති=ආසනං. සන්ථාති යෙසු මඤ්චපීඨාදීසු. **"මඤ්චො"**ති: ආදීනි ආසනස්ස පභෙදවචනානි. මඤ්චොපි හි නිසජ්ජායපි ඔකාසත්තා ඉධ ආසනෙසු වුත්තො. සො පන මසාරකබුන්දිකාබද්ධකුලීරපාදකආහච්චපාදකානං අඤ්ඤතරො. පීඨම්පි තෙසං අඤ්ඤතරමෙව. **"භිසී"**ති: උණ්ණාභිසි චොළභිසි වාකභිසි තිණභිසි පණ්ණභිසීනං අඤ්ඤතරා. **"තට්ටිකා"**ති: තාලපණ්ණාදීහි විනිත්වා කතා. **"චම්මඛණ්ඩො"**ති: නිසජ්ජාරහො යො කොචි චම්මඛණ්ඩො. **තිණසන්ථාරාදයො** තිණාදීනි ගුම්බෙත්වා කතා. **"අසප්පායරූපදස්සනෙනා"**ති: අසප්පායානං ඉට්ඨරූපානං ඔලොකනෙන. **"රිත්ත"**න්ති: අබ්භන්තරතො තුච්ඡං. **"විවිත්ත"**න්ති: බහිද්ධාපවෙසනෙන සුඤ්ඤං **"පවිවිත්ත"**න්ති: කොචි ගහට්ඨො තත්ථ නත්ථීති අතිරෙකෙන සුඤ්ඤං, අසප්පායසද්දසවණෙපි එසෙව නයො. **"පඤ්චහි කාමගුණෙහී"**ති: ඉට්ඨරූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බෙහි පඤ්චහි කාමකොට්ඨාසෙහි. වුත්තම්පි චෙතං:–

"රූපා සද්දා රසා ගන්ධා ඵොට්ඨබ්බා ච මනොරමා
පඤ්චකාමගුණා ලොකෙ ඉත්ථිරූපස්මිං දිස්සරෙ"ති.

"භජතො"ති: චිත්තෙන සෙවනං කරොන්තස්ස. **"සම්භජතො"**ති: සම්මා සෙවන්තස්ස. **"සෙවතො"**ති: උපසංකමන්තස්ස. **"නිසෙවතො"**ති: නිස්සයං කත්වා සෙවන්තස්ස. **"සංසෙවතො"**ති: සුට්ඨු සෙවන්තස්ස. **"පතිසෙවතො"**ති: පුනප්පුනං උපසංකමන්තස්ස. **"ගණසාමග්ගී"**ති: සමණානං එකීභාවො සමග්ගභාවො. **"ධම්මසාමග්ගී"**ති: සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මානං සමූහභාවො. **"අනභිනිබ්බත්තිසාමග්ගී"**ති: අනිබ්බත්තමානානං අනුප්පජ්ජමානානං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතානං අරහන්තානං සමූහො. **"සමග්ගා"**ති: කායෙන අවියොගා. **"සම්මොදමානා"**ති:[1] චිත්තෙන සුට්ඨු මොදමානා තුස්සමානා. **"අවිවදමානා"**ති: වාචාය විවාදං අකුරුමානා. **"ඛීරොදකීභූතා"**ති: ඛීරෙන සංසට්ඨඋදකසදිසා. **"එත එකතො පක්ඛන්දන්තී"**ති: තෙ බොධිපක්ඛියා ධම්මා එකං ආරම්මණං පවිසන්ති සංසීදන්ති තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පසාදමාපජ්ජන්ති. **"අනුපාදිසෙසාය"**ති: උපාදිවිරහිතාය.[2] **"නිබ්බානධාතුයා"**ති: අමතමහානිබ්බානධාතුයා. **"ඌනත්තං වා"**ති: එත්ථ ඌනභාවො ඌනත්තං අපරිපුණ්ණභාවොති අත්ථො. **"පුණ්ණත්තං වා"**ති: පරිපුණ්ණභාවො, පුණ්ණභාවො පුණ්ණත්තං, පුණ්ණභාවො වා න පඤ්ඤායති නත්ථීති අත්ථො. **"නෙරයිකාන"**න්ති: නිරයෙ නිබ්බත්තනකකම්මානං අත්ථිභාවෙන නිරයං අරහන්තීති=නෙරයිකා, තෙසං **නෙරයිකානං, නිරයො භවනන්ති** නිරයො තෙසං වසනට්ඨානං ඝරං. **"තිරච්ඡානයොනිකාන"**න්ති ආදීසුපි එසෙව නයො.

1, V. ම, සමොදමානා, 2. සී. උපපාදවිරහිතාය,

"**තස්සෙසා සාමග්ගී**"ති: තස්ස ඛීණාසවස්ස එසා නිබ්බාණසාමග්ගී. "**එතං ජනන්**"ති: එතං අනුච්ඡවිකං. "**පතිරූප**"න්ති: සදිසං පටිභාගං, අසදිසං අප්පටිභාගං න හොති. "**අනුච්ඡවික**"න්ති: එතං සමණකරණානං වා[1] ධම්මානං මග්ගඵලනිබ්බාණසාසනධම්මානං වා අනුච්ඡවිකං, තෙසං අනුච්ඡවිකතාය දූරභාවං අතිගච්ඡති අථ ඛො සන්තිකාව තෙහි ධම්මෙහි, අනුච්ඡවිකත්තා එව ච අනුලොමං, තෙසම් අනුලොමෙති, අථ ඛො න විලොමං පච්චනීකභාවෙ ඨිතං, ඉදානි යො අත්තානං භවතෙ න දස්සයෙති එවං ඛීණාසවො විභාවිතො. තස්ස වණ්ණභණනත්ථං ඉතො පරං තිස්සො ගාථායො ආහ.

තත්ථ පඨමගාථාය. "**සබ්බධී**"ති: ද්වාදසසු ආයතනෙසු. "**න පියං කුබ්බති නොපි අප්පිය**"න්ති: නිද්දෙසෙ-"**පියා**"ති: චිත්තපීතිකරා, තෙ විභාගතො දස්සෙන්තො "කතමෙ සත්තා පියා? ඉධ යස්ස තෙ හොන්තී"ති ආහ. තත්ථ "**යස්ස තෙ**"ති: යෙ අස්ස තෙ, "**හොන්තී**"ති: භවන්ති. "**අත්ථකාමා**"ති: වඩ්ඪිකාමා. "**හිතකාමා**"ති: සුඛකාමා. "**ඵාසුකාමා**"ති: සුඛවිහාරකාමා. "**යොගක්ඛෙමකාමා**"ති: චතූහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං කාමා, මමායතීති **මාතා.** පියායතීති **පිතා.** භජතීති **භාතා.** **භගිනීති** එත්ථාපි එසෙව නයො, පුං තායති රක්ඛතීති **පුත්තො**. කුලවංසං ධාරෙතීති **ධීතා. මිත්තා** සහායා, අමච්චා අමච්චගණා, **ඤාතී** පිතුපක්ඛිකා **සාලොහිතා** මාතුපක්ඛිකා. "**ඉමෙ සත්තා පියා**"ති: ඉමෙ සත්තා පීතිජනකා, වුත්තවිපරියායෙන අප්පියා වෙදිතබ්බා. "**යදිදං දිට්ඨසුත මුතෙසු වා**"ති: එත්ථ පන යදිදං දිට්ඨං සුතං එත්ථ වා මුතෙසු වා සුත ධම්මෙසු. "එවං මුනි න උපලිම්පතී"ති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

"**උදකථෙවො**"ති: උදකස්ස ථෙවො, උදකථෙවකොතිපි පාඨො. "**පදුමපත්තෙ**"ති: පදුමිනිපත්තෙ. "**ධොනො න හි තෙන මඤ්ඤති යදිදං දිට්ඨසුතෙ මුතෙසු වා**"ති: අඤ්ඤත්‍ර යදිදං දිට්ඨං සුතං තෙන වත්ථුනා න මඤ්ඤති. මුතෙසු වා ධම්මෙසු න මඤ්ඤතීති එවමෙව සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. "**න හි සො රජ්ජති නො විරජ්ජතී**"ති: බාලපුථුජ්ජනො විය න රජ්ජති කල්‍යාණපුථුජ්ජනසෙක්ඛා විය විරජ්ජති. රාගස්ස ඛීණත්තා විරත්තො ත්වෙව සංඛං ගච්ඡති, සෙසං පාකටමෙවාති. "**තාය පඤ්ඤාය කායදුච්චරිත**"න්ති: තං සම්පයුත්තාය පුබ්බභාගායෙව වා පඤ්ඤාය පරිග්ගහෙතබ්බ පරිගණ්හන්තො තිවිධං කායදුච්චරිතං සමුච්ඡෙදවසෙන ධුනාති. අයඤ්ච පුග්ගලො අවිපන්නධම්මදෙසනො, ධම්මෙසු ධුනන්තෙසු තං ධම්මසමඞ්ගිපුග්ගලොපි ධුනාති නාම. තෙ ච ධම්මෙ පඤ්ඤාය අවිභාය අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ[2] ධුනිතුමාරද්ධා ධුනාති වුච්චන්ති, යථා භුඤ්ජිතුමාරද්ධො භුඤ්ජතීති වුච්චති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතබ්බං. "**ධුන**"න්ති: කත්තුසාධනං, **ධුනං** පඨමමග්ගෙන, **ධොනං** දුතියමග්ගෙන, **සන්ධොනං** තතියමග්ගෙන **නිද්ධොනං** චතුත්ථමග්ගෙන. "**ධොනො දිට්ඨං න මඤ්ඤතී**"ති: අරහා

1. V. ම. සමණබ්‍රාහ්මණානං වා. 2. V. ම. පත්තික්ඛණෙ.

මංසචක්ඛුනාපි දිට්ඨං දිබ්බචක්ඛුනාපි දිට්ඨං රූපායතනං න මඤ්ඤති තීහි මඤ්ඤනාහි, කථං? රූපායතනං සුභසඤ්ඤාය සුඛසඤ්ඤාය ච අපස්සන්තො න තත්ථ ඡන්දරාගං ජනෙති න තං අස්සාදෙති නාභිනන්දති, එවං දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති.

"ඉති මෙ රූපං සියා අනාගතමද්ධාන"න්ති වා පනෙත්ථ තණ්හං න සමන්නානෙති, රූපසම්පදං වා ආකඞ්ඛමානො දානං න දෙති සීලං න සමාදියති උපොසථකම්මං න කරොති එවම්පි දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති, අත්තනො පන පරස්ස ච රූපසම්පත්තිවිපත්තිං නිස්සාය මානං න ජනෙති ඉමිනාහං සෙය්‍යොස්මීති වා සදිසොස්මීති වා හීනොස්මීති වා, එවං දිට්ඨං මානමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති, රූපායතනම්පන නිච්චං ධුවං සස්සතන්ති න මඤ්ඤති, අත්තා අත්තනියන්ති න මඤ්ඤති අමඞ්ගලං මඞ්ගලන්ති න මඤ්ඤති, එවං දිට්ඨං දිට්ඨිමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. "**දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤතී**"ති: රූපස්මිං අත්තානං සමනුපස්සනනයෙන අමඤ්ඤන්තො දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. යථා වා ථනෙ ථඤ්ඤං එවං රූපස්මිං රාගාදයොති අමඤ්ඤන්තො දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. තස්මිං යෙව පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය අමඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච අනුප්පාදයතො තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි නත්ථීති වෙදිතබ්බා. එවං දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. "**දිට්ඨතො න මඤ්ඤතී**"ති: එත්ථ පන **දිට්ඨතො**ති: නිස්සක්කවචනං තස්මා ස උපකරණස්ස[1] දිට්ඨිමඤ්ඤනාය අත්තතො වා පරස්ස වා යථාවුත්තප්පභෙදතො දිට්ඨතො උප්පත්තිං වා නිග්ගමනං වා දිට්ඨතො වා අඤ්ඤො අත්තාති අමඤ්ඤමානො දිට්ඨතො න මඤ්ඤතීති වෙදිතබ්බං. අයමස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනා, තස්මිං යෙව පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය අමඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහඤ්ච මානඤ්ච න උප්පාදයතො න තණ්හාමානමඤ්ඤනාති වෙදිතබ්බා.

"**දිට්ඨං මෙති න මඤ්ඤතී**"ති: එත්ථ පන එතං මමාති තණ්හාවසෙන අමමායමානො දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. "**සුත**"න්ති: මංසසොතෙනපි සුතං දිබ්බසොතෙනපි සුතං, සද්දායතනස්සෙතං අධිවචනං. "**මුත**"න්ති: මුත්වා ගහිතං ආහච්ච උපගන්ත්වාති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියානං ආරම්මණානං ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සංකිලෙසෙ උප්පන්නන්ති වුත්තං හොති. ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනානං එතං අධිවචනං. "**විඤ්ඤාත**"න්ති: මනසා විඤ්ඤාතං සෙසානං සත්තන්නං ආයතනානමධිවචනං, ධම්මාරම්මණස්සාපි ඉධ පන සක්කායපරියාපන්නමෙව ලබ්භති. විත්ථාරො පනෙත්ථ දිට්ඨවාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

ඉදානි භගවතා වුත්තසුත්තවසෙන දෙසෙන්තො "අස්මීති භික්ඛවෙ"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**අස්මී**"ති: භවාමි නිච්චසෙසතං අධිවචනං.

---

1. V. ම. සඋපකාරකස්ස.

“මඤ්ඤිතමෙත”න්ති: දිට්ඨිකප්පිතං එතං, **“අයමහමස්මී”**ති: අයං අහං අස්මි භවාමි. **“අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙහී”**ති: ඨපෙත්වා චතුසතිපට්ඨානෙ, **“සබ්බෙ බාලපුථුජ්ජනා රජ්ජන්තී”**ති: සකල අන්ධබාලා නානාජනා ලග්ගන්ති. **“සත්තසෙක්ඛා විරජ්ජන්තී”**ති: සොතාපන්නාදයො සත්ත අරියජනා විරාගමාපජ්ජන්ති. **“අරහා නො රජ්ජති නො විරජ්ජතී”**ති: කිලෙසානං පරිනිබ්බාපිතත්තා උභයම්පි න කරොති. **ඛයා රාගස්සා**ති ආදයො තිවිධාපි නිබ්බානමෙව.

ජරාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඡට්ඨං.

සත්තමෙ තිස්සමෙත්තෙය්‍ය සුත්තෙ **“මෙථුනමනුයුත්තස්සා”**ති: මෙථුනධම්මසමායුත්තස්ස. **“ඉතී”**ති: එවමාහ. **“ආයස්මා”**ති: පියවචනමෙතං. **“තිස්සා”**ති: නාමං තස්ස ථෙරස්ස, සො පිහි තිස්සොති නාමං මෙත්තෙය්‍යොති ගොත්තං ගොත්තවසෙනෙව එස පාකටො අහොසි. තස්මා අට්ඨුප්පත්තියං වුත්තං තිස්සමෙත්තෙය්‍යා නාම වෙ සහායාති. **“විඝාත”**න්ති: උපඝාතං. **“බ්‍රූහී”**ති: ආචික්ඛ. **“මාරිසා”**ති: පියවචනමෙතං, නිද්දුක්ඛාති වුත්තං හොති. **“සුත්වාන තව සාසන”**න්ති: තව වචනං සුත්වා. **“විවෙකෙ සික්ඛිස්සාමසෙ”**ති: සහායං ආරබ්භ ධම්ම දෙසනං යාචන්තො භණති. සො පන සික්ඛිතසික්ඛොයෙව. **“මෙථුන ධම්මො නාමා”**ති: ඉදං නිද්දිසිතබ්බස්ස මෙථුනධම්මස්ස උද්දෙසපදං. **“අසද්ධම්මො”**ති: අසතං නීචජනානං ධම්මො **“ගාමධම්මො”**ති: ගාමවාසීනං සෙවනධම්මො. **“වසලධම්මො”**ති: වසලානං ධම්මො, කිලෙසවස්ස නතො වා වස්සමෙව වසලො ධම්මොති වසලධම්මො. **“දුට්ඨුල්ලො”**ති: දුට්ඨො ච කිලෙසෙහි දුට්ඨත්තා ථුල්ලො ච අනිපුණභාවතොති දුට්ඨුල්ලො යස්මා ච තස්ස ධම්මස්ස පරිවාරභූතං දස්සනම්පි ගහණම්පි ආමසනම්පි ඵුසනම්පි ඝට්ටනම්පි දුට්ඨුල්ලං තස්මාපි දුට්ඨුල්ලො සො මෙථුනධම්මො. **“ඔදකන්තිකො”**ති: උදකං අස්ස අන්තෙ සුද්ධත්ථං ආදියන්තීති උදකන්තො, උදකන්තොයෙව ඔදකන්තිකො, රහො පටිච්ඡන්නෙ ඔකාසෙ කත්තබ්බත්තා **රහස්සො**, විනයෙ පන “දුට්ඨුල්ලං ඔදකන්තිකං රහස්ස”න්ති පාඨො, තත්ථ තීසු පදෙසු යො සොති පදං පරිවත්තෙත්වා යං තන්ති කත්වා යොජෙතබ්බං. යන්තං දුට්ඨුල්ලං සො මෙථුනධම්මො, යන්තං ඔදකන්තිකං සො මෙථුනධම්මො, යන්තං රහස්සං සො මෙථුනධම්මොති. ඉධ පන යො සො අසද්ධම්මො–පෙ–යො සො රහස්සො මෙථුනධම්මොති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ද්වයෙන ද්වයෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො ද්වයංද්වය සමාපත්ති. තත්ථ යොජනා යා සා ද්වයංද්වයසමාපත්ති. සො මෙථුන ධම්මො නාමාති. **කිංකාරණා වුච්චති මෙථුනධම්මොති?** කෙන කාර ණෙන කෙන පරියායෙන මෙථුනධම්මොති කථීයති, තං කාරණං

දස්සෙන්තො "උඝිත්තානං රත්තානන්"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**උඝිත්තානං රත්තාන**"න්ති: චිත්තානං ඉත්ථිපුරිසානං රාගෙන රඤ්ජිතානං. "**සාරත්තාන**"න්ති: විසෙසෙන සුට්ඨු රඤ්ජිතානං. "**අවස්සුතාන**"න්ති: කිලෙසෙන තින්තානං. "**පරියුට්ඨිතාන**"න්ති: කුසලාචාරං පරියාදියිත්වා මද්දිත්වා ඨිතචිත්තානං, "මං ගෙහෙ චොරා පරියුට්ඨිතා"ති ආදීසු විය. "**පරියාදින්නචිත්තාන**"න්ති: කුසලචිත්තං පරියාදියිත්වා ඛෙපෙත්වා ඨිතචිත්තානං. "**උඝිත්තානං සදිසාන**"න්ති: චිත්තානං කිලෙසෙන සදිසානං, "**ධම්මො**"ති: සභාවො. "**තං කාරණා**"ති: තෙන කාරණෙන, තං උපමාය සාධෙන්තො "උභො කලහකාරකා"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**උභො කලහකාරකා**"ති: පුබ්බභාගෙ කලහකාරකා ව. "**මෙථුනකාති වුච්චන්තී**"ති: සදිසාති වුච්චන්ති. "**භණ්ඩනකාරකා**"ති: තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා භණ්ඩනං කරොන්තා. "**භස්සකාරකා**"ති: වාචා කලහං කරොන්තා. "**විවාදකාරකා**"ති: නානාවචනං කරොන්තා. "**අධිකරණකාරකා**"ති: විනිච්ඡයපාපුණනවිසෙසකාරණං කරොන්තො. "**වාදිනො**"ති: වාදපථවාදිනො. "**සල්ලාපකා**"ති: වාචං කථෙන්තා. "**එවමෙව**"න්ති: උපමාසංසන්දනං. "**යුත්තස්සා**"ති: සඤ්ඤුත්තස්ස. "**පයුත්තස්සා**"ති: ආදරෙන යුත්තස්ස. "**ආයුත්තස්සා**"ති: විසෙසෙන යුත්තස්ස. "**සමායුත්තස්සා**"ති: එකතො යුත්තස්ස. "**තංචරිතස්සා**"ති: තං කරොන්තස්ස. "**තබ්බහුලස්සා**"ති: තං බහුලං කරොන්තස්ස. "**තග්ගරුකස්සා**"ති: තං ගරුං කරොන්තස්ස. "**තන්නින්නස්සා**"ති: තස්මිං නතචිත්තස්ස. "**තප්පොණස්සා**"ති: තස්මිං නතකායස්ස. "**තප්පබ්භාරස්සා**"ති: තස්මිං අභිමුඛකායස්ස. "**තදධිමුත්තස්සා**"ති: තස්මිං අවසාදිතස්ස. "**තදධිපතෙය්‍යස්සා**"ති: තං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තස්ස. "**විඝාත**"න්ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසවචනං. "විඝාත"න්ති: නිප්පීළනං. "**උපඝාත**"න්ති: සමීපං කත්වා විපීළනං. "**පීළන**"න්ති: ඝට්ටනං. "**ඝට්ටන**"න්ති: පීළනං, සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනං. "**උපද්දව**"න්ති: හිංසනං. "**උපසග්ග**"න්ති: තත්ථ තත්ථ උපගන්ත්වා ලීනාකාරං. "**බ්‍රූහී**"ති: කථෙහි. "**ආචික්ඛා**"ති: විස්සජ්ජෙහි. "**දෙසෙහී**"ති: දස්සෙහි. "**පඤ්ඤපෙහී**"ති: ඤාපෙහි. "**පට්ඨපෙහී**"ති ඨපෙහි. "**විවරා**"ති: පාකටං කරොහි. "**විභජා**"ති: භාජෙහි. "**උත්තානීකරොහී**"ති: පාපෙහි. "**පකාසෙහී**"ති: පාකටං කරොහි. "**තුය්හං වචන**"න්ති: තව වචනං. "**ව්‍යප්පථ**"න්ති: වචනං. "**දෙසන**"න්ති: ආචික්ඛනං. "**අනුසාසන**"න්ති: ඔවාදං. "**අනුසට්ඨි**"න්ති: අනුසාසනං. "**සුත්වා**"ති: සොතෙන සුත්වා. "**සුණිත්වා**"ති: තස්සෙව වෙවචනං. "**උග්ගහෙත්වා**"ති: සම්මා ගහෙත්වා. "**උපධාරයිත්වා**"ති: අනාසෙත්වා. "**උපලක්ඛයිත්වා**"ති: සල්ලක්ඛෙත්වා. "**මුස්සතෙ වාපි සාසන**"න්ති: පරියත්තිපටිපත්තිතො දුවිධම්පි සාසනං නස්සති, වාති

පදපූරණමත්තං එතං. “**තස්මිං අනරිය**”න්ති: තස්මිං පුග්ගලෙ එතං අනරියං යදිදං මිච්ඡාපටිපදා. “**ගාරවාධිවචන**”න්ති: ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමෙ ගරුනං ගරුභාවවාචක වචනං. තෙනාහු පොරාණා:-

“භගවාති වචනං සෙට්ඨං භගවාති වචනමුත්තමං
ගරුගාරවයුත්තො සො භගවා තෙන වුච්චතී”ති.

චතුබ්බිධං නාමං:-ආවත්ථිකං ලිඞ්ගිකං නෙමිත්තිකං අධිච්චසමුප්පන්නන්ති. අධිච්චසමුප්පන්නං නාම ලොකියවොහාරෙන යාදිච්ඡකන්ති වුත්තං හොති. තත්‍ථ “වච්ඡො දම්මො බලිවද්දො”ති එවමාදි ආවත්ථිකං. “දණ්ඩී ඡත්තී සිඛී කරී”ති: එවමාදි ලිඞ්ගිකං “තෙවිජ්ජො ඡළභිඤ්ඤො”ති එවමාදි නෙමිත්තිකං. “සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකො”ති එවමාදි වචනත්‍ථමනපෙක්ඛිත්‍වා පවත්තං අධිච්චසමුප්පන්නං. ඉදං පන **භගවා**ති නාමං නෙමිත්තිකං, න මහාමායාය න සුද්ධොදනමහාරාජෙන න අසීතියා ඤාතිසහස්සෙහි කතං, න සක්කසන්තුසිතාදීහි දෙවතාවිසෙසෙහි කතං. වක්ඛති ච:-“භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කතං-පෙ-පටිලාභා සච්ඡිකාපඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා”ති.

“භාග්‍යවා භග්ගවා[1] යුත්තො භගෙහි ච විභත්තවා
භත්තවා වන්තගමනො භවෙසු භගවා තතො”ති.

තත්‍ථ:-

“වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියයො ච ද්වෙචාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා,
ධාතූනමත්‍ථාතිසයෙන යොගො තදුච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්ත”න්ති

එවං වුත්තනිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්‍වා පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. තත්‍ථ “නක්ඛත්තරාජාරිව තාරකාන”න්ති: එත්‍ථ රකාරාගමො විය අවිජ්ජමානස්ස අක්ඛරස්ස ආගමො වණ්ණාගමො නාම. හිංසනා හිංසොති වත්තබ්බෙ සීහොති විය විජ්ජමානක්ඛරානං හෙට්ඨුපරියවසෙන පරිවත්තනං වණ්ණවිපරියයො නාම. “නවච්ඡදකෙ[2] දානෙ දීයතී”ති එත්‍ථ අකාරස්ස එකාරාපජ්ජනතා විය අක්ඛරස්ස අඤ්ඤක්ඛරාපජ්ජනතා වණ්ණවිකාරො නාම. ජීවනස්ස මූතො ජීවනමූතොති වත්තබ්බෙ ජීමූතොති වකාර නකාරානං විනාසො විය විජ්ජමානක්ඛර විනාසො වණ්ණවිනාසො නාම. “ඵරුසාහි වාචාහි පකුබ්බමානො ආසජ්ජ මං ත්වං වදසි කුමාරා”ති එත්‍ථ පකුබ්බමානොති පදස්ස අභිභවමානො[3]ති අත්‍ථපටිපාදනං විය තත්‍ථ තත්‍ථ යථායොගං විසෙසත්‍ථයොගො ධාතූනං අත්‍ථාතිසයෙන යොගො නාම.

එවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්‍වා සද්දනයෙන වා පිසොදරාදිනිස්සයො පතිට්ඨාතීති පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්‍වා යස්මා

1. V. ම. භගවා. 2. V. ම. වෙච්ඡන්නකෙ.
3. සී. I. & II. ඵරුසාහිවාචාහිපක්‍රොධමානොආසජ්ජමංත්වංවදසීකුමාරාති එත්‍ථපක්‍රොධමානොතිපදස්සඅභිභවමානොති.

ලොකියලොකුත්තරසුඛාභිනිබ්බත්තකං දානසීලාදිපාරප්පත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථි තස්මා භාග්‍යවාති වත්තබ්බෙ **භගවාති** වුච්චතීති ඤාතබ්බං. යස්මා පන ලොභදොසමොහවිපරීතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තප්පකොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියමායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාතිමානමදප්පමාදතණ්හාවිජ්ජාතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්කපපඤ්චචතුබ්බිධවිපරියාසආසවගන්ථඔඝයොගාගතිතණ්හුපාදානපඤ්චචෙතොඛිලවිනිබන්ධනීවරණාභිනන්දනඡවිවාදමූලතණ්හාකායසත්තානුසයඅට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්හාමූලකදසාකුසලකම්මපථද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතඅට්ඨසතතණ්හාවිචරිතප්පභෙදසබ්බදරථපරිළාහකිලෙසසතසහස්සානි සංඛෙපතො වා පඤ්චකිලෙසඛන්ධඅභිසංඛාරමච්චුදෙවපුත්තමාරෙ භඤ්ජි. තස්මා භග්ගත්තා එතෙසං පරිස්සයානං භග්ගවාති වත්තබ්බෙ **භගවාති** වුච්චති. ආහ චෙත්ථ:–

"භග්ගරාගො භග්ගදොසො භග්ගමොහො අනාසවො
භග්ගාස්ස[1] පාපකා ධම්මා භගවා තෙන වුච්චතී"ති[2].

භාග්‍යවතාය තස්ස සතපුඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, භග්ගදොසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකියසරික්ඛකානං බහුමානගතභාවො ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා අභිගතානඤ්ච තෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා. ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි ච සංයොජනසමත්ථතා දීපිතා හොති. යස්මා ච ලොකෙ ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමප්පයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු භගසද්දො පවත්තති. පරමඤ්චස්ස සකචිත්තෙ ඉස්සරියං අණිමලඝිමාදිකං වා ලොකියසම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථි. තථා ලොකුත්තරො ධම්මො ලොකත්තයබ්‍යාපකො. යථාභුච්චගුණාධිගතො අතිවිය පරිසුද්ධො යසො, රූපකායදස්සනබ්‍යාවටජනනයනප්පසාදජනනසමත්ථා සබ්බාකාරපරිපූරා සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගසිරි, යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පත්ථිතං වා අත්තහිතං පරහිතං වා තස්ස තස්ස තථෙව අභිනිප්පන්නත්තා. ඉච්ඡිතනිප්ඵත්තිසඤ්ඤිතො කාමො, සබ්බලොකගරුභාවප්පත්තිහෙතුභූතො සම්මාවායාමසංඛාතො පයත්තො ච අත්ථි; තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි භගා අස්ස සන්තීති ඉමිනා අත්ථෙන **භගවාති** වුච්චති.

යස්මා පන කුසලාදීහි භෙදෙහි සබ්බධම්මෙ ඛන්ධායතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපටිච්චසමුප්පාදාදීහි වා කුසලාදිධම්මෙ පීළනසංඛතසන්තාපවිපරිනාමට්ඨෙන වා දුක්ඛං අරියසච්චං–ආයූහනනිදානසංයොගපළිබොධට්ඨෙන සමුදයං–නිස්සරණවිවෙකාසංඛතාමතට්ඨෙන නිරොධං–නිය්‍යානිකහෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යට්ඨෙන මග්ගං–විභත්තවා විභජිත්වා විවරිත්වා දෙසිතවාති වුත්තං හොති. තස්මා විභත්තවාති වත්තබ්බෙ **භගවාති** වුච්චති. යස්මා ච එස දිබ්බබ්‍රහ්ම

1. V. ම. භග්ගායං. 2. V. ම. පවුච්චති.

අරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ සුඤ්ඤතාප්පණිහිතානිමිත්ත විමොක්ඛෙ අඤ්ඤෙ ච ලොකියලොකුත්තරෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ භජි සෙවි බහුලමකාසි තස්මා භත්තවාති වත්තබ්බෙ **භගවාති** වුච්චති. යස්මා පන තීසු භවෙසු තණ්හාසඞ්ඛාතං ගමනමනෙන වන්තං තස්මා භවෙසු වන්තගමනොති වත්තබ්බෙ භවසද්දතො භකාරං ගමනසද්දතො ගකාරං වන්තසද්දතො වකාරඤ්ච දීඝං කත්වා ආදාය **භගවාති** වුච්චති. යථා ච ලොකෙ මෙහනස්ස ඛස්ස මාලාති වත්තබ්බෙ මෙඛලාති.

පුන අපරම්පි පරියායං නිද්දිසන්තො "අපිච භග්ගරාගොති භගවා"ති ආදිමාහ. තත්ථ භග්ගො රාගො අස්සාති **භග්ගරාගො, භග්ගදොසා**දීසුපි එසෙව නයො, "**කණ්ටකො**"ති: විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන කිලෙසා එව. "**භජී**"ති: උද්දෙසවසෙන විභාගං කත්වා භජෙසි. "**විභජී**"ති: පටිනිද්දෙසවසෙන විවිධං භජෙසි. "**පවිභජී**"ති: පටිනිද්දෙසවසෙන පකාරෙන විභජි. උග්ඝටිතඤ්ඤූනං වසෙන භජි, විපචිතඤ්ඤූනං වසෙන විභජි, නෙය්‍යානං වසෙන පවිභජි. **ධම්මරතන**න්ති:-

"චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච අතුලං දුල්ලභදස්සනං
අනොමසත්තපරිභොගං රතනන්තෙන පවුච්චතී"ති

එවං වණ්ණිතධම්මරතනං තිවිධෙන භාජෙසි. "**භවානං අන්තකරො**"ති: කාමභවාදීනං නවන්නං භවානං පරිච්ඡෙදං පරියන්තං පරිවටුමං කාරකො. "**භාවිතකායො**"ති: වඩ්ඪිතකායො, තථා ඉතරත්තයෙපි. "**භජී**"ති: සෙවි. "**අරඤ්ඤවනපත්ථානී**"ති[1] ගාමස්ස වා නගරස්ස වා ඉන්දඛීලතො බහි අරඤ්ඤං, මනුස්සූපචාරාතික්කන්තානි වනපත්ථානි. "**පන්තානී**"ති: යත්ථ මනුස්සා න කසන්ති න වපන්ති දූරානි සෙනාසනානි, කෙචි පන "**වනපත්තානී**"ති: යස්මා තත්ථ ව්‍යග්ඝාදයො අත්ථි තං වනං තෙ පාලයන්ති රක්ඛන්ති තස්මා තෙහි රක්ඛිතත්තා වනපත්තානීති වදන්ති. "**සෙනාසනානී**"ති: සෙති ච ආසති ච එත්ථාති සෙනාසනානි. "**අප්පසද්දානී**"ති: වචනසද්දෙන අප්පසද්දානි. "**අප්පනිග්ඝොසානී**"ති: ගාමනගරනිග්ඝොසාදිසද්දෙන අප්පනිග්ඝොසානි. "**විජනවාතානී**"ති: අන්තොසඤ්චරණකජනස්ස සරීරවාතෙන විරහිතානි."විජනවාදනී"තිපි පාඨො අනෙනා ජනවාදෙන විරහිතානීති අත්ථො. "විජනවාතානී"තිපි පාඨො. ජනසඤ්චාරවිරහිතානීති අත්ථො. **මනුස්සරාහසෙය්‍යකානී**"ති: මනුස්සානං රහස්සකාරණට්ඨානානි. "**පටිසල්ලානසාරුප්පානී**"ති: විවෙකානුරූපානි. "**භාගීවා**"ති භාගො චීවරාදිකොට්ඨාසො අස්ස අත්ථීති භාගී. පටිලාභවසෙන අත්ථරසාදිභාගො අස්ස අත්ථීති භාගී. "**අත්ථරසස්සා**"ති: හෙතුඵලසම්පත්ති සඞ්ඛාතස්ස අත්ථරසස්ස. "**ධම්මරසස්සා**"ති: හෙතුසම්පත්ති සඞ්ඛාතස්ස ධම්මරසස්ස. වුත්තං හෙතං:-

1. V. ම. පත්ථානීති

"හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා"ති. "**විමුත්තිරසස්සා**"ති: ඵලසමාපත්තිසඞ්ඛාතස්ස විමුත්තිරසස්ස. වුත්තම්පි චෙතං:–"කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙන රසො නාම පවුච්චතී"ති. "**චතුන්නං ඣානාන**"න්ති: පඨමජ්ඣානාදීනං චතුන්නං ඣානානං. "**චතුන්නං අප්පමඤ්ඤාන**"න්ති: මෙත්තාදීනං ඵරණප්පමාණවිරහිතානං චතුන්නං බ්‍රහ්මවිහාරානං. "**චතුන්නං අරූපසමාපත්තීන**"න්ති: ආකාසානඤ්චායතනාදීනං චතුන්නං අරූපජ්ඣානානං. "**අට්ඨන්නං විමොක්ඛාන**"න්ති: "රූපී රූපානි පස්සතී"ති ආදිනා නයෙන වුත්තානං ආරම්මණවිමුත්තානං අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං "**අභිභායතනාන**"න්ති: එත්ථ අභිභවිතානි ආයතනානි එතෙසං ඣානානන්ති අභිභායතනානි ඣානානි. "**ආයතනානී**"ති: අට්ඨානත්ථෙන ආයතනසඞ්ඛාතානි කසිණාරම්මණානි, ඤාණුත්තරිකො හි පුග්ගලො විසදඤාණො කිං එත්ථ ආරම්මණෙ සමාපජ්ජිතබ්බං න මයි චිත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථීති තානි ආරම්මණානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පණං නිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. එවං උප්පාදිතානි ඣානානි අභිභායතනානීති වුච්චන්ති තෙසං අට්ඨන්නං අභිභායතනානං. "**නවන්නං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීන**"න්ති: පුබ්බං පුබ්බං අනු අනුපුබ්බං[1] සමාපජ්ජිතබ්බතො අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්ති, අනු පටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බාති අත්ථො. තාසං නවන්නං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීනං. "**දසන්නං සඤ්ඤාභාවනාන**"න්ති: ගිරිමානන්දසුත්තෙ ආගතානං අනිච්චසඤ්ඤාදීනං දසන්නං සඤ්ඤාභාවනානං. **දසන්නං කසිණසමාපත්තීන**"න්ති: සකලට්ඨෙන කසිණසඞ්ඛාතානං පථවිකසිණජ්ඣානාදීනං දසන්නං ඣානානං. "**ආනාපානසතිසමාපත්තියා**"ති: ආනාපානසතිසම්පයුත්තසමාධිස්ස. "**අසුභසමාපත්තියා**"ති: අසුභජ්ඣානසමාපත්තියා. "**දසන්නං තථාගතබලාන**"න්ති: තථාගතස්ස බලානං දසන්නං "**චතුන්නං වෙසාරජ්ජාන**"න්ති: විසාරදභාවානං චතුන්නං වෙසාරජ්ජානං. "**චතුන්නං පටිසම්භිදාන**"න්ති: පටිසම්භිදාඤාණානං චතුන්නං. "**ඡන්නං අභිඤ්ඤාණාන**"න්ති: ඉද්ධිවිධාදීනං ඡන්නං අභිඤ්ඤාණානං "**ඡන්නං බුද්ධධම්මාන**"න්ති: සබ්බං කායකම්මං ඤාණානුපරිවත්තීති ආදිනා නයෙන උපරි ආගතානං ඡන්නං බුද්ධධම්මානං, තත්ථ චීවරාදයො භාග්‍යසම්පත්තිවසෙන වුත්තා. අත්ථරසන්තිකො[2] පටිවෙධවසෙන වුත්තො, අධිසීලන්තිකො පටිපත්තිවසෙන, ඣානන්තිකො රූපාරූපජ්ඣානවසෙන, විමොක්ඛන්තිකො සමාපත්තිවසෙන, පඤ්ඤාචතුක්කා[3] උපචාරප්පණාවසෙන, සතිපට්ඨානාදයො සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මවසෙන. තථාගතබලානන්ති ආදයො ආවෙණිකධම්මවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

---

1. V. ම. විහරිතබ්බතො සමාපජ්ජිතබ්බතො. 2. V. ම. අත්ථිදසන්තිකා.
3. V. සඤ්ඤාචතුක්කා.

ඉතො පරං භගවාති නෙතං නාමන්ති ආදි අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්තීති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සමණා** පබ්බජ්ජුපගතා. **බ්‍රාහ්මණා** භොවාදිනො. සමිතපාපා බාහිතපාපා වා. **දෙවතා** සක්කාදයො බ්‍රහ්මාණො ච. "**විමොක්ඛ**"න්ති: විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො විමොක්ඛස්ස අන්තෙ[1] අරහත්තඵලං. තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාම. සබ්බඤ්ඤුභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති අරහත්තඵලාධිගමෙ සිද්ධො හොති, තස්මා සබ්බඤ්ඤුභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති, තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාම හොයි. තෙන වුත්තං:–විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානන්ති. "**බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා**"ති: මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. "**සච්ඡිකාපඤ්ඤත්ති**"ති: අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. "**යදිදං භගවා**"ති: යා අයං භගවාති පඤ්ඤත්ති. "**වීහි කාරණෙහී**"ති: වීහි කොට්ඨාසෙහි. "**පරියත්තිසාසන**"න්ති: තෙපිටකං බුද්ධවචනං. "**පටිපත්ති**"ති: පටිපජ්ජති එතායාති පටිපත්ති.

"**යං තස්ස පරියාපුත**"න්ති: තෙන පුග්ගලෙන යං පරියාපුතං සජ්ඣාපිතං. කාරණත්ථෙ සාමිවචනං, පරියාපුත්තන්තිපි පාඨො. "**සුත්ත**"න්ති: උභතොවිභඞ්ගනිද්දෙසඛන්ධකපරිවාරා සුත්තනිපාතෙ මඞ්ගලසුත්ත රතනසුත්ත තුවටකසුත්තානි අඤ්ඤම්පි ච සුත්තනාමකං තථාගතවචනං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. "**ගෙය්‍ය**"න්ති: සබ්බම්පි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යන්ති වෙදිතබ්බං. විසෙසෙන සංයුත්තකෙ සකලොපි සගාථකවග්ගො. "**වෙය්‍යාකරණ**"න්ති: සකලං අභිධම්මපිටකං නිග්ගාථකං සුත්තං යඤ්ච හි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි අසඞ්ගහීතං බුද්ධවචනං තං වෙය්‍යාකරණන්ති වෙදිතබ්බං. "**ගාථා**"ති: ධම්මපද ථෙරගාථා ථෙරීගාථා සුත්තනිපාතෙ නො සුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා ගාථාති වෙදිතබ්බා. "**උදාන**"න්ති: සොමනස්සඤ්ඤාණමයිකා ගාථාපටිසංයුත්තා වෙ අසීතිසුත්තන්තා උදානන්ති වෙදිතබ්බං. "**ඉතිවුත්තක**"න්ති: "වුත්තං හෙතං භගවතා"ති ආදිනයප්පවත්තා දසුත්තරසතසුත්තන්තා ඉතිවුත්තකන්ති වෙදිතබ්බං. "**ජාතක**"න්ති අපණ්ණකජාතකාදීනි පණ්ණාසාධිකානි පඤ්චජාතකසතානි ජාතකන්ති වෙදිතබ්බං. "**අබ්භුතධම්ම**"න්ති: "චත්තාරො මෙ භික්ඛවෙ අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා ආනන්දෙ"ති ආදිනයප්පවත්තා සබ්බෙ අච්ඡරියබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තා සුත්තන්තා අබ්භුතධම්මන්ති වෙදිතබ්බං. "**වෙදල්ල**"න්ති: චූළවෙදල්ල මහාවෙදල්ල සම්මාදිට්ඨි සක්කපඤ්හ සංඛාරභාජනිය මහාපුණ්ණමසුත්තාදයො සබ්බෙපි වෙදඤ්ච තුට්ඨිඤ්ච ලද්ධා ලද්ධා පුච්ඡිත

1. V. ම. අන්තො.

සුත්තන්තා වෙදල්ලන්ති වෙදිතබ්බං. "**ඉදං පරියත්තිසාසන**"න්ති: ඉදං වුත්තප්පකාරං තෙපිටකං බුද්ධවචනං පරියාපුණිතබ්බට්ඨෙන පරියත්ති අනුසාසනට්ඨෙන සාසනන්ති කත්වා පරියත්තිසාසනං. "**තම්පි මුස්සතී**"ති: තම්පි පරියත්තිසාසනං නස්සති. "**පමුස්සතී**"ති:[1] ආදිතො නස්සති. "**පරිබාහිරො හොතී**"ති: පරම්මුඛො හොති. "**කතමං පටිපත්තිසාසන**"න්ති: ලොකුත්තරධම්මතො පුබ්බභාගො තදත්ථං පටිපජ්ජියතීති පටිපත්ති. සාසියන්ති එත්ථ වෙණෙය්‍යාති සාසනං. "**සම්මාපටිපදා**"ති: ආදයො වුත්තනයා එව.

"**පාණම්පි හනතී**"ති: ජීවිතින්ද්‍රියම්පි ඝාතෙති. "**අදින්නම්පි ආදියතී**"ති: පරපරිග්ගහිතම්පි වත්ථුං ගණ්හති. "**සන්ධිම්පි ඡින්දතී**"ති: ඝරසන්ධිම්පි ඡින්දති. "**නිල්ලොපම්පි හරතී**"ති: ගාමෙ පහරිත්වා මහාවිලොපම්පි කාරෙති. "**එකාගාරිකම්පි කරොතී**"ති: පඤ්ඤාසමත්තෙහිපි සට්ඨිමත්තෙහිපි පරිවාරිත්වා ජීවග්ගාහං ගහෙත්වා ධනං ආහරාපෙති. "**පරිපන්ථෙපි තිට්ඨතී**"ති: පන්ථදූහනකම්මං කරොති. "**පරදාරම්පි ගච්ඡතී**"ති: පරදාරෙසු චාරිත්තං ආපජ්ජති. "**මුසාපි භණතී**"ති: අත්ථභඤ්ජකං මුසා වදති. "**අනරියධම්මො**"ති: අනරියභාවො. "**එකො පුබ්බෙ චරිත්වාන**"ති: පබ්බජ්ජාසංඛාතෙන වා ගණවවස්සග්ගට්ඨෙන වා පුබ්බෙ ලොකෙ විහරිත්වා. "**යානං භන්තංව තං ලොකෙ හීනමාහු පුථුජ්ජන**"න්ති: තං විබ්භන්තකං පුග්ගලං යථා හත්ථියානාදි යානං අදන්තං විසමම්පි ආරොහති ආරොහකම්පි භඤ්ජති. "**පපාතෙපි පපතී**"ති: එවං කායදුච්චරිතාදි විසමාරොහණෙන නිරයාදිසු අත්තභඤ්ජනෙන ජාතිපපාතාදිසු ච පපතනෙන ච යානං භන්තංව හීනං පුථුජ්ජනංච ආහූති. "**පබ්බජ්ජාසංඛාතෙන වා**"ති පබ්බජ්ජාකොට්ඨාසෙන වා. "**පබ්බජිතො සමණොතො**"ති: ගණ්හාරොපණෙන වා. "**ගණවවස්සග්ගට්ඨෙන වා**"ති: ගණසඞ්ගණිකාරාමතං විස්සජ්ජෙත්වා චරණට්ඨෙන වා. "**එකො පතික්කමතී**"ති: එකකොව ගාමතො නිවත්තති. "**සො නිසෙවතී**"ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙස පදං.

"**අපරෙන සමයෙනා**"ති: අඤ්ඤස්මිං කාලෙ අපරභාගෙ. "**බුද්ධ**"න්ති: සබ්බඤ්ඤුබුද්ධං. "**ධම්ම**"න්ති: ස්වාක්ඛාතතාදිගුණයුත්තං ධම්මං. "**සඞ්ඝ**"න්ති: සුප්පටිපන්නතාදිගුණයුත්තං සඞ්ඝං. "**සික්ඛ**"න්ති: අධිසීලාදිසික්ඛිතබ්බං සික්ඛං. "**පච්චක්ඛායා**"ති: බුද්ධාදිං පටික්ඛිපිත්වා. "**හීනායා**"ති: හීනත්ථාය ගිහීභාවාය. "**ආවත්තිත්වා**"ති: නිවත්තිත්වා, **සෙවති** එකවාරං සෙවති, **නිසෙවති** අනෙකවිධෙන සෙවති, **සංසෙවති** අල්ලීයිත්වා සෙවති, **පටිසෙවති** පුනප්පුනං සෙවති. "**භන්ත**"න්ති: විබ්භන්තං. "**අදන්ත**"න්ති: දන්තභාවං අනුපනීතං. "**අකාරිත**"න්ති: සුසික්ඛිත කිරියං අසික්ඛාපිතං. "**අවිනීත**"න්ති: න විනීතං ආචාරසම්පත්තියා අසික්ඛිතං. "**උප්පථං ගණ්හාතී**"ති:

2. V. ම. සමුස්සතීති.

වුත්තප්පකාරං යානං අදන්තතාදියුත්තං හනන්තං විසමමග්ගං උපෙති. “**විසමං ඛාණුම්පි පාසාණම්පි අභිරූහති**”ති: විසමං හුත්වා ඨිතං ඛදිර ඛාණුම්පි තථා පබ්බතපාසාණම්පි ආරොහති. “**යානම්පි ආරොහනකම්පි භඤ්ජති**”ති: වය්හාදි යානම්පි ආරොහකස්ස පාජෙන්තස්ස හත්ථ පාදම්පි භින්දති. “**පපාතෙපි පපති**”ති: එකතො ඡින්නපබ්භාර පපාතෙපි පපාතෙති.

“**සො විබ්භන්තකො**”ති: සො පටික්කන්තකො. “**භන්තයාන පටිභාගො**”ති: අනවට්ඨිතයානසදිසො. “**උප්පථං ගණ්හාති**”ති: කුසලකම්මපථතො පටික්කමිත්වා අපායපථභූතං උප්පථං මිච්ඡාමග්ගං උපෙති. “**විසමං කායකම්මං අභිරූහති**”ති: සමස්ස පටිපක්ඛං කායදුච්චරිතසංඛාතං විසමං කායකම්මං ආරොහති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. “**නිරයෙ අත්තානං භඤ්ජති**”ති: නිරස්සාදසංඛාතෙ නිරයෙ අත්තභාවං චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොති. “**මනුස්සලොකෙ අත්තානං භඤ්ජති**”ති: විවිධකම්මකාරණවසෙන භඤ්ජති. “**දෙව ලොකෙ අත්තානං භඤ්ජති**”ති: පියවිප්පයොගාදිදුක්ඛවසෙන. “**ජාතිපපාතම්පි පපති**”ති: ජාතිපපාතෙපි පාතෙති. ජරාපපාතාදීසුපි එසෙව නයො. “**මනුස්සලොකෙ**”ති: ඉධ අධිප්පෙත ලොකමෙව දස්සෙති. “**පුථුජ්ජනා**”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්ථ **පුථුජ්ජනාති**

“පුථූනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො
පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා පුථුවායං ජනො”ඉති.

සො හි පුථූනං නානප්පකාරානං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහි පි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො. තං විභාගතො දස්සෙතුං “පුථු **කිලෙසෙ ජනෙන්ති**”ති ආදිමාහ. තත්ථ බහුන්නං නානප්පකාරානං සක්කායදිට්ඨීනං අවිහතත්තා තා ජනෙන්ති තාහි ජනිතාති වා පුථුජ්ජනා. අවිහතමෙව වා ජනසද්දො වදති. පුථුසත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති එත්ථ පුථූනානා සබ්බපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති පුථුජ්ජනාති වචනත්ථො. පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති එත්ථ ජනෙතබ්බා ජායන්ති වා එත්ථාති ජනා, ගතියො, පුථුජනා එතෙසන්ති පුථුජ්ජනා. ඉතො පරෙ ජායන්ති එතෙහීති ජනා, අභිසංඛාරාදයො, තෙ එතෙසං විජ්ජන්තීති පුථුජ්ජනා. අභිසංඛරණාදි අත්ථො එව ජනසද්දො දට්ඨබ්බො. **නානා සන්තාපෙහි සන්තපන්ති**”ති: රාගග්ගිආදයො සන්තාපා තෙ එව වා සබ්බෙපි වා කිලෙසපරිළාහා. “**පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු**”ති: එත්ථ ජායතීති ජනො. රාගො ගෙධොති එවමාදිකො පුථුජ්ජනො එතෙසන්ති පුථුජ්ජනා. පුථුජනා රත්තාති එවං රාගාදි අත්ථො එව වා ජනසද්දො දට්ඨබ්බො. “**පළිබුද්ධා**”ති: පරිපන්නා. “**ආවුතා**”ති: ආවුතිතා. “**නිවුතා**”ති: වාරිතා. “**ඔවුතා**”ති: උපරිතො පිහිතා. “**පිහිතා**”ති: හෙට්ඨාභාගෙන පිහිතා. “**පටිච්ඡන්නා**”ති. අපාකටා

"**පටිකුජ්ජිතා**"ති: අධොමුඛා කතා. අථවා:-පුථූනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීචධම්මසමාචාරානං ජනානං අන්තොගධත්තාපි පුථු වාති අයං විසුං යෙව සන්තෙහි විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණයුත්තෙහි අරියෙහි ජනොති පුථුජ්ජනො. එවං යෙ තෙ:-

"දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා
අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො"ති

වෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො. "**යසො කිත්ති ච**"ති: ලාභසක්කාරො පසංසා ච. "**පුබ්බෙ**"ති: පබ්බජිතභාවෙ. "**හායතෙවාපි තස්ස සා**"ති: තස්ස විබ්භන්තකස්ස සතො සො ච යසො සා ච කිත්ති හායති. "**එතම්පි දිස්වා**"ති: එතම්පි පුබ්බෙ යසකිත්තීනං ලාභං පච්ඡා ච හානිං දිස්වා. "**සික්ඛෙථ මෙථුනං විප්පහාතවෙ**"ති: යො සික්ඛා සික්ඛෙථ කිං කාරණා මෙථුනං විප්පහාතවෙ මෙථුනප්පහාණත්ථායාති වුත්තං හොති. "**කිත්තිවණ්ණහතො**"ති: හතකිත්තිවණ්ණො, කිත්තිසද්දං චෙව ගුණඤ්ච උක්ඛිපිත්වා චරන්තො හොතීති අත්ථො. චිත්තං නානානයෙන කථං කථනං අස්ස අත්ථීති **චිත්තකථී**. "**කල්‍යාණපටිභානො**"ති: සුන්දරපඤ්ඤො. "**භාසති**"ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. "**පරිභාසතී**"ති සමන්තතො භාසති. "**පරිධංසති**"ති: අධො පතති. "**පරිපතතී**"ති: සමන්තතො අපගච්ඡති. "**අන්තරධායතී**"ති: අදස්සනං යාති. "**විප්පලුජ්ජතී**"ති: උච්ඡිජ්ජති. "**ඛුද්දකො සීලක්ඛන්ධො**"ති: ථුල්ලච්චයාදි. "**මහන්තො සීලක්ඛන්ධො**"ති: පාරාජිකසඞ්ඝාදිසෙසා. "**මෙථුනධම්මස්ස පහානායා**"ති: තදඞ්ගාදිපහාණෙන පජහනත්ථාය. "**වූපසමායා**"ති: මලානං වූපසමනත්ථාය. "**පටිනිස්සග්ගායා**"ති: පක්ඛන්දන පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගත්ථාය. "**පටිප්පස්සද්ධියා**"ති: පටිප්පස්සද්ධිසංඛාතස්ස ඵලස්ස අත්ථාය.

යො හි මෙථුනං න විප්පජහාති **සංකප්පෙහි**-පෙ-**තථාවිධොති**.

තත්ථ "**පරෙතො**"ති: සමන්නාගතො. "**පරෙසං නිග්ඝොසාය**"න්ති: උපජ්ඣායාදීනං නින්දාවචනං. "**මංකු හොතී**"ති: දුම්මනො හොති. "**කාමසංකප්පෙනා**"ති: කාමපටිසංයුත්තෙන විතක්කෙන. උපරිධෙපි එසෙව නයො. "**ධූපිතො**"ති: විතක්කෙහි ධූපිතො. "**පරෙතො**"ති: අපරිගීතො. "**සමොහිතො**"ති: සම්මා ඔහිතො අන්තො පවිට්ඨො. "**කපණො විය**"ති: දුග්ගතමනුස්සො විය. "**මන්දො විය**"ති: අඤ්ඤාණී විය. "**මොමූහො විය**"ති: සම්මොහභූතො විය. "**ඣායතී**"ති: චින්තෙති. "**පජ්ඣායතී**"ති: භුසං චින්තෙති. "**නිජ්ඣායතී**"ති: අනෙකවිධෙන චින්තෙති. "**අපජ්ඣායතී**"ති[1] තතො අපගන්ත්වා චින්තෙති. "**උලූකො**"ති: උලූකසකුණො. "**රුක්ඛසාඛාය**"න්ති:

1. V. ම. අපජ්ඣායන්ති.

රුක්ඛෙ උපරිවිටපසාඛාය විටපෙ වා. "**මූසිකං මග්ගමානො**"ති: මූසිකං ගවෙසමානො. "මග්ගයමානො"තිපි පඨන්ති. "**කොත්ථු**"ති: සිගාලො. "**විළාරො**"ති: බබ්බු. "**සන්ධිසමල සංකටීරෙ**"ති: ද්වින්නං ඝරානං අන්තරෙ ච උදකනිද්ධමනචික්ඛල්ලකචවරනික්ඛිපනට්ඨානෙ ච ථණ්ඩිලෙ ච. "**වනචසිතෙනා**"ති: පිට්ඨිගීවසංජිතෙනා. ඉතො පරා ගාථා පාකටසම්බන්ධා එව.

තාසු "**සත්ථානී**"ති: කායදුච්චරිතාදීනි, තානි හි අත්තනො පරෙසඤ්ච ඡේදනට්ඨෙන සත්ථානීති වුච්චන්ති. තෙසු වායං විසෙසෙන තාව ආදිතො මුසාවචනං සත්ථංතෙව කරොති. **ඉමිනා කාරණෙන නාහං විබ්භන්තොති** භණන්තො. තෙනෙවාහ:–**එසස්ස මහාගෙධො මොසවජ්ජං පගාහතී**. තත්ථ "**එසස්සා**"ති: එසො අස්ස. "**මහාගෙධො**"ති: මහාබන්ධනං. කතමොති චෙ යදිදං **මොසවජ්ජං පගාහතී**: ස්වාස්ස මුසාවාදජ්ඣොගාහො මහාගෙධොති වෙදිතබ්බො. "**තීණි සත්ථානී**"ති: තයො ඡේදකා, කායදුච්චරිතං කායසත්ථං, වචීසත්ථාදීසුපි එසෙව නයො. තං විභාගතො දස්සෙතුං **තිවිධං කායදුච්චරිතං කායසත්ථ**න්ති ආහ "**සම්පජානමුසාභාසතී**"ති: ජානන්තො තුච්ඡං වාචම්භාසති. "**අනභිරතො අහං භන්තෙ අහොසිං පබ්බජ්ජායා**"ති: සාසනපබ්බජ්ජාය අභිරතිවිරහිතො අහං ආසිං. "**මාතා මෙ පොසෙතබ්බා**"ති: මාතා මයා පොසෙතබ්බා. "**තෙනම්හි විබ්භන්තොති භණතී**"ති: තෙන කාරණෙන පටික්කන්තො අස්මීති කථෙති. **පිතා මයා පොසෙතබ්බො**ති ආදීසුපි එසෙව නයො.

"**එසො තස්ස මහාගෙධො**"ති: තස්ස පුග්ගලස්ස එසො මහාබන්ධො. "**මහාවන**"න්ති: මහන්තං වනං. "**ගහන**"න්ති: දුරතික්කමං. "**කන්තාරො**"ති: චොරකන්තාරාදිසදිසො. "**විසමො**"ති: කණ්ටකවිසමො. "**කුටිලො**"ති: වංකසදිසො. "**පංකො**"ති: පල්ලලසදිසො. "**පලිපො**"ති: කද්දමසදිසො. "**පලිබොධො**"ති: මහාදුග්ගො. "**මහාබන්ධන**"න්ති: මහන්තං දුම්මොචයං බන්ධනං. "**යදිදං සම්පජානමුසාවාදො**"ති: යො අයං සම්පජානමුසාවාදො. "**සභග්ගතො වා**"ති: සභායං ඨිතො වා. "**පරිසග්ගතො වා**"ති: ගාමපරිසායං ඨිතො වා. "**ඤාතිමජ්ඣගතො වා**"ති: දායාදානං මජ්ඣෙ ඨිතො වා. "**පූගමජ්ඣගතො වා**"ති: සෙනීනං මජ්ඣෙ ඨිතො වා. "**රාජකුලමජ්ඣගතො වා**"ති: රාජකුලස්ස මජ්ඣෙ මහාවිනිච්ඡයෙ ඨිතො වා. "**අභිනීතො**"ති: පුච්ඡනත්ථාය නීතො. "**සක්ඛිපුට්ඨො**"ති: සක්ඛිං කත්වා පුච්ඡිතො. "**එහම්භො පුරිසා**"ති: ආලපනමෙතං. "**අත්තහෙතු වා පරහෙතු වා**"ති: අත්තනො වා පරස්ස වා හත්ථපාදාදිහෙතු වා ධනහෙතු වා. **ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු වා**ති එත්ථ "**ආමිස**"න්ති: ලාභො අධිප්පෙතො. "**කිඤ්චික්ඛ**"න්ති: යං වා තං වා අප්පමත්තකං, අන්තමසො තිත්තිරවට්ටකසප්පිපිණ්ඩනවනීතපිණ්ඩානි, අප්පමත්තකස්සාපි ලාභස්ස හෙතූති අත්ථො. "**සම්පජානමුසා භාසතී**"ති: ජානන්තොයෙව මුසාවාදං කරොති.

පුන අඤ්ඤං පරියායං දස්සෙන්තො "අට්ඨ ච තීහාකාරෙහි මුසාවාදො හොති පුබ්බෙවස්ස හොතී"ති ආදිමාහ. තත්ථ "**තීහාකාරෙහී**"ති: සම්පජානමුසාවාදස්ස අඞ්ගභූතෙහි තීහි කාරණෙහි. "**පුබ්බෙවස්ස හොතී**"ති: පුබ්බභාගෙ යෙව අස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොති–මුසා භණිස්සන්ති. "**භණන්තස්ස හොතී**"ති: භණමානස්ස හොති. "**භණිතස්ස හොතී**"ති: භණිතෙ අස්ස හොති. යං වත්තබ්බං තස්මිං වුත්තෙ හොතීති අත්ථො. අථවා "**භණිතස්සා**"ති: වුත්තවතො නිට්ඨිතවචනස්ස හොතීති, එවං සො පුබ්බභාගෙපි ජානාති භණන්තොපි ජානාති පච්ඡාපි ජානාති මුසා මයා භණිතන්ති, සො එවං වදන්තො මුසාවාදකම්මනා බජ්ඣතීති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතො. කිඤ්චාපි දස්සිතො අථ ඛො අයමෙත්ථ විසෙසො, පුච්ඡා[1] තාව හොති මුසා භණිස්සන්ති පුබ්බභාගො අත්ථි, මුසා මයා භණිතන්ති පච්ඡාභාගො නත්ථි. වුත්තමත්තමෙව හි කොචි පම්මුස්සති කිං තස්ස මුසාවාදො හොති න හොතීති? සා එවං අට්ඨකථාසු විස්සජ්ජිතා. පුබ්බභාගෙ මුසා භණිස්සන්ති ච භණන්තස්ස මුසා භණාමීති ච ජානතො පච්ඡාභාගෙ මුසා මයා භණිතන්ති න සක්කා න භවිතුං, සචෙපි න හොති මුසාවාදොයෙව. පුරිමමෙව හි අඞ්ගද්වයං පමාණං. යස්සාපි පුබ්බභාගෙ මුසාභණිස්සන්ති ආභොගො නත්ථි, භණන්තො පන මුසාභණාමීති ජානාති භණිතෙපි මුසා මයා භණිතන්ති ජානාති, සො මුසාවාදෙන න කාරෙතබ්බො. පුබ්බභාගො හි පමාණතරං. තස්මිං අසති දවාභණිතං වා රවාභණිතං වා හොතීති. එත්ථ ච තඤ්ඤාණතා ච ඤාණසමොධානඤ්ච පරිවජ්ජිතබ්බං, තඤ්ඤාණතා පරිවජ්ජිතබ්බාති යෙන චිත්තෙන මුසාභණිස්සන්ති ජානාති තෙනෙව මුසා භණාමීති ච මුසා මයා භණිතන්ති ච ජානාතීති එවං එකචිත්තෙනෙව තීසු ඛණෙසු ජානාතීති අයං තඤ්ඤාණතා පරිවජ්ජිතබ්බා. න හි සක්කා තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ජානිතුං. යථා න සක්කා තෙනෙව අසිනා සො අසි ඡින්දිතුන්ති, පුරිමං පුරිමං පන චිත්තං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස චිත්තස්ස තථා උප්පත්තියා පච්චයො හුත්වා නිරුජ්ඣති. තෙනෙතං වුච්චති:–

"පමාණං පුබ්බභාගොව තස්මිං සති[2] න හෙස්සති
සෙසවයන්ති නපෙත්ථ තම්හි වාචා තිවඞ්ගිකා"ති.

තං ඤාණසමොධානං පරිවජ්ජිතබ්බන්ති එතානි තීණි චිත්තානි එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජන්තීති න ගහෙතබ්බානි. ඉදං හි චිත්තං නාම.

"අනිරුද්ධම්හි පඨමෙ න උප්පජ්ජති පච්ඡිමං,
නිරන්තරුප්පජ්ජනතො එකං විය පකාසතී"ති.

ඉතො පරං පන යථායං අජානං යෙව ජානාමීති ආදිනා නයෙන සම්පජාන මුසා භණති. තස්මා සො ඉදං අභූතන්ති එවං දිට්ඨිකො හොති. තස්ස හි අත්ථෙව අයං ලද්ධි, තථා ඉදං අභූතන්ති එවමස්ස

1. සී. I II. පච්ඡා. 2. සී I II. පටි.

ඛමන්ති චෙව රුච්චන්ති ච. එවං සභාවමෙවස්ස චිත්තං ඉදං අභූතන්ති. යදා පන මුසා වත්තුකාමො හොති, තදා තං දිට්ඨිං වා දිට්ඨියා සහ ඛන්තිං වා දිට්ඨිඛන්තීහි සද්ධිං රුචිං වා දිට්ඨිඛන්ති රුචීහි සද්ධිං සඤ්ඤං වා දිට්ඨිඛන්තිරුචිසඤ්ඤාහි සද්ධිං භාවං වා විනිධාය නික්ඛිපිත්වා පටිච්ඡාදෙත්වා අභූතං විනිධානං කත්වා භණති. තස්මා තෙසම්පි වසෙන අඞ්ගභෙදං දස්සෙතුං "අපිච චතූහාකාරෙහී"ති ආදි වුත්තං. එත්ථ "විනිධාය දිට්ඨි"න්ති: බලවධම්මවිනිධානවසෙනෙවෙතං වුත්තං. "විනිධාය ඛන්තිං"ති: ආදීනි තතො දුබ්බලදුබ්බලානං විනිධානවසෙන[1]. "විනිධාය සඤ්ඤ"න්ති: ඉදමෙපත්ථ සබ්බදුබ්බල ධම්මවිනිධානවසෙන සඤ්ඤාමත්තම්පි නාම අවිනිධාය සම්පජාන මුසා භාසිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති. "මච්ඡෙව පරිකිස්සතී"ති: පාණවධාදීනි කරොන්තො තතො නිදානං ච දුක්ඛමනුභොන්තො භොගපරියෙසනාරක්ඛණානි ච කරොන්තො මොමූහො විය පරිකිලිස්සති.

"**තමෙනං රාජානො ගහෙත්වා විවිධා කම්මකාරණා කාරෙන්තී**"ති: ත රාජානො කාරෙන්ති රාජවිධානපුරිසා නානාවිධානි කම්මකාරණානි කාරොන්ති. "**කසාහිපි තාළෙන්තී**"ති: කසා[2]දණ්ඩකෙහිපි තජ්ජෙන්ති. "**වෙත්තෙහී**"ති: වෙත්තලතාහි. "**අඩ්ඪදණ්ඩකෙහී**"ති: මුග්ගරෙහි පහාරෙපි පහාරසාධනත්ථං වා චතුහත්ථදණ්ඩං විධා ඡින්දිත්වා ගහිත දණ්ඩකෙහි "**බිලඞ්ගථාලික**"න්ති: කඤ්ජික උක්ඛලිකකම්මකාරණං, තං කාරොන්තා සීසකපාලං උප්පාටෙත්වා තත්තං අයොගුළං සණ්ඩාසෙන ගහෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපන්ති. තෙන මත්ථලුඞ්ගං පක්කුථිත්වා උපරි උත්තරති. "**සඞ්ඛමුණ්ඩික**"න්ති: සංඛමුණ්ඩකම්මකාරණං, තං කාරොන්තා උත්තරොට්ඨ උභතො කණ්ණචූලිකා ගලවාටකපරිච්ඡෙදෙන චම්මං ඡින්දිත්වා සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨිං කත්වා දණ්ඩකෙන වෙඨෙත්වා උප්පාටෙන්ති, සහ කෙසෙහි චම්මං උට්ඨහති තතො සීස කටාහං ථූලසක්ඛරාහි සංසිත්වා ධොවන්තා සඞ්ඛවණ්ණං කාරොන්ති. "**රාහුමුඛ**"න්ති: රාහුමුඛකම්මකාරණං තං කාරොන්තා සංකුනාමුඛං විවරිත්වා අන්තො මුඛෙ දීපං ජාලෙන්ති. කණ්ණචූලිකාහි වා පට්ඨාය මුඛං නිඛාදනෙන ඛනන්ති ලොහිතං පග්ඝරිත්වා මුඛං පූරෙති. "**ජොතිමාලික**"න්ති: සකලසරීරං තෙලපිලොතිකාය වෙඨෙත්වා ආලිම්පන්ති. "**හත්ථපජ්ජොතික**"න්ති: හත්ථෙ තෙල පිලොතිකාය වෙඨෙත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙන්ති. "**එරකවත්තික**"න්ති: එරකවත්ත කම්මකාරණං, තං කාරොන්තා හෙට්ඨා ගීවතො පට්ඨාය චම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙ[3]පාතෙන්ති, අථ නං යොත්තෙහි බන්ධිත්වා කඩ්ඪන්ති, සො අත්තනො චම්මවට්ටෙ අක්කමිත්වා අක්කමිත්වා පතති. "**චීරකවාසික**"න්ති: චීරකවාසිකම්මකාරණං, තං කාරොන්තා තථෙව චම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා කටියං ඨපෙන්ති, කටිතො පට්ඨාය කන්තිත්වා ගොප්ඵ

1. V. දුබ්බලවිනිධානවසෙන. 2. කුස. 3, සී. කටියං.

කොසු ඨපෙන්ති, උපරිමෙහි හෙට්ඨිමසරීරං චීරකනිවාසනනිවත්ථං විය හොති. “**එණෙය්‍යක**”න්ති: එණෙය්‍යකකම්මකාරණං, තං කරොන්තා උභොසු කප්පරෙසු ච ජණ්ණුකෙසු ච අයොවලයානි දත්වා අයසූලානි කොට්ටෙන්ති, සො චතූහි අයසූලෙහි භූමියං පතිට්ඨහති, අථ තං පරිවාරෙත්වා අග්ගිං කරොන්ති. “එණෙය්‍යකො[1] ජොති පරිග්ගහොයථා”ති ආගතට්ඨානෙපි ඉදමෙව වුත්තං, තං සන්ධිතො සූලානි අපනෙත්වා චතූහි අට්ඨිකොටීහියෙව ඨපෙන්ති එවරූපා කාරණා නාම නත්ථි. “**බලිසමංසික**”න්ති: උභතොමුඛෙහි බලිසෙහි පහරිත්වා චම්මමංසන්හාරූනි උප්පාටෙන්ති. “**කහාපණික**”න්ති සකලසරීරං තිණ්හාහි වාසීහි කොට්ටිතො පට්ඨාය කහාපණමත්තං පාතෙන්තා කොට්ටෙන්ති. “**ඛාරාපතච්ඡික**”න්ති සරීරං තත්ථ තත්ථ ආවුධෙහි පහරිත්වා කොච්ඡෙහි ඛාරං ඝංසෙන්ති, චම්මමංසන්හාරූනි පග්ඝරිත්වා සවන්ති, අට්ඨිකසඞ්ඛලිකාව තිට්ඨති. “**පලිඝපරිවත්තික**”න්ති: එකෙන පස්සෙන නිපජ්ජාපෙත්වා කණ්ණච්ඡිද්දෙ අයසූලං කොට්ටෙත්වා පථවියා එකාබද්ධං කරොන්ති, අථ තං පාදෙ ගහෙත්වා ආවිඤ්ඡන්ති.

“**පලාලපීඨක**”න්ති: ඡෙකා කාරණිකා ඡවිචම්මං අච්ඡින්දිත්වා නිසදපොතකෙහි අට්ඨීනි භින්දිත්වා කෙසෙසු ගහෙත්වා උක්ඛිපන්ති, මංසරාසියෙව හොති, අථ තං කෙසෙහෙව පරියොනන්ධිත්වා ගණ්හන්ති පලාලපීඨං විය කත්වා පළිවෙඨෙන්ති. “**සුනඛෙහිපී**”ති කතිපයානි දිවසානි ආහාරං අදත්වා ඡාතසුනඛෙහි ඛාදාපෙන්ති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිසඞ්ඛලිකමෙව කරොන්ති. “**එවම්පි කිස්සති**”ති: එවම්පි විඝාතං පාපුණාති. “**පරිකිස්සති**”ති: සබ්බභාගෙන විඝාතං පාපුණාති. “**පරිකිලිස්සතී**”ති: උපතාපං පාපුණාති.

පුන අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙන්තො **අථ වා කාමතණ්හාය අභිභූතො**ති ආදිමාහ. තත්ථ “**කාමතණ්හායා**”ති: පඤ්චකාමගුණිකලොභෙන. “**අභිභූතො**”ති: මද්දිතො. “**පරියාදින්නචිත්තො**”ති: කුසලාචාරං ඛෙපෙත්වා ගහිතචිත්තො. “**භොගෙ පරියෙසන්තො**”ති: ධනං ගවෙසමානො. “**නාවාය මහාසමුද්දං පක්ඛන්දතී**”ති: තරණීසඞ්ඛාතාය නාවාය මහන්තං ලොණසාගරං පවිසති. “**සීතස්ස පුරක්ඛතො**”ති: සීතං පුරතො කත්වා. “**උණ්හස්ස පුරක්ඛතො**”ති: උණ්හං පුරතො කත්වා. “**ඩංසා**”ති: පිඞ්ගලමක්ඛිකා. “**මකසා**”ති: මකසා එව. “**රිස්සමානො**”ති:[2] ඩංසාදි සම්ඵස්සෙහි විහෙසියමානො. “**ඛුප්පිපාසාහි මීයමානො**”ති: ඛුදාපිපාසාය මරමානො. **ගුම්බං ගච්ඡතී**ති ආදීනි **මූලපදං ගච්ඡතී**ති පරියොසානානි චතුවීසතිපදානි රට්ඨනාමෙන වුත්තානි. “**මරුකන්තාරං ගච්ඡතී**”ති: වාලිකකන්තාරං තාරකසඤ්ඤාය ගච්ඡති. “**ජණ්ණුපථ**”න්ති: ජණ්ණූහි ගන්තබ්බං මග්ගං. “**අජපථ**”න්ති: අජෙහි ගන්තබ්බ

1. V, ම. එණෙයකො.
2. V. ම. පීළියමානොති.

මග්ගං. **මෙණ්ඩපථෙපි** එසෙව නයො. "**සඞ්කුපථ**"න්ති: ඛානුකෙ කොට්ටෙත්වා තෙහි ඔක්කමිතබ්බං ඛානුමග්ගං, තං ගච්ඡමානො පබ්බත පාදෙ ඨත්වා අයසිඞ්ඝාටකං යොත්තෙන බන්ධිත්වා උද්ධං ඛිපිත්වා පබ්බතෙ ලග්ගාපෙත්වා යොත්තෙනාරුය්හ වජිරග්ගෙන ලොහ දණ්ඩෙන පබ්බතං විජ්ඣිත්වා ඛානුං කොට්ටෙත්වා තත්ථ තත්ථ සිඞ්ඝාට කං ආකඩ්ඪිත්වා පුන උපරි ලග්ගාපෙත්වා තත්ථ ඨිතො චම්මයොත්තං ඔලම්බෙත්වා තං ආදාය ඔතරිත්වා හෙට්ඨිමඛානුකෙ බන්ධිත්වා වාම හත්ථෙන යොත්තං ගහෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙන මුග්ගරං ආදාය යොත්තං පහරිත්වා පුන ඛානුකං නීහරිත්වා පුන අභිරූහති. එතෙනුපායෙන පබ්බතමත්ථකං අභිරුය්හ තතො ඔතරන්තො පුරිමනයෙනෙව පඨමං පබ්බතමත්ථකෙ ඛානුකං කොට්ටෙත්වා චම්මපසිබ්බකෙ යොත්තං බන්ධිත්වා ඛානුකෙ වෙඨෙත්වා සයං අන්තො පසිබ්බකෙ නිසී දිත්වා මක්කටකානං සුත්තවිස්සජ්ජනාකාරෙන යොත්තං විනිවෙ ඨෙත්වා ඔතරති. තෙන වුත්තං:–"ඛානුකෙ කොට්ටෙත්වා තෙහි ඔක්කමිතබ්බං මග්ග"න්ති. "**ඡත්තපථ**"න්ති: චම්මඡත්තෙන වාතං ගහෙත්වා සකුණෙහි විය ඔතරිතබ්බමග්ගං. "**වංසපථ**"න්ති: වෙළු ගුම්බං ඡෙදනසත්ථෙන ඡින්දිත්වා රුක්ඛෙ ඵරසුනා කොට්ටෙත්වා මග්ගං කරොන්තො වෙළුවනෙ නිස්සෙණිං කත්වා වෙළුගුම්බෙ ආරුය්හ වෙළුං ඡින්දිත්වා අපරස්ස වෙළුගුම්බස්ස උපරි පාතෙත්වා වෙළුගුම්බමත්ථකෙ නෙව ගන්තබ්බං මග්ගං සන්ධාය වංසපථං ගච්ඡතීති වුත්තන්ති වෙදි තබ්බං.

"**ගවෙසන්තො නවින්දති අලාභමූලකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පටි සංවෙදෙතී**"ති: අවින්දනමූලකම්පි කායිකචෙතසිකදුක්ඛං පටිලභති "**ලද්ධා**"ති: ලභිත්වා. "**ආරක්ඛමූලක**"න්ති: රක්ඛණමූලකම්පි. "**කින්ති මෙ භොගෙ**"ති: කෙන උපායෙන මම භොගෙ නෙව රාජානො හරෙය්‍යුං–පෙ–න අප්පියා දායාදා හරෙය්‍යුන්ති. "**ගොපයතො**"ති: මඤ්ජූසාදීහි ගොපයන්තස්ස. "**විප්පලුප්පන්ති**"ති: විනස්සන්ති. "**එත මාදීනවං ඤත්වා මුනි පුබ්බාපරෙ ඉධා**"ති: එතං යසොකිත්තිච පුබ්බෙ හායතෙවාති. "**තස්සෙසා**"ති: ඉතොපභුති වුත්තං පුබ්බාපරං ඉධ ඉමස්මිං සාසනෙ පුබ්බතො අපරෙ සමණභාවතො විබ්භන්තක භාවෙ ආදීනවං මුනි ඤත්වා; "දළ්හං කරෙය්‍යා"ති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං.

"**ථිරං කරෙය්‍යා**"ති: අසිථිලං කරෙය්‍ය. "**දළ්හ සමාදානො අස්සා**"ති: ථිරපටිඤ්ඤො භවෙය්‍ය. "**අවට්ඨිතසමාදානො**"ති: සන්නිට්ඨානපටිඤ්ඤො. "**එතමරියානමුත්තම**"න්ති: යදිදං විවෙක චරියා එතං බුද්ධාදීනං අරියානං උත්තමං, තස්මා විවෙකං යෙව සික්ඛෙථාති අධිප්පායො. "**න තෙන සෙට්ඨො මඤ්ඤෙථා**"ති: තෙන පවිවෙ කෙන අත්තානං සෙට්ඨො අහන්ති න මඤ්ඤෙය්‍ය. තෙන මානත්ථද්ධො න භවෙය්‍යාති වුත්තං හොති. "**උන්නතී**"ති: උස්සා පනං. "**උන්නාම**"න්ති: උග්ගතනාමතං. "**මාන**"න්ති: අහංකාරං,

“ථාම”න්ති: බලක්කාරං. “ථම්භ”න්ති: ථද්ධකරණං. “ථම්භො”ති: අබ්භුග්ගුරෙ. “පක්ඛන්දො”ති: විසෙසෙන අබ්භුග්ගුරෙ. “පග්ගහිතසිරො”ති: උට්ඨිතසීසො. “සමන්තා”ති: න ආරකා. “ආසන්නෙ”ති: න දූරෙ. “අවිදූරෙ”ති: සමීපෙ. “උපකට්ඨෙ”ති: සන්තිකෙ. “රිත්තස්සා”ති: විවිත්තස්ස කායදුච්චරිතාදීහි විරහිතස්ස. “ඔඝතිණ්ණස්ස පිහයන්ති කාමෙසු ගධිතා පජා”ති: වත්ථුකාමෙසු ලග්ගා සත්තා[1] තස්ස චතුරොඝතිණ්ණස්ස පිහයන්ති ඉණායිකා විය ආනණ්‍යස්සාති අරහත්තකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

“රිත්තස්සා”ති: සබ්බකිලෙසෙහි තුච්ඡස්ස. “විවිත්තස්සා”ති: සුඤ්ඤස්ස. “පවිවිත්තස්සා”ති: එකකස්ස, ඉදානි යෙහි රිත්තො හොති තෙ දස්සෙන්තො “කායදුච්චරිතෙන රිත්තස්සා”ති ආදිමාහ. තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියාති ද්විධා රිත්තතා වෙදිතබ්බා. කිලෙසපටිපාටියා තාව රාගො මොහො ථම්භො සාරම්භො මානො මදොති ඉමෙහි ඡහි කිලෙසෙහි අරහත්තමග්ගෙන රිත්තො හොති, දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති ඉමෙහි චතූහි කිලෙසෙහි අනාගාමිමග්ගෙන රිත්තො හොති. අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මයා සාඨෙය්‍යන්ති ඉමෙහි සත්තහි සොතාපත්තිමග්ගෙන රිත්තො හොති. මග්ගපටිපාටියා පන සොතාපත්තිමග්ගෙන අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සාඨෙය්‍යන්ති ඉමෙහි සත්තහි රිත්තො හොති. අනාගාමිමග්ගෙන දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති ඉමෙහි චතූහි, අරහත්තමග්ගෙන රාගො මොහො ථම්භො සාරම්භො මානො මදොති ඉමෙහි ඡහි රිත්තො හොති.

“තීණි දුච්චරිතානි සබ්බකිලෙසෙහී”ති: ආදිනා නයෙන අවසෙසාපි යථායොගං යොජෙතබ්බා. “වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වා”ති: තෙභූමකෙ වත්ථුකාමෙ ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි සමාපත්තිවසෙන[2] ජානිත්වා. “කිලෙසකාමෙ පහාසා”ති: ඡන්දාදයො කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය ජහිත්වා. “ව්‍යන්තීකරිත්වා”ති: විගතන්තං විගතකොටිං කරිත්වා. “කාමොඝතිණ්ණස්සා”ති: අනාගාමිමග්ගෙන ආවත්තනසංඛාතං කාමොඝං තරිත්වා ඨිතස්ස. “භවොඝ”න්ති: අරහත්තමග්ගෙන; “දිට්ඨොඝ”න්ති: සොතාපත්තිමග්ගෙන. “අවිජ්ජොඝ”න්ති: අරහත්තමග්ගෙන. “සබ්බසංසාරපථ”න්ති: සබ්බඛන්ධධාතුආයතනපටිපාටිසංඛාතං පථං අරහත්තමග්ගෙනෙව තරිත්වා ඨිතස්ස. සොතාපත්තිමග්ගෙන උත්තිණ්ණස්ස. සකදාගාමිමග්ගෙන නිත්තිණ්ණස්ස, අනාගාමිමග්ගෙන කාමධාතුං අතික්කන්තස්ස, අරහත්තමග්ගෙන සබ්බභවං සමතික්කන්තස්ස ඵලසමාපත්තිවසෙන වීතිවත්තස්ස. “පාරං ගතස්සා”ති ආදීනි නිබ්බානවසෙන වුත්තානි. “යථා ඉණායිකා ආනණ්‍ය”න්ති: සංවඩ්ඪිතඉණං[3] අදය විවරන්තා

1. V. ම. ලග්ගාසත්තා. 2. V. ම. සම්මසනවසෙන. 3. V. ම. පවඩ්ඪිතඉණං.

ආනණ්‍යං. "**පසොන්ති**"ති: පත්තං උප්පාදෙන්ති. "**ආබාධිකා ආරොග්‍යං**"ති: පිත්තාදිරොගාතුරා භෙසජ්ජකිරියාය රොගවූපසමනං ආරොග්‍යං.

"**යථා බන්ධනබද්ධා**"ති: නක්ඛත්තදිවසෙ බන්ධනාගාරෙ බද්ධපුරිසා. "**යථා දසා භුජිස්සා**"න්ති: යස්මා භුජිස්සා පුරිසා යං ඉච්ඡන්ති තං කරොන්ති, න තං කොචි බලක්කාරෙන තතො නිවත්තෙති, තස්මා දසා භුජිස්සභාවං පසොන්ති. "**යථා කන්තාරද්ධානපක්ඛන්තා**"ති: යස්මා බලවන්තො පුරිසා හත්ථසාරං ගහෙත්වා සජ්ජිතාවුධා සපරිවාරා කන්තාරං පටිපජ්ජන්ති, තෙ චොරා දූරතොව දිස්වා පලායන්ති, තෙ සොත්ථිනා කන්තාරං නිත්ථරිත්වා ඛෙමන්තං පත්වා හට්ඨතුට්ඨා හොන්ති, තස්මා කන්තාරපක්ඛන්තා පුරිසා ඛෙමන්තභූමිං පසොන්ති. දෙසනා පරියොසානෙ තිස්සා සොතාපත්තිඵලං පත්වා පබ්බජිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසීති.

තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.
සත්තමං.

8

අට්ඨමෙ පසූරසුත්තනිද්දෙසෙ පඨමගාථාය තාව සංඛෙපො, ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා අත්තනො දිට්ඨිං සන්ධාය ඉධෙව සුද්ධීති වදන්ති. අඤ්ඤෙසු පන ධම්මෙසු විසුද්ධිං නාහු එව, යෙ අත්තනො සත්ථාරාදි නිස්සිතා තත්ථෙව එසවාදෙ සුභොති එවං සුභවාද හුත්වා පුථුසමණ බ්‍රාහ්මණා සස්සතො ලොකොති ආදීසු පච්චෙක[1] සච්චෙසු නිවිට්ඨා. "**සබ්බෙ පරවාදෙ ඛිපන්ති**"ති: සබ්බා පරලද්ධියො ජඩෙන්ති, "**උක්ඛිපන්ති**"ති: දූරතො ඛිපන්ති. "**පරික්ඛිපන්ති**"ති: සමන්තතො ඛිපන්ති. **සුභවාදූති**[2] නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං "**සොභනවාදා**"ති: එවං සුන්දරන්ති කථෙන්තා. "**පණ්ඩිතවාදා**"ති: පණ්ඩිතා මයන්ති එවං කථෙන්තා. "**ධීරවාදා**"ති: නිද්දොසවාදං වදාමාති කථෙන්තා. "**ඤායවාදා**"ති: යුත්තවාදං වදාමාති කථෙන්තා. "**හෙතුවාදා**"ති: කාරණසහිතං වදාමාති කථෙන්තා. "**ලක්ඛණවාදා**"ති: සලක්ඛණං වදාමාති වදන්තා. "**කාරණවාදා**"ති: උදාහරණයුත්තවාදං වදාමාති කථෙන්තා. "**ඨානවාදා**"ති: පතිට්ඨාං අසඞ්කුණෙය්‍යවාදං වදාමාති වදන්තා. "**නිවිට්ඨා**"ති: අනෙකා පවිට්ඨා. "**පතිට්ඨිතා**"ති: තත්ථෙව ඨිතා එවං නිවිට්ඨා ච; තෙ වද කාමාති දුතිය ගාථා.

තත්ථ "**බාලං දහන්ති මිථු අඤ්ඤමඤ්ඤ**"න්ති: අයං බාලො අයං බාලොති එවං වෙපි ජනා අඤ්ඤමඤ්ඤං බාලං දහන්ති බාලතො පස්සන්ති වදන්ති. "**තෙ අඤ්ඤසිතා කථොජ්ජ**"න්ති: තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සත්ථාරාදිනිස්සිතා කලහං වදන්ති. "**පසංසකාමා කුසලාවදානා**"ති: පසං

1. V. ම. පච්චනික. 2. V. ම. පුථුවදූති.

සජ්ජිතා උභොපි මයං කුසලාවදනා පණ්ඩිතවාදාති එවං සඤ්ඤිනො හුත්වා. “**වාදත්ථිකා**”ති: වාදෙන අත්ථිකා. “**වාදාධිප්පායා**”ති: වාදජ්ඣාසයා. “**වාදපුරෙක්ඛාරා**”ති: වාදමෙව පුරතො කත්වා චරමානා. “**වාදපරියෙසනං චරන්තා**”ති: වාදමෙව ගවෙසයං චරමානා. “**විගය්හා**”ති: පවිසිත්වා. “**ඔගය්හා**”ති: ඔතරිත්වා. “**අජ්ඣොගාහෙත්වා**”ති: නිමුජ්ජිත්වා. “**පවිසිත්වා**”ති: අන්තො ගන්ත්වා. “**අනොජව**”න්ති: අනොජවතිං, තෙජවිරහිතන්ති අත්ථො. “**සා කථා**”ති: එසා වාචා “**කථොජ්ජං වදන්ති**”ති: නිත්තෙජං භණන්ති, එවං වාදෙසු පවාදෙසු එකො නියමතො එව.

යුත්තො කථායන්ති ගාථා. තත්ථ “**යුත්තො කථාය**”න්ති: වාදකථාය උස්සුක්කො. “**පසංසමිච්ඡං විනිඝාති හොති**”ති: අත්තනො පසංසං ඉච්ඡන්තො “කථන්නු ඛො නිග්ගහෙස්සාමී”ති ආදිනා නයෙන පුබ්බෙව වාදා කථංකථී විනිඝාති හොති. “**අපාහතස්මි**”න්ති:[1] පඤ්හවිමංසකෙහි අත්ථාපගතන්තෙ භණිතං බ්‍යඤ්ජනාපගතන්තෙ භණිතන්ති ආදිනා නයෙන අපහරිතෙ වාදෙ,[2] “**නින්දාය සො කුප්පති**”ති: එවං අපාහතස්මිං වාදෙ උප්පන්නාය නින්දාය සො කුප්පති. “**රන්ධමෙසී**”ති: යස්ස රන්ධමෙව ගවෙසයන්තො. “**ථොමන**”න්ති: වණ්ණභණනං. “**කිත්ති**”න්ති: පාකටකරණං, “**වණ්ණහාරිය**”න්ති: ගුණවඩ්ඪනං. “**පුබ්බෙව සල්ලාපා**”ති: සමුල්ලාපතො පුරෙතරමෙව. කථමිදං කථමිදන්ති කථං කථා අස්ස අත්ථීති **කථංකථී**. “**ජයො නු ඛො මෙ**”ති: මම ජයො, “**කථං නිග්ගහ**”න්ති: කෙන පකාරෙන නිග්ගහනං. “**පටිකම්මං කරිස්සාමී**”ති: මම ලද්ධිං පරිසුද්ධං කරිස්සාමීති. “**විසෙස**”න්ති: අතිරෙකං. “**පටිවිසෙස**”න්ති: පුනප්පුන විසෙසං. “**ආවෙඨියං කරිස්සාමී**”ති: පරිවෙඨනං කරිස්සාමි. “**නිබ්බෙඨිය**”න්ති: මම නිබ්බෙඨනං මොචනං නික්ඛමනං. “**ඡෙදන**”න්ති: වාදච්ඡින්දනං. “**මණ්ඩල**”න්ති: වාදසඞ්ඝාටං. “**පාරිසජ්ජා**”ති: පරිචාරිකා. “**පාසාදනියා**”ති: සාරුණිකා. “**අපසාදෙන්ති**[3]”ති: පටිබාහන්ති. “**අත්ථාපගත**”න්ති: අත්ථතො අපගතං. අත්ථො නත්ථීති අත්ථතො අපහරන්ති අත්ථමහා පටිබාහන්ති. “**අත්ථො තෙ දුන්නීතො**”ති: තෙ අත්ථො න සම්මා උපනීතො. “**බ්‍යඤ්ජනන්තෙ දුරොපිත**”න්ති: තෙ බ්‍යඤ්ජනං දුප්පතිට්ඨාපිතං. “**නිග්ගහො තෙ අකතො**”ති: තයා නිග්ගහො න කතො. “**පටිකම්මන්තෙ දුක්කත**”න්ති: තයා අත්තනො ලද්ධිපතිට්ඨාපනං දුක්කතං. “**විසමං කථිත**”න්ති: න සමං කථිතං. “**දුබ්භණිත**”න්ති: භණන්තෙනපි දුට්ඨු භණිතං. “**දුල්ලපිත**”න්ති: න සම්මා විස්සජ්ජිතං. “**දුරුත්ත**”න්ති: අඤ්ඤථා භණිතං. “**දුබ්භාසිත**”න්ති: විරූපං භාසිතං. “**නින්දායා**”ති: ගරහණෙන. “**ගරහායා**”ති: දොසකථනෙන. “**අකිත්තියා**”ති: අගුණකථනෙන, “**අවණ්ණහාරිකායා**”ති: අගුණවඩ්ඪනෙන.

---

1. V. ම. අවාසදසම්හන්ති. 2. සී. පාළි අපහරිතන්ති.
2. V. ම. අපසාදිතෙවාදෙ.

"**කුප්පතී**"ති: පකතිභාවං ජහිත්වා චලති. "**ව්‍යාපජ්ජතී**"ති: දොසවසෙන පූතිභාවං ආපජ්ජති. "**පතිත්ථීයතී**"ති: කොධවසෙන ථද්ධභාවං ගච්ඡති. "**කොපඤ්චා**"ති: කුපිතභාවං. "**දොසඤ්චා**"ති: දුස්සනං.[1] "**අප්පච්චයඤ්චා**"ති: අතුට්ඨාකාරං. "**පාතුකරොතී**"ති: පාකටං කරොති, "**රන්ධමෙසී**"ති: අන්තරගවෙසී "**විරන්ධමෙසී**"ති: ඡිද්දගවෙසී "**අපරද්ධමෙසී**"ති: ගුණං අපනෙත්වා දොසමෙව ගවෙසී. "**ඛලිතමෙසී**"ති: පක්ඛලිතගවෙසී, "**ගලිතමෙසී**"ති: පතන ගවෙසී, ඝට්ටිතමෙසීතිපි පාඨො, තස්ස පීළන ගවෙසීති අත්ථො.

"**විවරමෙසී**"ති: දොසගවෙසී, න කෙවලම්ව කුප්පති, අපි ච ඛො පන–"යමස්සවාදන්ති" ගාථා. තත්ථ "**පරිහීනමාහු අපාහත**"න්ති[2] අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිනා අපාහතං පරිහීනං වදන්ති. "**පරිදෙවතී**"ති: තතො නිමිත්තා සො අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිතන්ති ආදීහි විප්පලපති, "**සොචතී**"ති: තස්ස ජයොති ආදීනි ආරබ්භ සොචති. "**උපච්චගා මන්ති අනුත්ථුනාතී**"ති: සො මං වාදෙන වාදං අතික්කන්තොති ආදිනා නයෙන සුට්ඨුතරං විප්පලපති. "**පරිභාසිත**"න්ති: න වඩ්ඪිතං. "**අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිත**"න්ති: අඤ්ඤං කාරණං මයා නමිතං. "**විචින්තිත**"න්ති: වීමංසිතං "**මහාපක්ඛා**"ති: මහන්තා ඤාතිපක්ඛා එතස්සාති මහාපක්ඛා. "**මහාපරිසො**"ති: මහාපරිචාරිකපරිසො "**මහාපරිවාරො**"ති: මහාදසදසි පරිවාරො. "**පරිසා චායං වග්ගා**"ති: අයඤ්ච පරිසා වග්ගා න එකා. "**පුන භඤ්ජිස්සාමී**"ති: පුන භිඤ්ජිස්සාමි. "**එතෙ විවාදා සමණෙසූ**"ති: එත්ථ පන සමණා වුච්චන්ති බාහිරපරිබ්බාජකා. "**එතෙසු උග්ඝාති නිග්ඝාති හොතී**"ති: එතෙසු වාදෙසු ජයපරාජයාදිවසෙන චිත්තඋග්ඝාතං නිග්ඝාතං වා පාපුණන්තො උග්ඝාති ච නිග්ඝාතිච හොති. "**විරමෙ කථොජ්ජ**"න්ති. පජහෙය්‍ය කලහං. "**න හඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභා**"ති: නහි එත්ථ පසංසලාභතො අඤ්ඤො අත්ථො අත්ථි. "**උත්තානො වා**"ති: න ගම්භීරොති අත්ථො, පඤ්චිමෙ කාමගුණාති ආදිසු විය. "**ගම්භීරො**"ති: දුප්පවෙසො අප්පතිට්ඨො පටිච්චසමුප්පාදො විය. "**ගූළ්හො**"ති: පටිච්ඡන්නො හුත්වා ඨිතො, "අභිරම නන්ද අහං තෙ පාටිභොගො"ති ආදිසු විය. "**පටිච්ඡන්නො**"ති: අපාකටො "මාතරං පිතරං හන්ත්වා"ති ආදිසු විය. "**නෙය්‍යො වා**"ති: නීහරිත්වා කථෙතබ්බො. "අස්සද්ධො අකතඤ්ඤූ චා"ති ආදිසු විය. "**නීතො වා**"ති· පාළියා ඨිතනියාමෙන කථෙතබ්බො. "චත්තාරො මෙ භික්ඛවෙ අරියවංසා"ති ආදිසු විය. "**අනවජ්ජො වා**"ති: නිද්දොසත්ථො, "කුසලා ධම්මා"ති ආදිසු විය. "**නික්කිලෙසො වා**"ති: කිලෙසවිරහිතො, විපස්සනා විය. "**වොදානො වා**"ති: පරිසුද්ධො, ලොකුත්තරං විය. "**පරමත්ථො වා**"ති: උත්තමත්ථො උත්තමත්ථභූතො අත්ථො. ඛන්ධධාතුආයතනනිබ්බානානි විය.

---

1. V. ම. දූසනං.   2 V ම. අපසාදන්ති.

ඡට්ඨගාථායත්ථො: යස්මා “නහඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභා” තස්මා පරමං ලාභං ලභන්තොපි සුඤ්ඤරො අයන්ති තත්ථ දිට්ඨියා පසංසිතො වා පන හොති, තං වාදං පරිසමජ්ඣෙ දීපෙත්වා තතො සො තෙන ජයත්ථෙන තුට්ඨිං වා දන්තවිදංසකං වා ආපජ්ජන්තො හසති මානෙනෙව උන්නමති, කිං කාරණං යස්මා නං ජයත්ථං පප්පුය්‍ය යථා මනො ජාතො.

“උම්හසිත්වා”ති: පූරෙත්වා “බ්‍රෑහසිත්වා”ති: වඩ්ඪෙත්වා. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො.

එවං උන්නමතොච–“යා උන්නතී”ති ගාථා. තත්ථ “මානාතිමානං වදතෙ[1] පනෙසො”ති එසෙ: පන තං උන්නතිං විඝාතභූමින්ති අකුබ්බ[2] මානො මානං ච අතිමානච වදති. එවං ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො. එවං වාදෙ දොසං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස වාදං අසම්පටිච්ඡන්තො සූරොති ගාථමාහ. තත්ථ “රාජඛාදාය”ති: රාජඛාදනියෙන හත්තුපසෙස්සනාති වුත්තං හොති. “අභිගජ්ජමෙති පටිසූරමිච්ඡ”න්ති: යථා සො පටිසූරං ඉච්ඡන්තො අභිගජ්ජන්තො එති එවං දිට්ඨිගතිකො දිට්ඨිගතිකන්ති දස්සෙති. “යෙනෙව සො තෙන පලෙහි”ති: යෙන සො තුය්හං පටිසූරො තෙන ගච්ඡ; “පුබ්බෙව නත්ථි යදිදං යුධාය”ති: යං පනිදං කිලෙසජාතං යුද්ධාය සියා තං ඉධ පුබ්බෙව නත්ථි, බොධිමූලෙයෙව පහීනන්ති දස්සෙයි. “සූරො”ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. සුඬු උරො සූරො, විස්සට්ඨඋරොදින්නඋරොති අත්ථො. “වීරො”ති: පරක්කමවන්තො. “විකාසෙන්තො”ති: සඞ්ගාමං පවිසන්තො. “අභිරූ”ති ආදයො වුත්තනයා එව. “පුට්ඨො”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං “පොසිතො”ති: ථූලකතො “ආපාදිතො”ති: උපෙච්ච පාලිතො පටිපාදිතො “වඩ්ඪිතො”ති: තතො තතොචිතො. “ගජ්ජන්තො”ති: අබ්‍යත්තපදෙන ගජ්ජන්තො “උග්ගජ්ජන්තො”ති: උක්කට්ඨිං කරොන්තො “අභිගජ්ජන්තො”ති: සීහනාදං කරොන්තො “එති”ති ආගච්ඡති. “උපෙති”ති: තතො සමීපං ගච්ඡති “උපගච්ඡති”ති තතො සමීපං ගන්ත්වාන තිට්ඨති. “පටිසූරං”ති: නිබ්භයං. “පටිපුරිස”න්ති. සත්තුපුරිසං “පටිසත්තු”න්ති: සත්තු හුත්වා අභිමුඛෙ ඨිතං. ‘පටිමල්ල”න්ති: පටිසෙධං හුත්වා යුජ්ඣන්තං “ඉච්ඡන්තො”ති: ආකඞ්ඛමානො. “පලෙහී”ති. ගච්ඡ. “වජ”ති: මා තිට්ඨ. “ගච්ඡා”ති: සමීපං උපසඞ්කම. “අභික්කමා”ති: පරක්කමං කරොහි. “බොධියා මූලෙ”ති මහාබොධිරුක්ඛස්ස සමීපෙ. “පටිසෙනිකරා යෙ කිලෙසා”ති: යෙ කිලෙසා පටිපක්ඛකරා.

“පටිලොමකරා”ති: ජතිකරා “පටිකණ්ටකකරා”ති:[3] විනිවිජ්ඣනකරා. “පටිපක්ඛකරා”ති: සත්තුකරා. ඉතොපරං සෙසගාථා පාකට

1. සී. වරතෙ. 2. V. ම. අපුබ්බ. 3. V. ම. පටිකණ්ටකරා.

සම්බන්ධොයෙව. තත්ථ "**විවාදයන්ති**"ති: විවදන්ති. "**පච්චනීකසාතා**"ති: පටිලොමකාරකා "න ත්වං ඉමං ධම්ම විනයං ආජානාසී"ති ආදිනා නයෙන විරුද්ධවචනං විවාදෙ. "**සහිතං මෙ**"ති: මම වචනං අත්ථසංහිතං. "**අසහිතං තෙ**"ති: තව වචනං අනත්ථසංහිතං. "**ආචිණ්ණං තෙ විපරාවත්ත**"න්ති. යම්පි ආචිණ්ණං චිරකාලවසෙන පගුණං තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. "**ආරොපිතො තෙ වාදො**"ති: තුය්හං උපරි මයා දොසො ආරොපිතො. "**චර වාදප්පමොක්ඛාය**"ති: භත්තපුටං ආදාය තං තං උපසංකමිත්වා වාදපමොක්ඛත්ථාය උත්තරං පරියෙසමානො විචර නිබ්බෙඨෙහි වාති. අථවා මයා ආරොපිතදොසතො අත්තානං මොචෙහි. "**පහොසී**"ති: සචෙ සක්කොසි. "**ආවෙඨියාය ආවෙඨිත**"න්ති: ආවෙඨෙත්වා නිවත්තනං. "**නිබ්බෙඨියාය නිබ්බෙඨිත**"න්ති: දොසතො මොචනෙන මොචනං. **ඡෙදනෙන ඡෙද**න්ති එවමාදි හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා යථායොගං යොජෙතබ්බං. "**විසෙනිකත්වා**"ති: කිලෙසවසෙන විනාසෙත්වා. "**කිං ලභෙථා**"ති: පටිමල්ලං කිං ලභිස්සති. "**පසූරා**"ති:[1] තං පරිබ්බාජකං ආලපති. "**යෙසීධ නත්ථී**"ති: ඉමාය හි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව. "**පවිතක්ක**"න්ති: ජයො නු ඛො මෙ භවිස්සතීති ආදීනි විතක්කෙන්තො "**ධොනෙන යුගං සමාගමා**"ති: ධුතකිලෙසෙන බුද්ධෙන සද්ධිං යුගග්ගාහං සමාපන්නො "**නහි ත්වං සක්ඛසි සම්පයාතවෙ**"ති: කොත්ථු ආදයො විය සීහාදීහි ධොනෙන සහ යුගං ගහෙත්වා එකපදම්පි සම්පාපිතුං යුගග්ගාහමෙව තං සමානෙතුං න සක්ඛිස්සසීති. "**මනො**"ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. "**යං චිත්ත**"න්ති: චිත්තවිචිත්තතාය චිත්තං, ආරම්මණං මිනමානං ජානාතීති මනො. "**මානස**"න්ති: මනොඑව. "අන්තලික්ඛචරො පාසො ය්වායං චරති මානසොති"හි එත්ථ මනසම්පයුත්තකා ධම්මා මානසොති වුත්තා.

"කථං හි භගවා තුය්හං සාවකො සාසනෙ රතො,
අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො කාලං කයිරා ජනෙ සුතා"ති.

එත්ථ අරහත්තං මානසන්ති වුත්තං. ඉධ පන මනොව මානසං ව්‍යඤ්ජනවසෙන මානසන්ති පදං වඩ්ඪිතං. "**හදය**"න්ති: චිත්තං. "චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී"ති එත්ථ උරං හදයන්ති වුත්තං. "හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී"ති එත්ථ චිත්තං. "වක්කං හදය"න්ති එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරත්ථෙන හදයන්ති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨෙන **පණ්ඩරං**, භවඞ්ගං සන්ධායෙතං වුත්තං. යථාහ:–"පභස්සරමිදං භික්ඛවෙ චිත්තං තං ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨං"ති. තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලම්පි ගඞ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඞ්ගා විය ගොධාවරීතො නික්ඛන්තා ගොධාවරී විය ච පණ්ඩරන්තෙව වුත්තං. "**මනො මනායතන**"න්ති ඉධ පන මනොගහණං මනසො ආයතනභාවදීපනත්ථං.

1. V. ම. පසූරිති

ණතනෙත්තං දීපෙති නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනං මනායතනං. අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතනන්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ "ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතනන්"ති ආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුච්චති. "සුවණ්ණායතනං රජතායතනන්"ති ආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන "මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා"ති ආදීසු සමොසරණට්ඨානං "දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතනන්ති" ආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. "තත්‍රතත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ"ති ආදීසු කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන සමොසරණට්ඨෙන කාරණට්ඨෙනාති තිධාපි වට්ටති. ඵස්සාදයො හි ධම්මා එත්ථ සඤ්ජායන්තීති සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙනපි එතං ආයතනං. බහිද්ධා රූප සද්ද ගන්ධ රස ඵොට්ඨබ්බාරම්මණා සභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණට්ඨානට්ඨෙනපි ආයතනං. ඵස්සාදීනං පන සහජාතාදිපච්චයට්ඨෙන කාරණත්තා කාරණට්ඨෙනපි ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං.

මනින්ද්‍රියං වුත්තත්ථමෙව. විජානාතීති විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො.** තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. "මහා උදකක්ඛන්ධොත්වෙව සංඛං ගච්ඡතී"ති එත්ථ හි රාසට්ඨෙන ඛන්ධො වුත්තො. "සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධොති" ආදීසු ගුණට්ඨෙන. "අද්දසා ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධන්ති" එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තට්ඨෙන. ඉධ පන රුළ්හිතො ඛන්ධො වුත්තො. රාසට්ඨෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො රුක්ඛං ඡින්දතීති වුච්චති එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකම්පි විඤ්ඤාණං රුළ්හිතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති වුත්තං.

"**තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතූ**"ති: තෙසං ඵස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිං හි පදෙ එකමෙව චිත්තං මින්තනට්ඨෙන මනො විජානනට්ඨෙන විඤ්ඤාණං සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන වා ධාතූති තීහි නාමෙහි වුත්තං. "**යුගසමාගමෙ**"ති: එකප්පහාරෙන "**සමාගන්ත්වා**"ති: පාපුණිත්වා. "**යුග්ගග්ගාහං ගණ්හිත්වා**"ති: යුග්ගග්ගාහං පටිභාගං ගහෙත්වා. "**සාකච්ඡිතු**"න්ති: සද්ධිං කථෙතුං. "**සල්ලපිතු**"න්ති: අල්ලාප සල්ලාපං කාතුං. "**සාකච්ඡං සමාපජ්ජිතු**"න්ති: සද්ධිං කථනං පටිපජ්ජිතුං න පටිබලභාවෙ කාරණං දස්සෙතුං "තං කිස්සහෙතු පසූරො පරිබ්බාජකො හීනො"ති ආදිමාහ. **සො හි භගවා අග්ගො චාති** අසදිසකාතං[1] අග්ගත්තා අසමානපඤ්ඤත්තා අග්ගොව. "**සෙට්ඨො චා**"ති: සබ්බ ගුණෙහි අප්පටිසමට්ඨෙන සෙට්ඨොව. "**මොක්ඛො චා**"ති: සවාසනෙහි කිලෙසෙහි මුත්තත්තා මොක්ඛොව. "**උත්තමො චා**"ති:

1. V. ම. අසදිසදනං.

අත්තනො උත්තරිතරවිරහිතත්තා උත්තමො ච. **"පවරො"**ති: සබ්බලොකෙන අභිපත්ථනීයත්තා පවරො ච. **"මත්තෙන මාතඞ්ගනා"**ති: පභින්නමදෙන හත්ථිනා. **"කොත්ථුකො"**ති: කාළසිගාලො **"සීහෙන මිගරඤ්ඤා සද්ධි"**න්ති: කෙසරසීහෙන මිගරාජෙන සහ. **"තරුණකො"**ති: ඡාපකො. **"ධෙනුපකො"**ති: ඛීරපකො.[1] **"උසභෙනා"**ති: මඞ්ගලසම්මතෙන උසභෙන. **"වලකකුනා සද්ධි"**න්ති: වලමානකකුනා සද්ධිං. **"ධංකො"**ති: කාකො. **"ගරුළෙන වෙනතෙය්‍යෙන සද්ධි"**න්ති: එත්ථ ගරුළෙනාති ජාතිවසෙන නාමං. වෙනතෙය්‍යෙනාති ගොත්තවසෙන. **"චණ්ඩාලො"**ති: ජව චණ්ඩාලො, **"චක්කවත්තිනා"**ති: චාතුද්දීපික චක්කවත්තිනා. **"පංසු පිසාචකො"**ති: කචවරඡඩ්ඩනට්ඨානෙ නිබ්බත්තො යක්ඛො. **"ඉන්දෙන දෙවරඤ්ඤා සද්ධි"**න්ති: සක්කෙන දෙවරාජෙන සහ. **සො හි භගවා මහාපඤ්ඤො**"ති ආදීනි ඡප්පදානි හෙට්ඨා විත්ථාරිතානි. තත්ථ **"පඤ්ඤාපභෙදකුසලො"**ති: අත්තනො අනන්තවිකප්පපඤ්ඤාපභෙදඡෙකො. **"පභින්නඤාණො"**ති: අනන්තප්පභෙදපත්තඤාණො. එතෙන පඤ්ඤාපභෙදකුසලත්තෙපි සති තාසං පඤ්ඤානං අනන්තභෙදත්තං දස්සෙති. **"අධිගතපටිසම්භිදො"**ති: පටිලද්ධ අග්ගචතුපටිසම්භිදාඤාණො. **"චතුවෙසාරජ්ජප්පත්තො"**ති: චත්තාරි විසාරදභාවසංඛාතානි ඤාණානි පත්තො. යථාහ:–"සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරෙ වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං භික්ඛවෙ න සමනුපස්සාමි එතමහං භික්ඛවෙ නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමි, ඛීණාසවස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛීණාති–යෙ ඛො පන තෙ අන්තරායිකා ධම්මා වුත්තා තෙ පටිසෙවතො නාලං අන්තරායායාති–යස්ස ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො සො න නීයාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං භික්ඛවෙ න සමනුපස්සාමි එතමහං භික්ඛවෙ නිමිත්තං න සමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමී"ති.

"දසබලධාරී"ති: දස බලානි එතෙසන්ති දසබලා, දසබලානං බලානි දසබලබලානි, තානි දසබලබලානි ධාරෙතීති දසබලධාරී. දසබලඤාණබලධාරීති අත්ථො. එතෙහි තීහි වචනෙහි අනන්තප්පභෙදානං ඤෙය්‍යානං පභෙදමුඛමත්තං දස්සිතං, සො යෙව පඤ්ඤායොගවසෙන අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන **පුරිසාසභො**, අසන්තාසනට්ඨෙන **පුරිසසීහො.** මහන්තට්ඨෙන **පුරිසනාගො.** පජානනට්ඨෙන **පුරිසා**

1, V. ඔ. ඛීරූපකො.

ජඤ්ඤූ. ලොකකිච්චධුරවහනත්ථෙන පුරිසධොරය්හො. අථ තෙජාදීනං අනන්තඤ්ඤාණතො ලද්ධං ගුණවිසෙසං දස්සෙතුකාමො තෙසං තෙජාදීනං අනන්තඤ්ඤාණමූලකභාවං දස්සෙන්තො අනන්තඤ්ඤාණොති වත්වා "අනන්තතෙජො"ති ආදිමාහ තත්ථ "**අනන්තඤාණො**"ති: ගුණවසෙන ච පභාවසෙන ච අන්තවිරහිතඤ්ඤාණො. "**අනන්තතෙජො**"ති: වෙනෙය්‍යසන්තානෙ මොහතමවිධමනෙන අනන්තඤ්ඤාණතෙජො. "**අනන්තයසො**"ති: පඤ්ඤාගුණෙහෙව ලොකත්තයවිත්ථාරිතකිත්තිඝොසො. "**අඩ්ඪො**"ති: පඤ්ඤාධනසමිද්ධියා සමිද්ධො. "**මහද්ධනො**"ති· පඤ්ඤාධනවන්තෙසුපි පභාවමහන්තෙන මහන්තං පවත්තං පඤ්ඤාධනමස්සාති මහද්ධනො. මහාධනොති වා පාඨො. "**ධනවා**"ති. පසංසිතබ්බපඤ්ඤාධනවත්තා නිච්චයුත්තපඤ්ඤාධනවත්තා අතිසයසභාවෙන පඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා. එතෙසුපි තීසු අත්ථෙසු ඉදං වචනං සද්දවිදූ ඉච්ඡන්ති. එවං පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්තසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙත්වා පුන පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකහිතසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙන්තො "නෙතා"ති ආදිමාහ. තත්ථ විනයෙ සංසාරසඞ්ඛාත[1] භයට්ඨානතො නිබ්බාණ සංඛාතං ඛෙමට්ඨානං **නෙතා**, තත්ථ දස්සනකාලෙ එව සංවරවිනය පහානවිනය වසෙන වෙනෙය්‍යානං **විනෙතා**. ධම්මදෙසනාකාලෙ එවං සංසයච්ඡෙදනෙන **අනුනෙතා** සංසයං ඡින්දිත්වා පඤ්ඤාපෙතබ්බං අත්ථං පඤ්ඤාපෙන්තො **පඤ්ඤාපෙතා**. තථා පඤ්ඤාපිතානං නිච්ඡය කාරණෙන **නිජ්ඣාපෙතා**. තථා නිජ්ඣාපිතස්ස අත්ථස්ස පටිපත්තියොජනවසෙන **පෙක්ඛෙතා**, තථා පටිපන්න පටිපත්ති ඵලෙන **පසාදෙතා**. "සො හි භගවා'ති එත්ථ හිකාරො අනන්තරං වුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණාපදෙසෙ නිපාතො. "**අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා**"ති: සකසන්තානෙ අනුප්පන්නපුබ්බස්ස අසාධාරණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධිමූලෙ ලොකහිතත්ථං සකසන්තානෙ උප්පාදෙතා "**අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතා**"ති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ අසඤ්ජාතපුබ්බස්ස සාවකපාරමීඤාණහෙතුභූතස්ස අග්ගමග්ගස්ස ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පභුති යාවජ්ජකාලා වෙනෙය්‍ය සන්තානෙ සඤ්ජනෙතා. සාවකවෙනෙය්‍යානංපි හි සන්තානෙ භගවතා වුත්තවචනෙනෙව අරියමග්ගසඤ්ජනනතො භගවා සඤ්ජනෙතා නාම හොති. "**අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතා**"ති. අට්ඨධම්ම සමන්නාගතානං බුද්ධභාවාය කතාභිනීහාරානං බොධිසත්තානං බුද්ධභාවාය ව්‍යාකරණං දත්වා අනක්ඛාතපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස බුද්ධො භවිස්සතීති ව්‍යාකරණමත්තෙනෙව වා බොධිමූලෙ උප්පජ්ජිතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස අක්ඛාතා. අයං නයො පච්චෙකබොධිසත්තව්‍යාකරණෙපි ලබ්භති යෙව. "**මග්ගඤ්ඤූ**"ති: පච්චවෙක්ඛණාවසෙන අත්තනො උප්පාදිත අරියමග්ගස්ස ඤාතා "**මග්ගවිදූ**"ති: වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ජනෙතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො. "**මග්ගකොවිදො**"ති· බොධිසත්තා

1 V. ම සහනසංඛාත

තං අක්ඛාතබ්බමග්ගො **විචක්ඛණො**. අථවා අභිසම්බොධිපටිපත්ති **මග්ගඤ්ඤූ**, පච්චෙකබොධිපටිපත්ති **මග්ගවිදූ**. සාවකබොධිපටිපත්ති **මග්ගකොවිදො**. අථවා "එතෙන මග්ගෙන අතරිංසු පුබ්බෙ'තරිස්සන්ති යෙව තරන්ති ඔඝන්ති" වචනතො යථායොගං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං මග්ගවසෙන ච සුඤ්ඤතානිමිත්තඅප්පණිහිතමග්ගවසෙන ච උග්ඝටිතඤ්ඤුවිපචිතඤ්ඤුනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගවසෙන ච යථාක්කමමෙතෙසු යොජනං කරොන්ති. "**මග්ගානුගා ච පන සාවකා**"ති: භගවතා ගතමග්ගානුගාමිනො හුත්වා. එත්ථ **ච** සද්දො හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. එතෙන භගවතා මග්ගුප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු වුත්තො හොති. **පන** සද්දො කථනත්ථෙ නිපාතො. තෙන භගවතා කථමග්ගකාරණං වුත්තං හොති. "**පච්ඡා සමන්නාගතා**"ති: පඨමං ගතස්ස භගවතො පච්ඡා සීලාදිගුණෙන සමන්නාගතා. ඉති ථෙරො අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතාති ආදීහි යස්මා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං සාධෙසි. "**ජානං ජානාතී**"ති: ජානිතබ්බං ජානාති. සබ්බඤ්ඤුතාය යංකිඤ්චි පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං පඤ්චනෙය්‍යපථෙසු[2] තං පඤ්ඤාය ජානාතීති අත්ථො. "**පස්සං පස්සතී**"ති: පස්සිතබ්බං පස්සති සබ්බදස්සාවිතාය තං යෙව නෙය්‍යපථං චක්ඛුනා දිට්ඨං විය කරොන්තො පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සතීති අත්ථො. යථා වා එකච්චො විපරීතං ගණ්හන්තොපි න ජානාති පස්සන්තොපි නපස්සති න එවං භගවා. භගවා පන යථාසභාවං ගණ්හන්තො ජානන්තො ජානාතියෙව, පස්සන්තො පස්සතියෙව, ස්වායං දස්සනපරිණායකට්ඨෙන **චක්ඛුභූතො**. විදිතත්ථාදි අත්ථෙන **ඤාණභූතො**. අවිපරීතසභාවට්ඨෙන පරියත්තිධම්මපවත්තනතො හදයෙන චින්තෙත්වා වාචාය නිච්ඡාරිතධම්මමයොති වා **ධම්මභූතො**. සෙට්ඨට්ඨෙන **බ්‍රහ්මභූතො**, අථ වා චක්ඛු විය භූතොති **චක්ඛුභූතො** ඤාණං විය භූතොති **ඤාණභූතො**, ධම්මො විය භූතොති **ධම්මභූතො** බ්‍රහ්මා විය භූතොති **බ්‍රහ්මභූතො**. ස්වායං ධම්මස්ස වචනතො වත්තනතො වා **වත්තා**, නානප්පකාරෙහි වචනතො වත්තනතො වා **පවත්තා**. අත්ථං නීහරිත්වා දස්සනතො **නින්නෙතා**, අමතාධිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො අමතප්පකාසනාය වා ධම්මදෙසනාය අමතස්ස අධිගමාපනතො **අමතස්ස දාතා**. ලොකුත්තරධම්මස්ස උප්පාදිතත්තා වෙනෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තරධම්මස්ස දානෙන ච ධම්මෙසු ඉස්සරොති **ධම්මස්සාමී**.

තථාගතපදං හෙට්ඨා වුත්තත්ථං ඉදානි "ජානං ජානාතී"ති ආදීහි[1] වුත්තගුණං සබ්බඤ්ඤුතාය විසෙසෙත්වා දස්සෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤුතං සාධෙන්තො නත්ථීති ආදිමාහ. එවං භූතස්ස හි තස්ස භග

2. V. ම. පඤ්චනෙය්‍යපථභූතං.

වතො පාරමිතාය පුඤ්ඤඵලප්පභාවනිප්ඵන්නෙන අරහත්තමග්ග
ඤාණෙන සබ්බධම්මෙසු සවාසනස්ස මොහස්ස විහතත්තා අසම්මො
හතො සබ්බධම්මානං ඤාතත්තා **අඤ්ඤාතං** නාම නත්ථි. තථෙව ච
සබ්බධම්මානං චක්ඛුනා විය ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා **අදිට්ඨං** නාම-
නත්ථි. ඤාණෙන පත්තත්තා **අවිදිතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහසච්ඡිකිරි
යාය සච්ඡිකතත්තා **අසච්ඡිකතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහපඤ්ඤාය
ඵුට්ඨත්තා පඤ්ඤාය **අඵස්සිතං** නාම නත්ථි. “**පච්චුප්පන්න**”න්ති:
පච්චුප්පන්නකාලං වා ධම්මං වා. “**උපාදාය**”ති: ආදාය අන්තොකත්වාති
අත්ථො. උපාදායවචනෙනෙව කාලවිනිමුත්තං නිබ්බානම්පි ගහිතමෙව
හොති. අතීතාදි වචනානි ච නත්ථීති ආදිවචනෙන වා ඝටියන්ති
“සබ්බෙ”ති ආදි වචනෙන වා. “**සබ්බෙ ධම්මා**”ති: සබ්බසඞ්ඛතා
සඞ්ඛතධම්මපරියාදානං. “**සබ්බාකාරෙනා**”ති: සබ්බධම්මෙසු එකෙ
කදෙසෙව ධම්මස්ස අනිච්චාකාරාදිසබ්බාකාරපරියාදානං. “**ඤාණ
මුඛෙ**”ති: ඤාණාභිමුඛෙ. “**ආපාථං ආගච්ඡන්ති**”ති:[1] ඔසරණං උපෙන්ති.
“ජානිතබ්බ”න්ති පදං “ඤෙය්‍ය”න්ති පදස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තං.
“**අත්තත්ථො වා**”ති: ආදිසු වාසද්දො සමුච්චයත්ථො. “**අත්තත්ථො**”ති:
අත්තනො අත්ථො. “**පරත්ථො**”ති: පරෙසං තිණ්ණං ලොකානං
අත්ථො. “**උභයත්ථො**”ති: අත්තනො ච පරෙසඤ්චාති සකිං යෙව
උභින්නං අත්ථො. “**දිට්ඨධම්මිකො**”ති: දිට්ඨධම්මෙ නියුත්තො දිට්ඨ
ධම්මප්පයොජනො අත්ථො. සම්පරායෙ නියුත්තො සම්පරායප්ප
යොජනොති **සම්පරායිකො**. “**උත්තානො**”ති: ආදිසු වොහාර
වසෙන වත්තබ්බා සුබුජ්ඣත්තා **උත්තානො**. වොහාරං අතික්ක
මිත්වා වත්තබ්බා සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තො දුක්ඛුපට්ඨත්තා **ගම්භීරො
ලොකුත්තරො**. අච්චන්තනිමොක්ඛත්තා **ගූළ්හො**. අනිච්චතාදි
මොහඡන්නාදීහි පටිච්ඡන්නත්තා **පටිච්ඡන්නො**. අප්පචුරවොහාරෙන
වත්තබ්බො යථාරුතං අගහෙත්වා අධිප්පායස්ස නෙතබ්බතො
නෙය්‍යො. පචුරවොහාරෙන වත්තබ්බො වචනමත්තෙනෙව අධිප්පා
යස්ස නීතත්තා **නීතො**. සුපරිසුද්ධසීලසමාධිවිපස්සනත්ථො තදඞ්ග
වික්ඛම්භනත්ථො වජ්ජවිරහිතත්තා **අනවජ්ජො**. කිලෙසසමුච්ඡෙදන
තො අරියමග්ගත්ථො **නික්කිලෙසො**. කිලෙසපටිප්පස්සද්ධත්තා අරිය
ඵලත්ථො **වොදානො**. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතෙසු අග්ගධම්මත්තා නිබ්බානං පර
මත්ථො. “**පරිවත්තතී**”ති: බුද්ධඤාණස්ස විසයභාවතො අබහිභූතත්තා[2]
අන්තො බුද්ධඤාණං ව්‍යාපිත්වා වා සමන්තා වා අලඞ්කත්වා වා විසෙසෙන
වා වත්තති. **සබ්බං කායකම්ම**න්ති ආදීහි භගවතො ඤාණවිසයතං
දස්සෙති. “**ඤාණානුපරිවත්තනී**”ති: ඤාණං අනුපරිවත්තති. ඤාණවිර
හිතං න හොතීති අත්ථො. “**අප්පටිහත**”න්ති: නිරාවරණතං දස්සෙති.
පුන සබ්බඤ්ඤුතං උපමාය සාධෙතුකාමො “යාවතක”න්ති ආදි
මාහ. තත්ථ ජානිතබ්බන්ති ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යං පරියන්තො ඤෙය්‍යංව

1. V. ම. ආපාථංගච්ඡන්ති. 2. V. ම. අපතිතභූතත්තා.

ඤාණමස්ස අත්ථීති ඤෙය්‍යපරියන්තිකං, අසබ්බඤ්ඤූනං පන ඤෙය්‍යමෙව නත්ථි, **ඤාණපරියන්තිකොපි** එසෙව නයො. පුරිමයමකෙ වුත්තත්ථමෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙත්වා දස්සෙති, තතියයමකෙන පටිසෙධවසෙන නියමෙත්වා දස්සෙති. එත්ථ ච ඤෙය්‍යං ඤාණස්ස පථත්තා ඤෙය්‍යපථො. "**අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො**"ති: ඤෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං බ්‍යාපෙත්වා ඨානතො. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පරියන්තෙ ඨානසීලා. "**ආවජ්ජනපටිබද්ධා**"ති: මනොද්වාරාවජ්ජනායත්තා, ආවජ්ජිතානන්තරමෙව ජානාතීති අත්ථො. "**ආකඞ්ඛපටිබද්ධා**"ති: රුචිආයත්තා, ආවජ්ජනානන්තරං ජවනඤාණෙන ජානාතීති අත්ථො. ඉතරානි නිද්දෙසපදානි ඉමෙසං තිණ්ණං පදානං යථාක්කමෙන අත්ථප්පකාසනත්ථං වුත්තානීති "**ආසයං ජානාතී**"ති: එත්ථ ආසයන්ති එත්ථ ඉති ආසයො. මිච්ඡාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨියා කාමාදීහි නෙක්ඛම්මාදීහි වා පරිභාවිතස්ස සන්තානස්සෙතං අධිවචනං. තත්ථ සන්තානං අනුසෙන්ති අනුපවත්තන්තීති **අනුසයා**, ථාමගතානං කාමරාගාදීනං එතං අධිවචනං. "**අනුසයං ජානාතී**"ති: අනුසයකථා හෙට්ඨා වුත්තා යෙව. "**චරිත**"න්ති: පුබ්බෙ කතකුසලාකුසලං කුසලකම්මං. "**අධිමුත්ති**"න්ති: කුසලෙ වා[1] අකුසලෙ වා සත්තස්ස චිත්තවොස්සග්ගො. "**අප්පරජක්ඛෙ**"ති: පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං රාගාදිරජං එතෙසන්ති=අප්පරජක්ඛා, අප්පං රාගාදිරජං එතෙසන්ති වා=අප්පරජක්ඛා. "**මහාරජක්ඛෙ**"ති: ඤාණමයෙ අක්ඛිම්හි මහන්තං රාගාදිරජෙ එතෙසන්ති=මහාරජක්ඛා. මහන්තං රාගාදිරජෙ එතෙසන්ති= වා මහාරජක්ඛා. "**තික්ඛින්ද්‍රියෙ මුදින්ද්‍රියෙ**"ති: තික්ඛානි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති=තික්ඛින්ද්‍රියා, මුදූනි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති= මුදින්ද්‍රියා. "**ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙ**"ති: සුන්දරා සද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති=ස්වාකාරා. කුච්ඡිතා ගරහිතා අස්සද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති=ද්වාකාරා. "**සුවිඤ්ඤාපයෙ දුවිඤ්ඤාපයෙ**"ති: යෙ කථිතං කාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං තෙ සුවිඤ්ඤාපයා, තබ්බිපරීතා දුවිඤ්ඤාපයා. "**භබ්බාභබ්බෙ**"ති: භබ්බෙ ච අභබ්බෙ ච. අරියාය ජාතියා භවන්ති ජායන්තීති භබ්බා, වත්තමානසමීපෙ වත්තමානවචනං, භවිස්සන්ති ජායිස්සන්ති වාති භබ්බා, භාජනභූතාති අත්ථො. යෙ අරියමග්ගපටිවෙධස්ස අනුච්ඡවිකා උපනිස්සයසම්පන්නා තෙ භබ්බා. වුත්තපටිපක්ඛා අභබ්බා. "**සත්තෙ පජානාතී**"ති: රූපාදිආරම්මණෙ ලග්ගෙ ලග්ගිතෙ සත්තෙ පජානාති. "**සදෙවකො ලොකො**"ති: සහ දෙවෙහි සදෙවකො. සහ මාරෙන **සමාරකො**, සහ බ්‍රහ්මුනා **සබ්‍රහ්මකො**, සහ සමණබ්‍රාහ්මණෙහි **සස්සමණබ්‍රාහ්මණී**, පජාතත්තා[2] **පජා**. සහ දෙවමනුස්සෙහි **සදෙවමනුස්සා**. "**පජා**"ති: සත්තලොකස්ස පරියායවචනමෙතං. තත්ථ සදෙවකවචනෙන පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං. සමාරකවචනෙන ඡට්ඨකාමාවචර

1. V. ම. සමවුත්තිකුසලෙ වා. 2. V. ම. සහජනත්තා.

දෙවගහණං. සබ්‍රහ්මකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදි බ්‍රහ්මගහණං. සස්සමණබ්‍රාහ්මණිවචනෙන සාසනස්ස පච්චත්ථිකපච්චාමිත්තසමණබ්‍රාහ්මණගහණං. සමිතපාපබාහිතපාපසමණබ්‍රාහ්මණගහණඤ්ච, පජාවචනෙන සත්තලොකගහණං. සදෙවමනුස්සවචනෙන සම්මුතිදෙව අවසෙසමනුස්සගහණං. එවමෙත්ථ තීහි පදෙහි ඔකාසලොකො, ද්වීහි පජාවසෙන සත්තලොකො ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො සදෙවගහණෙන අරූපාවචරලොකො ගහිතො, සමාරගහණෙන ච කාමාවචරදෙවලොකො. සබ්‍රහ්මගහණෙන රූපාවචරබ්‍රහ්මලොකො. සස්සමණබ්‍රාහ්මණාදිගහණෙන චතුපරිසවසෙන සම්මුතිදෙවෙහි වා සහ මනුස්සලොකො අවසෙසසත්තලොකො වා. අපි චෙත්ථ සදෙවකවචනෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතො සබ්බස්සාපි ලොකස්ස අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං සාධෙති. තතො යෙසං සියා මාරො මහානුභාවො ඡ කාමාවචරිස්සරො වසවත්ති, කිං සොපි අන්තො බුද්ධඤාණෙ පරිවත්තතීති තෙසං විමතිං විධමෙන්තො සමාරකොති ආහ. යෙසං පන සියා බ්‍රහ්මා මහානුභාවො එකඞ්ගුලියා එකස්මිං චක්කවාළසහස්සෙ ආලොකං ඵරති ද්වීහි–පෙ–දසහි අඞ්ගුලීහි දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති. අනුත්තරඤ්ච ඣානසමාපත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙති, කිං සොපි අන්තො බුද්ධඤාණෙ පරිවත්තතීති තෙසං විමතිං විධමෙන්තො සබ්‍රහ්මකොති ආහ. තතො යෙසං සියා පුථුසමණබ්‍රාහ්මණා සාසනපච්චත්ථිකා කිං තෙපි අන්තොඤාණෙ පරිවත්තන්තීති තෙසං විමතිං විධමෙන්තො සස්සමණබ්‍රාහ්මණී පජාති ආහ. එවං උක්කට්ඨානං අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙත්වා අථ සම්මුතිදෙවෙ ච අවසෙසමනුස්සෙ ච උපාදාය උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සෙසසත්තලොකස්ස අන්තො බුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙන්තො සදෙවමනුස්සාති ආහ. අයමෙත්ථ අනුසන්ධික්කමො. පොරාණා පනාහු: "**සදෙවකො**"ති: දෙවතාහි සද්ධිං අවසෙසලොකො. "**සමාරකො**"ති: මාරෙන සද්ධිං අවසෙසලොකො. "**සබ්‍රහ්මකො**"ති: බ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසලොකො. එවං සබ්බෙපි තිභවූපගෙ සත්තෙ තීහාකාරෙහි තීසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්වීහාකාරෙහි පරියාදාතුං 'සස්සමණබ්‍රාහ්මණී පජා සදෙවමනුස්සා"ති වුත්තං. එවං පඤ්චහි පදෙහි තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නං හොති. "**අණනමසො**"ති: උපරිමන්තෙන. "**තිමිතිමිඞ්ගල**"න්ති: එකා තිමි නාම එකා මච්ඡජාති. තිමිං ගිලිතුං සමත්ථා තතො මහන්තසරීරා තිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිඞ්ගලම්පි ගිලිතුං සමත්ථා පඤ්චයොජනසතිකසරීරා තිමිතිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති, ඉධ ජාතිගහණෙන එකවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. "**ගරුළං වෙනතෙය්‍ය**"න්ති: එත්ථ ගරුළොති ජාතිවසෙන නාමං. වෙනතෙය්‍යොති ගොත්තවසෙන. "**පදෙසෙ**"ති: එකාදෙසෙ. "**සාරිපුත්තසමා**"ති: සබ්බබුද්ධානං ධම්මසෙනාපති ථෙරෙ ගහෙත්වා

වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙන සමා නාම නත්ථි. යථාහ "එතදග්ගං භික්ඛවෙ මම සාවකානං භික්ඛූනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො"ති. අට්ඨකථායච වුත්තං:-

"ලොකනාථං ඨපෙත්වාන යෙ චඤ්ඤෙ සන්ති පාණිනො,
පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස කලං නාග්ඝන්ති සොළසි"න්ති.

"**ඵරිත්වා**"ති: බුද්ධඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානං හි පඤ්ඤං පාපුණිත්වා ඨානතො තෙසං පඤ්ඤං ඵරිත්වා බ්‍යාපිත්වා තිට්ඨති. "**අභිභවිත්වා**"ති: සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං අතික්කමිත්වා තෙසං විසයභූතම්පි සබ්බං අභිභවිත්වා තිට්ඨතීති අත්ථො. පටිසම්භිදායං පන අතිඝංසිත්වාති පාඨො, ඝංසිත්වා තුරිත්වාති අත්ථො. **යෙ තෙති** ආදීහි එවං ඵරිත්වා අභිභවිත්වා ඨානස්ස පච්චක්ඛකාරණං දස්සෙති.

තත්ථ "**පණ්ඩිතා**"ති: පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. "**නිපුණා**"ති: සණ්හසුඛුමබුද්ධිනො සුඛුමෙ අත්ථන්තරෙ පටිවිජ්ඣනසමත්ථා. "**කතපරප්පවාදා**"ති: ඤාතපරප්පවාදා චෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදපරිචයා ච. "**වාලවෙධිරූපා**"ති: වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා. "**වොභින්දන්තා මඤ්ඤෙ චරන්ති[1] පඤ්ඤාගතෙන දිට්ඨිගතානී**"ති: වාලසුඛුමානිපි පරෙසං දිට්ඨිගමනානි අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන භින්දන්තා විය චරන්තීති[1] අත්ථො. අථ වා "ගූථගතං මුත්තගත"න්ති ආදීසු විය පඤ්ඤා එව=පඤ්ඤාගතං. දිට්ඨියො එව=**දිට්ඨිගතානි**. "**පඤ්හං අභිසංඛරිත්වා අභිසංඛරිත්වා**"ති: දුපදම්පි තිපදම්පි චතුප්පදම්පි පුච්ඡං රචයිත්වා, තෙසං පඤ්හානං අතිබහුකත්තා සබ්බසඞ්ගහත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං. **ගුළ්හානි ච පටිච්ඡන්නානි ච අත්ථජාතානි චාති** පාඨසෙසො.

තෙසං තථා විනයං දිස්වා අත්තනා අභිසඞ්ඛතපඤ්හං පුච්ඡන්තූති එවං භගවතා අධිප්පෙතත්තා පඤ්හං පුච්ඡන්ති, අඤ්ඤෙසං පන පුච්ඡාය ඔකාසමෙව අදත්වා භගවා උපසඞ්කමන්තානං ධම්මං දෙසෙති. යථාහ "තෙ පඤ්හං අභිසංඛරොන්ති ඉමං මයං පඤ්හං සමණං ගොතමං උපසංකමිත්වා පුච්ඡිස්සාම, සචෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුට්ඨො එවං ව්‍යාකරිස්සති එවමස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාම, එවං චෙපි නො පුට්ඨො එවං ව්‍යාකරිස්සති එවම්පිස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාමාති, තෙ යෙන සමණො ගොතමො තෙනුපසංකමන්ති, තෙ සමණො ගොතමො ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තෙජෙති සම්පහංසෙති, තෙ සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදපිතා සමුත්තෙජිතා සම්පහංසිතා න චෙව සමණං ගොතමං පඤ්හං පුච්ඡන්ති, කුතස්ස වාදං ආරොපෙස්සන්ති අඤ්ඤදත්ථු සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා සම්පජ්ජන්තී"ති. තස්මා පඤ්හං න පුච්ඡන්ති. භගවා කිර පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙන්තො පරිසාය

1. V. ම. වදන්ති.

අජ්ඣාසයං ඔලොකෙති, තතො පස්සති "ඉමෙ පණ්ඩිතා ගූළ්හං රහස්සං පඤ්හං ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආගතාති." සො තෙහි අපුච්ඡිතොයෙව පඤ්හපුච්ඡාය එත්තකා දොසා විස්සජ්ජනෙ එත්තකා අත්ථපදෙ අක්ඛරෙ එත්තකාති ඉමං පඤ්හං පුච්ඡන්තා එවං පුච්ඡෙය්‍ය විස්සජ්ජෙන්තො එවං විස්සජ්ජෙස්සති ඉති 'ඔවට්ටිකසාරං' කත්වා ආනීතෙ පඤ්හෙ ධම්මකථාය අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා විදංසෙති. තෙ පණ්ඩිතා සෙය්‍යා වත නො යං මයං ඉමෙ පඤ්හෙ න පුච්ඡිම්හ සචෙපි මයං පුච්ඡෙය්‍යාම අප්පතිට්ඨිතෙ නො කත්වා සමණො ගොතමො ඛිපෙය්‍යාති අත්තමනා භවන්ති. අපිච බුද්ධා නාම ධම්මං දෙසෙන්තා පරිසං මෙත්තාය ඵරන්ති මෙත්තාඵරණෙන දසබලෙසු මහාජනස්ස චිත්තං පසීදති, බුද්ධා නාම රූපග්ගප්පත්තා හොන්ති. දස්සනසම්පන්නා මධුරස්සරා මුදුජිව්හා සුඵුසිතදන්තාවරණා අමතෙන හදයං සිඤ්චන්තා විය ධම්මං කථෙන්ති. තත්‍ර තෙසං මෙත්තාඵරණෙන පසන්නචිත්තානං එවං හොති–එවරූපං අද්වෙජ්ඣකථං අමොඝකථං නිය්‍යානිකකථං කථෙන්තෙන භගවතා සද්ධිං න සක්ඛිස්සාම පච්චනීකගාහං ගණ්හිතුන්ති අත්තනො පසන්නභාවෙනෙව පඤ්හෙ න පුච්ඡන්ති. "**කථිතා විසජ්ජිතා වා**"ති එවං තුම්හෙ පුච්ඡථාති අපුච්ඡිතපඤ්හානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්හා භගවතා කථිතා එව හොන්ති යථා ච තෙ විස්සජ්ජෙතබ්බා තථා විස්සජ්ජිතා එව හොන්ති. "**නිද්දිට්ඨකාරණා**"ති: ඉමිනා කාරණෙන ඉමිනා හෙතුනා එවං හොන්ති, එවං සහෙතුකං කත්වා විස්සජ්ජෙන්තෙන භගවතා නිද්දිට්ඨකාරණා එව හොන්ති තෙ පඤ්හා; "**උපක්ඛිත්තකා ච තෙ භගවතො සම්පජ්ජන්ති**"ති: ඛත්තියපණ්ඩිතාදයො භගවතො විස්සජ්ජනෙනෙව භගවතො සමීපෙ ඨිතකා පක්ඛිත්තකා සම්පජ්ජන්ති සාවකා වා සම්පජ්ජන්ති උපාසකා වාති අත්ථො. සාවකසම්පත්තිං වා පාපුණන්ති උපාසකසම්පත්තිං වාති වුත්තං හොති.

"**අථා**"ති: අනන්තරත්ථෙ. තෙසං උපක්ඛිත්තකසම්පත්ති සමනන්තරත්ථෙ වාති අත්ථො. "**තත්ථා**"ති: තස්මිං ඨානෙ තස්මිං අධිකාරෙ වා "**අතිරොචති**"ති: අති විය ජොතති පකාසති. "**යදිදං පඤ්ඤාය**"ති: යා අයං භගවතො පඤ්ඤා තාය පඤ්ඤාය, භගවා ච අතිරොචතීති අත්ථො. **ඉති**සද්දො, කාරණත්ථො, ඉමිනා කාරණෙනාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

පසූරසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

අට්ඨමං.

නවමෙ මාගන්දියසුත්තනිද්දෙසෙ පඨමගාථාය තාව:–අජපාලනිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ නානාරූපානි නිම්මිනිත්වා අභිකාමං ආගතං මාරධීතරං දිස්වාන තණ්හං අරතිං රගඤ්ච ඡන්දමත්තම්පි මෙථුනස්මිං නාහොසි කිමෙවිදං ඉමිස්සා දාරිකාය මුත්තකරීසපුණ්ණරූපං දිස්වා භවිස්සති සබ්බථා පාදාපි නං සම්ඵුසිතුං න ඉච්ඡෙ කුතො නෙන සංවසිතුන්ති ආහ. මුත්තපුණ්ණන්ති උතුවසෙන වත්ථිපුටන්තරං පූරෙත්වා ඨිතමුත්තෙන ආපූරිතං, "කරීසපුණ්ණ"න්ති: පක්කාසයසඞ්ඛාතෙ හෙට්ඨා නාභිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙ උබ්බෙධෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තෙ අන්තාවසානෙ ඨිතවච්චෙන පුණ්ණං. "සෙම්හපුණ්ණ"න්ති: උදරපටලෙ ඨිත එකපත්තපමාණෙන සෙම්හෙන පූරිතං. "රුහිරපුණ්ණ"න්ති: යකනස්ස හෙට්ඨා භාගං පූරෙත්වා හදයවක්ක[1] පප්ඵාසානං උපරි ථොකං ථොකං පග්ඝරන්තෙන වක්කහදයයකනපප්ඵාසෙ තෙමයමානෙන ඨිතෙන එකපත්තස්ස පූරණමත්තෙන සන්නිචිතලොහිතසඞ්ඛාතෙන ච කෙසලොමනඛදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ථද්ධසුක්ඛචම්මඤ්ච ඨපෙත්වා ධමනිජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදින්නකසරීරං ඵරිත්වා ඨිත සංසරණලොහිත සඞ්ඛාතෙන චාති දුවිධෙන රුහිරෙන පුණ්ණං. "**අට්ඨිසඞ්ඝාට**"න්ති. සකලසරීරෙ හෙට්ඨා අට්ඨීනං උපරි ඨිතානි සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි තෙහි අට්ඨිහි ඝටිතං. "**න්හාරුසම්බන්ධ**"න්ති: සකලසරීරෙ අට්ඨීනි ආබන්ධිත්වා ඨිතානි නවන්හාරුසතානි තෙහි න්හාරූහි සම්බද්ධං ආබද්ධං.

"**රුහිරමංසාලෙපන**"න්ති: සංසරණලොහිතෙන ච සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි අනුලිම්පිත්වා ඨිතෙන නවමංසපෙසිසතෙන ච අනුලිත්තං සරීරං "**චම්මවිනද්ධ**"න්ති: සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා පාකටකිලොමකස්ස උපරි ඡවියා හෙට්ඨා ඨිතං චම්මං තෙන චම්මෙන විනද්ධං පරියොනද්ධං "චම්මාවනද්ධ"න්ති පි පාළි. "**ඡවියා පටිච්ඡන්න**"න්ති: අතිසුඛුම ඡවියා පටිච්ඡන්නං ඡාදෙත්වා ඨිතං

"**ඡිද්දාවඡිද්ද**"න්ති අනෙකඡිද්දං. "**උග්ඝර**"න්ති: අක්ඛිමුඛාදීහි උග්ඝරන්තං. "**පග්ඝර**"න්ති අධොභාගෙන පග්ඝරන්තං. "**කිමිසඞ්ඝනිසෙවිත**"න්ති සූචිමුඛාදීහි නානාපාණකුලෙහි ආසෙවිතං. "**නානාකලිමලපරිපූර**"න්ති. අනෙකවිධෙහි අසුචිකොට්ඨාසෙහි පූරිතං. තතො මාගන්දියො පබ්බජිතා නාම මානුසකෙ කාමෙ පහාය දිබ්බකාමත්ථාය පබ්බජන්ති අයඤ්ච දිබ්බෙපි කාමෙ න ඉච්ඡති ඉදම්පි ඉත්ථිරතනං කානු අස්ස දිට්ඨීති පුච්ඡිතුං දුතියගාථමාහ.

තත්ථ "**එතාදිසං චෙ රතන**"න්ති: දිබ්බිත්ථිරතනං සන්ධාය භණති. "**නාරි**"න්ති: අත්තනො ධීතරං සන්ධාය. "**දිට්ඨිගතං සීලබ්බතංනුජීවිත**"න්ති: දිට්ඨි ච සීලබ්බතඤ්ච ජීවිතඤ්ච භවූපපත්තිඤ්ච වදෙසි. "**කීදිස**"න්ති: අත්තනො භවූපපත්තිං වා තුවං කීදිසං වදෙසීති.

1. V ම. හදයවක්ක

ඉතො පරං ච ගාථා විස්සජ්ජනපුච්ඡානයෙන පවත්තත්තා පාකටසම්බන්ධා යෙව. තාසං පඨමගාථාය සංඛෙපත්ථො-තස්ස මය්හං මාගන්දිය ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතධම්මෙ සුවිනිච්ඡිනිත්වා ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති එවං ඉදං වදාමීති සමුග්ගහිතං න හොති නත්ථි නවිජ්ජති, කිං කාරණා? අහං හි පස්සන්තො දිට්ඨිසු ආදීනවං කිඤ්චි දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා සච්චානි පවිචිනන්තො අජ්ඣත්තං රාගාදීනං සන්තභාවෙන අජ්ඣත්තසන්තිසංඛාතං නිබ්බාණමෙව අද්දසන්ති. "**ආදීනව**"න්ති: උපද්දවං "**සබ්බදුක්ඛ**"න්ති: කායිකදුක්ඛෙන සබ්බදුක්ඛං."**සවිඝාත**"න්ති: චෙතසිකදුක්ඛෙන. "**සඋපායාස**"න්ති: උපායාසසහිතං. "**සපරිළාහ**"න්ති: සදරථං "**නනිබ්බිදාය**"ති: නවට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථාය. "**නවිරාගාය**"ති: න වට්ටෙ විරාගත්ථාය. "**ననිරොධාය**"ති: න වට්ටස්ස නිරොධත්ථාය. "**න උපසමාය**"ති: න වට්ටස්ස උපසමනත්ථාය. "**නඅභිඤ්ඤාය**"ති: න විවට්ටස්ස අභිජානනත්ථාය. "**නසම්බොධාය**"ති: න කිලෙසනිද්දූපගමෙන වට්ටතො සම්බුජ්ඣනත්ථාය. "**ននිබ්බාණාය**"ති: න අමතනිබ්බාණත්ථාය. එත්ථ පන "න නිබ්බිදාය"ති: විපස්සනා. "**විරාගාය**"ති: මග්ගො. "**නිරොධාය උපසමාය**"ති: නිබ්බාණං. "**අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය**"ති: මග්ගො "**නිබ්බාණාය**"ති: නිබ්බාණමෙව. එවං එකස්මිං ඨානෙ විපස්සනා තීසු මග්ගො තීසු නිබ්බාණං වුත්තන්ති. එවං වවත්ථානකථා වෙදිතබ්බා. පරියායෙන පන සබ්බානිපෙතානි මග්ගවෙවචනානිපි නිබ්බාණවෙවචනානිපි හොන්ති යෙව. "**අජ්ඣත්තං රාගස්ස සන්ති**"න්ති: අජ්ඣත්ත රාගස්ස සන්තභාවෙන නිබ්බුතභාවෙන අජ්ඣත්තසන්තිසංඛාත නිබ්බාණං ඔලොකෙසි. "**දොසස්ස සන්ති**"ති: ආදිසුපි එසෙව නයො.

"**පවිචිනන්තො**"ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. "**විචිනන්තො**"ති: සච්චානි වඩෙන්තො. "**විභාවෙන්තො පවිචිනන්තො**"ති: තානෙව පච්චක්ඛං විභාවෙන්තො. කෙචි ගවෙසන්තොති වණ්ණයන්ති. "**අද්දස**"න්ති: ඔලොකෙසිං. "**අද්දක්ඛි**"න්ති: විනිවිජ්ඣිං. "**අඵස්සි**"න්ති: පඤ්ඤාය ඵස්සිං. "**පටිවිජ්ඣි**"න්ති: ඤාණෙන පච්චක්ඛං අකාසිං.

දුතියගාථාය සංඛෙපත්ථො:-යානිමානි දිට්ඨිගතානි තෙහි තෙහි සුත්තෙහි විනිච්ඡිනිත්වා ගහිතත්තා විනිච්ඡයානි ච අත්තනො පච්චයෙහි අභිසංඛතභාවාදිනා නයෙන පකප්පිතානීති ච වුච්චන්ති. තෙ වෙ මුනි දිට්ඨිගතධම්මෙ අග්ගහෙත්වා අජ්ඣත්තසන්තීති යමෙතමත්ථං බ්‍රූසි ආචික්ඛ මෙ කථං නු ධීරෙහි පවෙදිතං තං කථං පකාසිතං ධීරෙහීති වදති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො ඨපෙත්වා පරමත්ථපදං. තත්ථ "**යං පරමත්ථ**"න්ති: යං උත්තමං නිබ්බාණං. අථස්ස භගවා යථා යෙන උපායෙන වා පන ධීරෙහි පකාසිතං තං උපායං සපටිපක්ඛං දස්සෙන්තො "**නදිට්ඨියා**"ති ගාථමාහ. තත්ථ "**නදිට්ඨියා**"ති: ආදීහි සමාපත්තිඤාණා බාහිරසීලබ්බතානි පටික්ඛිපන්ති. "**සුද්ධිමාහා**"ති: එත්ථ වුත්ත ආහසද්දං සබ්බත්ථ නකාරෙන සද්ධිං

යොජෙත්වා පුරිමපදත්තයං නෙත්වා දිට්ඨියා සුද්ධින්ති නාහ නකථෙසීති[1] එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. යථා චෙත්ථ එවං උත්තරපදෙසුපි. තත්ථ ච අදිට්ඨියා න හොති. දසවත්ථුකං සම්මාදිට්ඨිං විනා න කථෙමි.[1] තථා "**අස්සුතියා**"ති: න ච සවණං විනා. "**අඤ්ඤාණා**"ති: කම්මස්සකත සච්චානුලොමිකඤාණං විනා. "**අසීලතා**"ති: පාතිමොක්ඛසංවරං විනා. "**අබ්බතා**"ති: ධුතඞ්ගවතං විනා. "**නොපි තෙන**"ති: තෙසු එකෙකෙන දිට්ඨි ආදි නිමිත්තකෙනාපි න කථෙමීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

"**එතෙ ච නිස්සජ්ජ අනුග්ගහාය**"ති: තෙ ච පුරිමදිට්ඨි ආදි භෙදෙ කණ්හපක්ඛිකෙ ධම්මෙ සමුග්ඝාතකරණෙන නිස්සජ්ජ පච්ඡිමෙ දිට්ඨිආදිභෙදෙ සුක්කපක්ඛිකෙපි අතම්මයතාපජ්ජනෙන අනුග්ගහාය සන්තො අනිස්සාය සන්තො භවං නජප්පෙති ඉමාය පටිපත්තියා රාගාදිවූපසමෙන සන්තො චක්ඛාදීසු කඤ්චි ධම්මං අනිස්සාය එකම්පි භවං න ජප්පෙ අපිහෙතුං අපහෙත්තුං සමත්තොපි සියා; අයමස්ස අජ්ඣත්තසන්තීති අධිප්පායො. "**සවණම්පි ඉච්ඡිතබ්බ**"න්ති: සුත්තාදිවසෙන සවණම්පි ආකංඛිතබ්බං. "**සම්භාරා ඉමෙ ධම්මා**"ති: සම්මාදිට්ඨි ආදිකා ඉමෙ ධම්මා උපකාරත්ථෙන සම්භාරා හොන්ති. "**කණ්හපක්ඛිකාන**"න්ති: අකුසලපක්ඛගතානං සමුග්ඝාතතො පහානං.

"**ඉච්ඡිතබ්බ**"න්ති: සම්මා හනනතො සමුච්ඡෙදතො පහානං ආකංඛිතබ්බං. "**තෙධාතුකෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසූ**"ති: කාමරූපාරූපසංඛාතෙසු තෙභූමකෙසු කොසල්ලසම්භූතෙසු. "**අතම්මයතා**"ති: නිත්තණ්හභාවො. එවං වුත්තෙ තං වචනත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්තො මාගන්දියො "නො චෙ කිරා"ති ගාථමාහ. දිට්ඨාදීනි වුත්තනයානෙව. "**කණ්හපක්ඛිකා**"ති. යෙ ච පන සන්ධාය උභයත්රාපි ආහ, ආහසද්දං පන නො චෙති සද්දෙන යොජෙත්වා "නො චෙ කිරා"ති ආහ. නො චෙ කිර කථෙසීති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො. "**මොමූහ**"න්ති: අතිමූළ්හං මොහනං වා. "**පච්චෙන්ති**"ති: ජානන්ති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො, අථස්ස භගවා තං තං දිට්ඨිං නිස්සාය පුච්ඡං පටික්ඛිපන්තො "දිට්ඨිං ච නිස්සායා"ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො ත්වං මාගන්දිය දිට්ඨිං නිස්සාය පුනප්පුනං පුච්ඡමානො යානි තෙ දිට්ඨිගතානි සමුග්ගහිතානි තෙසෙව සමුග්ගහිතෙසු සම්මොහමාගතො ත්වං ඉතො මයා වුත්ත අජ්ඣත්තසන්තිතො පටිපත්තිතො ධම්මදෙසනතො වා අණුම්පි යුත්තසඤ්ඤං න පස්සසි. තෙන කාරණෙන ත්වං ඉමං ධම්මං මොමූහතො පස්සසීති.

"**ලග්ගනං නිස්සාය ලග්ගන**"න්ති: දිට්ඨිලග්ගනං අල්ලීයිත්වා දිට්ඨිලග්ගනං. "**බන්ධන**"න්ති: දිට්ඨිබන්ධනං. "**පලිබොධ**"න්ති: දිට්ඨිපලිබොධං "**අන්ධකාරං පක්ඛන්දෙන්තොසී**"ති: බහලන්ධකාරං පවිසොසි. "**යුත්තසඤ්ඤ**"න්ති: සමණධම්මෙ යුත්තසඤ්ඤං "**පත්තසඤ්ඤ**"න්ති:

1. V. ම නකථෙසි.

සම්බන්ධමෙව පටිලද්ධසඤ්ඤං, "**ලක්ඛණසඤ්ඤ**"න්ති: සඤ්ජානනසඤ්ඤං. "**කාරණසඤ්ඤ**"න්ති: හෙතුසඤ්ඤං. "**ඨානසඤ්ඤ**"න්ති: කාරණසඤ්ඤං. "**නප්පටිලභසී**"ති: නවින්දසි.

"**කුතො ඤාණ**"න්ති: මග්ගඤාණං පන කෙන කාරණෙන ලභිස්සසි. "**අනිච්චං වා**"ති: හුත්වා අභාවට්ඨෙන පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චං. "**අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං වා**"ති: පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චාති උප්පන්නා සඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා, තාය සඤ්ඤාය අනුලොමං අප්පටිකූලං අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං. විපස්සනාඤාණානං දුක්ඛානත්තසඤ්ඤානුලොමානම්පි එසෙව නයො. එවං සමුග්ගහිතෙසු පමොහෙන මාගන්දියස්ස විවාදුප්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසු අඤ්ඤෙසු ච ධම්මෙසු විගතප්පමොහස්ස අත්තනො නිබ්බිවාදතං දස්සෙන්තො–"**සමො විසෙසී**"ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො–යො එවං තිධා මානෙන වා දිට්ඨියා වා පුග්ගලෙන වා මඤ්ඤති සො තෙන මානෙන වා තාය වා දිට්ඨියා තෙන වා පුග්ගලෙන විවදෙය්‍ය. යො පන අම්හාදිසො ඉමාසු තීසු විධාසු අවිකම්පමානො සමො විසෙසීති න තස්ස හොති න ච හීනොති ගාථාසෙසො. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව කිඤ්චි සියා.

"**සච්චන්ති සො**"ති: ගාථා, තස්සත්ථො–සො එවරූපො පහීනමානදිට්ඨිකො මාදිසො බාහිතපාපත්තාදිනා නයෙන බ්‍රාහ්මණො ඉදමෙව සච්චන්ති කිං වදෙය්‍ය කිං වත්වා භණෙය්‍ය කෙන වා කාරණෙන භණෙය්‍ය. මය්හං සච්චං තුය්හං මුසාති වා කෙන මානෙන දිට්ඨියා පුග්ගලෙන වා විවදෙය්‍ය. යස්මිං මාදිසෙ ඛීණාසවෙ සදිසො හමස්මීති පවත්තියා සමං ඉතරවයභාවෙන පවත්තියා විසමං වා මඤ්ඤිතං නත්ථි සමාදීසු කෙන වාදං පටිපස්සමෙහය්‍යාති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො. තනු එකංසෙනෙව එවරූපො පුග්ගලො. "ඔකම්පහාය"ති ගාථා. තත්ථ "**ඔකම්පහාය**"ති: රූපධාත්වාදි විඤ්ඤාණං ඔකසාරි, තත්‍ර ඡන්දරාගප්පහානෙන ඡඩ්ඩෙත්වා. "**අනිකෙතසාරී**"ති: රූපනිමිත්තනිකෙතාදීනි තණ්හාවසෙන අවදන්තො. "**ගාමෙ අකුබ්බං මුනි සන්ථවානී**"ති: ගාමෙ ගිහිසන්ථවානි අකරොන්තො. "**කාමෙහි රිත්තො**"ති: කාමෙසු ඡන්දරාගාභාවෙන සබ්බකාමෙහි පුථුභූතො. "**අපුරෙක්ඛරානො**"ති: ආයතිඅත්තභාවං අනභිනිබ්බත්තෙන්තො. "**කථන්නු විග්ගය්හ ජනෙන කයිරා**"ති: ජනෙන සද්ධිං විග්ගාහිකකථං කථෙය්‍ය. "**හලිද්දකානී**"ති: එවංනාමකො ගහපති. "**යෙන ආයස්මා මහාකච්චානො තෙනුපසංකමී**"ති: යෙනාති භුම්මත්ථෙ කරණවචනං, තස්මා යත්ථ මහාකච්චානො තත්ථ උපසංකමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන මහාකච්චානො දෙවමනුස්සෙහි උපසංකමිතබ්බො තෙන කාරණෙන උපසංකමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන වා කාරණෙන මහාකච්චානො උපසංකමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන, සාදු

එලූපභොගාධිපපායෙන දිජගණෙහි නිච්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය. උපසංකමීති ච ගතොති වුත්තං හොති. "උපසංකමිත්වා"ති: උප සංකමනපරියොසානදීපනං. අථවා එවං ගතො ආසන්නතරං ඨානං මහාකච්චානස්ස සමීපසංඛාතං ගන්ත්වාතිපි වුත්තං හොති.

"අභිවාදෙත්වා"ති: පචපතිසිතෙන වන්දිත්වා. ඉදානි යෙනත්ථෙන මහාකච්චායනස්ස උපට්ඨානං ආගතො තං පුච්ඡිතුකාමො දසනඛ සමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා එකමන්තං නිසීදි. "එකමන්තන්ති." භාවනපුංසක නිද්දෙසො. "විසමං චන්දිමසුරියා පරි වත්තන්තී"ති ආදීසු විය. තස්මා යථා නිසින්නො එකමන්තං නිසින්නො හොති එවං නිසීදීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භුම්මත්ථෙ වා එතං උපයොගවචනං, "නිසීදී"ති. නිසජ්ජං කප්පෙසි. පණ්ඩිතා හි දෙව මනුස්සා ගරුට්ඨානියං උපසංකමිත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසීදන්ති, අයං ච ගහපති තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසීදි. කථං නිසින්නො ච පන එකමන්තං නිසින්නො හොති? ඡ නිසජ්ජා දොසෙ වජ්ජෙත්වා, සෙය්‍යථිදං?, අතිදූරමච්චාසන්නමුපරිවාතමුන්න තප්පදෙසං අතිසම්මුඛමතිපච්ඡාති අතිදූරෙ නිසින්නො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අච්චා සන්නෙ නිසින්නො සංඝට්ටනං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්නො සරීරගන්ධෙන බාධෙති. උන්නතප්පදෙසෙ නිසින්නො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති චක්ඛුනා චක්ඛුං ආහච්ච දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨබ්බං හොති, තස්මා අයංපි එතෙ ඡ නිසජ්ජාදොසෙ වජ්ජෙත්වා නිසීදි. තෙන වුත්තං:-"එකමන්තං නිසීදී"ති. "එතදවොචා"ති: එතං අවොච. "වුත්තමිදං භන්තෙ කච්චාන භග වතා අට්ඨකවග්ගියෙ මාගණ්ඩිය පඤ්හෙ"ති. අට්ඨකවග්ගියම්හි මාගණ්ඩිය පඤ්හො නාම අත්ථි, තස්මිං පඤ්හෙ රූපධාතු හි රූපක්ඛන්ධො අධිප්පෙතො "රූපධාතුරාගවිනිබන්ධා"ති· රූපධාතුම්හි රාගවිනි බන්ධං. "විඤ්ඤාණ"න්ති: කම්මවිඤ්ඤාණං, ඔකසාරී ගෙහසාරී ආලයසාරී. කස්මා පනෙත්ථ "විඤ්ඤාණධාතු ඛො ගහපතී"ති න වුත්තන්ති? සම්මොහවිඝාතත්ථං. ඔකොතිහි අත්ථතො පච්චයො වුච්චති. පුරෙ ජාතම කම්මවිඤ්ඤාණං පච්ඡා ජාතස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි පච්ඡාජාතං විපාකවිඤ්ඤාණං ච විපාකවිඤ්ඤා ණස්සාපි කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති. තස්මා කතරං නු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණන්ති සම්මොහො භවෙය්‍ය, තස්ස විඝාතත්ථං තං අග්ගහෙත්වා අසම්භින්නාව දෙසනා කතාති.

අපි ච විපාකාරම්මණවසෙන චත්තාරො අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණට්ඨි තියො වුත්තා, තා දසෙසකුම්පි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගහිතං. "උපායුපාද නා"ති: තණ්හුපායදිට්ඨුපාය වසෙන වෙ උපායා, කාමුපාදනාදීනි චත්තාරි උපාදනානි. "චෙතසො අධිට්ඨානාභිනිවෙසානුසයා"ති: අකු

සල චිත්තස්ස අධිට්ඨානභූතා චෙව අභිනිවෙසභූතා ච අනුසයභූතා ච. "**තථාගතස්සා**"ති: සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සබ්බසංපි හි ඛීණාසවානං එතෙ පහීනාව, සත්ථු පන ඛීණාසවභාවො ලොකෙ අතිපාකටොති උපරිමකොටියා එතං වුත්තං. "**විඤ්ඤාණධාතුයා**"ති: ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිතං? කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං. කිලෙසා හි න කෙවලං චතූසු යෙව ඛන්ධෙසු පහීයන්ති පඤ්චසුපි පහීයන්ති යෙවාති කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං ගහිතං. "**එවං ඛො ගහපති අනොකසාරී හොතී**"ති:[1] එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරන්තො අනොකසාරී නාම හොතීති. "**රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා**"ති: රූපමෙව කිලෙසානං පච්චයට්ඨෙන නිමිත්තං ආරම්මණකිරියසංඛාතෙන නිවාසට්ඨෙන නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං, විසාරො ච විනිබන්ධො ච විසාරවිනිබන්ධං. උභයෙනපි කිලෙසානං පත්ථටභාවො ච විනිබන්ධනභාවො ච වුත්තො, රූපනිමිත්තනිකෙතෙ විසාරවිනිබන්ධං රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධං, තස්මා රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා. රූපනිමිත්තනිකෙතම්හි උප්පන්නෙන කිලෙසවිසාරෙනචෙව කිලෙසබන්ධනෙන චාති අත්ථො. "**නිකෙතසාරීති වුච්චතී**"ති: ආරම්මණවසෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන නිකෙතසාරීති වුච්චති. "**පහීනා**"ති: රූපනිමිත්තනිකෙතකිලෙසවිසාරවිනිබන්ධා පහීනා. කස්මා ච පනෙත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා ඔකොති වුත්තා ඡ ආරම්මණානි නිකෙතන්ති: ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය, සමානෙපි හි එතෙසං ආලයට්ඨෙන විසෙසභාවෙ ඔකොති නිප්පරියායෙන සුඛගෙහමෙව වුච්චති, **නිකෙත**න්ති: අජ්ජ අසුකට්ඨානෙ කීළිස්සාමාති කතසංකෙතානි වසනට්ඨාන උය්‍යානානි. තත්ථ යථා පුත්තදාරධඤ්ඤයුත්තෙන ගෙහෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, එවං අජ්ඣත්තිකෙසු ඛන්ධෙසු, යථා පන උය්‍යානට්ඨානාදීසු තතො දුබ්බලතරො හොති එවං බාහිරෙසු ඡසු ආරම්මණෙසූති ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය එවං දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බා. "**සුඛිතෙසු සුඛිතො**"ති: උපට්ඨාකෙසු ධනධඤ්ඤලාභාදිවසෙන සුඛිතෙසු ඉදානාහං මනාපං චීවරං මනාපං භොජනං ලභිස්සාමීති ගෙහසිතසුඛෙන සුඛිතො හොති. තෙහි සහ සම්පත්තිං අත්තනා අනුභවමානො විය චරති.[2] "**දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො**"ති: තෙසං කෙනචිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සයං විගුණෙන දුක්ඛිතො හොති. "**කිච්චකරණීයෙසූ**"ති: කිච්චසංඛාතෙසු කරණීයෙසු. "**වොයොගං ආපජ්ජතී**"ති: උපයොගං සයං තෙසං කිච්චානං කත්තබ්බතං ආපජ්ජති. "**කාමෙසූ**"ති: වත්ථුකාමෙසු. "**එවං ඛො ගහපති කාමෙහි අරිත්තො හොතී**"ති: එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති අන්තොකාමානං සබ්භාවෙන අතුච්ඡො, සුක්කපක්ඛො තෙසං අභාවෙන රිත්තො තුච්ඡොති වෙදිතබ්බො. "**පුරෙක්ඛරානො**"ති: වට්ටං පුරතො කුරුමානො. **එවරූපො සියන්ති** ආදීසු

1. V. ම. අනොකසාරිබොධතීති 2. V. ම. සහති.

දීඝ රස්ස කාළොදාතාදිසු[1] රූපෙසු එවරූපො නාම භවෙය්‍යාති පස්සති. සුඛාදිසු වෙදනාසු එවං වෙදනො නාම, නීලාදිසඤ්ඤාසු එවං සඤ්ඤො නාම. පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිසු සංඛාරෙසු එවං සංඛාරො නාම. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසු විඤ්ඤාණෙසු එවං විඤ්ඤාණො නාම භවෙය්‍යාති පස්සති. "**අපුරෙක්ඛරානො**"ති: වට්ටං පුරතො අකුරුමානො. "**සහිතමෙම අසහිතං තෙ**"ති: තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං මය්හං සහිතං සිලිට්ඨං මධුරං මධුරපානසදිසං. "**ආචිණ්ණං තෙ විපරාවත්ත**"න්ති: යං තුය්හං දීඝෙන කාලෙන පරිචිතං සුප්පගුණං තං මම වාදං ආගම්ම සබ්බසංචාරෙන විපරාවත්තං නිවත්තං. "**ආරොපිතො තෙ වාදො**"ති: තුය්හං දොසො මයා ආරොපිතො. "**චර වාදපමොක්ඛාය**"ති: තං තං ආචරියං උපසංකමිත්වා උත්තරං පරියෙසන්තො ඉමස්ස වාදස්ස මොක්ඛාය චර අහිණ්ඩ. "**නිබ්බෙඨෙහි වා සචෙ පහොසී**"ති: අථ සයමෙව පහොසි ඉධෙව නිබ්බෙඨෙහි සො එවරූපො.

යෙහි විවිත්තොති ගාථා, තත්ථ "**යෙහී**"ති: දිට්ඨිගතාදීහි. "**විවිත්තො විචරෙය්‍යා**"ති: රිත්තො විචරෙය්‍ය. "**න තානි උග්ගය්හ වදෙය්‍ය නාගො**"ති: ආගුං න කරොතීති ආදිනා නයෙන නාගො. තානි දිට්ඨිගතානි උග්ගහෙත්වා න වදෙය්‍ය. "**එලම්බුජ**"න්ති: එලසඤ්ඤිතෙ අම්බුම්හි ජාතං. කණ්ටකනාළකං වාරිජං පදුමන්ති වුත්තං හොති. "**යථා ජලෙන පඞ්කෙන ච නූපලිත්ත**"න්ති: තං පදුමං යථා ජලෙන ච පඞ්කෙන ච අනුපලිත්තං හොති. "**එවං මුනි සන්තිවාදො අගිද්ධො**"ති එවං අජ්ඣත්ත සන්තිවාදො මුනි ගෙධාභාවෙන න කරොති ගෙධං, "**න ගච්ඡති**"ති: අගතිවසෙන න ගච්ඡති. "**නාගච්ඡතී**"ති: පහීන කිලෙසෙ න උපෙති. "**පාපකා**"ති: එවං නාමකා "**අකුසලා**"ති: අකොසල්ලසම්භූතා. "**තෙ කිලෙසෙ න පුනෙතී**"ති: යෙ කිලෙසා පහීනා තෙ කිලෙසෙ පුන න එති න පච්චෙති. "**න පච්චෙතී**"ති: පටි න උපෙති. "**න පච්චාගච්ඡතී**"ති: පුන නතිවත්තති. "**ඛරදණ්ඩො**"ති: ඛරපත්තදණ්ඩො ඵරුසදණ්ඩො. "**චත්තගෙධො**"ති: විස්සට්ඨගෙධො. "**වන්තගෙධො**"ති: වමිතගෙධො. "**මුත්තගෙධො**"ති: ඡින්නබන්ධනගෙධො. "**පහීනගෙධො**"ති: පජහිතගෙධො "**පටිනිස්සට්ඨගෙධො**"ති: යථා න පුන චිත්තං ආරුහති එවං පටිවිස්සජ්ජිතගෙධො, උපරි වීතරාගාදිසුපි එසෙව නයො. සබ්බානෙව තානි ගහිතග්ගහණස්ස විස්සට්ඨභාවවෙවචනානි, කිච හීයෙථා.

න වෙදගූති ගාථා. තත්ථ "**න වෙදගූ දිට්ඨියා**"ති: චතුමග්ගවෙදගූ තාදිසො දිට්ඨියා යාතො න හොති දිට්ඨියා ගච්ඡන්තො වා තං සාරතො පච්චෙන්තො වා න හොති. තත්ථ වචනත්ථො. දිට්ඨියා යායතීති=දිට්ඨියා, කරණවචනෙන, දිට්ඨිං යාතීති=දිට්ඨියා, උපයොගත්ථෙන, සාමිවචනෙනපි දිට්ඨියා යාතීතිපි=දිට්ඨියා "**න මුතියා සමානමෙතී**"ති:

1. V. ම. දාතාදිසු.

මුතරූපාදිභෙදෙය මුතියාපි සො මානං න එති. "**නහි තම්මයො සො**"ති: තණ්හාදිසිවසෙන තම්මයො හොති, න සංකප්පරුගතො, අයං පන න තාදිසො. "**න කම්මනා නොපි සුතෙන නෙයෙයා**"ති: පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිනා කම්මුනා වා සුතසුඬිආදිනා සුතෙන වා සො නෙතබෙබා න හොති. "**අනුපනීතො සො නිවෙස නෙසු**"ති: සො විහාම්පි උපායානං පහීනත්තා සබෙබසු තණ්හාදිනී නිවෙසනෙසු අනුපනීතො.

"**මුතරූපෙන වා**"ති: එත්ථ මුතරූපානි ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බානි. "**මානං නෙති**"ති: අසම්මානං න එති. "**න උපෙති**"ති: සමීපං නඑති. "**න උපගච්ඡති**"ති: උපගනත්වා න තිඪති "**තම්මයො**"ති: තප්පකාතො තස්ස ච එවං විධස්ස

"**සඤ්ඤාවිරත්තස්සා**"ති ගාථා. තත්ථ "**සඤ්ඤාවිරත්තස්සා**"ති: නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාය භාවනාය පහීනකාමාදිසඤ්ඤස්ස. ඉමිනා පන පදෙන උභතොභාගවිමුත්තො සමථයානිකො අධිපෙපතො. "**පඤ්ඤාවිමුත්තස්සා**"ති: විපස්සනා පුබ්බඞ්ගමාය භාව නාය සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තස්ස, ඉමිනා සුක්ඛවිපස්සකො අධිපෙපතො "**සඤ්ඤඤ්ච දිඪිඤ්ච යෙ අග්ගහෙසුං තෙ ඝට්ටමානා විවදන්ති ලොකෙ**"ති: යෙ පන කාමසඤ්ඤාදිකං සඤ්ඤං අග්ග හෙසුං තෙ විසෙසතො ගහට්ඨා කාමාධිකරණං-යෙච දිට්ඨිං අග්ග හෙසුං තෙ විසෙසතො පබ්බජිතා ධම්මාධිකාරණං-අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝට්ටෙන්තා විවදන්ති."**යො සමථපුබ්බඞ්ගමං අරියමග්ගං භාවෙති**"ති: යො පුග්ගලො සමථපුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං භාවෙති; පඨමං සමාධිං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං උප්පාදෙතීති අත්ථො. "**තස්ස ආදිතො**"ති: තස්ස පුග්ග ලස්ස පඨමජ්ඣානාදිතො "**උපාදාය**"ති: පටිච්ච ආගම්ම. "**ගන්ථා වික්ඛම්භිතා හොන්ති**"ති: ගන්ථා දූරීකතාව භවන්ති. "**අරහත්ත පත්තෙ**"ති. අරහත්තඵලං පත්තෙ. "**අරහතො**"ති අරහත්තඵලෙ ඨිතස්ස. "**ගන්ථා ච මොහා චා**"ති ආදයො සබ්බකිලෙසා පහීනා හොන්ති. "**යො විපස්සනා පුබ්බඞ්ගමං අරියමග්ගං භාවෙති**"ති: යො පුග්ගලො විපස්සනං පුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා අරියමග්ගං භාවෙති; පඨමං විපස්සනං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා අරියමග්ගසම්ප යුත්තං සමාධිං භාවෙතීති අත්ථො. "**තස්ස ආදිතො උපාදායා**"ති: තස්ස පුග්ගලස්ස විපස්සනතො පඨාය විපස්සනං පටිච්ච. "**මොහා වික්ඛම්භිතා හොන්ති**"ති: එත්ථ වික්ඛම්භිතාති දූරං පාපිතා.

"**සඤ්ඤාවසෙන**[1] **ඝට්ටෙන්ති**"ති: යෙ කාමසඤ්ඤාදිං ගණ්හන්ති තෙ සඤ්ඤාවසෙන පීළෙන්ති. "**සංඝට්ටෙන්ති**"ති: අතිපීළෙන්ති, ඉදනි ඝට්ටෙනෙන දසෙසතුං රාජානොපි රාජූහි විවදන්තීති ආදිනා

1. V. ම. පඤ්ඤාවසෙන.

නයෙන විත්ථාරෙ වුත්තො. "අඤ්ඤමඤ්ඤං පාණීහිපි උපක්කමන්ති"ති: එත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථෙහි පහරන්ති. "ලෙඩ්ඩූහී"ති: කපාලඛණ්ඩෙහි. "දණ්ඩෙහී"ති: අඩ්ඪදණ්ඩකෙහි. "සත්ථෙහී"ති: උභතොධාරෙහි සත්ථෙහි. "අභිසංඛාරානං අප්පහීනත්තා"ති: පුඤ්ඤාදිඅභිසංඛාරානං අප්පහීනභාවෙන. "ගතියා සමොට්ටෙන්ති"ති: ගන්තබ්බාය පතිට්ඨාභූතාය ගතියා පීළෙන්ති ඝට්ටනං ආපජ්ජන්ති. නිරයාදීසුපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථා උත්තානමෙව.

මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවමං.

දසමෙ පුරාභෙදසුත්තනිද්දෙසෙ "කථංදස්සී"ති: ඉමස්ස සුත්තස්ස ඉතො පරෙසඤ්ච පඤ්චන්නං කලහවිවාද චූළවියූහ මහාවියූහ තුවටක අත්තදණ්ඩසුත්තානං සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තවණ්ණනාය වුත්තනයෙනෙව සාමඤ්ඤතො උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. විසෙසතො පන යථෙව තස්මිං මහාසමයෙ රාගචරිතදෙවතානං සප්පායවසෙන ධම්මං දෙසෙතුං නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තන්තමභාසි. එවං තස්මිංයෙව මහාසමයෙ "කිං නු ඛො පුරා සරීරභෙදා කත්තබ්බ"න්ති උප්පන්නචිත්තානං දෙවතානං චිත්තං ඤත්වා තාසං අනුග්ගහත්ථං අඩ්ඪතෙළසභික්ඛුසතපරිවාරං නිම්මිතං බුද්ධං ආකාසෙන ආනෙත්වා තෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා ඉමං සුත්තමභාසි. කථං? බුද්ධා නාම මහන්තා එතස්මා සත්තවිසෙසා, සයං සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා කිඤ්චි කත්ථචි නීලාදිවසෙන විභත්තරූපාරම්මණෙසු රූපාරම්මණං වා භෙරිසද්දාදිවසෙන විභත්තසද්දාරම්මණාදීසු සද්දාදිආරම්මණං වා නත්ථි යං එතෙසං ඤාණමුඛෙ ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ:- "යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස සදෙවමනුස්සාය පජාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා තමහං ජානාමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසි"න්ති එවං සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණෙන භගවා සබ්බාපි තා දෙවතා භබ්බාභබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි, කම්මාවරණෙන වා සමන්නාගතාති ආදිනා හි නයෙන වුත්තා සත්තා අභබ්බා නාම. තෙ එකවිහාරෙ වසන්තෙපි බුද්ධා න ඔලොකෙන්ති. විපරීතා පන භබ්බා නාම. තෙ දූරෙ වසන්තෙපි ගන්ත්වා සඞ්ගණ්හාති. තස්මිං දෙවතාසන්නිපාතෙ යෙ අභබ්බා තෙ පහාය භබ්බෙ පරිග්ගහෙත්වා එත්තකා එත්ථ රාගචරිතා එත්තකා දොසාදිචරිතාති චරියාවසෙන ඡකොට්ඨාසෙ අකාසි. අථ තෙසං සප්පායධම්මදෙසනං උපධාරෙන්තො රාගචරිතානං දෙවානං සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තං කථෙස්සාමි දොසචරිතානං කලහවිවාදසුත්තං මොහචරිතානං මහාබ්‍යූහසුත්තං විතක්කචරිතානං චූළබ්‍යූහසුත්තං සද්ධාචරිතානං

තුවට්ටකපටිපදං බුද්ධචරිතානං පුරාභෙදසුත්තං කථෙස්සාමීති දෙසනං වවත්ථාපෙත්වා පුන තං පරිසං මනසාකාසි: අත්තජ්ඣාසයෙන නු ඛො ජානෙය්‍ය පරජ්ඣාසයෙන අට්ඨුප්පත්තිකෙන පුච්ඡාවසෙනාති තතො පුච්ඡාවසෙන ජානෙය්‍යාති ඤත්වා අත්ථි නු ඛො කාචි දෙවතානං අජ්ඣාසයං ගහෙත්වා චරියවසෙන පඤ්හං පුච්ඡිතුං සමත්ථාති. තෙසු පඤ්චසතෙසු භික්ඛූසු එකොපි න සක්කොතීති අද්දස, තතො අසීතිමහාසාවකෙ ද්වෙ අග්ගසාවකෙ සමන්නාහරිත්වා තෙපි න සක්කොන්තීති දිස්වා චින්තෙසි–සචෙ පච්චෙකබුද්ධො භවෙය්‍ය සක්කුණෙය්‍ය නු ඛොති, සොපි න සක්කුණෙය්‍යාති ඤත්වා සක්කසුයාමාදීසු කො සක්කුණෙය්‍යාති සමන්නාහරිත්වා සචෙ හි තෙසු කොචි සක්කුණෙය්‍ය තං පුච්ඡාපෙත්වා අත්තනා විස්සජ්ජෙය්‍ය, න පන තෙසුපි කොචි සක්කොති. අථස්ස එතදහොසි–මාදිසො බුද්ධො යෙව සක්කුණෙය්‍ය අත්ථි පන කත්ථචි අඤ්ඤො බුද්ධොති. අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තඤාණං පත්ථරිත්වා ලොකං ඔලොකෙන්තො න අඤ්ඤං බුද්ධං අද්දස, අනච්ඡරියමෙතං ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙය්‍ය යො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනාය වුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො "අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා"ති අප්පටිවත්තියම්පි සීහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා චින්තෙසි: සචෙ අහං පුච්ඡිත්වා අහමෙව විස්සජ්ජෙය්‍යං, එවං .තා දෙවතා න සක්ඛිස්සන්ති පටිවිජ්ඣිතුං අඤ්ඤස්මිං පන බුද්ධෙ යෙව පුච්ඡන්තෙ මයි ච විස්සජ්ජන්තෙ අච්ඡරියං භවිස්සති සක්ඛිස්සන්ති ච දෙවතා පටිවිජ්ඣිතුං. තස්මා නිම්මිත බුද්ධං මාපෙස්සාමීති අභිඤ්ඤාපාදකං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය පත්ත චීවරගහණං ආලොකිතං විලොකිතං සමිඤ්ජිතං පසාරිතඤ්ච මම සදිසඤ්ච යෙව හොතූති කාමාවචරචිත්තෙන පරිකම්මං කත්වා පාචීන යුගන්ධරපරික්ඛෙපතො උල්ලඞ්ඝයමානං චන්දමණ්ඩලං භින්දිත්වා නික්ඛමන්තො විය ආගච්ඡතූති රූපාවචරචිත්තෙන අධිට්ඨාසි. දෙව සංඝො තං දිස්වා අඤ්ඤොපි නු ඛො භො චන්දො උග්ගතොති ආහ. අථ චන්දං ඔහාය ආසන්නතරෙ ජාතෙ න චන්දො සූරියො උග්ගතොති පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ න සූරියො දෙවවිමානං එකන්ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ න දෙවවිමානං දෙවපුත්තො එකොති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ න දෙවපුත්තො මහාබ්‍රහ්මා එකොති පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ න මහාබ්‍රහ්මා අපරොපි භො බුද්ධො ආගතොති ආහ. තත්ථ පුථුජ්ජනදෙවතා චින්තයිංසු–එකබුද්ධස්ස තාව අයං දෙවතාසන්නිපාතො ද්වින්නං කීව මහන්තො භවිස්සතීති. අරියදෙවතා චින්තයිංසු: එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා නාම නත්ථි අද්ධා භගවා අත්තනා සදිසං අඤ්ඤං එකං බුද්ධං නිම්මිනාතීති. අථ වා නිම්මිතස්සාපි භගවතො සරීරා ඡබ්බණ්ණරංසියො නික්ඛමන්තියො නිම්මාපකස්සාපි භගවතො සරීරෙ පටිහඤ්ඤන්ති නිම්මාපකස්සාපි භගවතො සරීරරංසියො නිම්මිතස්ස භගවතො කායෙ

පටිභඤ්ඤන්ති. තා චිත්තම්පි බුද්ධානං සරීරතො උග්ගම්ම භවග්ගමාහච්ච තතො පටිනිවත්තිත්වා දෙවතානං මත්ථකමත්ථකපරියන්තෙන ඔතරිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං පතිට්ඨහිංසු. සකලචක්කවාළගබ්භං සුවණ්ණමයං වංකගොපානසිවිනද්ධමිව චෙතියඝරං විරොචිත්ථ. දස සහස්සචක්කවාළදෙවතා එකචක්කවාළෙ රාසිභූතා චිත්තානං බුද්ධානං රස්මිගබ්භන්තරං පවිසිත්වා අට්ඨංසු.

නිම්මිතො නිසීදන්තොව "කථංදස්සී කථංසීලො උපසන්තොති වුච්චතී"ති ආදිනා නයෙන අධිපඤ්ඤාදිකං පුච්ඡන්තො ගාථමාහ. තත්ථ පුච්ඡා තාව තස්ස නිම්මිතස්ස "**කථංදස්සී**"ති අධිපඤ්ඤාදිකා, "**කථං සීලො**"ති: අධිසීලං. "**උපසන්තො**"ති: අධිචිත්තං වුච්චති. සෙසං පාකටමෙව. නිම්මිතබුද්ධාදිවිභාවනත්ථං පෙටකෙ:-

"උපෙති ධම්මං පරිපුච්ඡමානො කුසලං අත්ථසංහිතං
න චවති න උපපජ්ජති තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා"

"සංසාරො ඛීණො න ච වන්තරාගො
න චාපි සෙඛො න ච දිට්ඨධම්මො
ඛීණාසවො නාන්තිමදෙහධාරී[1]
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා"

"න දුක්ඛසච්චෙන සමඞ්ගිභූතො
න මග්ගසච්චෙ කුතො නිරොධෙ
සමුදයසච්චතො සුවිදූර දූරෙ
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා"

"සඞ්ඛතො නොපි ච රූපනිස්සිතො
සප්පච්චයො නොපි ච සො අසංඛතො
අසංඛතාරම්මණො නො ච රූපී
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා"ති වුත්තං.

තත්ථ පඨම ගාථා නිම්මිත බුද්ධං සන්ධාය, දුතියගාථා පච්ඡිමභවික බොධිසත්තං සන්ධාය, තතියගාථා අරහත්තඵලට්ඨං සන්ධාය, චතුත්ථගාථා අරූපෙ නිබ්බාණ පච්චවෙක්ඛනපුරෙචාරිකත්ථෙන චිත්තසමඞ්ගිං සන්ධාය[2] වුත්තාති ඤාතබ්බං. "**කීදිසෙන දස්සනෙනා**"ති: කීදිසවසෙන දස්සනෙන. "**කිං සණ්ඨිතෙනා**"ති: කිං සරික්ඛෙන "**කිං පකාරෙනා**"ති: කිංවිධිනා. "**කිං පටිභාගෙනා**"ති. කිං ආකාරෙන. "**යං පුච්ඡාමී**"ති: යං පුග්ගලං පුච්ඡාමි තං මය්හං වියාකරොහි. "**යාචාමී**"ති: ආයාචාමි. "**අජ්ඣෙසාමී**"ති: ආණාපෙමි. "**පසාදෙමී**"ති: තව සන්තානෙ සොමනස්සං උප්පාදෙමි. "**බ්‍රූහී**"ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. "**ආචික්ඛා**"ති: දෙසෙතබ්බානං නාම වසෙන කථෙහි. "**දෙසෙහී**"ති: දස්සෙහි. "**පඤ්ඤපෙහී**"ති: ජානාපෙහි.

1. V ඡ අනන්තිමදෙහධාරී 2 V ම. පුරෙචාරිකචොලම්බන චිත්තසමඞ්ගිං සන්ධාය.

ඤාණමුඛවසෙන හි අප්පණං දෙසෙන්තො **පඤ්ඤපෙතී**ති ආහ, “**පට්ඨපෙතී**”ති: පඤ්ඤපෙති පවත්තාපෙතීති අත්ථො, ඤාණමුඛෙ ඨපෙති වා. “**විවරා**”ති: විවටං කරොති, විවරිත්වා දස්සෙතීති අත්ථො. “**විභජා**”ති: විභාගකිරියාය විභාවෙන්තො දස්සෙතීති අත්ථො. “**උත්තානීකරොතී**”ති: පාකටභාවං කරොති. අථවා **ආචික්ඛාති** දෙසනාදීනං ඡන්නං පදානං මූලපදං, දෙසනාදීනි එතස්ස අත්ථස්ස විවරණත්ථං වුත්තානි. තත්ථ “**දෙසෙතී**”ති: උග්ඝටිතඤ්ඤූනං වසෙන සංඛෙපතො පඨමං උද්දෙසවසෙන දෙසෙති, උග්ඝටිතඤ්ඤූ හි සංඛෙපෙන වුත්තං පඨමං උත්තානංව පටිවිජ්ඣන්ති. “**පඤ්ඤපෙතී**”ති: විපචිතඤ්ඤූනං වසෙන තෙසං චිත්තතොසනෙන බුද්ධිනිසානෙන ච පඨමං සංඛිත්තස්ස විත්ථාරතො නිද්දෙසවසෙනෙව පඤ්ඤපෙති. “**පට්ඨපෙතී**”ති: තෙසංයෙව නිද්දිට්ඨස්ස නිද්දෙසස්ස පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරිතවසෙන ඨපෙති පට්ඨපෙති. **විවරතී**ති නිද්දිට්ඨස්සාපි පුනප්පුන වචනෙන විවරති. **විභජතී**ති පුනප්පුනං වුත්තස්සාපි විභාගකරණෙන විභජ. **උත්තානීකරොතී**ති විවටස්ස විත්ථාරතරවචනෙන විභත්තස්ස ච නිදස්සනවචනෙන උත්තානීකරොති. අයං දෙසනා නෙය්‍යානම්පි පටිවෙධාය හොති. විස්සජ්ජනෙ පන භගවා සරූපෙන අධිපඤ්ඤාදීනි අවිස්සජ්ජෙත්වාව අධිපඤ්ඤාදිසභාවෙන යෙසං කිලෙසානං උපසමා උපසන්තොති වුච්චති නානාදෙවතානං ආසයානුලොමෙන තෙසං උපසමමෙව දීපෙන්තො “වීතතණ්හො”ති ආදිකා ගාථායො අභාසි.

තත්ථ ආදිතො අට්ඨන්නං ගාථානං “තං බ්‍රෑමි උපසන්තො”ති ඉමාය ගාථාය සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තතො පරං **සවෙ සන්තොති** වුච්චතීති ඉමිනා සබ්බපච්ඡිමෙන පදෙන අනුපදවණ්ණනානයො. “**වීතතණ්හො පුරා භෙදා**”ති: යො සරීරභෙදා පුබ්බමෙව පහීණතණ්හො. “**පුබ්බමන්තමනිස්සිතො**”ති: අන්තවයභෙදා පුබ්බමන්තමනිස්සිතො. “**වෙමජ්ඣෙනුපසංඛෙය්‍යො**”ති: පච්චුප්පන්නෙපි අද්ධෙ රත්තොති ආදිනා නයො උපසංඛාතබ්බො. “**තස්ස නත්ථි පුරෙක්ඛත**”න්ති: තස්ස අරහතො ද්වින්නං පුරෙක්ඛාරානං අභාවා අනාගතෙ අද්ධෙ පුරෙක්ඛතම්පි නත්ථි තං බ්‍රෑමි උපසන්තොති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. එස නයො සබ්බත්ථ. “**පුරා කායස්ස භෙදා**”ති: කරජකායස්ස භෙදතො පුබ්බෙයෙව. “**අත්තභාවස්සා**”ති: කලලත්තභාවස්ස. “**කලෙබරස්ස නික්ඛෙපා**”ති: කලෙබරස්ස නික්ඛෙපතො සරීරස්ස ඨපනතො. “**ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා**”ති: දුවිධස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදතො පුබ්බමෙව. “**පුබ්බන්තො වුච්චති අතීතො අද්ධා**”ති: පුබ්බන්තසංඛාතො අන්තො කොට්ඨාසො අතීතො අද්ධාති අතික්කන්තො කාලොති කථීයති. “**අතීතං අද්ධානං ආරබ්භා**”ති: අතීතං කාලං පටිච්ච තණ්හා පහීනා. අපරම්පි භෙදකපරියායං දස්සෙන්තො “අථවා”ති ආදිමාහ. තත්ථ “**එවංරූපො අහොසි**”න්ති: කාලොපි

සණ්ඨානො ඉන්දනීලමණිවණ්ණො අහොසින්ති එවං මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසිං. කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනෙව **එවං වෙදනො** තංසම්පයුත්තානංයෙව සඤ්ඤාදීනං වසෙන **එවං සඤ්ඤො එවං සංඛාරො එවංවිඤ්ඤාණො** අහොසිං අතීතමද්ධානන්ති. තත්ථ "**නන්දිං න සමන්නානෙතී**"ති: තෙසු රූපාදිසු තණ්හං වා තණ්හාසම්පයුත්තදිට්ඨිං වා නානුප්පයොජයති, අපරෙන පරියායෙන මහාකච්චානභද්දෙකරත්තපරියායං දස්සෙන්තො "අථ වා ඉති මෙ චක්ඛුං අහොසී"ති: ආදිමාහ. තත්ථ "**චක්ඛු**"න්ති චක්ඛුප්පසාදො. "**රූපා**"ති: චතුසමුට්ඨානිකා රූපා. ඉමිනා නයෙන සෙසායතනානිපි වෙදිතබ්බානි. "**විඤ්ඤාණ**"න්ති: නිස්සයවිඤ්ඤාණං. "**න තදභිනන්දතී**"ති: තං චක්ඛුං චෙව රූපෙ ච තණ්හාදිට්ඨිවසෙන න අභිනන්දති. "**ඉති මෙ මනො අහොසි ඉති ධම්මා**"ති: එත්ථ පන "**මනො**"ති: භවඞ්ගචිත්තං. "**ධම්මා**"ති: තෙභූමකධම්මාරම්මණං. "**හසිතලපිතකීළිතානී**"ති: දන්තවිදංසකහසිතඤ්ච වාචාලපිතඤ්ච කායකීළාදි කීළිතඤ්චාති හසිතලපිතකීළිතානි. "**න තදස්සාදෙතී**"ති: තානි හසිතාදීනි නාභිනන්දති. "**න තං නිකාමෙතී**"ති: කාමනං න කරොති. "**න තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජතී**"ති. තෙන ච තුට්ඨිං න පාපුණාති, තං තං පච්චයං පටිච්ච උප්පන්නාති=පච්චුප්පන්නා. "**රත්තොති නූපසංඛෙය්‍යො**"ති: න රාගෙන රත්තොති ගණෙතුං උපනෙතබ්බො. උපරිපි එසෙව නයො. "**එවං රූපො සිය**"න්ති ආදිසුපි පණීතමනුඤ්ඤරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිට්ඨිප්පවත්තනසංඛාතා නන්දිසමන්නානයනා වෙදිතබ්බා. "**න පණිදහතී**"ති: පත්ථනාවසෙන න ඨපෙති. "**අපණිධානපච්චයා**"ති: න පත්ථනාඨපනකාරණෙන. "**අසන්තාසී**"ති: තෙන තෙන අලාභෙන අසන්තසන්තො. "**අවිකත්ථී**"ති: සීලාදීහි අවිකත්ථනසීලො. "**අකුක්කුච්චො**"ති: හත්ථකුක්කුච්චාදිවිරහිතො. "**මන්තභාණී**"ති: මන්තාති පරිග්ගහෙත්වා වාචං භාසිතා. "**අනුද්ධතො**"ති: උද්ධච්චවිරහිතො. "**සවෙ වාචා යතො**"ති: සො වාචාය යතො සඤ්ඤතො චතුදොසවිරහිතං වාචං භාසිතා හොති. "**අක්කොධනොති සංඛිත්තො වුත්තං**"ති: කොධවිරහිතොති යං කථිතං පඨමං තාව කොධං කථෙතුකාමො "අපිච කොධො තාව වත්තබ්බො"ති ආහ. "**කොධො තාව වත්තබ්බො**"ති: පඨමං කොධො කථෙතබ්බො. "**දසහාකාරෙහි කොධො ජායතී**"ති: දසහි කාරණෙහි කොධො උප්පජ්ජති. "**අනත්ථං මෙ අචරී**"ති: අවඩ්ඪිං මෙ අකාසි. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. "**අට්ඨානෙ වා පන කොධො ජායතී**"ති: අකාරණෙ කොධො උප්පජ්ජති. එකච්චො හි අතිවස්සතීති කුප්පති, නවස්සතීති කුප්පති; සුරියො තප්පතීති කුප්පති නතප්පතීති කුප්පති. වාතෙ වායන්තෙපි කුප්පති අවායන්තෙපි කුප්පති, සම්මජ්ජිතුං අසක්කොන්තො බොධිපණ්ණානං කුප්පති, චීවරං පාරුපිතුං අසක්කොන්තො වාතස්ස කුප්පති, උපක්ඛලිත්වා ඛාණුකස්ස කුප්පති, තදිදං සන්ධාය වුත්තං. "අට්ඨානෙ වා පන

ආඝාතො ජායතී"ති. තත්ථ හෙට්ඨා නවසු ඨානෙසු සත්තෙ ආරබ්භ උප්පන්නත්තා කම්මපථභෙදො හොති. අට්ඨානාඝාතො පන සංඛාරෙසු උප්පන්නො කම්මපථභෙදං න කරොති. "**චිත්තං ආඝාතෙන්තො උප්පජ්ජන්තො**"ති: චිත්තස්ස **ආඝාතො**, බලවතරො **පටිඝාතො**. පටිහඤ්ඤනවසෙන **පටිඝං**, පටිවිරුජ්ඣතීති **පටිවිරොධො**. කුප්පනවසෙන **කොපො**. **පකොපො සම්පකොපො**ති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. දුස්සනවසෙන **දොසො, පදොසො සම්පදොසො**ති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. "**චිත්තස්ස බ්‍යාපත්ති**"ති: චිත්තස්ස විපන්නතා විපන්නාකාරො විපරිවත්තනාකාරො බ්‍යාපත්ති.[1] මනො පදුස්සමානො උප්පජ්ජතීති **මනොපදොසො**. කුජ්ඣනවසෙන **කොධො**. කුජ්ඣනාකාරො=**කුජ්ඣනා**, කුජ්ඣිතස්ස භාවො=**කුජ්ඣිතත්තං**. දුස්සතීති **දොසො**. **දුස්සනා**ති දුස්සනාකාරො. "**දුස්සිතත්ත**"න්ති: දුස්සිතභාවො. පකතිභාවවිජහනට්ඨෙන බ්‍යාපජ්ජනං=**බ්‍යාපත්ති**. "**බ්‍යාපජ්ජනා**"ති: බ්‍යාපජ්ජනාකාරො. විරුජ්ඣතීති=**විරොධො**. පුනප්පුනං විරුජ්ඣතීති=**පටිවිරොධො**. විරුද්ධාකාර පටිවිරුද්ධාකාරවසෙන වා ඉදං වුත්තං. චණ්ඩිකො වුච්චති චණ්ඩො ථද්ධපුග්ගලො, තස්ස භාවො=**චණ්ඩික්කං**, න එතෙන සුරොපිතං වචනං හොති දුරුත්තං අපරිපුණ්ණමෙව හොතීති **අසුරොපො**. කුද්ධකාලෙ හි පරිපුණ්ණවචනං නාම නත්ථි. සචෙපි කස්සචි හොතීති තං අප්පමාණං. අපරෙ අස්සුජනනට්ඨෙන අස්සුරොපනතො අස්සුරොපොති වදන්ති. තං අකාරණං. සොමනස්සස්සාපි අස්සුජනනතො. හෙට්ඨා වුත්ත අත්තමනතා පටිපක්ඛතො න අත්තමනතා=**අනත්තමනතා**. සා පන යස්මා චිත්තස්සෙව න සත්තස්ස තස්මා **චිත්තස්සා**ති වුත්තං. "**අධිමත්තපරිත්තතා වෙදිතබ්බා**"ති: අධිමත්තභාවො ච පරිත්තභාවොච. බලභාවො ච මන්දභාවො චාති අත්ථො. "**කිඤ්චි කාලං**"ති: එකදා, කඤ්චිකාලන්තිපි පාඨො. "**චිත්තාවිලකරණමත්තො හොතී**"ති: චිත්තස්ස ආවිලකරණප්පමාණො චිත්තකිලිට්ඨකරණප්පමාණොති අත්ථො. "චිත්තාලපකරණමත්තො"පි පාඨො, තං න සුන්දරං, තස්ස චිත්තකිලමථකරණමත්තොති අත්ථො. "**න ච තාව මුඛකුලානවිකුලානො හොතී**"ති: මුඛස්ස සංකොචනවිසංකොචනතො න ච තාව හොති. "**න ච තාව හනුසඤ්චොපනො හොතී**"ති: චිත්තං හනූනං අපරාපරං චලනො න තාව හොති. "**න ච තාව ඵරුසවාචං නිච්ඡාරණො හොතී**"ති: පරෙසං මම්මච්ඡෙදකඵරුසවාචං මුඛතො නීහරණෙන බහි නික්ඛමනො න ච තාව හොති. "**න ච තාව දිසාවිදිසානුවිලොකනො හොතී**"ති: පරස්ස අබ්භුක්කිරණත්ථං දණ්ඩාදිඅත්ථාය දිසච අනුදිසච පුනප්පුනං විලොකනො න තාව හොති.

"**න ච තාව දණ්ඩසත්ථපරාමසනො හොතී**"ති: ආඝාතනත්ථං දණ්ඩඤ්ච එකතොධාරාදි සත්ථඤ්ච ආදියනො න ච තාව හොති. "**න ච තාව දණ්ඩ**

1. සී. I & II. බ්‍යාපත්තීතිපදං න දිස්සති.

සත්ථං අබ්භුක්කිරණො හොතී"ති: වුත්තප්පකාරං දණ්ඩසත්ථං උක්ඛිපිත්වා පහරණො නච තාව හොති. "**නච තාව දණ්ඩසත්ථං අභිනිපාතෙතා හොතී**"ති: එවං දුවිධං පරස්ස පහරණත්ථං නච තාව ඛිපනො හොති. "**නච තාව ඡිද්දවිච්ඡිද්දකරණො හොතී**"ති: දණ්ඩසත්ථාදි ඛිපනෙන පර සරීරං ඡිද්දාකාරණොව ඡිද්දාකාරෙන වණකරණොව නච තාව හොති. "ඡින්නවිච්ඡින්නකරණො"ති පාඨො. "**නච තාව සම්භජ්ජනපලිභජ්ජනො හොතී**"ති: සරීරං භජ්ජිත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණකාරණො නච තාවහොති. "**නච තාව අඞ්ගමඞ්ගඅපකඩ්ඪනො හොතී**"ති: අඞ්ගපච්චඞ්ගං පග්ගහෙත්වා අපනෙත්වා කඩ්ඪනො නච තාව හොති. "**නච තාව ජීවිතා වොරොපනො හොතී**"ති: ජීවිතින්ද්‍රිය වොරොපනො නච තාව හොති. "**නච තාව සබ්බපරිච්චාගාය සණ්ඨිතො හොතී**"ති: සබ්බං පරස්ස ජීවිතං නාසෙත්වා අත්තනො ජීවිතං වා නාසනත්ථාය සණ්ඨිතො න තාව හොති. ඉදං වුත්තං හොති: යදා අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙත්වා අත්තානං ජීවිතා වොරොපනත්ථාය ඨිතො, තදා සබ්බචාගපරිච්චාගී නාම හොති. වුත්තං හෙතං භගවතා.–

"කොධං ඣත්වා සුඛං සෙති කොධං ඣත්වා න සොචති
කොධස්ස විසමූලස්ස මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණ
වධං අරියා පසංසන්ති තං හි ඣත්වා න සොචතී"ති.

"**යතො**"ති: යදා. "**පරපුග්ගලං ඝාතෙත්වා**"ති: සත්තුපුග්ගලං නාසෙත්වා. "**අත්තානං ඝාතෙති**"ති: අත්තානං මාරෙති. "**පරමුස්සදගතො**"ති: අතිබලවභාවං ගතො "**පරමවෙපුල්ලප්පත්තො**"ති: අතිවිපුලභාවප්පත්තො. "**කොධස්ස පහීනත්තා**"ති: අනාගාමිමග්ගෙන වුත්තප්පකාරස්ස කොධස්ස පහීනභාවෙන. "**කොධවත්ථුස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා**"ති: කොධස්ස පතිට්ඨාභූතස්ස කාරණභූතස්ස පියාප්පිය අට්ඨානසංඛාතස්ස වත්ථුස්ස ඤාතතීරණ පරිඤ්ඤාහි ව්‍යාපෙත්වා ඤාතභාවෙන. "**කොධහෙතුස්ස උපච්ඡින්නත්තා**"ති: කොධස්ස ජනකහෙතුනො දොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදස්ස උච්ඡින්නකභාවෙන. "**තාසී**"ති: භායනසීලො හොති. "**උත්තාසී**"ති: අතිභායනසීලො. "**පරිතාසී**"ති: සමන්තතො භායනසීලො.

"**භායති**"ති: භයං ආපජ්ජති. "**සන්තාසං ආපජ්ජතී**"ති: විරූපභාවං පාපුණාති. "**කත්ථී හොතී**"ති: අත්තනො වණ්ණභණනසීලො හොති. "**විකත්ථී**"ති විවිධා නානප්පකාරතො වණ්ණභණනසීලො. "**ජාතියා වා**"ති: ඛත්තියභාවාදි ජාතිසම්පත්තියා වා. "**ගොත්තෙන වා**"ති: ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තෙන වා "**කොලපුත්තියෙන වා**"ති: මහාකුලභාවෙන වා "**වණ්ණපොක්ඛරතාය වා**"ති: වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය, සරීරම්පි පොක්ඛරන්ති වුච්චති, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො. "**ධනෙන වා**"ති: ආදීනි උත්තානත්ථානෙව.

"**කුක්කුච්ච**"න්ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්‍ථ කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො=කුක්කුච්චං, තං පච්ඡානුතාපනලක්ඛණං, කතාකතානුසොචනරසං විප්පටිසාරපච්චුපට්ඨානං කතාකතපදට්ඨානං. දාසබ්‍යං විය දට්ඨබ්බං. "**හත්‍ථකුක්කුච්චම්පි**"ති: හත්‍ථෙහි කුච්ඡිතං කතං කුකතං. තස්ස භාවො=හත්‍ථකුක්කුච්චං, **පාදකුක්කුච්චාදීසුපි** එසෙව නයො. "**අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතා**"ති: අච්ඡමංසං සූකරමංසන්ති ඛාදති අකප්පියභොජනං කප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති, විකාලෙ කාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති, අකප්පියපානකං කප්පියපානකන්ති පිවති. අයං අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතා.

"**කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා**"ති: සූකරමංසං අච්ඡමංසන්ති ඛාදති, මිගමංසං දීපිමංසන්ති ඛාදති. කප්පියභොජනං අකප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති කාලෙ විකාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති. කප්පියපානකං අකප්පියපානකන්ති පිවති. අයං කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා. "**අවජ්ජෙ වජ්ජසඤ්ඤිතා**"ති: නිද්දොසෙ දොසසඤ්ඤිතා. "**වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතා**"ති: සදොසෙ නිද්දොසසඤ්ඤිතා. "**කුක්කුච්චායනා**"ති: කුක්කුච්චායනාකාරො. "**කුක්කුච්චායිතත්ත**"න්ති: කුක්කුච්චායිතභාවො. "**චෙතසො විප්පටිසාරො**"ති: චිත්තස්ස විරූපො පටිගතභාවො. "**මනොවිලෙඛො**"ති: චිත්තස්ස විලෙඛො. "**කතත්තා ච අකතත්තා චා**"ති: කායදුච්චරිතාදීනං කතභාවෙන ච කායසුචරිතාදීනං අකතභාවෙන ච. "**කතං මෙ කායදුච්චරිත**"න්ති: මයා කායෙන කිලෙසපූතිකත්තා දුච්චරිතං කායෙන කතං. "**අකතං මෙ කායසුචරිත**"න්ති මයා කායෙන සුචරිතං න කතං. **වචීදුච්චරිතවචීසුචරිතාදීසුපි** එසෙව නයො. "**නිරොධපරියොසානෙසු චිත්තස්සා**"ති: න සන්තස්ස න පොසස්ස. "**උද්ධච්ච**"න්ති: උද්ධතාකාරො. "**අවූපසමො**"ති: න උපසමො. චෙතො වික්ඛිපතීති **චෙතසො වික්ඛෙපො**. "**භන්තත්තං චිත්තස්සා**"ති: චිත්තස්ස භන්තභාවො භන්තයානභන්තගොණාදීනං විය. ඉමිනා එකාරම්මණස්මිංයෙව විප්ඵන්දනං කථිතං. උද්ධච්චං හි එකාරම්මණෙ විප්ඵන්දති, විචිකිච්ඡා නානාරම්මණෙති; ඉදං වුච්චති උද්ධච්චන්ති අයං උද්ධතභාවො කථියති. "**මුසාවාදං පහායා**"ති: එත්‍ථ මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්‍ථභඤ්ජකො වචීපයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පරස්ස විසංවාදනතාය වචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. අපරො නයො—"**මුසා**"ති: අභූතං අතච්ඡං වත්‍ථු. "**වාදො**"ති: තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්‍ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. "**තං මුසාවාදං පහායා**"ති: ඉමං මුසාවාදචෙතනාසඞ්ඛාතං දුස්සීල්‍යං පජහිත්වා. "**පටිවිරතො**"ති: පහීනකාලතො පට්ඨාය තතො දුස්සීල්‍යතො ආරතො විරතො ච නත්‍ථි තස්ස වීතිමිස්සා චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා පගෙව කාලකාති[1] ඉමිනා නයෙන අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු

1. V. ම. පාගෙවකාති.

පදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. සච්චං වදතීති=**සච්චවාදී**. සච්චෙන සච්චං සන්දහති ඝටෙතීති **සච්චසන්ධො.** න අන්තරන්තරා මුසාවදතීති **අත්ථො.** යො හි පුරිසො කදාචි මුසා වදති කදාචි සච්චං, තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිතත්තා සච්චං සච්චෙන න ඝටීයති. තස්මා න සො සච්චසන්ධො. අයං පන න තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං සන්දහති යෙවාති සච්චසන්ධො. "**ථෙතො**"ති: ථිරො, ථිරකථොති අත්ථො. එකො පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණු විය අස්සපිට්ඨෙ ඨපිතකුම්භණ්ඩමිව ච න ඨිතකථො හොති. එකො පාසාණලෙඛා විය ඉන්දඛීලො විය ච ඨිතකථො හොති. අසිනා සීසං ඡිජ්ජන්තෙපි ද්වෙජ්ඣකථං න කථෙති. අයං වුච්චති ථෙතො. "**පච්චයිකො**"ති: පත්තියායිතබ්බකො[1] සද්ධායිකොති[2] අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චයිකො හොති ඉදං කෙන වුත්තං අසුකෙනාති වුත්තෙ මා තස්ස වචනං සද්දහථාති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, එකො පච්චයිකො හොති ඉදං කෙන වුත්තං අසුකෙනාති වුත්තෙ යදි තෙන වුත්තං ඉදමෙව පමාණං ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථි එවමෙව ඉදන්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති අයං වුච්චති පච්චයිකො. "**අවිසංවාදකො ලොකස්සා**"ති: තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො. "**පිසුණාවාචං පහායා**"ති: ආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච සුඤ්ඤභාවං කරොති සා පිසුණාවාචා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති සා වාචා සයම්පි ඵරුසා නෙව ච කණ්ණසුඛා න හදයසුඛා අයං ඵරුසාවාචා. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං සො **සම්ඵප්පලාපො**. යා තෙසං මූලභූතා චෙතනාපි පිසුණාවාචාදි නාමමෙව ලභති, සායෙව ඉධ අධිප්පෙතා. "**ඉමෙසං භෙදායා**"ති: යෙසං ඉතො වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං තෙසං භෙදාය. "**භින්නානං වා සන්ධාතා**"ති: ද්වින්නං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනචිදෙව කාරණෙන භින්නානං එකමෙකං උපසංකමිත්වා තුම්හාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න යුත්තන්ති ආදීනි වත්වා සන්ධානං කත්තා. "**අනුප්පදාතා**"ති: සන්ධානානුප්පදාතා. ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා තුම්හාකං එවරූපෙ කුලෙ ජාතානං එවරූපෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතානං අනුච්ඡවිකමෙතන්ති ආදීනි වත්වා දළ්හකම්මං කත්තාති අත්ථො. සමග්ගා ආරාමො අස්සාති=**සමග්ගාරාමො,** යත්ථ සමග්ගා නත්ථි තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගරාමොතිපි පාළි අයමෙවත්ථො. "**සමග්ගරතො**"ති: සමග්ගෙසු රතො තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති **සමග්ගනන්දී**. "**සමග්ගකරණිං වාචං භාසිතා**"ති: යා වාචා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරෙති තං සාමග්ගිගුණපරිදීපකමෙව වාචං භාසති න ඉතරන්ති පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසවාචා.

1. සී. I. පත්තියායිතබ්බකො. V.ම. පතියායි තබ්බකො. 2. V.ම. සච්චයිකො.

"**නෙලා**"ති: එලං වුච්චති දොසො, නාස්සා එලන්ති නෙලා නිද්දොසාති අත්ථො, නෙලඞ්ගොසෙතපච්ඡාදොති[1] එත්ථ වුත්තසීලං විය. "**කණ්ණසුඛා**"ති: බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සූචිවිජ්ඣනං විය කණ්ණදුක්ඛං[2] න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති **පෙමනීයා**. හදයං ගච්ඡති අප්පටිහඤ්ඤමානා සුඛෙන චිත්තං පවිසතීති **හදයඞ්ගමා**. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ භවාති **පොරී**. පුරෙ සංවඩ්ඪනාරී විය සුකුමාරාතිපි පොරි, පුරස්ස එසාති පොරී, නගරවාසීනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොන්ති. පිතිමත්තං පිතාති භාතිමත්තං භාතාති වදන්ති. එවරූපී කථා බහුජනස්ස කන්තා හොතීති **බහුජනකන්තා**. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුඩ්ඪිකරාති **බහුජනමනාපා**.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා **සම්ඵප්පලාපො**. කාලෙන වදතීති **කාලවාදී**. වත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදතීති අත්ථො. භූතං තච්ඡං සභාවමෙව වදතීති **භූතවාදී**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅත්ථසන්නිස්සිතමෙව කත්වා වදතීති **අත්ථවාදී**. නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතං කත්වා වදතීති **ධම්මවාදී**. සංවරවිනය පහානවිනය සන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **විනයවාදී**. නිධානං වුච්චති ඨපනොකාසො නිධානමස්සා අත්ථීති=**නිධානවතී**. හදයෙ නිධෙතබ්බයුත්තකං වචනං භාසිතාති අත්ථො. "**කාලෙනා**"ති: එවරූපිං භාසමානොපි ච අහං නිධානවතිං වාචං භාසිස්සාමීති නාකාලෙ භාසති, යුත්තකාලෙ පන වත්තා හොති. "**සාපදෙස**"න්ති: සඋපමං සකාරණන්ති අත්ථො. "**පරියන්තවති**"න්ති: පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති එවං භාසතීති අත්ථො. "**අත්ථසංහිත**"න්ති: අනෙකෙහිපි නයෙහි විභජ්ජන්තෙන පරියාදාතුමසක්කුණෙය්‍ය අත්ථසම්පන්නං, යං වා සො අත්ථං වදති තෙන අත්ථෙන සහිතත්තා අත්ථසහිතං වාචං භාසති න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති වුත්තං හොති. "**චතුදොසාපගතං වාචං භාසතී**"ති: මුසාවාදාදීහි චතූහි දොසෙහි අපගතං වාචං භාසති. "**බාත්තිංසාය තිරච්ඡානකථාය**"ති: බාත්තිංසාය සග්ගමොක්ඛානං තිරච්ඡානභූතාය කථාය. "**දසකථාවත්ථූනී**"ති: අප්පිච්ඡතාදීනි දස විවට්ටනිස්සිතාය කථාය වත්ථුභූතානි කාරණානි. "**අප්පිච්ඡකථ**"න්ති: එත්ථ අප්පිච්ඡොති ඉච්ඡා විරහිතො අනිච්ඡො නිත්තණ්හො.

එත්ථ බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය. අත්ථො පන නිරවසෙසො න හි ඛීණාසවස්ස අණුමත්තාපි ඉච්ඡා නාම අත්ථි. අපිචෙත්ථ අත්‍රිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතා අප්පිච්ඡතාති අයං භෙදො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සකලාභෙ අතිත්ති පරලාභෙ පත්ථනා අත්‍රිච්ඡතා නාම, තාය සමන්නාගතස්ස එකභාජනෙ පක්කපූවොපි අත්තනො පත්තෙ පතිතො න සුපක්කො විය ඛුද්දකො විය ඛායති, සොව පරස්ස පත්තෙ

1. සී. II. සෙතපච්ඡාදෙති. 2 V. ම. කණ්ණසූලං.

පක්ඛිත්තා සුපෙක්ඛා විය මහග්ඝා විය ච ඛායති. අසන්තගුණසම්භාවනතා පන පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා පාපිච්ඡතා නාම. සා ඉධෙකච්චො අස්සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතූති ආදිනා නයෙන ආගතා යෙව, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො කොහඤ්ඤෙ පතිට්ඨාති. සන්තගුණසම්භාවනා පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා මහිච්ඡතා නාම. සාපි ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතූති ඉච්ඡති සීලවා සමානො සීලවාති මං ජනො ජානාතූති ඉමිනා නයෙන ආගතා යෙව, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො දුස්සන්තප්පියො හොති. විජාතමාතාපිස්ස චිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති, තෙනෙතං වුච්චති:-

අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච මහිච්ඡො චාපි පුග්ගලො,
සකටෙන පච්චයෙ දෙන්තු තයොපෙතෙ අතප්පියාති.

සන්තගුණනිගූහනතා පන පටිග්ගහණෙ ච මත්තඤ්ඤුතා අප්පිච්ඡතා නාම, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො අත්තනි විජ්ජමානම්පි ගුණං පටිච්ඡාදෙතුකාමතාය සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතූති න ඉච්ඡති සීලවා පවිවිත්තො බහුස්සුතො ආරද්ධවීරියො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤවා ඛීණාසවො සමානො ඛීණාසවොති මං ජනො ජානාතූති න ඉච්ඡති. සෙය්‍යථාපි මජ්ඣන්තිකත්ථෙරො එවං අප්පිච්ඡො ච පන භික්ඛු අනුප්පන්නං ලාභං උප්පාදෙති උප්පන්නං ථාවරං කරොති, දායකානං චිත්තං ආරාධෙති, යථා යථා හි සො අත්තනො අප්පිච්ඡතාය අප්පං ගණ්හාති තථා තථාස්ස වත්තෙ පසන්නා මනුස්සා බහුං දෙන්ති. අපරොපි චතුබ්බිධො අප්පිච්ඡො පච්චයඅප්පිච්ඡො ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො පරියත්තිඅප්පිච්ඡො අධිගමඅප්පිච්ඡොති. තත්ථ චතූසු පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො පච්චයඅප්පිච්ඡො, සො දායකස්ස ච බලං ජානාති දෙය්‍යධම්මස්ස ච සංජානාති අත්තනො ථාමං ජානාති, යදි හි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දායකො අප්පං දාතුකාමො දායකස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො අප්පො දායකො බහුං දාතුකාමො දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මොපි බහු දායකොපි බහුං දාතුකාමො අත්තනො ථාමං ඤත්වා පමාණෙනෙව ගණ්හාති, ධුතඞ්ගසමාදානස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං න ජානාපෙතුකාමො ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො නාම. යො පන බහුස්සුතභාවං න ජානාපෙතුකාමො අයං පරියත්තිඅප්පිච්ඡො නාම. යො පන සොතාපන්නාදිසු අඤ්ඤතරො හුත්වා සොතාපන්නාදිභාවං ජානාපෙතුං න ඉච්ඡති අයං අධිගමඅප්පිච්ඡො නාම. ඛීණාසවො පන අත්‍රිච්ඡතං පාපිච්ඡතං පහාය සබ්බසො ඉච්ඡාපටිපක්ඛභූතාය අලොභසංඛාතාය පරිසුද්ධාය අප්පිච්ඡතාය සමන්නාගතත්තා අප්පිච්ඡො නාම. ආවුසො අත්‍රිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතාති ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බාති තෙසු ආදීනවං දස්සෙත්වා එවරූපං අප්පිච්ඡතං සමාදාය වත්තිතබ්බන්ති වදන්තො අප්පිච්ඡකථං කථෙති නාම.

සන්තුට්ඨිකථන්ති ආදීසු විසෙසත්ථමෙව දීපයිස්සාම. යොජනා පන වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. "**සන්තුට්ඨිකථා**"ති: ඉතරීතරපච්චයසන්තොසසන්නිස්සිතං කථං. සො පනෙස සන්තොසො ද්වාදසවිධො හොති, සෙය්‍යථීදං? චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසුපි; තස්සායං පභෙදවණ්ණනා:- ඉධ භික්ඛු චීවරං ලභති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති අයමස්ස චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන යො පකතිදුබ්බලො වා හොති ආබාධජරාභිභූතො වා ගරුචීවරං පාරුපන්තො කිලමති සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං පරිවත්තෙත්වා[1] ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති; අයමස්ස චීවරෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො පණීතපච්චයලාභී හොති සො පත්තුණ්ණචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ඝචීවරං බහූනි වා පන චීවරාදීනි ලභිත්වා ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං ඉදං ගිලානානං ඉදං අප්පලාභානං හොතූති දත්වා තෙසං පුරාණචීවරං වා සංකාරකූටාදිතො වා පන නන්තකානි උච්චිනිත්වා තෙහි සංඝාටිං කත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස චීවරෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති ලභන්තොපි න ගණ්හාති අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා ව්‍යාධිවිරුද්ධං වා පිණ්ඩපාතං ලභති යෙනස්ස පරිභුත්තෙන අඵාසු හොති සො සභාගස්ස භික්ඛුනො තං දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පායභොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො බහුං පණීතං පිණ්ඩපාතං ලභති සො තං චීවරං විය චිරපබ්බජිතානං බහුස්සුතඅප්පලාභගිලානානං දත්වා තෙසං වා සෙසකං පිණ්ඩාය වා චරිත්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු සෙනාසනං ලභති මනාපං වා අමනාපං වා සො තෙන නෙව සොමනස්සං න පටිඝං උප්පාදෙති, අන්තමසො තිණසන්ථාරකෙනාපි යථාලද්ධෙනෙව තුස්සති අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා ව්‍යාධිවිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලභති යත්ථස්ස වසතො අඵාසු හොති සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො ලෙණමණ්ඩපකූටාගාරාදීනං බහූනි පණීතසෙනාසනානි ලභති සො තානි චීවරාදීනි විය චිරපබ්බජිත

1. සී. III. තං පරිවත්තෙත්වා.

බහුස්සුතඅප්පලාභගිලානානං දත්වා යත්ථ කත්ථචි වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. යොපි උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨානං තත්ථ නිසින්නස්ස ථීනමිද්ධං ඔක්කමති නිද්දාභිභූතස්ස පුන පටිබුජ්ඣතො පාපවිතක්කා පාතුභවන්තීති පටිසංචික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තම්පි න සම්පටිච්ඡති, සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබ්භොකාසරුක්ඛමූලාදිසු වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයම්පිස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු භෙසජ්ජං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා සො යං ලභති තෙනෙව තුස්සති අඤ්ඤං න පත්ථෙති ලභන්තොපි න ගණ්හාති අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන තෙලෙනත්ථිකො ඵාණිතං ලභති සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤදෙව වා පරියෙසිත්වා තෙහි භෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො බහුං තෙලමධුඵාණිතාදිපණීතභෙසජ්ජං ලභති සො තං චීවරං විය චිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභගිලානානං දත්වා අඤ්ඤදෙව වා පරියෙසිත්වා තෙසං ආගතාගතකෙන[1] යෙන කෙනචි යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ චතුමධුරං ඨපෙත්වා එකස්මිං මුත්තහරීටකං ගණ්හ භන්තෙ යදිච්ඡසීති වුච්චමානො සචස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙනාපි රොගො වූපසම්මති මුත්තහරීටකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිතන්ති චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරීටකෙන භෙසජ්ජං කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. ඉමෙසං පන පච්චයෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං සන්තොසානං යථාසාරුප්පසන්තොසොව අග්ගො, අරහා එකෙකස්මිං පච්චයෙ ඉමෙහි තීහිපි සන්තොසෙහි සන්තුට්ඨො.

“**පවිවෙක[2]කථ**”න්ති. පවිවෙක[2]නිස්සිතං කථං; තයො හි පවිවෙකා[2]:–කායපවිවෙකො[2] චිත්තපවිවෙකො[2] උපධිපවිවෙකොති.[2] තත්ථ එකො ගච්ඡති එකො තිට්ඨති එකො නිසීදති එකො සෙය්‍යං කප්පෙති එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති එකො පටික්කමති එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාති එකො චරති එකො විහරතීති අයං කායපවිවෙකො[2] නාම. අට්ඨසමාපත්තියො පන චිත්තපවිවෙකො[2] නාම. වුත්තම්පි හෙතං:–“කායපවිවෙකො[2] ච වූපකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං චිත්තපවිවෙකො[2] ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානපත්තානං උපධිපවිවෙකො[2] ච නිරූපධීනං පුග්ගලානං විසංඛාරගතාන”න්ති. “**අසංසග්ගකථ**”න්ති: තත්ථ සවණසංසග්ගො දස්සනසංසග්ගො සමුල්ලාපසංසග්ගො සම්භොගසංසග්ගො කායසංසග්ගොති පඤ්චවිධො සංසග්ගො. තෙසු “ඉධ භික්ඛු සුණාති අමුකස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා ඉත්ථී වා

1. V. ම. ආගතකෙන. 2. V. ම. පවිවෙක.

කුමාරී වා අභිරූපා දස්සනීයා පාසාදිකා පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතාති, සො තං සුත්වා සංසීදති විසංසීදති න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්තානෙතුං සික්ඛාදුබ්බල්‍යං අනාවිකත්වා හීනායාවත්තතී”ති, එවං පරෙහි වා කථියමානං රූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා හසිත ලපිත ගීතසද්දං සුණන්තස්ස සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො සවණසංසග්ගො නාම.

“ඉධ භික්ඛු නහෙව ඛො සුණාති අපි ච ඛො සාමං පස්සති ඉත්ථිං වා කුමාරිං වා අභිරූපං දස්සනීයං පාසාදිකං පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතං, සො තං දිස්වා සංසීදති විසංසීදති නසක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්තානෙතුං සික්ඛාදුබ්බල්‍යං අනාවිකත්වා හීනායාවත්තතී”ති, එවං විසභාගරූපං ඔලොකෙන්තස්ස පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නරාගො දස්සනසංසග්ගො නාම. අඤ්ඤමඤ්ඤං අල්ලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නරාගො පන සමුල්ලාපසංසග්ගො නාම. භික්ඛුනො භික්ඛුනියා සන්තකං භික්ඛුනියා වා භික්ඛුස්ස සන්තකං ගහෙත්වා පරිභොගකරණවසෙන උප්පන්නරාගො සම්භොගසංසග්ගො නාම. හත්ථගාහාදිවසෙන උප්පන්නරාගො පන කායසංසග්ගො නාම. අරහා ඉමෙහි පඤ්චහි සංසග්ගෙහි චතූහිපි පරිසාහි සද්ධිං අසංසට්ඨො ගාහමුත්තකො චෙව සංසග්ගමුත්තකො ච[1] අසංසග්ගස්ස වණ්ණං භණන්තො අසංසග්ගකථං[2] කථෙති නාම.

“**විරියාරම්භකථ**”න්ති: එත්ථ යො පග්ගහිතවිරියො පරිපුණ්ණකායිකචෙතසිකවිරියො හොති, ගමනෙ[3] උප්පන්නං කිලෙසං ඨානං පාපුණිතුං නදෙති ඨානෙ උප්පන්නකිලෙසං නිසජ්ජං නිසජ්ජාය උප්පන්නං කිලෙසං සයනං පාපුණිතුං න දෙති, මන්තෙන කණ්හසප්පං උප්පීළෙත්වා ගණ්හන්තො විය අමිත්තං ගීවාය අක්කමන්තො විය ච විචරති, තාදිසස්ස ආරද්ධවිරියස්ස වණ්ණං භණන්තො විරියාරම්භකථං කථෙති නාම. **සීලකථ**න්ති ආදිසු “**සීල**”න්ති: චතුපාරිසුද්ධිසීලං. “**සමාධි**”ති: විපස්සනාපාදකා අට්ඨසමාපත්තියො. “**පඤ්ඤා**”ති: ලොකියලොකුත්තරඤාණං. “**විමුත්ති**”ති: අරියඵලවිමුත්ති. “**විමුත්තිඤාණදස්සන**”න්ති: එකූනවීසතිවිධං පච්චවෙක්ඛණඤාණං, සීලාදීනං ගුණං පකාසෙන්තො **සීලාදිකථං** කථෙති නාම. “**සතිපට්ඨානකථ**”න්ති: ආදීනි “සඞ්ගජාල[4]මතිච්චසො මුනී”ති පරියොසානාදිසු පුබ්බෙ වුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බානි. “**නිරාසත්ති**”ති: නිත්තණ්හා. “**විවෙකදස්සී ඵස්සෙසු**”ති: පච්චුප්පන්නෙසු චක්ඛුසම්ඵස්සාදීසු අත්තාදිභාවවිවෙකං පස්සති. “**දිට්ඨීසු ච න නීයතී**”ති: ද්වාසට්ඨි දිට්ඨීසු කායපි දිට්ඨියා න නීයතීති විපරිණතං වා වත්ථුං න සොචති පකතිභාවං ජහිත්වා නට්ඨෙ කිස්මිඤ්චි වත්ථුස්මිං න සොකං ආපජ්ජති. “**විපසි**

1. V. ම. මුත්තමුත්තකොච.
2. සී. සංසග්ගකථං.
3. සී. ගමනෙන.
4. V. ම. සඞ්ගජාල.

ණිතස්මිං වා"ති[1] විතස්සමානෙ වත්ථුම්හි. "**චක්ඛුසම්ඵස්සො**"ති: චක්ඛුං වත්ථුං කත්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණසහජාතො ඵස්සො චක්ඛුසම්ඵස්සො, සෙසෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච පුරිමා චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකාව, මනොසම්ඵස්සො හදයවත්ථුකොපි අවත්ථුකොපි සබ්බො චතුභූමකො ඵස්සො. "**අධිවචනසම්ඵස්සො**"ති: පරියායෙන එතස්ස නාමං හොති යෙව. තයො හි අරූපිනො ඛන්ධා සයං පිඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජාතසම්ඵස්සස්ස අධිවචනසම්ඵස්සොති නාමං කරොන්ති. "**පටිඝසම්ඵස්සො**"ති: නිප්පරියායෙන පන පටිඝසම්ඵස්සො නාම පඤ්චද්වාරිකසම්ඵස්සො අධිවචනසම්ඵස්සො නාම මනොද්වාරිකසම්ඵස්සො.[2] "**සුඛවෙදනියො ඵස්සො**"ති: සුඛවෙදනාය හිතො උප්පාදකො ඵස්සො. ඉතරද්වයෙහිපි එසෙව නයො.

"**කුසලො ඵස්සො**"ති: එකවීසතිකුසලචිත්ත සහජාතො ඵස්සො. "**අකුසලො**"ති: ද්වාදසඅකුසලජාතො.' "**අබ්‍යාකතො**"ති: ඡපඤ්ඤාස අබ්‍යාකත සහජාතො ඵස්සො. "**කාමාවචරො**"ති: චතුපඤ්ඤාස කාමාවචරසහජාතො ඵස්සො. "**රූපාවචරො**"ති: කුසලාදිපඤ්චදස රූපාවචරසම්පයුත්තො. "**අරූපාවචරො**"ති: කුසලබ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසඅරූපාවචරසම්පයුත්තො. "**සුඤ්ඤතො**"ති: අනත්තානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො සුඤ්ඤතො, තෙන සහජාතො ඵස්සො සුඤ්ඤතො ඵස්සො, ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. "**අනිමිත්තො**"ති: එත්ථ අනිච්චානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අනිමිත්තො. "**අප්පණිහිතො**"ති: දුක්ඛානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අප්පණිහිතො. "**ලොකියො**"ති: ලොකො වුච්චති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන වට්ටං, තස්මිං පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති=ලොකියො, තෙභූමිකො ධම්මො. "**ලොකුත්තරො**"ති: ලොකතො උත්තරො උත්තිණ්ණොති=ලොකුත්තරො. ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙනපි ලොකුත්තරො. "**අත්තානෙ වා**"ති· අත්තභාවෙන වා. "**අත්තනියෙන වා**"ති අත්තනායත්තෙන වා. "**පතිලීනො**"ති: රාගාදීනං පහීනත්තා පතනො අපගතො. "**අකුහකො**"ති: අවිම්හාපකො තීහි කුහනවත්ථූහි. "**අපිහාලු**"ති: අපිහන සීලො පත්ථනා තණ්හාය රහිතොති වුත්තං හොති. "**අමච්ඡරී**"ති. පඤ්ච මච්ඡෙරරහිතො. "**අප්පගබ්භො**"ති: කායපාගබ්භියාදි රහිතො. "**අජෙගුච්ඡො**"ති: සම්පන්න සීලාදිතාය අජෙගුච්ඡනීයො අසෙචනකො මනාපො. "**පෙසුණෙය්‍යෙ ච නො යුතො**"ති: චීහි ආකාරෙහි උපසංහරිතබ්බ පෙසුණකම්මෙ අයුත්තො; "**රාගස්ස පහීනත්තා**"ති: අරහත්තමග්ගෙන රාගකිලෙසස්ස පහීනභාවෙන; "**අස්මිමානො පහීනො හොතී**"ති: අස්මීති උන්නතිමානො සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනො හොති. "**තීණි කුහනවත්ථූනී**"ති: තීණි විම්හාපන කාරණානි, පච්චයපටිසෙධනසංඛාත

1 V. ම. විපරියත්තස්මිං වාති 2. V ම. ඵස්සො.

කුහනවත්ථූනීති ආදිසු චීවරාදීහි නිමන්තිතස්ස තදත්ථිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටික්ඛිපනෙන තෙ ච ගහපතිකෙ අත්තනි සුප්පතිට්ඨිත සද්ධෙ ඤත්වා පුන තෙසං අහො අය්‍යො අප්පිච්ඡො න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති සුලද්ධං වත නො අස්ස සචෙ අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙය්‍යාති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණීතානි චීවරාදීනි උපනෙන්තානං තදනුග්ගහකාමතං යෙව ආවිකත්වා පටිග්ගහණෙන ච තතොප්පභූති අපි සකටභාරෙහි උපනාමනහෙතුභූතං විම්හාපනං පච්චයපටිසෙධනසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථූති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො සම්භාවනාධිප්පායෙන කතෙන ඉරියාපථෙන විම්හාපනං ඉරියාපථසන්නිස්සිතකුහනවත්ථූති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විම්හාපනං සාමන්තජප්පනසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථූති වෙදිතබ්බං. "කතමං පච්චයපටිසෙධනසඞ්ඛාත"න්ති එත්ථ පච්චයපටිසෙධනන්ති එවං සඞ්ඛාතං පච්චයපටිසෙධනසඞ්ඛාතං, ඉධ ගහපතිකා භික්ඛුං ගණ්හථාති භික්ඛුං නිමන්තෙන්තීති අයමෙව වා පාඨො. නිමන්තෙන්තීති වාති වදන්තීති වාති කෙචි පඨන්ති, තාදිසෙ නිමන්තාපෙන්ති නිමන්තෙන්තීති පාඨස්ස සම්භවො දට්ඨබ්බො. "**චීවරං පච්චක්ඛාතී**"ති: චීවරං පටික්ඛිපති "**එතං සාරුප්පං යං සමණො**"ති: යං චීවරධාරණං සමණො කරොති එතං සාරුප්පං අනුච්ඡවිකං. **පාපණිකා වා නන්තකානීති**: ආපනද්වාරෙ පතිතානි අන්තවිරහිතානි පිලොතිකානි. "**උච්චිනිත්වා**"ති: සඞ්කඩ්ඪිත්වා. "**උඤ්ඡාචරියායා**"ති: භික්ඛාචරණෙන. "**පිණ්ඩියාලොපෙනා**"ති: පිණ්ඩං කත්වා ලද්ධ ආලොපෙන. "**පූතිමුත්තෙන වා**"ති: ගොමුත්තෙන වා. "**ඔසධං කරෙය්‍යා**"ති: භෙසජ්ජකිච්චං කරෙය්‍ය. "**තදුපාදායා**"ති: තතො පට්ඨාය.

"**ධුතවාදො**"ති: ධුතගුණවාදී. "**භිය්‍යො භිය්‍යො නිමන්තෙන්තී**"ති: උපරූපරි නිමන්තෙන්ති. "**සම්මුඛීභාවා**"ති: සම්මුඛභාවෙන විජ්ජමානතායාති අත්ථො. "**පසවතී**"ති: පටිලභති. "**සද්ධාය සම්මුඛීභාවෙන සක්කා කාතු**"න්ති: සද්ධාය සම්මුඛීභාවාති ආදිමාහ දෙය්‍යධම්මා සුලභා දක්ඛිණෙය්‍යා ච, සද්ධා පන දුල්ලභා, පුථුජ්ජනස්ස හි සද්ධා න ථාවරා පදවාරෙ පදවාරෙ නානා හොති. තෙන චස්ස මහාමොග්ගල්ලානසදිසොපි අග්ගසාවකො පාටිභොගො භවිතුං අසක්කොන්තො ආහ:–"ද්වින්නං ඛො ත්වං ආවුසො ධම්මානං පාටිභොගො භොගානඤ්ච ජීවිතස්ස ච සද්ධාය පන ත්වං පාටිභොගොති." එවං තුම්හෙ පුඤ්ඤෙන පරිහීනා භවිස්සථාති එත්ථ "**පුඤ්ඤෙනා**"ති: නිස්සක්කත්ථෙ කරණවචනං, පුඤ්ඤතො පරිහීනා පරම්මුඛා භවිස්සථ; "**භාකුටිකා**"ති: පධානපුරිමට්ඨිතභාවදස්සනෙන භාකුටිකරණං මුඛසඞ්කොචොති වුත්තං හොති. භාකුටිකරණං සීලමස්සාති=භාකුටිකො භාකුටිකස්ස භාවො=භාකුටියං. "**කුහනා**"ති: විම්හාපනා. කුහස්ස ආයනා=කුහායනා, කුහිතස්ස භාවො=කුහිතත්තං. "**පාපිච්ඡා**"ති: අසන්තගුණදීපනකාමො. "**ඉච්ඡාපකතො**"ති: ඉච්ඡාය අපකතො

උපසුන්තොති අත්ථො. "**සම්භාවනාධිප්පායො**"ති: බහුමානනජ්ඣාසයො. "**ගමනං සණ්ඨාපෙති**"ති: අභික්කමාදි ගමනං අභිසංඛරොති පාසාදිකභාවං කරොතීති වුත්තං හොති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. "**පනිධාය ගච්ඡති**"ති: පත්තං ඨපෙත්වා ගච්ඡති සෙසෙසුපි එසෙව නයො. "**සමාහිතො විය ගච්ඡති**"ති: උපචාරප්පනාප්පත්තො විය ගච්ඡති, සෙසෙසුපි එසෙව නයො. "**ආපාථකජ්ඣාසී ච හොති**"ති: සම්මුඛා ආගතානං මනුස්සානං ඣානං සමාපජ්ජන්තො විය සන්තභාවං දස්සෙති, "**ඉරියාපථස්සා**"ති: චතුඉරියාපථස්ස. "**අඨපනා**"ති: ආදිඨපනා ආදරෙන වා ඨපනා. "**ඨපනා**"ති: ඨපනාකාරො. "**සණ්ඨපනා**"ති: අභිසංඛරණං පාසාදිකභාවකරණන්ති වුත්තං හොති.

"**අරියධම්මසන්නිස්සිත**"න්ති: ලොකුත්තරධම්මපටිබද්ධං. "**කුචිත**"න්ති: අපාපුරණං. "**මිත්තා**"ති: සිනෙහවන්තො. "**සන්දිට්ඨා**"ති: දිට්ඨමත්තා. "**සම්භත්තා**"ති: දළ්හමිත්තා. "**උද්දණ්ඩා**"ති:[1] එකො පතිස්සයවිසෙසො. "**කොරජ්ජිකකොරජ්ජිකො**"ති: සංකොච සංකොචකො, අතිසංකොචකොති වුත්තං හොති. "කොරජිකකො"ති වා පාඨො. "**භාකුටික භාකුටිකො**"ති: අති විය මුඛසංකොචනසීලො. "**කුහක කුහකො**"ති: අතිවිය විම්හාපකො. "**ලපක ලපකො**"ති: අති විය සල්ලාපකො. "**මුඛසම්භාවිකො**"ති: අත්තනො මුඛවසෙන අඤ්ඤෙහි සම්භාවිතො; "අප්පිතචිත්තො"ති එකෙ. "**සන්තාන**"න්ති: කිලෙසසන්තතාය සන්තානං "**සමාපන්තීන**"න්ති: සමාපජ්ජිතබ්බානං "**ගම්භීර**"න්ති: නින්නපතිට්ඨානං. "**ගුළ්හ**"න්ති: දස්සතුං දුක්ඛං. "**නිපුණ**"න්ති: සුඛුමං.

"**පවිවජ්ජිත**"න්ති: පදත්ථෙන දුප්පටිවිජ්ඣාධිප්පායං. "**ලොකුත්තර**"න්ති: ලොකුත්තරධම්මදීපකං. "**සුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤුත්ත**"න්ති නිබ්බාණපටිසඤ්ඤුත්තං. අථ වා:—"**ලොකුත්තරසුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤුත්ත**"න්ති: ලොකුත්තරධම්මභූතනිබ්බාණපටිසඤ්ඤුත්තං. "**කායිකං පාගබ්භිය**"න්ති: කායෙ භවං කායිකං, වාචසික චෙතසිකෙසුපි එසෙව නයො. **අචිත්තීකාර**[2]**කතො**"ති: බහුමානකිරියාරහිතො. **අනුපාහනානං චංකමන්තාන**"න්ති: උපාහනවිරහිතානං චංකමන්තානං සමීපෙ. අනාදරෙ වා සාමිවචනං. "**සඋපාහනො**"ති: උපාහනාරූළ්හො හුත්වා චංකමති. "**නීචෙ චංකමෙ චංකමන්තාන**"න්ති: අකතපරිච්ඡෙදාය භූමියා චංකමන්තෙ පරිච්ඡෙදං කත්වා වාලිකං ආකිරිත්වා ආලම්බනං[3] යොජෙත්වා කතචංකමෙ නීචෙපි චංකමෙ චංකමන්තෙ. "**උච්චෙ චංකමෙ චංකමති**"ති: ඉට්ඨකචයන සම්පන්නෙන වෙදිකාපරික්ඛිත්තෙන උච්චෙ චංකමෙ චංකමති, සචෙ පාකාරපරික්ඛිත්තො හොති ද්වාරකොට්ඨකයුත්තො පබ්බතන්තර

1. සී. II උද්දණ්ඩෙ. III. උද්දතො 2 V. ම. අචිත්තකාර.
3. සී ආලම්බණං.

වනන්තර ගුම්බන්තරස්ස වා සුපටිච්ඡන්නෙන තාදිසෙ චංකමෙ චංක
මිතුං වට්ටති. අපටිච්ඡන්නෙපි උපචාරං මුඤ්චිත්වා වට්ටති. "**සම්ප**
ස්සතොපි තිට්ඨතී"ති: අතිසමීපෙ තිට්ඨති. "**පුරතොපි තිට්ඨතී**"ති:
පුරත්ථිමතොපි තිට්ඨති. "**ඨිතකොපි භණතී**"ති: ඛාණුකො විය අනො
නමිත්වා භණති.

"**බාහාවික්ඛෙපකො**"ති: බාහුං ඛිපිත්වා ඛිපිත්වා භණති. "**අනුප**
ඛජ්ජා"ති: සබ්බෙසං නිසින්නට්ඨානං පවිසිත්වා. "**නවෙපි භික්ඛූ ආස**
නෙන පටිබාහතී"ති: අත්තනො පත්තාසනෙ අනිසීදිත්වා පුරෙ වා
පච්ඡා වා පවිසන්තො ආසනෙන පටිබාහති නාම. "**අනාපුච්ඡාපි**
කට්ඨං පක්ඛිපතී"ති: අනාපුච්ඡිත්වා අනපලොකෙත්වා අග්ගිම්හි දාරුං
ඛිපති. "**ද්වාරං පිදහතී**"ති· ජන්තාඝරෙ පිදහති. "**ඔතරතී**"ති:
උදකතිත්ථං පවිසති. "**නහායතී**"ති: සරීරං සිනෙහෙති. "**උත්තර**
තී"ති: උදකතිත්ථතො උග්ගච්ඡති. "**වොක්කම්මාපී**"ති: අතික්කමිත්වා
පි. "**ඔවරකානී**"ති: ගබ්භ පතිට්ඨිතසයනඝරානි. "**ගුළ්හානී**"ති:
පටිච්ඡන්නානි. "**පටිච්ඡන්නානී**"ති: අඤ්ඤෙහි පටිච්ඡාදිතානි.
"**අනජ්ඣිට්ඨො වා**"ති: ථෙරෙහි ධම්මං භණාහීති අනාණත්තො අනායා
චිතො ච. "**පාපධම්මො**"ති: ලාමකධම්මො. "**අසුචිසංකස්සරසමා**
චාරො"ති: අඤ්ඤෙහි අයං දුස්සීලොති සංකාය සරිතබ්බා ආචාරො
සංයොගො එතස්සාති=අසුචිසංකස්සරසමාචාරො. "**සංකස්සර සමා**
චාරො"ති: සංකාරං සයොගපට්ඨං සංයොගපට්ඨං කත්වාපි පජ්ජන්ති.
"**පටිච්ඡන්නකම්මන්තො**"ති: පටිච්ඡාදිතකායවචීකම්මන්තො. "**අස්ස**
මණො"ති: නසමණො. "**සමණපටිඤ්ඤො**"ති: අහං සමණොති පටි
ජානන්තො. "**අබ්‍රහ්මචාරී**"ති: සෙට්ඨචරියාවිරහිතො. "**බ්‍රහ්මචාරී**
පටිඤ්ඤො"ති: වුත්තපටිපක්ඛො. "**අන්තොපූතී**"ති: අබ්භන්තරෙ
කුසලධම්ම විරහිතත්තා අන්තො පූතිභාවමාපන්නො. "**අවස්සුතො**"ති
රාගෙන තින්තො. "**කසම්බුජාතො**"ති: සංකාරසභාවො. "**ආචාර**
ගොචරසම්පන්නො"ති: එත්ථ "භික්ඛු සගාරවො සප්පතිස්සො
හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන
අභික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සම්මිඤ්ජි
තෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තචක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු
ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියමනුයුත්තො සතිසම්ප
ජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො ආරද්ධවිරියො අභි
සමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාර[1]බහුලො විහරති. අයං
වුච්චති ආචාරො." එවං තාව ආචාරො වෙදිතබ්බො. ගොචරො පන
තිවිධො—උපනිස්සයගොචරො ආරක්ඛගොචරො උපනිබන්ධගොච
රොති. "තත්ථ කතමො උපනිස්සයගොචරො? දසකථාවත්ථු ගුණ
සමන්නාගතො කල්‍යාණමිත්තො යං උපනිස්සාය අස්සුතං සුණාති
සුතං පරියොදපෙති කංඛං විතරති දිට්ඨිං උජුං කරොති චිත්තං

1. V. ම, චිත්තකාර.

පසාදෙති යස්ස වා අනුසික්ඛමානො සද්ධාය වඩ්ඪති සීලෙන සුතෙන චාගෙන පඤ්ඤාය වඩ්ඪති, අයං උපනිස්සය ගොචරො. කතමො ආරක්ඛගොචරො? ඉධ භික්ඛු අන්තරඝරං පවිට්ඨො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තචක්ඛු යුගමත්තදස්සාවී සුසංවුතො ගච්ඡති න හත්ථිං ඔලොකෙන්තො න අස්සං න රථං න පත්තිං න ඉත්ථිං න පුරිසං ඔලොකෙන්තො න උද්ධං ඔලොකෙන්තො න අධො ඔලොකෙන්තො න දිසාවිදිසං පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං ආරක්ඛගොචරො. කතමො උපනිබන්ධගොචරො? චත්තාරො සතිපට්ඨානා යත්ථ චිත්තං උපනිබන්ධති, වුත්තං හෙතං භගවතා "කො ච භික්ඛවෙ භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා"ති අයං උපනිබන්ධගොචරො. ඉති ඉමිනා ච ආචාරෙන ඉමිනා ච ගොචරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො සමන්නාගතො. තෙන වුච්චති ආචාරගොචරසම්පන්නොති. "**අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී**"ති: අණුප්පමාණෙසු අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙඛියඅකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. "**සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූ**"ති: යංකිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිතබ්බං තං සමාදාය සික්ඛති. එත්ථ ච පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති එත්තාවතා ච පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය පාතිමොක්ඛසංවරසීලං දස්සිතං. ආචාරගොචරසම්පන්නොති ආදි පන සබ්බං තථාපටිපන්නස්ස තං සීලං සම්පජ්ජති තං පටිපත්තිං දස්සෙතුං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

"**සාතියෙසු අනස්සාවී**"ති: අසාතවත්ථුසු කාමගුණෙසු තණ්හාසන්ථවවිරහිතො. "**සණ්හා**"ති: සණ්හෙහි කායකම්මාදීහි සමන්නාගතො. "**පටිභානවා**"ති: පරියත්තිපරිපුච්ඡාධිගමපටිභානෙහි සමන්නාගතො. "**න සද්ධො**"ති: සාමං අධිගතධම්මං න කස්සචි සද්දහති. "**න විරජ්ජතී**"ති: ඛයා රාගස්ස වීතරාගත්තා ඉදානි න විරජ්ජති. "**යෙසං එසා**"ති: යෙසං පුග්ගලානං සාතවත්ථූසු කාමගුණෙසු ඉච්ඡා "**තණ්හා අප්පහීනා**"ති: සන්ථවසම්පයුත්තා තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන අප්පහීනා. "**එතෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා සවතී**"ති: එතෙසං චක්ඛුද්වාරතො පවත්ත ජවනවීථිසම්පයුත්ත රූපාරම්මණ තණ්හා උප්පජ්ජති. "**අස්සවතී**"ති: ඔකාසතො යාව භවග්ගා ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ සවති. "**සන්දතී**"ති: නදීසොතං විය අධොමුඛා සන්දති. "**පවත්තතී**"ති: පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන පවත්තති සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. සුක්කපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන සුප්පහීනා තෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා න සවතීති. "**සණ්හෙන කායකම්මෙන සමන්නාගතො**"ති: අථරූසෙන මුදුනා කායකම්මෙන සමඟීභූතො එකීභූතො, වචීකම්මාදීසුපි එසෙව නයො. සණ්හෙහි සතිපට්ඨානෙහීති ආදීසු සතිපට්ඨානාදයො ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා; පරියාපුත්ත අත්ථාදිපරිපුච්ඡා ලොකියලොකුත්තරධම්මඅධිගම වසෙන සලක්ඛණවිභාවන වචනත්ථානකාරණ සමත්ථා තිස්සො පටිභානප්පභෙදසංඛාතා තා පඤ්ඤා යස්ස අත්ථි සො

පටිභාණවා. "**තස්ස පරියත්තිං නිස්සාය පටිභායන්ති**"ති: තස්ස පුග්ගලස්ස පරියාපුණන්තං අල්ලීයිත්වා ඤාණං ඤායති ඤාණං අභිමුඛං හොති. "**චත්තාරො සතිපට්ඨානා**"ති: සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකවසෙන වුත්තා. මග්ගඵලාභිනිබ්බත්තිත ලොකුත්තරවසෙන චතස්සො පටිසම්භිදායො ඡ ච අභිඤ්ඤායො විමොක්ඛන්තිකවසෙන වුත්තාති ඤාතබ්බා.

තත්ථ "**චතස්සො පටිසම්භිදායො**"ති: චත්තාරො ඤාණප්පභෙදාති අත්ථො. ඉද්ධිවිධාදිආසවක්ඛයපරියොසානානි අභිඤ්ඤානි ඡ ඤාණානි, තස්සාති පදස්ස අත්ථො පටිභායන්තීති සම්බන්ධො. සො හි යස්මා "**අත්ථො**"ති: සංඛෙපතො හෙතුඵලං, තං හි යස්මා හෙතුඅනුසාරෙන අරියති අධිගමියති පාපුණීයති තස්මා අත්ථොති වුච්චති. පභෙදතො පන යං කිඤ්චි පච්චයුප්පන්නං නිබ්බාණං භාසිතත්ථො විපාකො කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථොති වෙදිතබ්බා. තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො අත්ථො පභෙදතො ඤාතො පාකටො හොති.

"**ධම්මො**"ති: සංඛෙපතො පච්චයො, සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති චෙව පාපෙති ච තස්මා ධම්මොති වුච්චති. පභෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්චධම්මා ධම්මොති වෙදිතබ්බා.

තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො ධම්මො පභෙදතො ඤාතො පාකටො හොති, තස්මිං අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච යා සභාවනිරුත්ති අව්‍යභිචාරී වොහාරො තස්ස අභිලාපෙ භාසනෙ උදීරණෙ තං ලපිතං භාසිතං උදීරිතං සභාවනිරුත්තිසද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සා නිරුත්ති ඤාතා පාකටා හොති. එත්ථ "**අත්ථෙ ඤාතෙ අත්ථා පටිභායන්තී**"ති: ඉදානි තස්ස සද්දං ආහරිත්වා වුත්තප්පභෙදෙ අත්ථෙ පාකටීභූතෙ වුත්තප්පභෙදො අත්ථො තස්ස පුග්ගලස්ස පටිභායති ඤාණාභිමුඛො හොති. "**ධම්මෙ ඤාතෙ ධම්මා පටිභායන්තී**"ති: වුත්තප්පභෙදෙ ධම්මෙ පාකටීභූතෙ වුත්තප්පභෙදො ධම්මො පටිභායති "**නිරුත්තියා ඤාතාය නිරුත්ති පටිභායන්තී**"ති වුත්තප්පභෙදාය නිරුත්තියා පාකටාය වුත්තප්පභෙදා නිරුත්ති පටිභායති. "**ඉමෙසු තීසු ඤාණෙසු ඤාණ**"න්ති. අත්ථධම්මනිරුත්තීසු ඉමෙසු තීසු සබ්බත්ථකං ඤාණමාරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තෙසු තීසු ඤාණෙසු පභෙදගතං ඤාණං යථාවුත්තෙසු වා තෙසු තෙසු ඤාණෙසු ගොචරකිච්චාදිවසෙන විත්ථාරගතං ඤාණං පටිභාණපටිසම්භිදා. "**ඉමාය පටිභාණපටිසම්භිදාය**"ති: ඉමාය වුත්තප්පකාරාය යථාවුත්තවිත්ථාරපඤ්ඤාය[1] උපෙතො හොති සො වුච්චති පටිභාණවාති නිගමෙන්තො ආහ:-

1. V. ම. සඤ්ඤය.

"**යස්ස පරියත්ති නත්ථී**"ති: පරියත්ති නාම බුද්ධවචනං තං හි උග්ගණ්හන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති, යස්ස පුග්ගලස්ස එවරූපා පරියත්ති නත්ථි "**පරිපුච්ඡා නත්ථී**"ති: පරිපුච්ඡා නාම පාළි අට්ඨකථාදීසු ගණ්ඨිපදඅත්ථපදවිනිච්ඡයකථා. උග්ගහිතපාළිආදීසු හි අත්ථං කථෙන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති: "**අධිගමො නත්ථී**"ති: අධිගමො නාම අරහත්තප්පත්ති අරහත්තං හි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති, යස්ස වුත්තප්පකාරා තිවිධා සම්පත්ති නත්ථි තස්ස පටිභාති කෙන කාරණෙන, න තස්ස පුග්ගලස්ස පභෙදගතං ඤාණං උපට්ඨහිස්සති. "**සාම**"න්ති: සයමෙව "**සයමභිඤ්ඤාත**"න්ති: සයමෙව තෙන ඤාණෙන අවගමිතං. "**අත්තපච්චක්ඛං ධම්ම**"න්ති: අත්තනා පතිවෙක්ඛිතං පච්චවෙක්ඛිතං ධම්මං. "**න කස්සචි සද්දහතී**"ති: අත්තපච්චක්ඛතාය පරෙසං න සද්දහති සද්ධාය න ගච්ඡති. "**අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා**"ති: ආදීනි ද්වාදසපදිකපච්චයාකාරදස්සනවසෙන වුත්තානි. "**අවිජ්ජානිරොධා**"ති: ආදයො සංසාරනිවත්තිං සන්ධාය වුත්තා. "**ඉදං දුක්ඛ**"න්ති: ආදි සච්චදස්සනවසෙන. "**ඉමෙ ආසවා**"ති: ආදයො අපරෙන පරියායෙන කිලෙසවසෙන සච්චදස්සනවසෙන. "**ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යා**"ති: ආදයො අභිඤ්ඤෙය්‍ය පරිඤ්ඤෙය්‍ය පහාතබ්බ භාවෙතබ්බ සච්ඡිකාතබ්බධම්මානං දස්සනවසෙන. "**ඡන්නං ඵස්සායතනාන**"න්ති: ආදයො ඵස්සායතනානං උප්පත්තිඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දස්සනවසෙන. පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං පඤ්චවීසතිවිධෙන උදයඤ්ච පඤ්චවීසතිවිධෙන වයඤ්ච තෙසු ඡන්දරාගවසෙන අස්සාදඤ්ච තෙසං විපරිනාමං ආදීනවඤ්ච නිස්සරණසඞ්ඛාතං නිබ්බාණඤ්ච චතුන්නං මහාභූතානං අවිජ්ජාදිසමුදයඤ්ච අවිජ්ජානිරොධෙ අත්ථඞ්ගමඤ්ච එවමාදි දස්සනවසෙන වුත්තා. එතෙ ධම්මා තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. "**අමතොගධ**"න්ති: නත්ථි එතස්ස මරණසංඛ්‍යාතං මතන්ති=අමතං. කිලෙසපටිපක්ඛත්තා අගදන්තිපි අමතං. තස්මිං නින්නතාය අමතොගධං. "**අමතපරායණ**"න්ති: වුත්තප්පකාරං අමතං පරං අයනං ගති පතිට්ඨා අස්සාති අමතපරායණං. "**අමතපරියොසාන**"න්ති: තං අමතං සාසනස්ස නිට්ඨාභූතත්තා[1] පරියොසානමස්සාති අමතපරියොසානං. "**ලාභකම්‍යා න සික්ඛතී**"ති: න ලාභපත්ථනාය සුත්තන්තාදීනි සික්ඛති. "**අවිරුද්ධො ච තණ්හාය රසෙච නානුගිජ්ඣතී**"ති: විරොධාභාවෙන ච අවිරුද්ධො හුත්වා තණ්හාය මූලරසාදීසු ගෙධං නාපජ්ජති. "**කොනුද්ධො**"ති: ලාභපත්ථනාය කාරණාචින්තනෙ පිහස්සපරියෙසනෙ නිපාතො. "**ලාභාභිනිබ්බත්තියා**"ති: චතුන්නං පච්චයානං විසෙසෙන උප්පත්තියා "**ලාභං පරිපාචෙන්තො**"ති: පච්චයං පරිපාචයන්තො. "**අත්තදමථාය**"ති: විපස්සනාසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො දමනත්ථාය. "**අත්තසමථාය**"ති: සමාධිසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො සමාධානත්ථාය "**අත්තපරිනිබ්බාපනත්ථාය**"ති: දුවිධෙන ඤාණෙන

1 සී. II. නිදස්සනභූතත්තා.

අත්ථතො අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථාය. වුත්තං හෙතං: "අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී"ති. "**අප්පිච්ඡංයෙව නිස්සාය**"ති: එත්ථ පච්චයප්පිච්ඡො අධිගමප්පිච්ඡො පරියත්තිඅප්පිච්ඡො ධුතඞ්ගප්පිච්ඡොති චත්තාරො අප්පිච්ඡා. තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා විත්ථාරිතං එව, තං අප්පිච්ඡං අල්ලීයිත්වා. "**සන්තුට්ඨිමෙවා**"ති: චතූසු පච්චයෙසු ච තිවිධසන්තොසං අල්ලීයිත්වා, තෙසං විභාගා හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව. "**සල්ලෙඛ**"න්ති: කිලෙසසල්ලෙඛනං. "**ඉදමත්ථිත**"න්ති: ඉමෙහි කුසලධම්මෙහි අත්ථි=ඉදමත්ථි, තස්සභාවො=ඉදමත්ථිතා, තං ඉදමත්ථිතංයෙව නිස්සාය අල්ලීයිත්වා.

"**රසො**"ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං "**මූලරසො**"ති: යංකිඤ්චිමූලං පටිච්ච නිබ්බත්තරසො, ඛන්ධරසාදීසුපි එසෙව නයො. "**අම්බිල**"න්ති: තක්කම්බිලාදි. "**මධුර**"න්ති එකන්තතො ගොසප්පිආදි. මධු පන කසාවයුත්තං චිරනික්ඛිත්තං කසාවං හොති. ඵාණිතං ඛාරයුත්තං චිරනික්ඛිත්තං ඛාරියං හොති. සප්පි පන චිරනික්ඛිත්තං වණ්ණං ගන්ධං ජහන්තම්පි රසං න ජහතීති තදෙව එකන්ත මධුරං. "**තිත්තක**"න්ති: නිම්බපණ්ණාදි. "**කටුක**"න්ති: සිඞ්ගිවෙර මරිචාදී. "**ලොණික**"න්ති: සාමුද්දිකලොණාදි. "**ඛාරික**"න්ති: වාතිඟන කම්පිල්ලකාදි. "**ලම්බිල**"න්ති: පීලුව කපිට්ඨ සාලවාදි. "**කසාව**"න්ති: හරීටකාදි ඉමෙ සබ්බෙපි රසා වත්ථුවසෙන වුත්තා. තං තං වත්ථුකො පනෙත්ථ රසොව අම්බිලාදීහි නාමෙහි වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **සාදූ**"ති: "ඉට්ඨරසො "**අසාදූ**"ති: අනිට්ඨරසො ඉමිනාපි ච පදමයෙන සබ්බොපි රසො පරියාදින්නො. "**සීත**"න්ති: සීතරසො "**උණ්හ**"න්ති: උණ්හරසො.

එවමයං මූලරසාදිනා භෙදෙන භින්නොපි රසො ලක්ඛණාදීහි අභින්නොයෙව සබ්බොපි එස ජිව්හාපටිහනනලක්ඛණො ජිව්හාවිඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො තස්සෙව ගොචරපච්චුපට්ඨානො. "**තෙ ජිව්හග්ගෙන රසග්ගානී**"ති: එතෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පසාදජිව්හග්ගෙන උත්තමරසාදීනි. "**පරියෙසන්තා**"ති: ගවෙසමානා. "**ආහිණ්ඩන්තී**"ති: තත්ථ තත්ථ විචරන්ති. "**තෙ අම්බිලං ලභිත්වා අනම්බිලං පරියෙසන්තී**"ති: තක්කාදිඅම්බිලං ලද්ධා අනම්බිලං ගවෙසන්ති. එවං සබ්බං පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා යොජිතං. "**පටිසංඛායොනිසො ආහාරං ආහාරෙතී**"ති: පටිසංඛාතපඤ්ඤාය ජානිත්වා උපායෙන ආහාරෙති. ඉදානි උපායං දස්සෙතුං "නෙව දවායා"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ "**නෙව දවායා**"ති: දවත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නටලඞ්ඝකාදයො දවත්ථාය ආහාරෙන්ති නාම.

යං හි භොජනං භුත්තස්ස නච්චගීතකබ්බසිලොකසංඛාතො දවො අතිරෙකතරෙන පටිභාති තං භොජනං අධම්මෙන විසමෙන පරියෙසිත්වා තෙ ආහාරෙන්ති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආහාරෙති, අයං පන භික්ඛු එවං ආහාරෙති. "**න මදායා**"ති: මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තා මදත්ථාය ආහා

රන්ති නාම[1] තෙ හි අත්තනො මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය පිණ්ඩරසභොජනාදීනි පණීතභොජනානි භුඤ්ජන්ති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආහාරෙති. "**න මණ්ඩනායා**"ති: පරිමණ්ඩනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රූපූපජීවිනියො මාතුගාමා අන්තෙපුරිකාදයො ච සප්පිඵාණිතාදීනි පිවන්ති සිනිද්ධමුදුමද්දවභොජනං ආහාරෙන්ති. එවං නො අඞ්ගලට්ඨි සුසණ්ඨිතා භවිස්සති සරීරෙ ඡවිවණ්ණො පසන්නො භවිස්සතීති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආහාරෙති. "**න විභූසනායා**"ති: සරීරෙ මංසවිභූසනත්ථාය න ආහාරෙති. "**යාවදෙවා**"ති: ආහාරාහරණපයොජනස්ස පරිච්ඡෙදනියමදස්සනං. "**ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා**"ති: ඉමස්ස චතුමහාභූතිකස්ස කරජකායස්ස ඨපනත්ථාය ආහාරෙති. ඉදමස්ස ආහාරාහරණෙ පයොජනන්ති අත්ථො. "**යාපනායා**"ති: ජීවිතින්ද්‍රියවරාපනත්ථාය ආහාරෙති "**විහිංසූපරතියා**"ති: විහිංසා නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකඛුදා තස්සා උපරතියා වූපසමනත්ථාය ආහාරෙති. "**බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායා**"ති: බ්‍රහ්මචරියං නාම තිස්සො සික්ඛා සකලසාසනං තස්ස අනුග්ගහණත්ථාය ආහාරෙති. "**ඉති**"ති: උපායනිදස්සනං ඉමිනා උපායෙනාති අත්ථො. "**පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමී**"ති: පුරාණවෙදනා නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා, තං පටිහනිස්සාමීති ආහාරෙති. "**නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමී**"ති: නවවෙදනා නාම අතිභුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා, තං න උප්පාදෙස්සාමීති ආහාරෙති. අථ වා **නවවෙදනා** නාම භුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා. තස්සා අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරෙති. "**යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතී**"ති: යාපනා ච මෙ භවිස්සති. "**අනවජ්ජතා**"ති: එත්ථ අත්ථි සාවජ්ජං අත්ථි අනවජ්ජං. තත්ථ අධම්මිකපරියෙසනා අධම්මිකපටිග්ගහණං අධම්මෙන පරිභොගොති ඉදං සාවජ්ජං නාම. ධම්මෙන පරියෙසිත්වා ධම්මෙන පටිග්ගහෙත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනං අනවජ්ජං නාම. එකච්චො අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කරොති ලද්ධං මෙති කත්වා පමාණාතික්කන්තං භුඤ්ජති තං ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො උද්ධංවිරෙචන අධොවිරෙචනාදීහි කිලමති සකලවිහාරෙ භික්ඛූ තස්ස සරීරපටිජග්ගනභෙසජ්ජපරියෙසනාදීසු උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති, කිං ඉදන්ති වුත්තෙ අසුකස්ස නාම උදරං උද්ධුමාතන්ති වදන්ති, එස නිච්චකාලම්පි එවං පකතිකොයෙව අත්තනො කුච්ඡිප්පමාණං නාම න ජානාතීති නින්දන්ති ගරහන්ති, අයං අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කරොති නාම. එවං අකත්වා අනවජ්ජතා ච භවිස්සතීති ආහාරෙති. "**ඵාසුවිහාරො චා**"ති: එත්ථාපි අත්ථි න ඵාසුවිහාරො අත්ථි ඵාසුවිහාරො, තත්ථ ආහරහත්ථකො අලංසාටකො තත්‍රවට්ටකො කාකමාසකො භුත්තවමිතකොති ඉමෙසං පඤ්චන්නං බ්‍රාහ්මණානං භොජනං න ඵාසුවිහාරො නාම. එතෙසුපි ආහරහත්ථකො නාම බහුං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො

1. V. ම. ආහාරෙන්ති.

ආහර හත්ථන්ති වදති. අලංසාටකො නාම අච්චුද්ධුමාතකුච්ඡිතාය උට්ඨිතොපි සාටකං නිවාසෙතුං න සක්කොති. තත්‍ර වට්ටකො නාම උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො තත්‍රෙව පරිවට්ටති. කාකමාසකො නාම යථා කාකෙහි ආමසිතුං සක්කා හොති එවං යාව මුඛද්වාරං ආහාරෙති. භුත්තවමිතකො නාම මුඛෙන සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව වමති, එවං අකත්වා ඵාසුවිහාරො ච මෙ භවිස්සතීති ආහාරෙති. ඵාසුවිහාරො නාම චතූහි පඤ්චහි ආලොපෙහි ඌනූදරතා, එත්තකං හි භුඤ්ජිත්වා පානීයං පිවතො චත්තාරො ඉරියාපථා සුඛෙන පවත්තන්ති තස්මා ධම්මසෙනාපති එවමාහ:

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ අභුත්වා උදකං පිවෙ
අලං ඵාසුවිහාරාය පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො”ති.

ඉමස්මිං පන ඨානෙ අඞ්ගානි සමොධානෙතබ්බානි. **නෙව දවායාති** එකං අඞ්ගං **න මදායාති** එකං **ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමි නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති** එකං **යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති** එකං, **අනවජ්ජතා ච ඵාසුවිහාරො චාති** අයමෙත්ථ භොජනානිසංසො. මහාසීවත්ථෙරො පන හෙට්ඨා චත්තාරි අඞ්ගානි පටික්ඛෙපො නාම. උපරි පන අට්ඨ අඞ්ගානි සමොධානෙතබ්බානි. තත්ථ **යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියාති** එකං **යාපනායාති** එකං **විහිංසූපරතියාති** එකං **බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති** එකං **ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමීති** එකං **නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති** එකං **යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති** එකං **අනවජ්ජතා චාති** එකං. ඵාසුවිහාරො පන භොජනානිසංසො. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතමාහාරං ආහාරෙති.

“**උපෙක්ඛකො**”ති: ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතො “**සතො**”ති: කායානුපස්සනාදි සති යුත්තො. “උපෙක්ඛකොති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතො”ති එත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාධම්මො නාම කොති? ඤාණාදයො, ඤාණන්ති වුත්තෙ කිරියතො චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තානි ලබ්භන්ති. සතතවිහාරොති වුත්තෙ අට්ඨමහාචිත්තානි ලබ්භන්ති. රජ්ජන දුස්සනං නත්ථීති වුත්තෙ දසචිත්තානි ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති. “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”ති: කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සන සමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු.–“චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං රූපං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා, ද්වාරාරම්මණසංඝට්ටනෙන පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති ඊදිසෙසු පන ඨානෙසු ධනුනා විජ්ඣතීති ආදීසු විය සම්භාරකථා නාම හොති තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො”ති.

“**නෙව සුමනො**”ති: ලොභුප්පත්තිවසෙන සුමනො න හොති. “**දුම්මනො**”ති: පටිඝුප්පත්තිවසෙන දුක්ඛිතො. “**උපෙක්ඛකො**

හොතී"ති: උපපතතිතො ඉකඛකො හොති. අපකඛපතිතො හුතවා ඉරියාපථං පවතෙතති. "**සතො සමපජානො**"ති: සතිමා ඤාණ සමපනෙනා. "**මනාපං නාභිගිජඣතී**"ති: මනවඩඪනකං ඉටඨාරමමණං නාභිගිජඣති න පතෙථති. "**නාභිහසතී**"ති: න තුසසති. "**න රාගං ජනෙතී**"ති: තඤච තඤච රජනං න උපපාදෙති. "**තසස ඝීතොව කායො හොතී**"ති: තසස ඛීණාසවසස චකඛාදිකායො කමමරහිතතතා ඝීතො නිචචලො හොති. "**අමනාප**"නති: අනිඨාරමමණං "**න මංකු හොතී**"ති: දොමනසසිකො න හොති. "**අපපතිඝීනචිතෙතා**"ති: කොධවසෙන ඝීනමනො න හොති. "**අලීනමනසො**"ති: අලීන චිතෙතා "**අබ්‍යාපනනචෙතසො**"ති: ව්‍යාපාදරහිතචිතෙතා "**රජනීයෙ න රජජතී**"ති: රජනීයසමිං වතථුසමිං න රාගං උපපාදෙති. "**දොසනීයෙ න දුසසතී**"ති: දොසුපපාදෙ වතථුසමිං න දොසං උපපාදෙති. "**මොහනීයෙ න මුයහතී**"ති: මොහනීය වතථුසමිං න මොහ මුපපාදෙති "**කොපනීයෙ න කුපපතී**"ති: කොධනීයසමිං වතථුසමිං න චලති "**මදනීයෙ න මජජතී**"ති: මදනීයසමිං වතථුසමිං න සංසීදති, "**කිලෙසනීයෙ න කිලිසසතී**"ති: උපතාපනීයසමිං වතථුසමිං න උපතපපති. "**දිටෙඨ දිටඨමතෙතා**"ති: රූපාරමමණෙ චකඛුවිඤඤාණෙන දිටඨමතෙතා "**සුතෙ සුතමතෙතා**"ති: සදදායතනෙ සොතවිඤඤාණෙන සුතමතෙතා. "**මුතෙ මුතමතෙතා**"ති: ඝාණ ජිවහා කාය විඤඤාණෙන පාපුණිතවා ගහිතෙ ගහිතමතෙතා. "**විඤඤාතෙ විඤඤාතමතෙතා**"ති: මනොවිඤඤාණෙන ඤාතෙ ඤාතමතෙතා. "**දිටෙඨ න ලිපපතී**"ති: චකඛුවිඤඤාණෙන දිටෙඨ රූපාරමමණෙ තණහාදිකිලෙසෙන න ලිපපති. "**දිටෙඨ අනූපයො**"ති: රූපාරමමණෙ නිතතණෙහාව හොති "**අනපායො**"ති: අපපදුඨචිතෙතා. "**සංවිජජතී**"ති: උපලබහති. "**පසසතී**"ති: ඔලොකෙති. "**ඡනදරාගො**"ති: සිනෙහො. "**රූපාරාම**"නති: රූපං ආරාමං අසසාති=රූපාරාමං. රූපෙරතනති **රූපරතං**. රූපෙන සනතුටඨනති **රූපසමමුදිතං**.

"**දනතං නයනති සමිති**"නති: උයයානකීළාමණඩලාදීසු හි මහාජනමජඣං ගචඡනතා දනතමෙව ගොනජාතිංවා අසසජාතිංවා යානෙ යොජෙතවා නයනති. "**රාජා**"ති: තථාරූපානෙවඨානානි ගචඡනෙතා රාජාපි දනතමෙව අභිරූහති. "**මනුසෙසසු**"ති: මනුසෙසසුපි චතූහි අරියමගෙගහි දනෙතා නිබබිසෙවනොව සෙටෙඨා "**යොතිවාකායං**"නති: යො එවරූපං අතිකකමමවචනං පුනපපුනං වුචචමානංපි තිතිකඛති න පටිපඵරති න විහඤඤති එවරූපො දනෙතා සෙටෙඨාති අතෙථා. "**අසසතරා**"ති: වළවාය ගදරභෙන ජාතා. "**ආජානීයා**"ති: යං අසස දමම සාරථි කාරණං කාරෙති තසස ඛිපපං ජානනසමතථා. "**සිනධවා**"ති: සිනධවරටෙඨ ජාතා අසසා. "**මහානාගා**"ති: කුඤජරසංඛාතා මහාහතථිනො. "**අතතදනෙතා**"ති: එතෙ අසසතරාවා සිනධවා වා කුඤජරා වා වරං දනතා, යො පන චතුමගගසංඛාතෙන අතතනා දනතතාය අතතදනෙතා නිබබිසෙවනො අයං තතො වරෙ සබෙබහිපි එතෙහි උතතරිතරොති

අත්ථො. "**න හි එතෙහි යානෙහි**"ති: යානි එතානි හත්ථියානාදීනි න හි එතෙහි යානෙහි කොචි පුග්ගලො සුපිනන්තෙනපි අගත පුබ්බත්තා අගතන්ති සංඛං ගතං නිබ්බාණදිසං තථා න ගච්ඡෙය්‍ය යථා පුබ්බභාගෙ ඉන්ද්‍රියදමෙන දන්තෙන අපරභාගෙ අරියමග්ග භාවනාය සුදන්තෙන අත්තනා දන්තො නිබ්බිසෙවනො සප්පඤ්ඤ පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡති දන්තභූමිං පාපුනාති, තස්මා අත්තදමනමෙව වරන්ති අත්ථො. "**විධාසු න විකම්පන්ති**"ති: සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යො හමස්මීති ආදිසු මානවිධාසු න චලන්ති නප්පවෙධන්ති. "**විප්පමුත්තා පුනබ්භවා**"ති: පුනබ්භවෙ පටිසන්ධියා පුනප්පුනං උප්පත්තිතො සුට්ඨුමුත්තා මුච්චිත්වා ඨිතා. "**දන්තභූමිං අනුප්පත්තා**"ති: එකන්තදමනං අරහත්තඵලභූමිං පාපුණිත්වා ඨිතා. "**තෙ ලොකෙ විජිතාවිනො**"ති: තෙ අරහන්තො සත්තලොකෙ විජිතවිජයා විජිත වන්තො නාම හොන්ති. යස්මා ච භාවිතින්ද්‍රියො නිබ්භයො නිබ්බි කාරො දන්තො හොති තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **යස්සින්ද්‍රියානී**ති ගාථමාහ.

තස්සත්ථො යස්ස චක්ඛාදීනි ඡ ඉන්ද්‍රියානි ගොචරභාවනාය අනිච්චාදි තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා වාසනාභාවනාය සතිසම්පජඤ්ඤගන්ධං ගාහාපෙත්වාව විභාවිතානි, තානි ච ඛො අජ්ඣත්තගොචරභාවනාය, එවං පන බහිද්ධාච, "**සබ්බලොකෙ**"ති: යත්ථ යත්ථ ඉන්ද්‍රියානං වෙකල්ලතා වෙකල්ලතොවා සම්භවො වා තත්ථ නාභිජ්ඣාදිවසෙන භාවිතානීති එවං **නිබ්බිජ්ඣ** ඤත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා ඉමං පරචලොකං සකපරසන්තතිං ඛන්ධලොකං සරං මරණං සරිතුකාමො කාලං කංඛති ජීවිතින්ද්‍රියක්ඛය කාලං ආගමෙති පතිමානෙති න භායති මරණස්ස. යථාහ:–

"මරණෙ මෙ භයං නත්ථි නිකන්ති නත්ථි ජීවිතෙ
නාභිකංඛාමි මරණං නාභිකංඛාමි ජීවිතං
කාලංච පතිමානෙමි නිබ්බිසං භතකො යථා"ති.

"**භාවිතො ස දන්තො**"ති:[1] එවං භාවිතින්ද්‍රියො සො දන්තො. "**නිස්සය තා**"ති: තණ්හාදිඨිනිස්සයා. "**ඤත්වා ධම්ම**"න්ති: අනිච්චාදීහි ආකාරෙහි ධම්මං ජානිත්වා. "**අනිස්සිතො**"ති: එවං තෙහි නිස්සයෙහි අනිස්සිතො. තෙන අඤ්ඤත්‍ර ධම්මඤ්ඤුණා නත්ථි නිස්සයානං අභාවොති දීපෙති. "**භවාය විභවාය වා**"ති: සස්සතාය වා උච්ඡෙදාය වා, ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො. "**තං බ්‍රෑමි උපසන්තො**"ති: තං එවරූපං එකෙක ගාථාය වුත්තං වූපසන්තොනාති කථෙමි. "**අතරි සො විසත්තික**"න්ති: සො ඉමං විසතාදිභාවෙන විසත්තිකා සංඛාතං මහාතණ්හං අතරි.

"**අත්තනො දිඨියා රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො**"ති: සයං ගහිතාය දිඨියා රජනසංඛාතො රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො. "**පරවාදෙසු ආඝාතො අප්පච්චයො**"ති: පරෙසං වාදපටිවාදෙසු කොපොච

1. V. ම. පරකොති.

අනුද්ධාකාරො ච ව්‍යාපාදො කායගන්ථො. "**අතක්කෙන්තො සීලං වා වතං වා**"ති: සයංගහිත මෙථුනවිරතිසංඛාතං සීලංවා ගොවතාදි වතං වා "**සීලබ්බතංවා**"ති තදුභයං වා, "**පරාමසතී**"ති: ඉමිනා සුද්ධීති ආදිවසෙන පරතො ආමසති. **අත්තනො දිට්ඨි ඉදං සච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො**ති සයං ගහිතදිට්ඨියා "**ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ**"න්ති: අයොනිසො අභිනිවෙසො ඉදං සච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො. "**ගන්ථා තස්ස න විජ්ජන්ති**"ති: තස්ස ඛීණාසවස්ස වෙ දිට්ඨිගන්ථා සොතාපත්තිමග්ගෙන න සන්ති ව්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන. අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන. ඉදානි තමෙව උපසන්තං පස සංසන්තො ආහ: න තස්ස පුත්තාදි එවමාදි.

තත්ථ පුත්තා අත්‍රජාදයො චත්තාරො, එත්ථ ච පුත්තස්ස පරිග්ගහාදයො පුත්තාදිනාමෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා. "**තස්ස න විජ්ජ**"න්ති. තෙසං වා අභාවෙන පුත්තාදයො න විජ්ජන්තීති. "**අත්තා අත්ථි**"ති ගහිතා සස්සතදිට්ඨි නත්ථි, "**නිරත්තා**"ති: උච්ඡිජ්ජතීති ගහිතා උච්ඡෙදදිට්ඨි නත්ථි. "**ගහිතං නත්ථි**"ති: ගහෙතබ්බං නත්ථි "**මුඤ්චිතබ්බං නත්ථි**"ති මොචෙතබ්බං නත්ථි '**යස්සත්ථි ගහිත**"න්ති: යස්ස පුග්ගලස්ස තණ්හාදිවසෙන ගහිතං න විජ්ජති "**තස්ස නත්ථි මුඤ්චිතබ්බ**"න්ති. තස්ස පුග්ගලස්ස මුඤ්චිතබ්බං න විජ්ජති."**ගාහමුඤ්චනාසමතික්කන්තො**"ති: ගහණඤ්ච මොචනඤ්ච වීතිවත්තො. "**වුද්ධිපරිහානිවීතිවත්තො**"ති: වඩ්ඪිඤ්ච හානිඤ්ච අතික්කන්තො. "**යෙන නං වජ්ජුං පුථුජ්ජනා අථො සමණබ්‍රාහ්මණා**"ති යෙන වා රාගාදිනා වදෙය්‍යුං පුථුජ්ජනා සබ්බෙපි දෙවමනුස්සා ඉතො බාහිරා සමණබ්‍රාහ්මණා වා රත්තොති වා දුට්ඨොති වා වදෙය්‍යුං. "**තං තස්ස අපුරෙක්ඛත**"න්ති: තං රාගාදිවජ්ජං තස්ස අරහතො අපුරෙක්ඛතං "**තස්මා වාදෙසු නෙජති**"ති: තං කාරණා නින්දවචනෙසු න කම්පති. "**නෙජතී**'ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං "**න ඉඤ්ජති**"ති: චලනං න කරොති "**න චලතී**"ති න තත්ථ කම්පති. **න වෙධති** කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය න ඵන්දති. "**නප්පවෙධතී**"ති: න කම්පති. "**න සම්පවෙධති**"ති: න පරිවත්තති "**න උස්සෙසු වදතෙ**"ති: විසිට්ඨෙසු අත්තානං අන්තොකත්වා අහං විසිට්ඨොති අතිමානවසෙන න වදති. එස නයො ඉතරෙසු වීසු

"**කප්පං නෙති අකප්පියො**"ති: සො එවරූපො දුවිධම්පි කප්පං න එති, කස්මා? යස්මා අකප්පියො පහීනකප්පොති වුත්තං හොති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

"**සක**"න්ති: මයහන්ති පරිග්ගහිතං "**අසතා ච න සොචතී**"ති: අවිජ්ජමානාදිනා වා අසතා න සොචති. "**ධම්මෙසුච න ගච්ඡතී**"ති: සබ්බධම්මෙසු ඡන්දාදිවසෙන න ගච්ඡති."**ස වෙ සන්තොති වුච්චතී**"ති: සො එවරූපො නරුත්තමො සන්තොති වුච්චති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ කොටිසතසහස්සදෙවතානං අරහත්තප්පත්ති අහොසි. සොතාපන්නාදීනං ගණනා නත්ථීති.

පුරාභෙදසුත්තවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

දසමො.

එකාදසමෙ කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසෙ –"**කුතො පහූතා කලහා විවාදා**"ති: කලහො ච තස්ස පුබ්බභාගො විවාදො චාති ඉමෙ කුතොජාතා. "**පරිදෙවසොකා සහමච්ඡරා චා**"ති: පරිදෙවසොකා ච සහමච්ඡරා කුතො පහූතා. "**මානාතිමානා සහ පෙසුණා චා**"ති: මානා ච අතිමානා ච පෙසුණා ච කුතො පහූතා. "**තෙ**"ති: තෙ සබ්බෙපි අට්ඨකිලෙසධම්මා. "**තදිංඝ බ්‍රූහී**"ති: තං මයා පුච්ඡිතමත්ථං බ්‍රූහි යාචාමි තං අහන්ති. යාචනත්ථො හි ඉඞ්ඝ ඉති නිපාතො.

"**එකෙනාකාරෙනා**"ති: එකෙන කාරණෙන. "**අපරෙන ආකාරෙනා**"ති: අපරෙන කාරණෙන. "**අගාරිකා දළ්හපසුතා**"ති: ගහපතිනොපි ගහපතිනො විහෙසමානා. "**පබ්බජිතා ආපත්තිං ආපජ්ජන්තා**"ති: අනගාරිකා සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු අඤ්ඤතරං ආපජ්ජමානා. "**කුතො පහූතා**"ති: කුතො භූතා. "**කුතො ජාතා**"ති: කුතො පටිලද්ධභාවා."**කුතො සඤ්ජාතා**"ති: උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. "**කුතො නිබ්බත්තා**"ති: කුතො නිබ්බත්තිලක්ඛණං පත්තා. උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා "**කුතො අභිනිබ්බත්තා**"ති වුත්තං. "**කුතො පාතුභූතා**"ති: කුතො පාකටීභූතා.

කිං නිදානාති ආදීසු අත්තනො ඵලං නිදෙතීති=**නිදානං**. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති=**සමුදයො**. එතස්මා ඵලං ජායතීති=**ජාති**. එතස්මා ඵලං පභවතීති=**පභවො**. "**මූලං පුච්ඡතී**"ති: කලහස්ස කාරණං පුච්ඡති. කාරණං හි පතිට්ඨත්ථෙන මූලං. අත්තනො ඵලනිප්ඵාදනත්ථං හිනොති පවත්තතීති=**හෙතු**. හන්ද නං ගණ්හථාති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති=නිදානං. එතස්මා ඵලං සම්භොතීති=**සම්භවො**. පභවති ඵලං එතස්මාති=**පභවො**. සමුට්ඨාති එත්ථ ඵලං එතෙන වා සමුට්ඨාතීති=**සමුට්ඨානං**. අත්තනො ඵලං ආහරතීති=**ආහාරො**. අපටික්ඛිපිතබ්බට්ඨෙන අත්තනො ඵලං ආරමෙතීති=**ආරම්මණං**. එතං පටිච්ච අපටික්ඛිපිත්වා ඵලං එතස්මා එති පවත්තතීති=**පච්චයො**. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති=**සමුදයො**ති එවමෙතෙසං පදානං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තං සන්ධාය කලහස්ස ච විවාදස්ස ච මූලං පුච්ඡතීති ආදිනා නයෙන දෙසනා වුත්තා.

"**පියප්පහූතා**"ති: පියවත්ථුතො ජාතා. "**මච්ඡරියයුත්තා කලහා විවාදා**"ති: ඉමිනා කලහවිවාදාදීනං න කෙවලං පියවත්ථුමෙව මච්ඡරි

යම්පි පච්චයොති දස්සෙති, කලහවිවාදසීසෙනෙවෙත්ථ සබ්බෙපි තෙ ධම්මා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. යථා ච එතෙසං මච්ඡරියං තථා පෙසුණච විවාදෙ. තෙනාහ “විවාදජාතෙසු ච පෙසුණානී”ති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

“පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදානා යෙ චාපි ලොභා විචරන්ති ලොකෙ”ති: පියා පහූතා කලහාති යෙ එත්ථ වුත්තා තෙ පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදානා, න කෙවලඤ්ච පියා, යෙ චාපි ඛත්තියාදයො ලොභා විචරන්ති ලොභහෙතු ලොභෙනාභිභූතා විචරන්ති, තෙසං සො ලොභො ච කුතොනිදානොති ච අයං එකාය පුච්ඡාය පුච්ඡති, කුතොනිදානාති චෙත්ථ කිංනිදානා කිංහෙතුකාති පච්චත්තවචනස්ස කුතො ආදෙසො වෙදිතබ්බො, සමාසෙ චස්ස ලොපාභාවො. අථවා නිදානාති ජාතා උප්පන්නාති අත්ථො, තස්මා කුතොනිදානා කුතො ජාතා කුතො උප්පන්නාති වුත්තං හොති. **“ආසා ච නිට්ඨා චා”**ති: ආසා ච තස්සාසාය සමිද්ධි ච. **“යෙ සම්පරායාය නරස්ස හොන්ති”**ති: යෙ නරස්ස පරායනා හොන්ති, සම්පරායාය පරායනා හොන්තීති වුත්තං හොති. එකා එවායම්පි පුච්ඡා **“දීපා හොන්ති”**ති: පතිට්ඨා භවන්ති. **“සරණා හොන්ති”**ති: දුක්ඛතාසනා හොන්ති. **“නිට්ඨා පරායනො හොතී”**ති. සමිද්ධි පරායනො හොති.

“ඡන්දනිදානානී”ති: කාමච්ඡන්දනිදානානි. **“යෙ චාපි ලොභා විචරන්තී”**ති: යෙ චාපි ඛත්තියාදයො ලොභා විචරන්ති. තෙසං ලොභොපි ඡන්දනිදානොති චෙපි අයං එකතො විස්සජ්ජෙති. **“ඉතො නිදානා”**ති: ඡන්දනිදානා එවාති වුත්තං හොති. ඉතොනිදානාති හි පරියෙසනඡන්දාදි ඡන්දං සන්ධායාහ, ඡන්දනිදානා හි ලොභාදයො. ඉතොනිදානාති සද්දසිද්ධි චෙත්ථ කුතොනිදානාති එත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. ආසාය සමිද්ධි වුච්චති නිට්ඨාති අජ්ඣාසයනිප්ඵත්තිං ලොකෙ කථියති. **“විනිච්ඡයා”**ති: තණ්හාදිට්ඨිවිනිච්ඡයා. **“යෙ චාපි ධම්මා සමණෙන වුත්තා”**ති: යෙ ච අඤ්ඤෙපි කොධාදීහි සම්පයුත්තා තථාරූපා වා අකුසලා ධම්මා බුද්ධසමණෙන වුත්තා තෙ කුතො පහූතාති. **“අඤ්ඤජාතිකා”**ති: අඤ්ඤසභාවා. **අඤ්ඤවිහිතකාති** අඤ්ඤෙන වුත්තා කාරණෙන ඨිතා. **“සමිතපාපෙනා”**ති: නිබ්බුතපාපෙන. **“බාහිතපාපධම්මෙනා”**ති: පහීනලාමකධම්මෙන. **“භින්නකිලෙසමූලෙනා”**ති. කිලෙසමූලානි භින්දිත්වා ඨිතෙන. **“සබ්බාකුසලබන්ධනා පමුත්තෙනා”**ති: චාදසඅකුසලබන්ධනං මොචෙත්වා ඨිතෙන. **“වුත්තා”**ති: කථිතා. **“පවුත්තා”**ති: පකාරෙන කථිතා. **“තමූපනිස්සාය පහොති ඡන්දො”**ති: තං සුඛදුක්ඛවෙදනං තදුභයසංඛාතං සාතාසාතං උපනිස්සාය සංයොගවියොගපත්ථනාවසෙන ඡන්දො පහොති. **එත්තාවතා ච “පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදානා”ති අයං පඤ්හා විස්සජ්ජිතො හොති.**

"රූපෙසු දිස්වා විභවං භවඤ්චා"ති: රූපෙසු වයඤ්ච උප්පාදඤ්ච දිස්වා. **"විනිච්ඡයං කුරුතෙ ජන්තු ලොකෙ"**ති: අපායාදිකෙ ලොකෙ අයං ජන්තු භොගාධිගමත්ථං තණ්හාවිනිච්ඡයං, **අත්තා මෙ උප්පන්නොති** ආදිනා නයෙන දිට්ඨිවිනිච්ඡයඤ්ච කුරුතෙ. එත්තාවතා 'විනිච්ඡයා චාපි කුතො පහූතා'ති අයං පඤ්හා විස්සජ්ජිතො හොතීති.

"සාතාසාතං නිස්සායා"ති: මධුරඤ්ච අමධුරඤ්ච උපනිස්සයං කත්වා. **"ඉට්ඨානිට්ඨා"**ති: ඉට්ඨාරම්මණඤ්ච අනිට්ඨාරම්මණඤ්ච. **සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානානුයොග**න්ති එත්ථ **"සුරා"**ති: පූවසුරා පිට්ඨසුරා ඔදනසුරා කිණ්ණපක්ඛිත්තා සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. **"මෙරය"**න්ති: පුප්ඵාසවො ඵලාසවො මධ්වාසවො ගුළාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච ආසවා, තං සබ්බම්පි මදකරණවසෙන මජ්ජං. **"පමාදට්ඨාන"**න්ති: පමාදකාරණං, යාය චෙතනාය තං මජ්ජං පිවති තස්සෙතං අධිවචනං. **"අනුයොග"**න්ති: තං සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානානුයොගං පුනප්පුනකරණං, යස්මා ච පන තං අනුයුත්තස්ස මෙ උප්පන්නා චෙව භොගා පරිහායන්ති අනුප්පන්නා ච නුප්පජ්ජන්ති තස්මා මෙ භොගො පරික්ඛයං ඛීණභාවං ගච්ඡතීති ජානාති. එවං සබ්බත්ථ.

"විකාලවිසිඛාචරියානුයොග"න්ති: අවෙලාය විසිඛාසු චරියානුයුත්තතං. **"සමජ්ජාභිචරණ"**න්ති: නච්චාදි දස්සනවසෙන සමජ්ජාභිගමනං. **"ආලස්සානුයොග"**න්ති: කායාලසියයුත්තතං. **"අපායමුඛානි වා න සෙවතී"**ති: භොගානං විනාසමුඛානි වා න සෙවති. **"කසියා වා"**ති: කසිකම්මෙන වා. **"වණිජ්ජාය වා"**ති: ධම්මිකවණිජ්ජකම්මෙන වා. **"ගොරක්ඛෙන වා"**ති: ගොපාලකකම්මෙන වා. **"ඉස්සත්ථෙන වා"**ති: ධනුසිප්පෙන වා. **"රාජපොරිසෙන වා"**ති: රාජසෙවකකම්මෙන වා. **"සිප්පඤ්ඤතරෙන වා"**ති: කුම්භකාරාදිසිප්පානං අඤ්ඤතරෙන වා. **"පටිපජ්ජතී"**ති: පයොගං කරොති. **"චක්ඛුස්මිං උප්පන්නෙ ජානාතී"**ති: සසම්භාරචක්ඛුස්මිං උප්පන්නෙ ජානාති. **අත්තා මෙ උප්පන්නොති** දිට්ඨිං ගණ්හාති. **"චක්ඛුස්මිං අන්තරහිතෙ"**ති තස්මිං විනට්ඨෙ. **"අත්තා මෙ අන්තරහිතො"**ති: මම අත්තා විනට්ඨොති දිට්ඨිං ගණ්හාති. **"විගතො මෙ අත්තා"**ති: විතික්කන්තො අතික්කන්තො මම අත්තාති. සොතස්මින්ති ආදීසුපි එසෙව නයො.

"එතෙපි ධම්මා ද්වයමෙව සන්තෙ"ති: එතෙ කොධාදයො ධම්මා සාතාසාතද්වයෙ සන්තෙ එව පහොන්ති උප්පජ්ජන්ති. එත්තාවතා තතියපඤ්හාපි විස්සජ්ජිතො හොති. ඉදානි යො එවං විස්සජ්ජිතෙසු පඤ්හෙසු කථංකථී භවෙය්‍ය තස්ස කථංකථාපහානූපායං දස්සෙන්තො ආහ **"කථංකථී ඤාණපථාය සික්ඛෙ"ති**, ඤාණදස්සනඤාණාධිගමත්ථං තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍යාති වුත්තං හොති. කිං කාරණං? **"ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මා"** බුද්ධසමණෙන ඤත්වා ධම්මා වුත්තා නත්ථි තස්ස ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං, අත්තනො පන ඤාණාභාවෙනෙව තෙ අජානන්තො න ජානෙය්‍යුං, න දෙසනාදොසෙන, තස්මා කථංකථී

ඤාණපත්ථාය සික්ඛ ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මාති. "**පක්ඛෙපබන්ධනෙන වා බද්ධො**"ති: බන්ධනාගාරිකබන්ධනෙන බද්ධො. "**පරික්ඛෙපබන්ධනෙන වා**"ති: වතිපරික්ඛෙපබන්ධනෙන වා. "**ගාමබන්ධනෙනා**"ති: ආදීසු තස්මා තස්මා ඨානතො නික්ඛමිතුං අලභන්තො ගාමබන්ධනාදීහි බද්ධො නාම හොති. "**තස්ස බන්ධනස්ස මුත්තත්ථායා**"ති: තස්ස වුත්තප්පකාරස්ස බන්ධනස්ස මොචනත්ථං.

"**ඤාණම්පි ඤාණපථො**"ති: පුරෙ උප්පන්නඤාණං අපරපරුප්පන්නස්ස ඤාණස්ස සඤ්චරණමග්ගොති ඤාණම්පි ඤාණපථො. "**ඤාණස්ස ආරම්මණම්පි ඤාණපථො**"ති: ඤාණස්ස පච්චයොපි තං ආලම්බිත්වා උප්පජ්ජනතො ඤාණපථො. "**ඤාණසහභුනොපි ධම්මා ඤාණපථො**"ති: ඤාණෙන සහුප්පන්නා අවසෙසා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ඤාණපථො. ඉදානි උපමාය සාධෙන්තො යථා අරියමග්ගො අරියපථොති ආදිමාහ.

"**කථංකථී පුග්ගලො**"ති: විචිකිච්ඡාවන්තො පුග්ගලො. "**සකඞ්ඛො**"ති: සවෙළහකො. "**සවිලෙඛො**"ති: චිත්තරුජිවන්තො. "**සමෙළහකො**"ති: කඞ්ඛාවන්තො. "**සවිචිකිච්ඡො**"ති: සන්දෙහවන්තො "**ඤාණාධිගමායා**"ති. ඤාණපටිලාභත්ථාය. "**ඤාණදස්සනායා**"ති: ඤාණපටිවිජ්ඣනත්ථාය, අථවා ඤාණනිප්පාදනත්ථාය. "**ඤාණසච්ඡිකිරියායා**"ති: ඤාණස්ස පච්චක්ඛකරණත්ථාය. "**සනිදාන**"න්ති: අහං සනිදානං සප්පච්චයං කත්වා ධම්මදෙසනං කරොමි. "**සප්පාටිහාරිය**"න්ති: නීයානිකං නීයානිකං කත්වා."**නො අප්පාටිහාරිය**"න්ති: අනීයානිකං අකත්වා නීයානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙමි.

"**සාතං අසාතඤ්ච කුතොනිදානා**"ති එත්ථ "**සාතාසාත**"න්ති: සුඛදුක්ඛවෙදනාව අධිප්පෙතා. "**න භවන්ති හෙතෙ**"ති: න භවන්ති හි එතෙ. "**විභවං භවඤ්චාපි යමෙතමත්ථං එතං මෙ පබ්‍රූහි යතොනිදාන**"න්ති: සාතාසාතානං විභවං භවඤ්ච එතං පි යං අත්ථං, ලිඞ්ගව්‍යත්තයො එත්ථ කතො. ඉදං පන වුත්තං හොති–සාතාසාතං විභවො භවොචාති යො එස අත්ථො එතමෙම පබ්‍රූහි, යතොනිදානන්ති; එත්ථ ච සාතාසාතානං විභවභවවත්ථුකා විභවභවදිට්ඨියො එව විභවභවාති අත්ථතො වෙදිතබ්බා. තථා හි ඉමස්ස පඤ්හස්ස විස්සජ්ජනපක්ඛෙ භවදිට්ඨිපි ඵස්සනිදානා විභවදිට්ඨිපි ඵස්සනිදානාති උපරිනිද්දෙසෙ වක්ඛති. ඉමාය ගාථාය නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

"**ඉතො නිදාන**"න්ති: ඵස්සනිදානං ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි. "**කිස්මිං විභූතෙ න ඵුසන්ති ඵස්සා**"ති: කිස්මිං විතිවත්තෙන චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො පඤ්ච ඵස්සා න ඵුසන්ති, ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

"**නාමඤ්ච රූපඤ්ච පටිච්චා**"ති: සම්පයුත්තකනාමඤ්ච වත්ථාරම්මණරූපඤ්ච පටිච්ච. "**රූපෙ විභූතෙ න ඵුසන්ති ඵස්සා**"ති: රූපෙ වීතිවත්තෙන පඤ්ච ඵස්සා න ඵුසන්ති. "**තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො**"ති: චක්ඛු

රූපවිඤ්ඤාණානං තිණ්ණන්නං සඞ්ගතියා ඵස්සො ජායති. චක්ඛුඤ්ච රූපා ච රූපස්මිංපි පසාදචක්ඛුරූපාරම්මණානි රූපභාගෙ රූපකොට්ඨාසෙ කත්වා. “**චක්ඛුසම්ඵස්සං ඨපෙත්වා**”ති: තිණ්ණං සඞ්ගතියා උප්පන්නං ඵස්සං මුඤ්චිත්වා. “**සම්පයුත්තකා ධම්මා නාමස්මි**”න්ති: අවසෙසා වෙදනාදයො ඵස්සෙන සහජාතා ධම්මා නාමභාගෙ. **සොතඤ්ච පටිච්චාති** ආදීසුපි එසෙව නයො.

“**චතූහාකාරෙහි රූපං විභූතං හොති**”ති: චතූහි කාරණෙහි රූපං වීතිවත්තං හොති. “**ඤාතවිභූතෙනා**”ති: පාකටං කත්වා වීතිවත්තෙන. “**තීරණවිභූතෙනා**”ති: අනිච්චාදිතො තීරයිත්වා වීතිවත්තෙන. “**පහානවිභූතෙනා**”ති: ඡන්දරාගප්පහානතො වීතිවත්තෙන. “**සමතික්කමවිභූතෙනා**”ති: චතුන්නං අරූපසමාපත්තීනං පටිලාභවසෙන වීතිවත්තෙන. “**කථං සමෙතස්සා**”ති: කථං පටිපන්නස්ස. “**විභොති රූප**”න්ති: රූපං විභවති. “**න විභවෙය්‍ය වා සුඛං දුක්ඛං වා**”ති: ඉට්ඨානිට්ඨරූපමෙව පුච්ඡති. “**ජානෙය්‍යාමා**”ති: ජානිස්සාම. “**ආජානෙය්‍යාමා**”ති: විසෙසෙන ජානිස්සාම. “**පජානෙය්‍යාමා**”ති: පකාරෙහි ජානිස්සාම. “**පටිවිජානෙය්‍යාමා**”ති: සම්මා ජානිස්සාම. “**පටිවිජ්ඣෙය්‍යාමා**”ති: චිත්තෙන බුජ්ඣිස්සාම.

“**න සඤ්ඤසඤ්ඤී**”ති: යථා සමෙතස්ස විභොති රූපං සො පකතිසඤ්ඤාය සඤ්ඤීපි න හොති. “**න විසඤ්ඤසඤ්ඤී**”ති: විසඤ්ඤාය විරූපාය සඤ්ඤාය විසඤ්ඤී න හොති; උම්මත්තකො වා ඛිත්තචිත්තො වා. “**නොපි අසඤ්ඤී**”ති: සඤ්ඤාවිරහිතොපි න හොති. නිරොධසමාපන්නො වා අසඤ්ඤසත්තො වා. “**න විභූතසඤ්ඤී**”ති: සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්ති ආදිනා නයෙන සමතික්කන්තසඤ්ඤීපි න හොති අරූපජ්ඣානලාභී. “**එවං සමෙතස්ස විභොති රූප**”න්ති: එතස්මිං සඤ්ඤා සඤ්ඤීතාදිභාවෙ ඨත්වා යදෙතං වුත්තං සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ-පෙ-ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය චිත්තං අභිනීහරතීති එවං සමෙතස්ස අරූපචිත්තසමඞ්ගිනො විභොති රූපං. “**සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා**”ති: එවං පටිපන්නස්සාපි යා සඤ්ඤා තංනිදානා තණ්හාදිපපඤ්චා අප්පහීනාව හොන්තීති දස්සෙති.

“**අසඤ්ඤීනො වුච්චන්ති නිරොධසමාපන්නා**”ති: සඤ්ඤා වෙදනා නිරොධෙත්වා නිරොධසමාපන්නා සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤීනොති කාපියන්ති. “**අසඤ්ඤසත්තා**”ති: සබ්බෙන සබ්බසඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තා. “**සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ**”ති: තත්ථ “**සො**”ති සො භික්ඛු. “**එව**”න්ති: චතුත්ථජ්ඣානක්කමනිදස්සනමෙතං, ඉමිනා කමෙන චතුත්ථජ්ඣානං පටිලභිත්වාති වුත්තං හොති.

“**සමාහිතෙ**”ති: ඉමිනා චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ. **පරිසුද්ධෙති** ආදීසු පන උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන පරිසුද්ධෙ. පරිසුද්ධත්තායෙව **පරියොදාතෙ** පභස්සරෙති වුත්තං හොති. සුඛාදීනං පච්ච

යානං සාතෙන විගතරාගාදිඅඞ්ගණත්තා **අනඞ්ගණෙ**. අනඞ්ගණත්තායෙව **විගතූපක්කිලෙසෙ,** අඞ්ගණෙන හි චිත්තං උපක්කිලිස්සති. සුභාවිතත්තා **මුදුභූතෙ**; වසීභාවප්පත්තෙති වුත්තං හොති. වසෙ වත්තමානං හි චිත්තං මුදූති වුච්චති. මුදුත්තායෙව ච **කම්මණියෙ** කම්මක්ඛමෙ කම්මයොග්ගෙති වුත්තං හොති. මුදුං හි චිත්තං කම්මණියං හොති සුධන්තමිව සුවණ්ණං තදුභයම්පි ච සුභාවිතත්තායෙව. යථාහ:-"නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි යං එවං භාවිතං බහුලීකතං මුදුඤ්ච හොති කම්මණියඤ්ච යථයිදං භික්ඛවෙ චිත්ත"න්ති.

එතෙසු හි පරිසුද්ධභාවාදිසු ඨිතත්තා **ඨිතෙ**; ඨිතත්තායෙව **ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ** අචලෙ නිරිඤ්ජනෙති වුත්තං හොති; මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො යෙව වසෙ ඨිතත්තා ඨිතෙ සද්ධාදීහි පරිග්ගහිතත්තා ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ, සද්ධාපරිග්ගහිතඤ්හි චිත්තං අස්සද්ධියෙ න ඉඤ්ජති. විරියපරිග්ගහිතං කොසජ්ජෙ න ඉඤ්ජති. සතිපරිග්ගහිතං පමාදෙ න ඉඤ්ජති. සමාධිපරිග්ගහිතං උද්ධච්චෙ න ඉඤ්ජති. පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති. ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙ න ඉඤ්ජති ඉති ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය.

අපරො නයො--චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ, නීවරණදූරීභාවෙන පරිසුද්ධෙ, විතක්කාදිසමතික්කමෙන පරියොදාතෙ, ඣානපටිලාභපච්චනීකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරානං අභාවෙන අනඞ්ගණෙ, ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අවචරානං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොපඅප්පච්චයානන්ති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනඤ්ච උපක්කිලෙසානං විගමෙන විගතූපක්කිලෙසෙ, උභයම්පි චෙතං අනඞ්ගණවත්ථසුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා මුදුභූතෙ, ඉද්ධිපාදභාවූපගමෙන කම්මණියෙ, භාවනාපාරිපූරියා පණීතභාවූපගමෙන ඨිතෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ. යථා: අනිඤ්ජභාවං[1] ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති එවං ඨිතෙති අත්ථො. එවම්පි අට්ඨඞ්ග සමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තිපටිලාභත්ථාය පාදකං පාදට්ඨානභූතං.

"**ආරුප්පමග්ගසමඞ්ගී**"ති: අරූපසමාපත්තියා ගමනමග්ගෙන අපරිහීනො. "**පපඤ්චායෙව පපඤ්චසඞ්ඛා**"ති: තණ්හාදිපපඤ්චායෙව පපඤ්චසඞ්ඛා.

"එත්තාවතග්ගං[2] නො වදන්ති හෙකෙ සත්තස්ස සුද්ධිං ඉධ පණ්ඩිතාසෙ උදාහු අඤ්ඤම්පි වදන්ති එත්තො"ති: එත්තාවතා නු ඉධ පණ්ඩිතා සමණබ්‍රාහ්මණා අග්ගං සුද්ධිං සත්තස්ස වදන්ති උදාහු අඤ්ඤම්පි එත්තො අරූපසමාපත්තිතො අධිකං වදන්තීති පුච්ඡති. "එත්තො

1. සී. II. ආනෙඤ්ජප්පත්තභාවං. 2. V. ම. එත්තාවතක්කං.

අරූපසමාපත්තිතො”ති: එතස්මා අරූපසමාපත්තිතො. “**එත්තාවතග්ගම්පි වදන්ති හෙකෙ**”ති: එකෙ සස්සතවාදා සමණබ්‍රාහ්මණා පණ්ඩිතමානිනො එත්තාවතාපි අග්ගං සුද්ධිං වදන්ති. තෙසං පුනෙක සමයං වදන්ති තෙසඤ්ඤෙව එකෙ උච්ඡෙදවාදා සමයං උච්ඡෙදං වදන්ති. “**අනුපාදිසෙසෙ කුසලාවදානා**”ති: අනුපාදිසෙසෙ කුසලවාදා සමානා. “**භවතජ්ජිතා**”ති: භවතො තජ්ජිතා, “**විභවං අභිනන්දන්ති**”ති: උච්ඡෙදං පටිච්ච තුස්සන්ති.

“**තෙ සත්තස්ස සම**”න්ති: තෙ උච්ඡෙදවාදිනො පුග්ගලස්ස සමං අප්පවත්තිං වදන්ති. “**උපසම**”න්ති: අතිවූසමං. “**වූපසම**”න්ති: සන්තිං.[1] “**නිරොධ**”න්ති: අනුප්පාදං. “**පටිප්පස්සද්ධි**”න්ති: අපුනරුප්පත්තිං. “**එතෙ ච ඤත්වා උපනිස්සිතා**”ති: එතෙව දිට්ඨිගතිකෙ සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො නිස්සිතාති ඤත්වා. “**මුනී නිස්සයෙ සො වීමංසී**”ති: නිස්සයෙ ච ඤත්වා සො වීමංසී සපණ්ඩිතො බුද්ධමුනි. “**ඤත්වා විමුත්තො**”ති: දුක්ඛානිච්චාදිතො ධම්මෙ ඤත්වා විමුත්තො. “**භවාභවාය න සමෙති**”ති: පුනප්පුනං උප්පත්තියා න සමාගච්ඡති. “**අපරාමස**”න්ති: අපරාමසන්තො පරාමාසං නාපජ්ජන්තොති අත්ථො.

කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

එකාදසමො.

ද්වාදසමෙ චූළවියූහසුත්තනිද්දෙසෙ “සකංසකංදිට්ඨිපරිබ්බසානා”ති ඉදම්පි තස්මිං යෙව මහාසමයෙ සබ්බෙපිමෙ දිට්ඨිගතිකා සාධුරූපම්හාති ගණ්හන්ති කින්නුඛො සාධුරූපා විසමෙ අත්තනො එව දිට්ඨියා පතිට්ඨහන්ති උදාහු අඤ්ඤම්පි දිට්ඨිං ගණ්හන්තීති උප්පන්න චිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං. තත්ථ ආදිතො ද්වෙපි ගාථා පුච්ඡාගාථායෙව.

තාසු “**සකං සකං දිට්ඨිපරිබ්බසානා**”ති: අත්තනො අත්තනො දිට්ඨියා වසමානා. “**විග්ගය්හ නානා කුසලා වදන්ති**”ති: තං දිට්ඨිං බලවගාහං ගහෙත්වා තත්ථ කුසලම්හාති පටිජානමානා පුථු පුථු වදන්ති එකං න වදන්ති. යො එවං ජානාති ස වෙදි ධම්මං ඉදං පන පටික්කොසමකෙවලී සො හොති තව දිට්ඨිං සණ්ඨාය යො එවං ජානාති සො ධම්මං වෙදියති ඉදං පන පටික්කොසන්තො හීනො හොතීති ච වදන්ති. “**බාලො**”ති: හීනො. “**අකුසලො**”ති: අවිද්වා. “**නානාවදන්ති**”ති: නානාකරණං භණන්ති. “**විවිධං වදන්ති**”ති: නානාවිධං භණන්ති. “**අඤ්ඤොඤ්ඤං වදන්ති**”ති: එකං අවත්වා අඤ්ඤං අඤ්ඤං ගහෙත්වා

1. V. ම. ධන්තං.

වදන්ති. "**අකෙවලී සො**"ති: සො අකුසලො. "**අසමත්තො**"ති: න පරිපූරො. "**අපුණ්ණො**"ති: න සම්පුණ්ණො. ඉදානි තිස්සො විසජ්ජනගාථා හොන්ති. තා පුරිමඩ්ඪෙන වුත්තමත්ථං පච්ඡිමඩ්ඪෙන පතිබ්‍යූහිත්වා ඨිතා තෙන බ්‍යූහෙන උත්තරසුත්තතො ච අප්පකත්තා ඉදං සුත්තං චූළබ්‍යූහන්ති නාමං ලභි. තත්ථ පඨමගාථාය තාව–"**පරස්ස චෙ ධම්ම**"න්ති: පරස්ස දිට්ඨිං. "**සබ්බෙපි මෙ බාලා**"ති: එවං සන්තෙ සබ්බෙපිමෙ බාලා හොන්තීති අධිප්පායො, කිං කාරණං? සබ්බෙපිමෙ දිට්ඨි පරිබ්බසානා. "**සන්දිට්ඨියාචෙව න විවදාතා සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතීමා**"ති. සකායදිට්ඨියාව න විවදාතා න වොදාතා සංකිලිට්ඨාව සමානා සංසුද්ධපඤ්ඤා ච කුසලා ච මුතිමන්තා ච චෙ හොන්ති. අථවා:–"**සන්දිට්ඨියා චෙ වොදාතා**"තිපි පාඨො. තස්සත්ථො:–සකාය දිට්ඨියා වොදාතා සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතිමන්තා හොන්ති චෙ. "**න තෙසං කොචී**"ති: එවං සන්තෙ තෙසං එකොපි නිහීනපඤ්ඤො න හොති. කිංකාරණං? දිට්ඨි හි තෙසම්පි තථාසමත්තා. යථා ඉතරෙසන්ති නවාහමෙතන්ති ගාථාය සංඛෙපත්ථො.

යෙන මිථු වෙ ජනා අඤ්ඤමඤ්ඤං බාලොති ආහු අහං එතං තථියං තච්ඡන්ති නෙව බ්‍රූමි. කිං කාරණා? යස්මා සබ්බෙව තෙ සකං සකං දිට්ඨිං ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති අකංසු. තෙන ච කාරණෙන පරං බාලොති දහන්ති. එත්ථ ච තථියං තථෙවන්ති වෙපි ගාථා. "**තච්ඡ**"න්ති: අතුච්ඡං. "**තථ**"න්ති; අවිපරීතං. "**භූත**"න්ති: සන්තං "**යථාවන**"න්ති: සංවිජ්ජමානං. "**අවිපරීත**"න්ති: නවිසංසොහං. "**යමාහු**"ති: පුච්ඡාගාථාය යං දිට්ඨිසච්චං තථෙවන්ති එකෙ ආහු. එකං හි සච්චන්ති විසජ්ජනගාථාය එකං සච්චං නිරොධො මග්ගො වා.

"**යස්මිං පජානො විවදෙ පජාන**"න්ති: යස්මිං සච්චෙ පජානන්තො පජානන්තං විවදෙය්‍ය. "**සයං ථුනන්ති**"ති: අත්තනා වදන්ති, තස්මා නූති පුච්ඡාගාථාය. "**පවාදියාසෙ**"ති: වාදිනො "**තෙ තක්කමනුස්සරන්ති**"ති: තෙ වාදිනො උදාහු අත්තනො තක්කමත්තං අනුගච්ඡන්ති. "**තක්කපරියාහත**"න්ති: විතක්කෙන සමන්තතො ආහතං. "**වීමංසානුචරිත**"න්ති: අත්තනො උපට්ඨිතසඤ්ඤාය විචරිතං. "**සයං පටිභාන**"න්ති: අත්තනො පටිභානං.

න හෙවාති විසජ්ජනගාථාය "**අඤ්ඤත්‍ර සඤ්ඤාය නිච්චානී**"ති: ඨපෙත්වා සඤ්ඤාමත්තෙන[1] නිච්චන්ති ගහිතගහණානි, තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වාති අත්තනො මිච්ඡාසංකප්පමත්තං දිට්ඨිං ජනෙත්වා, යස්මා පන දිට්ඨිං සුවිතක්කං ජනෙන්තා දිට්ඨියොපි ජනෙන්ති තස්මා වුත්තං දිට්ඨිගතානි ජනෙන්ති සඤ්ජනෙන්තීති ආදි. "**ජනෙන්තී**"ති: උපරූපරි දිට්ඨිං උප්පාදෙන්තා ජනෙන්ති "**සඤ්ජනෙන්තී**"ති: ආදීනි උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තානි. "**මය්හං සච්ච**"න්ති: මම වචනං

1. V. ම. පඤ්ඤාමත්තෙන.

තවජ්ජං, ඉදානි එවං නානා සච්චෙසු අසන්තෙසු තක්කමත්තං අනුස්සරන්තානං දිට්ඨිගතිකානං විප්පටිපත්තිං දස්සෙතුං "දිට්ඨෙ සුතෙ"ති ආදිකා ගාථායො අභාසි,

තත්ථ "දිට්ඨෙ"ති. දිට්ඨං සුදිට්ඨං සුද්ධීති අධිප්පායෙ, එස නයො සුතාදීසු, "**එතෙව නිස්සාය විමානදස්සී**"ති: එතෙ දිට්ඨධම්මෙ නිස්සිත්වා සුද්ධිස්ස භාවාබ්‍යං විමානං අසම්මානං පස්සන්තො. **විනිච්ඡයෙ ඨත්වා පහස්සමානො බාලො පරො අකුසලොති චාහාති** එවං විමානදස්සීපි තස්මිං දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ ඨත්වා තුට්ඨිජාතො හාසජාතො හුත්වා පරො හීනො ච අවිද්වා චාති එවං වදති යෙව, නසම්මානෙතීතිපි විමානදස්සීති න බහුමානං කරෝතීති එවම්පි විමානදස්සී න බහුමානදස්සී, දොමනස්සං ජනෙතීතිපි පඨමං දිට්ඨිනිස්සයං අල්ලීයිත්වා දොමනස්සං පත්වා පච්ඡා දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ ඨිතකාලෙ සොමනස්සං උප්පාදෙතීති අත්ථො, "**විනිච්ඡය දිට්ඨියා ඨත්වා**"ති: සන්නිට්ඨානං කත්වා ගහිතදිට්ඨියා ඨත්වා, "යෙතෙවා"ති ගාථා.

තත්ථ "**සයමත්තනා**"ති: සයමෙව අත්තානං. "**විමානෙතී**"ති: ගරහති. "**තදෙව පාවා**"ති: තදෙව වචනං තං වා දිට්ඨිං වදති තං වා පුග්ගලං. **අතිසාර දිට්ඨියාති** ගාථායත්ථො:

සො එවං තාය ලක්ඛණාතිසාරිණියා දිට්ඨියා අතිසාරිය උද්ධුමාය සමත්තො පරිපුණ්ණො උද්ධුමානො. තෙනෙව දිට්ඨිමානෙන සමත්තො පරිපුණ්ණො අහං කෙවලීති එවං පරිපුණ්ණමානී සයමෙව අත්තානං මනසා අහං පණ්ඩිතොති අභිසිඤ්චති, කිං කාරණා? දිට්ඨි සා තස්ස තථා සමත්තාති.

"**සබ්බා තා දිට්ඨියො ලක්ඛණාතික්කන්තා**"ති: තා සබ්බා වාසට්ඨි දිට්ඨියො ලක්ඛණං අතීතා. "**අතියන්තී**"ති: අතික්කමන්ති. "**අනොමා**"ති: අනූනා. පරස්ස චෙති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච කිඤ්ච හීයෙය්‍යා? සො විනිච්ඡයෙ ඨත්වා පහස්සමානො බාලො පරො අකුසලොති චාහ, තස්ස පරස්ස චෙ හි වචසා සො තෙන වුච්චමානො නිහීනො හොති, **තුමො සහා හොති නිහීනපඤ්ඤො**, සොපි තෙනෙව සහ නිහීනපඤ්ඤො හොති සොපි හි තං බාලොති වදති, අථ තස්ස වචනං අප්පමාණං සො පන සයමෙව වෙදගූ ච හොති, එවං සන්තෙ **න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථි** සබ්බෙපි හි තෙ අත්තනො ඉච්ඡාය පණ්ඩිතා.

"**වාචාය**"ති කථෙන්තෙන. "**වචනෙනා**"ති භාසිතෙන. "**නින්දිතකාරණා**"ති ගරහහෙතුනා. "**ගරහිතකාරණා**"ති: අවමානහෙතුනා, "**උපවදිතකාරණා**"ති උපවාදහෙතුනා. "අඤ්ඤං ඉතො"ති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච: අථවා සයං වෙදගූ හොති ධීරො න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථීති එවං හි වුත්තෙපි සියා කස්සචි; කස්මාති? තත්ථ වුච්චතෙ:-යස්මා **අඤ්ඤං ඉතො යාභිවදන්ති ධම්මං අපරද්ධා සුද්ධිම කෙවලිනො එවං හි තිත්ථියා පුථුසො වදන්ති** යෙව ඉතො අඤ්ඤං දිට්ඨිං අභිවදන්ති තෙ අපරද්ධා සුද්ධිමග්ගං අකෙවලිනො ච. එවං පුථු

නිස්සිතා යස්මා වදන්තීති වුත්තං හොති. කස්මා පනෙවං වදන්තීති චෙ? **සන්දිට්ඨිරාගෙන හි තෙ 'භිරත්තා** යස්මා සකෙන දිට්ඨිරාගෙන අභිරත්තාති වුත්තං හොති, "**තෙ සුද්ධිමග්ග**"න්ති: තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා අකිලිට්ඨමග්ගං. "**විසුද්ධිමග්ග**"න්ති: නිද්දොසමග්ගං. "**පරිසුද්ධමග්ග**"න්ති: සුක්කමග්ගං. "**වොදාතමග්ග**"න්ති: පණ්ඩරමග්ගං. "**පරියොදාතමග්ග**"න්ති: පභාවන්තමග්ගං. "**විරද්ධා**"ති: වුත්තවිධිනා මග්ගෙන විරජ්ඣිත්වා ඨිතා. "**අපරද්ධා**"ති: අපරජ්ඣිත්වා ඨිතා. "**ඛලිතා**"ති: පරිහීනා, "**ගලිතා**"ති: තතො භට්ඨා. "**අඤ්ඤාණාය**"ති: අඤ්ඤාණෙන. "**අපරද්ධා**"ති: පරාජයමාපන්නා. අථවා ඤායාපරද්ධාති පාඨො, ඤායෙන මග්ගෙන විරද්ධාති අත්ථො. එවං අභිරත්තාපි ච. ඉධෙව සුද්ධීති ගාථා.

තත්ථ "**සකායනෙ**"ති: සකමග්ගෙ.[1] "**දළ්හංවදානා**"ති: දළ්හවාදා. "**ථිරවාදා**"ති: සන්නිට්ඨානවාදා. "**බලිකවාදා**"ති: බලවන්තවාදා. "**අවට්ඨිතවාදා**"ති: පතිට්ඨහිත්වා කථිතවාදා, යෙ එවඤ්ච දළ්හවාදා තෙසු යො කොචි තිත්ථියො "සකායනෙ වාපි දළ්හං වදානො කමෙත්ථ බාලොති පරං දහෙය්‍යා"ති සංඛෙපතො සස්සතුච්ඡෙදසංඛාතෙ විත්ථාරතො නත්ථිකාඉස්සරකාරකනියතිආදිභෙදෙ සකෙ අයනෙ ඉදමෙව සච්චන්ති දළ්හං වදානො කං පරං එත්ථ දිට්ඨිගතෙ බාලොති සහ ධම්මෙන පස්සෙය්‍ය, නනු සබ්බොපි තස්ස මතෙන පණ්ඩිතො එව සුපටිපන්නො එව ච, එවං සන්තෙ "සයමෙව සො මෙධගං ආවහෙය්‍ය පරං වදං බාලමසුද්ධධම්මං" සො හි පරං බාලො ච අසුද්ධධම්මො ච අයන්ති වදන්තො අත්තනාව කලහං ආවහෙය්‍ය, කස්මා? යස්මා සබ්බොපි තස්ස මතෙන පණ්ඩිතොයෙව සුපටිපන්නොයෙව ච, එවං සබ්බථාපි "විනිච්ඡයෙ ඨත්වා සයංපමාය උද්ධං සො ලොකස්මිං විවාදමෙතී"ති දිට්ඨියා ඨත්වා සයං සත්ථාරාදීනි මිණිත්වා සො භීය්‍යො විවාදමෙතීති.

එවං පන විනිච්ඡයෙසු ආදීනවං ඤත්වා අරියමග්ගෙන හෙත්වා සබ්බානි විනිච්ඡයානි න මෙධගං කුරුතෙ ජන්තු ලොකෙති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. "**සයංපමායා**"ති: අත්තනා මිනිත්වා. "**පමිනිත්වා**"ති: පමාණං කත්වා, සමිනිත්වාතිපි පාඨො තං න සුන්දරං, "**උද්ධංවාදෙන සද්ධි**"න්ති: අත්තනො උපරි කථෙන්තෙන සහ. දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙ වුත්තසදිසො එවාභිසමයො අහොසීති.

චූළවියූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ද්වාදසමං.

තෙරසමෙ මහාවියූහසුත්තනිද්දෙසෙ:—"**යෙ කෙචිමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානා**"ති: ඉදම්පි "කින්නුඛො ඉමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානා විඤ්ඤූනං

1. V. සී. සකමතෙ.

සන්තිකා නින්දමෙව ලභන්ති උදාහු පසංසම්පී"ති උප්පන්නවිතක්කානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං ආවිකාතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිත බුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං. තත්ථ "**අන්වානයන්ති**"ති.[1] අනුආනයන්ති පුනප්පුනං ආහරන්ති. "**නින්දමෙව අන්වෙන්ති**"ති: ගරහමෙව උපගච්ඡන්ති, ඉදානි යස්මා ඉදමෙව සච්චන්ති වදන්තාපි දිට්ඨිගතිකාදි වාදිනො කදාචි කත්ථචි පසංසම්පි ලභන්ති, යං එතං පසංසාසංඛාතං වාදඵලං තං අප්පං, රාගාදීනං සමාය සමත්ථං න හොති, කොපන වාදෙ දුතියෙ නින්දාඵලෙ? තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො ඉදං තාව විස්සජ්ජනගාථං ආහ "අප්පං හි එතං නාලං සමාය දුවෙ විවාදස්ස ඵලානි බ්‍රූමී"ති ආදි. තත්ථ "**දුවෙ විවාදස්ස ඵලානී**"ති: නින්දා පසංසා ච ජයපරාජයාදීනිවා තංසභාගානි. "**එතම්පි දිස්වා**"ති: නින්දා අනිට්ඨා එව පසංසා "**නාලං සමායා**"ති එතම්පි විවාදඵලෙ ආදීනවං දිස්වා. "**ඛෙමාභිපස්සං අවිවාදභූමි**"න්ති අවිවාදභූමිං නිබ්බාණං ඛෙමන්ති පස්සමානො. "**අප්පක**"න්ති: මන්දං. "**පරිත්තක**"න්ති ථොකං. "**ඔමක**"න්ති: හෙට්ඨිමකං. "**ලාමක**"න්ති: පාපකං. "**සමායා**"ති: රාගාදීනං සමනත්ථාය. "**උපසමායා**"ති: උපරූපරි සමනත්ථාය. "**වූපසමායා**"ති: සන්නිසීදාපනත්ථාය. "**නිබ්බාපනායා**"ති: අමතමහානිබ්බාපනත්ථාය. "**පටිනිස්සග්ගායා**"ති: මග්ගෙන කිලෙසානං නිස්සජ්ජනත්ථාය. "**පටිප්පස්සද්ධියා**"ති: ඵලෙන පටිප්පස්සද්ධානං අනුප්පජ්ජනත්ථාය නාලං, එවං හි අවිවදමානො. "යා කාචිමා"ති ගාථා.

තත්ථ "**සම්මුතියො**"ති: දිට්ඨියො. "**පුථුජ්ජා**"ති: පුථුජ්ජනසම්භවා. "**සො උපයං කිමෙය්‍යා**"ති: සො උපගන්තබ්බට්ඨෙන උපයං රූපාදිසු එකම්පි ධම්මං කිං උපෙය්‍ය කෙන වා කාරණෙන උපෙය්‍ය. "**දිට්ඨෙ සුතෙ ඛන්තිමකුබ්බමානො**"ති: දිට්ඨසුතසුද්ධීසු පෙමං අකරොන්තො. "**පුථුජ්ජනෙහි ජනිතා වා**"ති පුථුජ්ජනෙහි උප්පාදිතා වා. "**තා සම්මුතියො**"ති: තා දිට්ඨියො. පුථුජ්ජා පුථුජ්ජනෙහි ජනිතාවාති අනෙකවිධෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි උප්පාදිතා වා. "**නෙති**"ති: න එති. "**න උපෙති**"ති: සමීපං න එති. "**න උපගච්ඡති**"ති: නිවත්තති. "**නාභිනිවිසති**"ති: පවිසිත්වා නප්පතිට්ඨාති, ඉතො බාහිරා පන සීලුත්තමාති ගාථා.

තස්සත්ථො:-සීලංයෙව උත්තමං මඤ්ඤමානා සීලුත්තමා එකෙ හොන්තො සඤ්ඤමමත්තෙන[2] සුද්ධිං වදන්ති හත්ථිවතාදි වතං සමාදාය උපට්ඨිතාසෙ ඉධෙව දිට්ඨියං අස්ස තතො සුද්ධිති භවූපනීතා භවපෙක්ඛා සිතා සමානා වදන්ති. අපිච තෙ කුසලාවදානා කුසලා මයන්ති එවං වාදා, එවං සීලුත්තමෙසු ච තෙසු තථා පටිපන්නො යො කොචි. "සවෙ චුතො"ති ගාථා.

1 V. ම අනාතයන්තීති.

2. V. ම. පඤ්ඤමත්තෙන

තස්සත්ථො:- සචෙ තතො සීලබ්බතතො පරවිච්ඡින්දනෙන වා අසම්භුණන්තො වා චුතො හොති සො තං සීලබ්බතකම්මං පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකම්මං වා විරාධයිත්වා වෙධති න කෙවලංච වෙධති අපිච ඛො තං සීලබ්බතසුද්ධිං ජප්පති ච විප්පලපති පත්ථෙති ච, කිම්ව? "සත්ථාව හීනො පවසං ඝරම්හා" පවසන්තො සත්ථතො හීනො යථා තං ඝරං වා සත්ථං වා පත්ථයති පරවිච්ඡින්දනාය වා පරෙන වා නීයමානො වා. අනභිසම්භුණන්තො වාති තං පටිපත්තිං අසම්පාදෙන්තො වා, "**ඤායා පරද්ධො**"ති: නිබ්බානෙන පරිහීනො මග්ගතො වා. "**තං වා සත්ථං අනුබන්ධතී**"ති: තං වා සත්ථං සබ්බත්ථ පච්ඡතො ගච්ඡති, එවං පන සීලුත්තමානං පවෙධනකාරණං, අරියසාවකො-"සීලබ්බතං වාපි පහාය සබ්බ"න්ති ගාථා.

තත්ථ "**සාවජ්ජානවජ්ජ**"න්ති: සබ්බාකුසලං ලොකියකුසලඤ්ච; "**එතං සුද්ධිං අසුද්ධින්ති අපත්ථයානො**"ති: පඤ්චකාමගුණාදිභෙදං එතං සුද්ධිං අකුසලාදිභෙදං අසුද්ධිඤ්ච අපත්ථයමානො, "**විරතො චරෙ**"ති සුද්ධියා අසුද්ධියා විරතො චරෙය්‍ය. "**සන්තිමනුග්ගහායා**"ති: දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා. "**කණ්හං කණ්හවිපාක**"න්ති: අකුසලකම්මං අකුසලවිපාකදායකං, "**සුක්කං සුක්කවිපාක**"න්ති: ලොකියකුසලං අත්තනා සදිසයුත්තවිපාකදායකං. "**නිස්සාමාවත්තක**"න්ති: මග්ගපවිසනං. "**සෙක්ඛා**"ති: සත්තසෙක්ඛා. "**අග්ගධම්ම**"න්ති: උත්තමධම්මං අරහත්තඵලං. එවං ඉතො බාහිරකෙ සීලුත්තමෙ සංයමෙන විසුද්ධිවාදෙ තෙසං විඝාතං සීලබ්බතප්පහායිනො අරහතො ච පටිපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුද්ධිවාදෙ බාහිරකෙ දස්සෙන්තො "තමූපනිස්සායා"ති ගාථමාහ.

තස්සත්ථො-සන්තඤ්ඤෙපි සමණබ්‍රාහ්මණා තෙ ජිගුච්ඡිතං අමරත්තපං වා දිට්ඨසුද්ධි ආදීසු වා අඤ්ඤතරං උපනිස්සාය අකිරියදිට්ඨියා වා උද්ධංසරා හුත්වා භවාභවෙසු අවීතතණ්හා සුද්ධිං අනුත්ථුනන්ති වදන්ති කථෙන්තීති "**තපොජිගුච්ඡවාදා**"ති කායපීළනාදි තපෙන පාපහිරියනවාදා. "**පාපා ජිගුච්ඡමානා**"ති: තෙනෙව තපෙන හිරියා න හරන්තා. "**උද්ධංසරාවාදා**"ති: සංසාරෙන සුද්ධිං කථයන්තා. එවං තෙසං අවිගතතණ්හානං සුද්ධිං අනුත්ථුනන්තානං යො පි සුද්ධිප්පත්තමෙව අත්තානං මඤ්ඤෙය්‍ය තස්සපි අවීතතණ්හත්තා භවාභවෙසු තං තං වත්ථුං පත්ථයමානස්ස හි ජප්පිතානි පුනප්පුනං හොන්තියෙවාති අධිප්පායො, තණ්හා හි ආසෙවිතා තණ්හං වඩ්ඪයතෙව, න කෙවලං ජප්පිතානි "පවෙධිතං වාපි[1] පකප්පිතෙසු" තණ්හාදිට්ඨීහි වස්ස කප්පිතෙසු වත්ථූසු පවෙධිතම්පි[1] හොතීති වුත්තං හොති. භවාභවෙසු පන වීතතණ්හත්තා ආයතිං චුතූපපාතො ඉධ යස්ස නත්ථි ස කෙන වෙධෙය්‍ය කුහිඤ්ච ජප්පෙ, අයමෙතිස්සා ගාථාය සම්බන්ධො.

1. V ම සංවෙධිතංවාපි

"**ආගමන**"න්ති: පුන ආගමනං. "**ගමන**"න්ති: ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගමනං. "**ගමනාගමන**"න්ති: ඉතො ගන්ත්වා පුන නිවත්තනං. "**කාල**"න්ති: මරණං. "**ගතී**"ති: ගමනවසෙන ගති ගතියාගන්තබ්බං. "**සමාගු ධම්ම**"න්ති පුච්ඡාගාථා. ඉදානි යස්මා එකොපි එත්ථ වාදෙ සච්චො නත්ථි කෙවලං දිට්ඨිමත්තකෙන හි තෙ වදන්ති තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො "සකං හී"ති ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථමාහ.

තත්ථ "**සම්මුති**"න්ති: දිට්ඨිං. "**අනොම**"න්ති: අනූනං. එවමෙතෙසු සකධම්මං පරිපුණ්ණන්ති වදන්තෙසු අඤ්ඤස්ස ධම්මං පන හීනන්ති වදන්තෙසු යස්ස කස්සචි–"පරස්ස චෙ වම්හසිතෙන හීනො"ති ගාථා. තස්සත්ථො:–යදි පරස්ස නින්දිතකාරණා හි හීනො භවෙය්‍ය න කොචි ධම්මෙසු විසෙසී අග්ගො භවෙය්‍ය, කිං කාරණා? "පුථූ හි අඤ්ඤස්ස වදන්ති ධම්මං නිහීනතො සම්හි දළ්හං වදානා" සකධම්මෙ දළ්හවාදා එවං හීනකාරණා විඩංසිතකාරණා. "**ගරහිතකාරණා**"ති ලාමකකතකාරණා. "**උපවදිතකාරණා**"ති: අක්කොසිතකාරණා. "**සකායන**"න්ති: සකමග්ගං. කිඤ්ච භීයො? "ධම්මෙසු පූජා"ති ගාථා.

තස්සත්ථො:–තෙච තිත්ථියා යථා පසංසන්ති සකායනානි සධම්ම පූජාපි තෙසං තථෙව වත්තති තෙ හි අතිවිය සක්කාරාදීනි සක්කරොන්ති තත්ථ යදි තෙ පමාණා සියුං එවං සන්තෙ සබ්බෙ වාදා තථාවා භවෙය්‍යුං.[1] කිං කාරණං? **සුද්ධි හි තෙසං පච්චත්තමෙව** න සා අඤ්ඤත්ථ සිජ්ඣති නපි පරමත්ථතො, අත්තනො දිට්ඨිගාහමත්තමෙව හි තං තෙසං පරපච්චය නෙය්‍යබුද්ධීනං. "**පච්චත්තමෙවා**"ති පාටෙක්කමෙව. යො පන පරමත්ථතො බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො තස්ස–"න බ්‍රාහ්මණස්ස පරනෙය්‍යමත්ථී"ති ගාථා.

තස්සත්ථො:–බ්‍රාහ්මණස්ස හි සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චාති ආදිනා නයෙන සුදිට්ඨත්තා පරෙන නෙතබ්බව ඤාණං නත්ථි දිට්ඨිධම්මෙසු ඉදමෙව සච්චන්ති නිච්ඡිනිත්වා සමුග්ගහිතම්පි නත්ථි තං කාරණා සො දිට්ඨිකලහානි අතික්කන්තො, න හි සො සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානාදීහි. "**න පරනෙය්‍ය**"න්ති: පරෙන නෙතබ්බො ඤාපෙතබ්බො න හොති. න පරපත්තියො න පරපච්චයො හොති පරෙසං පච්චෙතබ්බො න හොති. "**න පරපටිබද්ධගූ**"ති පරෙසං පටිබද්ධගමනො න හොති ජානාමීති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච: එවං තාව පරමත්ථතො බ්‍රාහ්මණො න හි සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං, අඤ්ඤෙ පන තිත්ථියා පරචිත්තඤාණාදීහි ජානන්තා පස්සන්තාපි ජානාමි පස්සාමි තථෙව එතන්ති එවං වදන්තාපි ච දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්ති. කස්මා? යස්මා තෙසු එකොපි අද්දක්ඛි චෙ අද්දස චෙපි තෙන පරචිත්තඤාණාදිනා යථාභූතමත්ථං කිං හි තුම්හස්ස තෙන තස්ස තෙන දස්සනෙන කිං කතං කිං දුක්ඛපරිඤ්ඤා සාධිකා උදාහු

---

1. V. ම. අකම්පිතාභවෙය්‍යුං.

සමුදයප්පහානාදීනං අඤ්ඤතරං? යතො සබ්බථාපි අතික්කමිත්වා අරියමග්ගං තෙ තිත්ථියා අඤ්ඤතෙව වදන්ති සුද්ධිං, අතික්කමිත්වා වා තෙ තිත්ථියෙ බුද්ධාදයො අඤ්ඤතෙව වදන්ති සුද්ධින්ති. "පස්සං නරො"ති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච: කිම භිය්‍යො? යථායං[1] පරචිත්තඤාණාදීහි අද්දක්ඛි සො පස්සං නරො දක්ඛති නාමරූපං න තතො පරං දිස්වාන වා ඤස්සති තානිමෙව නාමරූපානි නිච්චතො වා සුඛතො වා පස්සති න අඤ්ඤථා, සො එවං පස්සන්තො කාමං බහුං පස්සතු අප්පකං වා නාමරූපං නිච්චතො සුඛතො ච, අථස්ස එවරූපෙන දස්සනෙන නහි තෙන සුද්ධිං කුසලා වදන්ති. නිවිස්සවාදීති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච:

තෙන ච දස්සනෙන සුද්ධියා අසතියාපි යො ජානාමි පස්සාමි තථෙව එතන්ති එවං නිවිස්සවාදී, එතං වා දස්සනං පටිච්ච දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්තො ඉදමෙව සච්චන්ති එවං නිවිස්සවාදී, සො සුබ්බිනයො න හොති; තං තථා තථා පකප්පිතං අභිසංඛතං දිට්ඨිං පුරෙක්ඛරානො සො හි යං සත්ථාරාදිං නිස්සිතො තත්ථෙව සුභංවදනො සුද්ධිවාදො පරිසුද්ධිවාදො පරිසුද්ධදස්සනො වා අහන්ති අත්තානං මඤ්ඤමානො[2] තත්ථ තථද්දසා සො, තත්ථ සකායදිට්ඨියා අවිපරීතමෙව සො අද්දස. යථා සා දිට්ඨි පවත්තති තථෙව තං අද්දස න අඤ්ඤථා පස්සිතුං ඉච්ඡතීති අධිප්පායො. **"නිවිස්සවාදී"**ති: පතිට්ඨහිත්වා කථෙන්තො. **"දුබ්බිනයො"**ති: විනෙතුං දුක්ඛො. **"දුප්පඤ්ඤාපියො"**ති: ඤාපෙතුං චිත්තෙන ලබ්භාපෙතුං දුක්ඛො. **"දුන්නිජ්ඣාපියො"**ති:[3] චිත්තෙන වීමංසිත්වා ගහණත්ථං පුනප්පුනං නිජ්ඣාපයිතුං දුක්ඛො. **"දුප්පෙක්ඛියො"**ති: ඉක්ඛාපයිතුං දුක්ඛො. **"දුප්පසාදියො"**ති: චිත්තෙන පසාදං උප්පාදෙතුං දුක්ඛො. **"අපස්සී"**ති: ඤාණෙන පටිවෙධං පාපුණි. **"පටිවිජ්ඣී"**ති: චිත්තෙන අවබොධං පාපුණි. එවං පකප්පිතදිට්ඨි පුරෙක්ඛරානෙසු තිත්ථියෙසු–"න බ්‍රාහ්මණො කප්පමුපෙති සංඛා"ති ගාථා. තත්ථ **"සංඛා"**ති සංඛාය ජානිත්වාති අත්ථො. **"නපි ඤාණබන්ධූ"**ති: සමාපත්තිඤාණාදිනා අකතතණ්හාදිට්ඨිබන්ධු. තත්ථ විග්ගහො: නපි අස්ස ඤාණෙන කතො බන්ධු අත්ථීති නපි ඤාණබන්ධු. **"සම්මුතියො"**ති: දිට්ඨිසම්මුතියො. **"පුථුජ්ජා"**ති: පුථුජ්ජනසම්භවා. **"උග්ගණ්හන්ති මඤ්ඤෙ"**ති: උග්ගණ්හන්ති අඤ්ඤෙ. අඤ්ඤෙ තා සම්මුතියො උග්ගණ්හන්තීති වුත්තං හොති. **"උපෙක්ඛතී"**ති: උපපත්තිතො අපක්ඛපාතිතො හුත්වා පස්සති. කිම භිය්‍යො? විසජ්ජ ගන්ථානීති ගාථා. තත්ථ **"අනුග්ගහො"**ති: උග්ගහණවිරහිතො. සො හි නාස්ස උග්ගහොති අනුග්ගහො. න වා උග්ගණ්හතීති අනුග්ගහො. **"ගන්ථෙ වොස්සජ්ජිත්වා වා"**ති: අභිජ්ඣාදිකෙ ගන්ථෙ චජිත්වා වා. විස්සජ්ජාති පුන අනාදියනවසෙන ජහිත්වා. **"ගථිතෙ"**ති: සජිතෙ, **"ගණ්ඨිතෙ"**ති: සුත්තෙන සඞ්ගහිතෙ විය

1 යථායං. 2 සී. I. …ඤ්ඤමානො. 3. V ම. අනිජ්ඣාතයො.

ගණ්ඨිතො. "**බද්ධො**"ති: සුට්ඨුබද්ධො. "**විබද්ධො**"ති: විවිධාබද්ධො. "**පලිබද්ධො**"ති: සමන්තතො බන්ධනෙන බද්ධො. "**බන්ධනෙ**"ති: කිලෙසබන්ධනෙ, "**ඵොටයිත්වා**"ති: පප්ඵොටෙත්වා, "**සජ්ජං විසජ්ජං කරොන්ති**"ති: විසංසරිත්වා අපරිභොගං කරොන්ති. "**විකොපෙන්ති**"ති: චුණ්ණං කරොන්ති; කිමඞ්ගියො! සො එවරූපො–"**පුබ්බාසවෙ**"ති ගාථා.

තත්ථ "**පුබ්බාසවෙ**"ති: අතීතරූපාදීනි ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මකිලෙසෙ, "**නවෙ**"ති: පච්චුප්පන්නරූපාදීනි ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මෙ. "**න ඡන්දගූ**"ති: ඡන්දාදිවසෙන න ගච්ඡති. "**අනත්තගරහී**"ති: කතාකතවසෙන අත්තානං අගරහන්තො එව අනත්තගරහී. **ස සබ්බධම්මෙසූති** ගාථා.

තත්ථ "**සබ්බධම්මෙසූ**"ති: වාසට්ඨිදිට්ඨිධම්මෙසු යං කිඤ්චි දිට්ඨං වාති එවං පභෙදෙසු, "**පන්නභාරො**"ති: පතිතභාරො. "**න කප්පෙති**"ති: න කප්පියො දුවිධම්පි කප්පං න කරොතීති අත්ථො. "**නූපරතො**"ති: පුථුජ්ජනකල්‍යාණකසෙක්ඛා විය උපරතිසමඞ්ගීපි නො හොති. "**න පත්ථියො**"ති: නිත්තණ්හො. තණ්හා හි පත්ථයතීති පත්ථියා= නාස්ස පත්ථියාති නපත්ථියො. ඉතො පරඤ්ච හෙට්ඨා ච තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙන වුත්තසදිසො එවාභිසමයො අහොසීති.

මහාවියූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තෙරසමං.

චුද්දසමෙ තුවටකසුත්තනිද්දෙසෙ–"**පුච්ඡාමි ත**"න්ති ඉදම්පි තස්මිංයෙව මහාසමයෙ "කා නු ඛො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්තී"ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං. තත්ථ ආදි පුච්ඡාගාථාය තාව "පුච්ඡාමී"ති: එත්ථ අදිට්ඨජොතනාදිවසෙන පුච්ඡා විභජිතා. "**ආදිච්චබන්ධූ**"ති: ආදිච්චස්ස ගොත්තබන්ධු. "**විවෙකං සන්තිපදඤ්චා**"ති: විවෙකඤ්ච සන්තිපදඤ්ච. "**කථං දිස්වා**"ති: කෙන කාරණෙන දිස්වා. කථං පවත්තදස්සනො හුත්වාති වුත්තං හොති. "**තිස්සො පුච්ඡා**"ති: ගණනපරිච්ඡෙදො. "**අදිට්ඨජොතනා**"ති: යං න දිට්ඨප්පටිවිද්ධං තස්ස පාකටකරණත්ථාය පුච්ඡා. "**දිට්ඨසංසන්දනා**"ති: යං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨං තස්ස ඝට්ටනත්ථාය, "**විමතිච්ඡෙදනා**"ති: යා කඞ්ඛා තස්සා ඡෙදනත්ථං. "**පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාත**"න්ති: ධම්මානං තථලක්ඛණං පකතියා න ඤාතං.

"අදිට්ඨ"න්ති: න දිට්ඨං. න දිට්ඨන්තිපි පාඨො. "අතුලිත"න්ති: තුලාය තුලිතං විය න තුලිතං "අතීරිත"න්ති: තීරණාය න තීරිතං, "අවිභූත"න්ති: න පාකටං. "අවිභාවිත"න්ති: පඤ්ඤාය න වඩ්ඪිතං, "තස්ස ඤාණාය"ති: තස්ස ධම්මස්ස ලක්ඛණජානනත්ථාය. "දස්සනාය"ති: දස්සනත්ථාය. "තුලනාය"ති: තුලනත්ථාය. "තීරණාය"ති: තීරණත්ථාය. "විභාවනාය"ති: විභාගකරණත්ථාය. "අඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතෙහී"ති: අඤ්ඤෙහි බුද්ධපඤ්ඤෙහි. "සංසයපක්ඛන්තා"ති: සන්දෙහපවිට්ඨො. "මනුස්සපූජා"ති: මනුස්සානං පූජා. "අමනුස්සපූජා"ති: නාගසුපණ්ණාදීනං පූජා. "ගහට්ඨා"ති: අවසෙස ගහට්ඨා. "පබ්බජිතා"ති: ලිඞ්ගවසෙන වුත්තා. "නාගා"ති: සුඵස්සාදයො නාගා. "සුපණ්ණා"ති: සුපණ්ණසංයුත්තවසෙන "යක්ඛා"ති: යක්ඛසඤ්ඤුත්තවසෙන වෙදිතබ්බා. "අසුරා"ති: පහාරාදාදයො, ගන්ධබ්බාති: පඤ්චසිඛගන්ධබ්බපුත්තාදයො "මහාරාජානො"ති: චත්තාරො මහාරාජානො. "අහීනින්ද්‍රිය"න්ති: සණ්ඨානවසෙන අවිකලින්ද්‍රියං. "සො නිම්මිතො"ති: සො භගවතා නිම්මිතො බුද්ධො.

"චොදනකපුච්ඡා"ති. විසෙසධම්මපුච්ඡා. "අතීත පුච්ඡා"ති: අතීතෙ ධම්මෙ ආරබ්භ පුච්ඡනා. අනාගතාදීසුපි එසෙව නයො. "කුසලපුච්ඡා"ති: අනවජ්ජධම්මපුච්ඡා. "අකුසලපුච්ඡා"ති: සාවජ්ජධම්මපුච්ඡා. "අබ්‍යාකතපුච්ඡා"ති: තදුභයවිපරීතධම්මපුච්ඡා. "අජ්ඣෙසාමි ත"න්ති: තං ආනාපෙමි. "කථස්සු මෙ"ති: මය්හං කථෙහි "ගොත්තඤාතකො"ති: ගොත්තෙන ඤාතකො. "ගොත්තබන්ධූ"ති: ගොත්තඤාතිකො. "එකෙනාකාරෙනා"ති: එකෙන කොට්ඨාසෙන. "සන්තිපද"න්ති: සන්තිසඞ්ඛාතං නිබ්බානපදං. "යෙ ධම්මා සන්තාධිගමාය"ති: යෙ සතිපට්ඨානාදයො ධම්මා නිබ්බානපටිලාභත්ථාය. "සන්තිඵස්සනාය"ති:[1] ඤාණඵස්සෙන නිබ්බානඵුසනත්ථාය "සච්ඡිකිරියාය"ති: පච්චක්ඛකරණත්ථාය. "මහන්තං සීලක්ඛන්ධ"න්ති: මහන්තං සීලරාසිං. සමාධික්ඛන්ධාදීසුපි එසෙව නයො:

සීලක්ඛන්ධාදයො ලොකියලොකුත්තරා. විමුත්තිඤාණදස්සනං ලොකියමෙව. "තමොකායස්ස පදාලන"න්ති: අවිජ්ජාරාසිස්ස විද්ධංසනං.

"විපල්ලාසස්ස භෙදන"න්ති: චතුබ්බිධවිපල්ලාසස්ස භින්දනං. "තණ්හාසල්ලස්ස අබ්බූළ්හ"න්ති: තණ්හාකණ්ඩස්ස ලුචනං. "අභිසඞ්ඛාරස්ස වූපසම"න්ති: පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරස්ස නිබ්බාපනං. "භාරස්ස නික්ඛෙපන"න්ති: පඤ්චක්ඛන්ධභාරස්ස ඨපනං."සංසාරවට්ටස්ස උපච්ඡෙදන"න්ති: සංසාරපවත්තියා ඡෙදනං. "සන්තාපස්ස නිබ්බාපන"න්ති: කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුති.

"පටිලාභස්ස පටිපස්සද්ධි"න්ති: කිලෙසදරථස්ස සන්නිසීදනං. "දෙවදෙවො"ති: දෙවානං අතිදෙවො. අථ භගවා යස්මා යථා

1 V. ම දස්සනායාති.

පස්සන්තො කිලෙසෙ උපරුන්ධති, තථා දිස්වා තථා පවත්තදස්සනො හුත්වා පරිනිබ්බාති, තස්මා තමත්ථං ආවීකරොන්තො නානප්පකාරෙන තං දෙවපරිසං කිලෙසප්පහානෙ නියොජෙන්තො "මූලං පපඤ්චසංඛාය"ති ආරභිත්වා පඤ්ච ගාථා අභාසි. තත්ථ ආදිගාථාය තාව සංඛෙපත්ථො:– "**පපඤ්චසංඛා**"ති පපඤ්චාති සංඛාතා තණ්හා පපඤ්චා එව පපඤ්චසංඛා, තස්සා අවිජ්ජාදයො කිලෙසා මූලං, තං පපඤ්චසංඛාය මූලං අස්මීති පවත්තමානඤ්ච සබ්බං මානං මන්තාය පඤ්ඤාය උපරුන්ධෙ, යා කාචි අජ්ඣත්තතණ්හාව උප්පජ්ජෙය්‍ය, තාසං විනයාය පහානාය සදා සතො සික්ඛෙ, උපට්ඨිත සති හුත්වා සික්ඛෙය්‍යාති. "**අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා වා**"ති: චිත්තෙ උප්පන්නා වා. "**පුරෙභත්ත**"න්ති. දිවාභත්තතො පුරෙකාලං: අච්චන්තසංයොගත්ථෙ උපයොගවචනං, හත්ථත්ථො පන භුම්මමෙව පුරෙභත්තෙති, එසෙව නයො පච්ඡාභත්තාදිසු. "**පච්ඡාභත්ත**"න්ති: දිවාභත්තතො පච්ඡාකාලං, "**පුරිමයාම**"න්ති: රත්තියා පඨම කොට්ඨාසං, "**මජ්ඣිමයාම**"න්ති: රත්තියා දුතියකොට්ඨාසං. "**පච්ඡිමයාම**"න්ති: රත්තියා තතියකොට්ඨාසං. "**කාළෙ**"ති: කාළපක්ඛෙ. "**ජුණ්හෙ**"ති: සුක්කපක්ඛෙ. "**වස්සෙ**"ති: චත්තාරො වස්සානමාසෙ. "**හෙමන්තෙ**"ති: චත්තාරො හෙමන්තමාසෙ. "**ගිම්හෙ**"ති: චත්තාරො ගිම්හානමාසෙ. "**පුරිමෙ වයොඛන්ධෙ**"ති: පඨමෙ වයොකොට්ඨාසෙ. පඨමවයෙති අත්ථො, තීසු ච වයෙසු වස්සසතායුකස්ස පුරිසස්ස එකෙකස්මිං වයෙ චතුමාසාධිකානි තෙත්තිංසවස්සානි හොන්ති. එවං පඨමගාථාය තීහි සික්ඛාහි යුත්තං දෙසනං අරහත්තනිකූටෙන දෙසෙත්වා පුන මානප්පහානවසෙන දෙසෙතුං "යංකිඤ්චී"ති ගාථමාහ: තත්ථ "**යං කිඤ්චි ධම්මමභිජඤ්ඤා අජ්ඣත්ත**"න්ති: යං කිඤ්චි උච්චාකුලීනතාදිකං අත්තනො ගුණං ජානෙය්‍ය.

"**අථවාපි බහිද්ධා**"ති: අථ වා බහිද්ධා ආචරියුපජ්ඣායාදීනං ගුණං ජානෙය්‍ය. "**න තෙන ථාමං කුබ්බෙථා**"ති: තෙන ගුණෙන මානං න කරෙය්‍ය. "**මහන්තාන**"න්ති: මහන්තගුණවන්තානං. "**සන්තාන**"න්ති: නිබ්බුතසන්තානානං. "**න වුත්තා**"ති: න කථිතා. "**නසවුත්තා**"ති: න විසජ්ජිතා. ඉදානිස්ස අකරණවිධිං[1] දස්සෙන්තො "සෙය්‍යො න තෙනා"ති ගාථමාහ: තස්සත්ථො: තෙනෙව මානෙන සෙය්‍යොහන්ති වා නීචොහන්ති වා සදිසොහන්ති වාපි න මඤ්ඤෙය්‍ය, තෙහි ච උච්චාකුලීනතාදීහි ගුණෙහි ඵුට්ඨො අනෙකරූපෙහි අහං උච්චාකුලා පබ්බජිතොති ආදිනා නයෙන අත්තානං විකප්පෙන්තො න තිට්ඨෙය්‍ය, එවං මානප්පහානවසෙනපි දෙසෙත්වා ඉදානි සබ්බකිලෙසූපසමවසෙන දෙසෙතුං "අජ්ඣත්තමෙවා"ති ගාථමාහ.

තත්ථ "**අජ්ඣත්තමෙව උපසමෙ**"ති: අත්තනියෙව රාගාදිසබ්බකිලෙසෙ උපසමෙය්‍ය, "**න අඤ්ඤතො භික්ඛු සන්තිමෙසෙය්‍යා**"ති: ඨපෙත්වා සතිපට්ඨානාදීනි අඤ්ඤෙන උපායෙන සන්තිං න පරියෙ-

1. V. ම. අසාරණවිධි

සෙය්‍ය. "**කුතො නිරත්තං වා**"ති:[1] නිරත්තං කුතොයෙව. "**න එසෙය්‍යා**"ති: සීලබ්බතාදීහි න මග්ගෙය්‍ය. "**න'ගමවෙසෙය්‍යා**"ති: න ඔලොකෙය්‍ය. "**න පරිගෙසෙසෙය්‍යා**"ති: පුනප්පුනං න ඉක්ඛෙය්‍ය, ඉදානි අජ්ඣත්තං උපසන්තස්ස ඛීණාසවස්ස තාදිභාවං දස්සෙන්තො "**මජ්ඣෙ යථා**"ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො: යථා මහාසමුද්දස්ස උපරිම හෙට්ඨිම භාගානං වෙමජ්ඣසංඛාතෙ චතුයොජනසහස්සප්පමාණෙ මජ්ඣෙ පබ්බතන්තරෙ ඨිතස්ස වා මජ්ඣෙ සමුද්දස්ස ඌමි න ජායති ඨිතොව සො හොති අවිකම්පමානො, එවං අනෙජො ඛීණාසවො ලාභාදීසු ඨිතො අස්ස අවිකම්පමානො, සො තාදිසො රාගාදිඋස්සදං භික්ඛු න කරෙය්‍ය කුහිඤ්චි. "**උබ්බෙධෙනා**"ති: හෙට්ඨාපාදෙන. "**ගම්භීරො**"ති: උදකපිට්ඨිතො පට්ඨාය චතුරාසීතියොජනසහස්සානි ගම්භීරො, උබ්බෙධොතිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. "**හෙට්ඨා**"ති: අන්තොඋදකං. "**උපරි**"ති: උද්ධං උදකං. "**මජ්ඣෙ**"ති: වෙමජ්ඣෙ. "**න කම්පති**"ති: ඨිතට්ඨානතො න චලති. "**න විකම්පති**"ති: ඉතොචිතො ච න චලති. "**න චලති**"ති: නිච්චලං හොති.

"**නවෙධති**"ති: න ඵන්දති. "**නප්පවෙධති**"ති: න පරිවත්තති. "**න සම්පවෙධති**"ති: න පරිබ්භමති. "**අනෙරිතො**"ති: න එරිතො. "**අඝට්ටිතො**"ති: අක්ඛොභිතො, "**අචලිතො**"ති: න කම්පිතො. "**අනාලුලිතො**"ති: න කාලලීභූතො. "**තත්‍ර ඌමි නො ජායති**"ති: තස්මිං ඨානෙ වීචි න උප්පජ්ජති, "**සත්තන්නං පබ්බතානං අන්තරිකා සු**"ති: යුගන්ධරාදීනං සත්තන්නං පබ්බතානං අන්තරන්තරා.

"**සීදන්තරා**"ති: අන්තමසො සිම්බලිතූලම්පි තෙසු පතිතං සීදතීති සීදා, පබ්බතන්තරෙ ජාතත්තා සීදන්තරා. සීදන්තරාතිපි පාඨො, ඉදානි එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසිතං ධම්මදෙසනං අබ්භනුමොදන්තො තස්ස ච අරහත්තස්සාදිපටිපදං පුච්ඡන්තො නිම්මිතබුද්ධො "අකිත්තයී"ති ගාථමාහ:

තත්ථ "**අකිත්තයී**"ති: ආචික්ඛි. "**විවටචක්ඛු**"ති: විවටෙහි අනාවරණෙහි පඤ්චහි චක්ඛූහි සමන්නාගතො, "**සක්ඛිධම්ම**"න්ති: සකායත්තං සයං අභිඤ්ඤාතං අත්තපච්චක්ඛධම්මං, "**පරිස්සයවිනය**"න්ති: පරිස්සයවිනයනාය. "**පටිපදං වදෙහි**"ති: ඉදානි පටිපත්තිං වදෙහි, "**භද්දමත්ථු**"ති: භද්දං තව අත්ථූති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ. අථවා භද්දං සුන්දරං තව පටිපදං වදෙහීතිපි වුත්තං හොති, "**පාතිමොක්ඛං අථවාපි සමාධි**"න්ති: තමෙව පටිපදං භින්දිත්වා පුච්ඡති, පටිපදන්ති එතෙන මග්ගං පුච්ඡති, ඉතරෙහි සීලං සමාධිඤ්ච පුච්ඡති.

"**චක්ඛූහි නෙව ලොලස්සා**"ති: සසම්භාරිකමංසචක්ඛුනාපි. "**දිබ්බචක්ඛුනාපී**"ති: දෙවසදිසත්තා දිබ්බං, දෙවානං හි සුචරිතකම්ම

1. V. ම. නිරත්තා.

නිබ්බත්තං පිත්තසෙම්හරුධිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණසම්පටිච්ඡනසමත්ථං දිබ්බපසාදචක්ඛු හොති. ඉදඤ්චාපි විරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනො ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං, ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං, තිරොකුඩ්ඩාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං, තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛු, චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු, දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛුචාති=දිබ්බචක්ඛු. තෙන දිබ්බචක්ඛුනාපි විවටචක්ඛු, ඉදානි පඤ්චවිධං චක්ඛුං විත්ථාරෙන කථෙතුං 'කථං භගවා මංසචක්ඛුනා විවටචක්ඛූ"ති ආදිමාහ: "මංසචක්ඛුම්හි භගවතො පඤ්චවණ්ණානි සංවිජ්ජන්තී"ති එත්ථ සසම්භාරිකචක්ඛුස්මිං බුද්ධස්ස භගවතො පඤ්ච කොට්ඨාසා පච්චෙකං[1] උපලබ්භන්ති, "**නීලො ච වණ්ණො**"ති: උම්මාපුප්ඵවණ්ණො.

"**පීතකො ච වණ්ණො**"ති: කණිකාරපුප්ඵවණ්ණො. "**ලොහිතකො ච වණ්ණො**"ති: ඉන්දගොපකවණ්ණො. "**කණ්හො ච වණ්ණො**"ති: අඤ්ජනවණ්ණො. "**ඔදාතො ච වණ්ණො**"ති: ඔසධීතාරකාවණ්ණො. "**යත්ථ ච අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨිතානී**"ති: යස්මිං ඨානෙ අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨහිත්වා උට්ඨිතානි, තං නීලං හොති සුනීලන්ති: එත්ථ "**නීල**"න්ති: සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. "**සුනීල**"න්ති: අන්තරවිරහිතං සුද්ධනීලං. "**පාසාදික**"න්ති: පසාදජනකං. "**දස්සනෙය්‍ය**"න්ති: දස්සනීයං. "**උම්මාපුප්ඵසමාන**"න්ති: දකසීතල[2]පුප්ඵසදිසං. "**තස්ස පරතො**"ති: තස්ස සන්තර බාහිරපස්සෙ, "**පීතක**"න්ති: සබ්බසඞ්ගාහිකං. "**සුපීතක**"න්ති: අන්තරවිරහිතං සුද්ධපීතකං. "**උභයතො ච අක්ඛිකූටානී**"ති: ද්වෙ අක්ඛිකොටියො. "**ලොහිතකානී**"ති: සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. "**සුලොහිතකානී**"ති: අපඤ්ඤායමානවිවරානි සුද්ධලොහිතකානි. "**මජ්ඣෙ කණ්හ**"න්ති: අක්ඛීනං මජ්ඣිමට්ඨානං අඤ්ජනසදිසං කණ්හං. "**සුකණ්හ**"න්ති: අන්තරවිරහිතං සුද්ධකණ්හං. "**භද්දක**"න්ති: සස්සිරිකං. "**සිනිද්ධ**"න්ති: පණීතං. "**භද්දාරිට්ඨකසමාන**"න්ති: අපනීතතචභද්දාරිට්ඨකඵලසදිසං, අද්දාරිට්ඨකසමානන්තිපි පාළි, තස්සා තින්තකාකසදිසන්ති[3] අත්ථො.

"**ඔදාත**"න්ති: සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන වුත්තං. "**සුවොදාත**"න්ති: අන්තරවිරහිතං රජතමණ්ඩලසදිසං සුද්ධ ඔදාතං. "**සෙතං පණ්ඩර**"න්ති: ද්වීහිපි අතිඔදාතත්තං දස්සෙති. "**පාකතිකෙන මංසචක්ඛුනා**"ති: පකති මංසචක්ඛුනා. "**අත්තභාවපරියාපන්නෙනා**"ති: අත්තභාවසන්නිස්සිතෙන. "**පුරිමසුචරිතකම්මාභිනිබ්බත්තෙනා**"ති: පුරිමෙසු තත්ථ

1. V. ම. පච්චෙකං පච්චෙකා. 2 V. ම. කාපිතල.
3. සී. II. තින්තකාකාතසදිසන්ති.

තජ්ජුප්පන්නාසු අත්තභාවෙසු කායසුචරිතාදිකම්මුනා උප්පාදිතෙන. "**සමන්තායොජනං පස්සතී**"ති: සමන්තතො චතුගාවුතප්පමාණෙ යොජනෙ තිරොකුඩ්ඩාදිගතං රූපං ආවරණවිරහිතං පකතිමංසචක්ඛුනා දක්ඛති. "**දිවා චෙව රත්තිං චා**"ති: දිවසභාගෙ ච රත්තිභාගෙ ච "**චතුරඞ්ගසමන්නාගතො**"ති: චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො පරිපුණ්ණඅන්ධකාරො ආලොකවිරහිතො. "**සූරියො ච අත්ථඞ්ගමිතො**"ති: සූරභාවං ජනයන්තො උට්ඨිතො සූරියො විගතො. "**කාලපක්ඛා ච උපොසථො**"ති: කාළපක්ඛචාතුද්දසී උපොසථදිවසො ච; "**තිබ්බා වනසණ්ඩො වා**"ති: ගහනො ච රුක්ඛරාසි. "**මහා ච කාලමෙඝො අබ්භුට්ඨිතො**"ති: මහන්තො කාළබ්භපටලො ච[1] උට්ඨිතො හොති.

"**කුඩ්ඩො වා**"ති: ඉට්ඨකාචයො වා. "**කවාටං වා**"ති: ද්වාරවාතපානාදිකවාටං වා. "**පාකාරො වා**"ති: මත්තිකාදිපාකාරො වා. "**පබ්බතො වා**"ති: පංසුපබ්බතාදි පබ්බතො වා. "**ගච්ඡං වා**"ති: තරුණගච්ඡං වා. "**ලතා වා**"ති: සාරවිඤ්ජාදි ලතා වා. "**ආවරණං රූපානං දස්සනායා**"ති: රූපාරම්මණානං දස්සනත්ථාය පටිසෙධනන්ති. "**එකතිලඵලං නිමිත්තං කත්වා**"ති: සචෙ එකතිලබීජං සඤ්ඤාණං කත්වා. "**තිලවාහෙ පක්ඛිපෙය්‍යා**"ති: සකටෙ තිලරාසිම්හි ඛිපෙය්‍ය, කෙචි පන වාහො නාම කුම්භාතිරෙකවෙසකටන්ති වදන්ති. "**තඤ්ඤෙව තිලඵලං උද්ධරෙය්‍යා**"ති: තං නිමිත්තකතං තිලබීජං යෙව උද්ධරිත්වා ගණ්හෙය්‍ය.

"**දිබ්බෙන චක්ඛුනා**"ති: ඉදං වුත්තත්ථමෙව. "**විසුද්ධෙනා**"ති: චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධෙන. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවා සස්සතදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතමතිවත්තති, තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති. උභයමෙතං බුද්ධපුත්තා පස්සන්ති; තෙන වුත්තං:-චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධන්ති, මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං, මානුසකං වා මංසචක්ඛුං අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකන්ති වෙදිතබ්බං. "**තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සතී**"ති: මනුස්සා මංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ ඔලොකෙති, "**චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ**"ති: එත්ථ චුතික්ඛණෙ උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න සක්කා, යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති තෙ චවමානා, යෙ ච ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පති නිබ්බත්තා ච තෙ උපපජ්ජමානාති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ ච පස්සතීති දස්සෙති.

1. V. ම. මහන්තොකාලමෙඝො අබ්භපටලො ච.

“**හීනෙ**”ති මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනෙ; තබ්බිපරීතෙ **පණීතෙ**. “**සුවණ්ණෙ**”ති: අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. තබ්බිපරීතෙ **දුබ්බණ්ණෙ**. අභිරූපවිරූපෙති අත්ථො. “**සුගතෙ**”ති: සුගතිගතෙ. අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. “**දුග්ගතෙ**”ති දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දළිද්දෙ අප්පන්නපානෙ. “**යථාකම්මූපගෙ**”ති: යං යං කම්මං උපචිතං බලවතරං පටිසන්ධිං දාතුං සමත්ථං හොති, තෙන උපගතෙ.

තත්ථ පුරිමෙහි “**චවමානෙ**”ති ආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තං. ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මූපගඤාණකිච්චං. තස්ස ච ඤාණස්ස අයමුප්පත්තික්කමො. ඉධ භික්ඛු හෙට්ඨානිරයාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නෙරයිකෙ සත්තෙ පස්සති මහාදුක්ඛමනුභවමානෙ, තං දස්සනං දිබ්බචක්ඛුකිච්චමෙව. සො එවං මනසිකාරෙති–කින්නුඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛමනුභවන්තීති, අථස්ස ඉදං නාම කත්වාති තං කම්මාරම්මණං ඤාණමුප්පජ්ජති. ඉදං යථාකම්මූපගඤාණං නාම; ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි, යථා ච ඉදමස්ස එවං අනාගතංසඤාණස්සාපි. දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව හි ඉමානි දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති. “ඉමෙ වත භොන්තො”ති ආදිසු **ඉමෙ**ති දිබ්බචක්ඛුනා දිට්ඨානං නිදස්සනවචනං. “**වතා**”ති: අනුසොචනත්ථෙ නිපාතො. “**භොන්තො**”ති: භවන්තො, දුට්ඨු චරිතං දුට්ඨං වා චරිතං කිලෙසපූතිකත්තාති දුච්චරිතං. කායෙන දුච්චරිතං කායතො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. “**සමන්නාගතා**”ති: සමඞ්ගීභූතා. “**අරියානං උපවාදකා**”ති: බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අනත්ථකාමා හුත්වා අන්තිමවත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා, අක්කොසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. තත්ථ නත්ථි ඉමෙසං සමණධම්මො අස්සමණා එතෙති වදන්තො අන්තිමවත්ථුනා උපවදති. නත්ථි ඉමෙසං ඣානං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා ඵලං වාති ආදීනි වදන්තො ගුණපරිධංසනෙන උපවදතීති වෙදිතබ්බො. සො ච ජානං වා උපවදෙය්‍ය අජානං වා උභයථාපි අරියූපවාදොව හොති. භාරියං කම්මං ආනන්තරියකම්මසදිසං මග්ගාවරණං ච සග්ගාවරණං ච, සතෙකිච්ඡං පන හොති, තස්මා යො අරියං උපවදති තෙන ගන්ත්වා සචෙ අත්තනා වුඩ්ඪතරො හොති උක්කුටිකං නිසීදිත්වා අහං ආයස්මන්තං ඉදංචිදඤ්ච අවචං, තං මෙ ඛමාහීති ඛමාපෙතබ්බො. සචෙ නාපි ගන්තුං න පෙසෙතුං සක්කා හොති, යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ සචෙ නවකතරො හොති වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා අඤ්ජලිම්පග්ගහෙත්වා අහම්භන්තෙ තුම්හෙ ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං තම්මෙ ඛමථාති ඛමාපෙතබ්බො. සචෙපි දිසා පක්කන්තො හොති, සයං වා ගන්ත්වා සද්ධිවිහාරිකාදිකෙ වා පෙසෙත්වා ඛමාපෙතබ්බො.

සචෙ නාපි ගන්තුං න පෙසෙතුං සක්කා හොති. යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ වසන්ති තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා සචෙ නවකතරා හොන්ති උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සචෙ වුඩ්ඪතරා වුඩ්ඪෙ වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා අහං භන්තෙ අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං ඛමතු මෙ සො ආයස්මාති වත්වා ඛමාපෙතබ්බං.

සම්මුඛා අඛමන්තෙනාපි එතදෙව කාතබ්බං. සචෙ එකචාරිකභික්ඛු හොති නෙව තස්ස වසනට්ඨානං න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති. එකස්ස පණ්ඩිතස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගන්ත්වා අහං භන්තෙ අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං තං මෙ අනුස්සරතො අනුස්සරතො විප්පටිසාරො හොති, කිං කරොමීති වත්තබ්බං. සො වක්ඛති:- "තුම්හෙ මා චින්තයිත්ථ, ථෙරො තුම්හාකං ඛමති, චිත්තං වූපසමෙථා"ති. තෙනාපි අරියස්ස ගතදිසාභිමුඛෙන අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා ඛමතූති වත්තබ්බං, යදි සො පරිනිබ්බුතො හොති පරිනිබ්බුතට්ඨානං ගන්ත්වා යාව සීවථිකං ගන්ත්වාපි ඛමාපෙතබ්බං. එවං කතෙ නෙව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං හොති. පාකතිකමෙව හොතීති.

"**මිච්ඡාදිට්ඨිකා**"ති: විපරීතදස්සනා. "**මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා**"ති: මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නනානාවිධකම්මා, යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙන්ති. එත්ථ ච වචීදුච්චරිතග්ගහණෙනෙව අරියූපවාදෙ මනොදුච්චරිතග්ගහණෙන ච මිච්ඡාදිට්ඨියා සඞ්ගහිතායපි ඉමෙසං ද්වින්නං පුන වචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. මහාසාවජ්ජො හි අරියූපවාදො ආනන්තරියසදිසො. වුත්තම්පි චෙතං:- "සෙය්‍යථාපි සාරිපුත්ත භික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය, එවං සම්පදමිදං සාරිපුත්ත වදාමි තං වාචං අප්පහාය තං චිත්තං අප්පහාය තං දිට්ඨිං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ"ති. මිච්ඡාදිට්ඨිතො ච මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ:- "නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහාසාවජ්ජං යථයිදං භික්ඛවෙ මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි භික්ඛවෙ වජ්ජානී"ති. "**කායස්ස භෙදා**"ති: උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. "**පරම්මරණා**"ති: තදනන්තරාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙන, අථවා: "**කායස්ස භෙදා**"ති: ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදා. "**පරම්මරණා**"ති: චුතිචිත්තතො උද්ධං. "**අපාය**"න්ති: එවමාදි සබ්බං නිරයවෙවචනමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති දුග්ගති. දොසබහුලතාය වා දුට්ඨෙන කම්මනා නිබ්බත්තා ගතීති දුග්ගති, විවසා නිපතන්ති තත්ථ දුක්කටකාරිනොති විනිපාතො. විනස්සන්තා වා එත්ථ පතන්ති සම්භිජ්ජමානඞ්ගපච්චඞ්ගාතිපි විනිපාතො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති

නිරයො. අථවා: අපායගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති, තිරච්ඡානයොනි හි අපායො සුඛතො[1] අපෙතත්තා, න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිගහණෙන පෙත්තිවිසයං. සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුඛතො[1] අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා. න තු විනිපාතො අසුරසදිසං[2] අවිනිපතිතත්තා. විනිපාතගහණෙන අසුරකායං. සො හි යථා වුත්තෙනත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච, සබ්බසමුස්සයෙහි ච විනිපතිතත්තා විනිපාතොති වුච්චති. නිරයගහණෙන අවීචිආදිමනෙකප්පකාරං නිරයමෙවාති. "**උපපන්නා**"ති: උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො: තත්ථ සුගතිගහණෙන මනුස්සගතිපි සංගය්හති. සග්ගගහණෙන දෙවගතියෙව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති සුගති. රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති සග්ගො. සො සබ්බොපි ලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අයං වචනත්ථො. ඉති දිබ්බෙන චක්ඛුනාති ආදි සබ්බං නිගමනවචනං. එවං දිබ්බෙන චක්ඛුනා පස්සතීති අයමෙත්ථ සංඛෙපත්ථො.

දිබ්බචක්ඛුඤාණං පරිත්තපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන චතූසු ආරම්මණෙසු පවත්තති. යථාකම්මූපගඤාණං පරිත්තමහග්ගත අතීත අජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන පඤ්චසු ආරම්මණෙසු පවත්තති. අනාගතංසඤාණං පරිත්තමහග්ගතඅප්පමාණමග්ගඅනාගත අජ්ඣත්තබහිද්ධා නවත්තබ්බාරම්මණවසෙන අට්ඨසු ආරම්මණෙසු පවත්තතීති.

"**ආකඞ්ඛමානො ච භගවා**"ති: භගවා ඉච්ඡමානො. "**එකම්පි ලොකධාතුං පස්සෙය්‍යා**"ති: එකං චක්කවාළං ඔලොකෙය්‍ය. "**සහස්සිම්පි චූළනිකා**"න්ති: එත්ථ යාවතා චන්දිමසුරියා පරිහරන්ති දිසා භන්ති විරොචනා තාව සහස්සධා ලොකො එසා සහස්සී චූළනිකා නාම. "**චූළනිකා**"න්ති: ඛුද්දකං.

"**ද්විසහස්සිම්පි මජ්ඣිමිකං ලොකධාතු**"න්ති: එත්ථ සහස්සචක්කවාළානං සහස්සභාගෙන ගණෙත්වා දසසතසහස්සචක්කවාළපරිමාණා ද්විසහස්සී මජ්ඣිමිකා ලොකධාතු නාම. එත්තකෙන බුද්ධානං ජාතික්ඛෙත්තං නාම දස්සිතං, බොධිසත්තානං හි පච්ඡිමදෙවලොකතො චවිත්වා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිගහණදිවසෙ ච මහාභිනික්ඛමණදිවසෙ ච සම්බොධිධම්මචක්කප්පවත්තනආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනපරිනිබ්බාණදිවසෙසු ච එත්තකං ඨානං කම්පති. "**තිසහස්සිං මහාසහස්සිම්පි ලොකධාතු**"න්ති: සහස්සිතො පට්ඨාය දුතියසහස්සී පඨමසහස්සී සහස්සලොකධාතුං කත්වා ගණිතං මජ්ඣිමිකං සහස්සධා කත්වා ගණිතත්තා මහන්තෙහි සහස්සෙහි ගණි

1. සී. I. & II. සුගතිතො. 2. V. ම. අසුරකායසදිසං.

තන්නාති මහාසහස්සී, එත්තාවතා කොටිසතචක්කවාළපරිමාණො ලොකො දස්සිතො, ගණකපුත්තතිස්සත්ථෙරො පන එවමාහ:- තිසහස්සී මහාසහස්සීලොකධාතුයා එතං පරිමාණං ඉදං හි ආචරියානං සජ්ඣාය මූළ්හකං තං වාචාය පරිහීනඨානං. කොටිසතසහස්ස චක්කවාළපරිමාණඨානං තිසහස්සී මහාසහස්සී ලොකධාතු නාමාති. එත්තාවතා හි භගවතො ආණක්ඛෙත්තං නාම දස්සිතං. එත්ථස්මිං හි අන්තරෙ ආටානාටියපරිත්ත ඉසිගිලිපරිත්ත ධජග්ගපරිත්ත බොජ්ඣඞ්ගපරිත්ත ඛන්ධපරිත්ත මොරපරිත්ත මෙත්තපරිත්ත රතන පරිත්තානං ආණා ඵරති.

“**යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා**”ති: යත්තකං වා ඉච්ඡෙය්‍ය. ඉමිනා විසයක්ඛෙත්තං දස්සිතං. බුද්ධානං හි විසයඛෙත්තස්ස පමාණ පරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි. නත්ථිභාවෙ චස්ස ඉමං උපමං ආහරන්ති. කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙ හි යාව බ්‍රහ්මලොකා සාසපෙහි පූරෙත්වා සචෙ කොචි පුරත්ථිමාය දිසාය එකචක්කවාළෙ එකං සාසපං පක්ඛිපන්තො ගච්ඡෙය්‍ය, සබ්බෙපි තෙ සාසපා පරික්ඛයං ගච්ඡෙය්‍යුං. නත්වෙව පුරත්ථිමාය දිසාය චක්කවාළා. දක්ඛිණාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ බුද්ධානං අවිසයො නාම නත්ථි. “**තාවතකං පස්සෙය්‍යා**”ති: තත්තකං ඔලොකෙය්‍ය. එවං පරිසුද්ධං භගවතො දිබ්බචක්ඛුන්ති දිබ්බචක්ඛුකථං නිය්‍යාපෙසි. “**කථං භගවා පඤ්ඤාචක්ඛුනා විවට චක්ඛූ**”ති: කෙන පකාරෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා අපිහිතචක්ඛු, මහා පඤ්ඤො පුථුපඤ්ඤොති ආදීසං, තත්ථ අතිරෙචති යදිදං පඤ්ඤායාති, පරියොසානං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව.

“**බුද්ධචක්ඛුනා**”ති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණෙන ච ආසයානුසයඤාණෙන ච, ඉමෙසං ද්වින්නං ඤාණානං බුද්ධචක්ඛූති නාමං, සබ්බඤ්ඤුතඤාණස්ස සමන්තචක්ඛූති, තිණ්ණං මග්ගඤාණානං ධම්මචක්ඛූති. “**ලොකං ඔලොකෙන්තො අද්දස සත්තෙ**”ති සත්තෙ අද්දක්ඛි, “**අප්පරජක්ඛෙ**”ති: ආදීසු යෙසං වුත්තනයෙනෙව පඤ්ඤාචක්ඛුම්හි රාගාදිරජං අප්පං තෙ **අප්පරජක්ඛා**. යෙසං තං මහන්තං තෙ **මහාරජක්ඛා**. යෙසං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි තික්ඛානි තෙ **තික්ඛින්ද්‍රියා**, යෙසං තානි මුදූනි තෙ **මුදින්ද්‍රියා**. යෙසං තෙයෙව සද්ධාදයො ආකාරා සුන්දරා තෙ **ස්වාකාරා**. යෙ කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං තෙ **සුවිඤ්ඤාපයා**. යෙ පරලොකඤ්චෙව වජ්ජඤ්ච භයතො පස්සන්ති තෙ **පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිනො** නාම. “**උප්පලිනිය**”න්ති: උප්පලවනෙ. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. “**අන්තො නිමුග්ග පොසිනී**”ති යානි අන්තො නිමුග්ගානෙව පොසීයන්ති. “**උදකං අච්චුග්ගම්ම තිට්ඨන්තී**”ති: උදකං අතික්කමිත්වා තිට්ඨන්ති, තත්ථ යානි අච්චුග්ගම්ම ඨිතානි තානි සූරියරස්මි සම්ඵස්සං ආගමයමානානි ඨිතානි අජ්ජ පුප්ඵනකානි. යානි සමොදකං ඨිතානි තානි සෙව පුප්ඵනකානි. යානි උදකා අනුග්ගතානි

අනතො නිමුගග පොසීනි තානි තතියදිවසෙව පුපඵනකානි. උදකා පන අනුගගතානි අඤඤානිපි සරොගඋපපලානි නාම අතථි. යානි නෙව පුපඵිසසනති මචඡකචඡපභකඛානෙව භවිසසනති, තානි පාළිං නාරුළහානි, ආහරිතවා පන දීපෙතබබානීති දීපිතානි. යථෙව හි තානි චතුබබිධපුපඵානි එවමෙව උගඝටිතඤඤූ විපචිතඤඤූ නෙයයො පදපරමොති චතතාරො පුගගලා, යසස පුගගලසස උදාහට වෙලාය ධමමාභිසමයො හොති අයං වුචචති පුගගලො උගඝටිතඤඤූ. යසස පුගගලසස සංඛිතෙතන භාසිතසස විතථාරෙන අතෙථ විභජියමානෙ ධමමාභිසමයො හොති අයං වුචචති පුගගලො විපචිතඤඤූ. යසස පුගගලසස උදදිසතො පරිපුචඡතො යොනිසො මනසිකරොතො කලයාණමිතෙත සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො ධමමාභිසමයො හොති අයං වුචචති පුගගලො නෙයයො. යසස පුගගලසස බහුමපි සුණතො බහුමපි භණතො බහුමපි ධාරයතො බහුමපි වාචයතො න තාය ජාතියා ධමමාභිසමයො හොති අයං වුචචති පුගගලො පදපරමො.

තතථ භගවා උපපලවනාදිසදිසං දසසහසසිලොකධාතුං ඔලොකෙනෙතා අජජ පුපඵනකානි උගඝටිතඤඤූ සෙව පුපඵනකානි විපචිතඤඤූති එවං සබබාකාරතොව අදදස. තතථ තිණණං පුගගලානං ඉමසමිඤෙඤව අතතභාවෙ භගවතො ධමමදෙසනා අතථං සාධෙති, පදපරමානං අනාගතතථාය වාසනා හොති. "**රාගචරිතො**"ති ආදිසු, එතථ රජජනවසෙන ආරමමණෙ චරණං එතසස අතථීති=**රාගචරිතො**. දුසසනවසෙන ආරමමණෙ චරණං එතසස අතථීති=**දොසචරිතො**. මුයහනවසෙන ආරමමණෙ චරණං එතසස අතථීති=**මොහචරිතො**. විතකකනවසෙන ඌහනවසෙන ආරමමණෙ චරණං එතසස අතථීති=**විතකකචරිතො**. ඔකපපනසඬාවසෙන ආරමමණෙ චරණං එතසස අතථීති=**සඬාචරිතො**. ඤාණමෙව චරණං ඤාණෙන වා චරණං ඤාණතො වා චරණං ඤාණසස වා චරණං එතසස අතථීති=ඤාණචරිතො. "**රාගචරිතසසා**"ති: රාගුසසදසස රාගබහුලසස. පරතොපි එසෙව නයො. "**අසුභකථං කථෙති**"ති: උඬුමාතකාදි දසවිධං අසුභපටිසංයුතතං කථං ආචිකඛති. වුතතං හෙතං: "අසුභා භාවෙතබබා රාගසස පහානායා"ති. "**මෙතතා භාවනං ආචිකඛතී**"ති: . මෙතතාභාවනං චිතතසිනෙහං කථෙති. වුතතං හෙතං: "මෙතතාභාවෙතබබා ව්‍යාපාදසස පහානායා"ති. "**උදෙදසෙ**"ති: සජඣායනෙ. "**පරිපුචඡායා**"ති: අඨකථාය. "**කාලෙන ධමමසවණෙ**"ති යුතතපතතකාලෙ උතතරිං පරියතතිධමමසවණෙ. "**ධමමසාකචඡායා**"ති: අඤෙඤහි සඬිං සාකචඡාය. "**ගරුසංවාසෙ**"ති: ගරූනං පයිරුපාසනෙ. "**නිවෙසෙතී**"ති. ආචරියානං සනතිකෙ පතිඨාපෙති. "**ආනාපානසතිං කථෙතී**"ති: ආනාපානසතිසමපයුතතං කමමඨානං කථෙති. වුතතං හෙතං: "ආනාපානසති භාවෙතබබා

විතක්කූපච්ඡෙදාය"ති. "**පසාදනියං නිමිත්තං ආචික්ඛතී**"ති: චූළවෙදල්ල මහාවෙදල්ලාදි පසාදජනකං සුත්තං කථෙති. "**බුද්ධසුබොධි**"න්ති: බුද්ධස්ස භගවතො බුද්ධත්තපටිවෙධං. "**ධම්මසුධම්මත**"න්ති: නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතතං. "**සංඝසුප්පටිපත්ති**"න්ති: අට්ඨවිධඅරියසංඝස්ස සුප්පටිපන්නතාදි සුට්ඨුපටිපත්තිං. "**සීලානි ච අත්තනො**"ති: අත්තනො සන්තක සීලානි ච ආචික්ඛති. "**විපස්සනානිමිත්ත**"න්ති: උදයබ්බයාදිපටිසංයුත්තං කථෙති. "**අනිච්චාකාර**"න්ති: හුත්වා අභාවාකාරං. "**දුක්ඛාකාර**"න්ති: උදයබ්බය පටිපීළනාකාරං. "**අනත්තාකාර**"න්ති: අවසවත්තනාකාරං.

"**සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනි ඨිතො**"ති: සෙලමයෙ එකග්ඝනෙ පබ්බතමුද්ධනි ඨිතොව, න හි තත්ථ ඨිතස්ස දස්සනත්ථං ගීවුක්ඛෙප[1] පසාරණාදි කිච්චං අත්ථි. "**තථූපම**"න්ති: තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතූපමං, අයං පනෙත්ථ සංඛෙපත්ථො. යථා සෙලපබ්බතමුද්ධනි යථා ඨිතොව චක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනතං පස්සෙය්‍ය තථා ත්වම්පි සුමෙධ සුන්දරපඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සමන්තචක්ඛු භගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුය්හ සයං අපෙතසොකො සොකාවකිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතඤ්ච ජනතං අවෙක්ඛස්සු උපධාරය උපපරික්ඛ අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො:-

යථා හි පබ්බතපාද සාමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළිසු කුටිකායො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජලෙය්‍යුං, චතුරඞ්ග සමන්නාගතං ච අන්ධකාරං අස්ස, අථ තස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ ඨත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං න කෙදාරපාළියො න කුටියො න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යුං. කුටිකාසු පන අග්ගිජලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය. එවං ධම්මපාසාදං ආරුය්හ සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා තෙ එකවිහාරෙ දක්ඛිණජාණුපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධචක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති. රත්තිඛිත්තසරා විය හොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා තෙ එවස්ස දූරෙපි ඨිතා ආපාථං ආගච්ඡන්ති. තෙ අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ච. උත්තම්පි චෙතං:

"දූරෙ සන්තො පකාසෙන්ති හිමවන්තොව පබ්බතො
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති රත්ති[2] ඛිත්තා යථා සරා"ති.

"**සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ**"න්ති: එත්ථ පන පඤ්චනෙය්‍යපථප්පභෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති සබ්බඤ්ඤූ. සංඛතාසඞ්ඛතාදිභෙදා සබ්බධම්මා හි සංඛාරො විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බාණං පඤ්ඤත්තීති පඤ්චෙව නෙය්‍යපථා හොන්ති, සබ්බඤ්ඤුස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤුතා. සබ්බඤ්ඤුතා එව ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතාඤාණංති වත්තබ්බෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති වුත්තං.

1 V. ම අච්ඡෙඛප. 2. සී. II. රත්තිං.

සබ්බඤ්ඤූති ච-කමසබ්බඤ්ඤූ සකිංසබ්බඤ්ඤූ සතතසබ්බඤ්ඤූ සත්තිසබ්බඤ්ඤූ ඤාතසබ්බඤ්ඤූති පඤ්චවිධා සබ්බඤ්ඤුනො සියුං. තෙසු කමෙන සබ්බජානනකාලාසම්භවතො ච කමසබ්බඤ්ඤුතා න හොති. සකිං සබ්බාරම්මණගහණාභාවතො සකිං සබ්බඤ්ඤුතා න හොති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරම්මණචිත්තසම්භවතො භවඞ්ගචිත්තවිරොධතො යුත්තිඅභාවතො ච සතතසබ්බඤ්ඤුතා න හොති. අපරිසෙසතො සබ්බජානනසමත්ථතාය සත්තිසබ්බඤ්ඤුතා වා සියා විදිතසබ්බධම්මත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤුතා වා, සත්තිසබ්බඤ්ඤුනො සබ්බජානනං නත්ථීති තම්පි නයුජ්ජති; "න තස්ස අදිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි-පෙ-සමන්තචක්ඛූ"ති උත්තත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤුතා එව යුජ්ජති. එවඤ්හි සති කිච්චතො අසම්මොහතො කාරණසිද්ධිතො ආවජ්ජනපටිබද්ධතො සබ්බඤ්ඤුතමෙව හොතීති. "**තෙන ඤාණෙනා**"ති තෙන සබ්බජානනඤාණෙන. පුන අපරෙන පරියායෙන සබ්බඤ්ඤුභාවසාධනත්ථං "න තස්සා"ති ගාථමාහ. තත්ථ "**න තස්ස අදිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චී**"ති: තස්ස තථාගතස්ස ඉධ ඉමස්මිං තෙධාතුකෙ ලොකෙ ඉමස්මිං පච්චුප්පන්නකාලෙ වා පඤ්ඤාචක්ඛුනා අදිට්ඨං නාම කිඤ්චි අප්පමත්තකම්පි න අත්ථි, න සංවිජ්ජති. අත්ථීති ඉදං වත්තමානකාලිකං ආඛ්‍යාතපදං, ඉමිනා පච්චුප්පන්නකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. ගාථාබන්ධසුඛත්ථං පනෙත්ථ ධකාරො සංයුත්තො. "**අථො අවිඤ්ඤාත**"න්ති එත්ථ අථො ඉති වචනොපාදානෙ නිපාතො, "**අවිඤ්ඤාත**"න්ති අතීතකාලිකං අවිඤ්ඤාතං නාම කිඤ්චි ධම්මජාතං නාහොසීති පාඨසෙසො. අව්‍යයභූතස්ස අත්ථිසද්දස්ස ගහණෙ පාඨසෙසං විනාපි යුජ්ජතියෙව. ඉමිනා අතීතකාලිකස්ස[1] සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. "**අජානිතබ්බ**"න්ති අනාගතකාලිකං අජානිතබ්බං නාම ධම්මජාතං න භවිස්සති නත්ථි වා. ඉමිනා අනාගතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති, ජානනකිරියා විසෙසනමත්තමෙව වා එත්ථ අකාරො. "**සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙය්‍ය**"න්ති එත්ථ යං තෙකාලිකං වා කාලවිනිමුත්තං වා නෙය්‍යං ජානිතබ්බං කිඤ්චි ධම්මජාතං අත්ථි තං සබ්බං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි. අධිකෙන සබ්බඤ්ඤුතඤාණෙන ජානි පටිවිජ්ඣි, එත්ථ අත්ථිසද්දෙන තෙකාලිකස්ස කාලවිනිමුත්තස්ස ච ගහණෙ අත්ථිසද්දො අව්‍යයභූතො යෙව දට්ඨබ්බො. **තථාගතො තෙන සමන්තචක්ඛූ**ති කාලවසෙන ඔකාසවසෙන-නිප්පදෙසත්තා සමන්තා සබ්බතො පවත්තං ඤාණචක්ඛුං අස්සාති සමන්තචක්ඛු. තෙන යථාවුත්තෙන කාරණෙන තථාගතො සමන්තචක්ඛු සබ්බඤ්ඤූති වුත්තං හොති. ඉමිස්සා ගාථාය පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය සබ්බඤ්ඤුතඤාණං සාධිතං. "**න ඉතිහිතිහ**"න්ති: එවං කිර ආසි එවං කිර එතන්ති න හොති. "**න ඉති කිරායා**"ති: එවං කිර එතන්ති න හොති. "**න පරම්පරායා**"ති: පරම්පරකථායාපි

1. V ම. අතීතකාලස්ස.

න හොති. “**න පිටකසම්පදාය**”ති: අම්හාකං පිටකතන්තියා සද්ධිං සමෙතීති න හොති. “**න තක්කහෙතූ**”ති තක්කගාහෙනපි න හොති. “**න ආකාරපරිවිතක්කෙනා**”ති: සුන්දරමිදං කාරණන්ති එවං කාරණපරිවිතක්කෙනාපි න හොති. “**න දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා**”ති: අම්හාකං නිජ්ඣායිත්වා[1] ඛමිත්වා ගහිතදිට්ඨියා සද්ධිං සමෙතීතිපි න හොති. “**අථවා පි සමාධි**”න්ති එත්ථ සමාධින්ති කුසලචිත්තෙකග්ගතා සමාධි. කෙනට්ඨෙන සමාධීති: සමාධානට්ඨෙන. කිමිදං සමාධානං නාම? එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකානං සමං සම්මා ච ආධානං ඨපනන්ති වුත්තං හොති. තස්මා යස්ස ධම්මස්ස ආනුභාවෙන එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකා සමං සම්මාව අවික්ඛිප්පමානා අවිප්පකිණ්ණා ච හුත්වා තිට්ඨන්ති ඉදං සමාධානන්ති වෙදිතබ්බං.

තස්ස ඛො පන සමාධිස්ස කිං ලක්ඛණන්ති? අවික්ඛෙපො. වික්ඛෙපවිද්ධංසනං රසො. අකම්පනං පච්චුපට්ඨානං, සුඛං පදට්ඨානං; සමාධි. අනාවිලඅචලභාවෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨතීති=ඨිති. පරතො පදද්වයං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. අපි ච සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණම්හි සම්පිණ්ඩෙත්වා තිට්ඨතීති=සණ්ඨිති. ආරම්මණං ඔගාහෙත්වා අනු පවිසිත්වා තිට්ඨතීති=අවට්ඨිති. කුසලපක්ඛස්මිං හි චත්තාරොව ධම්මා ආරම්මණෙ ඔගාහන්ති සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤා. තෙනෙව සද්ධා ඔකප්පනාති වුත්තා. සති අපිලාපනතාති, සමාධි අවට්ඨිතීති, පඤ්ඤා පරියොගාහනාති. අකුසලපක්ඛෙ පන තයො ධම්මා ආරම්මණෙ ඔගාහන්ති තණ්හා දිට්ඨි අවිජ්ජාති. තෙනෙව තෙ ඔඝාති වුත්තා. චිත්තෙකග්ගතා පනෙත්ථ න බලවති හොති. යථා හි රජුට්ඨානට්ඨානෙ උදකෙන සිඤ්චිත්වා සම්මට්ඨෙ ථොකමෙව කාලං රජං සන්නිසීදති. සුස්සන්තෙනසුස්සන්තෙන[2] පුන පකතිභාවෙනෙව වුට්ඨාති. එවමෙව අකුසලපක්ඛෙ චිත්තෙකග්ගතා න බලවති හොති.

උද්ධච්ච විචිකිච්ඡාවසෙන පවත්තස්ස විසාහාරස්ස පටිපක්ඛතො අවිසාහාරෙ. උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං වික්ඛිප්පති නාම, අයං පන තථාවිධො වික්ඛෙපො න හොතීති අවික්ඛෙපො; උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසාහතං නාම හොති, ඉතො චිතො ච හරීයති. අයං පන එවං අවිසාහටමානසස්ස භාවොති අවිසාහටමානසතා. “**සමථො**”ති: තිවිධො සමථො, චිත්තසමථො අධිකරණසමථො සබ්බසංඛාරසමථොති. තත්ථ අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිත්තෙකග්ගතා චිත්තසමථො නාම, තං හි ආගම්ම චිත්තචලනං චිත්තවිප්ඵන්දිතං සම්මති වූපසම්මති තස්මා සො චිත්තසමථොති වුච්චති. සම්මුඛාවිනයාදි සත්තවිධො අධිකරණසමථො නාම, තං හි ආගම්ම තානි තානි අධිකරණානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති තස්මා සො අධිකරණසමථොති වුච්චති. යස්මා පන සබ්බෙ

1. V, ම. ඣායිත්වා. 2 V. ම. සුක්ඛන්තෙ සුක්ඛන්තෙ.

සංඛාරා නිබ්බාණං ආගම්ම සම්මන්ති වූපසම්මන්ති තස්මා තං සබ්බසංඛාරසමථොති වුච්චති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චිත්තසමථො අධිප්පෙතො. සමාධිලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති සමාධින්ද්‍රියං. උද්ධච්චෙ න කම්පතීති සමාධිබලං. **සම්මාසමාධීති** යාථාව සමාධි නිය්‍යානිකසමාධීති. අථ භගවා යස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ සීලස්ස රක්ඛා යස්මා වා ඉමිනා අනුක්කමෙන දෙසියමානා අයං දෙසනා තාසං දෙවතානං සප්පායා තස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරතො පභුති පටිපදං දස්සෙන්තො චක්ඛූහීති ආදි මාරද්ධං.

තත්ථ "**චක්ඛූහි නෙව ලොලස්සා**"ති: අදිට්ඨ දක්ඛිතබ්බාදි වසෙන චක්ඛූහි ලොලො නෙවස්ස, "**ගාමකථාය ආවරයෙ සොත**"න්ති: තිරච්ඡානකථාතො සොතං ආවරෙය්‍ය. "**චක්ඛුලොලියෙනා**"ති: චක්ඛුද්වාරෙ උප්පන්නලොභවසෙන චක්ඛුලොලියෙන. "**අදිට්ඨං දක්ඛිතබ්බ**"න්ති: අදිට්ඨපුබ්බං රූපාරම්මණං පස්සිතුං යුත්තං. "**දිට්ඨං සමතික්කමිතබ්බ**"න්ති: දිට්ඨපුබ්බං රූපාරම්මණං අතික්කමිතුං යුත්තං.

"**ආරාමෙන, ආරාම**"න්ති: පුප්ඵාරාමාදිආරාමෙන ඵලාරාමාදිං පුප්ඵාරාමාදිං වා. "**දීඝචාරික**"න්ති: දීඝචරණං. "**අනවත්ථිතචාරික**"න්ති: අසන්නිට්ඨචරණං. "**අනුයුත්තො විහරති රූපදස්සනාය**"ති: රූපාරම්මණස්ස දස්සනත්ථාය පුනප්පුනං යුත්තො හොති. "**අන්තරඝරං පවිට්ඨො**"ති: උම්මාරබහන්තරං පවිට්ඨො. "**වීථිපටිපන්නො**"ති: අන්තරවීථිං ඔතිණ්ණො. "**ඝරමුඛානි ඔලොකෙන්තො**"ති: ඝරද්වාරානි අවලොකෙන්තො. "**උද්ධං ඔලොකෙන්තො**"ති: උපරිදිසං උද්ධමුඛො හුත්වා විලොකෙන්තො; "**චක්ඛුනා රූපං දිස්වා**"ති: කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සන සමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා; පොරාණා පනාහු:-චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා. චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා. ද්වාරාරම්මණසංඝට්ටිතෙන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසී පනෙසා ධනුනා විජ්ඣතීති ආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති, තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො.

"**නිමිත්තග්ගාහී**"ති: ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං ඡන්දරාගවසෙන ගණ්හාති. දිට්ඨමත්තෙයෙව න සණ්ඨාති. "**අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී**"ති: කිලෙසානං අනුබ්‍යඤ්ජනතො පාකටකරණතො අනුබ්‍යඤ්ජනන්ති ලද්ධවොහාරං හත්ථපාද ගීතකථිතවිලොකිතාදිභෙදං ආකාරං ගණ්හාති. "**යත්වාධිකරණමෙන**"න්ති: ආදිම්හි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං අපිහිතචක්ඛුද්වාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං අනුපපබන්ධෙය්‍යුං. "**තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජතී**"ති: තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවං භූතොයෙව ච

න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං න චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතීතිපි වුච්චති. තත්‍ථ කිඤ්චාපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා නත්‍ථි. න හි චක්ඛුප්පසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති, අපි ච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස අපාථං ආගච්ඡති තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොත්‍ථපනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. තදනන්තරං ජවනං ජවති, තත්‍රාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ අසංවරො වා සංවරො වා අත්‍ථි. ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති අසංවරො හොති.

එවං හොන්තො පන සො චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවරොති වුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තො ඝරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සංවුතා තථාපි අන්තො නගරෙ සබ්බභණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති, නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡකං හරෙය්‍යුං, එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි.

"**සද්ධාදෙය්‍යානී**"ති: කම්මඤ්ච ඵලඤ්ච ඉධලොකඤ්ච පරලොකඤ්ච සද්දහිත්වා දින්නානි, අයං මෙ ඤාති වා මිත්තො වා ඉදං වා පටිකරිස්සති ඉදං වා තෙන කතපුබ්බන්ති එවං න දින්නානීති අත්‍ථො. එවං දින්නානි හි න සද්ධාදෙය්‍යානි නාම හොන්ති. "**භොජනානී**"ති: ච දෙසනාසීසමත්තමෙතං. අත්‍ථතො පන සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා චීවරානි පාරුපිත්වා සෙනාසනානි සෙවමානා ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං පරිභුඤ්ජමානාති සබ්බමෙතං වුත්තමෙව හොති. "**සෙය්‍යථිද**"න්ති: නිපාතො, තස්සත්‍ථො: කතමො සොති. **නච්චං** නාම යං කිඤ්චි නච්චං. ගාමං ගච්ඡන්තෙනාපි ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨුං න වට්ටති. "**ගීත**"න්ති යං කිඤ්චි ගීතං. "**වාදිත**"න්ති: යං කිඤ්චි වාදිතං. "**පෙක්ඛ**"න්ති: නටසමජ්ජං. "**අක්ඛාන**"න්ති: භාරතරාමායනාදිකං යස්මිං ඨානෙ කථීයති තත්‍ථ ගන්තුං න වට්ටති. "**පාණිස්සර**"න්ති: කංසතාලං. **පාණිතාල**න්තිපි වදන්ති.

"**වෙතාල**"න්ති: ඝනතාලං; මන්තෙන මතසරීරුට්ඨාපනන්ති එකෙ, "**කුම්භථූණ**"න්ති: චතුරස්ස අම්බණක තාලං. "**කුම්භසද්ද**"න්තිපි එකෙ, "**සොභනගර**"න්ති[1] නටානං අබ්භොක්කිරණං,[2]

1. V. ම. සොභනකරණකන්ති. 2. V. ම. අබ්භොක්කිරණං, සී. I. අනුකිරණ.

සොභනගරකං වා, පටිභානචිත්තන්ති වුත්තං හොති, “**චණ්ඩාල**”න්ති අයොගුළකීළා, චණ්ඩාලානං සණධොවනකීළාතිපි වදන්ති. “**වංස**”න්ති: වෙළුං උස්සාපෙත්වා කීළනං. “**ධොවන**”න්ති: අට්ඨිධොවනං, එකච්චෙසු කිර ජනපදෙසු කාලකතඤාතකෙ න ඣාපෙන්ති නිඛණිත්වා ඨපෙන්ති. අථ නෙසං පූතිභූතකාලං ඤත්වා නීහරිත්වා අට්ඨීනි ධොවිත්වා ගන්ධෙහි මක්ඛෙත්වා ඨපෙන්ති. තෙ නක්ඛත්තකාලෙ එකස්මිං ඨානෙ අට්ඨීනි ඨපෙත්වා එකස්මිං ඨානෙ සුරාදීනි ඨපාපෙත්වා රොදන්තා රොදන්තා සුරං පිවන්ති. වුත්තම්පි චෙතං: “අත්ථි භික්ඛවෙ දක්ඛිණෙසු ජනපදෙසු ධොවනං නාම තත්ථ බහුං අන්නම්පි පානම්පි ඛජ්ජම්පි භොජ්ජම්පි ලෙහම්පි, අත්ථෙතං භික්ඛවෙ ධොවනං නෙතං නත්ථීති වදාමී”ති. එකච්චෙ පන ඉන්දජාලෙන අට්ඨිධොවනං ධොවනන්ති වදන්ති, හත්ථියුද්ධාදීසු භික්ඛූනං නෙව හත්ථිආදීහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුං න තෙ යුජ්ඣාපෙතුං න යුජ්ඣන්තෙ දට්ඨුං වට්ටති. “**නිබ්බුද්ධ**”න්ති: මල්ලයුද්ධං, “**උය්‍යොධික**”න්ති: යත්ථ සම්පහාරො දිස්සති, “**බලග්ග**”න්ති: බලගණනට්ඨානං, “**සෙනාබ්‍යූහ**”න්ති: සෙනානිවෙසං සකටබ්‍යූහාදිවසෙන සෙනාය නිවෙසනං, “**අනීකදස්සන**”න්ති: තයො හත්ථී පච්ඡිමං හත්ථානීකන්ති ආදිනා නයෙන වුත්තං අනීකස්සදස්සනං.

“**න නිමිත්තග්ගාහී හොතී**”ති: ඡන්දරාගවසෙන වුත්තප්පකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති. එවං සෙසපදෙසුපි වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බාති, යථා ච හෙට්ඨා ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානීති වුත්තං, එවමිධ තස්මිං සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීපි වීථිචිත්තානි, යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරාදයො අසංවුතා හොන්ති, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බභණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති නගරද්වාරෙසු පිහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි, තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානො චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරොති වුත්තො. ඉතො පරං හෙට්ඨා ච උපරි ච වුත්ත විපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. “**විසූකදස්සනා**”ති: පටානි දස්සනතො. “**ගාමකථා**”ති: ගාමවාසීනං කථා. “**බත්තිංසා**”ති බත්තිංස, අනීය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා කථාති=තිරච්ඡානකථා, තත්ථ රාජානං ආරබ්භ මහාසම්මතො මන්ධාතු ධම්මාසොකො එවං මහානුභාවොති ආදිනා නයෙන පවත්තා කථා **රාජකථා**, එස නයො චොරකථාදීසු, තෙසු අසුකො රාජා අභිරූපො දස්සනීයොති ආදිනා නයෙන ගෙහසිත කථාව තිරච්ඡානකථාව **හොති**.

සොපි නාම එවං මහානුභාවො ඛයං ගතොති එවං පවත්තා පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති, චොරෙසුපි මූලදෙවො එවං මහානුභාවො මෙසමාලො[1] එවං මහානුභාවොති තෙසං කම්මං පටිච්ච අහො සූරාති ගෙහසිතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙපි භාරතයුද්ධාදීසු අසුකෙන අසුකො එවං මාරිතො එවං විද්ධොති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා. තෙපි නාම ඛයං ගතාති එවං පවත්තා සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති. අපි ච අන්නාදීසු වණ්ණවන්තං ගන්ධවන්තං රසවන්තං ඵස්සවන්තං ඛාදිම්හ භුඤ්ජිම්හ පිවිම්හ පරිභුඤ්ජිම්හාති කාමස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති. සාත්ථකං පන කත්වා පුබ්බෙ එවං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්නං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගන්ධං සීලවන්තානං අදම්හ, චෙතියපූජං අකරිම්හාති කථෙතුං වට්ටති, ඤාතිකථාදීසුපි අම්හාකං ඤාතකා සූරා සමත්ථාති වා පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්‍රෙහි යානෙහි විචරිම්හාති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති. සාත්ථකං පන කත්වා තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතාති වා පුබ්බෙ මයං එවරූපා උපාහනා සඞ්ඝස්ස අදම්හාති වා කථෙතබ්බං, ගාමකථාපි සුනිවිට්ඨ දුන්නිවිට්ඨ සුභික්ඛ දුබ්භික්ඛාදිවසෙන අසුකගාමවාසිනො සූරා[2] සමත්ථාති වා එවං අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා සද්ධා පසන්නාති වා ඛයං ගතා වයං ගතාති වත්තුං වට්ටති. නිගමනගරජනපදකථාසුපි එසෙව නයො. ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදීනි පටිච්ච අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතාති එවමෙව වට්ටති. සූරකථාපි නන්දිමිත්තො නාම යොධො සූරො අහොසීති අස්සාදවසෙන න වට්ටති සද්ධො අහොසි ඛයං ගතොති එවමෙව වට්ටති. විසිඛාකථාපි අසුකා විසිඛා සුනිවිට්ඨා දුන්නිවිට්ඨා සූරා සමත්ථාති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා ඉච්චෙව වට්ටති. "**කුම්භට්ඨානකථා**"ති: කුටට්ඨානකථා උදකතිත්ථකථා වුච්චති, කුම්භදාසිකථා වා. සාපි පාසාදිකා නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකාති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සද්ධා පසන්නාති ආදිනා නයෙන වට්ටති. "**පුබ්බපෙත කථා**"ති: අතීතඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිච්ඡයො. "**නානත්ත කථා**"ති: පුරිමපච්ඡිමකථාවිමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා[3] නිරත්ථකකථා. "**ලොකක්ඛායිකා**"ති: අයං ලොකො කෙන නිම්මිතො අසුකෙන නාම නිම්මිතො, කාකො සෙතො අට්ඨීනං සෙතත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තාති එවමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා. සමුද්දක්ඛායිකා නාම: කස්මා සමුද්දො සාගරො සගරදෙවෙන ඛතත්තා සාගරො, ඛතො මෙති හත්ථමුද්දාය සයං නිවෙදිතත්තා සමුද්දොති එවමාදිකා නිරත්ථකා සමුද්දක්ඛානකථා. "**භවො**"ති: වුඩ්ඪි. "**අභවො**"ති: හානි. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා

1. V. ම. මෙඝමාලො. 2. V. ම. පුරා.
3. V. ම. නානාපකති.

තං වා නිරත්ථකකාරණං වත්වා පවත්තිතා කථා ඉතිභවාභවකථා. "**ආවරෙය්‍යා**"ති: ආවරණං කරෙය්‍ය. "**නිවාරෙය්‍යා**"ති: ආරම්මණතො වාරෙය්‍ය, "**සංවරෙය්‍යා**"ති: සම්මා නිස්සෙසං කත්වා වාරෙය්‍ය. "**රක්ඛෙය්‍යා**"ති. රක්ඛං කරෙය්‍ය. "**ගොපෙය්‍යා**"ති: සඞ්ගොපෙය්‍ය. "**පිදහෙය්‍යා**"ති: පිදහනං කරෙය්‍ය. "**පච්ඡින්දෙය්‍යා**"ති: සොතං ඡින්දෙය්‍ය. "**තෙන තෙන න කුස්සන්ති**"ති: තෙන තෙන අම්බිලාදිනා රසෙන න සන්තාසං ආපජ්ජන්ති. "**අපරාපරං පරියෙසන්ති**"ති: උපරූපරි ගවෙසන්ති. "**ඵස්සෙනා**"ති: රොගඵස්සෙන. "**භවඤ්ච නාභිජප්පෙය්‍යා**"ති: තස්ස ඵස්සස්ස විනොදනත්ථාය කාමභවාදි භවම න පත්ථෙය්‍ය, "**භෙරවෙසු ච න සම්පවෙධෙය්‍යා**"ති: තස්ස ඵස්සස්ස පච්චයභූතෙසු සීහබ්‍යග්ඝාදීසු භෙරවෙසු පන න සම්පවෙධෙය්‍ය, අවසෙසෙසු වා ඝාණින්ද්‍රිය මනින්ද්‍රිය විසයෙසු නප්පවෙධෙය්‍ය, එවං පරිපූරො ඉන්ද්‍රියසංවරො වුත්තො හොති, පුරිමෙහි වා ඉන්ද්‍රියසංවරං දස්සෙත්වා ඉමිනා අරඤ්ඤෙ වසතා භෙරවං දිස්වා වා සුත්වා වා නප්පවෙධිතබ්බන්ති දස්සෙති. "**එකෙනාකාරෙනා**"ති: එකෙන කාරණෙන, "**භයංපි භෙරවංපි නාඤ්ඤෙවා**"ති: භයං ච භෙරවංති ච බුද්ධකම්පි මහන්තම්පි උත්තාසනිමිත්තමෙව.[1] තමෙවත්ථං දස්සෙතුං "වුත්තං හෙත"න්ති ආදිමාහ.

"**භයං**"ති: තප්පච්චයා උප්පන්නභයං, "**භයානක**"න්ති: ආකාරනිද්දෙසො. "**ඡම්භිතත්ත**"න්ති· භයවසෙන ගත්තචලනං. "**ලොමහංසො**"ති· ලොමානං හංසනං උද්ධග්ගභාවො. ඉමිනා පදද්වයෙන කිච්චතො භයං දස්සෙත්වා පුන චෙතසො උබ්බෙගො උත්‍රාසොති සභාවතො දස්සෙති. "**උබ්බෙගො**"ති: තුරිතො උත්‍රාසො. "**ජාතිභය**"න්ති: ජාතිං පටිච්ච උප්පන්නභයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො, රාජතො උප්පන්නං භයං **රාජභයං**. සෙසසුපි එසෙව නයො, "**අත්තානුවාදභය**"න්ති: පාපකම්මිනො අත්තානං අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකභයං. "**පරානුවාදභය**"න්ති. පරස්ස අනුවාදතො උප්පජ්ජනකභයං. "**දණ්ඩභය**"න්ති: අගාරිකස්ස රඤ්ඤා පවත්තිත දණ්ඩං අනගාරිකස්ස විනයදණ්ඩං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයං. "**දුග්ගතිභය**"න්ති: චත්තාරො අපායෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයං. "**ඌමිභය**"න්ති: මහාසමුද්දෙ උදකං ඔරොහන්තස්ස පත්තභයං. මහාසමුද්දෙ කිර මහින්දවීචි නාම සට්ඨියොජනානි උග්ගච්ඡති, ගඞ්ගාවීචි නාම පණ්ණාසයොජනානි, රොහණවීචි නාම චත්තාළීසයොජනානි උග්ගච්ඡති, එවරූපා ඌමියො පටිච්ච පවත්තභයං[2] ඌමිභයං. මීනකුලතො භයං කුම්භීලභයං. උදකාවට්ටතො භයං ආවට්ටභයං. සුසුකා' වුච්චති චණ්ඩමච්ඡා තතො භයං සුසුකාභයං. "**ආජීවිකභය**"න්ති: ජීවිතවුත්තිතො භයං ආජීවිකභයං.[3] "**අසිලොකභය**"න්ති: ගරහතො භයං.

1. V. ම. උත්තාසමත්තමෙව 2. V. ම. පත්තභයං. 3. සී ආජීවකභයං.

“ලද්ධා න සන්නිධිං කයිරා”ති: එතෙසං අන්නාදීනං යං කිඤ්චි ධම්මෙන ලභිත්වා අරඤ්ඤෙ ච සෙනාසනෙ වසතො දුල්ලභන්ති චින්තෙත්වා සන්නිධිං න කරෙය්‍ය. **“ඔදනො”**ති: සාලි වීහි යවො ගොධුමො කඞ්ගු වරකො කුද්‍රූසකොති සත්තන්නං ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලොමානඤ්ච තණ්ඩුලෙහි නිබ්බත්තො. **“කුම්මාසො”**ති: යවෙහි නිබ්බත්තො. **“සත්තූ”**ති: සාලි ආදීහි කතසත්තු. **මච්ඡො** උදකසම්භවො. **මංසං** පාකටමෙව. **“අම්බපාන”**න්ති: ආමෙහි වා පක්කෙහි වා අම්බෙහි කතපානං. **“ජම්බුපාන”**න්ති: ජම්බුඵලෙහි කතපානං, **“චොචපාන”**න්ති: අට්ඨිකදලිඵලෙහි කතපානං. **“මොචපාන”**න්ති: අනට්ඨිකෙහි කදලිඵලෙහි කතපානං. **“මධුපාන”**න්ති: මුද්දිකානං ජාතිරසෙන කත පානං. තං පන උදකසම්භින්නං වට්ටති, සුද්ධං න වට්ටති. **“මුද්දිකපාන”**න්ති: මුද්දිකා උදකෙ මද්දිත්වා අම්බපානං විය කතපානං. **“සාලූකපාන”**න්ති: රත්තුප්පලනීලුප්පලාදීනං සාලූකෙ මද්දිත්වා කත පානං. **“ඵාරුසකපාන”**න්ති: ඵාරුසකෙහි අම්බපානං විය කතපානං. **“කොසම්බපාන”**න්ති: කොසම්බඵලෙහි කතපානං. **“කොලපාන”**න්ති: කොලඵලෙහි කතපානං. **“බදරපාන”**න්ති: මහාකොලඵලෙහි අම්බපානං විය කතපානං. ඉමානි එකාදස පානානි සීතානිපි ආදිච්චපාකානිපි වට්ටන්ති. **“සප්පිපාන”**න්ති: සප්පිපානං. **“තෙලපාන”**න්ති: තිලතෙලාදිපානං. **“පයොපාන”**න්ති: ඛීරපානං. **“යාගුපාන”**න්ති: සීතලාදියාගුපානං. **“රසපාන”**න්ති: සාකාදිරස පානං. **“පිට්ඨඛජ්ජක”**න්ති: සත්තන්නං තාව ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලොමානං අපරණ්ණානඤ්ච පිට්ඨං පනසපිට්ඨං ලබුජපිට්ඨං අම්බාටකපිට්ඨං සාලපිට්ඨං ඛීරවල්ලිපිට්ඨං චාති එවමාදීනං පිට්ඨෙහි කතං පිට්ඨඛජ්ජකං. **පූවඛජ්ජකම්පි** එතෙහියෙව කතං. **“මූලඛජ්ජක”**න්ති: මූලකමූලං ඛාරකමූලං චුච්චුමූලන්ති එවමාදි. **“තචඛජ්ජක”**න්ති: උච්ඡුතචාදයො. **“පත්තඛජ්ජක”**න්ති: නිබ්බපණ්ණ කුටජපණ්ණ පටොලපණ්ණ සුලසපණ්ණාදයො. **“පුප්ඵඛජ්ජක”**න්ති: මූලකපුප්ඵ ඛාරකපුප්ඵ සෙත වරණ සිඟ්ගු උප්පල පදුමකාදයො. **“ඵලඛජ්ජක”**න්ති: පනස ලබුජ තාල නාළිකෙර අම්බාටක තින්තිණික මාතුලුඞ්ග කපිට්ඨඵල අලාබු කුම්භණ්ඩ පුස්සඵල තිම්බරූසක තිල ඵාතිඝන චොච මොච මධුකාදීනං ඵලානං ඛජ්ජකං. **“න කුහනායා”**ති: න විම්හාපනාය; **“න ලපනායා”**ති: පච්චයත්ථං න ලපනාය, විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා කිමත්ථාය භොන්තො ආගතා කිං භික්ඛූ නිමන්තෙතුං යදි එවං ගච්ඡථ අහං පච්ඡතො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමීති එවං න ලපනාය. අථවා අත්තානං උපනෙත්වා අහං තිස්සො මයි රාජා පසන්නො මයි අසුකො ච අසුකො ච රාජමහාමත්තා පසන්නාති එවං න ලපනාය. **“න නෙමිත්තිකතායා”**ති: යෙන කෙනචි පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤාජනක කෙන කායවචීකම්මෙන න නෙමිත්තිකතාය. **“න නිප්පෙසිකතායා”**ති: යා සා පරෙසං අක්කොසනාදි කිරියා යස්මා වෙළුපෙසිකා විය

අබ්භඞ්ගං පරස්ස ගුණං[1] නිප්පෙසෙති නිප්පුඤ්ඡතී, යස්මා වා ගන්ධජාතං පිංසිත්වා ගන්ධමග්ගනා විය[2] පරගුණෙ නිපිංසිත්වා විචුණ්ණෙත්වා එසා ලාභමග්ගනා හොති තස්මා නිප්පෙසිකතාති වුච්චති. න එවරූපාය නිප්පෙසිකතාය. **"න ලාභෙන ලාභං නිජිගිංසනතායා"**ති: එත්ථ නිජිගිංසනතාති මග්ගනා, අඤ්ඤතො ලද්ධං හි අඤ්ඤත්ථ හරණවසෙන ලාභෙන ලාභමග්ගනා නාම හොති, න එවරූපාය ලාභෙන ලාභමග්ගනාය. **"න දාරුදානෙනා"**ති: න පච්චයහෙතුකෙන දාරුදානෙන. විහාරෙ උට්ඨිතං හි අඤ්ඤතො වා[3] ආහරිත්වා රක්ඛිතගොපිතං දාරුං එවං මෙ පච්චයං දස්සන්තීති උපකාරකානං දාතුං න වට්ටති. එවං හි ජීවිකං කප්පෙන්තො අනෙසනාය මිච්ඡාජීවෙන ජීවති, සො දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ ගරහං පාපුණාති සම්පරායෙ ච අපාය පරිපූරකො හොති. අත්තනො පුග්ගලිකං දාරුං කුලසඞ්ගහත්ථාය දදන්තො කුලදූසකදුක්කටං ආපජ්ජති, පරපුග්ගලිකං ථෙය්‍යචිත්තෙන දදමානො භණ්ඩග්ඝෙන කාරෙතබ්බො. සංඝිකෙපි එසෙව නයො. සචෙ පන තං ඉස්සරතාය[4] දෙති ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනං ආපජ්ජති, කතරං පන දාරු ගරුභණ්ඩං හොති කතරං න හොතීති? යං තාව අරොපිමං සයංජාතකං සංඝෙන පරිච්ඡින්නට්ඨානෙයෙව, තං ගරුභණ්ඩං තතො පරං න ගරුභණ්ඩං. රොපිමට්ඨානෙ සබ්බෙන සබ්බං ගරුභණ්ඩං. පමාණතො සූචිදණ්ඩකප්පමාණං ගරුභණ්ඩං.

"න වෙළුදානෙනා"ති ආදීසුපි **"න වෙළුදානෙනා"**ති: න පච්චයහෙතුකෙන වෙළුදානෙනාති ආදි සබ්බං "න දාරුදානෙනා"ති එත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙළු පන පමාණතො තෙලනාළිප්පමාණො ගරුභණ්ඩං; න තතො හෙට්ඨා. මනුස්සා විහාරං ගන්ත්වා වෙළුං යාචන්ති භික්ඛූ සඞ්ඝිකං දාතුං න විසහන්ති, මනුස්සා පුනප්පුනං යාචන්ති වා තජ්ජෙන්ති වා තදා භික්ඛූහි දණ්ඩකම්මං කත්වා ගණ්හථාති වත්තුං වට්ටති, වෙළුදානං නාම න හොති. සචෙ තෙ දණ්ඩකම්මත්ථාය වාසිඵරසු ආදීනි වා ඛාදනීයං භොජනීයං වා දෙන්ති, ගහෙතුං න වට්ටති. විනයට්ඨකථායං පන: "දණ්ඩගෙහා මනුස්සා ගණ්හිත්වා ගච්ඡන්තා න වාරෙතබ්බා"ති වුත්තං. සචෙ සංඝස්ස වෙළුගුම්බෙ වෙළුදූසිකා[5] උප්පජ්ජති තං අකොට්ටාපෙන්තානං පන වෙළුං නාසෙන්ති කිං කාතබ්බන්ති භික්ඛාචාරෙ මනුස්සානං ආචික්ඛිතබ්බං. සචෙ කොට්ටෙතුං න ඉච්ඡන්ති සමභාගං ලභිස්සථාති වත්තබ්බා. න ඉච්ඡන්ති යෙව වෙ කොට්ඨාසෙ ලභිස්සථාති වත්තබ්බා. එවම්පි අනිච්ඡන්තෙසු නට්ඨෙන අත්ථො නත්ථි තුම්හාකං ඛණෙ සති[6] දණ්ඩකම්මං කරිස්සථ කොට්ටෙත්වා ගණ්හථාති වත්තබ්බා, වෙළුදානං නාම න හොති; වෙළුගුම්බෙ අග්ගිම්හි උට්ඨිතෙපි උදකෙන වුය්හමානවෙළුසුපි

1. V. ම. අබ්භන්තරස්සගුණං.
2. V. පරමක්ඛණවිය.
3. V. II. අරඤ්ඤතොවා.
4. සී. I. II. ඉස්සරවතාය.
5. V. ම. වෙළුරූපිකා.
6. V. ම. පටි.

එසෙව නයො. පත්තදානෙ ගරුභණ්ඩතාය අයං විනිච්ඡයො-පත්තම්පි හි යත්ථ වික්කායති ගන්ධිකාදයො ගන්ධපළිවෙඨනාදීනං අත්ථාය ගණ්හන්ති තාදිසෙ දුල්ලභට්ඨානෙ යෙව ගරුභණ්ඩං හොති. එස තාව කිංසුකපත්තපිලන්ධනතාලපත්තාදීසු විනිච්ඡයො. තාලපණ්ණම්පි ඉමස්මිංයෙව ඨානෙ කථෙතබ්බං. තාලපණ්ණම්පි සයංජාතෙ තාලවනෙ සංඝෙන පරිච්ඡින්නට්ඨානෙ යෙව ගරුභණ්ඩං න තතො පරං, රොපිමතාලෙසු සබ්බම්පි ගරුභණ්ඩං තස්ස පමාණං හෙට්ඨිමකොටියා අඞ්ගුලප්පමාණොපි රිත්තපොත්ථකො. තිණම්පි එත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා කථෙතබ්බං. යත්ථ පන තිණං නත්ථි තත්ථ පන තාලනාලි[1]කෙරපණ්ණාදීහිපි ඡාදෙන්ති, තස්මා තානිපි තිණෙනෙව සඞ්ගහිතානි, ඉති මුඤ්ජපලාලාදීසු යං කිඤ්චි මුට්ඨිප්පමාණං තිණං නාලිකෙරපණ්ණාදීසු ච එකපණ්ණම්පි සඞ්ඝස්ස දින්නං වා තත්ථ ජාතං වා බහිආරාමෙ සඞ්ඝස්ස තිණවත්ථුම්හි ජාතං තිණං වා රක්ඛිතගොපිතං වා ගරුභණ්ඩං හොති. තං පන සංඝකම්මෙ ච චෙතියකම්මෙ ච කතෙ අතිරෙකං පුග්ගලිකකම්මෙ දාතුං වට්ටති. හෙට්ඨා වුත්තදාරුවෙළූසුපි එසෙව නයො. පුප්ඵදානෙ එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු පුප්ඵානි විස්සජ්ජිත්වා යාගුභත්තත්ථාය උපනෙන්තු එත්තකෙසු සෙනාසනපටිසංඛරණෙසු උපනෙන්තූති එවං නියමිතට්ඨානෙ යෙව පුප්ඵානි ගරුභණ්ඩානි හොන්ති.

යදි සාමණෙරා[2] පුප්ඵානි ඔචිනිත්වා රාසිං කරොන්ති පඤ්චඞ්ග සමන්නාගතො පුප්ඵභාජකො භික්ඛු සඞ්ඝං ගණෙත්වා කොට්ඨාසෙ කරොති. සො සම්පත්තපරිසාය සංඝං අනාපුච්ඡිත්වාව දාතුං ලභති. අසම්මතෙන පන ආපුච්ඡිත්වාව දාතබ්බං. භික්ඛුනො පන කස්ස පුප්ඵානි දාතුං ලබ්භති කස්ස න ලබ්භතීති. මාතාපිතූනං ගෙහං හරිත්වාපි ගෙහතො පක්කොසාපෙත්වාපි වත්ථුපූජං කරොථාති දාතුං ලබ්භති පිලන්ධනත්ථාය[3] න ලබ්භති. සෙසඤාතීනං පන හරිත්වා න දාතබ්බං. පක්කොසාපෙත්වා පූජනත්ථාය දාතබ්බං. සෙසජනස්ස පූජනට්ඨානං සම්පත්තස්ස අපච්චාසීසන්තෙන දාතබ්බං. පුප්ඵදානං නාම න හොති. විහාරෙ බහූනි පුප්ඵානි පුප්ඵන්ති භික්ඛූනං පිණ්ඩාය චරන්තෙන මනුස්සෙ දිස්වා විහාරෙ බහූනි පුප්ඵානි පූජෙථාති වත්තබ්බං, වචනමත්තෙන දොසො නත්ථි. මනුස්සා ඛාදනීයං භොජනීයං ආදාය ආගමිස්සන්තීති චින්තෙන්තෙන පන න වත්තබ්බං. සචෙ වදති ඛාදනීයං භොජනීයං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. මනුස්සා අත්තනො ධම්මතාය විහාරෙ පුප්ඵානි අත්ථීති පුච්ඡිත්වා අසුකදිවසෙ විහාරං ආගමිස්සාම සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔචිනිතුං මා දෙථාති වදන්ති, භික්ඛු සාමණෙරානං කථෙතුං පමුට්ඨා, සාමණෙරෙහි පුප්ඵානි

1. V. ම. පලාලතාලි. 2. සී. I. II III පරතීරෙ සාමණෙරා
3. V. ම. පිලන්ධනං.

විචිනිත්වා ඨපිතානි, මනුස්සා භික්ඛූ උපසංකමිත්වා මයං තුම්හාකං අසුකදිවසෙ එවං ආරොචයිම්හ සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔචිනිතුං මා දෙථාති කස්මා න වාරයිත්ථාති, සති මෙ පමුට්ඨා පුප්ඵානි ඔචිනිත මත්තානෙව න තාව පූජා කතාති වත්තබ්බං. ගණ්හථ පූජෙථාති න වත්තබ්බං. සචෙ වදති ආමිසං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං.

අපරෙ භික්ඛූ සාමණෙරානං ආචික්ඛන්ති අසුකගාමවාසිනො පුප්ඵානි මා ඔචිනිත්ථාති ආහංසූති. මනුස්සාපි ආමිසං ආහරිත්වා දානං දත්වා වදන්ති අම්හාකං මනුස්සා න බහුකා[1] සාමණෙරෙ අම්හෙහි සහ පුප්ඵානි ඔචිනිතුං ආණාපෙථාති සාමණෙරෙහි භික්ඛා ලද්ධා යෙ භික්ඛාචාරං න ගච්ඡන්ති තෙ සයමෙව ජානිස්සන්ති උපාසකාති වත්තබ්බං. එත්තකං නයං[2] ලභිත්වා සාමණෙරෙ පුත්තෙ වා ඤාතිකෙ වා කත්වා පුප්ඵානි ඔචිනාපෙතුං දොසො නත්ථි පුප්ඵදානං නාම න හොති. ඵලදානෙ ඵලම්පි පුප්ඵං විය නියමිතමෙව ගරුභණ්ඩං හොති.

විහාරෙ බහුකස්මිම්පි ඵලාඵලෙ සති අඵාසුකමනුස්සා ආගන්ත්වා යාචන්ති, භික්ඛූ සංඝිකන්ති දාතුං න උස්සහන්ති මනුස්සා විප්පටිසාරිනො අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, තත්ථ කිං කාතබ්බන්ති? ඵලෙහි වා රුක්ඛෙහි වා පරිච්ඡින්දිත්වා කතිකා කාතබ්බා. අසුකො ච අසුකො ච රුක්ඛො එත්තකානි ඵලානි ගණ්හන්තා එත්තකෙසු වා රුක්ඛෙසු ඵලානි ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බාති. චොරා වා ඉස්සරා වා බලක්කාරෙන ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බා. කුද්ධා හි තෙ සකලං විහාරම්පි නාසෙය්‍යුං, ආදීනවො පන කථෙතබ්බොති. සිනානදානෙ සිනානචුණ්ණානි කොට්ටිතානි න ගරුභණ්ඩානි. අකොට්ටිතො රුක්ඛො ඝීතොව රුක්ඛතචො ගරුභණ්ඩං. චුණ්ණං පන අගිලානස්ස රජනනිපක්කං වට්ටති. ගිලානස්ස යං කිඤ්චි චුණ්ණං වට්ටතියෙව. "න චුණ්ණදානෙනා"ති: වුත්තනයෙන න සිරීසචුණ්ණාදීනං දානෙන. මත්තිකාදානෙ මත්තිකා හි යත්ථ දුල්ලභා හොති තත්ථෙව ගරුභණ්ඩං. සාපි හෙට්ඨිමකොටියා තිංසපලගුළපිණ්ඩප්පමාණාව තතො හෙට්ඨා න ගරුභණ්ඩන්ති. දන්තකට්ඨදානෙ දන්තකට්ඨං අච්ඡින්නකමෙව ගරුභණ්ඩං. යෙසං සාමණෙරානං සංඝතො දන්තකට්ඨවාරො පාපුණාති තෙ අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායානං පාටියෙක්කං දාතුං න ලභන්ති. යෙහි පන එත්තකානි දන්තකට්ඨානි ආහරිතබ්බානීති පරිච්ඡින්දිත්වා වාරා ගහිතා තෙසං අතිරෙකානි ආචරියුපජ්ඣායානන්ති එකෙන භික්ඛුනා දන්තකට්ඨමාලකතො බහූනි දන්තකට්ඨානි න ගහෙතබ්බානි, දෙවසිකං එකෙකමෙව ගහෙතබ්බං. පාටියෙක්කං වසන්තෙනාපි භික්ඛුසඞ්ඝං ගාහයිත්වා යත්තකානි අත්තනො පාපුණන්ති තත්තකානෙව ගහෙත්වා

1. V ම. පහුකා. 2 V ම. එකංසයං.

නෙතබ්බං. අන්තරා ආගන්තුකෙසු වා ආගතෙසු දිසා වා පක්කමන්තෙන[1] ආහරිත්වා ගහිතට්ඨානෙයෙව ඨපෙතබ්බන්ති. "**න මුඛොදකදානෙනා**"ති: න මුඛධොවන උදකදානෙන. "**න චාටුකම්‍යතායා**"ති: ආදීසු චාටුකම්‍යතා වුච්චති අත්තානං දාසං විය නීචට්ඨානෙ ඨපෙත්වා පරස්ස ඛලිත වචනම්පි සණ්ඨපෙත්වා පියකාමතාය පග්ගය්හ වචනං. "**මුග්ගසූප්‍යතායා**"ති: මුග්ගසූපසමානතාය. මුග්ගසූප්‍යතායාති සච්චාලිකෙන ජීවිතකප්පනතාය එතං අධිවචනං, යථා හි මුග්ගසූපෙ පච්චන්තෙ බහූ මුග්ගා පාකං ගච්ඡන්ති, ථොකා න ගච්ඡන්ති එවමෙවං සච්චාලිකෙන[2] ජීවිතකප්පකෙ 'පුග්ගලෙ බහුං අලිකං හොති, අප්පකං සච්චං. යථා වා මුග්ගසූපස්ස අප්පවිසනට්ඨානං නාම නත්ථි එවමෙව සච්චාලිකවුත්තිනො පුග්ගලස්ස අප්පතිට්ඨානං නාම නත්ථි. සිංඝාටකං විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතධාරාය[3] පතිට්ඨාති. තෙනස්ස සා මුසාවාදිතා මුග්ගසූප්‍යතාති වුත්තා. "**න පාරිභට්ටතායා**"ති: න පරිභටකම්මභාවෙන. පරිභටස්ස හි කම්මං පාරිභට්ටං. තස්ස භාවො පාරිභට්ටතා. අලඞ්කාරකරණාදීහි දාරකකීළාපනස්සෙතං අධිවචනං "**න සිසීමංසිකතායා**"ති: න සහසා ඝරං පවිසිත්වා පීඨකෙ නිසීදනකතාය. "**න වත්ථුවිජ්ජායා**"ති ආදීසු වත්ථුවිජ්ජා නාම ගාමනිගමනගරාදීනං සුනිවිට්ඨ දුන්නිවිට්ඨ ජානනසත්ථං. "**තිරච්ඡානවිජ්ජා**" නාම අනීයානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා අඞ්ගසත්ථ නිමිත්තාදිකා අවසෙසා විජ්ජා, **අඞ්ගවිජ්ජා** නාම ඉත්ථිපුරිසානං සුභගදුබ්භගලක්ඛණජානනං, "**නක්ඛත්තවිජ්ජා**" නාම නක්ඛත්තානං යොගජානනසත්ථං. "**න දූතගමනෙනා**"ති: න දූතෙය්‍යං කත්වා ගමනෙන. "**පහිණගමනෙනා**"ති: ගිහීනං සාසනං ගහෙත්වා ඝරාඝරං පහිතස්ස ගමනෙන. "**න ජංඝපෙසනියෙනා**"ති: ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු තෙසං තෙසං ගිහීනං සාසනපටිසාසනහරණෙන. ඉදං හි ජංඝපෙසනිකං නාම අත්තනො මාතාපිතූනං–යෙ චස්ස මාතාපිතරො උපට්ඨහන්ති තෙසං සාසනං ගහෙත්වා කාඤ්චි ගමනවසෙන වට්ටති. චෙතියස්ස වා සංඝස්ස වා අත්තනො වා කම්මං කරොන්තානං වඩ්ඪකීනම්පි සාසනං හරිතුං වට්ටති. මනුස්සා දානං දස්සාම පූජං කරිස්සාම භික්ඛුසංඝස්ස ආචික්ඛථාති වදන්ති, අසුකත්ථෙරස්ස නාම දෙථාති පිණ්ඩපාතං වා භෙසජ්ජං වා චීවරං වා දෙන්ති, විහාරෙ පූජං කරොථාති මාලාගන්ධ විලෙපනාදීනි වා ධජපතාකාදීනි වා නිය්‍යාදෙන්ති, හරිතුං වට්ටති, ජංඝපෙසනියං නාම න හොති, සෙසසාසනං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තස්ස පදවාරෙ පදවාරෙ දොසො. "**න වෙජ්ජකම්මෙනා**"ති: න වෙජ්ජෙන හුත්වා[4] කාය තිකිච්ඡනාදි භෙසජ්ජකරණෙන.

1 සී I. II & III පක්කමන්තෙසු
2. V. ම. පච්චාලිකෙන.
3. V. ම ධාරාය
4. V. ම. වෙජ්ජෙනහුත්වා

භෙසජ්ජං පන පඤ්චන්නං සහධම්මිකානං කාතබ්බං–භික්ඛුස්ස භික්ඛුනියා සික්ඛමානාය සාමණෙරස්ස සාමණෙරියා, සමසීලසද්ධාපඤ්ඤානං හි එතෙසං තීසු සික්ඛාසු යුත්තානං භෙසජ්ජං අකාතුං න ලබ්භති. මාතාපිතූන්නං තදුපට්ඨාකානං අත්තනො වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්සාති එතෙසං පඤ්චන්නම්පි කාතුං වට්ටති, ජෙට්ඨභාතු කනිට්ඨභාතු ජෙට්ඨභගිනියා කනිට්ඨභගිනියා චූළමාතුයා මහාමාතුයා චූළපිතුනො මහාපිතුනො පිතුච්ඡාය මාතුච්ඡායාති එතෙසං පන දසන්නම්පි කරොන්තෙන තෙසං යෙව සන්තකං භෙසජ්ජං ගහෙත්වා කෙවලං යොජෙත්වා දාතබ්බං සචෙ නප්පහොන්ති අත්තනො සන්තකං තාවකාලිකං දාතබ්බං. එතෙසං පුත්තපරම්පරා යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා තාව චත්තාරො පච්චයෙ ආහරාපෙන්තස්ස අකතවිඤ්ඤත්තිං වා භෙසජ්ජං කරොන්තස්ස වෙජ්ජකම්මං වා කුලදූසකාපත්ති වා න හොති. "**න පිණ්ඩපටිපිණ්ඩකො**"ති. එත්ථ පිණ්ඩපාතො කස්ස දාතබ්බො? කස්ස න දාතබ්බො? මාතාපිතූන්නං[1] තදුපට්ඨාකානං වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්ස සම්පත්තදමරිකචොරස්ස ඉස්සරස්සාපි දාතබ්බො. එතෙසං දත්වා පච්ඡා ලද්ධංපි පිණ්ඩපටිපිණ්ඩං නාම න හොති. "**න දානානුප්පදානෙනා**"ති: අත්තනො දින්නකානං න පුන දානෙන. "**ධම්මෙනා**"ති. ධම්මෙන උප්පන්නානං. "**සමෙනා**"ති. කායසුචරිතාදිනා. "**ලද්ධා**"ති: කායෙන ලද්ධා. "**ලභිත්වා**"ති: චිත්තෙන පාපුණිත්වා. "**අධිගන්ත්වා**"ති: සම්පාපුණිත්වා. "**වින්දිත්වා**"ති: ඤාණෙන වින්දිත්වා. "**පටිලභිත්වා**"ති· පුනප්පුනං ලභිත්වා. "**අන්නසන්නිධි**"න්ති: එත්ථ දුවිධා අන්නකථා–විනයවසෙන ච සල්ලෙඛවසෙන ච විනයවසෙන තාව යං කිඤ්චි අන්නං අජ්ජ පටිග්ගහිතං අපරජ්ජු සන්නිධිකාරණං හොති තස්ස පරිභොගෙ පාචිත්තියං. අත්තනා ලද්ධං පන සාමණෙරානං දත්වා තෙහි ඨපාපෙත්වා දුතියදිවසෙ භුඤ්ජිතුං වට්ටති, සල්ලෙඛො පන න හොති. පානසන්නිධිම්හිපි එසෙව නයො. එත්ථ පානං නාම අම්බපානාදීනි අට්ඨපානානි යානි චෙතෙසං අනුලොමානි. "**වත්ථසන්නිධි**"න්ති: ආදිමහි අනධිට්ඨිතා විකප්පිතං සන්නිධි ච හොති සල්ලෙඛම කොපෙති. අයං නිප්පරියායකථාව. පරියායතො පන තිචීවරසන්තුට්ඨෙන භවිතබ්බං, චතුත්ථං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, සචෙ යස්ස කස්සචි දාතුං න සක්කොති යස්ස පන දාතුකාමො හොති සො උද්දෙසත්ථාය වා පරිපුච්ඡත්ථාය ආගතො, ආගතමත්තෙ දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. තිචීවරෙ පන අප්පහොන්තෙ සතියා පච්චාසාය අනුඤ්ඤාතකාලං ඨපෙතුං වට්ටති. සූචිසුත්තචීවරකාරකානං අලාභෙන තතොපරම්පි විනයකම්මං කත්වා ඨපෙතුං වට්ටති. ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුන කුතො ලභිස්සාමීති පන ඨපෙතුං න වට්ටති. සන්නිධි ච හොති සල්ලෙඛම විකොපෙති.

1 V. ම. මාතාපිතූනං.

යානසන්නිධිම්හි යානං නාම වය්හං[1] රථො සකටං සන්දමානිකා සිවිකා පාටංකීති, න පනෙතං පබ්බජිතස්ස යානං. උපාහනා පන යානං එකභික්ඛුස්ස හි එකො අරඤ්ඤත්ථාය එකො ධොතපාදකත්ථායාති උක්කංසතො ද්වෙ උපාහනසංඝාටා වට්ටන්ති, තතියං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ අඤ්ඤං කුතො ලභිස්සාමීති ඨපෙතුං න වට්ටති සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච විකොපෙති. **සයනසන්නිධිම්හි** සයනන්ති මඤ්චො, එකස්ස භික්ඛුනො එකො ගබ්භෙ එකො දිවාඨානෙති උක්කංසතො ද්වෙ මඤ්චා වට්ටන්ති තතො උත්තරිං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො වා ගණස්ස වා දාතබ්බො අදාතුං න වට්ටති, සන්නිධි චෙව හොති, සල්ලෙඛො ච කුප්පති **ගන්ධසන්නිධිම්හි** භික්ඛුනො කණ්ඩුකච්ඡුඡවිදොසාදි ආබාධෙ සති ගන්ධා වට්ටන්ති තෙන ගන්ධෙන තස්මිං රොගෙ වූපසන්තෙ අඤ්ඤෙසං වා ආබාධිකානං දාතබ්බො ද්වාරෙ පඤ්චඞ්ගුලිඝරධූපනාදීසු වා උපනෙතබ්බො, පුන රොගෙ සති භවිස්සතීති ඨපෙතුං න වට්ටති, ගන්ධසන්නිධි ච හොති සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති

ආමිසන්ති ආදි වුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බං. සෙය්‍යථීදං? ඉධෙකච්චො භික්ඛු තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය භවිස්සන්තීති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාළිකෙරලොණමච්ඡවල්ලූරසප්පිතෙලකුලාලභාජනාදීනි ආහරාපෙත්වා ඨපෙති සො වස්සකාලෙ කාලස්සෙව සාමණෙරෙහි යාගුං පචාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා සාමණෙර උදකකද්දමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්හං විහාරෙ නිසින්නභාවං ආරොචෙහි අසුකකුලතො දධි ආදීනි ආහරාති පෙසෙති. භික්ඛූහි කිං භන්තෙ ගාමං න පවිසථාති වුත්තෙපි දුප්පවෙසො ආවුසො ඉදානි ගාමොති වදති. තෙ හොතු භන්තෙ අච්ඡථ තුම්හෙ මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිස්සාමාති ගච්ඡන්ති. අථ සාමණෙරො දධිං ආහරිත්වා භත්තඤ්ච ව්‍යඤ්ජනඤ්ච සම්පාදෙත්වා උපනෙති තං භුඤ්ජන්තස්සෙව උපට්ඨාකා භත්තං පහිණන්ති, තතොපි මනාපං මනාපං භුඤ්ජති, අථ භික්ඛූ පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතො පි මනාප මනාපං ගීවායාමකං භුඤ්ජති යෙව. එවං චතුමාසම්පි වීතිනාමෙති අයං වුච්චති භික්ඛු මුණ්ඩකුටුම්බිකජීවිකං ජීවති න සමණජීවිකන්ති එවරූපො ආමිසසන්නිධි නාම හොති. භික්ඛුනො පන වසනට්ඨානෙ එකා තණ්ඩුලනාළි එකො ගුළපිණ්ඩො චතුභාගමත්තං සප්පීති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සම්පත්තචොරානං අත්ථාය, තෙ හි එත්තකං ආමිසපටිසන්ථාරං අලභන්තා ජීවිතාපි වොරොපෙය්‍යුං, තස්මා සචෙපි එත්තකං නත්ථි ආහරාපෙත්වාපි ඨපෙතුං වට්ටති

1 V ම වෙය්හං.

අථාසුකකාලෙ ච යදෙතං කප්පියං තං අකතනාපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. කප්පියකුටිංසං පන බහුං ඨපෙන්තස්සාපි සන්නිධි නාම නත්ථි. '**ඛාදී න පාදලොලස්සා**"ති: ඛාදීඛාදනාභිරතොව න ච පාදලොලො අස්ස. "**විරමෙ කුක්කුච්චං නප්පමජ්ජෙය්‍යා**"ති: හත්ථකුක්කුච්චාදි කුක්කුච්චං විනොදෙය්‍ය, සක්කච්චකාරිතාදිනාය චෙත්ථ නප්පමජ්ජෙය්‍ය. "**එකත්තමනුයුත්තො**"ති: එකීභාවං අනුයුත්තො. "**සදත්ථගරුකො**"ති:'උත්තමත්ථගරුකො. සකත්ථගරුකොති වා පාඨො. "**පටිසල්ලානාරාමො**"ති: ආරමණං ආරාමො, තතො තතො ආරම්මණතො පටිසංහරිත්වා එකීභාවෙ පටිසල්ලානෙ ආරාමො යස්ස සො=පටිසල්ලානාරාමො. "**අස්සා**"ති: භවෙය්‍ය. "**තස්මිං රතො**"ති: පටිසල්ලානෙ රතො. එතෙහි සීලෙසු පරිපූරකාරිතං දස්සෙති, තං කිස්ස හෙතු? සීලවිපන්නස්ස එකග්ගතාපි න සම්පජ්ජති. "**අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තො**"ති: අත්තනො චිත්තසමථෙ යුත්තො. එත්ථ හි අජ්ඣත්තන්ති වා අත්තනොති වා එතං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං, භුම්මත්ථෙ පනෙතං උපයොගවචනං, අනූති ඉමිනා උපසග්ගෙන යොගසිද්ධං. "**අනිරාකතජ්ඣානො**"ති බහි අනීහතජ්ඣානො[1] අවිනාසිතජ්ඣානො වා,[2] නීහරණවිනාසත්ථං හි ඉදං නිරාකරණං නාම "ථම්භං නිරංකත්වා නිවාතවුත්තී"ති ආදිසු පයොගො දට්ඨබ්බො. "**විපස්සනාය සමන්නාගතො**"ති: සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුත්තො. සත්තවිධා අනුපස්සනා–අනිච්චානුපස්සනා දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනා විරාගානුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති, තා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතා.

"**බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන**"න්ති: වඩ්ඪෙතා සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ච සමථවිපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පවිසිත්වා නිසීදමානො භික්ඛු බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරානන්ති වෙදිතබ්බො. එකභූමකාදිභෙදෙ පාසාදෙ කුරුමානොපි නෙව සුඤ්ඤාගාරානං බ්‍රූහෙතාති දට්ඨබ්බො. "**සක්කච්චකාරී**"ති: ආදිසු දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කතකාරිතාවසෙන සක්කච්චකාරී. "**අස්සා**"ති: භවෙය්‍ය. සතතභාවො සාතච්චං, සාතච්චකාරිතාවසෙන **සාතච්චකාරී**, නිරන්තරකාරිතාය **අඨිතකාරී**, යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති න නිරන්තරං ගච්ඡති එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං වා දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා පන කත්වා පුන න චිරස්සං කරොති න නිරන්තරං පවත්තෙති, සො ඨිතකාරීති වුච්චති. යො පන එවං න හොති, සො අඨිතකාරී. "**අනොලීනවුත්තිකො**"ති: නිරන්තරඵරණසංඛාතස්ස විප්ඵාරස්ස අත්ථිතාය න ඔලීනවුත්තිකො. "**අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො**"ති: කුසලකිරියාය විරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො. "**අනික්ඛිත්තධුරො**"ති: විරියධුරස්ස අනො

1. V. ම. අනිහාතජ්ඣානො. 2. V. ම & සී. I අවිනාපිතජ්ඣානො.

රෙපකො අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො. "**අප්පටිවාණී**"ති: අනිවත්තනං. "**අධිට්ඨාන**"න්ති: කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. "**අනුයොගො**"ති: අනුයුඤ්ජනං. "**අප්පමාදො**"ති: සතියා අවිප්පවාසො. "**තන්දිං මායං හස්සං ඛිඩ්ඩ**"න්ති: ආලසියඤ්ච මායඤ්ච හස්සඤ්ච කායිකං වාචසිකං ඛිඩ්ඩඤ්ච; **සවිභූසන්ති** සහ විභූසාය. "**රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසං කරිත්වා**"ති: පුරිමයාමමජ්ඣිමයාමපච්ඡිමයාමවසෙන රත්තිං තයො; තථා දිවාති ඡබ්බිධං කොට්ඨාසං කත්වා. **පඤ්ච කොට්ඨාසං ජහෙය්‍යාති** රත්තිමජ්ඣිමයාමං විස්සජ්ජිත්වා අවසෙස පඤ්චකොට්ඨාසෙසු න නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය. "**එකං කොට්ඨාසං නිපජ්ජෙය්‍යා**"ති: එකං මජ්ඣිමයාමකොට්ඨාසං සතො සම්පජානො නිපජ්ජිත්වා නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය. "**ඉධ භික්ඛු දිවස**"න්ති: පුබ්බණ්හ මජ්ඣණ්හ සායණ්හාති තයොපි දිවසකොට්ඨාසා ගහිතා. "**චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය**"ති: සකලං දිවසං ඉමිනා ඉරියාපථද්වයෙන විහරන්තො චිත්තස්ස ආවරණතො ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි පඤ්චනීවරණෙහි සබ්බාකුසලධම්මෙහි වා. "**චිත්තං පරිසොධෙය්‍යා**"ති: තෙහි ධම්මෙහි චිත්තං විසොධෙය්‍ය පරිවිසොධෙය්‍ය.

ඨානං පනෙත්ථ කිඤ්චාපි න ගහිතං චඞ්කමනිසජ්ජාසන්නිස්සිතං පන කත්වා ගහෙතබ්බමෙව. "**පඨමං යාම**"න්ති: සකලස්මිංපි පඨමයාමෙ. "**සෙය්‍ය**"න්ති. එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා පෙතසෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා තථාගතසෙය්‍යාති චතස්සො සෙය්‍යා. තත්ථ "යෙභුය්‍යෙන භික්ඛවෙ කාමභොගී වාමෙන පස්සෙන සෙන්තී"ති අයං කාමභොගීසෙය්‍යා, තෙසං යෙභුය්‍යෙන දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථි. "යෙභුය්‍යෙන භික්ඛවෙ පෙතා උත්තානා සෙන්තී"ති අයං පෙතසෙය්‍යා, අප්පමංසලොහිතත්තා හි අට්ඨිසංඝාටජටිතා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්ති. "සීහො භික්ඛවෙ මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති -පෙ- අත්තමනො හොතී"ති අයං සීහසෙය්‍යා තෙජුස්සදත්තා හි සීහො මිගරාජා වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං පච්ඡිමපාදෙ එකස්මිං ච ඨානෙ ඨපෙත්වා නඞ්ගුට්ඨං අන්තරසත්ථිම්හි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපච්ඡිමපාදනඞ්ගුට්ඨානං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා චිත්තං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං ඨපෙත්වා සයති, දිවසම්පි සයිත්වා පබුජ්ඣමානො න උත්‍රසන්තො පබුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදීනං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙති, සචෙ කිඤ්චි ඨානං විජහිත්වා ඨිතං හොති න ඉදං තුය්හං ජාතියා සූරභාවස්ස අනුරූපන්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොචරාය පක්කමති, අවිජහිත්වා ඨිතෙ පන තුය්හං ජාතියා ච සූරභාවස්ස ච අනුරූපම්දන්ති හට්ඨතුට්ඨො උට්ඨාය සීහවිජම්භිතං විජම්භිත්වා කෙසරභාරං විධූනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොචරාය පක්කමති. චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන තථාගතසෙය්‍යාති වුච්චති. තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා, අයං හි තෙජුස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම. "පාදෙ

පාද"න්ති: දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. "**අච්චාධායා**"ති: අතිආධාය, ඊසකං අතික්කම්ම ඨපෙත්වා. ගොප්ඵකෙන හි ගොප්ඵකෙ ජණ්ණුනා වා ජණ්ණුම්හි සංඝට්ටියමානෙ අභිණ්හං වෙදනා උප්පජ්ජති, චිත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අඵාසුකා හොති. යථා පන න සංඝට්ටෙති එවං අතික්කම්ම ඨපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති චිත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා ඵාසු හොති. තෙන වුත්තං: "පාදෙ පාදං අච්චාධායා"ති. "**සතො සම්පජානො**"ති: සතියා චෙව සම්පජඤ්ඤෙන ච සමන්නාගතො හුත්වා, ඉමිනා සුපරිග්ගහිතසම්පජඤ්ඤං කථිතං. "**උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වා**"ති: අසුකවෙලාය නාම උට්ඨහිස්සාමීති එවං උට්ඨානවෙලාපරිච්ඡෙදකං උට්ඨානසඤ්ඤං චිත්තෙ ඨපෙත්වා; එවං කත්වා නිපන්නො හි යථා පරිච්ඡින්නකාලෙයෙව උට්ඨාති.

විරියින්ද්‍රියනිද්දෙසෙ: "**චෙතසිකො**"ති: ඉදං විරියස්ස නියමතො චෙතසිකභාවදීපනත්ථං වුත්තං. ඉදං හි විරියං "යදපි භික්ඛවෙ කායිකං විරියං තදපි විරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො යදපි චෙතසිකං විරියං තදපි විරියසම්බොජ්ඣඞ්ගොති ඉති හි උද්දෙසං ගච්ඡතී"ති එවමාදිසු සුත්තෙසු චඞ්කමාදීනි කාරෙන්තස්ස උප්පජ්ජනතාය කායිකන්ති වුච්චමානම්පි කායවිඤ්ඤාණං විය කායිකං නාම නත්ථි, චෙතසිකමෙව පනෙතන්ති දීපෙතුං චෙතසිකොති වුත්තං. "**විරියාරම්භො**"ති: විරියසඞ්ඛාතො ආරම්භො. අයං හි ආරම්භසද්දො කම්මෙ ආපත්තියං කිරියාය විරියෙ හිංසායං විකොපනෙති අනෙකෙසු අත්ථෙසු ආගතො:-

"යං කිඤ්චි දුක්ඛං සම්භොති සබ්බං ආරම්භපච්චයා,
ආරම්භානං නිරොධෙන නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො"ති.

එත්ථ හි කම්මං ආරම්භොති ආගතං. "ආරභති ච විප්පටිසාරී ච හොතී"ති එත්ථ ආපත්ති. "මහායඤ්ඤා මහාරම්භා න තෙ හොන්ති මහප්ඵලා"ති: එත්ථ හි යූපුස්සාපනාදිකිරියා. "ආරභථ නික්කමථ යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ"ති: එත්ථ විරියං. "සමණං ගොතමං උද්දිස්ස පාණං ආරභන්තී"ති එත්ථ හිංසා. "බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොතී"ති එත්ථ ඡෙදනභඤ්ජනාදිකං විකොපනං. ඉධ පන විරියමෙව අධිප්පෙතං, තෙනාහ:-විරියාරම්භොති විරියසඞ්ඛාතො ආරම්භොති. විරියං හි ආරම්භනවසෙන ආරම්භොති වුච්චති. ඉදමස්ස භාවපදං. කොසජ්ජතො නික්ඛමනවසෙන **නික්කමො**. පරං පරං ඨානං අක්කමනවසෙන **පරක්කමො**. උග්ගන්ත්වා යමනවසෙන **උය්‍යාමො**. වායමනවසෙන **වායාමො**. උස්සහනවසෙන **උස්සාහො**. අධිමත්තසහනවසෙන **උස්සොළ්හි**,[1] ථිරභාවට්ඨෙන **ථාමො**. චිත්තචෙතසිකානං ධාරණවසෙන අවිච්ඡෙදතො වා පවත්තනවසෙන කුසල

1. V. ම. උස්සොළ්හී.

සන්තානං දධාතීති **ඨිති**. අපරෙ නයො නික්කමොපෙසො[1] කාමානං පනුදනාය, පරක්කමොපෙසො[1] බන්ධනච්ඡෙදාය, උය්‍යාමොපෙසො[1] ඔඝස්ස නිත්ථරණාය, වායාමොපෙසො[1] පාරං ගමනට්ඨෙන, උස්සාහොපෙසො[1] පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන, උස්සොළ්හිපෙසා[1] අධිමත්තට්ඨෙන, ථාමොපෙසො[1] පලිඝුග්ඝාටනතාය, ධිතිපෙසා[1] අට්ඨිතකාරිතායාති. "කාමං තචො නහාරු ච අට්ඨි ච අවසිස්සතූ"ති එවං පවත්තිකාලෙ අසිථිලපරක්කමවසෙන **අසිථිලපරක්කමතා**, ථිරපරක්කමො දළ්හපරක්කමොති අත්ථො, යස්මා පනෙතං විරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ඡන්දං න නික්ඛිපති ධුරං න නික්ඛිපති න ඔතාරෙති විස්සජ්ජෙති අනොසක්කිතමානසතං ආවහති තස්මා **අනික්ඛිත්තඡන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතාති** වුත්තං. යථා හි පන තජ්ජාදිකෙ උදකසම්භින්නට්ඨානෙ ධුරවාහගොණං ගණ්හථාති වදන්ති, සො ජණ්ණුනා භූමිං උප්පීළෙත්වාපි ධුරං වහති, භූමියං පතිතුං න දෙති එවමෙව විරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ධුරං න නික්ඛිපති පග්ගණ්හාති තස්මා **ධුරසම්පග්ගාහොති** වුත්තං, පග්ගහලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රට්ඨං කාරෙතීති **විරියින්ද්‍රියං**. කොසජ්ජෙ න කම්පතීති **විරියබලං**. යාථාව නිය්‍යානික කුසල වායාමතාය **සම්මාවායාමො**. "**තන්දී**"ති: ආලසියං. "**තන්දියනා**"ති: තන්දියනාකාරො. "**තන්දිමනකතා**"ති: තන්දියා අභිභූතචිත්තතා. අලසභාවො **ආලසියං**. ආලසායනාකාරො **ආලසායනා**. ආලස්සායිතස්ස භාවො **ආලස්සායිතත්තං**. ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං. "**වචනකවරියා**"ති: වචනකා කිරියා. "**මා මං ජඤ්ඤූති වාචං භාසතී**"ති: ජානං යෙව පණ්ණත්තිං වීතික්කමන්තො භික්ඛු භාරියං කරොති අම්හාකං පන වීතික්කමනට්ඨානං නාම නත්ථීති උපසන්තො විය භාසති. "**කායෙන පරක්කමතී**"ති: මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කොචි ජානිංසූති කායෙන ගුත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනමායා වියාති **මායා**. මායාවිනො භාවො **මායාවිතා**. කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අතිච්ච සරන්ති එතාය සත්තාති **අච්චසරා**. වාචාකිරියා හි අඤ්ඤථා දස්සනතො වඤ්චෙතීති **වඤ්චනා**, එතාය සත්තා නිකරොන්තීති **නිකති**, මිච්ඡා කරොන්තීති අත්ථො. නාහං එවං කරොමීති පාපානං නික්ඛිපනතො[2] **නිකිරණා**. නාහං එවං කරොමීති පරිවජ්ජනතො **පරිහරණා**. කායාදීහි සංවරණතො **ගූහනා**. සබ්බභාගෙන ගූහනා **පරිගූහනා**. තිණපණ්ණෙහි විය ගූථං කායවචීකම්මෙහි පාපං ඡාදෙතීති **ඡාදනා**. සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා **පරිච්ඡාදනා**. න උත්තානං කත්වා දස්සෙතීති **අනුත්තානීකම්මං**. න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති **අනාවිකම්මං**. සුට්ඨු ඡාදනා **වොච්ඡාදනා**. කතපාපපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො **පාපකිරියා**. **අයං වුච්චතීති**: අයං කතපටිච්ඡාදනලක්ඛණා මායා නාම වුච්චති. යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො

1. V. ම. චෙසො.
2. V. ම. පාපානිකඛමණතො.

යස්මා පරිච්ඡින්නො විය අගාරෙ උදකපරිච්ඡින්නො විය බාණු පිලොතිකා පළිවෙඨිතං වියච සණ්ඨං හොති. "අතිවෙලං දන්තවිදංසකං හසති"ති: පමාණාතික්කන්තං දන්තං විවරිත්වා පරෙසං දස්සෙත්වා හාසං සොමනස්සං උප්පාදෙත්වා හසති.

"කායිකා ච ඛිඩ්ඩා"ති: කායෙන පවත්තා කීළා. එසෙව නයො වාචසිකායපි. "හත්ථිහිපි කීළන්ති"ති: හත්ථීහි කීළිතබ්බාය පුරතො ධාවනආධාවනපිඨෙ නිසීදනාදිකීළාය කීළන්ති. එස නයො අස්සරථෙසුපි. "අට්ඨපදෙපි කීළන්ති"ති: එකෙකාය පන්තියා අට්ඨ අට්ඨ පදනි අස්සාති අට්ඨපදං, තස්මිං අට්ඨපදෙ. දසපදෙපි එසෙව නයො "ආකාසෙ"ති: අට්ඨපදෙ දසපදෙ විය අකාසෙයෙව කීළන්ති. "පරිහාරපථෙපී"ති: භූමියං නානාපථං මණ්ඩලං කත්වා තත්ථ පරිහරිතබ්බං පරිහරන්තා කීළන්ති. "සන්තිකායපි කීළන්ති"ති: සන්තික කීළාය කීළන්ති. එකජ්ඣං ඨපිතා සාරියො සක්ඛරායො වා අචාලෙන්තා නඛෙනෙව අපනෙන්ති ච උපනෙන්ති ච සචෙ තත්ථ කාචි චලති පරාජයො. "ඛලිකායා"ති: ජූතඵලකෙපාසකකීළාය කීළන්ති. "ඝටිකායා"ති: ඝටිකා වුච්චති දීඝදණ්ඩකෙන රස්සදණ්ඩකං පහරණකීළා, තාය කීළන්ති."සලාකහත්ථෙනා"ති: ලාඛාය වා මඤ්ජෙට්ඨාය වා පිට්ඨොදකෙ වා සලාකහත්ථං තෙමෙත්වා කිං හොතූති භූමියං වා භිත්තියං වා තං පහරිත්වා හත්ථිඅස්සාදිරූපානි දස්සෙන්තො කීළන්ති. "අක්ඛෙනා"ති: ගුළෙන. "පඞ්ගචීරෙනා"ති: පඞ්ගචීරං වුච්චති පණ්ණනාළිකා, තං ධමන්තා කීළන්ති "වංකකෙනා"ති: ගාමදාරකානං කීළනකෙන ඛුද්දකනඞ්ගලෙන. "මොක්ඛචිකායා"ති: සම්පරිවත්තකකීළාය, ආකාසෙ දණ්ඩකං ගහෙත්වා භූමියං වා, සීසං ඨපෙත්වා හෙට්ඨුපරිභාවෙන පරිවත්තන්තා කීළන්තීති වුත්තං හොති. "චිඞ්ගුලකෙනා"ති: චිඞ්ගුලකං වුච්චති තාලපණ්ණාදීහි කතං වාතප්පහාරෙන පරිබ්භමනචක්කං, තෙන කීළන්ති. "පත්තාළ්හකෙනා"ති: පත්තාළ්හකං වුච්චති පණ්ණනාළි, තාය වාලිකාදීනි මිනන්තා කීළන්ති. "රථකෙනා"ති: ඛුද්දකරථෙන. "ධනුකෙනා"ති: ඛුද්දකධනුනා. "අක්ඛරිකායා"ති: අක්ඛරිකා වුච්චති ආකාසෙ වා පිට්ඨියං වා අක්ඛරජානන කීළා, තාය කීළන්ති. "මනෙසිකායා"ති: මනෙසිකා වුච්චති මනසා චින්තිතජානනකීළා, තාය කීළන්ති. "යථාවජ්ජෙනා"ති: යථාවජ්ජං වුච්චති කාණකුණිඛඤ්ජාදීනං යං යං වජ්ජං තං තං පයොජෙත්වා දස්සනකීළා තාය කීළන්ති. "මුඛභෙරිය"න්ති: මුඛසද්දෙන භෙරි විය වාදනං. "මුඛාලම්බර"න්ති: මුඛානුලිත්තභෙරිසද්දකරණං. "මුඛඩෙණ්ඩිමක"න්ති: මුඛෙන පහට භෙරිසද්දකරණං. "මුඛවලිමක"න්ති: ඔට්ඨමංසෙ ජීවහං කත්වා සද්දකරණං; මුඛවාලිකන්තිපි[1] පාඨො, මුඛං පරිවත්තෙත්වා ධමනං. "මුඛභෙරිල"න්ති: අනගිනායං දස්සෙත්වා උග්ඝණ්ඨාපනං, නට්ටකන්තිපි

1. V. ම. මුඛවාලිකම්පි.

පාඨො. "ලාස"න්ති: උක්කුට්ඨිකරණං, "ගීත"න්ති: ගායනං. "දවකම්ම"න්ති:[1] හස්සකීළාකරණං. "අයං වාචසිකා ඛිඩ්ඩා"ති: අයං කීළා වාචාය ජාතා වචීද්වාරෙ උප්පන්නා.

"කෙසා ච මස්සු චා"ති: ආදීසු කෙසානං කත්තරිකායුත්තානි දීඝානි අකත්වා කත්තරිකාය ඡෙදනංච, මස්සූනං දාඨිකං ඨපෙත්වා කප්පනංච, එකතො වණ්ටකාදිමාලා ච, මූලගන්ධාදිගන්ධා ච, ඡවිරාග කරණවිලෙපනා ච, ගීවාදීසු පිළන්ධන ආභරණානි ච, සීසෙ පටිමුඤ්චන පසාධන පිළන්ධනා ච, සරීරනිවාසනවිචිත්‍රවත්ථා ච සංවෙල්ලියබන්ධන සාරසාටනච, රසනන්තිපි[2] පාඨො, සීසවෙඨනපට්ටසංඛාතවෙඨනංච. උච්ඡාදනාදීසු-මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තදාරකානං සරීරගන්ධො ද්වාදසමත්තකවස්සකාලෙ නස්සති, තෙසං සරීරගන්ධහරණත්ථාය ගන්ධචුණ්ණාදීහි උච්ඡාදෙන්ති, එවරූපං උච්ඡාදනං න වට්ටති. පුඤ්ඤවන්තෙ පන දාරකෙ ඌරූසු නිපජ්ජාපෙත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා හත්ථපාදඌරුනාභිආදීනං සණ්ඨානසම්පාදනත්ථං පරිමද්දන්ති එවරූපං පරිමද්දනං න වට්ටති. "නහාපන"න්ති: තෙසංයෙව දාරකානං ගන්ධාදීහි නහාපනං. "සම්බාහන"න්ති: මහාමල්ලානං විය හත්ථපාදෙ මුග්ගරාදීහි පහරිත්වා බාහුවඩ්ඪනං.[3] "ආදාස"න්ති: යං කිඤ්චි ආදාසං පරිහරිතුං න වට්ටති. අඤ්ජනං අලඞ්කාරඤ්ජනමෙව. "මාලා"ති: ගන්ථමාලා වා අගන්ථමාලා වා. "විලෙපන"න්ති: යං කිඤ්චි ඡවිරාගකරණං, "මුඛචුණ්ණකං මුඛාලෙප"න්ති: මුඛෙ කාළපිළකාදීනං හරණත්ථාය මත්තිකාකක්කං දෙන්ති, තෙන ලොහිතෙ චලිතෙ සාසපකක්කං දෙන්ති, තෙන දොසෙ ඛාදිතෙ තිලකක්කං දෙන්ති, තෙන ලොහිතෙ සන්නිසින්නෙ හලිද්දිකක්කං දෙන්ති. තෙන ඡවිවණ්ණෙ ආරූළ්හෙ මුඛචුණ්ණකෙන මුඛං චුණ්ණෙන්ති; හත්ථබන්ධාදීසු-හත්ථෙ විචිත්‍රසංඛකපාලාදීනි බන්ධිත්වා විචරන්ති. තං වා අඤ්ඤං වා සබ්බම්පි හත්ථාභරණං න වට්ටති, අපරෙ සිඛං බන්ධිත්වා විචරන්ති සුවණ්ණචීරකමුත්තාවලිආදීහි ච තං පරික්ඛිපන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති, අපරෙ චතුහත්ථදණ්ඩං අඤ්ඤං වා පන අලංකාරදණ්ඩං ගහෙත්වා විචරන්ති තථා ඉත්ථිපුරිසරූපාදීහි විචිත්තං භෙසජ්ජනාලිං සුපරික්ඛිත්තං වාමපස්සෙ ඔලග්ගෙන්ති, අපරෙ අනෙකචිත්‍රකොසං අතිතිඛිණං අසිං, පඤ්චවණ්ණසුත්තසිබ්බිතං මකරදන්තකාදිවිචිත්තං ඡත්තං, සුවණ්ණරජතාදි විචිත්‍රා මොරපිඤ්ජාදි පරික්ඛිත්තා උපාහනා, කෙචි රතනමත්තායාමං චතුරඞ්ගුලවිත්ථතං කෙසන්තපරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා මෙඝමුඛෙ විජ්ජුලතං විය නලාටෙ උණ්හීසපට්ටං බන්ධිත්වා චූළාමණිං ධාරෙන්ති චාමරවාලබීජනිං ධාරෙන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති.

1. V. ම. රවකම්මන්ති. 2. V. ම. පරසනන්තිපි.
3. I. II. සී. බාහුබන්ධනං.

"**ඉමස්ස වා පූතිකායස්සා**"ති: ඉමස්ස චාතුමහාභූතමයස්ස කුණප
සරීරස්ස. "**කෙළායනා**"ති:[1] කීළාපනා. "**පරිකෙළායනා**"ති: සබ්බ
භාගෙන කීළාපනා. "**ගධිතතා**"ති: අභිකඞ්ඛිතතා. "**ගධිතත්ත**"න්ති:
ගිද්ධභාවො, අභිකංඛිතභාවො. "**චපලනා**"ති: අලඞ්කාරකරණං,
"**චාපල්‍ය**"න්ති: චපලභාවං. "**සවිභූස**"න්ති: ආදීසු විභූසාය සහ සවි
භූසං. ජීවිකරණසංඛාතෙන පරිවාරෙන සහ **සපරිවාරං**. පරිභණ්ඩෙන
සහ **සපරිභණ්ඩං**, පරික්ඛාරෙන සහ **සපරික්ඛාරං**. "**ආථබ්බණ**"න්ති:
ආථබ්බණිකමන්තප්පයොගං. "**සුපින**"න්ති: සුපිනසත්ථං. "**ලක්ඛ
ණ**"න්ති: මණිලක්ඛණාදි. "**නො විදහෙ**"ති: නප්පයොජෙය්‍ය. "**විරු
තඤ්චා**"ති: මිගාදීනං වට්ටෙත්වා වස්සිතං. "**ආථබ්බණිකා**"ති: පරූප
ඝාතමන්තජනකා. "**ආථබ්බණං. පයොජෙන්තී**"ති: ආථබ්බණිකා
කිර සත්තාහං අලොණිකං භුඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා[2] පථවියං සය
මානා තපං චරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙත්වා සත්තමෙ
පදෙ ඨත්වා හත්ථං වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා මුඛෙන විජ්ජං පරිජ
පන්ති, අථ තෙසං තං සමිජ්ඣති, එවරූපං සන්ධාය ආථබ්බණං
පයොජෙන්තීති ආහ. තත්ථ "**පයොජෙන්තී**"ති: යුත්තපයුත්තා
හොන්ති. "**නගරෙ වා රුද්ධෙ**"ති: නගරෙ සමන්තතො රුන්ධිත්වා
අවත්ථරිත්වා ගහිතෙ. "**සඞ්ගාමෙ වා පච්චුපට්ඨිතෙ**"ති රණෙවා උප
ගන්ත්වා ඨිතෙ. "**පච්චත්ථිකෙසු පච්චාමිත්තෙසූ**"ති: පටානීභූතෙසු
වෙරීසු, "**ඊතිං උප්පාදෙන්තී**"ති සරීරබලවලනං කම්පනං තස්ස
උප්පාදනං කරෙන්ති. "**උපද්දව**"න්ති:[3] කායපීළනං කරොන්ති.
"**රොග**"න්ති: ව්‍යාධිං. "**පජ්ජරක**"න්ති: ජරං. "**සූල**"න්ති: උද්ධු
මාතං. "**විසූචික**"න්ති: විජ්ඣනං. "**පක්ඛන්දික**"න්ති: ලොහිත
පක්ඛන්දිකං. "**කරෙන්තී**"ති: උප්පාදෙන්ති. "**සුපිනපාඨකා**"ති:
සුපිනව්‍යාකරණකා. "**ආදිසන්තී**"ති: ව්‍යාකරොන්ති. යො පුබ්බණ්හ
සමයං සුපිනං පස්සතීති ආදීසු අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං
පුබ්බණ්හසමයෙති අත්ථො. "**එවංවිපාකො හොතී**"ති: ඉට්ඨානිට්ඨ
වසෙන එවරූපො විපාකො හොති. "**අවකුජ්ජ නිපන්නො**"ති:
අධොමුඛො හුත්වා නිපන්නො පස්සති. එවං සුපිනපාඨකාපි නං
පස්සන්ති පස්සන්තො ච ආදිසන්ති, තං පන සුපිනං පස්සන්තො චතූහි
කාරණෙහි පස්සති–ධාතුක්ඛොභතො වා අනුභූතපුබ්බතො වා දෙවතො
පසංහාරතො වා පුබ්බනිමිත්තතො වා ති. තත්ථ පිත්තාදීනං
ඛොභකපච්චයයොගෙන සංඛුභිතධාතුකො ධාතුක්ඛොභතො සුපිනං
පස්සති, පස්සන්තො ච නානාවිධං සුපිනං පස්සති; අනුභූතපුබ්බතො
පස්සන්තො පුබ්බෙ අනුභූතපුබ්බං ආරම්මණං පස්සති. දෙවතොපසං
හාරතො පස්සන්තො දෙවතානං ආනුභාවෙන ආරම්මණානි පස්සති.
පුබ්බනිමිත්තතො පස්සන්තො පුඤ්ඤාපුඤ්ඤවසෙන උප්පජ්ජිතු
කාමස්ස අත්ථස්ස වා අනත්ථස්ස වා පුබ්බනිමිත්තභූතං සුපිනං පස්සති.

---

1. V. ම. කෙළනා. 2. V. ම. අත්ථරෙත්වා. 3. V. ම. උපපත්තිවත්ති.

තත්ථ යං ධාතුඛොභතො අනුභූතපුබ්බතො ච සුපිනං පස්සති, න තං සච්චං හොති. යං දෙවතොපසංහාරතො පස්සති තං සච්චං වා හොති අලිකං වා, කුද්ධා හි දෙවතා උපායෙන විනාසෙතුකාමා විපරීතම්පි කත්වා දස්සෙන්ති. යං පන පුබ්බනිමිත්තතො පස්සති තං එකන්තසච්චමෙව හොති. එතෙසං චතුන්නං මූලකාරණානං සංසග්ගභෙදතොපි සුපිනභෙදො හොතියෙව. තඤ්ච පනෙතං චතුබ්බිධං සුපිනං සෙක්ඛපුථුජ්ජනා පස්සන්ති අප්පහීනවිපල්ලාසත්තා, අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහීනවිපල්ලාසත්තා, කිං පනෙතං පස්සන්තො සුත්තො පස්සති උදාහු පටිබුද්ධො, උදාහු නෙව සුත්තො න පටිබුද්ධොති?, කිඤ්චෙත්ථ යදි තාව සුත්තො පස්සති අභිධම්මවිරොධො ආපජ්ජති, භවඞ්ගචිත්තෙන හි සුපති තං රූපනිමිත්තාදි ආරම්මණං රාගාදිසම්පයුත්තං වා න හොති, සුපිනං පස්සන්තස්ස ච ඊදිසානි චිත්තානි[1] උප්පජ්ජන්ති අථ පටිබුද්ධො පස්සති විනයවිරොධො ආපජ්ජති–යං හි පටිබුද්ධො පස්සති තං සබ්බොහාරිකචිත්තෙන පස්සති, සබ්බොහාරිකචිත්තෙන ච කතෙ වීතික්කමෙ ආනාපත්ති නාම නත්ථි, සුපිනං පස්සන්තෙන පන කතෙ වීතික්කමෙ එකන්තමනාපත්ති එව අථ නෙව සුත්තො න පටිබුද්ධො පස්සති? න කොචි නාම පස්සති, එවං ච සති සුපිනස්ස අභාවොව ආපජ්ජති, න අභාවො, කස්මා? යස්මා කපිමිද්ධපරෙතො පස්සති, වුත්තං හෙතං. “කපිමිද්ධපරෙතො ඛො මහාරාජ සුපිනං පස්සතී”ති “**කපිමිද්ධපරෙතො**”ති මක්කටනිද්දායුත්තො. යථා හි මක්කටස්ස නිද්දා ලහුපරිවත්තා හොති එවං යා නිද්දා පුනප්පුනං කුසලාදිචිත්තවොකිණ්ණත්තා ලහුපරිවත්තා, යස්සා පවත්තියං පුනප්පුනං භවඞ්ගතො උත්තරණං හොති තාය යුත්තො සුපිනං පස්සති, තෙනායං සුපිනො කුසලොපි හොති අකුසලොපි අබ්‍යාකතොපි. තත්ථ සුපිනෙන චෙතියවන්දනධම්මස්සවණධම්මදෙසනාදීනි කරොන්තස්ස කුසලො. පාණාතිපාතාදීනි කරොන්තස්ස අකුසලො, ද්වීහි අන්තෙහි මුත්තො ආවජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙ අබ්‍යාකතොති වෙදිතබ්බො. ස්වායං දුබ්බලත්තා පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං අසමත්ථො, පවත්තෙ පන අඤ්ඤෙහි කුසලාකුසලෙහි උපත්ථම්භිතො විපාකං දෙති.

මණිලක්ඛණාදීසු එවරූපො මණි පසත්ථො එවරූපො අප්පසත්ථො සාමිනො ආරොග්‍ය ඉස්සරියාදීනං හෙතු හොති න හොතීති එවං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන මණිආදීනං ලක්ඛණං ආදිසන්තීති අත්ථො. තත්ථ “**ආවුධලක්ඛණ**”න්ති. ඨපෙත්වා අසිආදීනි අවසෙසං, ඉත්ථිලක්ඛණාදීනිපි යම්හි කුලෙ ඉත්ථිපුරිසාදයො වසන්ති තස්ස වුඩ්ඪිහානිවසෙනෙව වෙදිතබ්බානි. අජලක්ඛණාදීසු පන එවරූපානං අජාදීනං මංසං ඛාදිතබ්බං එවරූපානං න ඛාදිතබ්බන්ති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො. අපිචෙත්ථ ගොධාලක්ඛණෙ චිත්තකම්මම්පි

---

1. V. ම. නිමිත්තානි

ලඬිතාසුපි එවරූපාය ගොධාය සති ඉදං නාම හොතීති අයමපි විසෙසො වෙදිතබෙබා. කාණිකාලකඛණං පිලඬනකාණිකායපි ගෙහකාණිකායපි වසෙන වෙදිතබබං. කචඡපලකඛණමපි ගොධාලකඛණසදිසමෙව. මිගලකඛණං සබබසඞගාහිකං සබබචතුපපදානං ලකඛණවසෙන වුතතං. "**එවං ලකඛණපාඨකා ලකඛණං ආදිසනතී**"ති: එවං ලකඛණසතථවාචකා ලකඛණං ආදිසනති කථෙනති.

"**නකඛතතානී**"ති: කතතිකාදීනි අඨවීසති නකඛතතානි; ඉමිනා නකඛතෙතන **සරපවෙසො කාතබෙබා**ති ගුහපපවෙසමඞගලං කාතබබං. "**මකුටං බනිධතබබ**"නති: පසාධනමඞගලං කාතබබං. "**වාරෙයය**"නති: ඉමසස දාරකසස අසුකකුලතො අසුකනකඛතෙතන දාරිකං ආනෙථාති ආවාහකරණඤච, ඉමං දාරිකං අසුකසස නාම දාරකසස අසුකනකඛතෙතන දෙථ එවං එතෙසං වුඩඪි භවිසසතීති විවාහකරණඤච වතවා වාරෙයයසඞඛාතං ආවාහවිවාහමඞගලං කාතබබනති ආදිසනති. "**බීජනීහාරො**"ති: බීජානං වපපතථාය බහි නීහරණං. නිහාරොතිපි පාලි. "**මිගචකක**"නති ඉදං සබබසඞගාහිකං නාමං. සබබසකුණචතුපපදානං රුතඤාණවසෙනෙව වුතතං. "**මිගචකකපාඨකා**"ති: සකුණචතුපපදානං සදදවයාකරණකා. "**මිගචකකං ආදිසනතී**"ති: තෙසං සදදං සුතවා බයාකරොනති. "**රුත**"නති: සදදං. රුදනති වා පාලි. "**වසසිත**"නති: වාචං. "**ගබභකරණීයා**"ති: විනසසමානසස ගබභසස පුන අවිනාසාය ඔසධදානෙන ගබභසණඨානකාරණා.[1] ගබෙභා හි වාතෙන වා පාණකෙහි කමෙමනාති තීහි කාරණෙහි විනසසති. තතථ වාතෙන නසසනෙත වාතවිනාසනං සීතලං භෙසජජං දෙති, පාණකෙහි නසසනෙත පාණකානං පටිකමමං කරොති, කමමතො නසසනතං පන බුඩඪාපි පටිබාහිතුං න සකෙකානති, තසමා න තං ඉධ ගහිතං. "**සාලාකිය**"නති: සලාකවෙජජකමමං. "**සලලකතතිය**"නති: සලලකනතනවෙජජකමමං. "**කායතිකිචඡා**"ති: මූලභෙසජජාදීනි යොජෙතවා කායතිකිචඡා වෙජජකමමං. "**භූතිය**"නති: භූතවෙජජකමමං. "**කොමාරකභචච**"නති.[2] කොමාරකවෙජජකමමං.

"**කුහා**"ති: විමහාපකා. "**ථඬා**"ති: දාරුඛණඩං විය ථඬසරීරා. "**ලපා**"ති: පචචයපටිබඬවචනකා. "**සිඟී**"ති. මණඩනපකතිකා. "**උනනලා**"ති: උගගතමානනලා. "**අසමාහිතා**"ති: උපචාරපපණාසමාධිවිරහිතා "**න ගණෙහයයා**"ති: ආදීසු උදෙදසගගහණවසෙන **න ගණෙහයය**. සජඣායවසෙන **න උගගණෙහයය**, චිතෙත ඨපනවසෙන **න ධාරෙයය**. සමීපං කතවා ඨපනවසෙන **න උපධාරෙයය**. උපපරිකඛාවසෙන **න උපලකෙඛයය**. අඤඤසං වචනවසෙන **නපපයොජෙයය**. "**පෙසුණෙයය**"නති: පෙසුඤඤං. සෙසතිදෙදසො

1. V. ම. ගබභසණඨානකාරිකා. 2. V. ම. කොමාරවෙජජකනති.

වුත්තපෙත්ථායෙව. **"කයවික්කයෙ"**ති: පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සද්ධිං වඤ්චනවසෙන වා උදයපත්ථනාවසෙන වා න තිට්ඨෙය්‍ය. **"උපවාදං භික්ඛු න කරෙය්‍යා"**ති: උපවාදකරෙ කිලෙසෙ අනිබ්බත්තෙන්තො අත්තනි පරෙහි සමණබ්‍රාහ්මණෙහි උපවාදං න ජනෙය්‍ය. **"ගාමෙ ච නාභිසජ්ජෙය්‍යා"**ති: ගාමෙ ච ගිහිසංසග්ගාදීහි නාභිසජ්ජෙය්‍ය. **"ලාභකම්‍යා ජනං න ලපයෙය්‍යා"**ති. ලාභකාමතාය ජනං න ලපයෙය්‍ය. **"යෙ කයවික්කයා විනයෙ පටික්ඛිත්තා"**ති: යෙ දූතපරිග්ගහණවසෙන කයවික්කයා සික්ඛාපදෙ න වට්ටන්තීති පටික්ඛිත්තා. උභාධිප්පෙතං කයවික්කයං දස්සෙතුං "පඤ්චන්නං සද්ධිං පත්තං වා චීවරං වා"ති ආදිමාහ.

තත්ථ **"පඤ්චන්නං සද්ධි"**න්ති. පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සහ. පඤ්චසහධම්මිකා නාම–භික්ඛු භික්ඛුනී සික්ඛමානා සාමණෙර සාමණෙරියො. **"වඤ්චනියං වා"**ති: පතිරූපං දස්සෙත්වා වඤ්චනියං. **"උදයං වා පත්ථයන්තො"**ති· වඩ්ඪිං පත්ථෙන්තො වා පරිවත්තෙන්ති පරිවත්තනං කරොති **"ඉද්ධිමන්තො"**ති. ඉජ්ඣනප්පභාවවන්තො. **"දිබ්බචක්ඛුකා"**ති: දිබ්බසදිසඤාණචක්ඛුකා. අථවා දිබ්බවිහාරසන්නිස්සයෙන ලද්ධඤාණචක්ඛුකා **"පරචිත්තවිදුනො"**ති අත්තනො චිත්තෙන පරෙසං චිත්තජානනකා **"තෙ දූරතොපි පස්සන්ති"**ති: එකයොජනතොපි යොජනසතතොපි යොජනසහස්සතොපි චක්කවාළතොපි ද්වෙ තීණි චත්තාරි පඤ්ච දස වීසති චත්තාළීස සහස්සතොපි තතො අතිරෙකතොපි චක්කවාළතො පස්සන්ති දක්ඛන්ති. **"ආසන්නාපි න දිස්සන්ති"**ති සමීපෙ ඨිතාපි නිසින්නාපි න පඤ්ඤායන්ති. **"චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති"**ති අත්තනො චිත්තෙනාපි පරෙසං චිත්තං ජානන්ති. **"දෙවතාපි ඛො සන්ති ඉද්ධිමන්තිනියො"**ති. දෙවතාපි එවං සංවිජ්ජන්ති ඉජ්ඣනප්පභාවවන්තියො. **"පරචිත්තවිදුනියො"**ති: පරස්ස චිත්තං ජානන්තියො.

"ඔළාරිකෙහි වා කිලෙසෙහී"ති කායදුච්චරිතාදිකෙහි ච උපතාපෙහි **"මජ්ඣිමෙහි වා"**ති. කාමවිතක්කාදිකෙහි වා. **"සුඛුමෙහි වා"**ති· ඤාතිවිතක්කාදිකෙහි වා, කායදුච්චරිතාදයො කම්මපථවසෙන, කාමවිතක්කාදයො වට්ටමූලකකිලෙසවසේන වෙදිතබ්බා. ඤාතිවිතක්කාදීසු මය්හං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්තියුත්තාති එවං පඤ්චකාමගුණසන්නිස්සිතකතමෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො ඤාතිවිතක්කො. ඛයං ගතා වයං ගතා සද්ධා පසන්නාති එවං පවත්තො පන ඤාතිවිතක්කො නාම න හොති. අම්හාකං ජනපදෙ සුභික්ඛා සම්පන්නසස්සාති තුට්ඨමානස්ස ගෙහසිතවසෙනෙව උප්පන්නවිතක්කො ජනපදවිතක්කො නාම. අම්හාකං ජනපදෙ මනුස්සා සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා වයං ගතාති එවං පවත්තො පන ජනපදවිතක්කො නාම න හොති. අමරත්තාය

විතක්කො අමරොව විතක්කොති අමරවිතක්කො. තත්ථ උක්කුටිකප්පධානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ අත්තා සුඛී හොති 'අමරොති දුක්කරකාරිකං කරොන්තස්ස තාය දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො විතක්කො අමරත්තාය විතක්කො නාම. දිට්ඨිගතිකො පන සස්සතං වදෙසීති[1] ආදීනි පුට්ඨො එවම්පි මෙ නො අඤ්ඤථාපි මෙ නො නොතිපි මෙ නො නොනොතිපි මෙ නොති වික්ඛෙපං ආපජ්ජති, තස්ස සො දිට්ඨිගතපටිසංයුත්තො විතක්කො. යථා අමරෙ නාම මච්ඡා උදකෙ ගහෙත්වා මාරෙතුං න සක්කා ඉතොචිතො ච ධාවති ගාහං න ගච්ඡති, එවමෙව එකස්මිං පක්ඛෙ අසණ්ඨානතො න මරතීති අමරො නාම, තං දුවිධම්පි එකතො කත්වා අමරවිතක්කොති වුත්තං.

"**පරානුද්දයතා පටිසංයුත්තො**"ති: අනුද්දයතාපටිරූපකෙන ගෙහසිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො. උපට්ඨාකෙසු නන්දන්තෙසු සොචන්තෙසු ච තෙහි සද්ධිං විගුණං සොචති, තෙසු සුඛිතෙසු සුඛිතො හොති, දුක්ඛිතෙසු විගුණං දුක්ඛිතො හොති, උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජති, තානි තානි කිච්චානි සාධෙන්තො පඤ්ඤත්තිං වීතික්කමති, සල්ලෙඛං කොපෙති. යො තස්මිං සංසට්ඨවිහාරෙ තස්මිං වා වොයොගාපජ්ජනෙ ගෙහසිතො විතක්කො අයං පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තො විතක්කො නාම. "**ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තො**"ති: චීවරාදිලාභෙන චෙව සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච සද්ධිං ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො. "**අනවඤ්ඤත්ති පටිසංයුත්තො**"ති: අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං න හෙඨෙත්වා විහෙඨෙත්වා කථෙය්‍යුන්ති එවං අනවඤ්ඤාතභාවපත්ථනාය සද්ධිං උප්පජ්ජනවිතක්කො. යො තස්මිං මා මං පරෙ අවජානිංසූති උප්පන්නවිතක්ක පඤ්චකාමගුණසංඛාතගෙහනිස්සිතො හුත්වා උප්පන්නවිතක්කො අනවඤ්ඤත්ති පටිසංයුත්තො විතක්කො.

"**තත්ථ තත්ථ සජ්ජතී**"ති: තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු ලග්ගති. "**තත්ථ තත්ථ ගණ්හාතී**"ති: වුත්තප්පකාරං ආරම්මණං පවිසති. "**බජ්ඣතී**"ති: තෙහි තෙහි ආරම්මණෙහි සද්ධිං බජ්ඣති, එකීභවති. "**අනයව්‍යසන**"න්ති: අවඩ්ඪිවිනාසං. "**ආපජ්ජතී**"ති: පාපුණාති. "**ආමිසචක්ඛුකස්සා**"ති: චීවරාදි ආමිසලොලස්ස. "**ලොකධම්මගරුකස්සා**"ති: ලොකුත්තරධම්මං මුඤ්චිත්වා රූපාදිලොකධම්මමෙව ගරුං කත්වා චරන්තස්ස. "**ආලපනා**"ති: විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා කිමත්ථාය භොන්තො ආගතා කිං භික්ඛූ නිමන්තෙතුං යදි එවං ගච්ඡථ අහං පච්ඡතො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමීති එවං ආදිතොව ලපනා. අථවා අත්තානං උපනෙත්වා අහං තිස්සො මයි රාජා පසන්නො මයි අසුකො ච අසුකො ච රාජමහාමත්තො 'පසන්නොති එවං අත්තුපනා

1. V. ම. දිට්ඨිගතිකො පනසස්සතංවදෙසීති.

සිකා ලපනාති ආලපනා. "**ලපනා**"ති: පුට්ඨස්ස සතො වුත්තප්පකාරමෙව ලපනා. "**සල්ලපනා**"ති: ගහපතිකානං උක්කණ්ඨනෙ භීතස්ස ඔකාසං දත්වා දත්වා සුඛු ලපනා. "**උල්ලපනා**"ති: මහාකුටුම්බිකො මහානාවිකො මහාදානපතීති එවං උද්ධං කත්වා ලපනා. "**සමුල්ලපනා**"ති: සබ්බතො භාගෙන උද්ධං කත්වා ලපනා. "**උන්නහනා**"ති: උපාසකා පුබ්බෙ ඊදිසෙ කාලෙ නවදානං දෙථ ඉදානි කිං න දෙථාති එවං යාව දස්සාම භන්තෙ ඔකාසං න ලභාමාති ආදීනි වදන්ති තාව උද්ධං උද්ධං නහනා වෙඨනාති වුත්තං හොති. අථ වා උච්ඡුහත්ථං දිස්වා කුතො ආභතං උපාසකාති පුච්ඡති. උච්ඡුඛෙත්තතො භන්තෙති, කිං තත්ථ උච්ඡු මධුරන්ති, ඛාදිත්වා භන්තෙ ජානිතබ්බන්ති, න උපාසකා භික්ඛුස්ස උච්ඡුං දෙථාති වත්තුං වට්ටතීති, යා එවරූපා නිබ්බෙඨෙන්තස්සාපි වෙඨනකථා සා උන්නහනා සබ්බභාගෙන පුනප්පුනං නහනා **සමුන්නහනා** "**උක්කාචනා**"ති: එතං කුලං මං යෙව ජානාති, සචෙ එත්ථ දෙය්‍යධම්මො උප්පජ්ජති මය්හං යෙව දෙතීති එවං උක්ඛිපිත්වා කාචනා උක්කාචනා. උද්දීපනාති[1] වුත්තං හොති. සබ්බතොභාගෙන පුනප්පුනං උක්කාචනා **සමුක්කාචනා**. "**අනුප්පියභාණිතා**"ති: පච්චයවසෙන පුනප්පුනං පියවචනභණනා. "**සණ්හවාචතා**"ති: මුදුවචනතා. "**සඛිලවාචතා**"ති මන්දපමාණයුත්තවචනතා, සිපිලවචනතා වා. "**ලිත්තවචනතා**"ති අල්ලීයනවචනතා. "**අඵරුසවචනතා**"ති: මධුරවචනතා.

"**පොරාණං මාතා[2]පෙත්තික**"න්ති: පුරෙ උප්පන්නං මාතාපිතූනං සන්තකං. "**අන්තරහිත**"න්ති:[3] පටිච්ඡන්නං තිරොභූතං. "**ඤායාමී**"ති: පාකටො හොමි. "**අමුකස්ස කුලුපකො**"ති අමුකස්ස අමච්චස්ස කුලපයිරුපාසකො "**අමුකායා**"ති. අමුකාය උපාසිකාය "**මං උජ්ඣිත්වා**"ති: මං විස්සජ්ජිත්වා. "**සංයුත්ත**"න්ති: චීවරාදීහි සම්පයුත්තං. තදත්ථං වා යොජිතං. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො සබ්බො හෙට්ඨා වුත්තනයොව.

"**මොසවජ්ජෙ න නීයෙථා**"ති: මුසාවාදෙ න නීයෙථ. "**ජීවිතෙනා**"ති: ජීවිකාය. "**සඨො**"ති: අසන්තගුණදීපනතො න සම්මා භාසිතා. සබ්බතො භාගෙන සඨො **පරිසඨො**. "**යං තත්ථා**"ති: යං තස්මිං පුග්ගලෙ. "**සඨ**"න්ති. අසන්තගුණදීපනං කෙරාටියං. "**සඨතා**"ති: සඨාකාරො. "**සාඨෙය්‍ය**"න්ති: සඨභාවො. "**කක්ඛරතා**"ති: පදුමනාලස්ස විය අපරාමසනක්ඛමො ඵරුසභාවො. **කක්ඛරියන්තිපි** තස්සෙව වෙවචනං. "**පරික්ඛත්තතා[4]පාරික්ඛත්තිය**"න්ති පදද්වයෙන

1. V. ම. උද්දීසනාති.
2. V ම මාතු.
3. සී. I. & II. අංහිතන්ති.
4. V. ම. පරික්ඛත්තතාවාපරික්ඛත්තන්ති,

නිඛණිත්වා ඨපිතං විය දළ්හකොරවියං වුත්තං, කෙචි පන: **කාකාරි තාති** සම්භාවයිත්වා වචනං. **කාකාරිය**න්ති සම්භාවයිත්වා වචනභාවො. “**පරික්ඛතකා**”ති: අලංකරණකාරෙ. “**පරික්ඛත්තිය**”න්ති: අලං කරණභාවොති අත්ථං වණ්ණයන්ති. “**ඉදං වුච්චති**”ති: ඉදං අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං සාඨෙය්‍යන්ති වුච්චති. යෙන සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස කුච්ඡි වා පිට්ඨි වා ජානිතුං න සක්කා.

“වාමෙන සූකරෙ හොති දක්ඛිණෙන අජාමිගො
සරෙන එළකො හොති විසාණෙන ජරග්ගවො”ති.

එවං වුත්ත යක්ඛසූකරසදිසො හොති. “**අතිමඤ්ඤති**”ති: අතික්කමිත්වා මඤ්ඤති. “**කිං පනායං බහුලාජීවො**”ති: අයං පුග්ගලො කො නාම බහුලාජීවකො. “**සබ්බං සංභක්ඛති**”ති:[1] ලද්ධං ලද්ධං සබ්බං ඛාදති. “**අප්පපුඤ්ඤො**”ති: මන්දපුඤ්ඤො. “**අප්පෙසක්ඛො**”ති: පරිවාරවිරහිතො. “**පඤ්ඤාසම්පන්නො**”ති: සම්පන්න පඤ්ඤො පරිපුණ්ණපඤ්ඤො “**පඤ්හං විස්සජ්ජෙති**”ති: පඤ්හං කථෙති ව්‍යාකරොති. “**සුත්වා දුසිතො බහුං වාචං සමණානං වා පුථුවචනාන**”න්ති දුසිතො ඝට්ටිතො පරෙහි තෙසං සමණානං වා ඛත්තියාදි භෙදානං වා අඤ්ඤෙසං පුථුවචනානං[2] බහුම්පි අනිට්ඨං වාචං සුත්වා. “**න පතිවජ්ජා**”ති: න පටිවදෙය්‍ය, කිං කාරණං? **නහි සන්තො පටි සෙනිං කරොන්ති.** “**කක්ඛළෙනා**”ති: දාරුණෙන. “**සන්තො**”ති: නිබ්බුතකිලෙසා. “**පටිසෙනි**”න්ති: පටිසත්තුං. “**පටිමල්ල**”න්ති: පටියොධං.[3] “**පටිකණ්ට**”න්ති: පටිවෙරං. “**පටිපක්ඛ**”න්ති: කිලෙස පටිපක්ඛං කිලෙසවසෙන සඟං න කරොන්තීති අත්ථො. “**එතඤ්ච ධම්මමඤ්ඤාය**”ති: සබ්බමෙතං යථාවුත්ත ධම්මං ඤත්වා. “**විචින**”න්ති: විචිනන්තො. “**සන්ති**”ති: නිබ්බුති. “**ඤත්වා**”ති: නිබ්බුති රාගාදීනං සන්තීති ඤත්වා. “**සමං චා**”ති: කායසුචරිතාදි. “**විසමං චා**”ති: කාය දුච්චරිතාදි. “**පථං චා**”ති: දසකුසලකම්මපථං. “**විපථං චා**”ති: දස අකුසලකම්මපථං. “**සාවජ්ජං චා**”ති: අකුසලමෙව. “**අනවජ්ජං චා**”ති: කුසලමෙව. “**හීන පණීත කණ්හ සුක්ක විඤ්ඤූගරහිත පසත්ථ**”න්ති: ඉදං හි කුසලාකුසලමෙව.

තත්ථ කායසුචරිතාදි සමකරණතො **සමං**. කායදුච්චරිතාදි විසම කරණතො **විසමං**. කුසලකම්මපථා සුගතිගමන පථත්තා **සුපථං**. අකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපටිපක්ඛත්තා අපායගමනපථත්තා **විපථං**. අකුසලං සදොසත්තා **සාවජ්ජං**, කුසලං නිද්දොසත්තා **අන වජ්ජං**. තථා මොහෙන වා දොසමොහෙන වා ලොභමොහෙන වා සම්පයුත්තත්තා **හීනං**. අලොභ අදොස අමොහයුත්තත්තා **පණීතං**. කණ්හවිපාකත්තා **කණ්හං**. සුක්කවිපාකත්තා **සුක්කං**. බුද්ධාදීහි

1. V. ම. සබ්බංභක්ඛතීති. 2. V. ම. පුථුජ්ජනානං.
3. සී. I. & II. පටියොගං.

විසුද්ධිං ගරහිතත්තා විසුද්ධිගරහිතං. තෙහි එව ථොමිතත්තා විසුද්ධිපසංසත්ථන්ති ඤාතබ්බං. කිං කාරණා? තප්පමජ්ජෙය්‍ය ඉති චෙ? "අභිභූ හි සො"ති ගාථා.

තත්ථ **"අභිභූ"**ති: රූපාදීනං අභිභවිතා. **"අනභිභූතො"**ති: තෙහි අනභිභූතො. **"සක්ඛිධම්මං අනීතිහමද්දසී"**ති: පච්චක්ඛමෙව අනීතිහං ධම්මං අද්දක්ඛි. **"සදා නමස්සමනුසික්ඛෙ"**ති: සදා නමස්සන්තො තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍ය **"කෙහිචි කිලෙසෙහී"**ති: කෙහිචි රාගාදිඋපතාපකරෙහි කිලෙසෙහි **"අභිභොසි නෙ"**ති: තෙ කිලෙසෙ අභිභවි, සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. කෙවලං පන එත්ථ **"චක්ඛූහි නෙව ලොලො"**ති: ආදීහි ඉන්ද්‍රියසංවරො **"අන්නානමථො පානාන"**න්ති. ආදීහි සන්නිධිපටික්ඛෙපමුඛෙන පච්චයපටිසෙවනසීලං. මෙථුනමොසවජ්ජපෙසුනියාදීහි පාතිමොක්ඛසංවරසීලං. **"ආථබ්බනං[1] සුපිනං ලක්ඛණ"**න්ති ආදීහි ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං. **"ඣායී න පාදලොලස්සා"**ති ඉමිනා සමාධි. **"විචිනං භික්ඛූ"**ති: ඉමිනා පඤ්ඤා. **"සදා සතො සික්ඛෙ"**ති ඉමිනා පන සංඛෙපතො තිස්සොපි සික්ඛා. **අථාසනෙසු සයනෙසු අප්පසද්දෙසු භික්ඛු විහරෙය්‍ය නිද්දං න බහුලීකරෙය්‍යා**"ති: ආදීහි සීලසමාධිපඤ්ඤානං උපකාරසංගණ්හනවිනොදනානි[2] වුත්තානීති එවං භගවා නිම්මිතස්ස පරිපුණ්ණපටිපදං වත්වා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙ වුත්තසදිසොවාභිසමයො අහොසීති

තුවටකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

චතුද්දසමං.

පණ්ණරසමෙ-අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසෙ: "අත්තදණ්ඩා භයං ජාත"න්ති පඨමගාථාය අත්ථො-යං ලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකං වා සම්පරායිකං වා භයං ජාතං සබ්බං තං අත්තදණ්ඩාභයං ජාතං, අත්තනො දුච්චරිතකාරණා ජාතං. එවං සන්තෙ ජනං පස්සථ මෙධගං ඉමං සාකියාදිජනං පස්සථ අඤ්ඤමඤ්ඤමෙධගන්ති; එවං තං පටිවිරුද්ධං විප්පටිපන්නජනං පරිභාවෙත්වා අත්තනො සම්මාපටිපත්තිදස්සනෙන තස්ස සංවෙගං ජනෙතුං ආහ:-

"සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි යථා සංවිජිතං මයා"ති.

පුබ්බෙ බොධිසත්තෙන සතාති[3] අධිප්පායො. **"තයො"**ති: ගණනපරිච්ඡෙදො **"දණ්ඩා"**ති: දුච්චරිතා. **"කායදණ්ඩො"**ති: කායදුච්ච

---

1 ආථබ්බණං.
2. V. ම. උපකාරාපකාරසංගණ්හනවිනොදනානි.
3. V. ම සංවිජිතාති.

රිතං; වචීදණ්ඩාදීසුපි. එසෙව නයො. "**තිවිධං කායදුච්චරිත**"න්ති: පාණාතිපාතාදිකායතො පවත්තං දුට්ඨං චරිතං. කිලෙසපූතිකත්තා වා දුට්ඨු චරිතන්ති ලද්ධනාමං තිවිධං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. "**චතුබ්බිධ**"න්ති: මුසාවාදාදි චතුබ්බිධං. "**තිවිධ**"න්ති: අභිජ්ඣාදි තිවිධං. "**දිට්ඨධම්මික**"න්ති: දිට්ඨෙව ධම්මෙ ඉමස්මිං යෙව අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං.¹ "**සම්පරායික**"න්ති: අනාගතෙ අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං¹ "**ආගුචාරි**"න්ති: පාපකාරිං අපරාධකාරිං. "**රාජා නං පරිභාසතී**"ති: පාපකාරිං රාජා පරිභාසති. "**භයං උප්පාදෙති දුක්ඛදොමනස්සං පටිසංවෙදෙතී**"ති: කායිකං දුක්ඛං චෙතසිකං දොමනස්සං වින්දති. "**එතං භයං දුක්ඛං දොමනස්ස**"න්ති: එවරූපං භයඤ්ච දුක්ඛං දොමනස්සඤ්ච. "**කුතො තස්සා**"ති: තස්ස චොරස්ස කුතො උප්පන්නං. "**අත්තදණ්ඩතො ජාත**'න්ති: අත්තනා කතදුච්චරිතතො උප්පන්නං. "**අත්තමසො**"ති: හෙට්ඨිමතො සවචනීයං කාරෙති. "**න තෙ ලබ්භා ඉතො පක්කමිතු**"න්ති: ඉතො ඉමම්හා ගාමාදිතො ගන්තුං න ලබ්භා. "**න සක්කා බහි නික්ඛමිතු**"න්ති: පළිබොධසඞ්ගං කාරෙති.

"**ධනජානිපසවයාපි**"ති: ධනපරිහානිකාරණාපි. රාජා තස්ස විවිධා කම්මකාරණා කාරාපෙති. "**කසාහිපි තාළෙන්තී**"ති: කසාදණ්ඩකෙහි පොථෙන්ති. "**වෙත්තෙහිපි තාළෙන්තී**"ති: සකණ්ටකවෙත්තලතාහි පොථෙන්ති. "**අඩ්ඪදණ්ඩකෙහී**"ති ආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයා එව. "**සුණඛෙහිපි ඛාදාපෙන්තී**"ති: කතිපයානි දිවසානි ආහාරෙ අදත්වා ජාතසුණඛෙහි ඛාදාපෙන්ති, තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිසංඛලිකමෙව කරොන්ති. "**සූලෙ උත්තාසෙන්තී**"ති: සූලං ආරොපෙන්ති. "**රාජා ඉමෙසං චතුන්නං දණ්ඩානං ඉස්සරො**"ති: ඉමෙසං චතුන්නං ආණාතං කාතුං රාජා සමත්ථො. "**සකෙන කම්මෙනා**"ති: සයං කතෙන කම්මෙන. "**තමෙනං නිරයපාලා**"ති: එත්ථ එකච්චෙ ථෙරා-නිරයපාලා නාම නත්ථි යන්තරූපං විය කම්මමෙව කාරණං කාරෙන්තීති වදන්ති, තං-අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලාති? ආමන්තා අත්ථි ච කම්මකාරණිකාති ආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ පටිසෙධිතමෙව. යථා හි මනුස්සලොකෙ කම්මකාරණිකා අත්ථි එවමෙව නිරයෙ නිරයපාලා අත්ථීති. "**තත්තං අයොඛිල**"න්ති: තිගාවුතඅත්තභාවං සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙ තාලප්පමාණං අයසූලං පවෙසෙන්ති, තථා වාමහත්ථාදීසු. යථා ච උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා එවං උරෙනාපි වාමපස්සෙනාපි දක්ඛිණපස්සෙනාපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොන්තියෙව. "**සංවෙසෙත්වා**"ති: ජලිතාය ලොහපථවියා තිගාවුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. "**කුඨාරීහී**"ති: මහතීහි ගෙහච්ඡදනස්ස එකපක්ඛමත්තාහි කුඨාරීහි තච්ඡන්ති, ලොහිතං නදී හුත්වා සන්දති, ලොහපථවිතො ජාලා උට්ඨහිත්වා තච්ඡිතට්ඨානං ගණ්හාති, මහාදුක්ඛං

2. V. ම. වෙදිතබ්බං.

උප්පජ්ජන්ති. තච්ඡන්තා පන සුත්තාහතකං කරිත්වා දාරුං විය අට්ඨංසම්පි ඡළංසම්පි කරොන්ති. “**වාසීහී**”ති: මහාසුප්පප්පමාණාහි වාසීහි “**රථෙ යොජෙත්වා**”ති: සද්ධිං යුගයොත්තපක්ඛරචක්කකුබ්බරපාජනෙහි සබ්බතො පජ්ජලිතෙ රථෙ යොජෙත්වා. “**මහන්ත**”න්ති: මහාකූටාගාරප්පමාණං. “**ආරොපෙන්ති**”ති: සම්පජ්ජලිතෙහි අයමුග්ගරෙහි පොථෙන්තා ආරොපෙන්ති. “**සකිම්පි උද්ධ**”න්ති සුපක්කුථිතාය උක්ඛලියා පක්ඛිත්ත තණ්ඩුලා විය උද්ධං අධො තිරියං ච **ගච්ඡන්ති.** “**මහානිරයෙ**”ති: අවීචිමහානිරයම්හි. “**චතුක්කණ්ණො**”ති: චතුරස්සමඤ්ජූසාසදිසො. “**විභත්තො**”ති. චතුද්වාරවසෙන විභත්තො. “**භාගසො මිතො**”ති. ද්වාරවීථීනං වසෙන භාගෙ ඨපෙත්වා විභත්තො “**පරියන්තො**”ති. පරික්ඛිත්තො “**අයසා**”ති: උපරි නවයොජනෙන අයපට්ටෙන ඡාදිතො. “**සමන්තා යොජනසතං ඵරිත්වා තිට්ඨති**”ති: එවං ඵරිත්වා තිට්ඨති යථා සමන්තා යොජනසතෙ ඨත්වා ඔලොකෙන්තස්ස අක්ඛීනි යමකගොළකා විය නික්ඛමන්ති. “**කදරියාතපනා**”ති· සබ්බෙපි තෙ උස්සදෙහි සද්ධිං අට්ඨමහානිරයා කදරියෙ නිච්චං තපන්තීති කදරියාතපනා. බලවදුක්ඛතාය **ඝොරා,** කප්පට්ඨිකානං අච්චීනං අත්ථිතාය **අච්චිමන්තො.** ආසාදෙතුං සට්ටෙතුං දුක්කරතාය **දුරාසදා,** දිට්ඨමත්තා වා සුතමත්තාපි වා **ලොමානි හංසෙන්තීති** ලොමහංසනරූපා, හිංසනතාය **භෙස්මා,** භයජනනතාය **පටිභයා.** සුඛාභාවෙන **දුක්ඛා** “**පුරත්ථිමාය ච භිත්තියා**”ති ආදි ගාථානං එවං අවීචිනිරයොති පරියන්තං කත්වා අයං සංඛෙපො කතො. අග්ගිජාලානං වා පන සත්තානං වා තෙසං දුක්ඛස්ස වා වීචි අන්තරං නත්ථි එත්ථාති=අවීචි. තත්‍ර හි පුරත්ථිමාහි භිත්තීහි ජාලාරාසි උට්ඨහිත්වා පාපකම්මිනො පුග්ගලෙ ඣාපෙන්තො පච්ඡිමාදිසු භිත්තිසු පටිහඤ්ඤති පහරති තා ච භිත්තියො විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගණ්හාති හෙට්ඨා උට්ඨිතා උපරි පටිහඤ්ඤති උපරි උට්ඨිතා හෙට්ඨා පටිහඤ්ඤති එවං තාවෙත්ථ ජාලානං වීචි නාම නත්ථි, තස්ස පන අන්තො යොජනසතං ඨානං ඛීරවල්ලිපිට්ඨස්ස පූරිතනාළි විය සත්තෙහි නිරන්තරං චතූහි ඉරියාපථෙහි පච්චන්තානං සත්තානං පමාණං නත්ථි. න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං ව්‍යාබාධෙන්ති. සකසකට්ඨානෙයෙව පච්චන්ති. එවමෙත්ථ සත්තානං වීචි නාම නත්ථි. යථා පන ජිව්හග්ගෙ ඡ මධුබින්දූනි සත්තමස්ස තම්බලොහබින්දුනො අනුදහනබලවතාය අබ්බොහාරිකානි හොන්ති තථා තත්ථ අනුදහනබලවතාය සෙසා ඡ අකුසලවිපාකුපෙක්ඛා අබ්බොහාරිකා හොන්ති. දුක්ඛමෙව නිරන්තරං පඤ්ඤායති. එවමෙත්ථ දුක්ඛස්ස වීචි නාම නත්ථි, නිරස්සාදත්ථෙන **නිරයො** “**තත්ථ සත්තා මහාලුද්දා**”ති: තස්මිං නිබ්බත්තා සත්තා මහන්තාලුද්දා. “**මහාකිබ්බිසකාරිනො**”ති: මහන්තදාරුණකම්මකාරිනො. “**අච්චන්තපාපකම්මන්තා**”ති. එකංසෙන පාපකම්මිනො. “**පච්චන්ති න ච මීයරෙ**”ති: ඡින්නං ජාලානමන්තරෙ පච්චන්ති න ච මීයන්ති, “**ජාතවෙදසමො කායො**”ති: තෙසං සරීරං

අග්ගිසදිසං. "**තෙසං නිරයවාසින**"න්ති: තෙසං පාපකම්මානං නිරයවාසීනං. "**සකස කම්මානං දළ්හතාන**"න්ති: පාපකම්මානං ථිරභාවං ඔලොකෙහි. "**න භස්මා හොති න මසී**"ති: ඡාරිකාපි න හොති අඞ්ගාරොපි න හොති. "**පුරත්ථිමෙන.**"ති: යදා තං ද්වාරං අපාරුතං හොති, අථ තදභිමුඛා ධාවන්ති, තෙසං තත්ථ ඡවිආදීනි ඣායන්ති, ද්වාරසමීපං පත්තානඤ්ච තෙසං තං පිථීයති, පච්ඡිමං අපාරුතං විය ඛායති. එස නයො සබ්බත්ථ.

"**නික්ඛමිතාසා තෙ**"ති: නිරයා නික්ඛමිතුං ආසා එතෙසන්ති නික්ඛමිතාසා. "**මොක්ඛගවෙසිනො**"ති: මුඤ්චනූපායං එසන්තා ගවෙසන්තාපි න තෙ තතො නික්ඛමිතුං ලභන්ති. "**කම්මපච්චයා**"ති: තෙ සත්තා නිරයතො නික්ඛමනද්වාරං පාපකම්මපච්චයා නාධිගච්ඡන්ති. "**තෙසං ච පාපකම්මං අවිපක්කවිපාකං කතං බහු**"න්ති: තෙසඤ්ච සත්තානං ලාමකදාරුණං කම්මං අවිපක්කවිපාකං බහුවිධං නානප්පකාරං අදින්නවිපාකං කතං උපචිතං අත්ථි. "**සංවෙග**"න්ති: හිරීයනං. "**උබ්බෙග**"න්ති: ඨිතඨානතො ගමනං. "**උත්‍රාස**"න්ති: උබ්බිජනං අසන්නිධානං, "**භය**"න්ති: චිත්තුත්‍රාසනං. '**සමටන**"න්ති: පීළනං. "**උපද්දව**"න්ති: ඊතිං. "**උපසග්ග**"න්ති: නිරුජ්ඣනං. ඉදානි යථානෙත සංවිජිතං තං පකාරං දස්සෙන්තො එජමානන්ති ආදිමාහ.

තත්ථ "**එජමාන**"න්ති: කම්පමානං. "**අප්පොදකෙ**"ති අප්ප උදකෙ. "**අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි ඛ්‍යාරුද්ධෙ දිස්වා**"ති: නානා සත්තෙ ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි සද්ධිං විරුද්ධෙ දිස්වා. "**මං භයමාවිසී**"ති: මං භයං පවිට්ඨං. "**කිලෙසඵන්දනාය එජමාන**"න්ති: රාගාදිකිලෙසචලනාය චලමානං. "**පයොගො**"ති: කායවචීමනොපයොගො. "**විරුද්ධා**"ති: විරොධමාපන්නා. "**පටිවිරුද්ධා**"ති: පටිමුඛා හුත්වා විරොධමාපන්නා. කුද්ධා විරුද්ධා වා. "**ආහතා**"ති: කොධෙන ආහතා පහතා. "**පච්චාහතා**"ති: පතිමල්ලා හුත්වා ආහතා. "**ආසපිතා**"ති: සපිතා. "**පච්චාසපිතා**"ති: විසෙසෙන සපිතා. "**පාණීහිපි උපක්කමන්තී**"ති: හත්ථෙහිපි පහරන්ති. "**සමන්තමසාරො ලොකො**"ති. නිරයං ආදිං කත්වා සමන්තතො ලොකො අසාරො නිච්චසාරාදි රහිතො, "**දිසා සබ්බා සමෙරිතා**"ති: සබ්බා දිසා අනිච්චතාය කම්පිතා, "**ඉච්ඡං භවනමත්තනො**"ති: අත්තනො තාණං ඉච්ඡන්තො. "**නාද්දසාසිං අනොසිත**"න්ති: කිඤ්චි ඨානං ජරාදීහි අනජ්ඣාවුත්ථං නාද්දක්ඛින්ති. "**අසාරො**"ති: න සාරො සාරවිරහිතො වා. "**නිස්සාරො**"ති: සබ්බෙන සබ්බං සාරවිරහිතො. "**සාරාපගතො**"ති: සාරතො අපගතො. "**නිච්චසාරසාරෙන වා**"ති: සතත සාරසංඛාතෙන සාරෙන වා. උපරිපදද්වයෙපි එසෙව නයො. "**යෙ පුරත්ථිමාය දිසාය සංඛාරා**"ති: යෙ පුරිමදිසාය පච්චයෙහි

සඞ්ගම්ම සමාගම්ම කතා සංඛාරා. "**තෙපි එරිතා**"ති: තෙපි සංඛාරා කම්පිතා. "**සමෙරිතා**"ති: සම්මාකම්පිතා. "**චලිතා**"ති: චලනං ගතා. "**ඝට්ටිතා**"ති: උදයබ්බයෙන පීළිතා. "**අනිච්චතාය**"ති: හුත්වා අභාවිතාය "**ජාතියා අනුගතා**"ති: නිබ්බත්තියා අනුපවිට්ඨා. "**ජරාය අනුසටා**"ති: පරිපක්කතාය අනුපතිතා. "**බ්‍යාධිනා අභිභූතා**"ති: ධාතුවිසමෙන උප්පන්නබ්‍යාධිනා අජ්ඣොත්ථටා. "**මරණෙන අබ්භාහතා**"ති: මච්චුනා අභිආහතා පහතා. '**අතාණා**"ති: රක්ඛාවිරහිතා. "**අලෙණා**"ති: ලෙණවිරහිතා. "**අසරණා**"ති: නත්ථි එතෙසං සරණන්ති අසරණා. "**අසරණීභූතා**"ති: සයං සරණකිච්චං න කරොන්තීති අසරණීභූතා.

අජ්ඣත්තං භවනමින්ති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. "**තාණ**"න්ති. පාලනං: "**ලෙණ**"න්ති: ලෙණට්ඨානං. "**සරණ**"න්ති: දුක්ඛනාසනං. "**ගති**"න්ති: පතිට්ඨා. "**පරායන**"න්ති: පරං අයනං පරායනං. "**අජ්ඣොසිතංයෙව අද්දස**"න්ති: ජරාදීහි මද්දිතංයෙව අද්දක්ඛිං "**සබ්බං යොබ්බඤ්ඤ**"න්ති: යොබ්බනභාවො යොබ්බඤ්ඤං. සබ්බෙසානං සබ්බං යොබ්බඤ්ඤං. "**ජරාය ඔසිත**"න්ති: පරිපාකාය ජරාය අවසිතං මද්දිතං, එවං සබ්බත්ථ. "**ඔසානෙ ත්වෙව බ්‍යාරුද්ධෙ දිස්වා මෙ අරති අහූ**"ති: යොබ්බනාදීනං ඔසානෙයෙව අවසානමෙයෙව පරිනාමකොව එවං විනාසකෙ එවං ජරාදීහි බ්‍යාරුද්ධෙ ආහතචිත්තෙ සත්තෙ දිස්වා අරති මෙ අහොසි. "**එත්ථ සල්ල**"න්ති: එත්ථ වා එතෙසු සත්තෙසු රාගාදිසල්ලං. "**හදයනිස්සිත**"න්ති: චිත්තනිස්සිතං. යොබ්බඤ්ඤං ජරා මවාසාපෙන්ති විනාසෙන්තීති. එවං සබ්බත්ථ කථානුභාවං සල්ලන්ති. යෙනසල්ලෙන ඔතිණ්ණොති ගාථා. "**දිසා සබ්බා විධාවතී**"ති: සබ්බා දුච්චරිතදිසාපි පුරත්ථිමාදි දිසාපි ගතිදිසාපි ධාවති. "**තමෙව සල්ලං අබ්බුය්හ න ධාවති නසීදතී**"ති: තමෙව තු සල්ලං උද්ධරිත්වා තාව දිසා න ධාවති චතුරොඝෙ ච න සීදති; අක්ඛණන්ති ආදීසු ඛණස්ස පටිපක්ඛතො අක්ඛණං අදස්සනං, අභිමුඛො හුත්වා ධම්මෙන න සමෙති න සමාගච්ඡතීති **අනභිසමයො.** අනුරූපතො ධම්මෙ බුජ්ඣතීති **අනුබොධො** තප්පටිපක්ඛතාය **අනනුබොධො.** අනිච්චාදීහි සද්ධිං යොජෙත්වා න බුජ්ඣතීති **අසම්බොධො.** අසන්තං අසමඤ්ච බුජ්ඣතීතිපි අසම්බොධො. චතුසච්චධම්මං න පටිවිජ්ඣතීති **අප්පටිවෙධො.** රූපාදීසු එකධම්මම්පි අනිච්චාදිසාමඤ්ඤතො න ගණ්හාතීති **අසඞ්ගාහනා.** තමෙව ධම්මං න පරියොගාහතීති **අපරියොගාහනා.** න සමං පෙක්ඛතීති **අසමපෙක්ඛනා.** ධම්මානං සභාවං පති න අපෙක්ඛතීති **අපච්චවෙක්ඛනා.** කුසලාකුසලකම්මෙසු විපරීතවුත්තියා සභාවග්ගහණාභාවෙන වා එකම්පි කම්මං එතස්ස පච්චක්ඛං නත්ථි සයං වා තස්සචි ධම්මස්ස පච්චක්ඛකරණං නාම න හොතීති **අපච්චක්ඛකම්මං.**

යං එතස්මිං අනුප්පජ්ජමානෙ චිත්තසන්තානං මෙජ්ඣං භවෙය්‍ය සුචිවොදාතං, තං දුට්ඨං මෙජ්ඣං ඉමිනාති **දුම්මෙජ්ඣං**. බාලානං භාවො **බාල්‍යං**. මුය්හන්තීති **මොහො**, බලවතරො මොහො **පමොහො**. සමන්තතො මුය්හතීති **සම්මොහො**. විජ්ජාය පටිපක්ඛභාවතො න විදතීති **අවිජ්ජා**. ඔඝයොගත්ථො වුත්තොයෙව. ථාමගතට්ඨෙන අනුසෙතීති **අනුසයො**. චිත්තං පරියුට්ඨාති අභිභවතීති **පරියුට්ඨානං**. හිතග්ගහණාභාවෙන හිතාභිමුඛං ගන්තුං න සක්කොති අඤ්ඤදත්ථු ලග්ගතියෙවාති **ලඞ්ගී** න සජ්ජතීති අත්ථො. දුරුග්ඝාටනට්ඨෙන වා ලඞ්ගී. යථා හි මහාපලිඝසංඛාතා ලඞ්ගී දුරුග්ඝාටා හොති එවමයම්පි ලඞ්ගී වියාති ලඞ්ගී. සෙසං උත්තානත්ථමෙව. යා එවරූපා කංඛාති එත්ථ කංඛනවසෙන **කංඛා**, කංඛං ආදියතීති **කංඛායනා**. පුරිම කංඛා හි උත්තරිකංඛං ආදියති නාම. ආකාරවසෙන වා එතං වුත්තං.

කංඛාසමඞ්ගිචිත්තකංඛාය අයිතත්තා **කංඛායිතං** නාම. තස්ස භාවො=කංඛායිතත්තං. “**විමතී**”ති. විගතා මති විමති. “**විචිකිච්ඡා**”ති: විගතා චිකිච්ඡායාති විචිකිච්ඡා. සභාවං වා විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති කිලමතීති **විචිකිච්ඡා**. සා සංසයලක්ඛණා කම්පනරසා අනිච්ඡයපච්චුපට්ඨානා. අනෙකංසගාහපච්චුපට්ඨානා වා. විචිකිච්ඡා අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානා. පටිපත්තියා අන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා. කම්පනට්ඨෙන ද්විධා එළයතීති **ද්වෙළ්හකං**. පටිපත්තිනිවාරණෙන ද්වෙධාපථො වියාති **ද්වෙධාපථො**. නිච්චං වා ඉදං අනිච්චං වාති ආදිපවත්තියා එකස්මිං ආකාරෙ සණ්ඨාතුං අසමත්ථතාය සමන්තතො සෙතීති **සංසයො**. එකංසං ගහෙතුං අසමත්ථතාය න එකංසගාහොති **අනෙකංසගාහො** නිච්ඡෙතුං අසක්කොන්තී ආරම්මණතො ඔසක්කතීති **ආසප්පනා**. ඔගාහිතුං අසක්කොන්තී සමන්තතො සප්පතීති **පරිසප්පනා**. පරියොගාහිතුං අසමත්ථතාය **අපරියොගාහණා**. අනිච්ඡයවසෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං සමත්ථතාය **ථම්භිතත්තං** චිත්තස්ස ථද්ධභාවොති අත්ථො. විචිකිච්ඡා හි උප්පජ්ජිත්වා චිත්තං ථද්ධං කරොති. යස්මා පන සා උප්පජ්ජමානා ආරම්මණං ගහෙත්වා මනං ලිඛති විය තස්මා **මනොවිලෙඛොති** වුත්තා. “**විද්ධො**”ති. සල්ලෙන ලද්ධප්පහාරො “**ඵුට්ඨො**”ති: ඝට්ටිතො. “**පරෙතො**”ති: පීළිතො “**ධාවතී**”ති පුරතො ගච්ඡති. “**විධාවතී**”ති: අනෙකවිධෙන ගච්ඡති. “**සන්ධාවතී**”ති: වෙගෙන ජවති. “**සංසරතී**”ති: ඉතොචිතො ච චරති “**අචෙලකො**”ති: නිච්චෙලො නග්ගො. “**මුත්තාචාරො**”ති: විස්සට්ඨාචාරො. උච්චාරකම්මාදීසු ලොකියකුලපුත්තාචාරෙන විරහිතො ඨිතකොව උච්චාරං කරොති පස්සාවං කරොති ඛාදති භුඤ්ජති “**හත්ථාපලෙඛනො**”ති: හත්ථෙ පිණ්ඩම්හි නිට්ඨිතෙ ජිව්හාය හත්ථං අපලිඛති. උච්චාරං වා කත්වා හත්ථස්මිංයෙව දණ්ඩකසඤ්ඤී හුත්වා හත්ථෙන අපලිඛති තෙ කිර දණ්ඩකං සත්තොති පඤ්ඤපෙන්ති. භික්ඛාගහණත්ථං එහි භදන්තෙති වුත්තො න එතීති

න එහිභද්දන්තිකො, තෙන හි තිට්ඨ භන්තෙති වුත්තොපි න තිට්ඨතීති **න තිට්ඨභද්දන්තිකො.** තදුභයම්පි කිර සො එතස්ස වචනං කතං භවිස්සතීති න කරොති. "**අභිහට**"න්ති පුරෙතරං ගහෙත්වා ආහට භික්ඛං, "**උද්දිස්සකත**"න්ති: ඉදං තුම්හෙ උද්දිස්ස කතන්ති එවං ආරොචිතභික්ඛං. "**න නිමන්තණ**"න්ති: අසුකං නාම කුලං වා වීථිං වා ගාමං වා පවිසෙය්‍යාථාති එවං නිමන්තිතං භික්ඛම්පි න සාදියති. "**න කුම්භිමුඛා**"ති: කුම්භිතො උද්ධරිත්වා දීයමානං භික්ඛං න ගණ්හාති. "**න කළොපිමුඛා**"ති: කළොපීති උක්ඛලි වා පච්ඡි වා තතොපි න ගණ්හාති. කස්මා? කුම්භිකළොපියො මං නිස්සාය කටච්ඡුනා පහාරං ලභන්තීති, "**න එළකමන්තර**"න්ති: උම්මාරං අන්තරං කත්වා දීයමානං න ගණ්හාති, කස්මා අයං මං නිස්සාය අන්තරකරණං ලභතීති දණ්ඩමුසලෙසුපි එසෙව නයො. "**ද්වින්න**"න්ති: ද්වීසු භුඤ්ජමානෙසු එකස්මිං උට්ඨාය දෙන්තෙ න ගණ්හාති, කස්මා? කබළන්තරායො හොතීති. **න ගබ්භිනියාති** ආදීසු පන ගබ්භිනියා කුච්ඡියං දාරකො කිලමතීති **පායන්තියා** දාරකස්ස ඛීරන්තරායො හොතීති **පුරිසන්තරගතාය** රති අන්තරායො හොතීති න ගණ්හාති. "**න සංකිත්තීසූ**"ති· සංකිත්තෙත්වා කතභත්තෙසු.

දුබ්භික්ඛසමයෙ කිර අචෙලකසාවකා අචෙලකානං අත්ථාය තතො තතො තණ්ඩුලාදීනි සමාදපෙත්වා භත්තං පචන්ති උක්කට්ඨාචෙලො තතො න පටිගණ්හාති. "**න යත්ථ සා**"ති යත්ථ සුනඛො පිණ්ඩං ලභිස්සාමීති උපට්ඨිතො හොති තත්ථ තස්ස අදත්වා ආහටං න ගණ්හාති, කස්මා? එතස්ස පිණ්ඩන්තරායො හොතීති. "**සණ්ඩසණ්ඩචාරිනී**"ති: සමූහසමූහ චාරිණී. සචෙ හි අචෙලකං දිස්වා ඉමස්ස භික්ඛං දස්සාමාති මනුස්සා භත්තගෙහං පවිසන්ති, තෙසු ච පවිසන්තෙසු කළොපිමුඛාදීසු නිලීනා මක්ඛිකා උප්පතිත්වා සණ්ඩසණ්ඩා චරන්ති, තතො ආහටභික්ඛං න ගණ්හාති, කස්මා? මං නිස්සාය මක්ඛිකානං ගොචරන්තරායො ජාතොති. "**ථුසොදක**"න්ති: සබ්බසස්ස සම්භාරෙහි කතං සොවීරකං, එත්ථ ච සුරාපානමෙව සාවජ්ජං, අයං පන **සබ්බෙසු** සාවජ්ජසඤ්ඤී. "**එකාගාරිකො**"ති: යො එකස්මිං යෙව ගෙහෙ භික්ඛං ලභිත්වා නිවත්තති "**එකාලොපිකො**"ති: එකෙනෙව ආලොපෙන යාපෙති ද්වාගාරිකාදීසුපි එසෙව නයො. "**එකිස්සාපි දත්තියා**"ති: එකාය දත්තියා, දත්ති නාම එකා චූළිකා පාති[1] හොති යත්ථ අග්ග භික්ඛං පක්ඛිපිත්වා ඨපෙන්ති. **එකාහික**"න්ති: එකදිවසන්තරිකං. "**අඩ්ඪමාසික**"න්ති: අඩ්ඪමාසන්තරිකං. "**පරියායභත්තභොජන**"න්ති: වාර භත්තභොජනං, එකාහවාරෙන ද්වීහවාරෙන සත්තාහවාරෙන අඩ්ඪමාසවාරෙනාති එවං දිවසවාරෙන ආගතං භත්තභොජනං. **සාකභක්ඛොති** ආදීනි වුත්තත්ථානෙව. "**උබ්භට්ඨකො**"ති: උද්ධං ඨිතකො.

---

1. සී. I. & II. චාටි.

"**උක්කුටිකප්පධානමනුයුත්තො**"ති: උක්කුටිකවීරියං අනුයුත්තො ගච්ඡන්තොපි උක්කුටිකො හුත්වා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා ගච්ඡති. "**කණ්ටකාපස්සයිකො**"ති: අයකණ්ටකෙ වා පකතිකණ්ටකෙ වා භූමියං කොට්ටෙත්වා තත්ථ චම්මං අත්ථරිත්වා ඨානචංකමාදීනි කරොති. "**සෙය්‍ය**"න්ති: සයන්තොපි තත්ථෙව සෙය්‍යං කප්පෙති. "**ඵලකසෙය්‍ය**"න්ති: රුක්ඛඵලකසෙය්‍යං. "**ථණ්ඩිලසෙය්‍ය**"න්ති: ථණ්ඩිලෙ උච්චෙ භූමිට්ඨානෙ සෙය්‍යං. "**එකපස්සයිකො**"ති· එකපස්සෙනෙව සයති. "**රජොජල්ලධරො**"ති: සරීරං තෙලෙන මක්ඛෙත්වා රජුට්ඨානෙ ඨානෙ තිට්ඨති, අථස්ස සරීරෙ රජොජල්ලං ලග්ගති තං ධාරෙති. "**යථාසන්ථතිකො**"ති: ලද්ධං ආසනං අකොපෙත්වා යදෙව ලභති තත්ථෙව නිසීදනසීලො. "**වෙකටිකො**"ති එත්ථ "**විකට**"න්ති ගූථං වුච්චති. "**අපානකො**"ති: පටික්ඛිත්තසීතුදකපානො. "සායං තතියමස්සා"ති: සායතතියකං, පාතො මජ්ඣන්හිකෙ සායන්ති දිවසස්ස තික්ඛත්තුං පාපං පවාහෙස්සාමීති උදකොරොහනානුයොගං අනුයුත්තො විහරති "**තෙ සල්ලෙ අභිසංඛරොන්තී**"ති: තෙ රාගාදි සත්ත සල්ලෙ අභිනිබ්බත්තෙන්ති. "**අභිසංඛරොන්තෙන**"ති: අභිනිබ්බත්තෙන්තෙන. "**සල්ලාභිසංඛාරවසෙනා**"ති. සල්ලාභිනිබ්බත්තාපනකාරණා. "**පුරත්ථිමං දිසං ධාවතී**"ති: පුරත්ථිමදිසං ගච්ඡති. "**තෙ සල්ලාභිසංඛාරා අප්පහීනා**"ති: එතෙ රාගාදිසල්ලපයොගා නප්පහීනා. "**සල්ලාභිසංඛාරානං අප්පහීනත්තා**"ති: සල්ලපයොගානං අප්පහීනභාවෙන. "**ගතියා ධාවතී**"ති: ගතියං ධාවති "**ගතියාගති**"න්ති: ගතිතො ගතිං. "**න සීදතී**"ති: න නිමුජ්ජති. "**න සංසීදතී**"ති: න සමන්තතො නිමුජ්ජති. "**න ඔසීදතී**"ති: න ඔසක්කති "**න අවසීදතී**"ති: න පච්චොසක්කති "**න අධොගච්ඡතී**"ති න හෙට්ඨා ගච්ඡති. එවං මහානුභාවෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණෙසු ච සත්තෙසු:- "තත්‍ර සික්ඛානුගීයන්ති යානි ලොකෙ ගධිතානී"ති ගාථා, තස්සත්ථො:

යෙ ලොකෙ පඤ්චකාමගුණපටිලාභාය ගිජ්ඣන්තීති කත්වා **ගධිතානි** වුච්චන්ති. චිරකාලසෙවිතත්තා වා ගධිතානීති. තත්ථ තං නිමිත්තං හත්ථිසික්ඛාදිකා අනෙකා සික්ඛා කථීයන්ති[1] උග්ගය්හන්ති වා පස්සථ යාව පමත්තො වායං ලොකො යතො පණ්ඩිතො කුලපුත්තො, තෙසු වා ගථිතෙසු වා තාසු වා සික්ඛාසු අධිමුත්තො න සියා, අඤ්ඤදත්ථු අනිච්චාදිදස්සනෙන නිබ්බිජ්ජ සබ්බසො කාමෙ අත්තනො නිබ්බානමෙව සික්ඛෙති. "**පටිවිජ්ඣිත්වා**"ති: ඤාණෙන නික්ඛමිත්වා නිබ්බිජ්ඣිත්වා වා. ඉදානි යථා නිබ්බාණාය සික්ඛිතබ්බං තං දස්සෙන්තො සච්චො සියාති ආදිමාහ තත්ථ "**සච්චො**"ති: වාචාසච්චෙන ඤාණසච්චෙන මග්ගසච්චෙන සමන්නාගතො. "**රිත්තපෙසුණො**"ති: පහීණපෙ

1. V. ම. ගදීයන්ති.

සුත්තො. “**වෙවිච්ඡ**”න්ති: මච්ඡරියං. “**නිද්දං තන්දිං සහෙ ථීන**”න්ති: පචලායිකාච කායාලසියඤ්ච චිත්තාලසියඤ්චාති ඉමෙ තයො ධම්මෙ අභිභවෙය්‍ය. “**නිබ්බාණමනසො**”ති: නිබ්බාණනින්නචිත්තො. “**කායස්ස අකල්ලතා**”ති: ඛන්ධත්තයසංඛාතස්ස නාමකායස්ස ඔනාහො පරියොනාහො. ගිලානො හි අකල්ලකොති වුච්චති. විනයෙපි වුත්තං:– “නාහං භන්තෙ අකල්ලකො”ති. “**අකම්මඤ්ඤතා**”ති: කායගෙලඤ්ඤසංඛාතොව අකම්මඤ්ඤතාකාරො. මෙඝො විය ආකාසං කායං ඔනය්හතීති **ඔනාහො**. සබ්බතොභාගෙන ඔනාහො **පරියොනාහො**. අබ්භන්තරෙ සමොරුන්ධතීති **අන්තොසමොරොධො**. මෙධතීති **මිද්ධං**. අකම්මඤ්ඤභාවෙන විහිංසතීති අත්ථො. සුපන්ති තෙනාති **සුප්පං**. අක්ඛිදලාදීනං[1] පචලභාවං කරොතීති **පචලායිකා**. සුපනා සුපිතත්තන්ති ආකාරභාවනිද්දෙසා. “**ඔලීයනා**”ති ඔලීයනාකාරො. දුතියං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. “**ලීන**”න්ති: අවිප්ඵාරිකතාය පටිකුටිතා, ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. “**ථීන**”න්ති: සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය ඝනභාවෙන ඨිති. “ථීයනා”ති ආකාරනිද්දෙසො. ථීයිතස්ස භාවො **ථීයිතත්තං**. අවිප්ඵාරවසෙන බද්ධනාති අත්ථො. “**සබ්බසංඛාරධාතුයා**”ති: සබ්බතෙභූමක සංඛාත සඞ්ඛාර ධාතුයා. “**චිත්තං පටිවාපෙය්‍යා**”ති.[2] චිත්තං නිවත්තාපෙය්‍ය. “**එතං සන්ත**”න්ති: එතං නිබ්බාණං කිලෙස සන්තතාය සන්තං. අතප්පකතෙන **පණීතං**.

“**පණ්ඩිතා උපධිසුඛස්ස හෙතු**”ති· දබ්බජාතිකා කාමසුඛස්ස කාරණා. “**දානානි දදන්ති කාමච නෙන උපධිපරික්ඛයායා**”ති එකංසෙන තෙ පණ්ඩිතා කාමක්ඛයාය කාමෙකප්පනත්ථං දානානි දෙන්ති. “**අපුනබ්භවායා**”ති: නිබ්බාණත්ථාය. “**ඣානානි භාවෙන්ති**”ති: පඨමජ්ඣානාදීනි වඩ්ඪෙන්ති. “**පුනබ්භවායා**”ති: පුනබ්භවකාරණා, තෙ පණ්ඩිතා නිබ්බාණාභිමුඛා හුත්වා දදන්ති. “**සාහසා**”ති: රත්තස්ස රාගචරියාදි හෙතු සාහසා කාරණා. නිද්දෙසො උත්තානත්ථො යෙව. “**පුරාණං නාභිනන්දෙය්‍යා**”ති: අතීතං රූපාදිං නාභිනන්දෙය්‍ය. “**නවෙ**”ති: පච්චුප්පන්නෙ. “**හීයමානෙ**”ති විනස්සමානෙ. “**ආකාසං න සිතො සියා**”ති: තණ්හානිස්සිතො න භවෙය්‍ය. තණ්හා හි රූපාදීනං ආකාසනතො ආකාසොති වුච්චති.[3] “**වෙමානෙ**”ති: අභවමානෙ.[4] “**විගච්ඡමානෙ**”ති: අපගච්ඡමානෙ. ආකාසන්ති ආකාසතීති[5] ද්විධො පාඨො. කිං කාරණා ආකාසං න සිතො සියාති චෙ.?

අහං හි ඉමං: “ගෙධං බ්‍රෑමි”ති ගාථා. තස්සත්ථො: අහං හි ඉමං ආකාස සංඛාතං[6] තණ්හං රූපාදීසු ගිජ්ඣනතො ගෙධං බ්‍රෑමි ගෙධොති ච

1 V ම අක්ඛිචාලාදීනං
2. V ම. පටිවාපෙය්‍යං.
3. V ම ආකාසනතො ආකාසොති වුච්චති
4 V ම අගච්ඡමානෙ
5 V ම ආකාසති ආකාසතීති.
6. V ම ආකාසසඞ්ඛාතං

වදාමි. කිඤ්ච භිය්‍යො. අවහනනට්ඨෙන **ඔඝොති** ච ආජවනට්ඨෙන ආජවන්ති ච ඉදං මය්හන්ති ජප්පකාරණතො **ජප්පනන්ති** ච දුම්මොචනට්ඨෙන **ආරම්මණන්ති** ච කම්පකාරණට්ඨෙන **පකම්පනන්ති** ච බ්‍රෑමි, එසා ච ලොකස්ස පලිබොධට්ඨෙන දුරතික්කමනීයට්ඨෙන ච **කාමපඞ්කො දුරච්චයොති**. "**ආජව**"න්ති: ආපටිසන්ධිතො ජවති ධාවතීති ආජවං.[1] වට්ටමූලකාය පුනබ්භවෙ පටිසන්ධිදානතණ්හායෙතං අධිවචනං. "**ජප්පනන්ති**": පත්ථනතණ්හායෙතං අධිවචනං. "**ආරම්මණම්පවුච්චති තණ්හා**"ති: රූපාදීසු ආරම්මණෙසු උප්පන්නාතණ්හා මුඤ්චිතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන ආරම්මණන්ති කථියති.

"**කාමපඞ්කො**"ති: ඔසීදනට්ඨෙන කලලං. "**කද්දමො**"ති: සඞ්ගට්ඨෙන කද්දමො. තාපනට්ඨෙන **කිලෙසො**. නිය්‍යාසං විය ලග්ගාපනට්ඨෙන **පලිපො**. රුන්ධිත්වා ධාරණට්ඨෙන **බලිසො**. එවමෙතං ගෙධාදි පරියායං ආකාසං අනිස්සිතො.

"සච්චා අවොක්කම්මා"ති ගාථා. තස්සත්ථො: පුබ්බෙ වුත්තා තිවිධාපි සච්චා අවොක්කම්ම මොනෙය්‍යප්පත්තියා මුනීති සංඛං ගතො. නිබ්බාණ ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො, ස වෙ එවරූපො සබ්බානි ආයතනානි නිස්සජ්ජිත්වා සන්තොති වුච්චති; නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

කිඤ්චභිය්‍යො? "ස වෙ විද්වා"ති ගාථා. තත්ථ "**ඤත්වා ධම්ම**"න්ති: අනිච්චාදිනයෙන සඞ්ඛතධම්මමඤ්ඤාය "**සම්මා සො ලොකෙ ඉරියානො**"ති: අසම්මා ඉරියනාකාරානං කිලෙසානං පහානා සම්මා සො ලොකෙ ඉරියමානො. එවං අපිහෙන්තො ච "යොධ කාමෙ"ති ගාථා.

තත්ථ "**සඞ්ග**"න්ති: සත්තවිධ සඞ්ගං යො අච්චතරි. "**නාජ්ඣෙති**"න් න අභිජ්ඣායති. තස්මා තුම්හෙහිපි යො එවරූපො හොතු මිච්ඡති තං වදාමි. "යං පුබ්බෙ"ති ගාථා.

තත්ථ "**පුබ්බෙ**"ති: අතීතෙ සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මං කිලෙසජාතං අතීතකාමම්ච; "**පච්ඡා තෙ මාහු කිඤ්චන**"න්ති: අනාගතෙපි සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මං රාගාදිකිඤ්චනං මා අහු "**මජ්ඣෙ චෙ නො ගහෙස්සසී**"ති: පච්චුප්පන්නරූපාදි ධම්මං න ගහෙස්සසි චෙ, එවං උපසන්තො චරිස්සසි. "**අබීජං කරොසී**" ති: මග්ගඤාණෙන න බීජං කරොසි. "**රාගකිඤ්චන**"න්ති: රාගමදනං. දොසකිඤ්චනාදීසුපි එසෙව නයො. එවං අරහත්තපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අරහතො ථුතිවසෙන ඉතො පරා ගාථායො අභාසි.

තත්ථ "**සබ්බසො**"ති ගාථාය "**මමායිත**"න්ති: මමත්තකාරණං, මම ඉදන්ති ගහිතං වා වත්ථුං; "**අසතා ච න සොචතී**"ති: අවිජ්ජමානකාරණා න සොචති. "**න ජීයතී**"ති: ජානිං නාධිගච්ඡති.

1 V. ම. "ආචම"න්ති ආ පටිසන්ධිතො චමති මොචතීති-ආචමං.

“අහු වත මෙ”ති: මය්හං අහොසි වත. **“තං වත මෙ නත්ථී”**ති: යං අතීතෙ අහොසි තං මය්හං ඉදානි නත්ථීති. **“සියා වත මෙ”**ති: යං මය්හං භවිස්සති තං වතාහං න ලභාමි. ඉදානි අහං එකංසෙන න පාපුණාමි; කිඤ්ච භිය්‍යො? “යස්ස නත්ථී”ති ගාථා.

තත්ථ **“කිඤ්චන”**න්ති. කිඤ්චි රූපාදි ධම්මජාතං. **“අභිසංඛත”**න්ති කම්මෙන සංඛාරිතං.[1] **“අභිසඤ්චෙතයිත”**න්ති: චිතෙතන රාසීකතං. **“අවිජ්ජායතෙව්වා”**ති: අවිජ්ජාය තු එව. **‘අසෙසවිරාගනිරොධා”**ති: විරාගසංඛාතෙන මග්ගෙන නිරවසෙසනිරොධා; **“සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සූ”**ති: අවසියපවත්තිසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡසංඛාර සමනුපස්සනාවසෙන වාති ඉමෙහි ද්වීහාකාරෙහි සුඤ්ඤතො ලොකං පස්ස. **“අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චා”**ති: සක්කායදිට්ඨිං උද්ධරිත්වා **“එවං මච්චුතරො සියා”**ති: එවං මරණස්ස තාරණො භවිස්සසි. **“එවං ලොකං අවෙක්ඛන්ත”**න්ති. එවං ඛන්ධලොකං පස්සන්තං. **“මච්චුරාජා න පස්සතී”**ති: මරණරාජා න ඔලොකෙති න දක්ඛති[2] **“න අඤ්ඤං පත්ථයතෙ කිඤ්චී”**ති අඤ්ඤං අප්පමත්තකම්පි න පත්ථයති. න පිහයති. **“න අඤ්ඤත්‍ර පටිසඞ්ඛියා”**ති නිබ්බාණං ඨපෙත්වා නාඤ්ඤත්‍ර පටිසඞ්ඛියා, එකපදං කත්වා පි පඨන්ති කිඤ්ච භිය්‍යො? “අනිට්ඨුරී”ති ගාථා.

තත්ථ **“අනිට්ඨුරී”**ති අනිස්සුකී අනුද්ධරීතිපි කෙචි පඨන්ති. **“සබ්බධි සමො”**ති: සබ්බත්ථ සමො. උපෙක්ඛකොති අධිප්පායො. කිං වුත්තං හොති? යො ඉසා නත්ථි මෙති නච සොචති තමහං අවිකම්පිනං පුග්ගලං පුට්ඨො සමානො අනිට්ඨුරී අනනුගිද්ධො අනෙජො සබ්බධිසමොති ඉමං තස්මිං පුග්ගලෙ චතුබ්බිධමානිසංසං බ්‍රෑමීති **“නිට්ඨුරියො”**ති: ඉස්සුකී, නිට්ඨුරභාවො **නිට්ඨුරියං**, තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථීති බෙළපාතනාති අත්ථො. **“නිට්ඨුරියකම්ම”**න්ති. නිට්ඨුරිය කාරණං ගහට්ඨො වා හි ගහට්ඨං භික්ඛු වා භික්ඛුං නිස්සාය වසන්තො අප්පමත්තකෙනෙව කුජ්ඣිත්වා තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථීති බෙලං පාතෙත්වා පාදෙන මද්දන්තො විය නිට්ඨුරියං නාම කරොති, තස්ස තං කම්මං නිට්ඨුරියකම්මන්ති වුච්චති.

“ඉස්සා”ති: සභාවනිද්දෙසො තතො පරා චෙ ආකාරභාව නිද්දෙසා. ඉතරත්තයං පරියායවචනං. ලක්ඛණාදිතො පනෙසා පර සම්පත්තීනං උසූයනලක්ඛණා ඉස්සා. තත්ථෙව අනභිරතිරසා. තතො විමුඛභාව පච්චුපට්ඨානා. පරසම්පත්තිපදට්ඨානා. **“ලාභෙසු න ඉඤ්ජතී”**ති: පච්චයලාභෙ න චලති. **“අලාභෙපී”**ති: පච්චයානං අලාභෙපි. කිඤ්ච භිය්‍යො? “අනෙජස්සා”ති ගාථා.

තත්ථ **“විසංඛිති”**ති: පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීසු යො කොචි සංඛාරො, සො හි යස්මා විසංඛති සංඛරොති වා තස්මා විසංඛිතීති වුච්චති. **“වියාරම්භා”**ති: විවිධා පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිකා ආරම්භා. **“ඛෙමං**

1. V. ම. සඞ්ඛපිතං 2. V. ම දක්ඛති.

පස්සති සබ්බධී"ති: සබ්බත්ථ අභයමෙව පස්සති. "**ආරම්භා**"ති: කම්මානං පඨමාරම්භා. "**වියාරම්භා**"ති: උපරූපරි විවිධආරම්භනවසෙන වියාරම්භා, තීසු භවෙසු පටිසන්ධිජනකකම්මානං එතං අධිවචනං. තස්මා වියාරම්භා ආරතො එවං පස්සන්තො, "න සමෙසූ"ති ගාථා.

තත්ථ "**න වදතී**"ති: සදිසො හමස්මීති ආදිනා මානවසෙන සමෙසු අත්තානං න වදති, ඔමෙසුපි උච්චෙසුපි න වදති "**නාදෙති න නිරස්සතී**"ති: රූපාදීසු කිඤ්චි ධම්මං න ගණ්හාති න නිස්සජ්ජති. සෙසං සබ්බත්ථ තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසීති.

අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

පණ්ණරසමං.

සොළසමෙ—"න මෙ දිට්ඨො"ති සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසො. තත්ථ "**ඉතො පුබ්බෙ**"ති: ඉතො සංකස්සනගරෙ ඔතරණතො පුබ්බෙ. "**වග්ගුවදො**"ති: සුන්දරවදො. "**තුසිතා ගණිමාගතො**"ති: තුසිතා කායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ආගතත්තා තුසිතා ආගතො. ගණාචරියත්තා ගණී, සන්තුට්ඨත්ථෙන වා තුසිතසංඛාතා දෙවලොකා ගණිං ආගතො. තුසිතානං වා අරහන්තානං ගණිං ආගතොති. "**ඉමිනා චක්ඛුනා**"ති: ඉමිනා අත්තභාවපරියාපන්නෙන පකතිමංසචක්ඛුනා. "**ඉමිනා අත්තභාවෙනා**"ති: ඉමිනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන. "**තාවතිංසභවනෙ**"ති: තාවතිංසදෙවලොකෙ "**පාරිච්ඡත්තකමූලෙ**"ති: කොවිළාරරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා. "**පණ්ඩුකම්බලසිලායා**"ති: රත්තකම්බලසදිසපාසාණපිට්ඨෙ. "**වස්සංවුට්ඨො**"ති: වුත්ථවස්සො. "**දෙවගණපරිවුතො**"ති: දෙවසංඝෙන පරිවාරිතො. "**ඔතිණ්ණො**"ති: අවතිණ්ණො; "**ඉමං දස්සනං පුබ්බෙ**"ති: අඤ්ඤත්‍ර ඉමම්හා දස්සනා පුබ්බෙ. "**න දිට්ඨො**"ති: අඤ්ඤදා න දිට්ඨපුබ්බො. "**ඛත්තියස්ස වා**"ති: ඛත්තියස්ස වදන්තස්ස න සුතො. බ්‍රාහ්මණාදීසුපි එසෙව නයො.

"**මධුරවදො**"ති: ආදීසු බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං මධුරං වදතීති මධුරවදො. පෙමජනකං පෙමාරහං වදතීති **පෙමනීයවදො**. හදයඞ්ගමං චිත්තෙ ඨපන සොගහං වදතීති **හදයඞ්ගමවදො**. කරවීකසකුණසද්දො විය මධුරඝොසො අස්සාති **කරවීකරුත**[1] **මඤ්ජුඝොසො**. "**විස්සට්ඨවා**"ති: විස්සට්ඨො අපලිබුද්ධො, තත්ථ තත්ථ අපක්ඛලිතො. "**විඤ්ඤෙය්‍යවා**"ති: සුවිජානෙය්‍යො. "**මඤ්ජුවා**"ති: මධුරොව.

---

1. සී. I. & II. කරවීකරුද.

“සවණීයො වා”ති කණ්ණසුඛො ච. “බින්දු වා”ති: ඝනො ච. “අවිසා
රී වා”ති: න පත්ථටො ච. “ගම්භීරො වා”ති: න උත්තානො ච. “නින්නාදී
වා”ති: ඝොසවන්තො ච. “අස්සා”ති: අස්ස සත්ථුනො. “බහිද්ධා පරි
සායා”ති: පරිසතො බහි. “න නිච්ඡරතී”ති: න නික්ඛමති. කිං
කාරණා? එවරූපො මධුරසද්දො නික්කාරණා මා විනස්සතූති.
“බ්‍රහ්මස්සරො”ති: අඤ්ඤෙසං ඡින්නස්සරාපි භින්නස්සරාපි කාකස්සරාපි
හොන්ති අයං පන මහාබ්‍රහ්මුනො සරසදිසෙන සරෙන සමන්නා
ගතො, මහාබ්‍රහ්මුනො හි පිත්තසෙම්හෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරොපි
විසුද්ධො හොති, භගවතොපි කතකම්මං තස්ස වත්ථුං සොධෙති
වත්ථුනො සුද්ධත්තා නාභිතො පට්ඨාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසුද්ධො
අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතොව සමුට්ඨාති. කරවීකො විය භණතීති කරවීක
භාණී, මත්තකරවීකරුතමඤ්ජුඝොසොති අත්ථො. “තාරෙතී”ති:
අඛෙමන්තං ඨානං අතික්කමෙති. “උත්තාරෙතී”ති: ඛෙමන්තභූමිං
උපනෙන්තො තාරෙති “නිත්තාරෙතී”ති: අඛෙමන්තට්ඨානතො
නික්ඛාමෙන්තො තාරෙති. “පතාරෙතී”ති· පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති,
හත්ථෙන පරිග්ගහෙත්වා විය තාරෙතීති අත්ථො

සබ්බංපෙතං තාරණුත්තාරණාදි ඛෙමට්ඨානෙ ඨපනමෙවාති ආහ–
“ඛෙමන්තං භූමිං සම්පාපෙතී”ති. “සත්තෙ”ති: වෙනෙය්‍යසත්තෙ.
මහාගහනතාය මහානත්ථතාය දුන්නිත්ථරියතාය ච ජාතියෙව
කන්තාරො=ජාතිකන්තාරො, තං ජාතිකන්තාරං. “ගණස්ස සුස්සූස
තී”ති: ගණො අස්ස වචනං සුස්සූසති සුණාති උපලක්ඛෙති “සොතං
ඔදහතී”ති: සොතුකම්‍යතාය සොතං අවදහති, පතිට්ඨාපෙති.
“අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙතී”ති· ඤාතුකාමං චිත්තං පණිදහති.
“ගණං අකුසලා වුට්ඨාපෙත්වා”ති: ජනසමූහං අකොසල්ලසම්භූතා
අකුසලා වුට්ඨාපෙත්වා “කුසලෙ පතිට්ඨාපෙතී”ති: කොසල්ලසම්භූතෙ
කුසලෙ ඨපෙති. “සංඝී”ති රාසිවසෙන සංඝො අස්ස අත්ථීති=සංඝී, පරිස
වසෙන ගණො අස්ස අත්ථීති=ගණී. ගණස්ස ආචරියොති=ගණා
චරියො.

දුතියගාථාය “සදෙවකස්ස ලොකස්ස යථා දිස්සතී”ති: සදෙව
කස්ස ලොකස්ස විය මනුස්සානම්පි දිස්සති. යථා වා දිස්සතීති තච්ඡතො
අවිපරීතතො දිස්සති. “චක්ඛුමා”ති උත්තමචක්ඛුමා. “එකො”ති:
පබ්බජ්ජාසංඛාතාදීහි එකො. “රතී”ති: නික්ඛමරතිං “පතිරූප
කො”ති: සුවණ්ණපටිරූපකො කුණ්ඩලො. “මත්තිකාකුණ්ඩලොවා”ති:
මත්තිකාය කතො කුණ්ඩලො විය. “ලොහඩ්ඪමාසොව සුවණ්ණ
ඡන්නො”ති: සුවණ්ණෙන පටිච්ඡන්නො ලොහමාසකො විය. “පරිවාර
ඡන්නා”ති: පරිවාරෙන ඡාදිතා. “අන්තො අසුද්ධා”ති: අබ්භන්ත
රතො රාගාදීහි අපරිසුද්ධා. “බහි සොභමානා”ති. චීවරාදීහි බාහිරතො
සුන්දරා. “අකප්පිතඉරියාපථා චා”ති: අසජ්ජිත ඉරියාපථා. “පණිධි
සම්පන්නා”ති: පරිපුණ්ණපුඤ්ඤතා. “විසුද්ධසද්දා”ති: පරිසුද්ධකිත්ති

සද්ධො, යථාභූතඤ්ඤුතිසොසොති අත්ථො. “ගතකිත්තිසද්දසිලොකො”ති: කිත්තිසද්දඤ්ච සිලොකඤ්ච ගහෙත්වා වණ්ණසිලො. කත්ථචි සුඛසඤ්ඤුතිච–නාගභවනෙ සුපණ්ණභවනෙ වාති ආදිනා නයෙන විත්ථාරෙත්වා වුත්තං ඨානෙ. “තතො ච භිය්‍යො”ති: තතො වුත්තප්පකාරතො භාවනෙය්‍යවසෙන අතිරෙකතරොපි දිස්සති. “සබ්බං ශගතම”න්ති සකලං රාගන්ධකාරං. දොසතමාදීසුපි එසෙව නයො.

“අන්ධකරණ”න්ති: පඤ්ඤාලොකනිවාරණකරණං. “අචක්ඛුකරණ”න්ති: පඤ්ඤාචක්ඛුනො අකරණං. “අඤ්ඤාණකරණ”න්ති: ඤාණෙන අජානනකරණං. “පඤ්ඤානිරොධික”න්ති: පඤ්ඤානයන නාසකං. “විඝාතපක්ඛික”න්ති: පීළාකොට්ඨාසිකං. “අනිබ්බාණසංවත්තනික”න්ති: අපච්චය අමතනිබ්බාණත්ථාය න සංවත්තනිකං. “සබ්බං තං තෙන බොධිඤාණෙන බුජ්ඣී”ති තං සකලං තෙන චතුමග්ගඤාණවසෙන බුජ්ඣි, පඨමමග්ගවසෙන ජානි, අනුබුජ්ඣි දුතියමග්ගවසෙන පුන අඤ්ඤාසි, පටිවිජ්ඣි තතියමග්ගවසෙන පටිවෙධං පාපුණි, සම්බුජ්ඣි චතුත්ථමග්ගවසෙන නිස්සෙසපටිවෙධෙන සම්මා බුජ්ඣි; අධිගඤ්ඡි ඵස්සෙසි සච්ඡාකාසීති එතං තයං ඵලවසෙන යොජෙතබ්බං. පඨමදුතියවසෙන පටිලභි, තතියවසෙන ඤාණඵස්සෙන ඵුසි, චතුත්ථවසෙන පච්චක්ඛං අකාසි. අථ වා එකෙකඵලස්ස තයොපි ලබ්භන්ති එව “නෙක්ඛම්මරති”න්ති: පබ්බජ්ජාදිං නිස්සාය උප්පන්නරතිං. “පවිවෙකරති”න්ති: කායපවිවෙකාදිම්හි උප්පන්නරතිං. “උපසමරති”න්ති: කිලෙසවූපසමෙ රතිං. “සම්බොධිරති”න්ති: මග්ගං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නරතිං.

තතියගාථාය. “බහුන්නමිධ[1] බද්ධාන”න්ති: ඉධ බහුන්නං ඛත්තියාදීනං, සිස්සා හි ආචරියපටිබද්ධවුත්තිත්තා බද්ධාති වුච්චන්ති. “අත්ථි පඤ්හෙන ආගම”න්ති: අත්ථිකො පඤ්හෙන ආගතොම්හි, අත්ථිකානං වා පඤ්හෙන ආගමං පඤ්හෙන අත්ථි ආගමනං වාති. බුද්ධොති පදස්ස අභාවෙපි තං බුද්ධන්ති පදෙ යො සො බුද්ධො තං නිද්දිසිතුකාමෙන බුද්ධොති වුත්තං. “සයම්භූ”ති: උපදෙසං විනා සයමෙව භූතො “අනාචරියකො”ති: සයම්භූපදස්ස අත්ථවිවරණං. යො හි ආචරියං විනා සච්චානි පටිවිජ්ඣති සො සයම්භූ නාම හොති. “පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසූ”ති ආදිනා අනාචරියකභාවස්ස අත්ථප්පකාසනං “අනනුස්සුතෙසූ”ති: ආචරියං අනනුස්සුතෙසු. “සාම”න්ති: සයමෙව. “අභිසම්බුජ්ඣී”ති: සම්මා පටිවිජ්ඣි. “තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණී”ති තෙසු ච සච්චෙසු සබ්බඤ්ඤුභාවං පාපුණි. යථා සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තා සබ්බඤ්ඤුනො හොන්ති තථා සච්චානං පටිවිද්ධත්තා එවං වුත්තං. සබ්බඤ්ඤුතං පත්තොතිපි පාඨො.

1 V. ම බහුනම්ධ

"බලෙසු ච වසීභාව"න්ති: දසසු ච තථාගතබලෙසු ඉස්සරභාවං **පාපුණි.** යො සො එවං භූතො සො බුද්ධොති වුත්තං හොති: තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිත ඛන්ධසන්තානං උපාදාය පඤ්ඤත්තිකො. සබ්බඤ්ඤුතපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පඤ්ඤත්තිකො සත්තවිසෙසො බුද්ධො; එත්තාවතා අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා කතා හොති.

ඉදානි බ්‍යඤ්ජනතො විභාවෙන්තො **බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධොති** ආදිමාහ. **තත්ථ** යථා ලොකෙ අවගන්තා අවගතොති වුච්චති. එවං **බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො.** යථා පණ්ණසොසා වාතා පණ්ණසුසාති වුච්චන්ති එවං **බොධෙතා පජායාති බුද්ධො. "සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධො"**ති: සබ්බධම්ම බුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **"සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො"**ති. සබ්බධම්මානං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **"අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො"**ති: අඤ්ඤෙන අබොධ[1] තියතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **"විසවිතාය බුද්ධො"**ති: නානාගුණවිසවනතො පදුමමිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති.

"ඛීණාසවසංඛාතෙන බුද්ධො"ති ආදීහි ඡහි පරියායෙහි–චිත්තසංකොචකරධම්මපහානෙන නිද්දක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙස නිද්දක්ඛය විබුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **"සංඛා සංඛාත"**න්ති: අත්ථතො එකත්ථං. සංඛාතෙනාති වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. තණ්හාලෙපදිට්ඨිලෙපාභාවෙන නිරුපලෙපසංඛාතෙන සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පහීනත්තා එකන්තවචනෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං.

"එකන්තනික්කිලෙසො"ති: රාගදොසමොහවසෙන පහාතබ්බකිලෙසෙහි නික්කිලෙසො. **"එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො"**ති: ගමනත්ථානං ධාතූනං බුජ්ඣනත්ථතා, බුජ්ඣනත්ථාපි ධාතුයො ගමනත්ථා හොන්ති, තස්මා එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති, එකායනමග්ගො චෙත්ථ:–

"මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො අඤ්ජසං වටුමායනං,
නාවා උත්තරසෙතු ච කුල්ලො ච භිසි සංකමො"ති.

මග්ගස්ස බහූසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තමග්ගනාමෙන වුත්තො, තස්මා එකමග්ගභූතො මග්ගො. න වෙධාපථභූතොති අත්ථො. අථවා එකෙන අයිතබ්බො මග්ගොති එකායනමග්ගො. එකෙනාති ගණසඞ්ගණිකං පහාය විවිත්තෙන. අයිතබ්බොති පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති=අයනො. සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකෙසං අයනොති එකායනො. එකෙසන්ති සෙට්ඨානං සබ්බසත්තෙසු සෙට්ඨොව සම්මාසම්බුද්ධො. තස්මා

1. V. ම. අබොධිතො.

එතෙසං මග්ගභූතො සම්මාසම්බුද්ධානං අයනභූතො මග්ගොති වුත්තං හොති. අයතීති වා **අයනො**, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනො මග්ගොති=එකායනමග්ගො. එකස්මිංයෙව බුද්ධසාසනෙ පවත්තමානො මග්ගො, න අඤ්ඤත්ථාති වුත්තං හොති. අපි ච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානයප්පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානංයෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති. තස්මා එකායනමග්ගොති එකනිබ්බානගමනමග්ගොති අත්ථො.

“එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො”ති: න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො. කිං තු සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති, **අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභාති බුද්ධොති**–බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා නීලරත්තගුණයොගා නීලො පටො රත්තො පටොති වුච්චති, එවං බුද්ධගුණයොගා බුද්ධොති ඤාපෙතුං වුත්තං හොති.

තතො පරං බුද්ධොති නෙතං නාමන්ති ආදි අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්තීති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ මිත්තා සහායා, අමච්චා භච්චා, ඤාති පිතුපක්ඛිකා, සාලොහිතා මාතුපක්ඛිකා, සමණා පබ්බජ්ජූපගතා, බ්‍රාහ්මණා භොවාදිනො, සමිතපාපා බාහිතපාපා ච, දෙවතා සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ච. “**විමොක්ඛන්තික**”න්ති: විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො. විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාම. සබ්බඤ්ඤුභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති අරහත්තඵලොදයෙ සිද්ධං හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤුභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති. තං නෙමිත්තකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාමං හොති තෙන වුත්තං:–“විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තාන”න්ති.

“බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා”ති: මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. “**සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තී**”ති: අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති “**යදිදං බුද්ධො**”ති. අයං බ්‍යඤ්ජනතො බුද්ධිවිභාවනා. ඉතො පරං **වහසෙසානං භාර**න්ති පරියොසානං තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා යථාපාළිමෙව නීයති.

චතුත්ථගාථාය “**විජිගුච්ඡතො**”ති: ජාතිආදීහි අට්ටියතො. “**රිත්තමාසන**”න්ති: විවිත්තං මඤ්චපීඨං. “**පබ්බතානං ගුහාසු වා**”ති: පබ්බතගුහාසු වා. රිත්තමාසනං භජතොති සම්බන්ධිතබ්බං. “**ජාතියා විජිගුච්ඡතො**”ති: ජාතිං විජිගුච්ඡතො. ජරාය බ්‍යාධිනාති ආදීසුපි එසෙව නයො. සෙවතොති එවමාදීසු “**සෙවතො**”ති: සෙවන්තස්ස. “**නිසෙවතො**”ති: සම්මා සෙවන්තස්ස. “**සංසෙවතො**”ති: පුනප්පුනං සෙවන්තස්ස. “**පටිසෙවතො**”ති: උපගන්ත්වා සෙවන්තස්ස. “**භජතො**”ති: භජන්තස්ස. “**පබ්බතපබ්භාර**”න්ති: පබ්බතකුච්ඡියො.

පඨමගාථාය "උච්චාවචෙසූ"ති: හීනපණීතෙසු. "සයනෙසූ"ති: විහාරාදීසු සෙනාසනෙසු, කුවන්තා කූජන්තා. කීවන්තොතිපි පාඨො. කිත්තකා තත්ථ භයකාරණාති චස්ස අත්ථො. "කුවන්තා"ති: සද්දායන්තා. "කූජන්තා"ති: අබ්‍යත්තසද්දං කරොන්තා. "කන්දන්තා"ති: උක්කුට්ඨිං කරොන්තා, "සද්දං කරොන්තා"ති: වාචං භාසන්තා. "කති"ති පුච්ඡායං. "කිත්තකා"ති: පමාණපුච්ඡා. "කීවකා"ති: පරිච්ඡෙදපුච්ඡා. "කීවබහුකා"ති: පමාණපරිච්ඡෙදපුච්ඡා. "තෙ භෙරවා"ති: එතෙ භයජනනුපද්දවා භයාරම්මණා. "කීවබහුකා"ති පුච්ඡිතෙ ආරම්මණෙ දස්සෙතුං සීහව්‍යග්ඝාදීපීති ආදීහි විස්සජ්ජෙති

ඡට්ඨගාථාය. "කති පරිස්සයා"ති: කිත්තකා උපද්දවා. "අගතං දිස"න්ති: නිබ්බාණං. තං හි අගතපුබ්බත්තා අගතන්ති නිද්දිසිතබ්බතො දිසා චාති. තෙන වුත්තං:– අගතං දිසන්ති, අමතං දිසන්තිපි පාඨො. "අභිසම්භවෙ"ති: අභිසම්භවෙය්‍ය. "පන්තම්හී"ති: පරියන්තෙ. "අගතපුබ්බා සා දිසා"ති: යා දිසා සුපිනන්තෙනපි න ගතපුබ්බා න සා දිසා ගතපුබ්බාති, එසා දිසා වුත්තනයෙන අගතපුබ්බා. "ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා"ති: අනෙන දීඝකාලෙන. "සමතිත්තික"න්ති: අන්තො මුඛවට්ටිලෙඛං පාපෙත්වා සමභරිතං. "අනවසෙක"න්ති: අනවසිඤ්චනකං අපරිස්සවනකං කත්වා. "තෙලපත්ත"න්ති: පක්ඛිත්තතෙලං තෙලපත්තං. "පරිහරෙය්‍යා"ති: පරිහරෙය්‍ය ආදාය ගච්ඡෙය්‍ය. "එවං සචිත්තමනුරක්ඛෙ"ති: තං තෙලභරිතං පත්තං විය අත්තනො චිත්තං කායගතාය සතියා ගොචරෙ චෙව සම්පයුත්තසතියා චාති උභින්නං අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා යථාමුහුත්තම්පි බහිද්ධා ගොචරෙ න වික්ඛිපති තථා පණ්ඩිතො යොගාවචරො රක්ඛෙය්‍ය ගොපෙය්‍ය. කිං කාරණා? එතස්ස හි:–

"දුන්නිග්ගහස්ස ලහුනො යත්ථ කාමනිපාතිනො,
චිත්තස්ස දමථො සාධු චිත්තං දන්තං සුඛාවහං."

තස්මා:–

සුදුද්දසං සුනිපුනං යත්ථ කාමනිපාතිනං,
චිත්තං රක්ඛෙථ මෙධාවී චිත්තං ගුත්තං සුඛාවහං.

ඉදංහි:–

දූරඞ්ගමං එකචරං අසරීරං ගුහාසයං,
යෙ චිත්තං සඤ්ඤමෙස්සන්ති මොක්ඛන්ති මාරබන්ධනා.

ඉතරස්ස පන:–

අනවට්ඨිතචිත්තස්ස සද්ධම්මං අවිජානතො,
පරිප්ලවපසාදස්ස පඤ්ඤා න පරිපූරති.

පිරකම්මට්ඨානසඞ්ඛාතස්ස පන:-

අනවස්සුතචිත්තස්ස අනන්වාහතචෙතසො,
පුඤ්ඤපාපපහීනස්ස නත්ථි ජාගරතො භයං.

තස්මා එතං:-

ඵන්දනං චපලං චිත්තං දුරක්ඛං දුන්නිවාරයං,
උජුං කරෙති මෙධාවී උසුකාරොව තෙජනං.

එවං උජුං කරෙන්තො සචිත්තමනුරක්ඛෙය්‍ය, "**පත්ථයානො දිසං අගතපුබ්බ**"න්ති ඉමස්මිං කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ කම්මං ආරභිත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අගතපුබ්බං දිසං පත්ථෙන්තො වුත්තනයෙන සකචිත්තං රක්ඛෙය්‍යාති අත්ථො.

කා පනෙසා දිසා නාම:-

"මාතාපිතා දිසා පුබ්බා ආචරියා දක්ඛිණා දිසා,
පුත්තදාරා දිසා පච්ඡා මිත්තාමච්චා ච උත්තරා.
දාසකම්මකරා හෙට්ඨා උද්ධං සමණබ්‍රාහ්මණා,
එතා දිසා නමස්සෙය්‍ය අලමත්තො කුලෙ ගිහී"ති.

එත්ථ තාව මාතාපිතාදයො දිසාති වුත්තා.

"දිසා චතස්සො විදිසා චතස්සො උද්ධං අධො දසදිසා ඉමායො,
කතමං දිසං තිට්ඨති නාගරාජා යමද්දසා සුපිනෙ ඡබ්බිසාණ"න්ති

එත්ථ පුරත්ථිමාදිභෙදා දිසා ච දිසාති වුත්තා.

"අගාරිනො අන්නදපානවත්ථදා අව්හායිකා නම්පි දිසං වදන්ති,
එසා දිසා පරමා සෙතකෙතු යං පත්වා දුක්ඛී සුඛිනො භවන්තී"ති

එත්ථ නිබ්බානං දිසන්ති වුත්තං. ඉධාපි තදෙව අධිප්පෙතං, "තණ්හක්ඛයං විරාග"න්ති ආදීහි දිස්සති අපදිස්සති තස්මා දිසාති වුච්චති. අනමතග්ගෙ පන සංසාරෙ කෙනචි බාලපුථුජ්ජනෙන සුපිනෙනපි අගතපුබ්බතාය අගතපුබ්බා දිසා නාමාති වුච්චති. තං පත්ථයන්තෙන කායගතාසතියා යොගො කරණීයොති.

වජතොති ආදිසු එත්ථ-මග්ගුප්පාදතො සමීපං **වජන්තො**, සීතික්ඛණෙ **ගච්ඡන්තො**, එලෙ දස්සනතො **අභික්කමන්තො**. "**අන්තෙ**"ති: අන්තමහි සීතෙ. "**පන්තෙ**"ති: වනගහනගම්භීරෙ සීතෙ. "**පරියන්තෙ**"ති: දූරභාවෙන පරියන්ත සීතෙ. "**සෙලන්තෙ**"ති: පබ්බතානං අන්තෙ. "**වනන්තෙ**"ති: වනසණ්ඩානං අන්තෙ. "**නදන්තෙ**"ති: නදියා අන්තෙ. "**උදකන්තෙ**"ති: උදකානං පරියන්තෙ. "**යත්ථ න කසියති න වපියති**"ති: යස්මිං කසනඤ්ච වපනඤ්ච න කරීයති, "**මනුනං අතික්කමිත්වා ඨිතෙ මනුස්සානං අනුපචාරෙ**"ති: කසනවපනමනුස්සෙහි අනුපචරිතබ්බෙ සෙනාසනෙ.

සත්තමගාථාය "**ක්‍යාස්ස බ්‍යප්පථො අස්සූ**"ති: කීදිසානි තස්ස වචනානි අස්සු. "**මුසාවාදං පහායා**"ති: එත්ථ මුසාති *විසංවාදන පුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජකො වචීපයොගො කායපයොගො වා, විසංවාදනාධිප්පායෙන පන පරවිසංවාදනකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. අපරො නයො–මුසාති අභූතං අතච්ඡං වත්ථු, වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤත්ති සමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. සො යමත්ථංභඤ්ජති තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය නත්ථීති ආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හස්සාධිප්පායෙන අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදිං මඤ්ඤෙ සන්දතීති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො. අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්ති ආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො, තස්ස චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති–අතථං වත්ථු විසංවාදනචිත්තං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති, එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො කායෙන වා කාය පටිබද්ධෙන වා වාචාය පරවිසංවාදකකිරියකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙ කිරියාය පරො තදත්ථං ජානාති අයං කිරියසමුට්ඨාපකචෙතනාඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

සච්චං වදතීති **සච්චවාදී**. සච්චෙන සච්චං සන්දහති ඝටෙතීති **සච්චසන්ධො**. න අන්තරන්තරා මුසා වදතීති අත්ථො. යො පුරිසො කදාචි මුසා වදති කදාචි සච්චං තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිතත්තා සච්චං සච්චෙන න ඝටීයති, තස්මා න සො සච්චසන්ධො. න අයං පන තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං සන්දහතියෙවාති සච්චසන්ධො.

"**ථෙතො**"ති: ථිරො, ඨිතකථොති අත්ථො. එකො පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණු විය අස්සපිට්ඨෙ ඨපිත කුම්භණ්ඩමිව ච න ඨිතකථො හොති. එකො පාසාණලෙඛා විය ඉන්දඛීලො විය ච ඨිතකථො හොති, අසිනා සීසෙ ඡිජ්ජන්තෙපි ද්වෙ කථා න කථෙති, අයං වුච්චති ථෙතො. "**පච්චයිකො**"ති: පත්තියායිතබ්බො, සද්ධායිකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චයිකො හොති, ඉදං කෙන වුත්තං? අසුකෙනාති වුත්තෙ තස්ස *වචනං න සද්දහථාති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, එකො පච්චයිකො හොති, ඉදං කෙන වුත්තං? අසුකෙනාති වුත්තෙ යදි තෙන වුත්තං ඉදමෙව පමාණං. ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථි එවමෙව ඉදන්ති වත්තබ්බං ආපජ්ජති. අයං වුච්චති පච්චයිකො.

අවිසංවාදකො ලොකස්සාති තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො. පිසුණාවාචං පහායාති ආදීසු යාය වාචාය

යස්ස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච පිසුණභාවං කරොතීති පිසුණා වාචා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයසුඛා, අයං ඵරුසා වාචා. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං සො සම්ඵප්පලාපො. තෙසං මූලභූතා චෙතනා පිසුණාවාචාදිනාමමෙව ලභති සා එව ච ඉධ අධිප්පෙතාති.

තත්ථ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා භෙදාය අත්තපියකම්‍යතාය වා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පිසුණා වාචා. සා යස්ස භෙදං කරොති තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා. මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා චත්තාරො සම්භාරා-භින්දිතබ්බො පරො, ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්තීති භෙදපුරෙක්ඛාරතා වා, ඉති අහං පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකොති පියකම්‍යතා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. "**ඉමෙසං භෙදාය**"ති. යෙසං ඉතොති වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං තෙසං භෙදාය. "**භින්නානං වා සන්ධාතා**"ති: විනානං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනචිදෙව කාරණෙන භින්නානං එකමෙකං උපසංකමිත්වා තුම්හාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න යුත්තන්ති ආදීනි වත්වා සන්ධානකත්තා. "**අනුප්පදාතා**"ති: සන්ධානානුප්පදාතා. ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා තුම්හාකං එවරූපෙ කුලෙ ජාතානං එවරූපෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතානං අනුච්ඡවිකමෙතන්ති ආදීනි වත්වා දළ්හීකම්මකත්තාති අත්ථො.

සමග්ගො ආරාමො අස්සාති **සමග්ගාරාමො.** යත්ථ සමග්ගා නත්ථි තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගරාමොතිපි පාළි. අයමෙව අත්ථො. "**සමග්ගරතො**"ති: සමග්ගෙසු රතො, තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති **සමග්ගනන්දී**. "**සමග්ගකරණිං වාචං භාසිතා**"ති: යා වාචා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරොති තං සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙව වාචං භාසති න ඉතරන්ති, පරස්ස මම්මච්ඡෙදක කායවචී පයොග සමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසා වාචා, මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්හතාය ඵරුසා වාචා න හොති මාතාපිතරොපි හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති-චොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩං කරොන්තූති, උප්පලපත්තම්පි ච තෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති. ආචරියුපජ්ඣායා ච කදාචි නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති-කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොත්තාපී චරන්ති නිද්ධමථ නෙති, අථ ච නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති.

යථා චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසණ්හතාය අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ඉමං සුඛං සයාපෙථාති වචනං අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පනෙසා අඵරුසවාචා න හොති, චිත්තඵරුසතාය ඵරුසවාචාව. සා යං සන්ධාය පවත්තිතා තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා. මහාගුණ

තාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා තයො සම්භාරා–අක්කොසිතබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනාති. "**නෙලා**"ති: එලං වුච්චති දොසො, නාස්සා එලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො. "නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො"ති එත්ථ වුත්තසීලං විය. "**කණ්ණසුඛා**"ති: බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා සූචිවිජ්ඣනං විය කණ්ණසූලං න ජනෙති.

අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති **පෙමනීයා**. හදයං ගච්ඡති අප්පටිහඤ්ඤමානා සුඛෙන චිත්තං පවිසතීති **හදයඞ්ගමා**. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ භවාති **පොරී**. පුරෙ සංවඩ්ඪනාරී විය සුකුමාරාතිපි පොරී. පුරස්ස එසාතිපි පොරී. පුරස්ස එසාති නගරවාසීනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොන්ති. පිතිමත්තං[1] පිතාති භාතිමත්තං භාතාති වදන්ති, එවරූපී කථා බහුනො ජනස්ස කන්තා හොතීති **බහුජනකන්තා**. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුඩ්ඪිකරාති **බහුජනමනාපා**. අනත්ථවිඤ්ඤාපකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා **සම්ඵප්පලාපො**, සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය මහාසාවජ්ජො, තස්ස ද්වෙ සම්භාරා–භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිනිරත්ථකකථා පුරෙක්ඛාරතා තථාරූපීකථාකථනඤ්ච.

කාලෙන වදතීති **කාලවාදී**. වත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදතීති අත්ථො. භූතං තච්ඡං සභාවමෙව වදතීති **භූතවාදී**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅත්ථසන්නිස්සිතමෙව කත්වා වදතීති **අත්ථවාදී**. නවලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **ධම්මවාදී**. සංවරවිනයපහානවිනයසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **විනයවාදී**. නිධානං වුච්චති ඨපනොකාසො, නිධානමස්සා අත්ථීති **නිධානවතී**. හදයෙ නිධෙතබ්බයුත්තං වාචං භාසිතාති අත්ථො. "**කාලෙනා**"ති: එවරූපිං භාසමානොපි ච අහං නිධානවතිං වාචං භාසාමීති න අකාලෙ භාසති. යුත්තකාලං පන අවෙක්ඛිත්වා ව භාසතීති අත්ථො. "**සාපදෙස**"න්ති: සඋපමං සකාරණන්ති අත්ථො. "**පරියන්තවති**"න්ති: පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති එවං භාසතීති අත්ථො. "**අත්ථසංහිත**"න්ති: අනෙකෙහිපි නයෙහි විභජන්තෙන පරියාදාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අත්ථසම්පන්නං. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදති තෙන අත්ථෙන සහිතත්තා අත්ථසහිතං වාචං භාසති. න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති වුත්තං හොති. "**චතූහි වචීසුචරිතෙහී**"ති: මුසාවාදං පහායාති ආදිනා නයෙන වුත්තෙහි චතූහි වාචාහි යුත්තෙහි සුචරිතෙහි. "**සමන්නාගතො**"ති: අපරිහීනො.

"**චතුදොසාපගතං වාචම්භාසතී**"ති: අප්පියාදීහි චතූහි දොසෙහි අපගතං පරිහීනං වාචං භාසති. "**අත්ථි ගොචරෙ**"ති: කිඤ්චාපි ථෙරො සමණගොචරං කථෙතුකාමො "අත්ථි ගොචරො අත්ථි අගොචරො"ති

1. V. ම. පිතුමත්තං.

පදං උඞරි, යථා පන මග්ගකුසලො පුරිසො මග්ගං ආචික්ඛන්තො වාමං මුඤ්ච දක්ඛිණං ගණ්හාහීති පඨමං මුඤ්චිතබ්බං සභයමග්ගං උපපථ මග්ගං ආචික්ඛති පච්ඡා ගහෙතබ්බං ඛෙමමග්ගං උජුමග්ගං. එවමෙව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො ධම්මසෙනාපති පඨමං පහාතබ්බං බුඩපති කුඨං අගොචරං ආචික්ඛිත්වා පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතුකාමො "කතමො අගොචරො"ති ආදිමාහ. පුරිසෙන ආචික්ඛිතමග්ගො සම්පජ්ජෙය්‍ය වා න වා, තථාගතෙන ආචික්ඛිතමග්ගො අපණ්ණකො ඉන්දවිස්සට්ඨවජිරං විය අවිරජ්ඣනකො නිබ්බාණනගරං යෙව සමො-සරති. තෙන වුත්තං. "පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුඩස්සා"ති.

යස්මා වා සසීසං නහානෙන පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධ විලෙපනාදිවිභූසනවිධානං විය පහීනපාපධම්මස්ස කල්‍යාණධම්ම සමායොගො සම්පන්නරූපො හොති තස්මා සෙදමලජල්ලිකං විය පහාතබ්බං පඨමං අගොචරං ආචික්ඛිත්වා පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදි විභූසනවිධානං විය පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතු කාමොපි "කතමො අගොචරො"ති ආදිමාහ. තත්ථ "ගොචරො"ති: පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය උපසංකමිතුං යුත්තට්ඨානං. අයුත්තට්ඨානං අගොචරො. වෙසියා ගොචරො අස්සාති=වෙසියගොචරො. මිත්ත සන්ථවවසෙන උපසංකමිතබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. තත්ථ වෙසියො නාම රූපූපජීවිනියො. යෙන කෙනචිදෙව සුලභජ්ඣාචාරා තා මිත්ත සන්ථවසිනෙහවසෙන උපසංකමන්තො වෙසියගොචරො නාම හොති, තස්මා එවං උපසංකමිතුං න වට්ටති, කිං කාරණා? ආරක්ඛා විපන්නත්තා. එවං උපසංකමන්තස්ස හි චිරරක්ඛිතගොපිතොපි සමණ ධම්මො කතිපාහෙනෙව නස්සති, සචෙපි න නස්සති ගරහං ලභති. දක්ඛිණාවසෙන උපසංකමන්තෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා උපසංකමි තබ්බං.

විධවා වුච්චන්ති මතපතිකා වා පවුත්ථපතිකා වා. "ථුල්ලකුමාරියො"ති: මහල්ලිකා අනිවිට්ඨකුමාරියො. "පණ්ඩකා"ති ලොකාමිස නිස්සිතකථාබහුලා උස්සන්නකිලෙසා අවූපසන්තපරිළාහා නපුංසකා. තෙසං සබ්බෙසම්පි උපසංකමනෙ ආදීනවො වුත්තනයෙ නෙව වෙදිතබ්බො. භික්ඛුනීසුපි එසෙව නයො. අපිච භික්ඛූ නාම උස්සන්නබ්‍රහ්මචරියා හොන්ති. තථා භික්ඛුනියො. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්ථවවසෙන කතිපාහෙනෙව රක්ඛිතගොපිතසමණධම්මං නාසෙන්ති. ගිලානපුච්ඡකෙන පන ගන්තුං වට්ටති. පුප්ඵානි ලභිත්වා පූජනත්ථා යපි ඔවාදදානත්ථායපි ගන්තුං වට්ටතියෙව.

"පානාගාර"න්ති: සුරාගාරං, තං බ්‍රහ්මචරියන්තරායකරෙහි සුරා සොණ්ඩෙහි අවිවිත්තං හොති. තත්ථ තෙහි සඬිං සහසොණ්ඩවසෙන උපසංකමිතුං න වට්ටති. බ්‍රහ්මචරියන්තරායො හොති. "සංසට්ඨො විහරති රාජූහී"ති ආදීසු "රාජානො"ති: අභිසිත්තා වා හොන්තු

අනුසිට්ඨා වා යෙ රජ්ජමනුසාසන්ති. **"රාජමහාමත්තා"**ති: රාජූනං ඉස්සරියසදිසාය මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්නාගතා. **"තිත්ථියා"**ති: විපරීතදස්සනා බාහිරපරිබ්බාජකා. **"තිත්ථියසාවකා"**ති: භත්තිවසෙන තෙසං පච්චයදායකා, එතෙහි සද්ධිං සංසග්ගජාතො හොතීති අත්ථො.

"අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙනා"ති: අනනුලොමිකසංසග්ගො නාම තිස්සන්නං සික්ඛානං අනනුලොමො පච්චනීකසංසග්ගො, යෙන බ්‍රහ්මචරියන්තරායං පඤ්ඤත්ති වීතික්කමං සල්ලෙඛපරිහානිඤ්ච පාපුණාති, සෙය්‍යථිදං? රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සමසොකිතා සමනන්දිතා සමසුඛදුක්ඛතා උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජනතා තිත්ථියසාවකෙහි සද්ධිං එකච්ඡන්දරුචි සමාචාරතා එකච්ඡන්දරුචිසමාචාරභාවාවහො වා සිනෙහබහුමාන සන්ථවො. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සංසග්ගො බ්‍රහ්මචරියන්ත රායකරො, ඉතරෙහි ලද්ධිගහණං. තෙසං පන වාදං භින්දිත්වා අත්තනො ලද්ධිං ගණ්හාපෙතුං සමත්ථෙන උපසංකමිතුං වට්ටති.

ඉදානි අපරෙනපි පරියායෙන අගොචරං දස්සෙතුං "යානි වා පන තානි කුලානී"ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **"අස්සද්ධානී"**ති: බුද්ධාදීසු සද්ධාවිරහිතානි. තානි බුද්ධො සබ්බඤ්ඤූ ධම්මො නිය්‍යානිකො සඞ්ඝො සුපටිපන්නොති න සද්දහන්ති. **"අප්පසන්නානී"**ති: චිත්තං පසන්නං අනාවිලං කාතුං න සක්කොන්ති **"අක්කොසකපරිභාසකානී"**ති: අක්කොසකානි චෙව පරිභාසකානි ච, චොරොසි බාලොසි මූළ්හොසි ඔට්ඨොසි ගොණොසි ගද්‍රභොසි ආපායිකොසි නෙරයිකොසි තිරච්ඡාන ගතොසි නත්ථි තුය්හං සුගති දුග්ගතියෙව තුය්හං පාටිකංඛා ති එවං දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසන්ති. හොතු ඉදානි තං පහරිස්සාම බන්ධිස්සාම වධිස්සාමාති එවං භයදස්සනෙන පරිභාසන්ති වාති අත්ථො. **"අනත්ථකාමානී"**ති: අත්ථං න ඉච්ඡන්ති. අනත්ථමෙව ඉච්ඡන්ති. **"අහිතකාමානී"**ති: අහිතමෙව ඉච්ඡන්ති, හිතං න ඉච්ඡන්ති. **"අඵාසුකකාමානී"**ති: ඵාසුකං න ඉච්ඡන්ති, අඵාසුකමෙව ඉච්ඡන්ති. **"අයොගක්ඛෙමකාමානී"**ති: චතූහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං න ඉච්ඡන්ති, භයමෙව ඉච්ඡන්ති. **"භික්ඛූන"**න්ති එත්ථ සාමණෙරාපි සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. **"භික්ඛුනීන"**න්ති: එත්ථ සික්ඛමානා සාමණෙරියොපි. සබ්බෙසං හි භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතානංයෙව සරණගතානඤ්ච චතුන්නම්පි පරිසානං තානි අනත්ථකාමානියෙව. **"තථාරූපානි කුලානී"**ති: එවරූපානි ඛත්තියකුලාදීනි කුලානි. **"සෙවතී"**ති: නිස්සාය ජීවති. **"භජතී"**ති උපසංකමති. **"පයිරුපාසතී"**ති: පුනප්පුනං උපසංකමති. **"අයං වුච්චතී"**ති: අයං වෙසියාදිගොචරස්ස වෙසියාදිකොච රාජසංසට්ඨස්ස රාජාදිකොච අස්සද්ධකුලාදිසෙවකස්ස අස්සද්ධකුලාදිකොචාති තිප්පකාරොපි අයුත්තගොචරො අගොචරොති වෙදිතබ්බො.

තස්ස ඉමිනාපි පරියායෙන අගොචරතා වෙදිතබ්බා. වෙසියාදිකො තාව පඤ්චකාමගුණනිස්සයතො අගොචරො වෙදිතබ්බො. යථාහ:–"කො ච භික්ඛුනො අගොචරො පරවිසයො යදිදං පඤ්චකාමගුණා"ති. රාජාදිකො ඣානානුයොගස්ස අනුපනිස්සයතො ලාභසක්කාරා 'සත්තවිතක්ක නිප්පොථන දිට්ඨිවිපත්තිහෙතුතො ච– අස්සද්ධකුලාදිකො සද්ධාහානිචිත්තප්පදොසාවහනතො අගොචරො, අන්තරඝරප්පවෙසාදිකො ච චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහාදිකො ච සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා විසූකදස්සනානුයොගො ච පඤ්චකාමගුණා චාති චතුබ්බිධොපි පන කිලෙසුප්පත්ති වසෙන අගොචරොති වෙදිතබ්බො. **"මා භික්ඛවෙ අගොචරෙ චරථා"**ති චරිතුං අයුත්තට්ඨානෙ මා චරථ. **"පරවිසයෙ"**ති: සත්තුවිසයෙ. **අගොචරෙ භික්ඛවෙ චරන්ත**න්ති අයුත්තට්ඨානෙ චරන්තානං.

"ලච්ඡතී"ති: ලභිස්සති පස්සිස්සති. **"මාරො"**ති: දෙවපුත්තමාරොපි මච්චුමාරොපි. **"ඔතාර"**න්ති: රන්ධං ඡිද්දං විවරං. ගොචරනිද්දෙසෙ "න වෙසියගොචරො හොතී"ති ආදීනි වුත්තපටිපක්ඛවසෙන වෙදිතබ්බානි. අයං පන විසෙසො. **"චත්තාරො සතිපට්ඨානා ගොචරො"**ති: චරිතුං යුත්තට්ඨානවසෙන චතුසතිපට්ඨානගොචරො. **"සකෙ"**ති: අත්තනො සන්තකෙ. **"පෙත්තිකෙ විසයෙ"**ති: පිතිතො ආගත විසයෙ. **"ආරද්ධවිරියස්සා"**ති: සම්මා උපට්ඨිත චතුසම්මප්පධානවිරිය වන්තස්ස. **"ථාමවතො"**ති: බලප්පත්තස්ස. **"දළ්හපරක්කමස්සා"**ති: ථිරවිරියස්ස. **"යස්සත්ථාය පෙසිතො"**ති: යෙන අරහත්තත්ථාය අත්තභාවො පරිච්චත්තො. **"අත්තත්ථෙ චා"**ති: අත්තනො අත්ථෙ අරහත්තඵලෙ. **"ඤායෙ චා"**ති: අරියෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ මග්ගෙ ච. **"ලක්ඛණෙ චා"**ති: අනිච්චාදි ලක්ඛණපටිවෙධෙ ච. **"කාරණෙ චා"**ති: හෙතුම්හි ච. **"ඨානාඨානෙ චා"**ති: ඨානෙ ච අට්ඨානෙ ච කාරණෙ ච අකාරණෙ චාති අත්ථො. ඉදානි විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං "සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා"ති ආදිමාහ.

අට්ඨමගාථාය. **"එකොදි නිපකො"**ති: එකග්ගචිත්තො පණ්ඩිතො. **"ජාතරූපස්ස ඔළාරිකම්පි මලං ධමතී"**ති: සුවණ්ණස්ස ථූලං[1] මලං අග්ගිසංයොගෙන නීහරති. **"සන්ධමතී"**ති: සම්මා නීහරති **"නිද්ධමතී"**ති: අපුනබ්භවත්තකං කත්වා නීහරති. ඛාපෙතීති කෙචි වදන්ති. **"මජ්ඣිමකම්පී"**ති:[2] තතො සුඛුමතරම්පි. **"සුඛුමකම්පී"**ති: අතිසුඛුමතරම්පි. **"එවමෙවා"**ති: ඔපම්මසම්පටිපාදනං. **"අත්තනො ඔළාරිකෙපි කිලෙසෙ ධමතී"**ති: කායදුච්චරිතාදිකෙ ථූල කිලෙසෙ විරියාතපෙන නීහරති. **"මජ්ඣිමකෙපි කිලෙසෙපී"**ති කාමවිතක්කාදිකෙ ඔළාරික සුඛුමානං මජ්ඣිමකෙපි, **"සුඛුමකෙපී"**ති: ඤාතිවිතක්කාදිකෙ අති සණ්හකෙපි කිලෙසෙ.

1. V. ම. ජල්ලං අග්ගිසංයොගෙන.   2. V. ම. පච්ඡිමකම්පීති.

"සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිං ධමතී"ති: සහවිපස්සනාය මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මාදිට්ඨියා විපරීතසංඛාතං මිච්ඡාදිට්ඨිං නීහරති. සම්මාසඞ්කප්පාදීසුපි එසෙව නයො. එවං ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන තීහි ගාථාහි පුච්ඡිත්වා පඤ්චහි ගාථාහි පුච්ඡන්තානං සිස්සානං අත්ථාය සෙනාසනගොචරසීලවතාදීනි පුච්ඡිතො තමත්ථං පකාසෙතුං "විජිගුච්ඡමානස්සා"ති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනමාරද්ධො.

තත්ථ පඨමගාථාය තාවත්ථො-ජාති ආදීහි විජිගුච්ඡමානස්ස රිත්තාසනං සයනං සෙවතො සම්බොධිකාමස්ස සාරිපුත්ත භික්ඛුනො යදිදං ඵාසුවිහාරෙ යථානුධම්මං යො ච අනුධම්මො තං තෙ පවක්ඛාමි යථා පජානං යථා පජානන්තො වදෙය්‍ය, එවං වදාමීති. **"යං ඵාසු විහාර"**න්ති: යං සුඛවිහාරං. **"අසප්පාය රූපදස්සනෙනා"**ති: ඉට්ඨරූපාදි සමණාසප්පාය රූපදස්සනෙන. **"තං බොධිං බුජ්ඣිතුකාමස්සා"**ති: තං චතුමග්ගඤාණසංඛාතං බොධිං බුජ්ඣිතුකාමස්ස. **"අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සා"**ති: අනුරූපාය පටිපත්තියා බුජ්ඣිතුකාමස්ස. **"පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සා"**ති: අභිමුඛෙ කත්වා නිබ්බිජ්ඣිතුකාමස්ස. **"සම්බුජ්ඣිතුකාමස්සා"**ති· පහීනකිලෙසෙ අපච්චාගමනවසෙන සම්මා බුජ්ඣිතුං ඉච්ඡන්තස්ස. **"අධිගන්තුකාමස්සා"**ති. පාපුණිතුකාමස්ස. **"සච්ඡිකාතුකාමස්සා"**ති: පටිලාභසච්ඡිකිරියාය පත්තුකාමස්ස.

අථවා "බුජ්ඣිතුකාමස්සා"ති සොතාපත්තිමග්ගඤාණං ඤාතුකාමස්ස. "අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සා"ති: සකදාගාමිමග්ගඤාණං පුන ඤාතුකාමස්ස "පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සා"ති: අනාගාමිමග්ගඤාණං පටිවෙධවසෙන ඤාතුකාමස්ස. "සම්බුජ්ඣිතුකාමස්සා"ති අරහත්තමග්ගඤාණං සම්මා ඤාතුකාමස්ස. චතුබ්බිධම්පි අධිගන්තුකාමස්ස. **"ඵුසිතුකාමස්සා"**ති. ඤාණඵුසනාය ඵුසිතුකාමස්ස. "සච්ඡිකාතුකාමස්සා"ති: පච්චවෙක්ඛණාය පච්චක්ඛං කත්තුකාමස්ස. **"චතුන්නං මග්ගානං පුබ්බභාගෙ විපස්සනා"**ති: චතුන්නං අරියමග්ගානං පුරිමකොට්ඨාසෙ උප්පන්නඋදයබ්බයාදි විපස්සනාඤාණන්ති.

දුතියගාථාය. **"පරියන්තචාරී"**ති· සීලාදීසු චතූසු පරියන්තෙසු චරමානො. **"ඩංසාධිපාතාන"**න්ති පිඞ්ගලමක්ඛිකානඤ්ච සෙසමක්ඛිකානඤ්ච, තෙ හි තතො තතො අධිපතිත්වා ඛාදන්ති, තස්මා අධිපාතාති වුච්චන්ති. **"මනුස්සඵස්සාන"**න්ති: චොරාදිඵස්සානං. **"චත්තාරො පරියන්තා"**ති: චත්තාරො මරියාදා [1] පරිච්ඡෙදා. **"අන්තො පූතිභාවං පච්චවෙක්ඛමානො"**ති: අබ්භන්තරෙ කුච්ඡිතභාවං සීලවිරහිතභාවං ඔලොකයමානො. **"අන්තො සීලසංවරපරියන්තෙ චරතී"**ති: සීලසංවරණපරිච්ඡෙදබ්භන්තරෙ චරති විචරති. **"මරියාදං න භින්දතී"**ති: සීලමරියාදං සීලපරිච්ඡෙදං න කොපෙති. **"ආදිත්තපරියායං පච්චවෙක්ඛමානො"**ති: ආදිත්තදෙසනං ඔලොකෙන්තො. **"අක්ඛබ්භඤ්ජන**

1. V. ම. පරියාද.

පටිච්ඡාදනපුත්තමංසූපමං පච්චවෙක්ඛමානො”ති: සාකටිකස්ස අක්ඛබ්භඤ්ජනං උපමඤ්ච කුච්ඡිබ්‍යාධිනො වණ්ණානං පටිච්ඡාදනතෙලපිලොතික උපමං ච කන්තාරපටිපන්නානං ජයම්පතිකානං පුත්තමංසඛාදනඋපමං ච ඔලොකෙන්තො. “භද්දෙකරත්තවිහාරං පච්චවෙක්ඛමානො”ති:

“අතීතං නාන්වාගමෙය්‍ය[1] නප්පටිකඞ්ඛෙ අනාගතං
තං වෙ භද්දෙකරත්තොති සන්තො ආචික්ඛතෙ මුනී”ති.

එවං වුත්තං භද්දෙකරත්තවිහාරං ඔලොකෙන්තො. “තා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා බාධන්ති”ති: නිප්පතිත්වා නිප්පතිත්වා බාධන්ති.

තතියගාථාය–පරධම්මිකා නාම සත්තසහධම්මිකවජ්ජා සබ්බෙපි බාහිරකා. “කුසලානුඑසී”ති: කුසලධම්මෙ අන්වෙසමානො. “සත්තසහධම්මිකෙ ඨපෙත්වා”ති: භික්ඛු භික්ඛුනී සික්ඛමානා සාමණෙර සාමණෙරී උපාසක උපාසිකෙ වජ්ජෙත්වා. “අථාපරානිපස්සි අභිසමෙතබ්බානී”ති: අපරානිපි මද්දිතබ්බානි අත්ථි සංවිජ්ජන්ති.

චතුත්ථගාථාය–“ආතඞ්කඵස්සෙනා”ති: රොගඵස්සෙන. “සීතං අථුණ්හ”න්ති: සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච. “සො තෙහි ඵුට්ඨො බහුධා”ති: සො තෙහි ආතඞ්කාදීහි අනෙකෙහි ආකාරෙහි ඵුට්ඨො සමානො. “අනොකො”ති: අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණාදීනං අනොකාසභූතො. “අබ්භන්තර ධාතුසංඛොභවසෙන වා”ති: සරීරබ්භන්තරෙ ආපොධාතුක්ඛොභවසෙන වා. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරධාතුක්ඛොභවසෙන වා. “උණ්හ”න්ති: සරීරබ්භන්තරෙ තෙජොධාතුසංඛොභවසෙන උණ්හං භවති. “අභිසංඛාරසහගතවිඤ්ඤාණස්සා”ති: කුසලාකුසලචෙතනා සම්පයුත්තචිත්තස්ස. “ඔකාසං න කරොතී”ති: අවකාසං පතිට්ඨං න කරොති. “අවත්ථිතසමාදානො”ති: ඔතරිත්වා ගාහකො. එවං භික්ඛුනො ‘විජිගුච්ඡතො’ති ආදීහි ගාථාහි සුද්ධුමත්ථං විස්සජ්ජෙත්වා ඉදානි “ක්‍යාස්සබ්‍යප්පථයො”ති ආදිනා නයෙන පුට්ඨං විස්සජ්ජෙන්තො “ථෙය්‍යං න කරෙය්‍යා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ “ඵස්සෙ”ති: ඵුසෙය්‍ය. “යදාවිලත්තං මනසො විජඤ්ඤා”ති: යං චිත්තස්ස ආවිලත්තං විජානෙය්‍ය තං සබ්බං කණ්හස්ස පක්ඛොති විනොදෙය්‍ය. “අදින්නාදානං පහායා”ති: එත්ථ අදින්නස්ස ආදානං= අදින්නාදානං. පරස්ස හරණං ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ “අදින්න”න්ති: පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරස්ස සන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං පණීතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණීතතාය. වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං තං තං ගුණාධිකං

1. V. ම. න ආගමෙය්‍ය.

උපච්ඡිදය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං. තස්ස "පචසංහාරා හොන්ති-පරපරිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො ථෙය්‍යචිත්තං උපක්කමො තෙන හරණන්ති. "පහාය"ති: ඉමං අදින්නාදානචෙතනාසංඛාතං දුස්සීල්‍යං පජහිත්වා. "පටිවිරතො"ති: පහීනකාලතො පට්ඨාය තතො දුස්සීල්‍යතො ඔරතො විරතො ච. දින්නමෙව ආදියතීති=දින්නාදායී. චිත්තෙනාපි දින්නමෙව පටිකඞ්ඛතීති=දින්නපාටිකඞ්ඛී, ථෙනෙතීති ථෙනො, න ථෙනෙන අථෙනෙන, අථෙනත්තායෙව සුචිභූතෙන, "අත්තනා"ති: අත්තභාවෙන, අථෙනං සුචිභූතං අත්තභාවං කත්වා විහරතීති වුත්තං හොති. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව.

මෙත්තායනවසෙන **මෙත්ති**. මෙත්තාකාරො **මෙත්තායනා**. මෙත්තාසමඞ්ගිනො චිත්තස්ස භාවො **මෙත්තායිතත්තං**, අනුද්දයතීති **අනුද්දයා** රක්ඛතීති අත්ථො. අනුද්දයාකාරො **අනුද්දයනා**. අනුද්දයිතස්ස භාවො=**අනුද්දයිතත්තං**. හිතස්ස එසනවසෙන **හිතෙසිතා**. අනුකම්පනං **අනුකම්පා**. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි උපචාරප්පත්තාප්පත්තාව මෙත්තා වුත්තා. "**විපුලෙනා**"ති: එත්ථ ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන තං මහග්ගතං, පගුණවසෙන අප්පමාණං සත්තාරම්මණවසෙන ච **අප්පමාණං**. බ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන **අවෙරං**. දොමනස්සප්පහානතො **අබ්‍යාපජ්ඣං** නිද්දුක්ඛන්ති වුත්තං හොති. "**ආවිල**"න්ති: අප්පසන්නං. "**ලුළිත**"න්ති: කලලං. "**එරිත**"න්ති: අසණ්ඨිතං. "**ඝට්ටිත**"න්ති: ආරම්මණෙ ඝට්ටනමාහාරිතං.[1] "**චලිත**"න්ති: කම්පමානං. "**භන්ත**"න්ති: විබ්භන්තං. "**අවූපසන්ත**"න්ති: අනිබ්බුතං. 'යො සො මාරො'ති එවමාදීසු මහාජනං අනත්ථෙ නියොජෙත්වා මාරෙතීති **මාරො**. කණ්හකම්මත්තා **කණ්හො**, කාමාවචරිස්සරත්තා **අධිපති**, මරණං පාපනතො **අන්තගූ**. මුඤ්චිතුං අප්පදානත්ථෙන **නමුචි**, මාරස්ස බලිසන්ති **මාරබලිසං**. වට්ටසන්නිස්සිතත්ථෙන මාරස්ස ආමිසන්ති **මාරාමිසං**. වසවත්තාපනත්ථෙන මාරස්ස විසයොති **මාරවිසයො**. ගොචරත්ථෙන මාරස්ස නිවාපොති **මාරනිවාපො**. කාමාචාරං චරණත්ථෙන මාරස්ස ගොචරොති **මාරගොචරො**. දුප්පමුචනත්ථෙන මාරස්ස බන්ධනන්ති **මාරබන්ධනං**. "**දුක්ඛුද්දයො**"ති: දුක්ඛබන්ධනො. "**මූලම්පි තෙසං පලිඛඤ්ඤ තිට්ඨෙ**"ති: තෙසං කොධාතිමානානං යං අවිජ්ජාදිකං මූලං තම්පි පලිඛණිත්වා තිට්ඨෙය්‍ය. "**අද්ධා භවන්තො අභිසම්භවෙය්‍යා**"ති: එතං පියාප්පියං අභිභවන්තො එකංසෙනෙව අභිභවෙය්‍ය. න තත්ථ සිථිලං පරක්කමෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අවිජ්ජාමූලන්ති ආදයො-අවිජ්ජා කොධස්ස උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලං හොති. අනුපායමනසිකාරො අසම්මානො ච ඉමෙ වෙ උපනිස්සයවසෙනෙව. අහිරික අනොත්තප්ප උද්ධච්චා ඉමෙ 'තයො

1. සී. I. & II. ඝට්ටනමාචාරිතං.

උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලානි හොන්ති. තථා අතිමානස්සාපි.[1] "පඤ්ඤං පුරක්ඛත්වා"ති: පඤ්ඤං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා. "කල්‍යාණපීතී"ති: කල්‍යාණපීතියා සමන්නාගතො. "චතුරෙ සහෙථ පරිදෙව ධම්මෙ"ති අනන්තරගාථාය වුච්චමානෙ පරිදෙවනීයධම්මෙ සහෙය්‍ය. "විචයබහුලො"ති: පරිවීමංසනබහුලො. "පවිචයබහුලො"ති: විසෙසෙන වීමංසනබහුලො. "පෙක්ඛායනබහුලො"ති: ඉක්ඛනබහුලො. "සමෙක්ඛායනබහුලො"ති: එසනබහුලො. "විභූතවිහාරී"ති: පාකටං කත්වා ඤාතවිහාරී. "අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ"ති: එත්ථ තාව අභික්කන්තං වුච්චති ගමනං පටික්කන්තං නිවත්තනං තදුභයම්පි චතූසු ඉරියාපථෙසු ලබ්භති,[2] ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම, පටිනිවත්තන්තො පටික්කමති නාම. ඨානෙපි ඨිතොව කායං පුරතො ඔනමන්තො අභික්කමති නාම. පච්ඡතො අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජාය නිසින්නොයෙව ආසනස්ස පුරිමඞ්ගාති අභිමුඛො සංහරන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡිමං අඞ්ගපදෙසං පච්ඡා සංහරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජායපි එසෙව නයො. "සම්පජානකාරී හොතී"ති: සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී. සම්පජඤ්ඤස්සෙව වා කාරී.[3] සො හි අභික්කන්තාදීසු සම්පජඤ්ඤං කරොතෙව, න කත්ථචි සම්පජඤ්ඤවිරහිතො හොති. "ආලොකිතෙ විලොකිතෙ"ති: එත්ථ පන ආලොකිතං නාම පුරතො පෙක්ඛනං. විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං, අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතොපෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිත උල්ලොකිතාපලොකිතානි නාම හොන්ති, තානි ඉධ න ගහිතානි. සාරුප්පවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතානි ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානි ගහිතානෙවාති. "සම්මිඤ්ජිතෙ පසාරිතෙ"ති: පබ්බානං සම්මිඤ්ජනපසාරණෙ. "සංඝාටිපත්තචීවරධාරණෙ"ති: එත්ථ සංඝාටිචීවරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන පත්තස්ස භික්ඛාපටිග්ගහණවසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම.

අසිතාදීසු "අසිතෙ"ති: පිණ්ඩපාතභොජනෙ "පීතෙ"ති. යාගුආදිපානෙ. "ඛායිතෙ"ති: පිට්ඨඛජ්ජකාදිඛාදනෙ. "සායිතෙ"ති: මධුඵාණිතාදිසායනෙ. "උච්චාරපස්සාවකම්මෙ"ති: උච්චාරස්ස ච පස්සාවස්ස ච කරණෙ. ගතාදීසු "ගතෙ"ති: ගමනෙ. "ඨිතෙ"ති: ඨානෙ. "නිසින්නෙ"ති: නිසජ්ජාය. "සුත්තෙ"ති: සයනෙ. "ජාගරිතෙ"ති: ජාගරණෙ. "භාසිතෙ"ති: කථනෙ. තත්ථ උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස අප්පවත්තෙන සති භාසිතා නාම න හොති.[4] තස්මිං පවත්තන්තෙ හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. විමුත්තායතනසීසෙන ධම්මං දෙසෙන්තොපි බත්තිංස තිරච්ඡානකථා පහාය දසකථාවත්ථුනිස්සිතං කථං

1. V. ම. තථාමානස්සාපි.
2. V. සී. ලබ්භති
3. V. ම. කාරීහොති.
4. ම. V. භාසිතානාම කථා න හොති.

කථෙන්තොපි භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම. "**තුණ්හීභාවෙ**"ති: අකථනෙ. තත්ථ උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස පවත්තියං තුණ්හීභාවො නාම නත්ථි, අප්පවත්තියං හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. අට්ඨතිංසආරම්මණෙසු චිත්තරුචිතං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නිසින්නොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී නාම. එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො ද්වීසු ඨානෙසු ආගතො. සො හෙට්ඨා අභික්කන්තෙති එත්ථ භික්ඛාචාරගාමං ගච්ඡතො ආගච්ඡතො ච අද්ධානගමනවසෙන කථිතො. ගතෙ ඨිතෙති එත්ථ විහාරෙ චුණ්ණිකපදුද්ධාරවසෙන කථිතොති වෙදිතබ්බො. "බුද්ධානුස්සතිවසෙනා"ති ආදයො හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ පකාසිතා එව. "**අරතී**"ති: රති පටික්ඛෙපො. "**අරතිතා**"ති: අරමනාකාරො. "**අනභිරතී**"ති: අනභිරතභාවො. "**අනභිරමනා**"ති: අනභිරමනාකාරො. "**උක්කණ්ඨිතා**"ති: උක්කණ්ඨනාකාරො. "**පරිතස්සනා**"ති: උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා.

"**කිංසු අසිස්සාමී**"ති: කිං භුඤ්ජිස්සාමි. "**කුව වා අසිස්ස**"න්ති: කුහිං වා අසිස්සාමි. "**දුක්ඛං වත සෙත්ථ කුවජ්ජ සෙස්ස**"න්ති: ඉමං රත්තිං දුක්ඛං සයිං අජ්ජ ආගමනරත්තිං කත්ථ සයිස්සං. "**එතෙ විතක්කෙ**"ති: එතෙ පිණ්ඩපාතනිස්සිතෙ ද්වෙ සෙනාසනනිස්සිතෙ ද්වෙති චත්තාරො විතක්කෙ. "**අනිකෙතචාරී**"ති: අපලිබොධචාරී නිත්තණ්හචාරී. "**ඵලකෙ වා**"ති: වංකාදිඵලකපීඨෙ ච. "**ආගාමිනිරත්ත**"න්ති: ආගාමිනියං රත්තියං. "**ආදෙවයෙය්‍යා**"ති: විසෙසෙන දෙවයෙය්‍ය. "**පරිදෙවයෙය්‍යා**"ති: සමන්තතො දෙවයෙය්‍ය.

"**කාලෙ**"ති: පිණ්ඩපාතකාලෙ පිණ්ඩපාතසඞ්ඛාතං අන්නං වා චීවරසඞ්ඛාතං වසනං වා ලද්ධා ධම්මෙන සමෙනාති අධිප්පායො. "**මත්තං සො ජඤ්ඤා**"ති: පටිග්ගහණෙ ච පරිභොගෙ ච සො පමාණං ජානෙය්‍ය. "**ඉධා**"ති: සාසනෙ. නිපාතමත්තමෙව වා එතං. "**තොසනත්ථ**"න්ති: සන්තොසත්ථං. එතදත්ථං මත්තං ජානෙය්‍යාති වුත්තං හොති. "**සො තෙසු ගුත්තො**"ති: සො භික්ඛු තෙසු පච්චයෙසු ගුත්තො. "**යතචාරී**"ති: සඤ්ඤතවිහාරො රක්ඛිතඉරියාපථො රක්ඛිතකායවචීමනොචාරො චාති වුත්තං හොති. යතිචාරීතිපි පාඨො, එසො යෙවත්ථො. "**රුසිතො**"ති: රොසිතො, ඝට්ටිතොති වුත්තං හොති. "**තීහි කාරණෙහි මත්තං ජානෙය්‍යා**"ති: තීහි භාගෙහි පමාණං ජානෙය්‍ය. "**පටිග්ගහණතො වා**"ති: පරෙහි දීයමානග්ගහණකාලතො වා. "**පරිභොගතො වා**"ති: පරිභුඤ්ජනකාලතො වා "**ථොකෙපි දීයමානෙ**": අප්පකෙපි දීයමානෙ. "**කුලානුද්දයායා**"ති: කුලානං අනුද්දයාය. "**කුලානුරක්ඛායා**"ති: කුලානං අනුරක්ඛණත්ථාය. "**පටිග්ගණ්හාතී**"ති: ථොකම්පි ගණ්හාති. "**බහුකෙපි දීයමානෙ**"ති: අනප්පකෙපි දීයමානෙ. "**කායපරිහාරියං චීවරං පටිග්ගණ්හාතී**"ති: එත්ථ කායං පරිහරති පොසෙතීති=කායපරිහාරියං. "**කුච්ඡිපරිහාරිය**"න්ති කුච්ඡිං

පරිහරති පොසෙතීති=කුච්ඡිපරිහාරියං. ඉතරීතරපච්චයසන්තොසෙන සමන්නාගතස්ස භික්ඛුනො අට්ඨ පරික්ඛාරා වට්ටන්ති, තීණි චීවරානි පත්තො දන්තකට්ඨච්ඡෙදනවාසි එකා සූචි කායබන්ධනං පරිස්සාවනන්ති. වුත්තම්පි චෙතං:-

“තිචීවරඤ්ච පත්තො ච වාසි සූචි ච බන්ධනං,
පරිස්සාවනෙන අට්ඨෙතෙ යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො”ති.

තෙ සබ්බෙ කායපරිහාරියාපි හොන්ති කුච්ඡිපරිහාරියාපි. කථං? තිචීවරං තාව නිවාසෙත්වා පාරුපිත්වා විචරණකාලෙ කායං පරිහරති පොසෙතීති කායපරිහාරියං හොති. චීවරකණ්ණෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා පිවනකාලෙ ඛාදිතබ්බඵලාඵලගහණකාලෙ ච කුච්ඡිං පරිහරති පොසෙතීති කුච්ඡිපරිහාරියං හොති. පත්තොපි තෙන උදකං උද්ධරිත්වා නහානකාලෙ කුටිපරිභණ්ඩකරණකාලෙ ච කායපරිහාරිකො හොති. ආහාරං ගහෙත්වා භුඤ්ජනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරියො. වාසිකාය දන්තකට්ඨච්ඡෙදනකාලෙ මඤ්චපීඨානං අඞ්ක*පාදචීවරකුටිදණ්ඩකසජ්ජනකාලෙ ච කායපරිහාරිකා හොති, උච්ඡුච්ඡෙදන නාළිකෙරතචච්ඡෙදනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකා. සූචි චීවරසිබ්බනකාලෙ කායපරිහාරිකා හොති. පූවං[1] වා ඵලං වා විජ්ඣිත්වා ඛාදනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකා. කායබන්ධනං බන්ධිත්වා විචරණකාලෙ කායපරිහාරිකං, උච්ඡුආදීනි බන්ධිත්වා ගහණකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරියං. පරිස්සාවනං තෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා නහානකාලෙ සෙනාසනපරිභණ්ඩකරණකාලෙ කායපරිහාරිකං. පානීයපානක†පරිස්සාවනකාලෙ තෙනෙව ච තිලතණ්ඩුලපුථුකාදීනි ගහෙත්වා ඛාදනකාලෙ ච කුච්ඡිපරිහාරියං.

“**පටිසඞ්ඛා යොනිසො**”ති: උපායෙන පථෙන පටිසඞ්ඛාය ඤත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වාති අත්ථො. එත්ථ ච සීතස්ස පටිඝාතායාති ආදිනා නයෙන වුත්තපච්චවෙක්ඛණමෙව යොනිසො පටිසඞ්ඛාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ “**චීවර**”න්ති: අන්තරවාසකාදීසු යං කිඤ්චි. “**පටිසෙවතී**”ති: පරිභුඤ්ජති නිවාසෙති වා පාරුපති වා. “**යාවදෙව**”ති: පයොජනාවධිපරිච්ඡෙදනියමවචනං. එත්තකමෙව හි යොගිනො චීවරපටිසෙවනෙ පයොජනං. යදිදං? සීතස්ස පටිඝාතායාති ආදි, න ඉතො භීයො. “**සීතස්සා**”ති: ආදි අජ්ඣත්තධාතුක්ඛොභවසෙන වා බහිද්ධා උතුපරිණාමවසෙන වා උප්පන්නස්ස යස්ස කස්සචි. “**පටිඝාතායා**”ති: පටිහනනත්ථං. යථා සරීරෙ ආබාධං න උප්පාදෙති එවං තස්ස විනොදනත්ථං, සීතබ්භාහතෙ හි සරීරෙ වික්ඛිත්තචිත්තො යොනිසො පදහිතුං න සක්කොති, තස්මා සීතස්ස පටිඝාතාය චීවරං සෙවිතබ්බන්ති භගවා අනුඤ්ඤාසි. එස නයො සබ්බත්ථ. කෙවලං හෙත්ථ “**උණ්හස්සා**”ති: අග්ගිසන්තාපස්ස, තස්ස වනදාහාදීසු සම්භවො වෙදිතබ්බො. “ඩංසමකසවාතාතපසිරිංසපසම්ඵස්සාන”න්ති එත්ථ පන “**ඩංසා**”ති: ඩංසම

* අමනි. 1, සී. I. & II. පූපං. † පානීයපාණක.

ඛිකා අන්ධමක්ඛිකාතිපි වුච්චන්ති. මකසා මකසා එව. "වාතා"ති: සරජ අරජාදී භෙදා. "ආතපො"ති: සූරියාතපො. "සිරිංසපා"ති යෙ කෙචි සරන්තා ගච්ඡන්ති දීඝජාතිකා සප්පාදයො. තෙසං දට්ඨසම්ඵස්සො ඵුට්ඨසම්ඵස්සො චාති දුවිධො සම්ඵස්සො. සොපි චීවරං පාරුපිත්වා නිසින්නං න බාධති, තස්මා තාදිසෙසු ඨානෙසු තෙසං පටිඝාතත්ථාය පටිසෙවති. "යාවදෙවා"ති: පුන එතස්ස වචනං නියත පයොජනාවධි පරිච්ඡෙද දස්සනත්ථං. හිරිකොපීන පටිච්ඡාදනං හි නියතපයොජනං. ඉතරානි කදාචි කදාචි හොන්ති. තත්ථ "හිරිකොපීන"න්ති: තං තං සම්බාධට්ඨානං යස්මිං යස්මිං අඞ්ගෙ විවරියමානෙ හිරි කුප්පති විනස්සති තං තං හිරිකොපනතො හිරිකොපීනන්ති වුච්චති. තස්ස හිරිකොපීනස්ස පටිච්ඡාදනත්ථන්ති හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනත්ථං. හිරිකොපනපටිච්ඡාදනත්ථන්තිපි පාඨො.

"පිණ්ඩපාත"න්ති යංකිඤ්චි ආහාරං, යො හි කොචි ආහාරො භික්ඛුනො පිණ්ඩොල්‍යෙන පත්තෙ පතිතත්තා පිණ්ඩපාතොති වුච්චති. පිණ්ඩානං පාතොති පිණ්ඩපාතො. තත්ථ තත්ථ ලද්ධානං භික්ඛානං සන්නිපාතො සමූහොති වුත්තං හොති සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

"සෙනාසන"න්ති: සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ යත්ථ හි සෙති විහාරෙ වා අඩ්ඪයොගාදිම්හි වා තං සෙනාසනං. යත්ථ යත්ථ ආසති නිසීදති තං ආසනං, තං එකතො කත්වා සෙනාසනන්ති වුච්චති. "උතුපරිස්සයවිනොදනපටිසල්ලානාරාමත්ථ"න්ති: පරිස්සයට්ඨෙන උතු යෙව උතුපරිස්සයො, උතුපරිස්සයවිනොදනත්ථඤ්ච පටිසල්ලානාරාමත්ථඤ්ච. යො සරීරචිත්තවිරූපකාරො අසප්පායො උතු සෙනාසනපටිසෙවනෙන විනොදෙතබ්බො හොති. තස්ස විනොදනත්ථං. එකීභාවසුඛත්ථඤ්චාති වුත්තං හොති. කාමඤ්ච සීතපටිඝාතාදිනා ච උතුපරිස්සයවිනොදනං වුත්තමෙව. යථා පන චීවරපටිසෙවනෙ හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනං නියතපයොජනං ඉතරානි කදාචි කදාචි භවන්තීති[1] වුත්තං, එවමිධාපි නියතං උතුපරිස්සයවිනොදනං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථවා අයං වුත්තප්පකාරො උතු උතුයෙව. පරිස්සයො පන දුවිධො–පාකට පරිස්සයා ච සීහබ්‍යග්ඝාදයො පටිච්ඡන්නපරිස්සයා ච රාගදොසාදයො. තෙ යත්ථ අපරිගුත්තියා ච අසප්පායරූපදස්සනාදිනා ච ආබාධං න කරොන්ති තං සෙනාසනං එවං ජානිත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසෙවන්තො භික්ඛු පටිසංඛා යොනිසො සෙනාසනං–පෙ–උතුපරිස්සයවිනොදනත්ථං පටිසෙවතීති වෙදිතබ්බො.

"ගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාර"න්ති එත්ථ රොගස්ස පති අයනට්ඨෙන පච්චයො, පච්චනීකගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. යස්ස කස්සචි සප්පායස්සෙතං අධිවචනං. භිසක්කස්ස කම්මං තෙන අනුඤ්ඤාතත්තා භෙසජ්ජං. ගිලානපච්චයොව භෙසජ්ජං=ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං, යං

---

1. V. හොන්ති.

කිඤ්චි ගිලානස්ස සප්පායං භිසක්කකම්මං තෙලමධුඵාණිතාදිති වුත්තං හොති. **පරික්ඛාරොති** තත්ථ පන "සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛිත්තං හොතී"ති ආදීසු පරිවාරො වුච්චති. "රථො සෙතපරික්ඛාරො ඣානක්ඛො චක්කවිරියො"ති ආදීසු අලංකාරො. "යෙ චිමෙ පබ්බජිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරා සමුදානෙතබ්බා"ති ආදීසු සම්භාරො, ඉධ පන සම්භාරොපි පරිවාරොපි වට්ටති. තඤ්හි ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං ජීවිතස්ස පරිවාරොපි හොති ජීවිතනාසකාබාධුප්පත්තියා අන්තරං අදත්වා රක්ඛණතො සම්භාරොපි. යථා චිරං පවත්තති එවමස්ස කාරණභාවතො[1] තස්මා පරික්ඛාරොති වුච්චති. එවං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජඤ්ච තං පරික්ඛාරො චාති=ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරො. තං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං. ගිලානස්ස යං කිඤ්චි සප්පායං භිසක්කානුඤ්ඤාතං තෙලමධුඵාණිතාදි ජීවිතපරික්ඛාරන්ති වුත්තං හොති. "**උප්පන්නාන**"න්ති: ජාතානං භූතානං නිබ්බත්තානං. "**වෙය්‍යාබාධිකාන**"න්ති: එත්ථ ව්‍යාබාධොති ධාතුක්ඛොභො, තංසමුට්ඨානා ච කුට්ඨගණ්ඩපිළකාදයො, ව්‍යාබාධතො උප්පන්නත්තා වෙය්‍යාබාධිකා. "**වෙදනා**"ති: දුක්ඛවෙදනා අකුසලවිපාකවෙදනා. තාසං වෙය්‍යාබාධිකානං වෙදනානං. "**අබ්‍යාපජ්ඣපරමතායා**"ති: නිද්දුක්ඛපරමතාය. යාව වා දුක්ඛං සබ්බං පහීනං හොති තාවාති අත්ථො. "**සන්තුට්ඨො හොතී**"ති: පච්චයසන්තොසෙන සන්තුට්ඨො හොති. "**ඉතරීතරෙන චීවරෙනා**"ති: න ථූලසුඛුමලූඛපණීතථිරජිණ්ණානං උච්චයෙන පච්චයෙන.[2]

අථ ඛො යථාලද්ධාදීනං ඉතරීතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨොති අත්ථො. චීවරස්මිං හි තයො සන්තොසා යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. "**වණ්ණවාදී**"ති: එකො සන්තුට්ඨො හොති සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති, එකො න සන්තුට්ඨො හොති සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො නෙව සන්තුට්ඨො ච හොති න සන්තොසස්ස ච වණ්ණං කථෙති, එකො සන්තුට්ඨො ච හොති සන්තොසස්ස ච වණ්ණං කථෙති, තං දස්සෙතුං "ඉතරීතරසන්තුට්ඨියා ච වණ්ණවාදී"ති: වුත්තං.

"**අනෙසන**"න්ති: දූතෙය්‍යපහිණගමනානුයොගප්පභෙදං නානප්පකාරං අනෙසනං. "**අප්පතිරූප**"න්ති: අයුත්තං. "**ලද්ධා චා**"ති: ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. "**අගධිතො**"ති: අගධිතලොභවසෙන. "**අමුච්ඡිතො**"ති: අධිමත්තතණ්හාය අමුච්ඡිතො.[3] "**අනජ්ඣාපන්නො**"ති: තණ්හාය අනොත්ථටො[4] අපරියොනද්ධො. "**ආදීනවදස්සාවී**"ති: අනෙසනාපත්තියඤ්ච ගධිතපරිභොගෙ ච ආදීනවං පස්සමානො. "**නිස්සරණපඤ්ඤො**"ති: "යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායා"ති වුත්තං නිස්සරණඤ්ච පජානන්තො. "**ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා**"ති: යෙන කෙනචි

1. V. ම. කාරණභාවතො.
2. සී. I. II. & III. යෙන කෙනචි.
3. V. මුච්ඡං අනාපන්නො.
4. V. අනොත්ථතො.

චීවරෙන සන්තුට්ඨියා. "**නෙවත්තානුක්කංසෙතී**"ති: අහං පංසුකූලිකො මයා උපසම්පදමාලකෙයෙව[1] පංසුකූලිකඞ්ගං ගහිතං කො මයා සදිසො අත්ථීති අත්තුක්කංසනං න කරොති. "**න පරං වම්භෙතී**"ති: ඉමෙ පනඤ්ඤෙ භික්ඛූ න පංසුකූලිකා ගීවාපංසුකූලිකමත්තම්පි එතෙසං නත්ථීති වා එවං පරං න වම්භෙති.

"**යො හි තත්ථ දක්ඛො**"ති: යො තස්මිං චීවරසන්තොසෙ වණ්ණවාදී තාසු වා දක්ඛො ඡෙකො ව්‍යත්තො. "**අනලසො**"ති: සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. "**සම්පජානො පතිස්සතො**"ති: සම්පජඤ්ඤෙන පඤ්ඤායචෙව සතියා ච යුත්තො. "**පොරාණෙ**"ති. න අධුනුප්පත්තිකෙ "**අග්ගඤ්ඤෙ**"ති අග්ගොති ජානිතබ්බෙ. "**අරියවංසෙ ඨිතො**"ති: අරියානං වංසෙ පතිට්ඨිතො. අරියවංසොතිච-යථාහි ඛත්තියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රාජවංසො, එවං අයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො අරියතන්ති අරියපවෙණී නාම හොති සො ඛො පන අරියවංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාලානුසාරිකගන්ධාදයො විය අග්ගමක්ඛායති.

"**කෙ පන තෙ අරියා යෙසං එසො වංසො**"ති· අරියා වුච්චන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, එතෙසං අරියානං වංසො. ඉතොපුබ්බෙහි සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසංඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ තණ්හංකරො මෙධංකරො සරණංකරො දීපංකරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙ හි අරියා තෙසං අරියානං වංසොති= අරියවංසො, තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බාණතො අපරභාගෙ එකං අසංඛෙය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො. ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො කොනාගමනො කස්සපො අම්හාකං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා තෙසං අරියානං වංසො අරියවංසො අපිච-අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බ බුද්ධපච්චෙක බුද්ධසාවකානං අරියානං වංසොති=අරියවංසො, තස්මිං අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො "**ඉතරීතරෙන පිණ්ඩපාතෙනා**"ති: යෙන කෙනචි පිණ්ඩපාතෙන සෙනාසනාදීසුපි එසෙව නයො

"**ආයතනෙසූ**"ති චක්ඛාදිසු ආයතනෙසු. "**යතො**"ති: සඤ්ඤතො. "**යතත්තො**"ති: යතත්තවා. "**පටියත්තො**"ති· අතිවිය යතත්තො "**ගුත්තො**"ති· රක්ඛිතො "**ගොපිතො**"ති මඤ්ජූසාය විය පක්ඛිපිතො. "**රක්ඛිතො**"ති: පටිසාමිතො "**සංවුතො**"ති: වාරසංවරණෙන පිහිතො. "**ඛුංසිතො**"ති: ගරහිතො. "**වම්භිතො**"ති· අපසාදිතො[2] "**ඝට්ටිතො**"ති: ඝට්ටනමාපාදිතො. "**ගරහිතො**"ති: අවමඤ්ඤිතො. "**උපවදිතො**"ති: අක්කොසිතො. "**ඵරුසෙනා**"ති: මම්මච්ඡෙදනවචනෙන. "**කක්ඛලෙනා**"ති. දාරුණෙන. "**න පටිවජ්ජා**"ති: පටිප්ඵරිත්වා න කථෙය්‍ය.

---

1. V. උපසම්පදමාලෙයෙව.   2. V. අපසාරිතො.

"ඣානානුයුත්තො"ති: අනුප්පන්නානුප්පාදනෙන උප්පන්නාසෙවනෙන ච ඣානෙන අනුයුත්තො. "උපෙක්ඛමාරබ්භ සමාහිතත්තො"ති: චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං උප්පාදෙත්වා සමාහිතචිත්තො. "තක්කාසයං[1] කුක්කුච්චියූපච්ඡින්දෙ"ති: කාමවිතක්කාදි විතක්කඤ්ච කාමසඤ්ඤාදිකං විතක්කස්ස ච ආසයඤ්ච හත්ථකුක්කුච්චාදි කුක්කුච්චඤ්ච උපච්ඡින්දෙය්‍ය.

"අනුප්පන්නස්ස වා පඨමජ්ඣානස්ස උප්පාදායා"ති: තස්මිං අත්තභාවෙ න උප්පන්නස්ස වා උප්පජ්ජිත්වා වා පරිහීනස්ස පඨමජ්ඣානස්ස වා උප්පාදනත්ථං අත්තනො සන්තානෙ පටිලාභත්ථං. "උප්පන්නඤ්ච පඨමජ්ඣානං ආසෙවතී"ති: ආදීසු එත්ථ ආදරෙන සෙවති පගුණං කරොති භාවෙති වඩ්ඪෙති බහුලීකරොති පුනප්පුනං කරොති. "උපෙක්ඛායා"ති: චතුත්ථජ්ඣානෙ උප්පන්නාය තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය, උපෙක්ඛායාති සභාවපදං. "උපෙක්ඛනා"ති: උප්පත්තිතො ඉක්ඛණාකාරො. "අජ්ඣුපෙක්ඛනා"ති: අධිකං හුත්වා ඉක්ඛණා. "චිත්තසමථො"ති චිත්තස්ස ඌනාතිරිත්තතං වජ්ජෙත්වා සමභාවො. "චිත්තප්පස්සද්ධතා"ති: චිත්තස්ස අප්පගබ්භතා අථද්ධභාවො[2] ති අත්ථො. "මජ්ඣත්තතා චිත්තස්සා"ති: න සත්තස්ස න පොසස්ස චිත්තස්ස මජ්ඣත්තභාවොති අත්ථො. "චතුත්ථජ්ඣානෙ උපෙක්ඛං ආරබ්භා"ති: චතුත්ථස්මිං ඣානස්මිං උප්පන්නං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛං පටිච්ච. "එකග්ගචිත්තො"ති: එකාරම්මණෙ පවත්තචිත්තො. "අවික්ඛිත්තචිත්තො"ති: උද්ධච්චවිරහිතො න වික්ඛිත්තචිත්තො. නවවිතක්කා වුත්තනයා එව. "කාමවිතක්කානං කාමසඤ්ඤාසයො"ති: කාමවිතක්කානං විතක්කෙන්තස්ස උප්පන්නකාමසඤ්ඤා තෙසං විතක්කානං ආසයො වසනොකාසොති[3] කාමසඤ්ඤාසයො. ව්‍යාපාදවිතක්කාදීසුපි එසෙව නයො.

"චුදිතො වචීභි සතිමාභිනන්දෙ"ති: උපජ්ඣායාදීහි වාචාහි චොදිතො සමානො සතිමා හුත්වා තං චොදනං අභිනන්දෙය්‍ය. "වාචං පමුඤ්චෙ කුසල"න්ති: ඤාණසමුට්ඨිතං වාචං පමුඤ්චෙය්‍ය. "නාතිවෙල"න්ති: අතිවෙලං පන වාචං කාලවෙලං සීලවෙලඤ්ච අතික්කන්තං නප්පමුඤ්චෙය්‍ය. "ජනවාදධම්මායා"ති: ජනපරිවාදකථාය. "න චෙතයෙය්‍යා"ති: චෙතනං න උප්පාදෙය්‍ය.

"ඉදං තෙ අප්පත්ත"න්ති: ඉදං තව න පත්තං. "අසාරුප්ප"න්ති: තව පයොගං අසාරුප්පං "අසීලට්ඨ"න්ති: තව පයොගං න සීලෙ පතිට්ඨිතන්ති අසීලට්ඨං. සීලෙ ඨිතස්ස පයොගං න හොතීති වුත්තං හොති. කෙචි අසිලිට්ඨන්ති පඨන්ති. න පසිත්ථවචනන්ති[4] අත්ථං වණ්ණයන්ති. "ණිඨින"න්ති: තත්ථ තත්ථ නිදහිත්වා

1. V. තක්කාලයං.
2. V. අථද්ධභාවොති.
3. V. ඨානොකාසොති
4. V. න මනාපවචනන්ති.

ඨපිතානං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිපූරානං නිධිකුම්භීනං. "පවත්තාර"න්ති: කිච්ඡජීවිකෙ දුග්ගතමනුස්සෙ අනුකම්පං කත්වා එථ, සුඛෙන වො ජීවනූපායං දස්සෙස්සාමීති නිධිට්ඨානං නෙත්වා හත්ථං පසාරෙත්වා ඉමං ගහෙත්වා සුඛං ජීවාති ආචික්ඛිතාරං විය. "වජ්ජදස්සින"න්ති: ද්වෙ වජ්ජදස්සිනො-ඉමිනා නං අසාරුප්පෙන වා ඛලිතෙන වා සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිග්ගණ්හිස්සාමීති රන්ධං ගවෙසන්තො ච, අඤ්ඤාතඤාපනත්ථාය ඤාතානුග්ගණ්හනත්ථාය සීලාදීනං තස්ස වුඩ්ඪිකාමතාය තං තං වජ්ජං ඔලොකනෙන උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතොච, අයං ඉධ අධිප්පෙතො. යථා හි දුග්ගතමනුස්සො ඉමං ගණ්හාහීති තජ්ජෙත්වා පොථෙත්වාපි නිධිං දස්සෙන්තෙ කොපං න කරොති පමුදිතොව හොති එවමෙව එවරූපෙ පුග්ගලෙ අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා ආචික්ඛන්තෙ කොපො න කාතබ්බො තුට්ඨෙනෙව භවිතබ්බං භන්තෙ මහන්තං වො කම්මං කතං මය්හං ආචරියුපජ්ඣායට්ඨානෙ ඨත්වා ඔවදන්තෙහි පුනපි මං වදෙය්‍යාථාති පවාරෙතබ්බමෙව "නිග්ගය්හවාදි"න්ති: එකච්චො හි සද්ධිවිහාරිකාදීනං අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා අයං මෙ මුඛොදකදානාදීහි සක්කච්චං උපට්ඨහති සචෙ නං වක්ඛාමි න මං උපට්ඨහිස්සති එවං මෙ පරිහානි භවිස්සතීති වත්තුං අවිසහන්තො නිග්ගය්හවාදී නාම න හොති. සො ඉමස්මිං සාසනෙ කචවරං ආකිරති.

යො පන තථාරූපං වජ්ජං දිස්වා වජ්ජානුරූපං තජ්ජෙත්වා පනාමෙන්තො දණ්ඩකම්මං කාරෙන්තො විහාරා නීහරන්තො සික්ඛාපෙති අයං නිග්ගය්හවාදී නාම, සෙය්‍යථාපි සම්මාසම්බුද්ධො. වුත්තං හෙතං "නිග්ගය්හ නිග්ගය්හාහං ආනන්ද වක්ඛාමි පග්ගය්හ පග්ගය්හාහං යො සාරො සො ඨස්සතී"ති. "මෙධාවි"න්ති. ධම්මොජපඤ්ඤාය සමන්නාගතං. "තාදිස"න්ති. එවරූපං පණ්ඩිතං. භජෙය්‍ය පයිරුපාසෙය්‍ය, තාදිසං ආචරියං භජමානස්ස අන්තෙවාසිකස්ස සෙය්‍යොව හොති න පාපියො වුඩ්ඪියෙව හොති නො පරිහානීති. "ඔවදෙය්‍යා"ති: උප්පන්නවත්ථුස්මිං වදන්තො ඔවදති නාම, අනුප්පන්නෙ අයසොපි තෙ සියාති ආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙන්තො අනුසාසති නාම. සම්මුඛා වදන්තොපි ඔවදන්තො නාම. පරම්මුඛා දූතං වා සාසනං වා පෙසෙන්තො අනුසාසති නාම. සකිං වදන්තොපි ඔවදති නාම. පුනප්පුනං වදන්තො අනුසාසති නාම. ඔවදන්තො එව වා අනුසාසති නාමාති එවං ඔවදෙය්‍ය අනුසාසෙය්‍ය "අකුසලම්හා"ති: අකුසලධම්මා නිවාරෙය්‍ය කුසලධම්මෙ පතිට්ඨාපෙය්‍යාති අත්ථො. "සතං හි සො පියො හොතී"ති: සො එවරූපො පුග්ගලො බුද්ධාදීනං සප්පුරිසානං පියො හොති යෙ පන අදිට්ඨධම්මා විතිණ්ණපරලොකා ආමිසචක්ඛුකා ජීවිකත්ථාය පබ්බජිතා තෙසං අසතං සො ඔවාදකො අනුසාසකො න ත්වං අම්හාකං උපජ්ඣායො න ආචරියො කස්මා අම්හෙ ඔවදසීති එවං මුඛසත්තීහි විජ්ඣන්තානං අප්පියො හොතීති.

"**එකකම්ම**"න්ති: අපලොකනකම්මාදිකං එකකම්මං. "**එකුද්දෙසො**"ති: නිදානුද්දෙසාදිකො එකුද්දෙසො. "**සමසික්ඛතා**"ති: සමානසික්ඛතා[1] "**ආහතචිත්තතා**"ති: කොධෙන පහටචිත්තභාවං. "**ඛිලජාත**"න්ති: ථද්ධභාවං. "**පඤ්චපි චෙතොඛිලෙ**"ති: බුද්ධධම්මසඞ්ඝසික්ඛාසබ්‍රහ්මචාරීසු පඤ්චසුපි චිත්තස්ස ථද්ධභාවෙ. "**ඤාණසමුට්ඨිතං වාච**"න්ති: ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන[2] උප්පාදිතවාක්‍යං: "**මුඤ්චෙය්‍යා**"ති: විස්සජ්ජෙය්‍ය: "**අත්ථූපසංහිත**"න්ති: අත්ථසංහිතං.[3] "**ධම්මූපසංහිත**"න්ති: ධම්මෙන යුත්තං. "**කාලාතික්කන්තං වාචං න භාසෙය්‍යා**"ති: කාලාතීතං වාචං න කථෙය්‍ය, තස්ස කාලස්ස අතික්කන්තත්තා. "**වෙලාතික්කන්ත**"න්ති: මරියාදාතීතං වචනං න භණෙය්‍ය, වචනමරියාදාය අතික්කන්තත්තා. උභයවසෙන කාලවෙලායො. "**කාලෙ අසම්පත්තෙ**"ති: අත්තනො වචනකාලෙ අසම්පත්තෙ. "**අතිවෙල**"න්ති: වෙලාතික්කන්තං කත්වා අතිරෙකප්පමාණං භාසති. "**නිහතො සෙතී**"ති: නිඝාතිතො සයති. "**කොකිලායෙව අත්‍රජො**"ති: කාකියා පටිජග්ගිතො කොකිලාය අබ්භන්තරෙ ජාතො කොකිලපොතකො විය.

"**අථාපර**"න්ති: අථ ඉතොපරම්පි. "**පඤ්ච රජානී**"ති: රූපරාගාදීනි පඤ්ච රඤ්ජනානි. "**යෙසං සතිමා විනයාය සික්ඛෙ**"ති: යෙසං උපට්ඨිතසති හුත්වා ච විනයනත්ථං තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍ය, එවං සික්ඛන්තො හි රූපෙසු-පෙ-ඵස්සෙසු සහතෙ රාගං න අසඤ්ජති. "**රූපරජො**"ති: රූපාරම්මණං පටිච්ච උප්පන්නො රාගාදිරජො. සද්දරජාදීසුපි එසෙව නයො.

තතො සො තෙසං විනයාය සික්ඛන්තො අනුක්කමෙන- "එතෙසු ධම්මෙසූ"ති ගාථා. තත්ථ "**එතෙසූ**"ති: රූපාදීසු. "**කාලෙන සො සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානො**"ති: සොති සො භික්ඛු යවායං උද්ධතෙ චිත්තෙ සමථස්ස කාලොති ආදිනා නයෙන කාලො වුත්තො තෙන කාලෙන සබ්බං සංඛතධම්මං අනිච්චාදිනයෙන පරිවීමංසමානො. "**එකොදිභූතො විහනෙ තමං සො**"ති: සො එකග්ගචිත්තො සබ්බමොහාදිතමං විහනෙය්‍ය නත්ථි එත්ථ සංසයො. "**උද්ධතෙ චිත්තෙ**"ති: විරියින්ද්‍රියවසෙන චිත්තෙ අවූපසන්තෙ. බලවවිරියං හි මන්දසමාධිං විරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති, එවං උද්ධතෙ චිත්තෙ. "**සමථස්ස කාලො**"ති: සමාධිස්ස භාවනාය කාලො. "**සමාහිතෙ චිත්තෙ**"ති: උපචාරප්පණාහි චිත්තෙ සමාහිතෙ. බලවසමාධි හි මන්දවිරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති, සමාධි විරියෙන සඤ්ඤොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලභති. විරියං සමාධිනා'සඤ්ඤොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලභති, තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං, උභයසමතාය හි අප්පණා හොති. "**විපස්සනාය**

1. V. සමානසික්ඛා. 2. V. චිත්තෙන. 3. V. ම. අත්ථසංහිතං කාරණසහිතං.

කාලෙනා"ති: එවං සමාහිතෙ අතිච්චාදිවසෙන විවිධාය පඤ්ඤාය කාලෙ, සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති, එවං සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්තො අප්පණං පාපුණාති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති, එවං හි සො අප්පණං පාපුණාති, විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති, එවං හි සො ලක්ඛණපටිවෙධං පාපුණාති, උභින්නං සමත්තෙනාපි අප්පණා හොති එව.

"**කාලෙ පග්ගණ්හාති චිත්ත**"න්ති. යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන චිත්තං පග්ගණ්හාති. "**නිග්ගණ්හාතී**"ති: යස්මිං සමයෙ අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං හොති තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන චිත්තං නිග්ගණ්හාති. "**සම්පහංසති කාලෙනා**"ති: යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරස්සාදං හොති තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති, අට්ඨසංවෙගවත්ථූනි නාම-ජාති ජරා බ්‍යාධි මරණානි චත්තාරි අපායදුක්ඛං අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති, රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන චස්ස පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති සම්පහංසති කාලෙනාති. "**චිත්තං සමාදහෙ**"ති යස්මිං සමයෙ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානං ච සමභාවො තස්මිං කාලෙ චිත්තං සමාදහෙය්‍ය අප්පණං පාපෙය්‍ය.

"**අජ්ඣුපෙක්ඛති කාලෙනා**"ති. යස්මිං සමයෙ සම්මාපටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමාධිවීථිං පටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථි විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු, අයං වුච්චති කාලෙන අජ්ඣුපෙක්ඛතීති "**සො යොගී කාලකොවිදො**"ති: එසො වුත්තප්පකාරො කම්මට්ඨානයොගෙ නියුත්තො පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනසමාදහනඅජ්ඣුපෙක්ඛනකාලෙසු ඡෙකො බ්‍යත්තො. "කිම්හි කාලම්හී"ති ආදිනා පග්ගහාදිකාලං පුච්ඡති, ඉදානි පග්ගහාදිකාලං විස්සජ්ජෙන්තො "ලීනෙ චිත්තම්හී"ති ආදිමාහ. අතිසිථිලවීරියතාදීහි චිත්තෙ ලීනභාවං ගතෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන පග්ගහෙ. "**උද්ධතස්මිං හි නිග්ගහෙ**"ති: අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතෙ චිත්තෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන නිග්ගහෙ. "**නිරස්සාදිගතං චිත්තං සම්පහංසෙය්‍ය තාවදෙ**"ති. පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා අස්සාදවිරහිතං ගතං අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන වා රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන වා තස්මිං ඛණෙ චිත්තං සම්පහංසෙය්‍ය. "**සම්පහට්ඨං යදා චිත්ත**"න්ති: යස්මිං කාලෙ වුත්තනයෙනෙව සම්පහංසිතං චිත්තං හොති.

“අලීනං භවති අනුබන්ධ”න්ති: විරියසමාධීහි සඤ්ඤොජිතත්තා ලීනුද්ධච්චවිරහිතව හොති. “සමථනිමිත්තස්සා”ති: සමථො ච නිමිත්තඤ්ච සමථනිමිත්තං, තස්ස. “සො කාලො”ති: යො සො ලීනුද්ධච්චවිරහකාලො වුත්තො සො කාලො. “අජ්ඣත්තං රමයෙ මනො”ති: ඣානසම්පයුත්තං චිත්තං කසිණාදිගොචරජ්ඣත්තෙ තොසයෙය්‍ය අභිරමාපෙය්‍ය. “එතෙන මෙව උපායෙනා”ති: එතෙන වුත්තොපායෙන එව. මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො “අජ්ඣුපෙක්ඛෙය්‍ය තාවදෙ”ති: යදා උපචාරප්පණාහි තං චිත්තං සමාහිතං තදා සමාහිතං චිත්තන්ති ඤත්වා පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාපාරං අකත්වා තස්මිං ඛණෙ අජ්ඣුපෙක්ඛණමෙව කරෙය්‍ය.

ඉදානි “කිම්හි කාලම්හි පග්ගාහො”ති පුට්ඨගාථං නිගමෙන්තො “එවං කාලවිදූ ධීරො”ති ආදිමාහ. “කාලෙන කාලං චිත්තස්ස නිමිත්තමුපලක්ඛයෙ”ති: කාලානුකාලං සමාධිසම්පයුත්තචිත්තස්ස ආරම්මණං සල්ලක්ඛෙ උපපරික්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසීති

සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා

සොළසමං.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය ඛුද්දකනිකායට්ඨකථාය මහානිද්දෙසෙ

අට්ඨකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහානිද්දෙසවණ්ණනා සමත්තා.

[**තන්තුසන්දස්සනාදීනි චූළනිද්දෙසට්ඨකථාවසානෙ ආවිභවිස්සන්ති.**]

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

INDEX.

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

පිඨකානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨිකාති		පිට්ඨිකාති.	

පිට්ඨානි.

පිට්ඨානි.

50

[illegible]

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

පිට්ඨංකා. | පිට්ඨංකා.

ගාථාපාදානං අනුක්කමණිකා

[illegible]

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

[illegible]

නිට්ඨිතායං

මහා නිද්දෙසට්ඨකථාය සංවණ්ණිතපදානං

අනුක්කමණිකා